MAILA TALVIO

KOOTUT TEOKSET

VIII

MAILA TALVIO

KOOTUT TEOKSET

VIII

TÄMÄ KIRJA
ON LAINATTU
SATAKUNTALAISEN
OSAKUNNAN
KIRJASTOSTA

Satakuntalainen Osakunta

Satakuntalaisen Osakunta

Satakunta

MAILA TALVIO

Valokuva Wäinö Aaltosen veistoksesta. Marmoria 1931.

Maila Talvio

KOOTUT TEOKSET

VIII

KURJET

KIHLASORMUS

Porvoo • Helsinki

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

Werner Söderström Osakeyhtiön

kirjapainossa Porvoossa

1951

SISÄLLYS

KURJET 7

Häpeä 9

Jaa-jaa ja ei-ei 63

Ihmisen sielu-raukka 164

Kurjet 232

Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta 308

KIHLASORMUS 317

KURJET

E n s i m m ä i n e n painos ilmestyi 1919

HÄPEÄ

Riikka Tuuna makasi vaatteet yllään kovalla kapealla vuoteellaan, kuunteli ja tuijotti pimeyteen. Hiljalleen siirtyivät silmänräpäykset lauantain puolelta sunnuntain puolelle. Niinkuin lukemattomia kertoja ennen lankesi helmikuun yö yli kodin ja kylän.

Mutta mikään ei ollut niinkuin ennen, hiljaisuus oli näennäistä, rauha oli näennäinen. Vaikeaa oli Tuunan tyttären ymmärtää, että hän tänään, niinkuin satoja kertoja ennen, oli valmistanut kodin pyhäkuntoon ja että hän oli käynyt lakaisemassa kirkkoa, oikonut alttariliinoja ja pyyhkinyt tomuja haarakynttiläjaloilta ja muilta esineiltä tutussa herranhuoneessa. Koko entinen elämä oli siirtynyt oudon kauas, koko nykyinen tullut oudon lähelle. Hänen omassa rinnassaan tuntui sydämen asemasta olevan jokin vasara, joka tuskallisen tarkasti etsi alasintaan ja vihdoin viimein iski, ties mitä tarkoitusta varten.

Niin hänen sydämensä todella takoi, että oli vaikea terästää kuuloa niin herkästi kuin hän nyt olisi tahtonut. Viereisestä vuoteesta kuuluivat Alman, hänen sisarensa tyynet hengenvedot — hän sai unta, hän. Vaatteet yllään makasi hänkin, mutta levollisessa unessa. Niinkuin lapset tekevät, oli hän aikansa itkenyt ja sitten mennyt uneen. Riikka Tuuna ei ollut itkenyt eikä hän liioin ajatellut unta.

Häpeä oli tullut taloon, häpeä Jumalan ja ihmisten edessä.

Läkähtymäisillään oli ihminen, kun sitä ajatteli. Missä oli silloin Herra, kun sellainenkin saattoi tapahtua? Missä oli ihmisten Isä — nyt tapahtui asioita, jotka eivät olleet Hänelle soveliaat!

Narahtiko ikkunan alla?

Riikka Tuuna ponnahti istualleen ja terästi taasen kuuloaan. Hän oli erottavinaan askelia — tuliko Toivo? Ei, sanomalehti se vain rapisi hänen jalkainsa alla. Hän oli pannut sen suojelemaan peitettä saappailtaan, ei siksi että se mikään hieno olisi ollut, vanhaahan täällä kotona kaikki oli — isän tahtoa siinä suhteessa ei käynyt kenenkään vastustaminen. Riikka painoi suonikkaita käsiään sängynlaitaa vasten ja tähtäsi katseensa ikkunaan, jonka ristikko hämärästi erottautui pimeästä. Mutta ei hän mitään muuta kuullut kuin sydämensä tykinnän ja sisarensa tasaiset hengenvedot.

Hänen sydämensä läähätti ja koko ruumista kuumasi, kun hän uudelleen ajatteli miten tahritut he nyt olivat kaikki. Ei yksin Toivo, vaan isä, he tytöt, Eino-Ilmari, Olli... Irja ... Tuskinpa häpeä olisi voinut sattua muihin perheisiin sillä lailla kuin heihin, Tuunan väkiin. He olivat koettaneet pitää itseään niin puhtaina liikkuessaan elämän likaisilla taipaleilla ja nyt olivat tulleet jotkut jättiläis vankkurit ja sotkeneet heidät pyöriensä alle. Mitä sanookaan isä, kun hän saa asian tietää, mitä Eino-Ilmari ja Olli, Olli raukka? Ja Irjakin jo ymmärtää ...

Mitä Toivo aikoi? Ettei hän vain löisi kuoliaaksi jompaakumpaa syyllistä, tai molempia. Hän oli kamalasti uhannut: ensin Sylvin, sitten sen toisen, sen konnan. Ja lopuksi hän oli uhannut lapsia. Omia lapsiaan ... !

Tottakin! Yhtäkkiä läikähti Riikan mielessä niinkuin tuulessa heilahtaa vaate, jonka toinen puoli on musta, toinen punainen. Mustan sijaan tuli punainen puoli hänen mielessään äkkiarvaamatta esiin. Hänhän oli kuullut veljensä mainitsevan Arvo Mäkimatkan tänään saapuneen kotiin. Olihan sekin asia se!

Voimalla, jolla auringon rusotus joskus tulee ja karkottaa tieltään kokonaiset pilvilaumat, valtasi vastustuksesta huolimatta riemu Tuunan vanhemman tyttären. Lapsuudenystävän kuva hymyili hänelle ja hänen sydämensä oli heti sula ja onnellinen. Mutta sitä kesti niin lyhyeltä, että se jo oli ohi, kun hän tuli tajuihinsa. Hän huusi suuttuneena pilvilauman takaisin, kokonaisen sotajoukon hän tarvitsi turvakseen kiusausta vastaan. Sillä

Arvon kanssa oli kaikki kerta kaikkiaan lopussa. Tarpeeksi oli leikkiä kestänyt. Missä Toivo viipyi? Mitä tämä viipyminen tiesi? Mitä hän aikoi? Miksi hän oli kieltänyt sytyttämästä tulta? ... Kuinka kivikovaksi elämä yhtäkaikki tekikään ihmisen . .. !

Niin, mikä Arvon taas olikin tuonut kotiin? Olisiko hän saanut tietää sisaren huonosta elämästä ja siitä syystä tullut? Hän nyt oli viimeinen varoittamaan tai oikaisemaan toista. Tai olisiko hänen päässään taas kummitellut jokin tuuma. Ehkäpä esimerkiksi sähkövalo nyt yhtäkkiä välttämättä piti saada kylään. Arvo kai jo oli tullut mittaamaan vesivoimaa. Tietysti hän pystyi siihen yhtä hyvin kuin juhlarunojen tekoon tai esitelmien pitoon. Kaikkeenhan hän, Arvo Mäkimatka! Tänään, kuten sanottu, oli herra Arvo saapunut, olivat Toivon kanssa tavanneet junassa. Ei toki ollut kaunis nuoriherra vielä käynyt Tuunassa, ehkäpä hän nyt aikoikin jättää Tuunan väet rauhaan. Hyvä olisikin. Mitäpä ainaisista selityksistä ja selvittelyistä. Niitä oli ollut liiaksikin. Suututti, kun niitä vain ajattelikin ...

Mutta nyt...

Riikka sävähti istualleen ja riensi ikkunaan. Aikansa tuijotettuaan pimeyteen hän totesi, että hän taasen oli koettanut pakottaa itseään vihaan ja katkeruuteen lapsuudenystäväänsä kohtaan. Onnistuisiko hän koskaan karkottamaan silmistänsä Arvo Mäkimatkan kuvan? Levoton, kipeä sydän oli hänen ponnistustensa ainoa tulos. Hän jo väsyi. Nyt alkavat taasen muistot saapua, sen hän tunsi, ensin hiukan arkoina, mutta pian varmoina ja vaativina. Ne tietävät liian hyvin kotinsa, sinne ne aina palaavat: Tuunan tyttären rintaan.

Ikäänkuin ei nyt olisi muuta ajattelemista. Missä kummassa Toivo viipyy? Kun voisikin olla varma, ettei hän tee ajattelemattomia tekoja. Ihmeellinen tuo Alma nukkumaan. Nyt liikkui joku pihamaalla pimeässä: kaksi varjoa liukui takaportista, tullen kellarin päädyn ohi, suoraan pihamaan kulman poikki. Riikan kädet pusertuivat nyrkille ja kuiva, ilkeä kuumuus täytti hänen päänsä. Hän näki varjojen kulkevan tuttua tietään navettatyttöjen huonetta kohden, oven avautuvan, valon

leiskahtavan hangelle ja samassa sammuvan oven sulkeutuessa.

Eikä edes Musti haukahtanut. Se oli ystävystynyt näiden vieraiden kanssa sekin. Tahritut, häpeään ryvetetyt olivat he kaikki!

Ei, ei nyt enää sopinut mennä ojentamaan palvelustyttöjä, kun tällaisia kuului suuren talon emännästä, jolla oli isoja lapsia. Mutta Jumala kai oli jättänyt jumalattoman sukukunnan oman onnensa nojaan ja salli ihmisille tapahtua niinkuin he itse tahtoivat. Mitä Toivo aikoi? Hän oli uhannut tappaa ensin Sylvin, sitten sen toisen ja vihdoin hän oli uhannut lapsia. Ettei hän vaan pistäisi tuleen koko Somerin taloa ja polttaisi heitä niinkuin hiiret savuutetaan kuoliaiksi pesäänsä. Olisikohan pitänyt lähteä katsomaan, kun Toivo näin viipyi? Ei koskaan Riikka ollut nähnyt veljeään tällaisena. Niin tyyni kuin hän oli tavallisesti. Mutta hän olikin rakastanut Sylviä niinkuin mies vain saattaa naista rakastaa. Hän oli luottanut vaimoonsa rajattomasti. Viikkokausiksi hän oli jättänyt hänet yksikseen, kun matkat sattuivat pitenemään. Ilman epäluuloa hän aina oli palannut — kunnes vihdoin tänään ... !

Mutta parasta oli, että Toivo sen itse näki. Jos hänelle olisi sanottu, että hänen vaimonsa pettää häntä, niin ei hän olisi uskonut. Kukaan omaisista ei olisi sitä uskonut. Sylvihän nauroi kaikkien kanssa, siihen oli totuttu. Mutta nyt oli hänen todellinen luontonsa yhtäkkiä paljastunut. Hän oli Mäkimatkan lapsia, heidän henkeänsä ja vertansa. Häpeä, häpeä!

Sellaista se oli, kun rakennettiin talot näin vierekkäin: koko elämä kävi yhteiseksi. Heidän ollessaan lapsina olivat naiset illoin tulleet erottelemaan kukin omia lapsiaan siitä puolialastomasta, leikkiin väsymättömästä ihmisalkujen rykelmästä, joka kirmaili Tuunan rakennusten nurkilta Mäkimatkan rakennusten nurkille. Tuunasta oli ensin tullut lasten äiti, yllään jotakin sinistä ja valkoista ja ohut hiussykerö kiinnitettynä niskaan, myöhemmin mummo tai palvelustyttö. Mäkimatkasta oli tullut musta rasvainen Piina ja jonkun harvan kerran rouva itse punaisessa kampausröijyssään, palmikko riipuksissa kuin nuorella tytöllä . .. Hehän olivat jo suuria

ihmisiä, naapurinlapset, kun he vielä yhdessä uivat. Jokaisella oli rantatöyräällä oma pensaansa, johon hän heitti vaatteensa. Riikka voitti pojat, he olivat hänelle siitä aina suuttuneet. Kerran kävi Arvo kiinni hänen jalkaansa, he joutuivat vedessä tappeluun ja höyhensivät toisiaan niin että täysikasvaneet juoksivat rantaan pelastamaan hukkuvia... Se tästä naapuruudesta oli, etteivät lapset täysikasvaneina tahtoneet osata etsiä elämäntoveria kauempaa. Aina vain naapurista.

Tuunan vakava, ankara tytär ei huomannut, että hän jo taasen oli leikkikaluna muistojensa käsissä. Keskellä perhettä kohdannutta onnettomuutta pitivät muistot peliään, leikkien ja tanssien kuin perhoset.

Kerran ... Niin, oli pääsiäisaikaa, pyhien välillä. Oli sellainen päivä, jolloin ei tapahtunut muuta kuin hyvää, kerran, kauan sitten. Hän, Riikka, oli kahdeksan viikkoa ollut poltetaudissa ja kaikki olivat luulleet hänen kuolevan. Mutta hän parani. Vaatteet olivat käyneet hyvin suuriksi, tukka oli ohennut. Hänen oli oudon suloinen ja kevyt olla. Kaikki olivat hänelle hyvät ja kyselivät mitä hän tahtoi. Hän tahtoi ulos! Se oli ainoa mitä ei hänelle olisi suotu, mutta häneltä ei kielletty sitäkään. Mentiin vain portille vielä koettamaan miten kylmä oli. Ei ollutkaan kovin kylmä. Mummo pisti hänen käsivartensa äitivainajan turkinhihoihin ja sitoi paksun villahuivin hänen päänsä ympäri. Hän antoi tahdottomana sen kaiken tapahtua, jäi seisomaan, kun mummo oli hänet puettanut ja läksi liikkeelle, kun mummo häntä kuljetti. He tulivat keskelle tietä lapioituja lumiröykkiöitä. Hanget olivat repaleiset ja niillä liikkui pieniä hyttysiä, jotka tuskin pysyivät siipiensä varassa. Varpuset raksuttivat ja lensivät pilvenä ilmaan juuri vasta ennenkuin jalka niitä kosketti. Tuntui ihana lemu ikäänkuin tuhansista kukkasista, joita ei näkynyt. Ne olivat siellä mistä tuuli tuli. Kummallista, sillä eihän tuullutkaan! Näkymättömät kukkaset vain tuoksuivat. Eino-Ilmari lasketti kelkallaan hankeen, meni nurin ja veti kasvonsa nauruun. Suuri joukko lapsia telmi leikkilapioineen hangessa. Mäkimatkan poikia oli rantatörmällä petäjien alla. He heittivät kivillä oravia. Yksi heistä läksi juoksemaan tietä Riikkaa ja mummoa vas-

taan. Yhtäkkiä poika pysähtyi ja jäi katsomaan ylöspäin. Riikka kuuli huudon: kurjet! ja samassa pysähtyi leikki joka haaralla ja kaikki katselivat ylöspäin. Riikka havahtui, ymmärsi, että hänen päänsä ympärillä oli jotakin, joka esti häntä kuulemasta. Hän nosti käsivarsiaan niinkuin tuulimylly ja riisti huivin päästään.

Silloin ... Niin, se mikä silloin seurasi, oli jotakin ylen ihanaa. Hän tunsi olevansa terve ja kevyt, koko maailma oli terve ja onnellinen. Vanha tuulimyllykin tuntui tanssivan mäellään yhdellä jalalla. Ilmassa soivat lasten äänet ja havisivat kurkien siivet. »Helmiä, helmiä!» huusivat pikkulapset ja heittelivät ympärilleen lumisohjoa. »Kurjet, kurjet!» huusivat suuremmat ja hyppivät käsiään ojennellen, ikäänkuin tavoitellakseen lintuja. Mutta se Mäkimatkan pojista, joka ensinnä oli nähnyt kurjet, läksi nyt juoksemaan käsivarsiaan heilutellen ja päästeli kimeitä ääniä. Lakki putosi hänen päästään. Koko lapsijoukko läksi juoksemaan ja heiluttamaan käsivarsiaan samalla tavalla. Kaikki olivat kuin pieniä tuulimyllyjä, joita harmaa vanha tuulimylly johti mäeltään. Vanhus oli mykkänä, mutta lapset kirkuivat lasisen läpitunkevilla äänillä. Kurjet, kurjet! Taivaan sinessä kynti välkkyvänä ja valkoisena kurkien aura. Sairasvuoteelta noussut tyttö tunsi jäsenissään outoa halua seurata niitä. Hänen täytyi päästä lentoon! Hän veti kätensä vanhuksen kädestä ja läksi juoksemaan, turkki solui maahan, käsivarret siipinä hän kiiti eteenpäin. Vanha tuulimylly se oli heidän kaikkien oppimestari. Se seisoi siellä niin kaukana ja yksinään. Kurjet, kurjet! kuului vihlovasti niinkuin jäät Tuunajärven selällä olisivat laulaneet. Sairas tyttö näki jonkun juoksevan vastaansa — oliko itse rakas tuulimylly lähtenyt liikkeelle? Äkkiä saavutti hänet suuri voimattomuus ... hän uppoaa, hän hukkuu! Hän joutui pojan syliin, joka oli juossut häntä vastaan.

Kaikki luulivat hänen pyörtyneen, mutta hänen oli vain sanomattoman hyvä olla. Poika oli kaunis ja rakas. Kuka hän oli? Oliko hän hänet ennen nähnyt? Hänen silmänsä olivat kosteat ja hänen hiuksissaan oli lumikukkasten lemu, mutta hänen huuliinsa katsahtaessa pyörrytti. Arvoko sinä olet? olisi tyttö tahtonut sanoa,

mutta ei hänen huuliltaan lähtenyt yhtään ääntä. Hänen sydämensä löi niin että tuntui läpi koko ruumiin. Kaikki iäi kauas, maailma ja ihmiset. Lasten huudot soivat kaukaa alhaalta niinkuin olisi helistelty kelloja. Kurkien aurakin kulki niin kaukana, taipuillen päistään taivaan sinessä. Tyttö katseli pojan silmiin ja odotti niinkuin kukkanen odottaa kastetta. Ei mitään muuta ollut maailmassa. Yhtäkkiä sanoi tyttö: »Kuinka et sinä ole koulussa?» »On pääsiäinen», vastasi poika. »Pääsiäinen», toisti tyttö, ja autuus mahtui siihen yhteen sanaan.

pääsiäinen! toisti sama ihmislapsi kaksikymmentä vuotta myöhemmin yksinään valvoessaan vuoteellaan. Hän lausui sanan ääneen. Hän oli lausunut sen tuhansia kertoja. Ei mitään sanaa hän ollut ääntänyt niin usein.

Tuunan tyttären silmissä pimeni, kun hän sai itsensä kiinni siitä että taasen oli mielikuviensa narrina. Kovakouraisesti kävi hän kiinni muistoon niinkuin se olisi ollut hänen käteensä eksynyt pääskynen ja sanoi sille ilkkuen: tapanko minä sinut? Niin, sellaista se oli: ei tarvittu muuta kuin että Arvo tuli kotiin käymään — heti olivat muistot valmiina.

Tämä pääsiäisaikainen muisto oli kaikkein suututtavin, se oli, totta puhuen, niinkuin se karkea musta leipä, josta hän eli. Vielä kerran: sellaista se oli, kun naapurit asuivat niin lähekkäin ja kun heillä oli samanikäisiä lapsia. Mäkimatkan väissä oli yleensä paljon suututtavaa, jos halusi ruveta penkomaan muistoja siltäkin puolelta. Mutta silloinkin astui aina esiin puolustajia. Muutamat muistot karkasivat silloin itsepintaisesti väliin ja vapisivat kädessä. Oli hyvä sanoa pääskyselle: minä tapan sinut. Mutta kuka sen tappoi! Niinpä nytkin, juuri kun Arvo Mäkimatkan sisaren, Sylvi Somerin rikos niin veriruskeana ja poispesemättömänä hehkui Riikan silmien edessä, tuli vanha pääsiäismuisto kuin hiljainen käsi hänen silmälaudoilleen ja seisahdutti hänen sydämensä lyönnit. Koko muisto mahtui silmänräpäykseen. Hän ei läpikäynyt tuon nuoruutensa päivän tapauksia perä perään järjestyksessä, vaan koko päivä, siitä asti kun hän nousi vuoteesta siihen asti kun hän Arvo Mäkimatkan olkapäähän nojaten näki kurkien lennon, värisi hänen sielussaan kuin suuri kastepisara. Tuo pääsiäis-

aikainen muisto oli kuin laulu, jonka kerran soitettu sävel on jäänyt soimaan yhtenä ainoana vilvoittavana sointuna. Silmänräpäys riitti hänen sielulleen vastaanottamaan viivoituksen, silmänräpäys pitkä kuin iäisyys.

Se oli aivan hämmästyttävää. Eikö hän, Riikka Tuuna, ollut järkevä ihminen? Ja jo vanhakin, oi kuinkahan vanha! Mutta nuoruudenmuistoihin nähden ei hän viisastunut. Hän ei milloinkaan siinä suhteessa voinut olla varuillaan. Ne olivat ilmassa eikä ihminen voinut lakata hengittämästä. Ilmassa ne hänet yllättivät. Ei tarvittu muuta kuin että joku äkkiarvaamatta lausui Arvon nimen. Tai että puhuttiin pääsiäisestä. Tai että lapset tulivat niityltä, käsissään kimppu pajuja. Tai että hän selaillessaan virsikirjaa, joutui pääsiäisvirsien kohdalle. »Sun porttis, oves avaja» — kun hän näki nekin tutut sanat, avautui sydän selko selälleen muistoille, joille ei hän tahtonut antaa ravintoa. Ja voimattomaksi hän raukeni niihin, kunnes heräsi ja raa'asti särki lumouksen. Eikä tämä asiantila parantunut vuosien mukana, vaan paheni. Täytyi suorastaan ärsyttää itseään saadakseen takaisin tasapainonsa.

Tasapainonsa, voimansa ja yksinäisyytensä. Sillä yksin on hänen elettävä ja kuoltava. Vain kerran on elämässä pääsiäinen. Elämä on työtä ja lihansa kuolettamista ja lopuksi kuitenkin tulee häpeä ja upottaa alleen kaiken mitä on koettanut pelastaa. Jättiläisvankkurit tulevat ja pärskyttävät likaa kaikelle mitä on koettanut säilyttää puhtaana.

Häpeä oli tullut.

Varmaan olivat vieraat jo kauan tietäneet tämän häpeän uhkaavan Tuunan sukua. Varmaan olivat he jo kauan selän takana nauraneet ja pilkanneet. He olivat aina niin mielellään nähneet, että heitettiin lokaa juuri tuunalaisten kasvoihin, nämä kun pitivät niin lukua itsestään eivätkä lähteneet naapurien kanssa pilkkaajien penkkiin. Ja omaiset, he kaikki, olivat kuin sokeina katselleet miten Sylvi kanniskeli teetä ja rasvaisia piirakoita riippumatolle, missä ryssä loikoi. Mikä sokeus olikin tullut heidän silmiinsä? Kuinka monta kertaa olikaan hänkin, Riikka, nähnyt Sylvin sinisen hameen välähtelevän metsikössä, missä »kirjuri» muka oli ole-

vinaan työssä miestensä kanssa. Sopimatonta oli mainitakaan työtä mokomasta vetelehtijästä puhuessa. Pettää hän osasi ja häväistä. Ja kuinka kauan he jo lienevätkään viettäneet tätä elämää, kunnes vihdoin oli käynyt niinkuin kirjoissa, että aviomies kerran tuli matkaltaan kotiin liian aikaiseen ja tapasi vaimonsa ryssän sylissä.

Tänä aamuna se oli tapahtunut. Sylvillä oli tuskin muuta yhään kuin aamuviittansa, hänen hiuksensa olivat hajalla — kelpasihan niitä katsella, Sylvin kiiltäviä, silkinpehmeitä hiuksia! Ryssä oli hänkin ollut vain öisissä pukimissaan . ..

Ihmetellä täytyi, ettei Toivo nujertanut heitä siihen paikkaan. Se olisi hänen kourilleen ollut leikintekoa, sellainen sääski kuin kirjuri oli... Olipa onni, että Toivo hillitsi itsensä.

Kello seinän takana alkoi lyödä. Riikka luki kymmeneen. Vasta kymmenen! Mutta illallisen syötyähän Toivo oli Tuunasta lähtenytkin. Hän oli istunut isän huoneessa ja he olivat puhuneet siitä, minkä hinnan hän sai heinistä ja koska seuraava lähetys oli toimitettava asemalle. Tuskinpa isä oli huomannut mitään outoa pojassaan, Somerin isännässä. Sitä vaan oli taasen teroittanut poikansa mieleen, »ettei tulisi tehtyä mitään vääryyttä.»

Riikka palasi vuoteensa laidalle, haukotteli siinä ja laskeutui sitten pitkäkseen, hiljaa asettaen jalkansa sanomalehdelle, jonka oh laskenut siihen peitteen suojaksi.

Nyt, nyt hän muisti. Ainoa, joka luultavasti oli vaistonnut koko tämän häpeän, oli Olli. Miten ottaisikaan poika parka nyt vastaan tiedon? Ilmankos hän oli kaiken kevätkesää pakoillut everstin kirjuria. Ei milloinkaan häntä tavattu kotona, milloin hän oli kalassa, milloin polkupyörämatkalla — hän lienee suorastaan asustellut metsässä. Ja loppukesästä hän oli ruvennut härnäilemään nuorta venäläistä, niin että täytyi pelätä hänen kostavan hänelle. Suomeksi Olli tietysti oli puhunut, eikä kirjuri ymmärtänyt muuta kuin »juksi, kaksi, kolme» ja »perkeleen». Mutta hiljainen Olli oli muuttunut niin pahan näköiseksikin, että ryssän täytyi huomata hänen mielenlaatunsa. Niin, ja ilmankos Olli jouluna oli

pyytänyt päästä pois kotoa, Tuunaan, lukemaan matematiikkaa. Porstuanperässä hän oli istunut ja tuijottanut kirjoihinsa ja piirustanut numeroja paperille. Mutta joka aamu oli uuni ollut täynnä samaisia revittyjä ja rypistettyjä numeropapereja. Lieneekö Ollin pää niistä mitään kostunut. Nyt vasta Riikka Tuuna huomasi, mitä hänen onnettoman vanhimman veljensä poika oli mahtanut siellä yksikseen ajatella: äitiään, joka kulki nuorena ja nauraen kuin tyttö ja rakasteli ryssiä!

Kuinka oli äiti saattanut? Jollei aviomies ollutkaan lähettyvillä, tai jollei hän hänestä välittänytkään, niin kuinka hän saattoikaan lasten läsnäollessa? Olli oli jo yhtä pitkä kuin äiti. Ja Irja, Irjahan oli suuri tyttö. Mutta hänestä taisikin olla tulossa samanlainen silkkitukka kuin äidistä. Aina hän olisi ollut nuoren venäläisen polvella, aina kädet hänen kaulallaan. Kun hänelle sanoi: pois nyt siitä vaivaamasta setää, niin hän vain sanoi vastaan: miksi? Ja nauroi. Nauroi niinkuin äiti. Häpeä, häpeä. Sitä ei päässyt pakoon, se oli vastassa, jos minne kääntyi. Tässä makasi hän, Riikka Tuuna, tietäen mitä menoa tälläkin hetkellä pidettiin tuolla peitettyjen ikkunoiden takana navettatyttöjen kamarissa. Kun isä illalla teki kierroksensa, oli kamari ollut tyhjänä. Senjälkeen olivat miehet hiljaa tulleet, yksitellen ja kaksitellen. Hän oli ikkunastaan nähnyt miten varjot kulkivat tuttua tietään ja miten oven avautuessa valo ja melu hetkeksi ryöppysivät ulos. Ei edes koirakaan haukkunut, avosylin otettiin miehet vastaan Tuunan talossa niinkuin koko tässä talorykelmässä Tuunajärven rannalla Kankaan pitäjän kirkonkylässä. Mutta vaikkapa nyt koirakin olisi antanut tietää, mitä talossa tapahtui, niin ei olisi, totta tosiaan, Riikka Tuunalla enää ollut rohkeutta mennä kuulemaan kunniansa perään. Eilen hän olisi ottanut isän vanhan kyhmy kepin ja lähtenyt pitämään tuomiota. Tänään hän jäykkänä makasi vuoteellaan, tiesi mitä menoa pihan toisella puolella, peitettyjen ikkunain takana pidettiin ja antoi sen tapahtua. Niinkuin harakat olisivat palvelustytöt voineet nauraa häntä vastaan: mitenkäs se Somerin emäntä sitten elää — mikäs se on everstin sihteeri sitten, jollei ryssä!

Häpeä, häpeä.

Jolleivät he Tuunassa todella aina olisi olleet niin arkoja arvostaan — Jumalalle oli koetettu antaa mitä Jumalalle tuli ja keisarille mitä hänelle kuului. Jollei isä olisi ollut pitäjän vanha kirkkoväärti ja jolleivät tyttäret olisi olleet tavallaan kuin kirkon palveluksessa. Mutta Riikkahan melkein oli kirkkoväärti, sillä hänhän toimen hoiti, isä kun ei enää jaksanut, vaikka hän nimellisesti sitä piti. Pitäjä ei hienotunteisuudessaan tahtonut loukata vanhaa miestä eikä tyttäriä, jotka parikymmentä vuotta omin käsin olivat siistinneet kirkon. Mielellään he tämän olivat tehneet, niinhyvin Riikka kuin Alma, huolellisemmin kuin omia vaatteitaan olivat he toki hoitaneet kirkon pyyhinliinoja, alttarivaatteita ja messupaitoja. Niinpä he olivatkin käyneet niin yhdeksi kirkon kanssa, että heidän häpeästäänkin saattoi langeta varjo sille kirkolle, jota he palvelivat. Oli kai nyt yksin kirkon kunnian vuoksi luovuttava kirkkoväärtin toimesta. Riikka Tuunan sydämeen vihlaisi, kun hän ajatteli, ettei hän enää saisi lauantai-illoin kulkea tuttua polkua hautausmaan kulman poikki kirkolle, etsiä esiin luutansa ja harjansa kellarin portaista ja astua hämärtävään temppeliin. Kuinka tutusti hänen askeleensa olivatkin kumisseet tyhjässä, suuressa Herran-huoneessa ja kuinka onnellista olikaan ollut siellä yksikseen hyräillä virttä. Olihan kyllä monesti tullut harmiteltua, että ihmiset syljeskelivät ja jättivät likaisista saappaistaan jälkiä pyhään huoneeseen. Joskus oli virsikirjojen vieressä ollut tupakkamälli; sellaisia raakalaisia olivat ihmiset. Kerran ei hän voinut hillitä itseään, vaan meni tapulin sivulle, missä nuuskaisimmat ukot istuivat odottamassa hautauksen loppumista. Ja heille hän sanoi, että nyt pestään kirkko juhannukseksi, ja katsokootkin, etteivät syljeskele. Ja kuka se onkaan, joka jättää mallinsa penkkiin? Niin hän oli harmitellut ihmisten siivottomuutta, mutta nyt kun hän ajatteli, että joku toinen ottaisi haltuunsa tutut tehtävät, tunsi hän olevansa valmis kärsivällisesti kantamaan kaikki, mikä häntä saattoi tässä toimessa kohdata. Hän katui, että oli tuskitellut, ainahan ihmisellä täytyi olla vastuksia. Ja mikäpä hän enää oli puhumaan siivottomuudesta — ryvetetty oli Tuunan suku.

Jos nyt tulee toinen kirkkoväärti, niin silloin ovat

myöskin mennyttä ne kauniit vanhat liinat, jotka mummo vainaja nuoruudessaan omin käsin kutoi Kankaan kirkkoon. Ne täytyy pestä ja tärkätä niin taiten. Ne hajoavat vieraissa käsissä. Kyllä hän tietää, kuka kurkkaa kaikkia luottamustoimia pitäjässä — mäkimatkalaiset, kukas muu. Siellä on isä ja seitsemän poikaa, onhan siinä varaa valita. Niinkuin jyväsäkit ovat pulskia ja laiskoja. Mäkimatkan palvelustytöt tietenkin pannaan siivoamaan kirkkoa — emäntä on sairas rouva, emäntä ei kajoa mihinkään. Tyttäriä ei ole, ainoa tytär on Sylvi, tämä, jonka Toivo nai Tuunan sukuun. Mäkimatkalaiset eivät tunne häpeää eivätkä omista sitä, kun se heidän kohdalleen sattuu. He kyllä pysyvät entisissä luottamustoimissaan ja ottavat uusia lisää.

Kun Riikka ajatteli, että Mäkimatkan palvelustytöt astuvat alttarille levittämään vaatteita ja liinoja, että he siellä kolistelevat palleja ja alttariaitauksen ovea, niin täytti kuuma tuska hänen sydämensä. Eikä tämä tuska ollut vailla katkeruutta ja suuttumusta.

Kaikki paha oli Tuunaan aina tullut Mäkimatkan kautta. Jo kun he Alman kanssa olivat lapsia, oli heidän kohdalleen joutunut ajaa pois Mäkimatkan eläimiä Tuunan viljelyksiltä. Eivät Tuunan hevoset koskaan menneet sotkemaan Mäkimatkan kauravainioita tai mansikkamaita. Ei koskaan sattunut, ettei Tuunassa olisi ollut paahdettua kahvia, kun vieraita tuli. Mäkimatkasta lähetettiin aina lainaamaan ja aina annettiin sinne kukkurallinen mitta ia aina se tuli vajavana takaisin — hiukan kyllä vain, mutta kuitenkin. Ja vihdoin oli Sylvi kotoisin Mäkimatkasta, ja Eevertti ja Atte ja Lauri ja Jonni ja Lennartti ja Harald ja Arvo — niin, Arvokin!

Ruskeatukkainen ja ruskeasilmäinen Arvo, johon naiset rakastuivat ja miehet rakastuivat. Oliko hän niin kaunis? Sitä ei Riikka voinut päätellä.

Mutta siitä hän oli varma, ettei Arvosta tule miestä. Hän on tuhlari, joka murentaa omaisuutta. Taloa ei hän tule pitämään, vaikka se hänelle lahjana annettaisiin. Eikä hänestä tule virkamiestä, sillä hän ei viitsi nähdä niin paljon vaivaa, että suorittaisi tutkinnot, se on nähty se.

Juuri tämä, että Arvon työ oli kaikkinaista hajallista

näpertelyä — juuri tämä oli Riikalle kovinta. Ei mitään tutkintoja yliopistossa Arvo suorittanut — Riikan isä ja koko pitäjä olivat siitä syystä tuominneet hänet tyhjäntoimittajaksi. Ja niin oli Riikankin täytynyt tehdä. Mitä se oli hänelle maksanut, sen tiesi yksin taivaan Jumala. Hänen muistonsa alkoivat pääsiäisellä ja päättyivät siihen, ettei Arvosta tule mitään. Tämä oli niiden tavallinen kulku. Päästyään tälle äärimmälle rajalleen ne katkesivat.

Nyt veti Riikka Tuuna väsyneenä henkeään ja tuijotti pimeyteen. Oli tyhjää, ikäänkuin ei millään olisi ollut tarkoitusta.

Alma voihki unessaan. Kai hän taas näki tulevia asioita niinkuin hänen tapansa oli. Toisille ihmisille oli annettu sellainen lahja, lieneekö ollut onneksi vaiko onnettomuudeksi. Riikastakin tuntui tänä yönä oudolta, ikäänkuin olisi seisottu jonkin uuden ajanjakson portilla ja siinä tilitetty vanhoja asioita. Tuntui kolkolta ja pahaaennustavalta.

— Almaaa! kuiskasi vanhempi sisar kiivaasti nuoremman vuodetta kohden. — Herää nyt jo, kyllä Toivon nyt pian täytyy olla täällä. Mitä sinä noin uikutat, aivanhan sinä olet niinkuin jahtikoirat, jotka unissaan ajavat jänistä.

Alma hiljeni ja heitti yltään jotakin peittoa Riikan puolelle. Molemmat makasivat selällään, valkeat kädet erottautuen tummalta peitteeltä. Molemmat kuuntelivat. Ei kuulunut hiiskahdustakaan. Kuitenkin oli, ei yksin Tuunan talo, vaan koko kylä juuri tänä yönä täynnä kihisevää elämää. Sisarukset tiesivät, että työväentalolla oli puhujia pääkaupungista, ja aavistivat, että jotakin erikoista oli tekeillä. Mutta sellaiseenhan jo oli tottunut.

Alma ajatteli jotakin sekavaa untaan, jossa oli jokin ennustuksen sisältävä kohta. Valkoinen lintu oli pudonnut. Tiesikö se jotakin? Mitä merkitsi unessa lintu?

Riikka taas tunsi vastenmielisesti kälynsä Sylvin olevan jossakin lähettyvillä. Mistä kummasta hänelle tuli se tunne? Oliko Somerin emäntä todella tulossa tänne vai ajatteliko hän heitä, tuunalaisia, nyt niin kiihkeästi? Joka tapauksessa hän alkoi pitää peliään Riikan ajatuksissa.

Sylvi nauroi ja hääräsi niin että silkkiset hiukset hänen päänsä ympärillä liehuivat. Hänen pyöreät kätensä olivat täynnä sormuksia, korkealla povella oli siniseen kankaaseen pistetty suuri kultainen koriste. Oli jouluaatto ja pöydät täynnä makeisia ja lahjoja. Riikka levitti ihaillen suurta harmaata hinaa, jonka Sylvi oli hänelle antanut. Sylvillä oli itsellään samanlainen, he nauroivat ja Sylvi syleili rakkaasti kälyään. Arvo tuli äkkiarvaamatta esille jostakin, syöksyi suoraan huiviin, jota Riikka piteli levällään, tempasi sen käsiinsä ja juoksi lasten luo. Mää-mää, bää-bää! pelotteli hän heitä. Mutta he soittelivat huuliharppuja ja torvia, joita Mäkimatkan isäntä oli heille antanut. Arvo rupesi laulamaan.

Oli toinen kerta. Riikan täytyi kiirehtiä kauppapuotiin. Satoi lunta ja hän suojeli itseään suurella harmaalla huivilla. Kylmä ei hänen ollut, lämmin oli. Oli tapahtunut jotakin niin outoa, ettei saanut sitä mielestään. Aamulla jo se oli tapahtunut, mutta yhä häntä kuumasi ikäänkuin Arvo juuri nyt olisi ottanut häntä olkapäistä, taivuttanut taaksepäin ja suudellut kaulalle. Salissa Riikka oli ollut kastelemassa kukkia, kun Arvo tuli. Mutta vasta myöhemmin hän tajusi mitä oli tapahtunut ja suojeli muistoaan, että se pysyisi. Lujaan hän kietoi huivin ympärilleen. Ei pelkoa: hänen oli niin lämmin, ettei hänen varmaan enää koskaan saattanut tulla kylmä. Alhaalla hänen kaulallaan paloi pieni onnellinen kohta. Varmaan ei hän koskaan voisi tulla onnettomaksi.

Siltä oli silloin tuntunut.

Mutta nyt hän astelee pellonpiennarta kirkolle. On lauantaiehtoo ja kylän saunat savuavat. Sataa. Pilvet ovat kuin nokea, ne riippuvat niin alhaalla, että saattaisi ulottua nuohoamaan niitä. Savu ihmisasunnoista laskeutuu alas ja kiertelee märissä aitan solissa, vastakaivetuilla perunamailla, sänkipelloilla ja turnipsivainioilla. Metsien lehtipeite lepää maassa, portit ja veräjät ovat auki. Hän pysähtyy hetkeksi polullaan ja laskee kätensä sammaleelle, joka peittää tuttua kiveä myllymäen alla. Sammaleet ovat nyt tuuheimmillaan. Muutamilla ihmisillä on hyvin tuuheat hiukset. Arvo on kaukana nyt. Ei kirjettä, ei tervehdystä ole tullut. Riikka kielsi lähettämästä. Isä ei anna hajoittaa tuota tuulimyllyä. Se on

aivan laho ja käyttökelvoton. Haavatkin ovat täällä lahot, mutta isä ei anna kaataa. Arvo kiikkui kerran tuulimyllyn siivissä. Kaikkea se poika oli koettanut, miestä hänestä vain ei tullut. Hyvä oli, että pysyi poissa. Riikkaa paleli. Hän veti huivia tiukemma ympärilleen ja kulki mitään ajattelematta kuin tyhjässä. Satoi ja tippui. Joka oksa vuoti vettä, askelen alta tirsui märkää. Pappilan lavoista nousivat kaalintyngät kuin järvestä ... Eikös soittanutkin ja laulanut taas ruustinna. Riikka pysähtyi tielle lehtikujaan, kuunteli ja hyräili mukana.

»Jeesuksen kasvoin eteen
ma syntisraukka laskeun ...»

Torstaina on taas ompeluseura, se on pappilassa ja sitten kauppiaalla ja sitten heillä Tuunassa. Tämä Sylvin antama huivi tulee yhä lampaalta. Mutta lämmin se on. Sylvi hoiteli lampaitaan erikoisella tavalla, pesi ja kampasi niitä.

»Mun syntin', vääryyteni vien
Jeesuksen kasvoin eteen ...»

— No päivää, eikös se »kirkkoväärti» tule sisään? Eiköhän meillä vielä ole pannu kuumana.

Se oli kirkkoherra itse — mistä lienee huomannutkin. Hän kutsui Riikkaa leikillä kirkkoväärtiksi.

— Vai kirkkoon, vai. Niin, se on niin hauskaa, kun te sisarukset niin suurella rakkaudella hoidatte herranhuonettamme. Minä tunnen sen sekä sakaristossa että alttarilla, kuinka kaikki tuoksuaa puhtaalta. Ihan tuntuu Kankaan lähteen tuoksu. Mutta ensi pyhänä minun täytyy vähän ripittää rakasta seurakuntaani. Tapahtuu aivan kuulumattomia. Ei sillä hyvä, että omenat katoavat puista ja pirtistä miesten saappaat — mutta että mennään ja varastetaan köyhän lesken ainoa eläin . .. No, eikö neiti ole kuullut? Marjelinin lesken lammas on viety viime yönä. Ovi ei ollut lukossa, ei. Kas, sellainen rehellinen kunnollinen ihminen kuin Marjelinin leski, ei käsitä, että lammas saattaa kadota. Olisiko tuo tunnoton varas nyt sitten . .. Näitä vieraita? Minulle on kuiskittu, että se olisi paikkakuntalainen. Ei suinkaan neiti ole sattunut kuulemaan? Aivan järkyttävää tämä on.

Niin, en katso voivani vaieta. Seurakunnan täytyy pitää silmänsä auki. Sattuu teksti, joka täydelleen liittyy tähän tapaukseen ...

Hän oli hengen mies, kirkkoherra. Kankaan pitäjä oli todella saanut voimallisen sielunpaimenen. Todellinen kristitty oli ruustinnakin.

— Ai... auttakaa!

— No, Alma ... !

Mitähän unta tuo Alma taasen näki. Mahtoiko nähdä jotakin Arvosta, kun ei mies poistunut tältä paikalta, vaan kierteli tässä niinkuin pahantekijävainajan haamu paikalla, jossa rikos suoritettiin. Mitä ovat unet? Jumalako niissä ilmoittaa tulevia tapahtumia?

Toivoa ei kuulu. Miksi hän viipyy? Miksi hän kielsi sytyttämästä tulta? Miksi tuntuu tänä iltana niin oudolta?

Kerran he, Riikka ja Arvo, tulivat asemalta Tuunan leveässä kirkkoreessä. Riikka ajoi, hän sai aina läpi tahtonsa, Arvon oli turhaa riidellä vastaan. Arvo istui huppuliinassa ja nauroi, Riikka oli peittänyt hänet. Heidän edessään kulki viittatie ja heidän takanaan ulottui samaa viittatietä näkymättömiin, aina asemalle asti.

— Kuule tyttö... sinä pitelet minua äidillisesti... Etkö ole tullut ajatelleeksi, että se on vaarallista? Jos tahdot olla äitini, et voi olla rakastettuni, ymmärrätkö? Nyt minä revin rikki nämä huppuliinat... !

He ajoivat sitten hevosta vuoronperään. Olisi ollut hauskempaa, jollei jäljessä olisi tullut hevonen. Ummen saaressa se tavoitti heidät. Nyt pisti jo metsiköstä järven takaa näkyviin Kankaan kirkontorni. Komea rakennusrykelmä levisi sen ympärillä. Somerin päärakennus tornineen oli kuin linna. Muhkealta vaikuttivat Mäkimatka ja pappilakin. Ja ymmärsi sen, että isä juuri tuohon järveä vastaan oli rakentanut Tuunan navetan, kaunis se tänne oli. Hevonen piti kiirettä tuntiessaan kodin lähenevän. Tilsat lentelivät kahdenpuolen.

— Mutta jos sinä kuitenkin jättäisit mielestäsi esitelmäsarjan. Eikö olisi parasta, että suorittaisit tutkinnot nyt vain ... että tulisi jotakin valmista.

— Nuo tutkinnot, ne ne ovat sinulle autuus. Etkö sinä nyt ymmärrä ...

Riikka ei ymmärtänyt. Ja tätä pientä nalkutusta riitti alati. Keltaista iltataivasta vastaan kävivät kotikylän rakennukset yhä suuremmiksi. Mäkimatkan ikkunat loistivat auringossa. Tällä rannalla he olivat lapsina pulikoineet, tuolla oli pensas, jonka juurelle tytöt heittivät vaatteensa ... Ja nyt puhui leikkitoveri tuossa kuin vieras ihminen. »Etkö sinä nyt ymmärrä minua? Riikka, etkö ... ?» Riikka ei ymmärtänyt. Hevonen lähti puhaltaen nousemaan ylös rantatöyrästä. Reki töytäsi puuta vastaan — joka talvi matkalaiset sitä haavoittivat ja aina vain se elää kituutti. Tässä olivat lapset laskettaneet mäkeä silloin pääsiäisenä kerran ...

Tässä pihanurmella taas oli juotu kahvia. Silloin kerrankin kukkivat sireenit. Eino-Ilmari ja Janne Lehtonen juoksivat toisiaan kiinni kellarin ympäri. Eino-Ilmarin hiukset olivat vielä taudin jälkeen lyhyet, mutta hän kasvoi nopeasti, viimekesäinen helletakki oli käynyt pieneksi. Riikka kaasi hänen kahvikuppiinsa runsaasti kermaa — eikö hän olisi hoidellut Eino-Ilmaria, eikö Eino-Ilmari ollut kuin hänen lapsensa. Hän oli hänen vanhenevan isänsä ja nuoren äitipuolensa poika, mutta äiti oli jo kuusitoista vuotta ollut puhumattomana ja liikkumattomana. Lapsi oli joutunut sisarpuoltensa hoiviin. Juoksusta hiestyneenä istui Eino-Ilmari huivilla, joka oli levitetty nurmikolle, ja hänen vieressään Olli, molemmat katsellen jotakin itikkaa, jota pitäjän nero, Mäkimatkan Arvo-herra heille näytteli. Ylen hienoksi oli viime aikoina tullut Arvo, sukat olivat ohutta silkkiä ja kaikki muu sen mukaista. Riikka ja Alma korjailivat pois astioita. Arvon käsissä oli oudon paljon ruskeahtavia hiuksia ja hänen tukkansa oli tuuhea, tiheä ja kiiltävä. Se vietteli Riikan kättä puoleensa. Valkoinen otsa vietteli, huulet olivat vaarallisimmat.

Ei koskaan!

Riikka Tuunan sydän parkaisi tuskasta ja hän kokosi voimansa ja kohousi pystyyn. Ei koskaan! Oliko hän tänään näin heikkona? Mikä olikaan tämä yö, joka sekoitti ihmiseltä järjen. Hyi, hänen ympärilläänhän oli kälyn antama huivi. Johdattiko tuo nyt hajullaan mieleen nuo vanhat asiat. Kaikkia hullutuksia!

Riikka paiskasi huivin sisarensa vuoteeseen ja kuiskasi kiivaasti:

— Alma, herää jo! Että viitsitkin pitää tuota Somerin emännän lahjaa. Villoiltakin se tulee niin että on kuin missäkin lammaskarsinassa. Herää nyt jo, Toivon täytyy heti tulla. Mitä tämä viipyminen merkitseekään?

Alma nousi istumaan ja haroi käsiinsä huivin kulmat.

— Se on niin lämmin, sanoi hän haukotellen.

Riikalta pääsi pieni nauru. Hän aikoi huomauttaa, että pitää sitä toki ihmisellä olla sen verran ylpeyttä, ettei tee sovintoa synnin kanssa, mutta mitäpä se olisi auttanut. Alma ei ollut sitä luontoa. Hänellä, Riikalla, oli sitäpaitsi itsellään tilitettäviä asioita mäkimatkalaisten kanssa, ei hänen tässä sopinut ylpeillä. Arvostahan ei hän koskaan ollut päässyt kunnollisesti eroon. Oli se toki ihme ja kumma, että hän tänäkin iltana muisteli noita menneitä, vaikka Sylvin teko juuri oli tullut hänen tietoonsa. Sen sijaan että se olisi varoittanut häntä ja lukinnut muistot luoksepääsemättömiin, oli se ikäänkuin avannut oven, jonka takaa tulivat näkyviin elämän menneet vuodet. Ja jokainen vuosi oli kuin mikäkin säiliö täynnä kallisarvoisia aarteita.

Mikä kumma onkaan ihmisen sydän?

Tässä pitää kaiketi verestää mielessään jotakin ikävää mitä herra Arvo Mäkimatka on tehnyt. Pitää kai kutsua silmiinsä tämän ikuisen ylioppilaan ja tyhjäntoimittajan ansioluettelo. Hän ei kuitenkaan yhtäkkiä löytänyt mitään Arvon tekoa, joka olisi ollut tarpeeksi kauhistuttava. Sensijaan hän muisti hänen isänsä, Mäkimatkan isännän, joka aina tuli väkeviltä, ja emännän, jonka korvissa oli raskaat kultaiset renkaat. Vastenmieliset olivat nimikään pojat. Ja Sylvi silkinpehmeine hiuksineen!

— Kyllähän me sitten olemme olleet sokeita, pääsi Riikalta Sylviä ajatellessa.

Alma nyökkäsi myöntäen päätään. Mitä mahtoikaan merkitä lintu, joka putosi?

— Missä meidän silmämme ovat olleet? jatkoi sisar. — Etkö muista silloinkin suvella, kun me tulimme kirkosta ja ohitsemme ajoi kaksi vierasta hattupäistä naista — kankaalaisia eivät he olleet...

Miksen minä muistaisi...

— He nauroivat ja supattivat ajaessaan Somerin ohi. He katselivat kaiken aikaa ikkunoihin. Mutta me vain emme mitään ymmärtäneet!

Sisarukset vaikenivat yhtäkkiä ja kuuntelivat. Heidän veljensä viipyminen alkoi tuntua niin oudolta, etteivät he enää puhuneet siitä, ainoastaan kuuntelivat.

— Sylvi raukka! sanoi Alma kuin itsekseen.

— Vai häntä sinä säälittelet. Entä Toivo ja lapset. Ajattele nyt Olliakin. Ja Irjaa ...

— Olli raukka!

— Raukka ja raukka. Armahda nyt vähän minuakin ja vie tuo huivi kauas, ettei minun tarvitse tuntea sen hajua.

Irja oli Riikka-tädin kummityttö ja Riikka oli joskus tullut ajatelleeksi, että hän antaa hänelle perintöosansa — eihän se mikään suuri tule olemaan, mutta saapahan sillä jotakin muistoa tädiltä. Irja oli taipuisa, lempeä lapsi ja hyvin kaunis. Sanottiin olevan tätinsä, Riikan näköinen — Riikan mielestä hän paremmin oli äitinsä näköinen. Kuitenkin hän mielellään oli kuunnellut sitä puhetta, kun oli sanottu, että Irja oli kuin ilmetty Riikka-täti. Nyt hän sentään yhtäkkiä tunsi vastenmielisyyttä Irjaa kohtaan, aivan niinkuin lapsikin olisi ollut syypää äitinsä rikokseen, ja päätteli, että Eino-Ilmari saa hänen perintöosansa Tuunan talosta. Ainahan Irja oli juossut kirjurin polvelle tai hypistellyt hänen kiiltonappejaan ja olkalappujaan. Irja täytyy ottaa pois Somerista, ajatteli hän sitten.

— Mutta Toivo viipyy todella merkillisen kauan, sanoi Alma vihdoin.

— Onkos se minun syyni, kuiskasi sisar levottomuuttaan salaten.

— Näin äsken niin outoa unta. Mitä tietänee.

— Arvasinhan minä, kun tuossa niin vingahtelit. Mutta älä vain puhu untasi. Tässä pannaan muutenkin ihminen koetukselle.

— Eihän sitä nyt tarvitse pelästyä. Oli niinkuin olisi lentänyt suuria lintuja järveltä päin ja yksi putosi kuolleena sinun eteesi aivan niinkuin joku olisi sen ampunut.

Riikan poskipäät kylmenivät ja hänen sydämensä takoi. Kylläpä hän tänään oli heikko.

— Ja mitä tämän unen nyt sitten pitäisi tietää?

— En minä ymmärrä. En ole taitanut ennen nähdä lintuja unissani.

Sisarukset vaikenivat. Riikan ruumista karmivat kylmät väreet, niinkuin mitkäkin laineet, jotka kulkivat ylhäältä alas asti. Lintu oli tietysti Arvo — mitä Arvolle tapahtuu? Alma taas koetti yhdistää putoavan linnun merkkiä veljeensä ja tuli siihen johtopäätökseen, että Toivo tekee kauhean verityön, tappaa miehen, joka on häväissyt hänen kotinsa, ja tuomitaan siitä kuolemanrangaistukseen. Molempien sisarusten levottomuus kasvoi kasvamistaan. Pimeään tottuneina näkivät he toistensa hahmot istumassa vuoteissa samalla korkeudella ja tuijottamassa vuoroin toisiinsa, vuoroin ikkunaan. Lumi valaisi himmeästi pihamaata. Kellarin päädyn edustalla oli yksi valoisampi kohta. Se oli suuri lumimätäs seljapensaan oksilla. Matalan kellarinpäädyn takaa häämötti navetta. Arvo oli aina moittinut Tuunan isäntää siitä navetasta. »Muuttakaa pois näköalan edestä — mitä ajattelittekaan, kun toimititte lehmille kaiken Tuunajärven runouden.» Isä piti Arvosta niinkuin kaikki muutkin ihmiset, eikä suuttunut, vaan sanoi: »Syöttekös te runoutta? Lehmät ovat talossa pääasia.» »Muuttakaa pois navetta», jatkoi Arvo yhä itsepintaisesti. »Ja vielä te muutattekin!» Navetta oli isän ylpeys. Nuorena isäntänä hän oli sen rakentanut ja todella taitamattomalle paikalle. Mutta siitä ei kukaan muu uskaltanut puhua kuin Arvo. Mikä siinä olikin, että kaikki pitivät Arvosta, mokomastakin, josta ei tullut mitään? Toivonkin ensimmäinen ajatus oli ollut: minä menen tapaamaan Arvoa. Jouduttuaan onnettomuutensa perille, ei hän ensi kädessä ollut ajatellut isäänsä eikä sisariaan, vaan uskottoman vaimonsa veljeä. Sellainen oli Arvo.

Mutta löytyi sentään yksi, jota ei Arvo Mäkimatka tulisi taivuttamaan tahtonsa alle: Riikka Tuuna. Varmaan Alman uni tarkoitti sitä, että Arvo vielä kerran koettaa esittää vanhoja ehdotuksiaan. Kuolleina ne putoavat heidän jalkojensa juureen.

Sille ei voi mitään. Sen täytyy olla niin.

Kello seinän takana alkoi lyödä. Vasta yksitoista. Ajatuksetpa liikkuivat nopeammilla jaloilla kuin teot. Mutta joka tapauksessa olisi Toivon pitänyt olla täällä. Sisarukset hypähtivät yhtäkkiä jalkeille kuin yhdestä sopimuksesta. Levottomuudessaan ja neuvottomuudessaan puhelivat he ärtyneinä tyhjiä, tarkoituksettomia sanoja. Heidän kuiskauksensa sihahtivat pimeässä, Riikan kovempina, Alman lauhempina.

— Kyllä minä nyt otan tulta.

— Etkä otakaan, kun Toivo kielsi.

— Mitä hän sitten kielsi?

— No kun ei hän nyt tahdo . . .

— Lähdetään me Someriin.

— Mutta Toivo käski odottamaan täällä.

— Kohtaammehan me hänet tiellä.

— Mutta entä jollei hän tule tieltä.

— Mistäs hän sitten tulisi?

— Mistäs minä tiedän. Sinä ahdistat minua niinkuin minä olisin syypää siihen että Sylvi on elänyt huonosti ja vimmastuttanut Toivon.

— Eikö Toivo mennyt kotiin?

— Olenko minä hänen paimenensa?

— Mutta kuulithan mihin hän sanoi menevänsä.

— Eikö sinulla ollut korvia yhtä hyvin kuin minulla.

Riikka oli istuutunut ikkunan ääreen. Hän istui pää käteen nojaten niinkuin ihminen, joka ei aio hievahtaa. Yhtäkkiä tunsi hän kasvoillaan vetoa ja huomasi, että Alma pimeässä oli heilauttanut ylleen hänen huivinsa.

— Minä lähden, sanoi Alma. — Olen levoton. Jää sinä kotiin, jos tahdot.

— No, ei Toivolla mitään hätää ole. Mäkimatkaan hän meni — olisit kuunnellut, niin olisit tietänyt, sanoihan hän sen selvästi. Arvohan on tullut kotiin. Hänellä oli jotakin asiaa Arvolle. Sellaistahan se on, kun nämä talot ovat tässä niin likekkäin: ei pysytä yölläkään alallaan, vaan juostaan naapurissa.

— Pistäydytään mekin.

— Someriinko tekee mielesi?

— Kuinka sinä voit olla noin kova?

— Tiedätkös mitä minä sinulle sanon: tee sinä ero Lennartista. Näethän mitä väkeä mäkimatkalaiset ovat.

Alma jäi siinä silmänräpäyksessä aivan äänettömäksi. Hän vaipui sänkynsä laidalle istumaan ja Riikka kuuli hänen hengittävän raskaasti.

— Korea poikahan Lennartti on ja varmaan tulee rikkaaksikin. Mutta mitäs sanot sitten, jos jonakin päivänä tapaat piikatytön hänen polveltaan.

Alma nousi sanaa lausumatta ja jätti varpaisillaan huoneen. Hänen askeleensa narahtelivat eteisessä, ovet kävivät hiljaa, sitten näki Riikka hänen kulkevan ikkunan alitse. Hän nousi ja seurasi — ei sentähden, että hän olisi tahtonut hyvittää Alman mieltä, vaan sentähden, että hänkin halusi tietää mitä Toivo teki.

Ettei vain isä heräisi — Riikan saappaat kolisivat ja lukotkin vinkuivat. Ei voinut jättää ovia auki. Ties mikä olisi voinut johtua noiden mieleen, jotka mellastivat navettatyttöjen kamarissa. Ennenhän täällä tuskin yöksikään suljettiin ovia.

Raskas kostea pakkanen painoi maata. Ohut härmä peitti kuin kalvo esineet. Ennen oli täällä vallinnut hiljainen yö. Vuosikymmenet, vuosisadat, oli täällä yön rauha ollut äänetön. Mutta viime suvesta lähtien oli hiljaisuus saanut äänen. Niin kauan kuin Riikka muisti, oli Tuunanselältä tuleva hiljaisuus sisältänyt vain tuoksuja, milloin lumen raikkauden, milloin kaislojen lemun. Viime suvesta lähtien toi ilmanhenki mukanaan puheensorinaa, vingahduksia, remuamista, tupakansavua ja muutakin hajua, aivan kuin taivaan ja maan välille olisi tullut jokin outo jättiläisolio, josta tämä kaikki lähti. Olikin tullut: häpeä.

Tuunan pihamaalla saattoi selvästi erottaa hanurinsoiton, joka tuon tuostakin pongahti ilmoille kuin kytketty eläin, joka tekee hyppyjä. Ovi avautui ja pamahti samassa kiinni: päin navetan päätyä asteli kaulatusten mies ja nainen! Tuunan tytär luuli tuntevansa heidän pitkän palvelustyttönsä, pyhäinmiesten päivänä tulleen Miljan. Tytön sisar oli kaupungissa pitämässä taloutta Eino-Ilmarille, Ollille ja Janne Lehtoselle, mutta tämä Aliina oli vakava ihminen. Selvästi se oli Milja, joka tuolla nyt kulki sotilaan edellä. Vielä eilen olisi Riikka astunut heidän perässään ja antanut tyttöä korville. Tänään he rauhassa saivat nousta ylös navetansiltaa.

Riikka kiiruhti ulos portista, erotti kujalla sisarensa ja antoi tahallaan hänen pysyä edellä. Taaskin hänen silmänsä pyrkivät luvattomille teille: katsomaan, oliko Mäkimatkan vinttikamarin ikkunassa tulta — täytyihän hänen tosin Toivonkin tähden saada siitä selvää. Siellä kai tapahtui neuvottelu langoksien kesken. Uskottunaan ihmiset Arvoa pitivät, vaikkei hänestä mitään tullut.

Astellessa Mäkimatkan ulkohuonerakennusten ohi ja tähyillyssä kapeaan valoviiruun vinttikamarin ikkunan vasemmalla syrjällä, alkoi Riikan sielun pohjalla taasen yhtäkkiä väristä tuttu kuva: Arvo kookkaana, hartevana, katsellen pitkien tummien ripsien alta kostealla ruskealla katseella. — »Isänmaa — isänmaa ei ole tyhjä sana. Isänmaan pitää tulla suureksi!» Jossakin juhlapuheessa hän oli sanonut siliä lailla. No niin, eivät suuret sanat suuta halkaise.

Riikka polki lujasti saappaankorkonsa lumeen ja kiiruhti eteenpäin.

Yössä, joka pian oli lauantain puolelta siirtynyt sunnuntain puolelle, kuului outoa äännähtelyä, ihmisääniä ja hevostiukujen helähdyksiä. Riikka teki johtopäätöksen, että sittenkin oli parasta ottaa kiinni Alma ja yhdessä hänen kanssaan kulkea iltamiaan viettävän työväentalon ohitse. Mäennyppylällä Mäkimatkan suurten pimeiden rakennusröykkiöiden syrjällä se loisti kuin lyhty. Se oli aikoinaan sellaisella yhteisellä innostuksella rakennettu. Arvo oli lietsonut kaikki kirkonkyläläiset mukaan. Siinä oli otettu lukuun kymmentuntiset työpäivät ja siinä oli puhuttu ihmisten oikeuksista. Uutimet juhlasalin ikkunoihin olivat Riikka ja Alma omin käsin kutoneet. Mielellään Riikka oli ollut siinä mukana — hän ymmärsi omasta kokemuksesta ihmisten kauneuden- ja mukavuudenkaipuun.

Ei vain kuulunut Toivoa. Alma oli hävinnyt näkyvistä. Riikka asteli nopeammin.

Näin ulkoilman selvitettyä päätä tuntui entistä käsittämättömämmältä, etteivät he, sukulaiset, aikaisemmin olleet ottaneet kiinni elämästä, mitä Somerissa oli vietetty. Hänkin, Riikka, olihan hän nähnyt kuinka silloinkin kerran, kun Sylvi antoi ryssälle takaisin joitakin rahoja, ryssä oli suudellut Sylvin käsiä. Ja Sylvi oli

antanut sen tapahtua ja nauranut. Riikasta oli tuntunut, että Sylvi kesti tuon kaiken talon rauhan vuoksi, sen vuoksi, että inhottava alennus kerta kaikkiaan oli pantu Suomen kansan päälle. Mutta se katala ihminen oli nauttinut ryssän suudelmista. Hyi! Ja lapsia, lapsiahan kirjuri aina oli pidellyt polvillaan. Irjan niskaan se kerran oli pistänyt kätensä ja kutkuttanut niin että lapsi oli menehtyä nauruunsa. Kyllä heissä, omaisissa, todella oli syytä — mikseivät he olleet puuttuneet asiaan! Olisivathan hekin, tuunalaiset, voineet ottaa ryssän heille, Tuunaan. Häntä oli kyllä heillekin tarjottu. Mutta he olivat syyttäneet isän vanhuutta ja emännän sairautta, ja niin oli ryssä joutunut Sylvin vieraskamariin. Pientä Armastakin oh ryssä kanniskellut ja suudellut kuin omaa lastaan. Toivo oh sen kaiken nähnyt ja sallinut. Oli Toivokin ollut omituinen.

Kuului läpitunkeva parahdus: joku nainen huusi kuin hengen hädässä. Jotkut miehet nauroivat.

Riikka päästi pitkän huudon: hoi, mikä siellä on? Hän ei tuntenut omaa ääntään. Sen olisi yhtä hyvin saattanut luulla miehen huudoksi kuin naisen. Ilmassa lehahti tupakansavu. Riikka kourasi taskustaan asetta, siellä ei ollut kuin nuoranpätkiä. Aitakin oli syvien nietosten keskellä. Hän ei ollut ehtinyt ajatella, kuka parkaiseva nainen oli, kun tämä jo juoksi häntä kohti. Riikka tunsi sisarensa ja pysähtyi. Alman nyyhkytystä kuunnellessaan hän kovettumistaan kovettui.

— Siinä sait, sanoi hän kylmästi, kun sisar oli ehtinyt kohdalle, — mitä läksit, enkö minä kieltänyt.

— Mennään kotiin, pyyteli Alma. — Ovat humalassa.

— Ryssätkö?

— Siellä on molempia. Käsittäin ja kaulatusten... suomalaiset ja ryssät. Mäkimatkan miehiä ja meidän miehiä ...

Heillekö sinä lopultakin jätit huivini?

— Taisi jäädä ... Repivät.

— Ja esiliina — eihän sinulla ole sitäkään.

— Tule pois kotiin .. . Älä mene.

Laiha Riikka Tuuna suoristi selkänsä niinkuin teräsjousi jännitetään.

— No sitä nyt ei nähdä, että minä pelkään ryssiä.

Ei tarvitse uskoa, että ne minuun koskevat. Te olette kaikki sellaisia pehmeitä, että teihin pääsee käsiksi. Mennään me minne on aiottu.

Riikka tarttui sisarensa käsivarteen, käänsi hänet ympäri ja tyrkkäsi hänet menemään. Hänen sielussaan vallitsi niin jäätävä tunne, että olisi saattanut luulla punaisen nesteen hänen suonissaan muuttuneen kylmäksi teräkseksi. Jos hänen sydämeensä olisi pistetty puukko, niin tuskin sieltä olisi vuotanut ainoaa pisaraa.

— Tuossahan sinun esiliinasi on.

Riikka korjasi sen hangelta. Almassa oli tuskin käsiin ottajaa. Hän vapisi kuin lehti. Häntä vaivasi kai yhtä paljon vilu kuin pelko. Riikka kääntyi oikopäätä työväentaloa kohden, missä ulkosalla seisoi miehiä. Ehdoin tahdoin hän teki asiaa härnätäkseen heitä. Alma pysähtyi tienkäänteeseen, ei Riikkaa nyt kuitenkaan mikään olisi pidättänyt.

— Hyvää ehtoota, alkoi hän. — Onkos täällä näkynyt sellaista suurta harmaata saalia? Jaa, Aatukos sen onkin korjannut, olipa hyvä, kiitoksia vain. Taitaa ollakin paljon väkeä tänään iltamissa.

Miehet vetivät lakkia toiselle korvalleen. Aatu antoi pois saalin. Mäkimatkan muonamies Salenjus selitti, että onhan väkeä, kun on vieraita puhujia: Pietikka on Helsingistä ja rouva Juuri täältä jostakin likempää.

— Onpa nyt pimeä, jatkoi Riikka, — kun en tunnekaan kaikkia näitä miehiä. Aatun tuntee pituudesta, mutta...

Riikka katsoi pieneen tanakkaan mieheen, jonka päässä oli huopahattu. — Jaa, minä en olekaan pitkiin aikoihin ollut täällä kotipuolessa.

Miehen äänessä oli jotakin, joka teki, ettei Riikka kysynyt enempää. Oliko hän julma ja kostonhaluinen, vai oliko hän onneton? Kuka hän oli? Hänellä ei ollut korkeita saappaita, vaan lysyyn astutut kengät. Riikka ei kysynyt enempää ja korjasi liinaa käsivarrelleen. Hän huomasi ryssien ryhmässä seisovan jonkin matkan päässä.

— Kuinkas nyt, alkoi perin ystävällinen ääni, — Tuunan neidit ovat kävelemässä näin myöhään? Onkos Somerissa joku kipeänä?

Veri läikähti Riikan poskille. Kysyjä oli pappilan vuokraajan tallimies, Ahvenainen. Tiesikö hän mitä Somerissa oli tapahtunut?

— Ei ole kukaan kipeänä, sanoi Riikka äänellä jota ei hän taaskaan tuntenut omakseen. — Muuten vain sattui asiaa. Ehtoota vain.

Ja suorana ja jäntevänä tyttö lyhyessä hameessaan, toppatakissaan ja saappaissaan astui alas mäennyppylää. Ääneti ojensi hän huivin sisarelleen ja ääneti he jatkoivat kulkuaan, tuskin itsekään muistaen minne he olivat menossa ja miksi he olivat liikkeellä. Vastenmielinen tunne heissä oli kiihtynyt. He tunsivat, että miesjoukossa heistä puhuttiin. Mäkimatkan portilla Alma pysähtyi ja aikoi nähtävästi poiketa taloon. Riikka kiirehti sanaa sanomatta ohitse. Talo on pimeänä, kai miehet sittenkin olivat menneet Someriin. Alma juoksi kiinni sisarensa, hyppien yli lumivakojen harjojen, jotka olivat syntyneet, kun rekiä oli käännetty sisään portista.

Tästä Mäkimatkan portilta oli kerran lähtenyt komea hääsaatto kirkolle. Puolen kilometrin taival oli ollut kauttaaltaan lehditetty ja lehtien päällä oli ollut valkoinen matto, jota oli kudottu puolen vuotta Mäkimatkan pakarissa. Morsiusparin jäljessä oli astellut morsiamen vanhin veli Arvo Mäkimatka ja sulhasen vanhin sisar Riikka Tuuna. Mutta Riikka oli viisi vuotta vanhempi kuin Arvo ja hänen yllään oli ollut tumma puku, kun muut morsiusneidot olivat valkeissa.

Minä onnena sitä oli pidettykään, että Toivo sai Sylvin. Kuinka moni häntä oli yrittänytkään.

— Jokainen tekee niinkuin tahtoo, sanoi Riikka yhtäkkiä sisarelleen. — Minä nyt vain ajattelin, että onhan tämä varoitus. Ajattele vielä kerran, ennenkuin Mäkimatkan rinnalla tästä astut kirkkoon.

— En minä voi Lennarttia jättää, sanoi Alma nopeaan. — Eihän ole mitään syytä.

— Vai ei ole.

— Ei.

— Et taida pitää tätä häpeää minään.

— Se ei ole Lennartin syy enempää kuin sinun tai minun.

Vai ei ole. Ei kai se ole Sylvinkään syy. Karkaat kai heti Sylvin kaulaan.

Alma Tuuna ei ollut aikonut sitä tehdä, mutta hän teki sen kuitenkin. Rikollinen käly seisoi lumessa Somerin pihakoivujen alla ryssänsä kanssa ja puheli hänelle sanoja, joita ei hän ymmärtänyt, ja kirjuri puolestaan puheli hänelle jotakin, jota ei Sylvi ymmärtänyt. Viittomalla oli Sylvi saanut hänet käsittämään, että oli vaarallista nyt olla kotona, että isäntä saattoi tehdä ties mitä. Kirjuri puheli niinkuin kuhankeittäjä olisi soittanut. Hän huusi ja huitoi käsiään. Sisarukset Alma ja Riikka seisoivat puukujassa, toisessa päässä, näkivät ja kuulivat kaikki. He seisoivat kuin kivettyneinä. Se mitä tapahtui, oli niin uskomatonta, niin röyhkeää, niin mieletöntä, että se mykistytti.

— Et sinä mitään pelkää, kuiskasi Sylvi kyyneltyneellä äänellä, — mutta mene pois, minun tähteni. Minun, minun tähteni. Hän voi näin ..., hän voi sydämeen. Ole poissa. Minä käyn siellä, katsomassa. Minä sanon mitä pitää tehdä. Minä rakastan sinua. Mene, mene. Tottele nyt. Jumalan tähden. Minun tähteni. Toivo paha, paha... Minä rakastan sinua, Fedja, kulta, lintu, kyyhkyseni... pois, pois, mene pois.

Sylvi viittoi vuoroin omaan rintaansa, vuoroin kirkon taakse. Nuori venäläinen suuteli hänen käsiään, koetti hänen kanssaan kääntyä takaisin taloon, viittoi itseensä, vuorostaan hänkin, heristeli nyrkkejään ja soitti suutaan.

— Ole hiljaa, hiljaa! rukoili toinen ja pani kätensä hänen suutaan vasten.

Ja taas he toistelivat samoja ääniä ja sanoja. Vihdoin nainen itkien putosi polvilleen. Mies torui, nauroi, heltyi ja vakuutti.

Riikka Tuunalta pääsi, ikäänkuin hän olisi ollut pakahtumaisillaan, yksi sana. Se tuli matalana, oudolla äänellä kuin jokin puhallus koneesta, johon on kokoontunut höyryä:

— Hävetkää.

Rakastavaiset säikähtivät ja erosivat. Kirjuri läksi juoksemaan omalle taholleen, Sylvi omalle taholleen. Hetken perästä Sylvi kuitenkin pysähtyi.

— Kuka siellä on? kysyi hän, hampaat kalisten suussa.

Silloin kiiruhti Alma Tuuna esiin, kiersi huivin hänen ympärilleen ja alkoi kuiskailla hänelle.

— Hyvä Sylvi, kuinka sinun on? Onnettomuus on tapahtunut, mutta varmaan vielä löytyy jokin keino. Älä itke. Kuinka sinun on kylmä. Koetetaan yhdessä ajatella.

Alman käsi lepäsi kälyn pyöreällä täyteläisellä olkapäällä. He vapisivat molemmat sekä viluaan että mielenliikutustaan.

— Oi Alma, Alma, valitteli Sylvi, — olisipa veljesi joskus tällä tavalla kohdellut minua. Mutta hän on niin kylmä, hän. Ettei hän vain tekisi jotakin pahaa. Mutta sen minä sanon, että jos hän ... Alma, sanoitko sinä »onnettomuus»? Onko se sinusta onnettomuus, jos ihminen kerran elämässään rakastaa. Mitä Toivo on minulle antanut? Ei yhtä hymyä, ei yhtä hyväilyä. Sinä olet sentään toista, Lennartti saa kiittää onneaan. Mutta Toivo on kylmä kuin jää. Niinkuin Riikka hän on ...

Riikka seurasi jonkin askeleen päässä ja kuuli joka sanan. Alma irroitti vaistomaisesti kättään kälynsä olkapäältä. Sylvi päästi nyt äänen, joka muistutti naurua tai itkua.

— Niin, niin, — sinunkin kätesi jo lohkeni olkapäältäni...

Riikka oli parahtamaisillaan vihasta ja inhosta, mutta hän vain hiukkasen naurahti. Vai kylmä kuin jää. Siinä se on Arvo Mäkimatkan todellinen sisar, ajatteli hän. Olipa ollut Jumalan erikoinen varjelus, että hän tähän asti uudestaan ja uudestaan oli jaksanut työntää Arvon loitolle ja olla uskomatta hänen vakuutuksiinsa. Sisaren esimerkki silmien edessä hän jaksaa eteenpäinkin, jos Arvo vielä tulisi häntä pyytämään. Toivo Tuunan sisar ei koskaan, ei koskaan rupea tyhjäntoimittajan vaimoksi, miehen, joka häntä on pettänyt niin monta kertaa.

Mutta juuri kun hän oli ajatellut tämän valantapaisen ajatuksen loppuun ja odotti tyydytystä siitä, oli hänen mielessään tyhjyyden tyhjyys — ei mitään.

Se oli sentään parempi kuin veljensä Toivon kohtalo!

Mutta jos Arvo menee naimisiin toisen kanssa? iski silmänräpäyksessä hänen mieleensä.

Hänen tyhjyydessään alkoi silloin tuntua pistelevää kipua.

Valo Somerin vierashuoneen ikkunasta lankesi puiden oksille ja muodosti varjoistaan verkon lumelle. Perätysten kulkivat naiset yli valojuovan. Kolme tornia kohosi Somerin päärakennuksesta raskasta taivasta kohti. Talon emäntä paljaassa hameessaan tuli ensin portaille, kääntyi siinä, hieroi käsiään ja puhui käheällä äänellä:

— Iltaa, iltaa, Riikka. Tulet tietenkin torumaan minua. Mutta tervetuloa vaan.

— Tulin tapaamaan veljeäni, sanoi Riikka jääkylmästi.

— Tällaisen siivon hän täällä teki. En tiedä minne sitten meni. Tehkää hyvin.

Heidän askeleensa kopisivat läpi lasiverannan, jolla kesäiset pöydät ja istuimet seisoivat kuin jäätyneinä. Keskellä eteisen permantoa oli matkalaukku levällään, likaisia kauluksia ja alusvaatteita huiskin häiskin matolla. Sudennahkainen turkki oli pudonnut tuolilta. Pieni naulakko, jolle lasten vaatteet olivat olleet ripustetut, oli reväisty irti seinästä. Naulojen lävet ja tummempi tapetti osoittivat, missä se oli ollut. Pienet punaiset, nauhalla toisiinsa sidotut kintaat olivat singahtaneet aina salin ovelle asti.

— Noin, sanoi Sylvi ja otti kintaat maasta, — noin se isä kohtelee lapsiaan. Luulin tässä aamulla Irjan viimeisen hetken tulleen, mutta hän heitti toki sitten elävät olennot ja ajoi raivoaan täällä eteisessä.

Äiti paineli silittäen pieniä kintaita käsiensä välissä ja nyyhkytti. Yhtäkkiä hän vei ne kasvojaan vastaan ja suuteli niitä kiihkeästi. Ikäänkuin samassa unohtaen vaatteet, meni hän salin ovelle. Siellä oli permannolla suuri määrä paperosseja ja rikki poljettu harvinaisen suuri tupakkalaatikko.

Kun Alma yritti ruveta korjailemaan lasten vaatteita maasta, pidätti Riikka hänet. Paras antaa olla! Alma seurasi silloin kälyään ja jäi seisomaan punaiselle matolle.

— Mutta Sylvi, alkoi hän lempeästi, — tiedäthän sinä, että miehesi on rakastanut teitä enemmän kuin keitään muita ihmisiä.

Sylvi ravisti päätään, laskeutui polvilleen permannolle ja rupesi keräilemään paperosseja.

— Se ei merkitse paljon, sillä hän ei rakastakaan keitään muita kuin itseään.

— Kuinka sinä saatat sanoa sillä tavalla. Teidän vuoksennehan hän on raatanut ja tehnyt työtä.

— Kuka hänen on käskenyt raataa ja matkustaa? Eikö täällä ollut kaikki valmiina, kun hän tuli? Oliko Somerissa velkaa? Täytyikö ostaa koneita? Niin oli minun isäni varannut minulle tavaraa niinkuin ainoalle tyttärelle ikinä varataan. Kun isäntä avasi kassakaapin oven, tapasi hän siellä kymmenen tuhatta käteistä. Se oli minun sokean tätivainajani morsiuslahja. Sanon vieläkin: kuka käski Tuunan pojan raataa?

Riikka Tuuna kuunteli eteisessä toisella korvallaan tätä puhetta. Siihen yksin jäätyään lasten vaateröykkiön eteen hän yhtäkkiä vasta ymmärsi mitä oli tapahtunut: koti oli mennyt rikki. Hän seisoi keskellä eteistä, josta näki joka haaralle taloa, ja toisteli itselleen: niin on siis tämä rikas koti hajoamistilassa. Isännän kamarissa olivat pöytälaatikot auki ja papereja pitkin permantoa. Salin pöydällä paloi yksi ainoa kynttilä valaisten hehkuvan punaisia plyyshihuonekaluja, kullattuja taulunkehyksiä ja paperossiröykkiötä, jonka ääressä naiset kyyköttivät. Ilman huoneissa täytti makea, hieno tupakansavu — se se oli myrkyttänyt talon. Tuolta vierashuoneesta sitä tuli. Sieltä näkyi kirjoituspöytä täynnä papereja, kultanuppinen englantilainen vuode sinisine silkkipeitteineen ja jokin univormutakki, joka oli paiskattu nojatuoliin. Salin kallis korkea pöytälamppu oli kuljetettu sinne ja valaisi sekamelskaa pöydällä. Riikka tunsi, ettei hänellä täällä ollut mitään tekemistä, ainoastaan lapset hän vielä tahtoi nähdä, tänä iltana vielä. Täytyi koettaa taivutella äitiä antamaan luotaan edes Irjan ja sitten: pois täältä ainiaaksi. Hän arveli, ettei äiti näissä oloissa panisi vastaan ja seisahtui salin ovelle.

Alma oli Sylvin vierellä polvillaan maassa ja keräsi minkä kerkesi noita pitkiä kaitaisia paperosseja, jommoisia eivät koskaan polttaneet tämän maan miehet. Sylvi suoristi ehyeksi laatikkoa, jota oli tallattu, hänen pyöreät kätensä ponnistivat ja hermostuivat. Sininen

pusero oli niskassa päässyt auki, näkyi pitsitettyä herraspaitaa. Vihattava hän siinä oli — ja niin veljensä näköinen. Mutta Alma, hän puheli hänelle lempeästi ja taivutellen.

Kuinka voit ajatella, rakas Sylvi, että Toivo olisi saattanut toimettomana viettää hyviä päiviä sinun talollasi. Hän tahtoi tietysti kartuttaa yhteistä omaisuuttanne.

.___Kyllähän talossa olisi ollut työtä. Olisi hiukkasen muistanut minuakin. Olisi joskus ottanut polvelleen lapset. Tämä vieras, jota te niin moititte, hän on ollut lapsille hellempi kuin heidän isänsä. Niin, naura sinä vaan, Riikka.

— Lähdetään jo! sanoi Riikka.

Alma latoi huolellisesti paperosseja laatikkoon, sisartaan kuulematta.

___Mutta eikö sinussa itsessäsi sitten ole ollut mitään syytä ... ?

___Syytä — niin, kyllä kai jokaisesta ihmisestä syytä löytää.

— No niin, et sitten olisi Toivolle noin ankara.

— Enhän minä syytä, hänhän syyttää, tehän kaikki syytätte.

— Lähdetään, toisti Riikka. — Ei siinä sydämessä mitään katumusta synny.

Polvillaan lattialla kääntyi Sylvi ympäri kälyänsä kohti.

— Minä olen sinua aina pelännyt, Riikka. Nyt en enää pelkää. Sillä sinä et pidä minusta eikä veljesikään ole pitänyt. Miksi hän minut otti, sitä en ymmärrä. Mutta että minä katuisin! Kuinka minä katuisin sitä ainoaa kesää mikä minulla on ollut!

Riikka iski häneen mustan huivinsa sisästä keltaisen katseen, joka leiskahti kuin tulikivi.

— Eikö sekään sitten ollut kesä, se, jolloin Mäkimatkan portinpielissä seisoivat kuoritut kuuset?

Sylvi pudotti kädestään laatikkoon keräämänsä paperossit ja ravisti päätään. Puna hänen poskillaan vivahti siniseen, ikäänkuin hän olisi hävennyt.

— Lapsi minä silloin olin, sanoi hän. — Tämä on ollut minun ainoa kesäni. Minua on palellut koko elämäni.

— Ja tämä ... tämä kirjuri... se osasi lämmittää.

Oli kuin Sylvi yhtäkkiä olisi havahtunut. Hän tarttui nojatuolin selustaan ja nousi ylös. Hän astui kälynsä ohitse ikäänkuin ei häntä olisi ollut. Ottamatta päällysvaatetta ylleen avasi hän oven ulkoeteiseen ja hävisi pihamaalle.

Niin, niin, kirjuria haeskelemaan tietysti!

Riikka sai hänkin takaisin toimintatarmonsa. Hänen täytyi nähdä lapset. Koettaen astua varpaisillaan kulki hän permannon poikki ja avasi kyökin oven. Sieltä tuli vastaan lämmin, pestyiltä astioilta ja kuivavilta pyyhinliinoilta lemuava ilma. Hän löysi uunin luo ja kopeloi käsiinsä tulitikkulaatikon. Palvelustyttöjen vuode oli koskemattomana. Kissa nukkui hellankyljessä. Herätyskello tikutti. Varjellen kädellään tulitikkua sammumasta, pääsi hän lähelle isäntäväen makuuhuoneen ovea. Siinä hänen täytyi sytyttää uusi tulitikku. Ovi avautui ääneti ja heti alkoivat lasten hengenvedot kuulua. Uuninkorvalla oli pienen Armaan maitopullo kumituttineen ja lakkinen puolenlitran astia. Lapsen vaalea pää lepäsi pitsitetyllä tyynyllä vaunussa äidin vuoteen luona. Sininen kudottu peite oli köytetty kiinni laitoihin, ettei lapsi pääsisi nousemaan. Pieni Siiri nukkui reisi paljaana. Hän liikkui, kun täti veti peitettä hänen ympärilleen, ja maiskautti suutaan. Riikka seisoi henkeä pidellen. Lapsi nukkui taas. Pienellä sinisellä sohvalla olivat lasten vaatteet kahdessa läjässä, Siirin monivärinen ruudullinen hame ja Armaan vaalea kolttu. Pienet vaaleanpunaiset villatossut olivat piirongilla äidin kultakellon vieressä. Molempien vanhempien vuoteet olivat valmiina, ikäänkuin odottaen nukkujia. Kauniit sängyt ne olivat, hienot ja koreat niinkuin hääaikaan. Lakanat Toivon vuoteessa vaan olivat miltei mankeloimisen jäljeltä. Vuoteiden yläpuolelta katseli leveän mustan kehyksen sisästä Hyvä Paimen, sauva kädessä, ympärillään lampaat.

Sellainen rauha vallitsi täällä, että unohti olevansa puolisoiden makuuhuoneessa, joiden onni juuri oli mennyt rikki. Riikka muisti sen äkkiä. Kuinka monta kertaa hän olikaan seisonut tässä, lujasti vakuutettuna siitä, että täällä asui onnellinen aviopari. Hän muisti

kuinka Sylvi oli maannut tuossa lasten syntymisen jälkeen ja kuinka oli neuvoteltu mitä lapselle pantaisiin nimeksi. Senkin hän muisti, kun Irja puettiin ristiäishameeseensa. Riikka oli silittänyt Helsingistä tilatun pitsikoltun. — Ja nyt on kaikki rikki.

Ovi lasten huoneeseen oli raollaan. Tuntui siltä kuin joku lapsista olisi ollut valveilla. Riikka asteli hyvin hitaasti ja hiljaa, pääsi yli kynnyksen ja pysähtyi kaapin varjoon ovensuuhun. Pieni Irja nousi todella istumaan vuoteeseen. Riikka odotti hänen nukkuvan uudestaan ja pidätti henkeään. Lapsi tuntui hänkin kuuntelevan ja pidättävän henkeään. Hänen kasvonsa olivat käännetyt vanhempien makuuhuonetta kohden.

___Äiti, sanoi hän hiljaa. — Äiti!

Riikka tunsi pelästyttävänsä lapsen, jos hän mustissa vaatteissaan nyt tulisi näkyviin. Saappaat narisevat, jos hän liikahtaakaan. Hän seisoi henkeä pidätellen ja odotti. Mutta lapsi ei asettunut. Se käänteli istuallaan ja teki itkua. Vihdoin se nousi ja jäi nojaamaan käsiään sänkynsä sälepäätyyn.

— Äiti, minä kuulin sinun tulevan. Mikset sinä puhu? Minä pelkään. Missä setä on? Jos isä tekee pahaa sedälle. Äiti, sinä olet täällä. Äiti, puhu ... Liisa! Täällä on niin pimeä.

Tyttönen kapusi sängystä ja juoksi nyyhkien tätinsä ohi makuuhuoneeseen, jossa oli tulta. Siellä se itkua äännähdellen asteli vuoteiden väliä, huusi vielä äitiään, pudotti jotakin ja karkasi sitten suinpäin takaisin lapsentytön vuodetta kohden.

— Liisa, mennään hakemaan äitiä. Äiti ei ole sängyssään. Minä en uskalla, kyökki on pimeä. Liisa, miksi äiti itki? Miksi isä huusi? Miksi isä tahtoi tehdä pahaa Fedja-sedälle? Minä vedän tukasta, jos et sinä herää, Liisa! Minä tulen sinne!

Lapsi toisti samat asiat moneen kertaan. Vihdoin alkoi Liisa vastaella.

— Isä on suuttunut ryssäläiselle sedälle.

— Et saa sanoa ryssäläinen setä, onhan äiti kieltänyt. Venäläinen setä se on, Fedja-setä. Joko sinä taas nukut? Et saa. Miksi isä on suuttunut? Kuule: miksi isä on suuttunut?

— En minä tiedä.

— Fedja-setä on hyvä. Ensi kerralla Fedja-setä tuo oikein suuren laatikon makeisia. Isä ei saa mitään, koska isä on paha Fedja-sedälle. Huomenna, tiedätkö, me menemme Lauri ja minä Fedja-sedän kanssa ajelemaan everstin kuomireessä. Miksi äiti itki? Miksei äiti ole sängyssään?

— En minä tiedä. Mene omaan sänkyysi ja anna Liisan maata. Katso kuinka Lauri on hyvä ja kaikki muut. Irja vain aina konstailee.

— Minua palelee. Minä pelkään. Liisa, minä tulen!

Sinä hetkenä, jolloin lapsi nousi palvelustytön vuoteeseen, astui Riikka-täti kätköstään ja hiipi varpaillaan yli kynnyksen.

— Äiti! parkaisi Irja. — Mikset sinä puhu? Miksi sinä kävelet? Minä pelkään.

Riikka seisoi taasen veljensä ja kälynsä vuoteiden päässä ja tuijotti, kattolampun himmeässä valossa, Hyvään Paimeneeseen. Hänen sydämensä löi kiivaasti. Huoneessa oli niin lämmin, kaikki oli niin pehmeää ja kaunista, lapset hengittivät niin levollisesti. Ja kuitenkin juoksi lasten äiti paraikaa lumihangessa etsimässä ryssäläistä setää ja lasten isä harhaili ties missä, ehkäpä myöskin etsimässä samaista ryssäläistä setää surmatakseen hänet. Mutta hirveä onnettomuus oli tapahtunut: kokonainen koti oli mennyt rikki. Varmaan tulisi olemaan hyvin vaikeaa erottaa lapset tästä kodista. Ja kuitenkin se oli tehtävä. Rikollinen äiti oli menettänyt oikeutensa lapsiin. Isän täytyi ostaa uusi tila jostakin ja ottaa sinne lapset. Onneksi oli Olli poissa näkemästä surkeutta. Mutta Irja oli otettava mukaan Tuunaan jo huomispäivänä.

Vaan entä jollei Irja lähtisi?

Irjan täytyy.

Riikka tunsi tekevänsä jotakin rumaa tässä lasten selän takana. Ei auttanut, että hän puolusti itseään muistuttelemalla, että hän ajatteli heidän parastaan: joka tapauksessa hän punoi pauloja erottaakseen heidät heidän kodistaan. Hän läksi nopeasti huoneesta ja päätti oikopäätä mennä kotiin.

Salissa istui hänen sisarensa ja itki. Sylvi käveli yhä

ikkunoiden alla. Kello löi puoliyön hetkeä. Riikasta tuntui, että ikuinen yö oli tullut, pimitys ja häpeä. Nopeasti pois täältä!

Ehkäpä tällä sentään oli voitettu jotakin, ehkäpä Alma nyt oli tullut huomaamaan, että vielä oli aikaa pelastua onnettomasta avioliitosta. Kiitollinen oli tällä hetkellä Riikkakin siitä, että hän vielä oli vapaa Arvosta.

Nyt kuului selvästi liikettä ulkoa. Ensin tuli sisään Sylvi, vilusta sinisenä, sitten Toivo. Sylvi jatkoi puhetta, jonka hän nähtävästi oli ulkona alkanut. Hänen äänensä oli aivan käheä.

— Mitä olet hänelle tehnyt? Sano paikalla. Jos sinä olet hänelle tehnyt pienintäkään, niin, niin... hukka sinut perii. Vastaa, missä hän on, mitä olet hänelle tehnyt!

Toivo kulki pää painuneena hartioiden väliin. Hän pyyhkäisi lakin pois, seisahtui ja näytti hämmästyvän epäjärjestystä. Sitten hän nähtävästi muisti, kumartui, otti käteensä naulakon ja kokosi myöskin vaatteet, jotka olivat hajallaan lattialla. Hän ei laskenut niitä luotaan, vaan litisti ne kaikki kainaloonsa ja rintaansa vasten. Sylvi katseli häntä ja toisti, käsillään hieroen olkapäitään, huulet sinisinä, kysymyksiään.

— Ei hän vastaa, sanoi Sylvi, — tuollainen hän aina on ollut.

Isäntä oli mennyt huoneeseensa ja kopeloi jotakin laatikkoa, jossa oli rautaesineitä.

— Herra Jumala, jos hän on sen tehnyt, puheli emäntä ikkunassa, — jos hän on sen tehnyt...

Samaa hän hoki vielä silloin, kun mies tuli huoneestaan, kainalot täynnä lasten päällysvaatteita ja kädessä naulakko ja vasara. Vasaraniskut kajahtelivat yön hiljaisuudessa.

— Herätät lapset, huusi Sylvi. — Eikö tätä olisi voinut heittää aamuun. Ei vastausta! Katsokaa nyt, sisarukset, jotka minua kivitätte, mimmoista luulette elämän olleen mykän miehen vaimona. Jos hän olisikin puhellut, ollut ystävällinen. Kuule, missä hän on? Oletko tehnyt jotakin? Herra varjele, jos oletkin...

Isä ripusteli kainalostaan pieniä takkeja ja lakkeja naulaan. Hän teki sen kokonaan vaipuneena työhönsä,

kuulematta ja näkemättä vaimoaan. Hihat olivat täyteläisinä, ikäänkuin vielä täynnä niitä lapsellisia jäseniä, jotka olivat antaneet niille muodon. Isä sitaisi hihoja ja asetteli viimeksi lakkeja nauloille. Sylvi tuli hänen eteensä ja kysyi kädet ristissä:

— Mitä on tapahtunut? Etkö nyt voi sanoa, pitääkö minun nyt todella juosta tuonne ulos etsimään veritekojesi jälkiä?

Kääntymättä vaimoonsa päin isäntä puhui:

— Ei mitään ole tapahtunut. En ole kirjuria nähnytkään sittenkuin tuolla salissa aamulla. Kiivastuin. En ollut osannut arvata.

Laurin päällystakista puuttui ripustin. Isä etsi sitä suurin, kankein käsin. Kun ei hän sitä löytänyt, vei hän vaatteen valoa kohti, ja nähtyään että ripustin oli poissa, asetti pienen harmaan takin hihastaan naulalle.

— Sinä tarvitsit herrasrakkautta, sanoi hän siinä askarrellessaan. — Minä pidin sinusta talonpoikaisella tavalla.

Takki putosi, vetäen muita tavaroita mukanaan, ja isä kumartui maahan. Sylvi viipyi kädet puserruksissa rintaa vasten hänen edessään. Hänen silmänsä alkoivat yhtäkkiä suurina tuijottaa miehen väkeviin hartioihin.

— Ettäkö sinä olisit pitänyt minusta! huudahti hän. — Sitä minä en usko.

— Niin se kumminkin on ollut. Minä en osannut toisella tavalla. Minulla oli vain se talonpoikainen rakkauteni.

Aviopuolisot viipyivät siinä lastensa vaatteiden ääressä, työ kun ei tahtonut valmistua isältä. Sillä sitä myöten kun hän sai vaatteet nauloihin, putosivat ne. Niitä oli paljon: päällystakkeja, lakkeja, huiveja ja pieniä, nuoralla yhteen solmittuja kintaita. Tuntui siltä kuin nämä mykät esineet, joissa lapset olivat huppuroineet lumihangessa ja kelkkamäessä, olisivat vedonneet vanhempiin ja käskeneet heitä muistamaan lapsia.

— Rakkaat Sylvi ja Toivo, sanoi Alma, taistellen kyyneliään vastaan, — me olemme kaikki niin puutteellisia. Antakaa toisillenne anteeksi ja koettakaa elää onnellisina yhdessä.

Mutta kukaan ei kuunnellut häntä. Vaatteetkin pysyi-

vät paikallaan, ikäänkuin nekin jo olisivat alistuneet kohtaloonsa. Suonet paksuina tummaa verta kääntyi isäntä huoneeseen päin, tuli vaimoonsa katsomatta, matkalaukkunsa ääreen, työnsi irralliset tavarat osastoihin molemmin puolin ja kantoi laukun huoneeseensa. Hetken seisoi Sylvi ääneti, sitten rupesi hän nauramaan ja nauroi niin että kyyneleet tulivat silmiin:

— Ettäkö sinä olisit pitänyt minusta!

Ja hän parkaisi samat sanat uudelleen.

Kaikuna kuului seinien takaa vastaan jokin ääni. Mutta se ei ollut naurua. Se oli pienen lapsen itkua. Äiti kuuli sen heti ja läksi nopeasti ääntä kohden. Keittiön ovi kolahti, hetken kuului seinäkellon tikutus. Sitten läiskähti ovi lukkoon.

Riikka tuli veljensä huoneen kynnykselle ja sanoi lämpimästi:

— Kai sinä nyt tuletkin meille. Et suinkaan sinä rupea täällä olemaan.

— Tulen. Menkää te edellä. Minä tulen perässä.

— Minä teen vuoteen valmiiksi, sanoi Riikka ja katkeruus hänen mielestään suli sulamistaan, kun hän nyt sai jonkun holhottavakseen. — Kyllä kai lapsetkin sitten otetaan Tuunaan. Ainakin Irja.

Alma ei olisi tahtonut lähteä ilman veljeään. Äskeinen pelästys oli hänellä liian tuoreessa muistossa. Toivo vaati kuitenkin jyrkästi heitä menemään. Hän muistutti myöskin, etteivät he kotona sytyttäisi tulta.

Tuunan tyttäret tulivat siis ulos äskeiseen raakaan pimeyteen ja tämä pimeys oli nyt entistä äänekkäämpi. Se vuoti kuin seula. Tullen pitkissä riveissä sekä tien leveydeltä että sitä pitkin miehet puhuivat ja remusivat. Mustina rykelminä heitä seisoskeli siellä täällä. Naisten äänet soivat kimeinä seasta. Huoneiden pimennossa häälyi jotakin, epämääräisesti äännähdellen. Sylikkäin kulkevat parit sinne olivat ajelehtineet, etsien yksinäisyyttä ja suojaa.

— Minne helvettiin se Pietikka jäi? kuului yhtäkkiä Mäkimatkan riihen edestä.

— Oikein Pietikka puhui, ennen ei asiat selvene ennenkuin täällä tehdään lihaa, ja läjittäin! kuului vastaan.

Se oli aivan kuin Mäkimatkan muonarengin, Salenjuksen, ääni.

— Läjittäin! vastattiin useista suista.

Alma pusersi harmaata villahuivia suutansa vasten ja tuli takaapäin juoksu jalan Riikan vierelle.

— Kuuletko mitä ne sanovat? kuiskasi hän. — Mitä ne saattavat tarkoittaa? Mistä lihanteosta ne puhuvat?

— Mistä minä voin tietää.

— Oliko se Salenjus?

— Kuulithan sinä sen yhtä hyvin kuin minäkin.

— Ei suinkaan se sentään ollut Salenjus. Hänhän on niin hyväluontoinen. Eivätkä ne kai puhuisi noin julkisesti, jos tarkoittaisivat jotakin vaarallista . .. Kuules, jos ne tekevät pahaa Toivolle.

— Jo sinä nyt olet hullu. Pahemmassa vaarassa kai sinun Lennarttisi on.

— Lennartti, joka vaan ajattelee työväen parasta... Niin, niin, sinä et tiedä ...

— Niin kai ...

Mäkimatkan puodin kulmalle pysähtyi kaksi miestä. He sytyttivät tulitikun ja sitten paperossin. Heidän äänekäs keskustelunsa vaikeni yhtäkkiä, nähtävästi he aikoivat päästää naiset ohitse. Riikka tunsi Nikkari-Eetin korkeissa saappaissaan. Toisella miehellä valui tukka pörrönä otsalle. Hänellä oli mustat pienet viikset ja ulkonevat hampaat. Alma kiiruhti ohitse tervehtimättä, mutta Riikka tuijotti miehiin tutkivasti ja sanoi:

— Iltaa.

— Iltaa, vastasi Nikkari-Eeti, vetäen lakin toiselle korvalleen.

— Iltaa, iltaa, sanoi vieras mies, lakkiinsa koskematta ja kysyi samassa toveriltaan: — mitä yösiippoja ne olivat?

Tähän sanoi Nikkari-Eeti hiljemmin:

— Päiväsiippoja ne vain ovat. Tuon Tuunantalon tyttäriä, toinen vanhapiika, toinen kihlattu rikkaalle. Heidän isällläänhän Johanssonni palvelee... Salarikkaita ovat.

Kun sisarukset olivat päässeet puukujan päähän, kääntyi Alma katsomaan taakseen. Miehet seurasivat

kivenheiton päässä. Mäkimatkan vinttikamarissa saattoi taas erottaa peitetyn ikkunan syrjällä valojuovan.

He tarkoittivat meidän Johanssonnia, sanoi Alma.

Riikka vaikeni.

— Minkätähden mahdetaan Mäkimatkassa valvoa?

— Miksi eivät sitten saisi valvoa. Eihän Mäkimatkan herroilla ole aamulla kiirettä työhön.

— Sanoitko Arvon taas olevan kotona?

— Kuuluu olevan. Sittenpähän kai taas kertoo uutisia ja esittää suunnitelmia — onko hänellä koskaan puutetta niistä.

—, Kuinka sinä voit olla niin kova Arvolle?

—Se ei kuulu kehenkään. Saattehan te muut häntä hemmotella minkä jaksatte.

—Minulla on niin paha olla.

—Ja minkätähden sitten pitäisi olla hyvä.

He kulkivat ääneti kujan päästä päähän ja näkivät, että Johanssonin, Tuunan muonamiehen mökissä, myöskin oli valoa. Mikä ihmeellinen yö tämä olikaan? Koko metsänlaita oli täynnä pieniä valoja. Johanssonin asumuksen taakse vetäytyi kokonainen jono työväenkoteja ja joka ikkuna tuikki. Talot olivat pimeinä, mökit valvoivat.

Tuunan takapihan portista tuli nyt köytenään venäläisiä sotamiehiä, paperossiaan sytytellen ja huppuroiden lumessa. Sisarukset menivät pääportista ja kohtasivat pihamaalla ilosta hyppelevän nuoren Mustin. Koiraan oli tarttunut sotamiesten vaatteiden haju. Riikka työnsi sen luotaan, mutta Alma vastasi sen mielistelyyn. Hetkisen vanhempi sisar, etsien avainta alushameensa syvästä taskusta, seisoi portailla, ikäänkuin kootakseen ajatuksensa ja vakuuttaakseen itselleen, ettei hän nähnyt vain jotakin outoa unta. Hän johdatti mieleensä, että seisoi kotipihallaan, että ryssät juuri olivat lähteneet heidän navettatyttöjensä huoneesta; että hänen veljensä vaimo tänään oli tavattu everstin kirjurin polvella; että joku Pietikka Kankaan kirkonkylän työväentalolla oli puhunut lihanteosta; että Nikkari Eeti oli maininnut heitä, tuunalaisia, salarikkaiksi. Sitten hän varovasti pisti avaimen reikään ja kiersi auki oven.

Salarikkaita — olisiko isällä ollut jossakin rahoja?

Ihmiset eivät tietäneet miten paljon emännän sairaus ja Eino-Ilmarin koulunkäynti tulivat maksamaan. Eikähän isä koskaan suostunut ottamaan tuotteistaan niitä hintoja, mitä muut. Eikähän heillä Tuunassa maanviljelys ollut sillä kannalla, että se olisi tuottanut. Isä pelkäsi aina sielunsa puolesta. Tärkeintä on säilyttää sielunsa tahraantumatta. Mammona on vaarallinen — niin hän saarnasi, eikä tulla rikkaiksi sillä tavalla. Mutta tätä eivät ihmiset ymmärtäneet.

Riikka istuutui sänkynsä laidalle pimeässä ja veti saappaat jalastaan. Sitten hän sukkasillaan haki lakanat ja meni Eino-Ilmarin huoneeseen valmistamaan vuodetta vanhemmalle veljelleen. Hän liikkui varmasti kuin unissakävijä. Nämä paikat olivat niin tuttuja.

Vuodetta tehdessään hän taas palasi siihen äskeiseen. Sellainen kaunis koti kuin Toivon ja Sylvin ... Se oli ollut niinkuin nukkekaappi. Torneja rakennuksen sekä sivustoilla että keskustalla, sohvat silkillä ja sametilla päällystetyt, kauniita käsitöitä joka pöydällä ja joka nurkassa, leveitä hyllyviä sänkyjä, mattoja, joihin jalka uppoaa kuin suohon, soittokoneita salissa kaksittainkin, lasikuisteja, kultaisia kehyksiä taulujen ympärillä — ja rikki piti vaan kaiken menemän. Siellä oli salissa sekin keltainen sohvatyyny, joka oli tullut maksamaan seitsemänkymmentäviisi markkaa. Puolen vuotta oli Sylvi neulonut orvokkeja ja perhosia, jotka sitä koristivat.

Riikka tunsi yhtäkkiä vihaavansa Sylviä tuonkin kauniin sohvatyynyn takia. Hän vihasi häntä kattokruunujen, pitsitettyjen paitojen, kauniiden kahvikuppien ja teelusikkain, suurten ikkunain ja tornien, samettipuserojen ja hienojen vaatteiden takia. Heillä Tuunassa olivat nämä lakanatkin näin karkeat ja painavat. Eikä yhtä pitsiä ollut koskaan ollut Riikan paidan pääntiessä. Ei yhtä pehmeää sohvaa heillä Tuunassa ollut. Matto Eino-Ilmarin keinutuolissa oli talon ainoa kaunis esine. Ikkunat heillä olivat pienet ja vihertävää lasia. Hänen kävi kateeksi kaikkia ihmisiä, joilla on kaunista. Hän tahtoi Tuunassakin nähdä navetan paikalla kauniin uuden päärakennuksen, jossa olisi punainen katto ja torneja ja parvekkeita. Hänen teki mieli pistää jalkansa valkoisiin kenkiin, sellaisiin, jommoiset Sylvillä oli,

hänen teki mieli sohvia, sohvatyynyjä ja valokuvaburneja. Sentähden ei Arvo ollut koskaan oikein häneen kiintynyt, kun hän oli niin huonoissa vaatteissa ja kun heillä oli niin vanhaa ja rumaa. Sentähden Arvo oli juonut... joskus ... ettei hän voinut lapsuutensa stävään ainiaaksi kiintyä. Sentähden ei Arvo asettunut eikä suorittanut tutkintoja, ettei hän ollut voinut lapsuutensa ystävään pysähtyä. Silloinkin Sylvin ja Toivon häissä, kun he ensimmäisenä morsiustyttöparina astelivat morsiamen ja sulhasen jäljessä, oli Riikalla ollut vaivainen vanha tummanvihreä puku — ja kaikki muut tytöt olivat olleet valkoisissa. Hän vihasi noita muita tyttöjä. Hän vihasi kaikkia, joilla oli kauniit vaatteet ja pitsiä paidanpääntiessä. Hän vihasi isäänsä, joka ankarin silmin oli vartioinut tyttäriensä askelia. Hän vihasi itseään, joka oli totellut isää eikä lähtenyt maailmalle itse ansaitsemaan leipäänsä ja kulkemaan omia teitään. Eino-Ilmari oli pidellyt häntä täällä. Ja Eino-Ilmari piteli häntä yhä. Mutta entä jos poikakin alkaisi kärsiä tämän kotoisen elämän köyhyydestä? Entä jos hänkin joskus tulisi syyttämään isäänsä ja tätiään siitä, ettei hänellä ollut ollut ympärillään kauneutta ja mukavuutta. Entä jos hänkin ymmärtäisi, mikä ero oli Ollin kodin ja hänen kotinsa välillä. Jos isällä oli rahoja, niin teki hän väärin, peräti väärin kiusatessaan heitä kaikkia tällaisessa köyhyydessä. Tätäkään Eino-Ilmarin huonetta, eihän sitä voinut miksikään saada, kun oli vain nämä tummat puutuolit ja vanha sänky ... Olisi ollut sohva ja siinä sinikukallista kangasta ...

Yhtäkkiä Riikan katse pysähtyi ja hänen mielensä hyrsky niinikään.

Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu.

Ne sanat olivat seinällä pojan vuoteen yläpuolella. Ja tällaisia ajatuksia ajatteli pojan kasvatusäiti, Kankaan »kirkkoväärti», ihminen, joka sanoi Vapahtajaa Herrakseen ja Mestarikseen.

Riikka Tuuna pusersi kädet tuolinselustaa vasten ja tunsi kipeää katumusta. Kyllä piti olla kärsivällisyyttä taivaallisella Isällä jälleen ottaessaan vastaan sellaisen kivikovan sydämen. Oi hyvä Jumala, hyvä Jumala —

oliko ihmisen mahdotonta elämässään päästä synnistä ja aina uudistuvista synnin ajatuksista. Mikä olikaan ihminen? Mitä hänen sydämensä? Mitä oli maailman koreus? Katoava pilvi vain. Mitä olivat elämän vuodet? Kulkijan lyhyt vaellus kohti kotia. Majapaikkoja vain olivat maalliset kodit, ykskaikki oliko niissä sohvatyynyjä vaiko puutuoleja. Jeesuksen silmäin eteen ma syntisraukka lankean .. .

Riikka Tuuna lyyhistyi tuolille. Olisipa hän saanut lohkenemaan rinnastaan yhdenkin kyyneleen. Mikä hänet oli näin kovettanut. Paha on ihmisen sydän.

Alma oli jo riisuutunut ja makasi peitteen alla. Vanhempi sisar laskeutui vaatteissaan vuoteelleen ja kuunteli kellon tikutusta seinän takana. Hiljaisuus oli nyt syvä ja tiivis ikäänkuin maailma tuolla ulkopuolella olisi alkanut mennä uneen. Vähitellen hiljeni Riikan rinnassa ja hänen sydämensä viipyi ääneti Vapahtajan jalkain juuressa, epätasaisesti sykkien myrskynsä jälkeen.

Mutta nyt oli tullut nuoremman sisaren vuoro. Hän tukahdutti tällä kertaa kyyneliään peitteen alla. Hän rakasti Lennartti Mäkimatkaa. Pelkkä ajatus, että hän jostakin syystä hänestä eroaisi, saattoi hänet levottomaksi. Myötä- ja vastoinkäymisessä hänen rakkautensa kestäisi. Ainoastaan eroa ei hän kestäisi. Jumala oli antanut heille tämän rakkauden. Olisi rikos Jumalaa vastaan heittää se pois. Mutta entä Lennartin? Kysymys koski häneen ja kuitenkin se nousi hänen huulilleen. Kestää, kestää! toisteli hän kiihkeästi mielessään ja hänen sydämensä lyönnit olivat raskaat ja tuskalliset

Yhtäkkiä kuului ulkoa liikettä. Tällä kertaa aivan selvästi. Lumikimpale lensi ikkunaan ja litistyi keskelle ruutua. Riikka nousi mennäkseen avaamaan veljelleen. Silloin tunsi hän ikkunan alla miehen, jonka hän aina olisi erottanut kaikkien muiden joukosta: hän tunsi Arvo Mäkimatkan.

Hänen poskensa olivat heti täydessä palossa. Hän muisti, että hänen yllään oli ruma paksu toppatakin, lyhyt vanha arkihame ja nämä väljät saappaat, joihin mahtui tukollinen heiniä. Onneksi oli pimeä. Tai vielä parempi: hyvä, että Arvo näki hänet koko hänen rumuu-

dessaan ja piti suunsa kiinni. Veri kiehuen jäsenissä avasi hän äänettömästi oven ja kuiskasi jo kynnykseltä:

Mitä sinä nyt... keskellä yötä. Kaikki ovat nähneet sinun tulevan ... Pitäisihän sinun tietää ... Missä Toivo on?

Riikka kuuli tutun naurun ja näki pimeässäkin tutut huulet avonaisina. Hän tunsi myöskin miehen käden tarttuvan ranteeseensa ja oikaisi heti kätensä jännittyneeseen epäystävälliseen asentoon. Arvo kulki eteisissä ja ovissa yhtä kotoisesti kuin Tuunan omat väet. Riikka riuhtoi turhaan irti kättään. Hänen suunsa oli täynnä epäystävällisiä sanoja. Mutta hänen sydämensä nyyhki onnellisena, lämpöisenä ja kiitollisena.

— Päästä irti... kuuletko ... mitä sinä minusta tahdot?

Niin sanoivat huulet. Sydän sanoi: minun on hyvä pidä kiinni... lämmitä ... Minun on hyvä.

Ikäänkuin mies olisi kuullut tämän mykän puheen, kuljetti hän vastaan ponnistavan tytön saliin ja sulki oven. He seisoivat pimeässä murattiköynnösten alla, jotka kuin porttikaaret kiertelivät katossa. Arvo piteli tytön molempia käsiä ja katseli häneen, koettaen tulla häntä lähemmäs. Riikka ponnisti vastaan.

— Mistäs sinun käsiisi nyt on tullut tällainen voima, nehän eivät koskaan ole tehneet työtä.

Arvo veti tytön vastahakoiset kädet rintaansa vasten ja naurahti.

— Nyt aion suorittaa jotakin.

— Jonkin tutkinnon? Minkä? Ehkä arkkitehdin ... tai runoilijan ... tai ... tuhattaiturin! Se on kai varmin se viimeinen!

— Minä aion matkustaa.

— No ... ainahan sinä matkustelet...

— Me matkustamme yhdessä Toivon kanssa.

— Matkustaako Toivo?

— Katsotko, että hän sitten voi olla täällä?

Riikka vaikeni ja hänen vielä äsken riuhtovat kätensäkin olivat aivan hiljaa Arvo Mäkimatkan käsissä.

— Kuule, kuiskasi nuori mies, sillä lämpöisellä äänellä, jota ei ollut kenelläkään muulla maailmassa, — emmekö nyt tekisi sovintoa?

— Emmehän me ole riidassakaan, ärtyi Riikka taasen.

— Ei, mutta emme ole kihloissakaan, niinkuin meidän pitäisi olla.

— Ja vieläkö pitäisi! Minä, tällainen ruma vanhapiika ja kaunis, pulska Mäkimatka ...

— Siitä on jo toistakymmentä vuotta, puhui Arvo hiljaa, — kun minä sinua pyysin ensimmäisen kerran. Sitten olen pyytänyt uudestaan ja uudestaan, milloin paremmalla, milloin huonommalla menestyksellä ...

Riikka Tuunan rintaa pusersi vuosikausien toivojen ja pettymysten paino. Se tukahdutti häntä niin ettei hän saanut sanaa suustaan.

— Minä tiedän, jatkoi mies, — olen sinut monet kerrat pettänyt, sitä sinä tahdot sanoa. Ja kuitenkaan en ole sitä tehnyt. Sydämessäni en ole. Katso, en ole sinusta koskaan päässyt irti, vaikka kuinka olen koettanut...

— Koettanut olen minäkin! tyrskähti kuin kuuma suihku tytön rinnasta.

— Etkö ole päässyt! huudahti Mäkimatka ja tarttui hänen hartioihinsa.

— Olen, sanoi Riikka ikäänkuin hän olisi lyönyt sydämensä veräjän selkoselälleen, ja suoristi selkänsä. — Minä olen taistellut itseni sinusta irti. Pala palalta. Minä olen sammunut, minä ...

— Se ei ole totta! Ja tänä iltana täytyy meidän välimme selvitä. Katso, minä matkustan.

— Silloin, kun sinä ...

Riikka Tuuna alkoi, mutta vaikeni.

— Minä tiedän mitä sinä tahdot sanoa, osaan sen ulkoa...

— Silloin kun näin sinut humalaisena... Ja silloin kun sinä tanssissa... niin, niin, silloin — osaat sen ulkoa, mutta saat aina kuulla sen uudelleen, kun alat minulle puhua näistä asioista, joista ei kuitenkaan tule valmista.

— Niistä täytyy nyt tulla. Kerran sinä lepäsit rentona minun rintaani vasten, kerran olet sydämelläni unohtanut kaikki — silloin keväällä, kun muuttolinnut lensivät päämme päällitse. Minä olin silloin poikanen ja sinä olit sairas tyttö. Siitä asti sinä olet ollut minun.

Riikka Tuuna pani molemmat kätensä hänen rintaansa vasten ja työnsi hänet luotaan.

Älä koskaan enää puhu minulle tällä tavalla, Jumala varjelkoon minua olemasta heikko. Kymmenet kerrat olen antanut anteeksi ja tahtonut unohtaa. Sinä lupasit pysyä määrätyllä työalalla, valmistua ja suorittaa tutkinnot. Sinä muutit yhä uudelleen alaa. Sinä joit, vaikka olit luvannut minulle... Sinä rakastelit, vaikka olit luvannut minulle... Minun toivoni kuoli, minun uskoni kuoli... ja minun rakkauteni myöskin.

He vaipuivat kumpikin istuimelleen ja heidän ympärillään tuntui olevan lumiaavikko, niin kylmää oli. Tumma muratti kiersi aution valkoisen salin kattoa. Kahden ihmisen raskaat, huokauksentapaiset hengenvedot vuorottelivat pitkän välimatkan päässä toisistaan.

— No niin, sanoi nuori mies vihdoin ja nousi, — sinä olet kai oikeassa: en ole sinua ansainnut. Aika kuluu, veljesi on heti täällä.

— Miksi sinä jätit minut vanhenemaan ja rumenemaan! parahti Riikan sydän hiljaa ja kipeästi.

— Minulle sinä et koskaan tule vanhaksi ja rumaksi. Sinä olet aina se sairas tyttö, joka minun käsivarsiltani katseli kurkia ja parani.

Riikka Tuuna puserteli käsiään vastatusten niin että niihin koski.

— Ah, minun on niin ikävä! pääsi häneltä äänettömästi.

Arvo Mäkimatka ei sitä kuullut. Hän sytytti paperossin ja astui Riikan eteen.

— Minun täytyy pitää kiirettä. Katso, sinä Tuunan tytär, minä rakastan sinua, minä olen koettanut siitä päästä, mutta en pääse. Sinulla on sellaiset silmät, että joka kerran on katsellut niiden pohjaan, ei niitä unohda. Minä katsoin varhain, silloin keväällä, kun olin poikanen. Sinulla on jalot keltaiset silmät, omituiset, viisaat silmät... Jumala panee usein viininsä niin hauraihin ja raihnaisiin maljoihin. Minä olen niitä ihmisiä, joiden henki on altis, mutta liha heikko. Sydämeni levottomuudessa minä olen etsinyt ja hapuillut. Ja nyt minä lähden.

Riikka havahtui.

— Mitä varten Toivo sitten matkustaa?

— Mutta Riikka Tuuna, kuinka hän voisi jäädä tänne!

— Pitääkö tähän matkaan sitten todella uskoa?

— Ole vain uskomatta. Mutta ennen aamun koittoa ottaa veljesi hevosen, joka ilman ohjaajaa löytää kotiin.

— Kaikkia joutavia, taisteli Riikka vastaan. — On toki talossa miehiä kyytiin. Ja lähden vaikkapa minäkin. Jos kerran matkan täytyy tulla.

— Ei. — Arvo astui aivan lähelle häntä. — Sinä et saa tietää tästä matkasta.

— Kuinka minä sitten en tietäisi, koska itse olet siitä minulle puhunut.

— Ei, sinä rehellinen sielu, sinun täytyy valehdella, ettet tiedä, sillä ...

— Sitä minä en tee. Minä en valehtele. Mitä minulle sitten jäisi. Jos te lähdette rehellisille retkille, niin mitä siinä on salaamista.

— Jyväkin itää salassa, sinä paha tyttö. Jos revit sen ylös, niin olet sen tuhonnut. Jos kerrot meidän lähteneen, niin meidän käy huonosti...

— Miten huonosti? Miksi? Mitä minä nyt menisin sitä kertomaan. Mutta jos kysytään, niin en suinkaan valehtelemaan rupea.

Arvo ei enää nauranut.

— Sinun täytyy. Kerron sinulle, jos säilytät salaisuuteni. Sano, ettet mitään tiedä.

— Mutta minä en voi valehdella.

— Hyvä, sitten en kerro mitään. Ehkä Alma ei ole niin arka. No, oletko nyt tyytyväinen.

Riikan sydäntä vihloi. Hän ei enää loukkaantunut ivasta Arvon äänessä, mutta hän tunsi kauhulla lukinneensa itseltään tien heidän yhteiseen salaisuuteensa.

— Et tule tietämään mitään muuta kuin että yöllä helmikuun kolmattatoista päivää vastaan nähtiin Kankaan kirkolta päin reen ajavan viittatietä Tuunanselkää pitkin asemalle päin. Reessä oli kaksi miestä...

— Ja minne te lähdette? pääsi Riikalta ajattelematta.

Arvo rupesi nauramaan.

— Sitähän sinä et voi saada tietää, jotta rehellisesti saattaisit sanoa, ettet mitään tiedä.

Riikka tulistui.

— Ja onko se sinusta niin ihmeellistä, jos joku ihminen edes hiukan koettaa pitää itseään totuuden puolella, kun kaikki nykyään valehtelevat.

- Ei ole, koeta vaan pysyä totuudessa, jos voit. Mutta nyt kestää tilinteko veljesi ja minun sisareni välillä jo liian kauan. Meille tulee vähitellen kiire.

He astuivat kumpikin ikkunaan ja tuijottivat ulos. Riikka tunsi, että jos tahtoo saada sovinnon sanan jäämään heidän välilleen, niin se nyt on lausuttava. Hänen sydäntänsä pakotti kuin kipeää paisetta. Kauheaa tulee olemaan jäädä sovittamattomaan mielialaan, jos Arvo viipyisi matkalla. Mutta tämä on tietenkin taasen hänen oikkujaan ja kujeitaan: tietenkin hän matkustaa Helsinkiin joksikin viikoksi ja ilmestyy sitten taas Mäkimatkan vinttikamariin. Sellaistahan se aina on ollut. Juuri näin hän ennenkin on pelotellut matkoilla ja lepytellyt tulevilla tutkinnoilla. Riikassa leimahti uudelleen suuttumus, kun hän tätä muisteli. Ja vielä kerran hän tässä antaisi itseään pettää ja heltyisi ja taipuisi ja jättäisi Arvon siihen luuloon, että hän on tyytyväinen. Ei! Näin hän päätti tahdollaan, mutta sydäntä poltti ja vihloi. Hänen on mahdoton elää, jos Arvo lähtee ilman sovinnon sanaa. Hän menehtyy. Hän ei voi! Mutta jalat veivät häntä jo ovea kohti, pois sovinnosta.

— Täytyy kai laittaa herroille vähän evästä? sanoi hän kylmästi.

Ei, hän on sairas, hän lyyhistyy tähän paikkaan! Hänen sydämensä pakahtuu!

Mutta hänen oikea kätensä avasi hiljaa oven ja pani sen jälleen kiinni. Kylmässä eteisessä se kohosi siihen minne kyynel hersyy, mutta kyyneltä ei lohjennut.

Toivo oli jo tullut. Hän puheli Alman kanssa heidän huoneessaan. Tuska Riikan sydämessä helpotti hiukan. Hän päätti lausua Arvolle sovinnon sanan. Hän päätti kuiskata hänelle, että hän on hänen omansa. Kun Arvo palaa matkaltaan, menevät he naimisiin. Sillä Arvo on oikeassa: eivät ikinä he toisistaan pääse. Koko tämä rakkaus on mahdoton, mutta Arvo on siinä aivan oikeassa: he eivät voi unohtaa toisiaan. Riikka oli neito, kun Arvo oli poika, suhde ei ole oikea. Riikka on ruma ja kuiva, hänellä on silmät kuin kauriilla. Mutta jos

Arvo on hullu ja pitää niistä, niin ... ! Parhaimman elämänsä he jo ovat kuluttaneet taistelemalla toisiaan vastaan. Heillä on kiire. Heidän rakkautensa on Jumalan lahja. Tämän hän vielä sanoo Arvolle. Heti, kun Arvo tulee tänne. Miksei hän jo tule? Jumala panee joskus kalliin viininsä niin hauraaseen maljaan. Ihana on tämä hauras malja, ihana on Arvo Mäkimatka. Miksei hän jo tule?

— Niin, sanoi Toivo, — Arvo on kai jo kertonut sinulle meidän matkastamme. Täytyy kiirehtiä. Pian tuntuu päivän salo. Minä olen jo tässä puhunut Almalle.

— Ei Arvo mitään ole kertonut, sanoi Riikka nopeasti.

— Minulla ei ole enää aikaa puhua. Alma saa kertoa sinulle, jos vaan pidät kaikki salassa. Tai emmehän me oikeastaan itsekään tiedä minne me menemme. Onhan se meidän vanha hevonen monta kertaa yksinään löytänyt kotiin?

Alma oli pukeutunut ja meni houkuttelemaan sisään koiraa. Hän itki kaiken aikaa hiljaa. He liikkuivat kaikki kuin sokeat, pidellen käsiä edessään.

Sokeana seisoi heidän edessään koko tulevaisuus. Ei askeleen alaa voinut nähdä eteenpäin.

Porstuan ovessa törmäsi Riikka yhtäkkiä Arvoa vastaan. Tyttö tunsi, että viimeinen hetki nyt oli käsissä. Viimeisen kerran he nyt olivat kahden. Hänen sydämensä täytti lyönneillään koko hänen olentonsa. Arvo, puhu, ota minut, auta minua! huusi ääni hänen sisimmässään. Mutta huulet pysyivät mykkinä. Arvo ei sanonut mitään. Toivo tuli ovesta.

— Onpa hyvä, että on pilvessä, sanoi hän ja läksi ulos.

— Odota, sanoi Arvo ja läksi hänen mukaansa.

Riikka painoi päänsä oven pihtipieltä vastaan. Nyt se kauhea tapahtuu: sovinnon sana heidän välillään jää lausumatta.

Hän viipyi kuin tunnottomana tuskansa kourissa. Vihdoin jokin melu herätti hänet. Koira oli vingahtanut. Silloin hän pakotti itsensä liikkeelle ja riensi Alman luo. Viipyisivätkö pojat kauankin poissa? Eivätkö tietäneet? Toivo sanoi, etteivät he voi palata. Mitäs se sellainen sitten merkitsi? Olivatko he tehneet jotakin,

jota heidän täytyi pakoilla? Oliko Toivo sittenkin? Ei, ei. Mutta niin Toivo vakuutti, etteivät he tule koskaan.

Alma purskahti taasen itkuun, pää koiran niskaa vasten.

Eikö koskaan?

Niin Toivo vakuutti.

Mutta sehän on mahdotonta!

Niin Toivo vakuuttaa.

Oli kuin jäätävä koura olisi tarttunut kiinni Riikan sydämeen. Lyönnit harvenivat niinkuin kuolevan sydämen. Hänellä ei enää ollut tarmoa eikä ajatuksia. Toivo ja Arvo tulivat ulkoa ja sanoivat hänelle hyvästi. Alma ei voinut jättää koiraa, koska se olisi vinkunut, vaan kuljetti sitä mukanaan kaulanauhasta. He seisoivat kaikki tyttöjen huoneessa. Heidän keskellään paloi paperossi niinkuin jonkin hirviön silmä. Vuoroin sen hehku valaisi Arvo Mäkimatkan sormia, vuoroin hänen huuliaan, joiden yli ruskeat viikset kaartuivat. Tällä hetkellä Riikka Tuuna ymmärsi, etteivät hänen huulensa koskaan saisi koskettaa noita huulia. Eikä elämässä ollut mitään muuta arvokasta. Ei minkään arvoinen elämä enää ollut. Yhtäkkiä hän leimahti elämään ja aikoi heittäytyä Arvon kaulaan. Samassa silmänräpäyksessä hän kuitenkin puraisi huuleensa niin että suolainen veren maku tuntui. Toivo ja Alma puhuivat joistakin kintaista, jotka Toivo oli ottanut Somerin eteisestä. Riikka sekaantui heidän keskusteluunsa ja sanoi ikäänkuin joku toinen olisi puhunut hänen suullaan:

— Voitko, Toivo, lähteä sanomatta isälle hyvästi?

— Minun täytyy, vastasi Toivo. — Alma tietää, mitä isälle on sanottava. Tämä lähtö tuli nyt näin kiireellinen. Saattaa tapahtua, että viivyn. Koettakaa te, tytöt, pitää huolta lapsista. Äiti ei suostu antamaan heitä pois. Mutta koettakaa käydä siellä ja pitää heitä silmällä. Jos jompikumpi teistä kävisi tapaamassa Ollia. Ettei pelästy. Niin, ja Lennartti on ottanut haltuunsa minun asiani. Voikaa hyvin sitten.

Toivokin puhui oudolla äänellä.

— Koska sinä palaat? kysyi Riikka hätäänsä pidätellen. — Koska te palaatte... ?

— En tiedä. Mutta onhan sitä maailmaa muuallakin.

Älkää nyt ruvetko siinä itkemään, ettei isä herää. On jo muutenkin meluttu liiaksi. Ja näyttäkää, että pidätte suunne kiinni.

Toivo puhui kuin ulkopuolelta itseään, vieraalla äänellä ja vieraalla vauhdilla. Vaikea tämä lähtö hänellekin oli.

— Mitä sinä puhut! sanoi Arvo ja naurahti. — Me palaamme. Mutta me emme palaa ennenkuin me... tuomme jotakin tullessamme.

— Mitä te tuotte? kuiskasivat tytöt yhdestä suusta.

— No ... jotakin hyvää vain!

— Sanokaa Jumalan tähden! rukoili Alma.

— Tuo Riikka ei voi vaieta!

Hätääntynyt parahdus nostatti Riikan rintaa, mutta huulet olivat yhä kuin liimatut toisiinsa.

— Sanokaa nyt, pyyteli Alma, — minne te menette ... mitä te tuotte?

— No ... vaikkapa — Kevään! kuiskasi Arvo ja jatkoi nopeasti, ikäänkuin jäähyväisten pitkittäminen jo olisi alkanut käydä hänellekin ylivoimaiseksi: — lähdetään nyt, Toivo.

— Kevälläkö te palaatte? kuiskasi Alma ja piteli kiinni veljensä hihasta.

— Ei kai koskaan, sanoi Toivo ja pani lakin päähänsä.

— En mitään minä ymmärrä, sopersi Alma. — En mitään, en mitään.

— Mitä joutavia: tietysti me palaamme, nauroi Arvo.

Hän ojensi nopeasti kätensä tytöille, ensin Almalle, sitten Riikalle ja läksi jo ovesta. Alma toisteli ikäänkuin jotakin hokemaa, ettei hän ymmärrä mitään. Riikka keräsi viimeiset voimansa ja juoksi miesten jälkeen. Hänen täytyi vielä kerran, viimeisen kerran saada painaa Arvon kättä. Mutta hän tuli myöhään. Sanoiko Arvo hänelle jotakin? Hän oli kuulevinaan hänen lausuvan sanan »leikkitoveri». Sitten ovi armottomasti sulkeutui ja hän istui portailla.

Kun hän palasi heidän huoneeseensa, seisoi Alma kasvot ruutua vasten ja tuijotti pimeään. Riikka asettui toiselle puolelle pöytää ja tuijotti ulos hänkin. Navetta ja tyttöjen kamari olivat kuitenkin edessä, ei mitään näkynyt. Oliko Arvo sanonut »leikkitoveri»? Kun olisi

saanut sen tietää. Se oli sanomattoman tärkeää. Jos se olisi ollut totta, olisi koko tämä kuorma siirtynyt hartioilta. Mutta sitä ei voinut saada tietää. Kanna kuormaa, kanna, kanna elämän loppuun ...

Nyt he varmaan ajavat alas rantatöyrästä . .. Nyt he ajavat avannon ohi. Nyt he jo ovat jäällä. Navetta on tosiaan pahalla paikalla, ei mitään voi nähdä. Hänen silmiensä pohjalla poltti, mutta hän tuijotti tuijottamistaan.

Nyt oli isä herännyt ja kulki keittiössä. Hänen keppinsä kolisi. Riikka irroitti itsensä nopeasti pöydästä, johon hän oli ikäänkuin kasvanut kiinni, ja karkasi vaatteineen päivineen vuoteeseen. Hänen kuumat silmäkuoppansa jäähtyivät vähitellen, hän odotti ja oli nukkuvinaan. Alma tuskitteli koiran kanssa. Isä ei tullut. Askeleet jo etenivät.

Ja taasen lepäsivät Tuunan tyttäret rinnatusten ja kuuntelivat sydäntensä lyöntejä. Suunnattoman pitkä yö alkoi vihdoinkin vaihtua aamuksi ja heidän mielenmyrskynsäkin hiljeni vähitellen. Kumpikin ajatteli asioitaan, unta eivät he odottaneet. Hitaasti kuluivat hetket. Alma oli veljelleen kiitollinen siitä, että hän oli Lennartille uskonut asioittensa hoidon. Lennartti oli niin hyvä ja luotettava, Toivo sen kyllä tiesi. Pian he viettävät häitä, hyvin pienet häät vain, mutta valkoisen puvun Lennartti morsiamelleen tahtoo. Taloja kyllä nykyään saa ostaa. Lennartti tahtoo suurta taloa ja Alma pientä. Mutta kyllä he toki sopivat.

Riikka Tuuna tunsi autiuden leviävän ympärilleen ja oman itsensä hukkuvan siihen niinkuin lumiaavikkoon. Ei mitään tehtävää hänellä enää ollut. Eino-Ilmarikin jo oli suuri poika, ja Olli — ehkäpä hän vielä oli liiaksi lapsi menehtyäkseen häpeäänsä.

Arvo oli poissa. Tuolla kaukana jäällä Ummen saaren toisella puolella liikkui pieni tumma piste. Siinä oli kaikki mitä hän omisti, kaikki mihin hänen sydämensä ja mielensä oli kiintynyt. Se eteni auttamattomasti. Vaikka hän täällä olisi huutanut loppuun koko äänensä, vaikka hän olisi itkenyt maalle silmänsä, vaikka hän olisi väännellyt kätensä sijoiltaan, niin ei

Arvo olisi tullut. Sovinnon sana oli jäänyt lausumatta. Ja näin täytyy elää. Vai oliko Arvo lausunut sanan »leikkitoveri»? Suloinen sana, sovinnon sana! Mutta ei saanut tietää oliko se lausuttu.

Tänään on sunnuntai ja he menevät kaikki kirkkoon. Riikka taluttaa isän sakaristoon ja käy itse sivuovesta vanhalle paikalleen saarnatuolia vastapäätä. Kuinka kauan siitä onkaan, kun oli sunnuntai ja hän istui kirkossa. Kaukana on koko mennyt elämä. Jokin seinä on pudonnut ja jakanut elämän kahtia.

Ikäänkuin ei kohtalokkaan yön vielä sittenkään olisi ollut lupa loppua alkoi Alma yhtäkkiä puhua aivan uudesta asiasta. Riikka ei vastannut, hän ei kuunnellut, hän ei jaksanut. Mutta Alma jatkoi itsepintaisesti ja tarttui vihdoin sisarensa olkapäähän.

— Kuka se oli se mies, jolla oli huopahattu?

— Nukutaan, vastasi sisar äänellä, jolla puhutaan kuoleman unesta.

— Se mies, jolla oli huopahattu?

— Mikä mies?

— Se joka sanoi, ettei hän ole käynyt pitkään aikaan täällä kotipuolessa.

— En minä tiedä. Anna minun olla.

— Mutta minäpä tiedän. Minä olen nähnyt hänet. Ja sinä myöskin. Hän oli osallisena varkaudessa... silloin, etkö muista ... kun Mäkimatkan vanhan isännän rahat varastettiin. Näimmehän, kun häntä vankina vietiin. Hänhän on Janne Kemppainen.

Riikka Tuuna muisti jo ja heräsi täydellisesti. He olivat kaikki olleet tiensyrjässä katsomassa, kun vankeja vietiin. Vanhaa Kemppaista oli epäilty murhasta, viinakauppaa hän oli pitänyt, tämän isä. Ja veli, Kustaa, poltti vieläkin korvessa. Äiti eli metsämökissään Somerin mailla, sellainen likainen vanha eukko.

— Tosiaan, sanoi Riikka ja unohti hetkeksi surunsa.

— Mikähän hänet on tänne tuonut?

— On kai tullut tervehtimään äitiään.

— Joko hänen rangaistusaikansa sitten nyt on mennyt umpeen?

— On kai.

— Kuinka vanhat me silloin olimmekaan?

Mutta Riikka ei enää ajatellut sitä. Hän muisti vain, että Arvo siinä kestikievarin pihassa oli kinastellut tuomarin kanssa ja sanonut, että Kemppaista olisi pitänyt kohdella kuin sairasta. Heillä oli silloin ollut kestikievari Tuunassa ja herrat olivat istuneet eteisessä ja odottaneet hevosta. Ja Riikka oli sinne tuonut heille kahvia. Arvo oli sanonut, että tällainen rikollinen todistettavasti monessa sukupolvessa oli syyntakeeton, yhteiskunta iski harhaan, kun tuomitsi tällaisen miehen. Tuomari ei ollut hyvillään, sillä Arvo oli häntä paljon nuorempi. Täytyihän yhteiskunnan suojella itseään, sanoi tuomari. Kemppainen oli tuomittu hyvin moneksi vuodeksi. Mutta nyt hän siis oli vapaa. Oliko hänet armahdettu, vai olivatko nuo monet vuodet kuluneet? Mitä Kemppainen todella täällä teki?

— Kyllä hän oli kauhean näköinen, sanoi Alma. — Kyllä hän vielä voi varastaa. Kuule, ehkäpä murhatakin?

— Ehkä. Mutta jos vähän saisi tästä vielä unta.

Riikka tahtoi olla rauhassa ajatuksineen. Hänen mieleensä oli taasen johtunut kuinka toisenlainen Arvo sentään oli kuin kaikki muut. Silloinkin, kun tämä varas tuomittiin, niin hän oli väittänyt, että hän oli sairas. Ja todella: mitä hänestä muuta olisi voinut tulla, sellaisten vanhempien lapsi kuin hän oli. Mitä oli koko tämä paikkakunta nyt, kun Arvo oli lähtenyt? Arvo oli puhaltanut hengen kaikkeen. Mitä erilaisimmissa asioissa hän oli antanut neuvojaan. Mitä erilaisimmat asiat hän oli pannut alulle. Kuka sitä enää edes muisti, että Arvo oli huomannut mikä mainio turvepehkutehdas tulisi Hauveden suosta. Aivan ohimennen hän oli sanonut isännille: ryhtykää toimeen, siinä on kultakaivos. Nyt siitä jo vuosikausia koko kylä oli nostanut turpeensa. Arvo oli toimittanut lämmityslaitoksen kirkkoon, Arvo oli käynyt Helsingissä puhumassa ja saanut postin tulemaan tänne viisi kertaa viikossa. Sitä ei kukaan enää muistanut. Kaikki, mihin Arvo tarttui, rupesi elämään. Kaikkialla missä Arvo oli mukana, oli virkeää. Kun hän puuttui, oli hengetöntä. Ja nyt Arvo auttamattomasti menee. Mahdotonta! Minne hän menee? Mitä hän aikoo tuoda? Koska hän tulee?

Ei koskaan, sanoi,Toivo.

Ei koskaan!

Karmiva kylmyys kulki pitkin Riikan pintaa, kun hän tätä ajatteli. Jokin kankeus löi hänen jäsenensä niin ettei hän enää voinut kättä liikuttaa. Syvällä hänen surunsa hehkuvan tuhkan alla poltti vielä, kuin kekäle pelko siitä, ettei ehkä tämä kidutus ollutkaan tarpeellinen ja Jumalalle otollinen. Mutta hän ei jaksanut selvittää itselleen tätä asiaa. Häntä väsytti. Kumean tuskansa uuvuttamana hän vihdoin meni unenhorroksiin.

He olivat ajavinaan yli Ummen saaren. Toivo ja Arvo istuivat reen perällä, Riikka ajoi hevosta. Pajujen varvut raapivat reen syrjiä, reki kallistui ja oli kaatumaisillaan. Riikka hyppäsi alas ja piteli kiinni laidoista. Yhtäkkiä hän huomasi, että reki oli tyhjä. Hevonen pelästyi ja läksi karkuun. Ohjakset valloillaan laukkasi se jo kaukana. Mutta taivaan sineä vastaan näkyi lintuparvi, joka tuli etelästä. Pyörryttävän korkealla lensivät linnut. Yhtäkkiä putosi yksi ja vaipui Riikan jalkojen juureen. Se oli suuri valkoinen lintu.

Kaamea tunne painoi Tuunan tytärtä rinnasta, hän ei voinut huutaa, hän ei voinut puhua. Ei päätään hän saanut nostetuksi. Hänen täytyy tukahtua.

Huusivatko kurjet?

Se oli kuin hukkuvalle pelastuksen ääni rannalta.

Riikka sai ilmaa keuhkoihinsa, ponnahti ylös ja karkasi suinpäin ikkunaan.

Harmaassa aamuhämärässä näki hän keskellä lumista pihamaata venäläisen sotamiehen pumppuavan vettä kotinsa kaivosta.

Silloin hän muisti kaikki mitä oli tapahtunut. Hänen veljensä ja leikkitoverinsa olivat kaukana. Häpeä oli tullut taloon, häpeä Jumalan ja ihmisten edessä. Häpeä painoi kylää, pitäjää, maata. Ilman pelastusta, ilman toivoa.

JAA-JAA JA EI-EI

Kankaan pitäjäläisillä oli nyt yhteen tullessaan muutakin tekemistä kuin pitää puhetta naapureistaan ja kylänmiehistään. Tapahtui paljon. Ja pelätä saattoi, että tulisi tapahtumaan vieläkin enemmän.

Pitäjän metsät kaatuivat. Niitä tarvittiin juoksuhautoihin, sanottiin. Asemalle ne kuljetettiin, juniin ne pinottiin ja itäänpäin ne lähetettiin, kohti jättiläiskaupunkia, joka värisi Nevajoen varrella. Kirkonkylä kuunteli pauketta Tuunajärven toiselta puolelta, missä suurten talojen metsäalueet sijaitsivat. Maahisten kartanon satavuotinen puistokin oli mennyt. Lintuja tuli kaiken syksyä suurissa parvissa pohjoista kohti. Jotkut lensivät kuin päästään sekaisin latojen seiniä vasten, menivät tainnoksiin ja jäivät sitten räpyttämään hangelle kunnes kuolivat.

Parannan talo oli niin kauttaaltaan piiritetty juoksuhaudoilla, että pääportaista suoraan piti astua sillalle, joka johti syvän kaivannon yli. Ei ollut ihme, että isäntä oli menettänyt järkensä. Vähemmästäkin saattoi tulla hulluksi. Sellaiseen kuntoon kuin he emännän kanssa olivat talon panneet: karja oli kauttaaltaan jalostettua, monet kerrat näyttelyissä palkittua. Ja nyt oli isäntä lähetetty Helsinkiin sairashuoneeseen eikä ollut toipumisesta tietoa. Isäntä oli tunkeutunut piikkilanka-aitaukseen ja kuvitteli olevansa hämähäkin verkossa. Hyvä päällystakki oli mennyt pilalle, kun häntä siitä kiskottiin irti. Ja kaikkein kummallisinta oli, että hulluudenpuuska oli tullut hänelle juuri kirkosta saavuttua. Isäntähän oli ahkera kirkossakävijä niinkuin emäntäkin, ei hänellä ollut mitään syytä säikähtää niistä

opetuksista, joita kirkkoherra sinä pyhänä antoi. Mutta puolen vuoden aikana katsellessaan talonsa hävittämistä oli hän tietenkin niin kiusaantunut, että järki meni.

Haapalan isäntä oli pitänyt venäläisille upseereille suuret kemut, juottanut heidät niin että he makasivat päiväkausia ja sillä lailla pelastanut metsänsä. Maahisten herra koetti samaa keinoa, mutta se ei enää tepsinyt: metsä meni, satavuotinen puistokin meni. Maahisten kartano piti nyt myytämän. Myytämän piti moni muukin talo. Eikä suinkaan velkojen takia.

Kirkonkylä kuunteli tätä kaikkea jännityksellä. Ehkäpä täältä kuitenkin oli liian pitkä matka lähettää puut asemalle. Kirkonkylä eli toivossa, että se unohdetaan ja iloitsi ensi kertaa kaukaisesta epämukavasta asemastaan vesien takana. Siitä asti kuin juna joutui pyyhkäisemään pitäjän äärimmäistä kulmaa, oli kirkonkylä kadehtinut takalistoja, jotka yhtäkkiä olivat muuttuneet liikepaikoiksi. Nyt se jälleen tunsi etuoikeutetun asemansa takalistojen rinnalla. Varmaan ei metsiin täällä koskettaisi, varmaan tyydyttäisiin sotilasmajoitukseen. Oli toki viidessä sadassa venäläisessä rasitusta tarpeeksi yhden kylän osaksi. Kuitenkin painoi uhka alituisesti kirkonkyläläisiä. Kaukaiset taivaanrannat muuttivat heidän silmiensä edessä ääriviivoja, muhkea Kattilavuorikin kävi kuin miksikin paljaaksi limpuksi. Tätä kaikkea ei katsellut ilokseen. Ja sitten tulivat metsien pakolaiset, turvattomiksi joutuneet linnut ja huusivat varoittaen. Turhaa oli tulla etsimään suojaa tänne kirkonkylään, täällä ajettiin ruutia ilmaan, jollei muunkaan tähden, niin huvin vuoksi.

Mäkimatkan nuori agronomi katseli itselleen taloa. Maahisten pellot hän kulki poikki ja pitkin, olipa jo herran kanssa puheissa huonekaluistakin. Herra lupaili tykkänään muuttaa ulkomaille ja oli valmis myymään huonekalustojakin, niin kiusaantunut hän oli. Lennartti Mäkimatka piti komeudesta. Alma Tuuna näki vain sulhasensa ilon ja iloitsi siitä. Ei Tuunan tyttäriä oltu totutettu koreilemaan, Tuunan isäntä, vanha kirkkoväärti oli kätkenyt rahansa, kerrottiin. Minne? Sitä ei kukaan tietänyt.

Häpeällisestä elämästä tuli todistuksia peräperään. Huoposella, kauppiaalla, oli jo täytynyt panna pois palvelustyttö. Kyllä kai Niinimäessä kävisi samalla tapaa. Tuunan pitkä Milja seisoskeli alituisesti nurkissa ryssien kanssa. Pian ei pitäjässä enää ollut ainoaa säädyllistä naista. Eikähän se ihme ollutkaan, kun suuren talon emännätkin, joilla oli isoja lapsia, sillä lailla unohtivat arvonsa. Vihdoinkin viimein Somerin isäntä oli huomannut millä kannalla asiat olivat. Missä hän nykyään oli? Kuinka hän tällä tavalla viipyi? Tuunan vanha Virma oli erään helmikuun päivän ehtoona tullut tyhjänä kotiin ja vanhempi tyttäristä oli ottanut sen vastaan ikäänkuin hän olisi sitä odottanut. Riikka Tuuna oli riisunut hevosen ja tyhjentänyt koko reen, kantaen heinät lampaille, näytti melkein siltä kuin hän olisi reen pohjalta etsinyt jotakin. Riikka ei kieltänyt, että hänen veljensä oli lähtenyt hevosella. Mutta minne, sitä ei hän sanonut tietävänsä. Hän tunnusti senkin, että Arvo Mäkimatka oli lähtenyt samalla hevosella. Täytyi pysyä totuudessa, muuten ei ihmisellä ollut tukikohtaa. Vanha kirkkoväärti ei paljon udellut. Ainahan Somerin isäntä viime aikoina oli ollut matkoilla — hän ei yleensä maininnut poikaansa ristimänimeltä, vaan kutsui häntä Somerin isännäksi — niitä kauppamatkoja kun hän teki Pietariin. Kunhan hän vain muistaisi pysyä erossa keinottelusta. Aika oli petollinen ja ihminen luonnostaan paha. Miksei Somerin emäntä käynyt katsomassa? Eikä lähettänyt lapsiakaan, vaikkei ollut kylmä? Kukaan ei vanhalle kirkkoväärtille vielä ollut ilmoittanut totuutta. Paras olisi tietysti, jos hän pääsisi hautaan siinä uskossa, että hänen lastenlastensa äiti oli kunniallinen nainen. Mutta tuskinpa saattoi toivoa, että vanhus säästyisi totuudelta. Monien muiden — ja suurempien — tapausten pyörteessä hukkui Kankaan miesten matka verraten näkymättömiin. Paanasen Emmi tahtoi kivenkovaan vihkimistä ryssän kanssa. Vanhemmat olivat kauan vastustaneet, mutta mikäpä siinä enää auttoi. Ja siinäkin oli varakkaan talon tytär. Oliko tässä enää kukaan varma itsestään, ei äiti tyttärestä eikä tytär äidistä.

— Kansamme luonto muuttuu, mikä hänestä tulee-

kaari, sanoi kirkkoherra matalaan kauppias Huoposelle joka oli entinen valtiopäivämies ja kaikin puolin kunnon ihminen, — kun tässä nyt nämä ryssänlapset alkavat syntyä, kasvaa ja ottaa haltuunsa äitiensä maan.

— Ja siellä etelämpänä kun vielä kuuluvat kiinalaisetkin jättävän seurakuntiin jälkeläisiä, vastasi kauppias ja ravisti päätään.

— Kyllä nyt Suomen papistollakin on vaikeat ajat: rohkeasti tulisi puhua ja varoittaa, mutta yhtäkkiä voi saattaa koko maan vaaraan, jollei itsestäänkään välittäisi.

Pitäjäläiset tunsivat sielunpaimenensa rohkeuden näissä varoittamisasioissa. Hän ei totisesti pelännyt henkeään. Peittelemättä hän sekä saarnatuolissa että liikkuessaan pitäjällä puhui tapainturmelusta vastaan. Kirkon ystävät olivat usein huolissaan hänen puolestaan ja suorastaan salasivat häneltä erinäisiä asioita. Niinkuin esimerkiksi viinanpolton Kankaan pitäjän sydänmailla. Kemppainen poltti korvessa ja hänen viinansa oli kuuluisaa. Lakimiehetkin Helsingistä ostivat sitä matin taskuunsa, lähtiessään käräjiltä kotiin. Helposti olisi voinut päästä hengestään, joka olisi ilmiantanut vanhan Kustaan. Sellainen tulisielu kuin Nahinen olisi oikopäätä syössyt keskelle Kemppaisen tehdasta ja omilla käsillään hajoittanut kaikki tyynni. Mutta Kankaan kirkkoherra olisi saanut Kustaasta pahan vihamiehen! Ja tarvitsevathan oikeastaan kaikki täällä viinaa lääkkeenään. Kaikenlaisia uusia kuumetauteja ilmeni yhtämittaa. Ja sitten panivat venäläiset arvoa hyvälle viinalle. Hyvällä viinalla heidät sai taipumaan paljoon. Niin että Kustaa poltti rauhassa. Vastaiseksi.

Ostettavissakin venäläiset kuuluivat olevan. Mutta raha täytyi antaa niin salaa, ettei antajan oma ajatuskaan siitä tietänyt.

Paljonkohan tuollaiselle upseerille saattoi tarjota? Tai oikeastaan: mitenkähän vähään hän tyytyi? Saattoi tuottaa itselleen suurta vahinkoa, jos tarjosi liian vähän: sata markkaa oli liian vähän, mutta viisi sataa ehkä liian paljon. Vai kuinka olisi ollut? Haapalan herra oli ehkä antanut tuhat. Eikä se paljon ollutkaan, jos onnistui.

pappilan navetasta oli kadonnut kana, keskellä selvää päivää. Oliko nyt kana livahtanut ulos ja joutunut kettujen saaliiksi? Vai olisiko joku sinelliniekka viekotellut sen käsiinsä, vääntänyt siltä niskat nurin ja pistänyt poveensa? Paanaselta katosi aitasta suuri suolattu siankinkku, suksia katosi porstuvista ja sukkia pellinnuorilta. Selvää oli, minne Marjelinin lesken lammaskin syksyllä oli joutunut. Turhaa oli rovastin siitä saarnata paukuttaa. Varkaat eivät olleet hänen seurakuntalaisiaan.

Tällaisia outoja tapahtumia sattui joka päivä. Niihin tottui ja ne kävivät yksitoikkoisiksi. Elämä kului alituisesti pauhaten, ilman rauhaa ja hiljaisuutta. Oliko sen vauhti vieläkin kiihtyvä? Miten? Alettaisiinko metsiä kaataa täälläkin?

Metsien hävittäminen ja juoksuhautojen rakentaminen talojen läheisyyteen tuntui olevan kaiken onnettomuuden huippu, sillä kerralla. Parannan isännän kohtalo häämötti kammottavana hävitettyjen metsien ja piikkilanka-aitojen takaa.

Ulkonaisesti oli kaikki oikeastaan ennallaan. Olisi itse asiassa saattanut luulla, että taloissa Tuunajärven rannalla elettiin entiseen tapaan. Varhaisessa aamuhämärässä alkoivat jäätyneet ovet paukkua ja ilmestyi tuli tallien ja navettojen kuuraisiin ikkunoihin. Samalla lailla oli tapahtunut vuosikymmenien aikana. Kolme kertaa päivässä vuorottelivat Somerin ja Mäkimatkan ruokakellot. Somerin ruokakellolla oli paljon heleämpi ääni, ei voinut erehtyä niiden äänistä. Pappilassa ei ollut kelloa enempää kuin Tuunassakaan. Koko päivän nousi sauhu talojen piipuista, varhemmin kaikista, myöhemmin vain yhdestä, Somerin. Koko päivän mittaan keitettiin kotoisten liesien ääressä kahvia ja valmistettiin kolme vankkaa ateriaa, niin erilaisia kuin talot muuten järjestykseltään olivatkin. Pappilassa söi vuokraajan väki omalla puolellaan, Nahiset, kirkkoherran väki, omallaan. Nahisella syötiin paljon maitoruokia, puuroja ja vellejä. Myöskin sieniä oli, kalaa ja vihanneksia. Ruustinna kiivaili vihannesten puolesta, antoi kevätkaudet pitäjäläisilleen ilmaiseksi kaalintaimia, mansikantaimia ja kaikkia mahdollisia taimia, mutta

jos hän juhannuksen aikaan sattui tulemaan lahjoittamiensa taimien pariin, niin olivat ne tavallisesti henkihieverissä. Koulukeiton oli ruustinna saanut aikaan kolmessa koulussa pitäjällä ja näiden kautta hän toivoi terveellisemmän ja monipuolisemman ruokajärjestyksen leviävän kansan keskuuteen. Hän oli päättänyt ettei levähdä, ennenkuin on saanut koulukeiton kaikkiin pitäjän kolkkiin. Pappilassa kuivattiin, keitettiin ja suolattiin vihanneksia talveksi. Pitkillä rihmoilla riippui kellarien katoissa sekä sieniä että kaloja ja omenia. Pytyt, saavit ja tiinut olivat täynnä eivätkä anteliaan pöydän äärestä milloinkaan loppuneet vieraat. Perheen jäsenet siunasivat vuoronperään ruuan sekä aterialle asetuttaessa että aterialta noustessa. Kirkkoherra pani suuret valkoiset kätensä päällekkäin, sulki silmänsä ja puhui vapaasti, tavallisesti vain muutaman, mutta syvästi tunnetun sanan. Ruustinna käytti niitä sanoja, joita hänen isänsä kotona oli käytetty — pieni runo se oli, neljä säettä — ja lapset lausuivat tai oikeastaan lukivat ulkoa saman runon, vaikka isä kaikin keinoin koetti teroittaa mieliin, että jokainen sanoisi sen mitä kulloinkin ajatteli ja tunsi eikä mitään ulkoa opittua. Se oli ilonhetki isälle, kun vanhin lapsista, Jeremias, joka oli kymmenen ikäinen, todella kerran alkoi oman rukouksensa. »Me kiitämme sinua, rakas taivaallinen Isä, että taasen tänään annat meille...» Siinä lapsi kuitenkin avasi silmänsä ja nähdessään Haagarin ja Lyydian oudosti tuijottavan itseensä lensi tulipunaiseksi ja huusi ilmoille sanan: »Ruokaa». Sen jälkeen taisteli hän itkua vastaan, ja isä ja äiti riensivät hänen avukseen. Ateria kului heidän hilpeästi keskustellessaan vieraan isännän kanssa, joka sillä kertaa sattui olemaan pappilassa. Kun äiti toisen kerran pani puurovadin kiertämään, juoksi Jeremias keittiöön eikä enää tullut. Isä kiitti aterialta noustessa hänen puolestaan eikä poikaa nuhdeltu siitä että hän oli laiminlyönyt tehtävänsä. Päinvastoin oli isä hänelle entistä hellempi ja siitä lähtien ruvettiin häntä, Jeremias Nahista, pitämään pappisalkuna. Hän oli vaaleatukkainen enkelimäinen lapsi, silmäluomet jonkin verran tulehtuneina. Isänsä näköinen ja tapainen oli Jeremias, Haagar, Lyydia ja

Esteri tulivat äitiinsä, olivat tummia, toimeliaita ja iloisia Molemmat nuoremmat vastaiseksi kuitenkin enimmäkseen tekivät pahaa. Haagar luki sentään jo pöydässä ruokaluvut. Esteri ainoastaan oli todellinen Kankaan pitäjän kansalainen, hän oli syntynyt täällä, hän. Sanomattakin on selvää, että Nahiset olivat raittiusväkeä. »He ovat niin hyveellisiä, että ovat paheellisia», sanoi Arvo Mäkimatka heistä ja rypisti nenäänsä.

Sylvi Somerin keittiönlieden ääressä hallitsi kaupunkilainen keittäjätär. Laitettiin paisteja ja hyytelöjä, otettiin auki säilykerasioita. Tyhjiä peltipurkkeja oli talon nurkissa läjittäin. Ei milloinkaan puuttunut Somerin kellarista sardiineja, hummereja tai erilaisia juustoja. Myöskin oli aina tarjolla olutta. Pikkuleivät ja jälkiruuat olivat kuuluisat kautta pitäjän. Nahalla päällystetyillä ruokasalin tuoleilla istuivat lapset potkien tuolien messinkinastojen ja pöydän heloja sekä alituisesti riidellen syömistä vastaan. Irja ei olisi syönyt muuta kuin jälkiruokia, Lauri ja Siiri eivät kärsineet maitoa ja juuri sitä heidän olisi pitänyt syödä. Joka suupalalta täytyi äidin luvata heille palkinto. Isä oli vaatinut, että piti syödä kaikki mitä oli pantu lautaselle. Mutta lapset säikähtivät siinä määrin hänen ankaraa katsettaan, että he rupesivat itkemään ja äidin täytyi nyt luvata sekä karamellit että marmelaadit ja ohukaiset ennenkuin he rauhoittuivat. Fedja-sedän polvella totteli Irja ihmeellisesti. Lapsi oli niin heikko, että täytyi välttämättä syödä, selitti setä, ja kun setä pisteli hänen suuhunsa paistia ja munaa, niin hän söi. Fedja-sedällä oli sellainen mainio tapa taltutella lapsia. Ja kun he yrittivät ruveta vastustelemaan, niin hän alkoi jutella, teki sadun ja näytti käsillään suuren eläimen, joka tulee sellaisten lasten luo, jotka eivät syö. Se oli hirveä krapu tai hämähäkki. Pedolla oli viisi laihaa valkoista, julman pitkää jalkaa, yhdessä jalassa sormus. Sormus teki, ettei petoa kuitenkaan kovin pelännyt. Sitten piirsi Fedja-setä savukelaatikkonsa kanteen niin laihan lapsen, että se oli kokoonpantu pelkistä pitkistä viivoista: se oli Irja! Sellaiseksi tulee, kun ei syö. Nyt teki setä tulitikuista pöytäliinalle toisen lapsen: se oli Lauri. Kun Siiri näki nämä kuvat, tarttui hän

kaksin käsin maitolasiin ja joi, joi pohjaan saakka niin että kulisi. Fedja-sedän ymmärsi hänen äänestään ja käsistään, ei tarvinnut osata hänen sanojaan. Isänkin täytyi naurahtaa Fedja-sedälle, kun hän katseli hänen mutkiinsa. Mutta hän nousi heti ylös ja meni totisena pois, ikäänkuin hän olisi katunut hymyään. Lapsentyttö Liisa naureskeli pöydässä palvellessaan niin että hänen emäntänsä tuon tuostakin täytyi muistuttaa hänelle, ettei se sopinut. Sylvi-rouvan maidonvalkeat kasvot vetäytyivät niin tummaan punaan, että erotti pehmeän untuvankasvun hänen korviensa seuduilla: mokomakin ruma tyttö kehtasi! Liisa lakkasi, tulipunaisena hänkin, nauramasta, mutta hänen rehevä maaseutulainen nuoruutensa värähteli hänen tahtomattaankin kalpean muukalaisen läheisyydessä. Everstin kirjuri oli aikaisemmin katsahtanut häneen kuin iloiseen koirapentuun tai muuhun nuoreen elukkaan. Nyt ei hän enää häneen katsahtanut, mutta saattoi vaistota, että hän muisti hänen läsnäolonsa ja otti sen lukuun. Fedja-setä soitti viulua. Ei yksin koira ulvonut sitä kuunnellessa, vaan lapset itkivät, Siiri varsinkin. Eivätkä äidinkään kyyneleet olleet kaukana. Fedja-setä soitteli joitakin omia itkujaan tai suuria surujaan. Kuka hänet tiesi, kun ei hänen kanssaan saattanut puhua. Isäntä oli ainoa, joka ei heltynyt. Hän pysytteli soiton aikana ulkosalla.

Mäkimatkan ruokakello läjäytteli kuin kelpo aisakello korkeudestaan. Se olikin aisakello eikä mitään muuta, sillä tytär oli naimisiin mennessään vienyt kodistaan yksin ruokakellonkin. Mäkimatkan heleääninen kello oli ollut tuttu kautta pitäjän, siinä oli ruotsalaisia kirjoituksia ja vanha vuosiluku, isäntä vainaja oli saanut sen ostaessaan talon, ja nykyinenkin isäntä pani sille suurta arvoa. Mutta ainoalle tyttärelleen pani hän vieläkin suuremman arvon ja Sylvi sai kellon. Mäkimatkan torpparit ja muonarengit kuulivat kyllä ruoppakuopilleen senkin aisakellon äänen. Mäkimatkan maat eivät enää olleet niin suuret, sitten kun isäntä oli jaellut niitä oikealle ja vasemmalle. Omat talot oli jo Eevertillä, Atella ja Laurilla — emännät vain puuttuivat, mikä siihen lieneekin ollut syynä,

etteivät Mäkimatkan pojat naineet. Arvo oli vuosikausia aikonut, mutta valmista ei tullut. Lennartti yksin muodosti poikkeuksen, hän haki jo taloa viedäkseen sinne kihlatun emäntänsä Alma Tuunan. Jonni ja Harald — eli Haruksihan häntä kutsuttiin — olivat vielä kotona, mihinkään kouluun ei heitä tahtonut saada. Ja kotona oleilivat Eevertti, Atte ja Laurikin, vaikka heillä oli talot. Ihmeellistä sukua pysyttelemään yhdessä, pojat viihtyivät vain siinä isän ja äidin ympärillä. Ei missään saanut sellaista vapautta, väittivät he, eikä sellaista ruokaa. Ei kukaan osannut esimerkiksi siitä nelijalkaisesta, jota kutsutaan siaksi, tehdä sitä mitä äiti ja vanha Piina siitä tekivät. Kinkut ja syltyt sulivat kielelle, kun he niitä olivat pyöritelleet, vanutelleet, venytelleet, puserrelleet ja nuijineet. Tämä nelijalkaisen liha Mäkimatkassa olikin halutuinta hengenpidintä. Kolme kertaa päivässä sitä tarjottiin säännöllisesti sekä väenpöydässä että haltijoiden aterioilla — syötiin eri pöydissä, ei siksi että ruoka näissä pöydissä oikeastaan olisi ollut huonompaa tai parempaa, vaan sentähden, että juomat olivat toiset. Isäntä käytti miestä väkevämpää, aina Kemppaisen korpirojusta alkaen kalliisiin kaupungin juomiin asti. Eivätkä pojatkaan sylkeneet lasiin, vaikka joivat kohtuudella. Lennarttia suorastaan voi sanoa raittiusmieheksi, eikä suinkaan Tuunan tytär häntä muuten olisi ottanutkaan, niin hurskaita kuin tuunalaiset olivat.

Iloinen talo se oli Mäkimatka. Siellä soitettiin ja laulettiin aamusta iltaan, siellä oli harput, huilut ja kanteleet. Kun isäntä vaan Helsingistäkin tuli, niin aina hän jonkin uuden piipattimen kuljetti mukanaan, mikä soitti kiertäen rullaa, mikä soitti kun sen veti niinkuin kellon, mikä lauloi. Ja oli siinä kuin parhaimmilla markkinoilla, kun isäntä joskus toisellakymmenellä ollessaan pani kaikki pojat vinguttamaan harppuja, huiluja ja muita renkuttimia yhtaikaa.

— Pappa on taas ottanut koreasta pullosta, naurettiin väentuvassa.

Yhtäkkiä saattoi ovi avautua ja pappa astui sisään, hyllyen sekä ulkonaista että sisäistä hyvinvointia.

— Pojat, sanoi hän ja nauroi niin että hänen leukansa oli monessa syvässä laskoksessa päällekkäin, — pojat

hoi, annattekos sijaa sängyssänne. Raukaisee niin pirusti tulee kai taas ilmanmuutos. Se on se ihmisen ruho paras paromeetteri. Ei paremmasta väliä... Hehhehheh, kyllä se tietää, koska ilmat muuttuvat.

Ja pappa keikahti sänkyyn, joka oli muurin ääressä, koska se oli kahdenmaattava, niin että hän hyvin mahtui. Rengit Janne ja Mikko siinä jo olivat nukkuneet viisi vuotta. Heillä oli kummallakin muistokello taskussa, isäntä antoi uskollisuudesta, määrävuosien jälkeen, sellainen oli tapa talossa.

Rouva makasi päiväkaudet sängynpohjilla, piika, Piina kantoi hänelle sinne ruokaa, ja pojat nauroivat ja ilveilivät ympärillä sairasta hauskuttaakseen. Sairas — johan nyt, mikä sairas hän oli! Posket kuin hohtavat omenat, silmät kuin nuorella eläimellä. Laiska hän oli. Oliko kukaan koskaan nähnyt häntä täysissä vaatteissa? Korvansa hän puetutti, kultaisissa renkaissa riippui suuret vihreät kivet niin että korvanlehdet niiden painon alla olivat venyneet. Kultaseppä kai hänen isänsä oli ollutkin. Pietarista sanoivat hänen alkuaan olevan, mutta selvää suomea hän puhui ja oli uskonsakin puolesta suomalaisia. Sieltäpäin oli Piinakin, se likainen, musta eukko, joka oli hoitanut kaikki Mäkimatkan lapset ja joka valmisti sylttyjä, kinkkuja ja piiraita. Rasvainen hän oli, kaikki hänestä tihkui lihavuutta. Ja aina hän nauroi. Jollei rouva paljon pukeutunut, niin ei Piina paljon riisuutunut. Hän nukkui vaatteet yllä, sen uunin kyljessä, joka kulloinkin oli lämpöisin, puulaatikonkin päällä, kippurassa kuin koira. Kerrottiin hänen ryömineen leivinuuniin sinä talvena, jolloin oli neljä viikkoa peräkkäin neljättäkymmentä astetta kylmää. Piina piti vaatteita niin kauan, että ne päältä hajosivat, sellainen oli Piina. Mutta rouva esiintyi aina kampausröijyssä, milloin häntä ikkunasta näki, käsivarrenpaksuinen palmikko riipuksissa. Samaisissa kampausröijyissä hän kesäisin kulki puutarhassa. Ja tällaisia kampausröijyjä hänelle aina ommeltiinkin — tiesihän sen Helmisen Jenny, joka hänelle neuloi. Kolme silkkipukua riippui kaapissa, komeat ja koristetut kuuluivat olevan, mutta ne tuskin olisivat enää voineet verhota Mäkimatkan rouvan pientä sormeakaan, niin

lihava hän nyt oli. Ne olivatkin viidenkolmatta vuoden vanhat. Mutta koko perheen mieluisin olinpaikka oli äidin huone, missä vuodetta ei koskaan päiväksi peitetty ja missä seinät olivat täynnä lasten valokuvia kulta-kehyksissä, kuvia heidän lapsuudestaan, heidän olostaan koulussa, ryhmäkuvia koko Mäkimatkan perheestä, ryhmäkuvia pojista tovereineen ja myöskin kuvia koirista, lehmistä ja hevosista. Yläpuolella äidin leveää vuodetta, mihin Mäkimatkan nuoret aviopuolisot aikoinaan molemmat olivat mahtuneet, riippuivat vieläkin heidän kuvansa hääpuvuissa, vaikka heitä tämän kuvan perustuksella nykyään oli vaikea tuntea. Hiekankarvainen kissa, nimeltään Mossa, virui vuorokaudet umpeensa emäntänsä jaloissa. Tältä kissalta ei milloinkaan kielletty nautintoja, se sai nousta jokaiselle pöydälle talossa ja ottaa mitä se halusi. Jos se suvaitsi pistää päänsä kerma-astiaan, niin luettiin se sille vain ansioksi. Sillä Mossalla oli yleensä huono ruokahalu. Piina kantoi sille parasta mitä tarjolla oli, suoraan kukikkaalle peitteelle Maria-rouvan vuoteessa. Yksi ainoa ääni oli, joka täydelleen herätti kissan: veitsen hionnan ääni kivivadin laitaa vasten. Se tiesi, että alettaisiin paloitella tuoretta lihaa, ja silloin Mossa karkasi ylös ja syöksyi silmät suurina keittiöön. Kaikki pojat pitivät Mossasta, hyväilivät, silittivät ja ärsyttivät sitä. Äidin ja Piinan täytyi suorastaan suojella talon lemmikkiä, joka oli täydelleen tunnoton kaikkeen siihen suitsutukseen nähden, mitä sille omistettiin. Huoneeseen näkyi komea Tuunanselkä, vuoroin sinisenä ja läikkyvänä, vuoroin valkoisena ja liikkumattomana. Rehevät sireenipensaat olivat päässeet puoliväliin ruutuja, niissä hyppelivät talvisin varpuset, tuottaen iloa sairaalle, ja kesäisin tuli niiden huumaava kukinta-aika, jolloin äiti kampausröijyssään tuskin väistyi puiden luota. Hän viipyi päivät alhaalla niiden juurella ja yöt hän seisoi ikkunassa. Hänen päätään kivisti, mutta häntä ei saatu luopumaan kukkasista. Hän odotti tätä sireenien kukinta-aikaa niinkuin odotetaan tärkeää tapausta. Myöskin omenapuiden kukkiminen oli tärkeä tapaus talossa. Omenapuut olivat kuitenkin paljon

aremmat ja oikullisemmat kuin sireenit. Halla vei ne niin helposti tai tuuli varisti ne ennen aikojaan.

Mäkimatkassa kävi paljon vieraita, mutta aina vain miehiä, papan ja poikain tuttavia. Äiti ei lähtenyt heitä tervehtimään, Piina kantoi heille sylttyjään ja piiraitaan. Ei milloinkaan Mäkimatkan rouva mennyt neulomaseuroihin eikä kirkkoon. Pitäjän naiset eivät häntä häirinneet — he puhuivat hänestä, sehän on selvää, mistäpä olisi voinut löytää kiitollisempaa puheenaihetta, mutta he karttoivat häntä. Ruustinnakin oli vähitellen jättänyt hänet rauhaan. Alussa oli hän itsepintaisesti tunkeutunut kulmakamariin keskelle perhekuvia, istuutunut vuoteen laidalle, kiskonut irti kaksinkertaiset ikkunat ja väittänyt koko sairauden johtuvan raittiin ilman puutteesta. Säikähtyneenä oli kissa hypännyt sängystä, säikähtyneenä oli niinikään rouva katsellut pitäjän sielunpaimenen rouvaa, kunnes Piina oli rientänyt molempien avuksi. Oli syntynyt sananvaihto, Piina oli puolustanut huoneen vanhaa, taattua ja laskeutunutta lämpöä, ruustinna oli puhunut hapesta ja typestä ja selittänyt, että talonväki yleensä turmelee vatsansa liialla lihansyönnillä, mitään niin epäterveellistä ei ole kuin sianliha. Isäntäkin oli tullut siihen, nauranut ruustinnaa vasten kasvoja ja vedonnut omaan lihavuuteensa ja ruustinnan laihuuteen — kuka vietti terveellisempää elämää? Muutaman kerran oli ruustinna vielä yrittänyt puhua järkeä Maria-rouvalle, hän oli houkutellut häntä kirkkoon ja neulomaseuraankin, mutta turhaan. Maria-rouva sanoi, ettei hän jaksa tulla ja todella olivat juuri silloin hänen muuten niin rauhalliset kasvonsa tuskallisen levottomuuden vallassa.

— Hän on luulosairas, kuiskasi ruustinna Mäkimatkan isännälle. — Kun hänet saisi uskomaan, että hän on terve, niin hän olisi sitä. Samassa hetkessä hän olisi terve! Luulosairaus onkin vaarallinen tauti.

— Entä luuloterveys sitten! sanoi isäntä ja veti kulmakarvansa viiteen, kuuteen laskokseen ylöspäin.

Mäkimatkan isännällä oli sellainen iho, että se poimutteli niinkuin harmonikan palkeet, minne käsin hän vain tahtoi.

Ruustinna Nahinen ei enää käynyt neuvomassa Mäki-

matkassa. Osoitteeksi, ettei hän ollut suuttunut, lähetti hän kuitenkin silloin tällöin lapsensa viemään taloon lämpimäisiä. Isäntä oli lahjoittanut heille huuliharpun ja pienen torven. Ne olivat kuitenkin heti menneet rikki. Pappilan lapset lauloivat kuistilla päivänpaisteessa, auringonsäteiden taittuessa läpi värillisten ruutujen. Niinkuin pienet enkelit he lauloivat. Isäntä istui paitahihasillaan, hymy huulilla, silmät ummessa ja kuunteli, eikä hänen kasvoillaan ollut yhtään laskosta. Kun lapset olivat lopettaneet, puheltiin. Haagar ja jo Lyydiakin osasivat antaa tarkat tiedot siitä mitä kotona tehtiin, ikään kuin he olisivat olleet isoja ihmisiä. He tunsivat puutarhan hoidon, he poimivat pois kaalimadot, he katsoivat kanat, he leipoivat äidin mukana. Vain pienimmällä, Esterillä, oli nukkeja, nämä muut olivat jo pappilanrouvia pienoiskoossa. Äitinsä mukana ja myöskin hänen sijassaan kävivät he oppimassa Marjeliinin leskeä, Kemppaisen muoria ja muitakin vanhoja ja sairaita.

— Kemppaisen muori panee kahvin joukkoon suolaa, eikö se ole ihmeellistä? toimitti Haagar.

— Siellä on hiiriä, huusi hänen nuorempi sisarensa, — ne vinkuvat ja juoksevat... Vaikka istuu huoneessa, niin ne tulevat pöydälle ...

— Ja pikkulapsi Johanssonilla jo paranee, touhusi taasen Haagar. — Äiti on keittänyt maidon ja tutit meillä pappilassa. Lapsi ei olisi voinut parantua, kun siellä oli niin likaista.

— Vai likaista, sanoi isäntä kuin kaiku.

Molemmat tytöt naurahtivat.

— Niin kauhean likaista, vastasivat he ja tekivät käsillään vanhan ihmisen liikkeitä.

— Piina! huusi isäntä ja koputti ruutuun, — eikö sinulla ole niitä piirakoltasi. No mitäs tämä Jeremias tarkoittaa? Ajatteletkos, kun et puhu?

Haagar, joka seisoi isännän jalkojen välissä, kapusi hänen polvelleen, ja, pannen kädet hänen kaulaansa, kuiskasi:

— Jere kertoo Irjalle tosia satuja.

— Mitä? sanoi isäntä yhtäkkiä hyvin huvitettuna ja hänen hengityksensä höyrysi viinaisena lapsen niskaan.

— Tosia satuja raamatusta.

— Jere ottaa Irjan rouvakseen! huusi nuorempi tyttösistä, Lyydia, nauraen, ja hyvin kaukainen itsetiedoton aavistus jostakin salaperäisestä tuntui hänen kasvojensa ilmeessä.

— Mitä? toisti isäntä vieläkin enemmän huvitettuna ja hänen hengityksensä höyrysi nyt toiselle taholle. — Ottaako Jere Irjan rouvakseen?

— Ottaa, vastasi poika, katsoen suurin sinisin silmin isännän kalpeihin, pöhöttyneihin ja veitikkamaisiin kasvoihin. — Minä olen lukenut kaikki Mooseksen kirjat ja kertonut Irjalle.

— Mooseksen kirjat? sanoi isäntä. — No mitäs niissä puhutaankaan?

Tytöt rupesivat nyt kilvan kertomaan:

— Oli kynttilänjalka puhtaasta kullasta... Kuusi haaraa ja kolme mantelinmuotoista maljaa ja seitsemän lamppua, kaikki puhtaasta kullasta ...

— Ja pesuastia myös vaskesta, niiden naisten peileistä, jotka palvelevat seurakunnan majan edessä ... ja koukut ja vyöt hopeasta.

Veli halusi korjata sisartensa esitystä, mutta ei tahtonut saada suunvuoroa.

— Te puhutte sekaisin, huusi hän. — Täytyy ensin kuvata kuinka arkki ja armoistuin tehtiin . .. Arkki oli sittimipuusta, puolikolmatta kyynärää pitkä — niinkuin tästä seinään, sanoo isä, ja...

Isäntä, jonka oli hyvin kuuma, tunsi pitkän, ikävän jutun olevan tulossa ja huusi edelleen Piinaa.

— Pitääkö Jeremias Irjasta? kysyi hän sitten.

Se asia huvitti häntä paljon enemmän kuin Mooseksen kirjat.

— Laurista minä pidän enemmän, selitti poikanen ja yritti taasen alkaa kuvaustaan, kun Piina joissakin iänikuisissa suurissa kengissä laahusti yli ruokasalin permannon, haljenneella lautasella kädessään piirakoita. Hän hymyili lapsille keskeltä tummia, kiiltäviä kasvojaan. He ottivat piirakat, niiasivat ja hymyilivät vastaan. Piina naurahti ja lapsetkin naurahtivat. Suurella vanhalla vaimolla oli syyliä ja luomia kasvot täynnä, mutta hyvä hän oli. Hän otti nyt pöydältä sen

siistin käärön, johon ruustinna oli verhonnut leipälähetyksensä, nyökkäsi iloisesti ja läksi viemään kääröä emäntänsä kamariin. Lapset söivät piirakkaa, isäntä haukotteli ja hääti hiestyneiltä kasvoiltaan pois kärpäsiä.

— Vai Irjan Jeremias . . . ! toisti hän ja kohtasi hiukan rivoin katsein pojan viattomat silmät, jotka tuikkivat punalaitaisten luomien kehyksestä.

— Irja osaa kaksi psalmia, selitti poika, — kaikkein lyhyimmät. Irja ei tahtonut oppia niitä järjestyksessä, vaan kaikkein lyhyimmät. Neljännessäkymmenennessä kolmannessa psalmissa on viisi värsyä, mutta ne ovat pitkiä. Sadannessakolmannessakymmenennessä kolmannessa ja neljännessä on vain kolme värsyä. Ne Irja osaa.

Isäntä naurahteli ja ravisti päätään.

— Vai lyhyimmät, vai! Kas vain sitä Irjaa... Vai lyhyimmät.

Isäntä rupesi ääneensä nauramaan, ajatellessaan tyttärentyttärensä oveluutta. Pisimmät psalmit tahtoisi pikkupappi ahtaa hänen päähänsä, mutta hänpä oppiikin lyhyimmät. Kyllä se tyttö maailmassa puolensa pitää, se on näitä Mäkimatkoja. Vaikeampaa tulee olemaan Ollin, se on juro ja härkäpäinen. Ja lisäksi ruma.

— No, luuletkos sinä, Jeremias, että Irja rupeaa sinun rouvaksesi?

— Rupeaa kyllä.

— Vai niin. Ja sinä otat hänet, vaikka hän oppi vain lyhyimmät psalmit.

— Kyllä hän vielä oppii pitemmätkin.

Isäntä tuijotti häneen suu auki, posket laskoksissa. Mikä tuostakin lapsesta oli tulossa?

Piina asteli saliin, jätti rouvan kamarin oven auki ja toi kokoonkäärityn salvetin sekä tuhansia kiitoksia ruustinnalle lahjasta. Rouva pyysi lapsia laulamaan ja he lauloivat. Isännän kasvot eivät enää silinneet, sillä hän ei nyt kuunnellut, vaan toivoi lasten jo menevän. Lähtöä kiirehtiäkseen hän tarjosi heille kullekin markkaa. Hän oli kerran ennenkin antanut tytöille markan. Tytöt ottivat nytkin. Jeremias ei ottanut rahaa. Isäntä katsoi häneen kummissaan ja käski tyttöjen jakaa rahan. He niiasivat ja läksivät.

Mäkimatkan isäntä oli rikkaiden kirjoissa. Käsittämätöntä vain oli, mistä hänen varansa tulivat. Niin, mistä hänelle rahaa riitti? Työ kävi Mäkimatkassa höllästi, talon miesväki lauloi, nauroi, matkusteli ja nukkui pehmeissä vuoteissa. Oliko isäntä todella metsästään saanut niin tavattomia summia, ettei enää tarvinnut työtä tehdä eikä kehrätä? Vai velkaako tehtiin? Mäkimatkalaiset eivät puhuneet asioitaan ulkopuolelle oman pesänsä. Kukaan ei tullut tietämään heistä muuta kuin sen minkä ulospäin näki: että he elivät sovussa ja keskinäisessä rakkaudessa ja että toisen mielestä aina oli hyvä mitä toinen teki. Varmaan Somerinkin emännän teko, josta koko pitäjä puhui ja toitotti, kotiväen silmissä oli vain kehuttava. Sellaisia olivat mäkimatkalaiset.

Tuunassa kului toinen päivä toisen kaltaisena. Kelloa olisi tuskin tarvittu talossa, sillä niin täsmällisesti tiesi jokainen herätä aamulla, mennä askareilleen, tulla ruualle, mennä uudelleen työhönsä, tulla uudelleen ruualle ja vihdoin illalla panna maata. Sellaisetkin tulokkaat talossa, jotka olivat köykäisempää ainetta, joutuivat täällä pakosta polkemaan entisissä jäljissä. Alma-tytär oli aina navetassa, Riikka-tytär kävi miesten töissä, isäntä valvoi talon silmänä, muuta ei hän tehnyt, koiraa ei olisi tarvittu. Ilokseen tyttäret sen kuitenkin pitivät, sehän oli ainoa, jolle he hymyilivät, muuten ei kai talossa olisi hymyilty enempää kuin naurettiinkaan. Tuunassa ei naurettu eikä paljon puhuttukaan. Ihmiset kulkivat toistensa ohi pihamaalla sanomatta sanaakaan. He eivät olleet suuttuneet, se ei johtunut siitä. Mutta he karttoivat turhia sanoja, niistä oli tili tehtävä tuomiopäivänä. Teidän sananne olkoon jaa, jaa ja ei, ei. Kun vieraitakin tuli — ja niitä kävi ja ne otettiin kohteliaasti vastaan, niin oli kuin jokin näkymätön suojeleva vaate hetkeksi olisi siirtynyt syrjään päästääkseen vieraat sisäpuolelle. Talon painuessa oman väen hiljaisuuteen vaate taasen vetäytyi paikoilleen vaimentaakseen kaikki äänet ja liikkeet. Vieraat otettiin, niinkuin sanottu, kohteliaasti vastaan, mutta tarjoilu ei koskaan ollut ylellistä, niinkuin elämä yleensäkin oli karua. Yhteisessä pöydässä syötiin silakkaa, leipää ja

perunoita, silloin tällöin läskikastiketta, puuroa ja perunakeittoa. Kullakin päivällä oli oma päivällisruokansa, ehtoo- ja aamuruoka oli sama. Pyhäpäivät erosivat jyrkästi arjesta. Ne päivät olivat vieläkin hiljaisempia kuin muut. Lauantaina oli joka nurkka siistitty, kaikkiin nauloihin oli pantu puhtaat pyyhinliinat ja kaikkien portaiden eteen uudet havut. Aamusta lähtien valmistauduttiin kirkkoon ja kirkosta tultua istuttiin ja ikäänkuin märehdittiin mitä siellä oli kuultu. Koko talossa ei ollut ainoaa pehmeää tuolia tai sohvaa. Suuressa salissa huutelivat huonekalut toisiaan, tilava pöytä, jonka molemmat päät laskettiin saranoilla alas niin että näkyviin jäi vain kaitainen levy, saattoi syystä läjäyttää levyjään udellakseen oliko vastapäätä avaraa huonetta astiakaappi, ja ne kahdeksan tuolia, jotka seisoivat neljän ikkunan alla, vaikeroida yksinäisyyttään. Hallitsevin koko huoneessa oli muratti. Se oli laajalta tunnettu, sillä se oli ollut rehevä ja muhkea jo silloin, kun Tuunan talossa oli kestikievari akoinaan, ja moni matkustava nainen oli siitä varkain ottanut oksan. Muratti yleni kahdelta koivuiselta kannolta kahdessa vastapäisessä nurkassa ja kiersi ankaralla vihannuudellaan ympäri koko huoneen. Tuo muratti oli ikäänkuin Tuunan talon haltia. Kaikki ne heleämmät, iloiset kukat, joita tyttäret toivat kylältä, joutuivat täällä vieraaseen maaperään ja menestyivät huonosti — muratti rehoitti vuodesta vuoteen, heitellen kiehkuroitaan pitkin valkoisia seiniä, hypellen nurkkauksissa rohkeiksi silloiksi ja täyttäen valkean huoneen oudolla tummalla tuoksullaan. Tämän muratin alla olivat Tuunan arat tyttäret kohdanneet rakastettunsa ja vaihtaneet heidän kanssansa avuttomat hyväilyt. Arvo Mäkimatkakin esiintyi aina Riikka Tuunan seurassa kömpelönä.

Muratti oli talon toinen haltia, tuore, villi ja rohkea — toinen oli talon emäntä, lahoava, maatuva ja liikkumaton, talon ristinpuu. Molemmat yhdessä antoivat leimansa talolle ja loivat sen henkeä. Siellä kulki rinnan taikka vastakkain kaksi virtausta, toinen villi, tuore ja rohkea, joka vaikutti että jokainen talonväistä kävi riippumattomana, omia teitään, tekemättä toiselle tiliä sisäisistä asioistaan; toinen orjuuttava, maahan painava,

iloton, joka pidätti jokaisen naurun. Eino-Ilmarikin, joka oli nuori ja jonka olisi pitänyt vielä saada nauraa, kävi täällä hiljaiseksi. Vain muualla hän saattoi olla reipas ja nuori. Sairas emäntä, joka oh elänyt seitsemäntoista vuotta puhumattomana ja liikkumattomana, piti taloa äänettömän painostuksen vallassa. Kukapa jaksoi muistaa, että hän oli ollut nuori ja kaunis, kun Eino-Ilmari syntyi, että hän jonkin päivän oli jokeltanut ja hymyillyt esikoiselleen. Kymmenkunnan vuotta oli isäntä kuunnellut sekä oppineita että itseoppineita parantajia, mutta kun uusi halvauskohtaus sitten oli vienyt emännältä viimeisenkin puhelahjan, odotettiin vain kuolemaa päästämään elävää ruumista maan poveen, jonne se kuului enemmän kuin maan päälle. Aamulla nostettiin emäntä vuoteesta keinutuoliin ja illalla hänet nostettiin takaisin vuoteeseen. Väkevimmät palvelustytöt, muonamiehet ja rengit kävivät viikkovuoroin auttamassa nostamaan ja saivat työstään palkan. Vanha kirkkoväärti oli miltei aina itse auttamassa. Hän kantoi ristinsä uskollisesti.

Tämän sairaan luo oli ruustinna tervetullut vieras. Sisar Hulta, joka oli diakonissa, kuunteli häntä, peitti sairaan ja avasi ikkunoita. Sairas söi ilman valintaa kaikki mitä ruustinna kuljetti hänen syötäväkseen. Eikähän hän mitään epäterveellistä kuljettanutkaan, ymmärsi hän sairaan tarpeet. Eikähän hän sairaan hoidossakaan mikään tottumaton ollut, iloisesti hän toimitti epämiellyttäviäkin tehtäviä niin että sisar suorastaan oli hänelle kiitollinen.

— Eikä vain tule kuolema, sanoi sisar Hulta, nyökyttäen päätään sairaan keltaisen harmaita lihavia kasvoja kohti, jotka raskaasti painoivat tyynyjä keinutuolin selkänojalla.

Ruustinna laski sormen huulilleen ja katsoi häneen varoittaen.

— Ei hän mitään ymmärrä, vakuutti sisar, — ei tuo kuule eikä näe, syödä vain osaa — mikä sitten lienee Jumalan tarkoitus. Miksi sitten lie ristiksi pantu. Seitsemäntoista vuotta nyt tuossa tuolla tavalla, siinä on jo toisinaan ihan maan haju. Ei hän mitään ymmärrä.

Ruustinna vei, tuskallinen ilme kasvoillaan, uudelleen sormen huulilleen.

— Hän ymmärtää! kuiskasi hän.

Sairaan raskaat, sinertävät silmäluomet olivat vavahtaneet ja jäivät puoliavoimina lepäämään yli silmämunan. Hän oli kuolleen näköinen, jonka silmät vielä ovat sulkematta.

— Niin ne sairastelevat naapuritalojen emännät, sanoi ruustinna, — mutta on ero niinkuin yöllä ja päivällä.

Ruustinnan silmäys, jonka hän loi köyhään, karuun huoneeseen, sanoi selvästi kenelle molemmista sairaista hän antoi etusijan — tälle nöyrälle, hiljaiselle. Niin, tuli kai tällekin tehdyksi vääryyttä: oma poikakaan, joka syntymällään oli aiheuttanut äitinsä sairauden, ei mielellään katsellut äitiään. Selvästi näki, ettei hän olisi tarttunut hänen käteensäkään. Alma Tuuna sen näytti tekevän mielellään, mutta Riikka piti Eino-Ilmarin puolta ja huusi hänet pois niin pian kuin suinkin täältä äidin huoneesta. Niin, ei suinkaan se korealle nuorelle pojalle ollutkaan mikään hauska tämä tällainen äiti, joka ei elänyt eikä kuollut. Mutta kuka sen tiesi mitä vielä tulisi kunkin ihmisen omalle kohdalle, olisi pitänyt opettaa Eino-Ilmaria siltä varalta. Ei koskaan poika tullut nostamaan äitiään ja aina vanhempi tädeistä, Riikka, tässäkin oli hänen puolellaan. Herraa Eino-Ilmarista tehtiin — ei silti, että taisi aikoa papiksi.

Sairaanhoitajatar näitä puheli ruustinnalle, tuunalaisethan itse olivat niin harvasanaisia. Hiljainen talo oli Tuuna.

Outo aika outoine ihmisineen, tämä kihisevä nuotta, joka kaukaa kiertyen vetäytyi yhä enemmän yhteen ja jo silmukoillaan peitti koko elämän pinnan, tuntui Tuunan jäykässä hiljaisuudessa enimmän. Mäkimatkassa venäläiset pian kotiutuivat, Somerissa heistä tuli suorastaan hauskuus ja pappilassa pääteltiin, että koska hekin ovat Jumalan luotuja, niin heitä täytyy kohdella ihmisiksi. Kankaan kirkonkylän vankka rakennusrykelmä katseli odotellen hiljaista Tuunajärven selkää. Mitä tulee? Mikä tulee? Kuka tulee? Mitä tapahtuu?

Lähellä rantaa haarautui tie; oikea haara johti Tuu-

naan ja Mäkimatkaan, vasen Someriin, pappilaan ja kirkolle. Veneet lepäsivät kumollaan, talviunessa, odotellen aikaansa.

Uuden sisällön oli kuitenkin Tuunanselkä saanut muutamille ihmisille kirkonkylässä sen jälkeen kun eräänä helmikuun yönä kaksi miestä oli laskeutunut alas töyrästä ja hävinnyt jäälle. Sekä Somerissa, Mäkimatkassa että Tuunassa oli nyt ihmisiä, jotka heitä muistellen katselivat viittatielle toisella mielellä kuin ennen.

Somerin emäntä istui äitinsä luona Mäkimatkassa ja nautti niitä herkkuja, joita Piina kasasi hänen ja lasten eteen. Oli plättyjä, jotka olivat kuin kiehuvaan voihin kastetut, mansikkahilloa ja vadelmahilloa. Äiti, yllään punakukallinen aamuviitta, istui vuoteensa laidalla, pään ympäri käärittynä suuri musta villaliina, polvellaan plättylautanen. Tytär istui ikkunassa pöydän ääressä, syöden plättyjä hänkin. Mossa siirtyi laiskasti toisen luota toisen luo, molempien jalkojen juuressa oli rasvainen täplä, joka osoitti, mihin kissan osa herkuista oli laskettu.

— No, oletko nyt onnellinen? sanoi äiti tyttärelle, hymyillen levollista hymyään.

Tytär otti hihastaan pienen pitsinenäliinan, pyyhki huuliaan ja vastasi:

— En. Luulin että se olisi paljon hauskempaa.

— Sellaista se aina on, naurahti äiti.

— Miksi se on sellaista? sanoi tytär ja katseli paljaiden sireenipensaiden lomitse jäälle.

— Oletteko te jo kyllästyneet toisiinne?

— En tiedä. Toivo väitti pitäneensä minusta, sitä minä en voi unohtaa.

— Älä, tyttöseni, sure. Kaikki kääntyy hyväksi. Kun miehesi palaa, olette kirjurin kanssa saaneet toisistanne kylliksi ja miehesi saa pitää sinut kokonaan.

— Alma väittää, ettei hän palaa koskaan. Ja sitäpaitsi ei hän enää huoli minusta, jos olen jonkin aikaa pitänyt toisesta. Tuunalaiset ovat sellaisia. Jos hän joskus olisi ollut minulle hellä, minä en elä ilman sitä, äiti, mikä siinä onkin? Tuunalaiset elävät ilman lämpöä, he ovat aivan niinkuin mikäkin peuransammal tai jäkälä

-miksi häntä kutsuttaneekaan —, joka elää lumen alla. En minä ... Minä kuolen jollen saa rakastaa ...

Koeta rakastaa lapsia.

Rakastanhan minä heitä. Oi äiti, minä hyväilen, minä suutelen heitä. Mutta ei se minulle riitä. Minun huuleni menehtyvät, jollei niitä suudella — mitä sille voin! Miksi minä olen sellainen? Se on varmaan sinun syysi. Sinä olet varmaan nuorena ollut samanlainen. Oletko?

Äiti hymyili, huojutteli itseään ja pyyhki hyppysiään alushameensa liepeeseen.

- Silloin aina, kuule, kun sinä läksit matkalle — et ehkä lähtenytkään lääkärille, vaan sinä ... Sinä olit aina niin kaunis, kun sinä tulit, ja sinulla oli kauniita uusia vaatteita. Voisit sinä nyt puhua minulle suoraan, olen jo tarpeeksi vanha. Ikäänkuin en minä ymmärtäisi sinun hymyäsi. Ikävöit nytkin nuoruudenaikojasi, etkö luule minun arvaavan ... Yhden asian voisit sentään sanoa: eikö sinulla koskaan ollut paha omatunto?

Äiti nosti kosteat ruskeat silmänsä ja hänen hymynsä pysähtyi.

— Tiedätkös sinä mitä: sinä rakastat miestäsi, koska puhut pahasta omastatunnosta. Hänestä sinä pidät ja tämä juttu Fedjan kanssa, tämä menee ohitse ...

Äiti ja tytär jäivät hetkeksi katselemaan toisiinsa.

— Ihmisiä on niin monenlaisia, sanoi äiti sitten, ja hymyili ikäänkuin hän olisi katsellut johonkin kaukaisuuteen täynnä hauskoja seikkailuja. — Jumala on luonut heitä niin monenlaisia ...

Piina tuli sisään ja sulki oven. Perheellä ei ollut mitään salaisuuksia häneltä. Hän otti tyhjän lautasen emäntänsä polvelta, laski sen pöydälle, istuutui kynnykselle, jonka takana lapset telmivät, houkutteli kissan helmaansa ja seurasi keskustelua.

— Olisiko sinusta hauskaa, jollei Toivo todella koskaan palaisi? kysyi äiti.

— En tiedä. En tahtoisi hänelle mitään pahaa. Tulin niin levottomaksi senjälkeen kun hän sanoi rakastaneensa minua. Talonpoikaisella rakkaudella, hän sanoi. On siis sellaistakin rakkautta, joka on kuin jää.

— Mitä . . . niinkö hän sanoi? puhui äiti. — No jää-

hän se vasta voikin polttaa. Ajattele rautaa pakkasessa. Se vie ihon hyppysistäsikin.

Somerin emännälle alkoi lopullisesti valjeta.

— Mitä minä olenkaan tehnyt! pääsi häneltä.

Piina puristeli velttoa suurta kissaa poskeaan vasten ja puuttui puhumaan:

— Emäntä pitäisi nyt vaan vähän hauskaa niin kauan kuin isäntä on matkalla. Ei siitä nyt ihminen miksikään tule ja pianhan se nuoruus on ohitse. Sellainen jylhä se aina on ollut Tuunan poika — sanoinhan minä sen alusta asti, ettei meidän Sylviltä sen kanssa päivät kulu. Eihän se sulhasenakaan osannut nauraa. Mitä sellaisella ihmisellä tekee, joka ei osaa nauraa. Onkos se koskaan osannut antaa vaimolleen edes suuta?

Mäkimatkan rouva rupesi nauramaan. Mutta Sylvi Somerin kasvot vetäytyivät syvään punaan. Piina jatkoi häikäilemättömästi:

— Minä näen sen meidän Sylvin suupielistä tällä hetkellä, että Tuunan poika ei koskaan ole osannut aukaista hänen huuliansa. Jörö se on! Naista pitää miehen osata suudella, tiedän minä toki sen. Se pitää olla sellaista, että siihen menehtyy ja tukahtuu. Ja sitten se toinen asia, ettei Tuunan poika ole osannut nauraa. Mitäs kaikesta maallisesta rikkaudesta, jos ihmiseltä nauru puuttuu. Se on tärkeämpää kuin ruoka, se. Ja tärkeämpää kuin kymmenet käskyt. Ilo on pääasia. Eikös niin, Mossa, mitä? Me osataan nauraa me.

Hän osasi todella nauraa. Hän souti ja kiikutteli, pää elävää kuumaa vyyhteä vastaan, ja nauroi kissan turkkiin. Hihi-hihi-hii.. .

Sylvi Someri ei nauranut.

— Se on nyt täällä sellainen ilon aika tytöillä! jatkoi eukko. — Kun on paljon poikia. Antaa nauraa, antaa nauraa, hihi-hihi-hii, eikös niin, Mossa-kisi!

— Ja jälkeenpäin itkeä, keskeytti Sylvi Somer.

— No niin no, itkeekin ihminen mielellään, kun on saanut oikein nauraakseen.

Lapset törmäsivät ovea kohti. Piina levitti selkänsä sitä vasten ja päästi suuren hohotuksen.

— Emäntä, kuiskasi hän sitten, hartioillaan pidellen kiinni ovea, jonka lapset tuontuostakin saivat raolle: —

vai onkos se niin, että venäläinen nuoriherra jo pitäisi hauskaa toisen kanssa? Minä arvasin sen, ne tirskuivat tässä yhtenä iltana puukujassa... Että läksikin se isäntä pois — tietysti koko rakkaus menetti makunsa, kun ei enää tarvinnut pelätä ketään. Mutta jos emäntä nyt malttaisi olla niin ettei ensinkään pelottaisi nuortaherraa ja lapsentyttöä — kyllä ne pian lakkaavat, jollei ole pelotusta.

Nuori emäntä löi koko oikean käsivartensa pöytään ja karkasi ylös vihan vallassa.

— Äiti, tuollaisen ihmisen sinä olet antanut hoitaa meitä! päästi hän sihisten suustaan. — Onko kumma, jos kaikki olemme kelvottomia ihmisiä. Äiti, kuinka sinä oletkin voinut!

Piina upotti kasvonsa kissan turkkiin ja nauroi niin että huone helisi. Hänellä oli kirkas nuori nauru, oli vaikea ajatella, että se lähti tuosta rasvaisesta vanhasta eukosta, joka kyykötti kynnyksellä, harmahtavat hiussuortuvat liehuen epäjärjestyksessä.

— Vanha hupsu, alkoi Mäkimatkan rouva.

Piina vaikeni silmänräpäykseksi ja katsahti kissan niskan yli rouvaansa. Mutta rupesi samassa taas nauramaan. Rouvakin nauroi nyt. Ja ennen pitkää nauroi Somerin emäntä. Elämä kävi samassa hetkessä Sylvillekin köykäiseksi. Mikä sen oli sanonut, että ihmisellä piti olla paha omatunto? Hauskaa oli elää. He nauroivat kaikki kolme niin että kyyneleet nousivat silmiin. Entä sitten, jollei Fedja enää pitänytkään! Pitäköön lapsentytöstä, jos haluaa.

— Vanha hupsu, sanoi Mäkimatkan rouva vihdoin palvelijattarelleen, — nouse pois siitä äläkä puhu tyhmyyksiä. Anna lasten tulla sisään ja peitä jalkani.

Hän kallistui vuoteeseen, eukko, yhä nauraen, asteli pitkin harppauksin yli permannon, asetti kissan sänkyyn ja peitti emäntänsä. Ovi lensi auki, lapset tölmäsivät huoneeseen ja karkasivat heti vuoteen ympärille. Oikeastaan molemmat tytöt työnsivät edellään veljeään. Pieni Lauri aielehti kankeana ja ajatuksissaan, tyttöjen hyppiessä kuin perhoset.

Pappilan lapset leikkivät nykyään sellaista leikkiä että tehtiin arkkia, armoistuinta, kynttiläjalkaa, pöytää

ja kaikkinaisia verhoja ja pappien pukuja. Jeremias leikkasi tarpeet pahvista ja paperista, liimasi kappaleet kokoon ja maalasi kultavärillä, sinisellä ja punaisella. Jeremian isäkin tuli usein auttamaan ja opettaja-täti neuvoi Haagaria ja Lyydiaa neulomisessa. Enkelit olivat hyvin vaikeat tehdä. Jeremias oli käskenyt Irjaa olemaan hiljaa, että hän leikkaisi enkelien kasvot Irjan kasvojen mukaan, mutta kauniimmiksi. Oli hyvin hauskaa. Opettaja-täti torui, sillä lapset olisivat aina leikkineet. Jeremiaalla oli melkein kuumetta, Jeremian isä oli hänestä levoton.

— Laurista tulee pappi, selitti Somerin pikku poju, yhtäkkiä vilkastuen.

Tytöt kerjäsivät mummolta kankaita ja tilkkuja.

— Pitää olla liinaa ja valkeaa kallista liinaa ja kerrattua liinaa ... ja otsakruunu, johon kirjoitetaan ... kirjoitetaan ..., toimitti Irja, muistamatta pääasiaa.

— »Herralle pyhitetty»! sanoi Lauri.

— Mutta Jere on ylipappi! kohotti nyt äänensä kuuluville pieni Siiri.

— Mummo antaa liinaa ja valkeaa liinaa ja silkkiä ... Antaahan mummo!

Koko kirkonkylä puhui siinä muiden tapahtumain sivussa pappilanlasten oudosta leikistä. Eivät yksin Sylvi Somer ja hänen äitinsä ihmetelleet, mitä mahtaa tulla Jeremias Nahisesta. »Herralle pyhitetty» oli pienen Jeremiaan isä vastannut heille täynnä hellyyttä. Mutta pitäjän naiset olivat ravistaneet päätään ja kuiskanneet: »se lapsi ei elä kauan».

— Rouva antaa silkkivaatteensa sieltä kaapista, esitti Piina yhtäkkiä kekseliäästi. — Ovat viidenkolmatta vuoden vanhat, mitä niistä enää säästää. Siellä on vihreitä, sinisiä ja punaisia ...

Eukko oli jo ovella, mutta Somerin emäntä pani vastaan. Ei äidin kokonaisia pukuja. Tokihan nyt oli tilkkujakin. Ja lapsethan jo olivat saaneet niin paljon.

Lasten penkoellessa erinäisissä tilkkupusseissa, puhelivat äiti ja tytär miehistä, jotka olivat lähteneet salaperäiselle matkalle. Äiti oli levollinen ja vakuutettu heidän pikaisesta palaamisestaan. Hän selitti myöskin iloi-

sesti, että Sylvistä ja Toivosta vielä tulee onnellinen pari.' Talonpoikainen rakkaus on aina hyvin uskollista.

Sylvi istui ja katseli ulos.

— Tuonne he menivät, pääsi häneltä tuskin kuuluvasti.

Hänen pieni poikansa tuli silloin hänen luokseen, kalpeat kasvot katsellen sinisen vaatteen alta, joka leikissä oli kääritty hiipaksi hänen päähänsä.

- Minne isä ja Arvo eno menivät? kysyi hän pää kallellaan, itku äänessä.

Äiti huomasi ajatelleensa ääneen, otti pojan polvelleen ja rupesi iloisesti puhumaan:

___Tuonne vaan jäälle. Siitähän mekin ajoimme laskiaisena, eikö kultu muista? Pian he palaavat. Katsos varpusia. Annammeko varpusille vähän leivänmuruja, annammeko?

Poikanen katseli hetken lintuja, jotka hyppelivät sireenipensaan oksilla, mutta käänsi samassa silmäteränsä järvenselän kaukaista valkeutta kohden.

— Äiti, Liisa sanoo, että isä ja Arvo eno pannaan vankeuteen, jos he palaavat!

Lapsi kätki kasvonsa äidin olkapäätä vasten ja sen pehmoinen, vielä jänteetön ruumis kudotussa puvussaan lysähti kokoon.

— Mitä äidin kultu sanoo? Mitä Liisa sanoi?

Poika nyyhki hetken ja purskahti sitten itkuun. Mahdotonta oli saada häntä toistamaan sanojaan.

Äiti ja isoäiti jäivät katsomaan toisiinsa.

Lapset kärsivät; eivät mihinkään he ole syypäät, mutta kärsivät. Oli omantunnon laita niin tai näin, mutta tämä kärsimys — kuka vastaa siitä?

Jonkin päivän miesten lähdön jälkeen oli Tuunan vanha isäntä pysynyt rauhallisena, mitään tiedustelematta. Sitten hän rupesi seisoskelemaan solassa navettansa ja tyttöjen kamarin välillä, katsellen jäälle. Sekä Riikka että Alma näkivät sen ja pysähtyivät seuraamaan mitä hän tekisi. Itse asiassa hänen katseensa jo moneen kertaan oli kysynyt heiltä, koska Somerin isäntä palaa, mutta kysymykset eivät olleet saaneet ääntä, Tuunan väet kun puhuivat vähän ja vanha kirkkoväärti kun

erikoisesti karttoi ihmiskielen väärinkäyttämistä. Tuon helmikuunyön jälkeen oli Tuunassa puhuttu tavallista vähemmän. Vanhemman tyttären kasvot luutuivat luutumistaan, hän vuoroin hautoi sydämensä paisetta jollakin toivolla, vuoroin kovetti sitä epätoivolla. Ulkonaisesti valmisteli hän matkaa kaupunkiin tapaamaan Eino-Ilmaria ja Ollia perustellen matkaansa sillä, että heiltä ruokavarat jo ovat loppumassa. Alma valmisti häitään, kävi tapaamassa Helmisen Jennyä, ompelijatarta, ja odotteli sulhastaan. Tietäen kuinka Riikka oli tätä avioliittoa vastaan, ei hän puhunut hänelle suunnitelmistaan. Hääthän joka tapauksessa tulisivat pienet, ainoastaan lähimmät sukulaiset ja alustalaiset. Molemmat sisaret siis kulkivat omissa ajatuksissaan, toivoen, että jokin odottamaton apu saapuisi ja he pääsisivät selittämästä vanhalle isälleen, mitä oli tapahtunut. Ehkäpä Toivo ja Arvo Mäkimatka kuitenkin tulisivat kotiin. Ehkäpä he eivät pääsisi yli rajan, se kuului olevan hyvin vaikeaa. Ja aikansa silmäiltyään selälle, tulla kopisteli kirkkoväärti sauvansa varassa pihan piiriin, tuuheat valkoiset kulmakarvat törröttäen silmien yläpuolella, jotka uskollisen harmaina ja alati kirkkaina katselivat maailmaan. Hän oli jo yhdeksännelläkymmenellä, mutta Jumalan kiitos vielä täysissä sielunvoimissaan. Tyttäret hengittivät helpommin, kun näkivät hänen menevän huoneeseensa mitään kysymättä.

Yhtäkkiä hänessä tapahtui kuin taittuminen, sekä ulkonaisesti että sisällisesti. Hän horjahti keskellä ateriaa suulleen pöytää vasten ja hänet oli talutettava vuoteeseen. Hän ei kuitenkaan sanonut olevansa kipeä. Oliko hän jotakin kuullut? Olisi pitänyt kysyä, mutta kumpikaan tyttäristä ei saanut sanoja huuliltaan. Oli kai paras odottaa, että isä itse alkaisi.

Vanhus ei enää pysynyt alallaan. Hän käveli ja kopisteli, tyttäret pelkäsivät, että hän kaatua kupsahtaa metsään. Eräänä päivänä puki hän yhtäkkiä ylleen pyhävaatteet ja pesi silmänsä keskellä päivää. Silloin kysyi häneltä Alma, punaposkisena tullen navetasta, minne hän aikoi. Hän ei saanut vastausta, hän ehti riisua takkinsa, ripustaa sen naulaan ja asettua ompelukoneen ääreen, kun isä vihdoin tuli hänen luokseen ja vastasi:

Kun eivät käy.

Kutka? kysyi tytär, joka jo oli unohtanut kysymyksensä. — Keitä te tarkoitatte?

— Lapset. Pojan lapset. Eikä rovastikaan.

Almasta tuntui keventävältä saada puhua.

— Onkos teidän ikävä lapsia? Älkää sentään lähtekö ennenkuin ajavat auki tien. Ne ovat lapset nyt niin leikeissään, kun tekevät liitonarkkia. No, se Jeremiashan on sellainen erinomainen, sehän osaa kohta vanhan testamentin ulkoa ja tekee paraikaa liitonarkkia ja armoistuinta. Niin, ja lukevatkin kolme tuntia päivässä. Mutta minä hyppään Somerissa ja tuon lapset tänne. Paperistahan ne sitä, enkelejäkin Jeremias leikkaa paperista ja maalaa kultavärillä. Minä pistäyn pappilassakin, jos tahdotte. Kyllä kirkkoherra lähtee meille. Mikähän hänelle on mahtanut tullakin, kun ei ole käynyt.

Alma heitti neulomuksensa, peitti ompelukoneen esiliinallaan, kokosi langanpätkiä ja tilkkuja käteensä ja läksi muuttamaan toista esiliinaa. Kun hän oli saanut päällysvaatteet ylleen, seisoi isä portaiden edessä ja odotti häntä. Vai niin, vai aikoi isä mukaan. Koira tuli sekin. Neljä hevosta ajoi Tuunan navetasta lantaa pellolle. Riikka seisoi tunkion ääressä ja puheli voudille. Venäläisiä sotamiehiä, kymmenkunta, hiihti yli pellon. Sellaista huonoa se oli niinkuin harakan lento. Almaa nauratti, mutta isän muoto synkkeni, isä ei koskaan osannut katsella keveästi mitään asiaa. Miten kävisikään, jos sotamiehiä tuotaisiin kylään lisää ja pantaisiin asumaan heille Tuunaan. Silloin kävisi varmaan niinkuin Parannan isännälle oli käynyt.

Tytär asteli edellä ja isä hänen jäljessään. Oli leuto sää ja kevät tuulessa, joka lensi lumeen hautautuneitten aidanseipäitten yli. Koira ajoi takaa variksia, leikki ja piehtaroi. Tie oli astujille niin tuttu, ettei se antanut aihetta minkäänlaiseen ajatustenvaihtoon. Sitäpaitsi tuntui kirkkoväärtillä olevan jotakin sydämellään. Tässä loppui puukuja. Tässä oli Mäkimatkan rakennusrykelmä, tässä kääntyi polku työväentalolle, tässä alkoi Somerin puukuja. Eikö tuolla tullutkin vastaan kirkkoherra? Todella, hän se oli. Vanha kirkkoväärti yskähteli ja jotakin liikutuksen tapaista pyrki hänen kurk-

kuunsa. Hän ei ollut nähnyt sielunpaimenta kymmeneen päivään, hän oli viime pyhänä ollut kipeänä.

— Vai meillekö? huusi kirkkoherra iloisesti jo matkan päästä ja koivunvarvut löivät hänen lakkiaan vasten. — Kuinka erinomaista, että tapaan isännän. Minulla oli tässä juuri aikomus pistäytyä Huoposella, ottaa hänet mukaan ja sitten tulla Tuunaan.

Kirkko väärti yski ja haki sanoja. Ilo kiskoi kyyneliä esiin rinnasta ja hän kiersi ja huppuroi lumessa, pääsemättä selville, mihin päin olisi paras lähteä, takaisinko Tuunaan vaiko pappilaan.

— Jumal' antakoon, lohkeni vihdoin hänen vanhanmiehen-suustaan, — tervetuloa vaan Tuunaan.

— Ei toki, sanoi kirkkoherra, katsellen korkeudestaan alas matalaan, jäntterään isään ja tyttäreen, — nyt mennään meille, kun tässä juuri lähellä ollaan. Kyllä siellä äidin pannu aina on kuumana. Ja sitten näette meidän lapset oikein kauniissa leikissä. Liitonarkkiahan he ... Niin, en tiedä kenen päähän se leikki on tullut.

— Jeremiaksen, sanoi Alma Tuuna hymyillen — kenenkäs muun . . .

Ja hänen puhtaat punaiset poskensa helottivat.

— Niin, en tiedä. Kyllähän poika tuntuu Jumalan armoittamalta, mutta eihän sitä voi etukäteen tietää, voi koko kehitys siihen pysähtyä ja syntyä jotakin aivan tavallista. Pääasia, että tulisi kunnon ihminen . .. Kuinkas olisi, jos minä nyt käväisisin kauppiaalla ja ottaisin hänet mukaan pappilaan, ja te, arvon ystävät, jatkaisitte .. . Niin, Somerin lapset ovat siellä meillä myöskin ...

Mutta Alma tahtoi lähteä hakemaan kauppiasta ja niinpä isä ja kirkkoherra menivät pappilaan.

Koko talo tuntui vilisevän lapsia ja heidän leikkiään. He ehtivät tuskin tervehtiä vanhoja ihmisiä, niin kiire heillä oli. Tytöt koettivat leikissä tarvittavia vaatteita, pojat häärivät liimapannun ja paperien ääressä. Joku viskasi ilmaan vaatekaistaleen, veto vei alas tärkeän paperipalan, nousi huuto ja melu. Tytöt riitaantuivat kauneimmista tilkuista, Haagar löi Irjaa, vaikka Irja oli suurempi. Äidin täytyi tulla väliin. Levottomat punaiset täplät paloivat äidin poskilla.

Isojen ihmisten päästyä saliin, otti kirkkoherra vaimoaan hartioista, katsoi korkeudestaan — sillä hän oli pitkä mies — hänen suuriin vakaviin silmiinsä ja lausui hymyillen:

- Tämä meidän äiti on hiukan levoton — ei pidä olla, äiti kulta. Hän on viime päivinä aivan muuttunut. Ei hiuskarvaakaan putoa päästämme ilman Jumalan tahtoa. Minä kerron arvon ystävillemme hänen huolensa, jahka kauppias ja Alma neiti tulevat. Kuinkas Tuunassa jaksetaan?

— Kiitoksia vaan, sanoi kirkkoväärti raskaasti. Ei elä eikä kuole meidän emäntä. Pitää tyytyä Jumalan tahtoon.

Hän alkoi nyt väännellä, yskiä ja kyynelöidä, ja ihmistuntijana huomasi Nahinen heti, että hänellä oli jotakin tunnollaan, antoi vaimollensa merkin ja vei vieraan suljettujen ovien taakse.

Vanhus pääsi vaivalloisesti alkuun. Niinkuin vanha kello ennen lyömistään ähkyy ja läähättää, niin hänkin venytteli suussaan epämääräisiä ääniä. Kahdesta asiasta hänen oli puhuttava.

Hänellä oli rahoja — ennen muinoin se olisi ollut hyvinkin suuri raha, nyt ei se ollut mikään niin suuri, kun kaikki oli niin kallistunut. Oikeudella se oli koottu. Silloin kun täällä hakattiin Mäkimatkan suuria metsiä, olivat tukkilaiset ottaneet maitoa — kymmenen penniä tuoppi ja sittemmin kymmenen penniä litra, halpaahan se oli, mutta siitä oli kuitenkin kertynyt jotakin. Ja sitten oli kerran myyty metsäpalsta ja lehmä, Omena oli myyty kaupunkiin ja ne rahat oli pantu talteen. Niin että se summa oli nyt kymmenen tuhatta. Isäntä oli alkanut koota tätä summaa vaimoansa varten silloin kun toinen halvauskohtaus tuli. Näytti siltä, että hänellä voi olla elonpäiviä vielä pitkällekin, kun on ruokahalu niin hyvä. Kun tuli vanhoilla päivillä tehtyä sellainen synti, että tuli otettua se nuori vaimo. Siinähän se pilaantui. Ettei joutuisi puutteeseen, jos sattuisi lapsille riita talosta — kuka ne lapset tietää, ne voivat olla riitaisiakin. Oli ilmaantunut sellaisia oireita, että hän, vanhus, pian pääsisi pois. No sellaisia vaan, että jalat alkoivat puutua ja silmät sammua. Johan oli aikakin. Niin että

miten oli paras säilyttää rahat? Kotona ne aina olivat olleet, ei hän pankkiin ollut vienyt niitä, mitäs niistä koroista, sellaista syntistä se oli, että ihminen tahtoi enemmän rahaa kuin hänellä oli. Tärkeintä oli kuitenkin sielu. Sehän se menee iankaikkisuuteen.

— Niin, sanoi kirkkoherra hymyillen ja työnsi tuuheita viiksiään kahdenpuolen, — mutta raamatussakin käsketään nimenomaan kartuttamaan maallista tavaraa. Muistaahan isäntä vertauksen miehestä, joka meni ja kätki rahansa maahan. Ei, kyllä me panemme rahat pankkiin, että sairas saa korotkin eikä joudu puutteeseen. Meillähän on oma säästöpankki.

Pienen äänettömyyden syntyessä ravisti isäntä päätään ja hänen kulmakarvansa olivat huolestuneesti rypyssä. Ei, ei se sentään ollut omaa se raha mikä tuli yli, vaikka maailma olikin omistanut sellaisen tavan, että otti korot. Korot olivat pahan hengen keksintöä, sielunvihollisen.

Vanhuksen olisi tehnyt mieli puhua tästä asiasta paljon enemmän, mutta kirkkoherra hymyili sillä tavalla, että hän huomasi kirkkoherran menneen vastakkaiselle puolelle. Ja tiesi hän sen jo siitäkin, että kirkkoherra oli ollut perustamassa pankkia. Lisäksi saapuivat juuri kesken heidän puhelunsa kauppias ja Alma. Kuului kuinka ruustinna kehoitti Almaa menemään edellä ovesta. Kirkkoväärti oli tullut surulliseksi pankin vuoksi. Hän jo epäili, sanoisiko Nahiselle toisen asiansa. Se oli kuitenkin käynyt hänelle taakaksi, josta täytyi päästä. Niin hän siis hetkisen käänteli ja väänteli ja vihdoin alkoi. Kun puhuivat, että oli sellaisia maanpettureja, sellaisia, jotka saavat kovan rangaistuksen, sellaisia, jotka nousevat laillista hallitusta ja esivaltaa vastaan. Ja kun puhuivat, että ... eihän sitä tietänyt oliko se totta, mutta ... eihän hän sitä uskonut eikähän se voinut olla totta: Somerin isäntä oli aina ollut vakava ja kunnollinen mies, sen saattoi sanoa, vaikka hän oma poika olikin. Arvo Mäkimatkasta sen paremminkin saattoi uskoa, vaikkei tosin hänestäkään. Mutta yhdessä he kumminkin olivat lähteneet. Kas, Somerin isäntähän oli kaiken talvea hankkinut rehua ja viljaa tälle venäläiselle sotaväelle ja Pietariinkin oli jotakin vienyt, koska-

pahan hän aina Pietarissa oli käynyt ja monta kertaa viipynyt hyvinkin kauan. Ja nyt hän taas oli lähtenyt ja oli jo kolmatta viikkoa poissa ja tytär, tuo Alma, puhui, ettei ollut lähtiessään tietänyt milloin tulee. Ja mitä ne ovat ne sellaiset, jotka nousevat laillista hallitusta ja esivaltaa vastaan? Missä ne nousevat? Millä tavalla ne nousevat? Matkustavatko ne jonnekin muualle? Onko siinä sitten todella perää, että on sellaisia, jotka nousevat esivaltaa vastaan ja että niitä kohtaa elinkautinen vankeus Venäjällä?

Kirkkoherra oli käynyt vakavaksi ja tarkkaavaksi. Pian ei voinut kieltää, että hänkin oli kuullut salaperäisistä matkalaisista, jotka lähtivät liikkeelle yöllä, valepuvuissa, ja kulkivat olkikuormissa Ruotsin rajan yli, tai sitten peräti suksilla meren poikki. Puikoissakin niitä kuului kiertävän pohjan tietä ulkomaille. Santarmien käsiin oli moni joutunut ja hengellään saanut maksaa rohkeutensa. Eikä sitä mitenkään oikeaksi saattanut katsoa, että Suomen miehet sillä lailla panivat isänmaan alttiiksi vaaralle. Tiettyhän se oli, mitä siitä tuli maalle ja koko kansalle: täydellinen venäläistyttäminen. Ja kuka ne tietää, kutka niistä vankiloista elävinä pääsevät. Viattomat tietenkin kärsivät seuraukset seikkailijoiden teoista. Sillä mitäpä ne muutakaan ovat kuin seikkailijoita, jotka sellaisiin varomattomiin ja suorastaan rikollisiin tekoihin ryhtyvät.

Vanha kirkkoväärti kuunteli häntä valkoiset kulmakarvat tuuheana harjana silmien päällä, voimakas nenänvarsi täynnä ilmaa, jota hän sihisten veti keuhkoihinsa. Hänen vielä kirkkaat silmänsä tuijottivat levottomassa jännityksessä kirkkoherraan ja huulet painoivat pingoittuneina toisiaan. Kirkkoherra sitaisi harvinaisen pitkillä ja valkoisilla sormillaan hiukset ohimoiltaan, katsoi silmälasiensa alitse lempeästi vieraaseen ja tuli aivan hänen eteensä.

— Mutta eihän isäntä nyt sitä ajattelekaan, että ikämiehet ja kunnon ihmiset niille retkille lähtevät. Onhan Somerin isäntä ennenkin viipynyt ja vaikka nyt Arvo Mäkimatka ei ole tahtonut oikein asettua, niin eihän nyt hänkään toki. Pahanpäiväisten poikien ja ajattelemattomien retkiä ne ovat... Niin, niin, kyllä

vain sitä sivistyneidenkin joukossa tavataan sellaisia, ja niitä ne kai pääasiassa ovat. Seikkailu on aina huvittanut sellaisia. Mutta luulen, että kauppias ja Alma neiti jo ovat tulleet ja minullakin olisi ystävilleni esitettävänä jotakin . ..

Tuunan isäntä yhä istui ja hänen ajettu, sileä leukansa värähteli. Kirkkoherra laski kätensä hänen olalleen ikäänkuin auttaakseen sanoja esille. Vihdoin viimein sai vanhus suustaan:

— Ää ... ää . . . ää . . . kaikki kumminkin sitä sanovat, että jo sitä Somerin isännältä peltipurkkiruuat ja kaupungin juomat loppuivat. Jos enää on hengissäkään.

Kirkkoherra painui vanhuksen puoleen.

— Hyvä ystävä, tiedättehän toki, mitä Somerissa tapahtui. Ettekö tosiaan? Kas, isäntä kai viivyttelee matkalla senvuoksi, että täällä kotona — no, kai isäntä sen nyt on kuullut? Tai arvaatte kuitenkin? No, käki on lentänyt leppäkertun pesään ja tekee siellä tuhojaan.

Kaikki vanhan miehen kasvoissa jännittyi. Vihdoin valui musta veri aalto yli hänen otsansa. Hän oli ymmärtänyt, miksi Somerin isäntä viipyi.

Hänen poikansa ei ollut mikään seikkailija. Häneltä oli mennyt koti ja kunnia.

Saatettiin nyt siirtyä kirkkoherran asiaan. Istuttiin salissa ja hopeinen kahvikalusto tuli monien pikkuleipien keskelle pöytään. Alma Tuuna oli kursailun perästä saatu sohvaan istumaan, Lennartti Mäkimatkan kihlattuna oli se paikka hänelle itsestään tuleva. Ruustinna istui hänen vierellään, posket punassa, otsalla, silmien yläpuolella pieni väreily, joka todisti hänen jännittynyttä mielentilaansa. Kirkkoherran katse seurasi häntä tyynenä ja hellänä — heidän harvinaisen hyvä suhteensa tunnettiin pitäjällä, niinkuin yksi sielu he olivat. Ruustinnahan ei ollut mikään kaunis, sellainen tummakulmainen, iloinen ja laulava ihminen hän oli, ja aaltoilevaa tukkaa hänellä oli niin paljon, ettei hän näyttänyt tietävän minne sitä olisi pannut.

Tuuli vingutti jotakin oksaa ikkunan takana. Lasten äänet kuuluivat seinien läpi. Salissa pöydän ympärillä kilisivät kahvikupit, keskustelu ei tahtonut lähteä liikkeelle. Ruustinna puhui miltei yksinään, temmaten lau-

seen sieltä, toisen täältä. Alma Tuuna koetti tunkea isänsä kasvojen läpi, saadakseen tietää mitä hänen ja kirkkoherran välillä oli puhuttu. Kauppias tuijotti suurilla kalansilmillään eteensä kahvikuppiin, ikäänkuin hänelläkin olisi ollut jokin huoli. Kaikkien oli tukala olla. Yhtäkkiä puhkesi kirkkoherran kasvoille hymy, joka valaisi harmauden huoneessa kuin lamppu.

— Anna-Liisa, sinä! sanoi hän ja hänen tasaiset valkoiset hampaansa paljastuivat, — kerrommeko nyt ystävillemme huolemme? Asia on se, että minä olen saanut kirjeen, hyvin kovan kirjeen, ja se tuottaa meidän äidille päänvaivaa.

- Sydämenvaivaa se tuottaa! pääsi ruustinnalta melkein parahtaen ja kyyneleet olivat heti hänen silmissään. — Sinä olet niin varomaton . .. Mieheni on niin varomaton, kaikille pitää sanottaman totuus, kaikkien asioihin pitää sekaannuttaman!

— Mutta oma vaimoni, sinähän puhut niinkuin se mies, joka maailmassa teki ensimmäisen murhan: »Olenko minä veljeni vartija!»

Hän lievensi sanojaan lämpimällä hymyllä.

— Kyllä siinä jokin raja täytyy olla, jatkoi ruustinna. — Mitä pitäisit siitä, jos sinulle alituisesti tultaisiin puhumaan kaikesta mikä ei mitäkin miellytä.

— Mitä pitäisin? Olethan sen nähnyt: kirje, joka sinua niin on huolestuttanut, on minulle ollut täydelleen ilmaa.

— Ties mitä sinulle vielä tekevät pitkillä sairasmatkoilla, kun yksinäsi kuljet...

— Mutta Anna-Liisa!

Kirkkoherra vei, yhä hymyillen, käden povitaskuunsa. Silloin ruustinna säpsähti istualtaan ja alkoi koota kahvikuppeja. Kirje kädessä jäi kirkkoherra katsomaan häneen. Hän ei enää hymyillyt. Hänen kasvonsa vetäytyivät ankaraan suruun. Ruustinna tunsi sen maahanpainuneiden silmäluomiensa alitsekin, jätti työnsä kesken ja painui takaisin istualleen. Äänetön pieni sananvaihto oli silmänräpäyksen aikana suoritettu näiden aviopuolisoiden välillä, jotka toisiaan niin rakastivat, vaimo oli saanut nuhteet ja hapuili takaisin tasapainoaan. Läsnäolevista oli Alma Tuuna ainoa, joka jota-

kin aavisti sohvatoverinsa mielentilasta. Kirkko-väärti ja kauppias odottivat jännittyneinä kirjeen sisältöä.

— Etkö antaisi meille toista kuppia, äiti? kysyi kirkkoherra ja hymyili taasen.

Ruustinna oli sekoittanut kupit, hänen muutenkin verevät kasvonsa vetäytyivät entistä punaisemmiksi hän pyysi hämillään anteeksi ja meni hakemaan toisia kuppeja. Ruokasalissa tavoittivat hänet pikkutytöt. Haagarilla oli hänelle jotakin sanottavaa, sitä, että — mutta kukaan ei saanut sitä kuulla! Sitä, että voisiko hän vielä tarjota Irjalle ja Siirille pikkuleipiä? Kyllä, kyllä, eivätkö lapset sitten olleet saaneet? Olivat, mutta Irja ja Siiri varmaan tahtoivat. Äiti punnitsi hetkisen, tytön kädet yhä kaulallaan: jos olisi ollut kysymys hänen omista lapsistaan, niin ei hän olisi heille antanut. Hänen silmänsä pysähtyivät Irjaan, joka tummansinisessä samettikoltussaan seisoi astiakaapin luona ja hypisteli hopeapaperista tehtyä tähteä.

— Pyysivätkö Irja ja Siiri? kuiskasi hän tyttärensä korvaan.

Pyysivät.

— Tarjoa sitten heille, koska he ovat vieraitamme, teki äiti nopeasti johtopäätöksensä, — mutta älkää ottako te, jotka olette kotiväkeä.

Haagar irtaantui nopeasti äitinsä sylistä ja meni toimeliaana saliin. Sieltä hän toi leipäkorin, ja äiti kuuli hänen sanovan:

— Tee hyvin, Irja — sinä et saa mitään, sinä Lyydia, sinä olet kotiväkeä. Tee hyvin Siiri!

Sitten hän tuli tuomaan leipäkorin takaisin saliin. Hän oli kuin ilmetty äitinsä, voimakas ja aikaansaava. Ei värekään hänen kasvoillaan osoittanut, että hänen oli ollut vaikea kieltäytyä herkuista. Hänen pienet jäsenensä värähtelivät elämää, hänessä oli jotakin niin valmista, että olisi saattanut kuvitella hänen olevan kymmenen lapsen äitinä jossakin pienois-ihmiskunnassa. Nuorempi sisar, Lyydia, oli tullut ovelle ja taisteli siinä itkua vastaan. Hänen tarkoituksensa oli nähtävästi ollut vedota äitiin, mutta vanhempi otti häntä käsipuolesta ja vei hänet päättävästi ruokasaliin, missä Somerin lapset hyppelivät piparkakut käsissä, vaaleat kutrit lie-

huen. Äiti näki tämän kaiken ja hänelle tuli ajatus: niitä pitää lujilla, joita rakastaa, niiden antaa olla höllällä, joista ei välitä. Hän painoi samassa alas mielenliikutuksensa ja ymmärsi miehensä: hänen täytyi, jos hän rakasti seurakuntaansa, pitää sitä lujilla. Ja Jumalan palvelijana hänen täytyi rakastaa seurakuntaansa. Aviopuolisot vaihtoivat nyt katseen — se täytti kiitävän pienen silmänräpäyksen, mutta se riitti heille vakuuttamaan, että he taasen olivat yhtä.

Kirkkoherra ojensi nyt kätensä kirjettä kohti. Kaikkien vieraiden silmät riippuivat kiinni kuoressa, Alma Tuunan säikähtyneinä, kirkkoväärtin ankarina, kauppiaan ainoastaan uteliaina. Anna-Liisa Nahinen ei enää pelännyt. Hänen miehensä kohtalo kai oli sanoa ihmisille totuus, sanoa se siksi, että hän rakasti heitä.

Paperi kahisi, tuuli ikkunan takana itketti jotakin paljasta oksaa. Kirkkoherra alkoi hymyillen lukea ja hänen vaimonsa kuunteli hymyillen.

Sinä kirkon syöttiläs!

Huomaa tämä ensimmäinen varoitus! Valtionkirkon mädännäisyys on jo tullut puheenparreksi. Sen virkailijoiden pääharrastus on yksinomaan omien etujensa suojelemista. Hartaina kapitalismin puoltajina sekaantuvat he kaikkiin maallisiinkin asioihin ja pönkittävät rikkaitten oikeuksia jumalallisena maailmanjärjestyksenä. Keskiajan silmälasien läpi katselevat he maailmaa. Sinä, Kankaan seurakunnan syöttiläs, et muodosta mitään poikkeusta yleisestä säännöstä. Varo sinä pulleaa rintaasi ja kukkaroasi, sillä köyhälistön silmät ovat jo avautuneet eikä se enää aio alistua kirkon nöyriksi, kerittäviksi lampaiksi. Varo sinä, kun lähdet harjoittamaan noituuttasi kuolevien vuoteen ääressä. Moinen touhu ei enää menettele. Ennenkuin tiedätkään pamahtaa!

Kostaja.

Kirkkoherra taittoi kirjeen kokoon, pani sen kuoreen ja pisti taskuunsa. Värähtelevät liikkeet olivat palanneet hänen vaimonsa otsalle. Sekä vieraat että isäntäväet vaikenivat. Hetken perästä pääsi Alma Tuunalta

ja kauppiaalta yhtaikaa huudahdus: kuka sen on mahtanut kirjoittaa? Ja he alkoivat vuoroin tuijottaa toisiinsa, vuoroin hymyilevään kirkkoherraan.

— Kuka kirjeen on voinut kirjoittaa?

— En tiedä, sanoi kirkkoherra. — Minulla ei pitäisi olla täällä keitään vihollisia.

— Kemppainen kuuluu uhanneen, huomautti kauppias. — Siitä, kun kirkkoherra julkisesti saarnoissa on puhunut viinanpolttoa vastaan.

— Ettehän, rakas ystävä, mahtane uskoa Kemppaisen kirjoittaneen tätä kirjettä.

— Ei, Kustaa ei osaa lukeakaan.

— Mutta jos se on veli? Sehän nyt on näillä mailla?

— Sekö kuritushuonevanki? Ei, kyllä tämä on jonkinlainen kynänkäyttäjä.

— Pitäjäänhän on viime aikoina tullut niin paljon vierasta väkeä.

Ruustinna keräsi ääneti kokoon kahvikuppeja, hänen kätensä värähtelivät astioiden kilahtaessa vastatusten, ikäänkuin äänet olisivat häneen ruumiillisesti koskeneet. Vaistomaisesti etsivät Alma Tuunan silmät kirkkoherran korkeaa rintaa, josta kirkkoherran puhuessa soi ikäänkuin jotkin urut. Kirkkoherrahan oli paremmin laiha mies kuin lihava, mutta vanhana voimistelijana oli hän hoitanut myöskin »pyhän hengen temppeliään».

Vaiettiin hetkinen. Sitten otettiin kysymykset uudelleen esiin. Taas vaiettiin ja taas kysyttiin.

— Niin, arvon ystävät, sanoi vihdoin kirkkoherra, tarkoitukseni ei mitenkään ollut vaivata teitä antamaan neuvoja. Tahdoin ainoastaan läheisimmilleni näyttää, mitä virtauksia liikkuu seurakunnassa.

Kauppias oli sitä mieltä, että kirje joka tapauksessa olisi näytettävä poliisille. Alma Tuuna pyysi ujosti ja kierrellen kaarrellen, ettei kirkkoherra vain puhuisi siitä kirkossa. Ihmiset ärtyivät kovin saarnoista. Kun kysyttiin vanhan kirkkoväärtin mielipidettä, ravisti hän ainoastaan päätään ja sanoi:

— Ää ä ... ää ä ... viimeiset ajat. . . maailmanloppu.

— En mihinkään minä aio ryhtyä, sanoi kirkkoherra ikäänkuin keskustelu nyt olisi ollut tyhjennetty ja piste

pantava perään. — Ei hiuskarvaakaan putoa päästämme ilman taivaallisen Isämme tahtoa. Etkö, äiti, antaisi meille hiukan kahvia lisää!

Ruustinna nousi nopeasti ja koetti kahvipannua. Se oli jäähtynyt ja hän läksi viemään sitä keittiöön. Kirkkoherran mennessä puhelimeen, innostuivat Alma Tuuna ja kauppias jatkamaan arvelujaan.

— Kun minusta tuntuu, kuiskasi Alma, — että vaikka kyllä se on paha sanoa... Minusta tuntuu ihan, että se on ... mutta älkää sentään puhuko kenellekään ... Tai ehken minä ... Ettehän sano kenellekään? Kanttoria minä ajattelen.

Hänen kuiskauksensa oli tuskin kuulunut, kun kirkkoherran askeleet jo likenivät. Kauppias ei enää ehtinyt vastata, mutta hänen suuret silmänsä olivat sanoneet, ettei olettamus ollut mahdoton.

Somerista oli soitettu lapsia kotiin. He eivät vielä olisi ehtineet, heitä puettiin yhä leikkiä varten. Lauri, joka aluksi niin oli iloinnut papintoimestaan, oli yhtäkkiä saanut päähänsä, että hän on rumpali. Jeremias oli tutkinut tekstiä ja havainnut sellaisen virkamiehen asiaankuulumattomuuden. Lauri oli kuitenkin pysynyt päätöksessään ja seisoi peltipurkki köytettynä kaulan ympäri, molemmissa käsissä puulusikka. Hänen äitinsä muotilehdissä oli joskus ollut pojan kuva, pienen rumpalin, joka oli tehnyt häneen niin lähtemättömän vaikutuksen.

— Kaikki tavarat jäävät tänne! huusi Jeremias, posket kuumina. — Kaikki vaatteet ja sauvat ja tähdet!

— Ja jokainen tuo seuraavalla kerralla mukaansa kynttilän, selitti Haagar.

— Täytyy aina olla kaksi samanväristä vahakynttilää! kuului taasen Jeremiaksen kimakka, rasittunut ääni.

— Minä tuon Fedja-sedän kauniit kukalliset kynttilät! riemuitsi Irja.

— Ne nyt eivät ensinkään kelpaa! sai hän suinpäin vasten silmiä ja Jeremias paiskasi käsistään sakset niin että pöytä kolisi. — Älä tuokaan niitä!

Irja jäi hiljaisena seisomaan ja katseli häntä kulmiensa alta. Sitten hän kuin kissa karkasi hänen kimp-

puunsa ja alkoi lyödä nyrkeillään. Jeremias ei lyönyt takaisin, vaan peräytyi. He kiersivät pöytää. Lauri rummutti lusikallaan peltipurkkiin ikäänkuin hän olisi säestänyt jotakin toimitusta. Haagar ja Lyydia panivat kokoon pukuja, läjäytelien niitä ilmassa niinkuin isot ihmiset pyykkiä vetäessään.

— Enkeli! huusi Haagar yhtäkkiä ja töytäisi heidän eteensä. — Kaadatte enkelin.

Jeremias pysähtyi pelästyneenä pöydän eteen enkelin ääreen ja selvä katumus kuvastui hänen kasvoillaan. Irja oli paiskautunut maahan ja itki.

— Minä en tule, minä en tuo mitään kynttelejä, jos te vielä, jos sinä vielä, niin minä ... minä tapan sinut!

Isot ihmiset tulivat. Liisa oli jo ehtinyt Somerista tänne. Miksi Liisa oli itkenyt? Pappilan täti torui Jeremiasta siitä että Irja valitteli. Haagar selitti asiaa. Ähäh, se oli sinulle oikein! ajatteli Irja, Liisan vetäessä päällyskenkiä hänen jalkaansa.

Muutkin vieraat tekivät lähtöä. Hämärsi jo. Kauppias, joka oli kivulloinen mies, etsi uuninkylkeä ja pian olivat kaikki muut hänen ympärillään. Jokainen päästi vuoronperään hiljaisuuteen jotakin siitä mikä painoi hänen mieltään.

— Kyllä kai olisi aika jo, alkoi Alma Tuuna, sanoja etsien, — että isä heittäisi kirkkoväärtin toimen. Varsinkin nyt, kun ... on tapahtunut yhtä ja toista. Riikka siellä meillä sitä ajattelee yötä päivää. Ettei kirkolle meidän tähtemme tulisi mitään. Kauppiashan olisi niin omansa siihen toimeen . ..

Kirkkoherra ja kauppias vaiensivat hänet yhteen ääneen. Sellaista kirkko väärtiä kuin Tuunan isäntä ja tyttäret yhteisesti, ei ollut maan piirin päällä.

— Riikkahan toimen hoitaa. .. isän apuna, minä menen pian naimisiin.

Alma kangersi tätä sanoessaan, onnellisena sisarensa puolesta, jonka kiintymyksen kirkkoväärtintehtäviin hän tunsi.

— Mitä he oikeastaan tahtovat? lausui nyt vuorostaan kauppias. — Sitäkö, ettei kenelläkään olisi mitään omaisuutta? Mutta eihän omistaminen ole huoletonta.

paljon vaikeampaa monesti on sen, jolla jotakin on kuin sen, jolla ei mitään ole.

Äää ... ää . . . äää . . . niin se on niinkuin tyttäreni sanoo: kauppias ottaa vain kirkkoväärtin toimen, puhui Tuunan isäntä. — Kun siellä Somerissakin nyt ovat asiat niinkuin ovat... Ei siksi, että ei Somerin isäntä mikään maankiertäjä ole. Mutta mitäpä puolta hänellä siellä nyt olisi, kun talo oli emännän. Sellaista se on, kun isäntä nai taloon.

Kirkkoherra selitti vanhalle kirkko väärti He toistamiseen, ettei niin ihanteellista kirkon hoitoa kuin Kankaan pitäjässä tavattu missään.

Ruustinna oli seisonut urkuharmonin edessä, katse tähdättynä ristiinnaulitun kuvaan, joka riippui soittokoneen yläpuolella. Hän puserteli ja ojenteli ristiin liitettyjä käsiään ja puhkesi vihdoin puhumaan hiljaa sillä sointuvalla äänellä mikä on ominainen laulutaitoisille ihmisille:

— Sen minä vain tiedän, että minä tahdon rakastaa meidän pitäjäläisiä enemmän kuin ennen. Jos minä tietäisin, kuka on tuon kirjeen kirjoittanut, niin minä menisin hänen luokseen ja... ja .. . niin, jos hän olisi sairas, niin minä oppisin häntä, minä antaisin hänelle mitä ikinä voisin . .. Maailman koko onnettomuus on siinä, että se tahtoo olla tuomari. Minun on tuomio, sanoo Herra. Anteeksiannossa on ihmiskunnan ainoa pelastus.

Hän kohosi siinä puhuessaan ikäänkuin yläpuolelle maata ja kun kirkkoherra pani kätensä hänen olkapäittensä ympärille, olivat he kuin kaksi sisarsielua, jotka toistensa lentoa kannattaen kohoavat korkeuksiin.

Pimeni. Taulun tummalta pohjalta erottautui ristiinnaulittu. Jokainen läsnäolevista tiesi, että häntä kotona odottaa päivällinen ja kaikki mikä hänen arkeensa kuuluu, mutta jokin kumma voima piteli heitä yhdessä ikäänkuin he olisivat hakeneet turvaa toisistaan. Tunsivatko he näkymättömän nuotan silmukkain vetäytyvän kokoon ympärillään? Kirkkoherra vihdoin rikkoi hiljaisuuden:

— Äiti, emmekö jo syö ja vieraat tietysti kanssamme?

Silloin vieraat läksivät.

Mutta seuraavaan neulomaseuran yhdessäoloon oli ruustinna valmistanut kokonaisen ohjelman.

Oltiin koolla Paanasella ja Emmikin oli kotona. Joka silmä tarkasti hänet kiireestä kantapäähän asti, löytämättä mitään näkyvää syytä siihen, että hän kaikella muotoa halusi vihkimistä ryssänsä kanssa. Tästä asiasta luonnollisesti ei käynyt puhuminen. Sensijaan puhuttiin Alma Tuunan häistä. Agronomi Mäkimatka oli vihdoinkin ostanut Maahisten kartanon, herra oli pudottanut viisikolmatta tuhatta ja kuului vielä antavan paljon huonekaluja. Heinosen Jenny ompeli Tuunassa. Agronomin piti heti päästä muuttamaan Maahisiin. Herra oli niin kyllästynyt oloonsa täällä, että hän kimpsuineen kampsuineen aikoi Ruotsiin. Paras olikin, sieltähän suku aikoinaan oli tullutkin. Kyllä oli paisumassa Alma Tuunasta suuren talon emäntä. Miten hän sellaisena osaisikaan olla. Mutta missä Tuunan tyttäret viipyivät? Somerin emäntäkään ei ollut tullut, ei taitanut enää olla niin hauskaa kirjurin seurassa, kuuluivat riitelevän. Lapsentyttö oli jo pantu pois, mutta hänen äitinsä mökkihän oli tuolla mäellä, kauanko siellä hyppäsi. Työväenlehdet olivat tehneet Parannan isännän sairaudesta hyvin surullisen uutisen, jossa pantiin hänen hulluutensa kirkon syyksi. »Tarttui omaan satimeensa» oli otsikkona ja sitten kuvattiin mikä vaikutus saarnalla oli ollut, nimittäin, että hurskas rusthollari ja manttaalimies vaahto suussa karkasi kirkonmäelle ja alkoi hyökätä ihmisten kimppuun kuin vesikauhuinen koira. Kyllä ne osasivat. Väitettiin, että nyt ruvettaisiin ottamaan joka talosta mies ja hevonen vallitöihin. Se se vielä puuttui. Totta se vain kuului olevan. Ja ajattelemaan se pani.

Ompeluseuratyöt olivat hajallaan ruokasalin pöydällä: paitoja, hameita, housuja, sukkia, kaikki sitä yksitoikkoista harmaata ja ruskeaa väriä, josta laupeuden käsityöt tavallisesti tehdään. Kanttorinrouva polki ompelukonetta, edessään kaksi kynttilää, joita täytyi siirrellä sen mukaan kuin työ valui toiselle puolelle konetta. Rouva Korpela seisoi hänen vierellään, odottaen, että hänen työnsä loppuisi. Heidän vaihtaessaan paikkaa ja

kanttorin rouvan jäädessä solmiamaan langanpäitä, sanoi toinen toiselle:

— No, ne ovat nyt vankeina sekä Somerin isäntä että Arvo Mäkimatka — mahtavatko kotona tietääkään?

- Mistä sinä sen olet kuullut?

- Kuka sitä nyt kertoikaan, kuuluu olleen oikein lehdessä. Rajalla ne oli otettu kiinni.

— Mutta sittenhän sentään on niin kauan, kun nämä täältä läksivät. Ehkä huhu tarkoittaa Ahosta, kauppapalvelijaa, joka kuljetettiin putkaan jo täällä omassa kaupungissa.

— Niin, se on eri asia. Kyllä tämän pitäisi totta oleman.

— Vai niin, vai niin, siinä se nyt oli. Meidän isä aina onkin sanonut, että kyllä niiden vielä huonosti käy, kun sellaisille retkille lähtevät. Koko maan saattavat vaaraan ...

Ruustinnan heleä ääni kajahti yhtäkkiä keskelle supattavaa salamyhkäistä puhetta.

Olet maamme, armahin Suomenmaa,
ihanuuksien ihmemaa.
Joka niemeen, notkohon, saarelmaan
kodin tahtoisin nostattaa ...

Hänen laulussaan oli tänään jotakin palavan harrasta, ikäänkuin hän olisi tahtonut polttaa pois näkymättömiä taudinsiemeniä. Jos olisi ollut kysymys virrestä, ei hän olisi voinut veisata sitä hartaammin. Opettajan rouva, postinhoitajatar ja apteekin neiti lauloivat hänen mukanaan, muut hymistivät joukkoon pätkiä säkeistä.

Ompelukone seisoi ja kanttorinrouvan jalat lepäsivät poikimilla. Hänestä ei laulu kuitenkaan ollut mikään pyhä eikä erikoinen, tavallinen maallinen laulu vain, ja hän alkoi edelleen kuiskuttaa rouva Korpelalle:

— Tarkastuksellekin kuuluvat nyt tulevan sekä Tuunaan että Somerille. Mieheni sanoi. Kuka ties vaikka vielä tulisivat muuallekin.

— Herra siunaa! pääsi rouva Korpelalta. — Meille kyllä saavat huoleti tulla, ei meillä mitään luvatonta pitäisi oleman.

— Eikä meillä.

— Mutta kyllä pitäisi varoittaa Sylviä ja Tuunan tyttöjä ja mäkimatkalaisia. Jos heillä olisi kirjeitä, tai jotakin muuta. Meidän pappa, Jumalan kiitos, on aina pysynyt erossa politiikasta.

Paanasen emäntä teki puhujille merkin, että he laulun aikana vaikenisivat. Yhä useampi läsnäolijoista oli yhtynyt säveleeseen ja ruustinnan voima, hänen siinä seisoaltaan laulaessa, kasvoi yhä. Viimeisen värsyn aikana saapuivat Tuunan tytöt. He astuivat huoneeseen kasvojaan pyyhkien, ei saattanut tietää koettivatko he pyyhkiä pois mielenliikutustaan, vai lumisadeko oli kostuttanut heidän silmänsä. Tiesivätkö he, että heidän veljensä oli vangittu? Tiesivätkö he, että santarmit saattoivat saapua heille kotitarkastukselle koska hyvänsä? Miksi he tulivat näin myöhään?

Laulun päätyttyä rupesi ruustinna puhumaan ohjelmastaan. Hän oli ajatellut, että parempiosaisissa kuitenkin oli hyvin paljon syytä katkeruuteen köyhän kansan kesken. Oliko ihme, jos maailmanlasten mielissä viha iti, kun kylmyys asui niidenkin sydämissä, jotka sanoivat itseään Jumalan lapsiksi. Mitä tekivät parempiosaiset köyhempien hyväksi? Ei riitä, että me neulomme muutamia vaatekappaleita — Anna-Liisa Nahinen käytti kaiken aikaa muotoa m e, koska hän tunsi olevansa rikollisista suurin, hän, papin rouva, — meidän täytyy astua ulos mukavuudestamme ja lähteä antamaan tietojamme meitä köyhemmille. Hän oli ajatellut, että ompeluseura voisi jakaa keskenään kirkonkylän työläisperheet, jokainen ompeluseuran jäsen sitoutuisi säännöllisesti käymään määrätyissä perheissä ja ohjaamaan perheen äitiä sekä auttamaan, missä tarvis oh. Mitä arvoisat läsnäolijat tästä ajattelevat? Eikö todella ole paljon syytä meissä itsessämme?

Minä olen ajatellut näitä asioita yötä ja päivää ... En tiedä, on niinkuin jotkin maanalaiset vedet murentaisivat pohjaa, jolla me seisomme. Tai oikeastaan niinkuin jokin maanalainen tuli palaisi allamme. Olen ajatellut sinne ja tänne. Tulen siihen johtopäätökseen, että meidän täytyy rakastaa enemmän. Emmekö voisi keskustella tästä asiasta?

Hän kuvitteli innoissaan riistäneensä läsnäolijat mukaansa. Itse asiassa kaikki vaikenivat, ei kuulunut muuta kuin sukkapuikkojen kitinä ja langanpäiden hiljainen narina, kun niitä vedettiin läpi kovien valkaisemattomien kankaiden. Ainoa, joka katseli puhujaa kasvoihin, oli Alma Tuuna.

- Minä olen niin paljon ajatellut, jatkoi papinrouva palavin poskin, — ja minusta tuntuu, että ensimmäinen käsky sittenkin on: rakastakaat vihollisianne, siunatkaat niitä, jotka teitä sadattavat, tehkäät niille hyvää, jotka teitä vihaavat ja rukoilkaa niiden puolesta, jotka teitä parjaavat ja vainoavat. Jos me ihmiset alamme kostaa ja tuomita, niin rikokset aina kasvattavat uusia rikoksia ... Eikö ole niin? Emmekö voisi keskustella näistä asioista.

Hänen miehelleen tullut uhkauskirje oli luonut hänen mieleensä pohjan näille ajatuksille. Ne olivat niin kokonaan täyttäneet hänet, ettei hän saattanut laskea, miten kylmä oli se kuulijakunta, jolle hän tarjosi sydämensä. Kankaat heilahtelivat, saumoja käänneltiin polvien päällä, ompelukone alkoi hiljalleen työnsä.

— Niin, keskustellaan vain, sanoi kanttorin rouva. — Kyllähän rakkaus on ensimmäinen käsky. Siksipä minä tässä juuri rouva Korpelalle sanoin, että pitäisi varoittaa naapuria, jos häntä uhkaa vaara.

Ruustinna oli, tottumattomana tämäntapaiseen keskusteluun, istuutunut Alma Tuunan viereen eikä pieneen hetkeen kuunnellut.

— Kyllä minä puolestani olen valmis menemään mökkeihin mäessä, sanoi opettajan rouva huolestuneena niinkuin aina. — Siinähän niitä on koulun takana. En minä ole niissä käynyt, paha se on ollut. Tulisivat vähän suuremmiksi ne lapset.

Opettajan rouva oli epäkäytännöllisimpiä ihmisiä, mitä pitäjässä oli nähty. Opettaja raukka sai tuskin yhtä lämmintä ateriaa päivässä ja minkälainen lienee sekin ollut, kun pöytään tuli. Mutta siksi toiseksi oli vaimon vaikea ehtiäkään mitään valmistaa, kun oli yhdeksän lapsen äiti eikä opettajan palkka semmoisessa väessä niin suuri ollut. Kaikki läsnäolijat ajattelivat

itsekseen, että mitä tuokin työväenmökeissä ohjaa, jos sinne meneekin. Oli pitkä, painostava äänettömyys.

— Niin, jatkoi kanttorin rouva, — ehkä tämä tuleva Maahisten emäntä ja Riikka jo olettekin kuulleet ne uutiset, mistä minä ajattelin varoittaa.

Huhut oli kuultu Tuunassa, sekä se että miehet olisivat vangitut kuin sekin, että pian saattoi odottaa kotitarkastusta.

— Ei ne meiltä mitään löydä, kun ei meillä mitään ole, selitti Alma hymyillen.

Hänen hymynsä ei kuitenkaan ollut aivan rehellinen. Vanhempi sisar ei hymyillyt.

— Niin, mutta jos sattuisi kuulustelussa jotakin ilmenemään, sanoi kanttorin rouva. — Ne kai pitää tarkan kuulustelun.

Poliisin rouva oli läsnä, mutta häneltä ei mitään kysytty, hän vaikeni aina säikähtyneenä, eikä yleensä tietänyt miehensä asioista. Huonot olivat heillä välit.

— Täytyy punnita mitä sanoo, huomautti Paanasen emäntä. — Ettehän te taida tietääkään, minne miehet ovat menneet.

— Emme tiedä, vastasi Alma surullisesti. — Emme mitään tiedä.

Sisar istui hänen vierellään kankeana ikäänkuin hän olisi niellyt seipään, huulet lujasti koossa. Kaikki saattoivat nähdä, että hän jotakin tiesi. Ruustinna nousi nopeasti, kiiruhti hänen luokseen ja tarttui hänen käteensä. Se suututti useita läsnäolijoista, sillä he kyllä huomasivat, että ruustinna tahtoi pidättää häntä puhumasta. Ikäänkuin he olisivat olleet ilmiantajia, joilta täytyi asioita salata. Peläten että Riikka rupeaisi puhumaan, jatkoi Alma:

— Yöllä he kyllä läksivät, mutta vain siitä syystä että ennättäisivät päiväjunaan. Mitäs he Ruotsista? Ei meillä sinne mitään asiaa ole. Somerin isäntä ei tahtonut jäädä kotiin, Pietariin hän tietenkin on lähtenyt, siellähän hänellä on paljon tuttavia. Ja Sylvin omaisiakin.

Ruustinna vei vanhemman Tuunan tyttären syrjään ja rupesi puhumaan hänelle rakkaudentyöstä, jonka hän aikoi koettaa järjestää kautta pitäjän. Hänelle oli tullut

sellainen hätä, heidän täytyi koettaa estää vihaa leviämästä, varmaan se pian olisi liian myöhäistä. Mutta pieni Emmi Paananen, joka käsityökoulussa oli oppinut sievästi neulomaan pukunsa ja joka viime aikoina oli katkeroitunut pilkatun rakkautensa tähden, tuli heidän luokseen ja sanoi suoraan vasten kasvoja:

— Saksaan ne ovat menneet, teidän miehet. Sinne on mennyt monta sataa miestä. Ettekö te sitä tiedä?

Hän katseli, vadelmanväriset huulet auki, läpitunkevasti Riikkaan ja odotti vastausta. Mutta Riikka oli täysin rehellinen sanoessaan:

— Sitä minä en usko. Mitä he Saksassa? Sanotaan että heidät olisi otettu kiinni rajalla. Mutta sitä minä taas en myöskään usko. Somerin isäntä on monta kertaa mennyt Venäjän rajan yli ja se toinen kai meni Helsinkiin.

— Mitäkö he Saksassa? Hannanhan, aikovat mennä Venäjää vastaan. Mutta siinä he kyllä saavat kuonoonsa.

— Kuka nyt sellaisia ajattelisi? pääsi Riikalta rehellisesti. — Sellaisia nyt ei kukaan järkevä ihminen ajattele.

Hänen mieleensä kuitenkin hiipi, että Arvon päähän kyllä saattoi johtua mikä hyvänsä, vaikkapa se, että kärpänen voisi tuhota härän.

— Suomalaiset aikovat hyökätä Pietarin kimppuun ja tehdä siitä Suomen kaupungin! huusi Emmi.

Puhe huoneessa päättyi. Kaikkien mieliin johtui mitä siellä käyneet miehet olivat kertoneet keisarikaupungista. Kuinka siellä sai päiväkausia kävellä ilman että kaupungista tuli loppua, kuinka ...

— Ole sinä vaiti, sanoi Paanasen emäntä tyttärelleen ja pani hänen käteensä tyhjät teekupit. — Mitä hulluja.

Ilta kului vailla sitä rauhallista pikkupuhelua, mikä oli ruustinnan toimeenpanemille ompeluseuroille ominainen. Kankaan kirkonkylän naiset antoivat toisilleen salapistoja ja lausuivat epäileviä viittauksia. Ruustinna tunsi salaisen epäsovun särinän ilmassa eikä enää ottanut esille kysymystä rakkaudentyön järjestämisestä. Opettajan rouva huomautti vielä kerran, että eikö siitä tulekaan mitään siitä opastelemisesta mökeissä, hän puolestaan kyllä on valmis ... Mutta hänen harrastuk-

sensa pikemmin kaasi asiaa kuin auttoi sitä eteenpäin ja se tukahtui omiin kapaloihinsa. Se hengellinen laulu, jonka Anna-Liisa Nahinen lopuksi viritti, ei jaksanut yhdistää eikä sovittaa mieliä.

Kun tienhaarassa Mäkimatkan luona pappilanrouva ja Tuunan tyttäret olivat jääneet kolmisin, otti Anna-Liisa Nahinen Riikka Tuunaa käsipuolesta ja rupesi varoittamaan häntä. Ei saanut panna miesten henkeä alttiiksi kertomalla mitä heistä tiesi. Sellaisia epäluotettavia ihmisiä kuin siellä tänäänkin oli ollut. Kanttorin rouva ja rouva Korpela saattoivat ajattelemattomuudessaan puhua asiat poliisille, silloin ... Ja pieni Emmi saattoi lörpötellä kaikki sulhaselleen, niinkuin hän varmaan tekikin.

Riikka Tuunan käsi kangistui naapurinrouvan kädessä. Vai hänkin kehoitti häntä valehtelemaan — sellainenko hänkin oh.

— Salaisuus on salaisuus, kuiskasi ruustinna sisarusten välillä kävellen. — Ei mikään jumalallinen eikä inhimillinen laki käske sitä paljastamaan ... Salaisuus on pyhä.

— Teidän sananne olkoon jaa jaa ja ei ei, vastasi Riikka, hilliten itseään. — Se on minun ensimmäinen käskyni, mitään muuta ojennusnuoraa ei minulla ole. Minä voin sanoa, että tiedän, mutta en sano. Mutta sitä minä en tee, että kieltäisin tietäväni, jos jotakin tiedän. Jollei ihminen itse ohjaa elämäänsä, niin elämä alkaa ohjata häntä.

— Tuollainen hän on, puuttui nyt Alma puhumaan. — Hän syöksee meidät tuolla puheella vielä onnettomuuteen.

Riikalta pääsi kova naurahdus.

— Totuus ei pala tulessakaan, sanoi hän äänellä, jolla lausutaan kirjoitus liehuvasta lipusta.

Ja hetkeksi tunsi hän lievennystä siinä paiseessa, joka tykki hänen rinnassaan yötä ja päivää. Kun vain lujasti piti kätensä totuuden ojennusnuorassa, niin saattoi turvallisesti astua pimeyttä kohden.

— Koskas sen kotitarkastuksen pitäisi tulla? jatkoi hän. — Minulla olisi jo kiire meidän koululaisemme luo. Mutta minä en mene ennenkuin ne poliisit ja santarmit

ovat käyneet, en tahdo, että meidän talossamme valehdellaan.

Riikka! sanoi Alma.

Ja Anna-Liisa Nahinen sanoi samassa hengenvedossa:

Ei minuakaan ole ennen syytetty valheen suosimisesta.

Astellessaan siinä tähtitaivaan alla nämä naiset erosivat kahteen leiriin. Riikka Tuuna jäi yksin ja yksinään astui hän sisään kotiportistaan, sillä hänen sisarensa meni tietysti lohduttelemaan ruustinnaa, joka taisi itkeskellä.

Kova ja kylmä oli Riikka Tuunan sydän, kun hän ajatteli Arvo Mäkimatkaa. Sellaiset hänen piti heille tehdä, tuottaa kotitarkastukset ja muut. Ja aivan sulan suotta: oman päähänpistonsa vuoksi, päähänpistot olivat aina olleet hänen huvejaan. Arvo tietysti oli houkutellut mukaansa Toivon. Olipa hyvä, että sovinnon sana oli jäänyt hänen ja Arvon välillä lausumatta.

Tuunan tyttäret nukkuivat seuraavan yön vain puolella silmällä, sillä kotitarkastus saattoi tapahtua myöskin yöllä. Sydän jäässä laskeutui vanhempi ahtaaseen sänkyynsä, joka vaikutti miltei ruumisarkulta. Hyvä oli, että sovinnon sana jäi lausumatta! hokivat hänen huulensa. Hänen jääsydämensä sanoi: onko hänet otettu kiinni rajalla, onko hänet teljetty vankilaan, onko hänet ehkä jo surmattu? Ja kun hän ajatteli, että Arvo olisi surmattu, oli kuin hänen sydämensä olisi lävistetty jollakin terävällä. Kipu ei ollut niin selvä kuin tunto siitä, että hänen elämänsä alkoi valua pois. Hiljalleen voima nyt vuotaa häneltä kuiviin, ilman sovinnon sanaa hänen on astuttava sinne, missä katumus on myöhäinen. Onko Arvo heti kuollut, vain onko hän jäänyt kitumaan? Kellä oli tuntoa nostaa kätensä jotakin niin kaunista vastaan kuin Arvo Mäkimatka. Vaikkei olisi ollut tuntoakaan, niin olisihan pitänyt olla silmää. Tai ehkä ovat panneet vankilaan ... siellä hän kiertää kuin suuri lintu, joka ei voi levittää siipiään. Kuinka he ovat uskaltaneet? Leikkitoveri, leikkitoveri, missä hän oli, eikö hän koskaan tulisi?

Riikka Tuuna ei itkenyt — helppoapa olisikin sitten ollut! — mutta hänen tunteensa syöksähteli kuin kuuma

suihku ylös rintaan. Lapsuudenystävä oh häntä niin likellä, että hän tunsi tuoksun hänen hiuksistaan ja kosteuden hänen huulistaan. Ihanin Jumalan luoduista oli Arvo, Jumalan oma perikuva, Jumalan oma valittu. Jumala oli lähettänyt hänet maan päälle... Riikka Tuuna ei uskaltanut liikahtaa. Hän vapisi kuin Jumalan kasvojen edessä. Tämä kipeä onnenhetki oli samassa ohi. Oliko se ollut pitkä vaiko lyhyt? Seurasi taas loppumaton harmaa hetkien sarja, jolloin hän syytti Arvoa, näki hänessä vain kelvottomuutta ja vakuutti itselleen olevansa hänestä kokonaan erossa. Hän pääsi niin pitkälle, että hän saneli itselleen: istu, istu tyrmässä, mitä läksit.. . Mutta samassa hän vihasi itseään niin että hän sanoi Jumalalle: hylkää minut, syökse minut kadotukseen. Tällä lailla hän kamppaili. Eikä vain yhtenä yönä, vaan yökaudet.

Niinä päivinä tapahtui, että suuri musta risti sanomalehdissä ilmoitti maailmalle »maanviljelijä Topias Parannan Helsingistä pitkän sairauden jälkeen päässeen taivaallisen Isän kotiin. Eivät tämän nykyisen ajan vaivat ole mitään sen kunnian rinnalla, joka teille ilmoitetaan.» Maailma tuskin lienee kiinnittänyt suurempaa huomiota ilmoitukseen enempää kuin siihen raamatunlauseeseenkaan, millä leski, Josefiina Paranta oli itseään lohduttanut. Mutta sensijaan pysähdytti kuolinilmoitus hetkeksi koko Kankaan pienen yhdyskunnan. Oli kuin tämän kuolinilmoituksen takana olisi ollut jokaisella omainen. Parannan isäntä oli niitä harvoja ihmisiä, joista ei kenelläkään ollut sanottavana pahaa sanaa. Olisi niitä ollut joutilaampiakin miehiä menemään. Kaikkien mieleen johtui kuinka hän epätoivossaan oli tunkeutunut piikkilanka-aitaukseen ja luullut joutuneensa hämähäkin verkkoon. Sellaisessa verkossapa tässä jokainen pian oli, ettei tietänyt miten oli turvassa järkensä puolesta. Topias Parannan risti asettui enteeksi jokaisen eteen ja vaikutti, että monet joutuivat suorastaan jonkinlaiseen mielenmuutokseen, ainakin hetkelliseen. Kyllä kai metsänraiskaus ja juoksuhaudat tulisivat tännekin kirkonkylään, miksikä tätä säästettäisiin. Maahisten kartanon pellolle jo kuuluttiin panevan rautatiekiskoja.

Tuunan vanha isäntä ryhtyi, pitkän aikaa istuttuaan

ääneti ja nyökyttäen päätään, toimeen, johon ei hän ikinä ennen ollut ryhtynyt. Suuren mielenliikutuksen vallassa hän soitti pappilaan ja piti änkyttäen seuraavan puheen:

— Äää-ää mahtaako ... mahtaako kirkkoherra olla siellä kotona? Ki-ki-kirkkoherra... Ääää-ääää... Täältä Tuunasta. Äää-ää-ää se-se on päässyt... pää-pää-pääs-syt pois Pa-pa-paranta. Ääää-ää-ää sitä minä ... Le-le-lehdessä se on. Tuo ty-tyttäreni... ty-ty-tyttäreni vvvasta luki. Äää-ää-ää ppitäisi o-olla se-se-seppele elikkä kkranssi ja lleveät na-na-nauhat ja ku-ku-kulta-kirjoitukset. E-e-että kirkkoherra toimittaa vaan. Ja se sa-sa-saa maksaa. Ja minä panen kanssa. Ky-ky-kymmenen markkaa minä panen. Ja tarttee ottaa le-leveät nauhat. Mi-mi-minä panen ty-ty-tyttäreni tuo-maan ra-ra-rahat. Ma-ma-maahanpanijaiset on jo py-pyhänä. Hy-hy-hyvää voimista sitten vaan.

Kuin ankaran ponnistuksen perästä lysähti hän tuo-lille.

Hän itkee, ajatteli hänen vanhempi tyttärensä menness-sään läpi huoneen ... Minä en osaa, minä. Pitkä Milja tuli ovelle ilmoittamaan, että sauna on valmis.

— Jos Milja taluttaisi isän saunaan, sanoi Riikka. — Minä tulen heti perässä.

— Le-ve-ät nauhat, änkytti isäntä vieläkin itsekseen, viistosilmäisen palvelustytön tarttuessa hänen käsipuo-leensa. — Kyllä hän ne ansaitsi, jos kukaan ... Leveät silkkiset nauhat. . . Kunnan . .. kunnan puolesta ...

Alma Tuuna ei vielä ollut käynyt Maahisissa ja hänen sulhasensa tuli lauantaina varhain häntä noutamaan. Se oli etukäteen sovittua, Alma oli pukeutunut siniseen kotikutoiseen pukuun, joka kahisi uutuutta ja kankeutta, ja väri hänen puhdasihoisilla kasvoillaan vaihtui alitui-sesti hänen askarrellessaan huoneessa, missä rakastettu mies istui. Isä ja Lennartti puhuivat taasen Parannan isännän kuolemasta, muustahan ei isä enää puhunut-kaan. Kirkkoherra oli sanonut, että hänen piti haudalla seppeleen nauhoista lukea mitä niihin oli painettu ja näitä sanoja hän nyt lakkaamatta mielessään kävi läpi. »Topias Parannalle, kunnon kansalaiselle ja isänmaan

pojalle kiitollisuudella Kankaan kunta ... Autuaat ovat puhtaat sydämestä...» Tämä raamatunlause kyllä meni, mutta mitä toiseen nauhaan oli pantu, oli paljon vaikeampaa. Suorastaan pelotti, että mitenkä sen saa sanotuksi. Olihan tässä nyt sentään vielä aikaa opetellakin. Ja niin isä siinä puhellessaan tulevan vävypoikansa kanssa nyökytteli, ravisteli päätään ja kyseli kaikenlaista. Lennartti Mäkimatka vastasi kärsivällisesti, vaikka hän mielessään vain odotti hetkeä, jolloin he Alman kanssa pääsisivät olemaan kahden. Tämän tunsi Alma selvästi. He ikävöivät toisiaan niinkuin ikinä kaksi rakastavaista, joita väkivallalla pidetään erossa toisistaan. Alman silmät pysyivät kainosti luomien alla eikä Lennarttikaan katsonut suoraan häneen. Kuitenkin näkivät he vain toisensa. Tällaista kaipausta eivät he olleet tunteneetkaan niinä aikoina, jolloin he joka päivä näkivät toisensa — senjälkeen kun Lennartti muutti kartanolleen, olivat he joutuneet tuntemaan eron. Alma laski mielessään kuinka monta viikkoa siihen oli, jolloin he olisivat mies ja vaimo eivätkä enää koskaan joutuisi erilleen. Ei matkoillekaan saa Lennartti lähteä. Toivo teki pahasti, kun aina matkusti ja jätti Sylvin yksin. Ihmiset sanovat, että Lennartilla on ruma leuka, mutta se on kaunis, juuri sitä hän vielä kerran oikein taputtelee. Lennartti taas ajatteli kaikkea uutta, mitä hän Almalle näyttäisi heidän tulevassa kodissaan. Pitäisikö Alma kartanoa liian komeana? Mitä hän sanoisi vuoteista, jotka olivat maksaneet liki viisisataa markkaa kappale? Hyvä niissä oli nukkua, vastaiseksi oli toinen tyhjänä ja odotti Almaa. Mitä Alma siitä sanoisi, että sulhanen oli ostanut vaunut? No, eivätpä nuo niin kalliit olleet, vaikkapa jäisivät museoesineiksi taloon, tuhat markkaa valjaineen päivineen. Mutta ehkäpä tyttö niihin vielä tottuukin. Tuo sininen onkin hänellä kaunista, pitää peräkamariin ostaa siniset huonekalut, se on sitten emännän budoaari. Maahisten emäntä — se on uutta aikaa se, että Maahisten armosta tulee emäntä. Ja siellä missä ennen on puhuttu vierailla kielillä, puhutaan nyt kansan kielellä. Kuinka onkin mukava luomi tuossa tytön leukapielessä. Hän nyppii siitä pois haivenia, mutta sitä ei hän enää saa tehdä. Se on Alman

oma pieni tuntomerkki, jommoista ei ole kenelläkään muulla. Mutta mitä se tyttö nyt viivyttelee, miksei tästä jo lähdetä? Kas, hänellä on tänään rinnassa äitivainajansa kultaneula... Ja nyt hän otti äitivainajansa valkoisen silkkihuivin. Hartiat ovatkin sen peittäminä melkein kuin paljas iho. Miksei tästä jo lähdetä?

— Tulee... tulee, sanoi vanha kirkkoväärti, — seppele kunnan puolesta. Oikein kaunis, silkkiset nauhat, niihin painetaan: viimeinen tervehdys, autuaat ovat puhtaat sydämestä, sillä ...

___Rupeaako tuo minun hevoseni tuolla . .. ! keskeytti Maahisten agronomi ja nousi katsoakseen ulos ikkunasta. — En pannut talliin, kun ajattelin, että heti lähdettäisiin.

— E-e-eihän toki ilman kahvia, sanoi vanhus.

Riikka toi kahvia. Ikkunasta saattoivat he kaikki nähdä, että hevonen malttamattomasti kuopi maata, valmiina lähtöön. Yhtä lähtövalmis oli sulhanenkin. Pyylevän nuoren hevosen ja sen omistajan olennoissa oli jotakin yhtä rehevää ja vauhdinhaluista. Molemmat olivat nähneet hyviä päiviä ja molemmat halusivat karauttaa suoraan iloiseen ja työtäyteen elämään. Agronomi nousi ottamaan kahvia ja hymyili niin että leuka työntyi entistäkin enemmän eteenpäin, peittäen ylähuulta.

— Älä sinä, Riikka, enää käy laihemmaksi, menet poikki!

Riikka Tuuna pusersi kokoon huuliaan.

— Niin, niin, minähän olen luvannut naittaa sinut, jatkoi agronomi.

Alma tuli sisään, yllään kudottu harmaa villaröijy, päässä karvalakki. Lennartti Mäkimatkan pienet siniset silmät kipunoivat iloisesti ja hän tunsi halua hyppiä yhdellä jalalla ja soittaa harmonikkaa. Myöskin kieppui hänen huulillaan erinäisiä viattomia pieniä kirosanoja. Mitenkä nuo vanhat ihmiset viitsivätkin käydä noin juhlallisiksi niinkuin tuokin Tuunan äijä? Oli aivan kuin hän olisi tuskassa ja hiessä valmistautunut pitämään puhetta.

— No, Maahisiinhan kuuluu kaikki jääneen niin pai-

koilleen, että Alma saa astua vaikkapa suoraan entisen rouvan hameisiin, sanoi Riikka.

Lennartti nauroi.

— Kyllähän minä ostin yhtä ja toista.

— Ettet tullut noutamaan Almaa kuomireellä! jatkoi Riikka.

— En iljennyt, kun oli näin kaunis päivä. Mutta kyllä Alma vielä kuomissakin ajaa.

— Ei kuule, kivahti Riikka, — kyllä sinun olisi pitänyt mennä naimaan muualta, sanon sen vieläkin. Ja eihän se ole myöhäistä.

— Tuo toinen kuppi äläkä toru.

Lennartin nauru oli niin tartuttava, että Riikan täytyi purra huuleensa, jottei nauraisi mukaan. Vanha Piina näytti opettaneen hänelle naurun. Nyt tuli vuoro Tuunan vaarille sanoa se mitä hän oli niin kauan valmistanut.

— Varokaa vain, sai hän suustaan, — ettette sekoita itseänne tämän nykyisen ajan menoihin. Varjelkaa kuolematonta sieluanne. Mitä siitä jos ihminen voittaisi koko maailman ja saisi sielullensa...

— ... vahingon! keskeytti nuori Mäkimatka. — Olkaa te vain huoleti, pappa, ei me sekoiteta itseämme.

Hänen kärsivällisyytensä oli lopussa, hän joi nopeasti toisen kupin ilman leipää ja sanoi hyvästi. Alman sydämen sykintä tuntui ylös ohimoihin asti ja kun sulhanen auttoi takkia hänen ylleen ja siinä suurin kämmenin painoi hänen olkapäitään, valahti veri kuumana hänen kasvoilleen. Portailla sanoi Riikka:

— Kai te sitten hyvissä ajoin illalla olette kotona?

— Ei, katkaisi Lennartti päättävästi kysymyksen. — Älkää odottakokaan ennen huomisiltaa.

Hevonen puhalsi jo navetan nurkalla ja sitten sotamiesten ohitse, jotka kaikki mäessä pysähtyivät suksillaan katsomaan, alas jäälle. Almaa kylmäsi, kun hän ajatteli sisartaan, jolle ei hän ollut ehtinyt huutaa mitään rauhoittavaa ja sovittavaa. Kyllä Riikka nyt hautoo ja ajattelee — voi kauheaa, mitä hän ajatteleekaan! Kuuma häpeäntunne tukahutti Lennartti Mäkimatkan kihlatulta kaiken sen ilon, joka koko aamun oli itänyt hänen rinnassaan.

___Meidän täytyy olla kotona illalla! sai hän vihdoin sanotuksi. — Kuule, Lennartti, meidän täytyy olla kotona ennen yötä.

— Ja miksi? katkaisi hänet sulhanen. — Hitto viekköön ihmiset! Voi sitäkin miestä, joka tuon sinun sisaresi nai. Kuules ... Kuules sinä Alma, itketkös sinä! Pitääkö minun soittaa sinulle pieni laulu — älä toki luule, että Mäkimatkan pojat lähtevät liikkeelle ilman instrumenttia. Peliä ja musiikkia olla pitää, vaikkapa vain huuliharpun muodossa olisi! Tilulilu-rrrr-rääää, tilulilu-rrrrää ... !

Lennartti kiersi kätensä reen selustan taitse kihlattunsa ympärille, kääntyi hänen puoleensa, katsoi häntä silmiin ja upotti sitten kuuraiset viiksensä huivien sisään, jotka peittivät tytön kasvoja. Aurinko paistoi leppeästi, tilsat lentelivät ja valkoiset järvenselät kimmelsivät silmänkantamiin. Silmänräpäyksen aikana halusi Alma kääntyä ympäri katsoakseen kuinka kaukana koti oli ja saattoiko heitä sinne nähdä, mutta sitten hän unohti kodin, ihmiset, kaikki.

He havahtuivat reen kallistuessa ja huomasivat likenevänsä Ummen saarta. Alma oikoi huivejaan ja kääntyi vaivalloisesti katsomaan taakseen. Iloisena rykelmänä kohosi siinä töyräältä kylä ja kirkko. Harvoinpa niin kaunista kirkonkylää näkikään. Somerin tornit kohoilivat kilpaa kirkon tornin kanssa, mutta kirkko jäi kuitenkin aina voitolle. Tuunan navettaruudut kiilsivät kuin sädehtivät kultapinnat. Kas kuinka olikin kuuma.

— Älä sinä ota pois huivejasi, sanoi sulhanen. — En voi sinua lämmittää koko matkaa, kun on tuo hevonen. Soh, Poikaviikari siinä, mitä sinä nyt niin hakkaat kavioitasi.

Alma istui ääneti ja jäähtyi vähitellen. Oli mahdoton ajatella ikäviä asioita, niin onnellinen hän oli ja niin kaunista oli. Saaren paljaat punertavat pikkukoivut tulivat jo silmien eteen, varis lensi ohitse, jokin muu lintu äännähti — olisiko se jo ollut pulmunen? Reki liukui äänettömästi jäältä maankamaralle, varvut raappivat reen syrjiä ja iskivät kasvoihin. Kuule, Lennartti, katso vähän tänne . . . Minä pidän sinusta niin kovasti. Ajattele, että Riikka aina vain puhuu siitä, etten menisi

sinun kanssasi naimisiin. Mutta minä menen, emme koskaan eroa. Minä pidän sinun leuastasi, erikoisesti siitä, minä pidän sinun silmistäsi ja äänestäsi, sinun käsistäsi, minä olen niin onnellinen! Jotakin tämäntapaista teki Alman mieli lausua, mutta hän vaikeni ja hänen sydämensä lyönnit olivat tyynet ja tasaiset.

— Älä nyt pelästy puistoa, alkoi Lennartti puhella. — Se on niinkuin hävitetty on. Eikä puutu piikkilanka-aitojakaan. Mutta ne täytyy kärsiä. Juuri niiden takiahan talo minulle myytiin.

Alma muisti piikkilanka-aidoista taasen Parannan isäntää ja oli kuin varjo hetkeksi olisi tullut keskelle hänen aurinkoista onneaan. Lennartti selitti yhä missä vallihaudat ja piikkilanka-aidat kulkivat. Niinkuin kiusanteoksi niitä oli tehty joka paikkaan. Mutta ne oli kärsittävä, toki tästä nyt kerran vallat väsyisivät tappelemaan ja maailmansota loppuisi.

Matka kului liian nopeasti. Jota likemmäksi tultiin, sitä enemmän puhui Lennartti ja sitä vähemmän Alma. Almaa pelotti. Kun Lennartti näytti hänelle Maahisten kartanon raja-aidan, tarttui hän sulhasensa käsivarteen kuin turvaa etsien. Ei hän pelännyt hävitystä puistossa eikä huoneiden komeutta. Hän pelkäsi suuren kartanon palvelijoita.

Eikä suotta. Ne todella katselivatkin uteliaasti ja lienevät naureskelleetkin takanapäin. Mutta kaikki kävi kuitenkin helpommin kuin Alma oli ajatellut. Sulhasensa rinnalla asteli hän läpi suurten huoneiden, joista parhaimmat tavarat oli viety pois ja huonointa jätetty — ei siksi että huonoinkaan olisi ollut mitään huonoa. Päinvastoin. He kävivät navetat, tallit ja ladot. Ruokasalin kalusto oli kokonaan jätetty — joka ei ollut nähnyt kaappeja täynnä vanhaa hopeatavaraa ja posliinia, saattoi luulla, että kaikki oli ennallaan. Alma ei kiinnittänyt vaunuihin mitään huomiota, sensijaan hän lausui jotakin työväenasuntojen pienistä ikkunoista. Päivällisaikana oli Almalla taasen tukala olo, sillä palvelusneiti, joka heti astui sisään isännän painaessa nappulaa, vaivasi häntä. Muutenkin jokin vaivasi häntä. Nuo samaiset työväenasunnot.

Kahvi odotti heitä isännän turkkilaisessa huoneessa ja

suljettuaan molemmat ovet, veti Lennartti kihlattunsa sohvalle ja he viipyivät siinä pitkässä syleilyssä. Ensimmäiset tähdet olivat taivaalla, kun Alma äkkiä hätääntyneenä alkoi pyytää, että he lähtisivät kotiin.

Kotiin, sanoi Lennartti, — emmekö ole kotona?

— En minä vielä, eihän toki. Vasta sitten...

— Joutavia ...

— Kuule ... Lennartti... päästä minut. Minä pelkään. Tämä on väärin. Ole niinkuin olit ennen... En ymmärrä sinua. Ollaan niin että Jumala voi katsoa meihin...

— Jos koskaan Jumala on ollut luotuihinsa tyytyväinen, niin meihin nyt.

Alma pääsi pystyyn, meni kuin paeten kirjoituspöydän taakse ja suori siinä hiuksiaan, katsellen himmenevään, tähditettyyn iltaan.

—. Jos sinä olet se mies, jota rakastan, kuiskasi hän katkonaisesti, — niin sinä tänä iltana viet minut isäni kotiin. Ja minä tiedän, että sen teet. Mutta ennen sitä minä puhuisin sinulle jostakin tärkeästä. Katso ... ei meillä ole siunausta ... enkä minä voi olla... jollei meidän työväellä ... kaikilla meidän alustalaisilla ... ole oikein hyvä.

— Minä laitan heille oikein hyvää, ole huoleti ja tule tänne.

— Ei kuule, puhutaan nyt näistä tärkeistä asioista.

— Kaikkein tärkeimmästä minä puhun, jos tulet tänne. Tule ...

— Tiedätkö mitä ruustinna sanoi viime ompeluseurassa: että jotkin maanalaiset vedet murentavat pohjaa, jolla me seisomme, ja että meidän täytyy rakastaa enemmän.

— Ruustinna on viisas ihminen, tarttui sulhanen kiinni kihlattunsa puheeseen. — Se on aivan oikein: rakastaa enemmän ... Tule, minä tahdon rakastaa paljon enemmän.

— Kuinka sinä saatat laskea leikkiä. Minä tarkoitan tietysti: rakastaa lähimmäistämme.

— En laske leikkiä. Olet läheisin lähimmäiseni. Kuinka kauan sinä annat minun kerjätä. Alma, etkö kolmen viikon perästä ole vihitty vaimoni?

Kuuma puna hehkui Alman kasvoilla ja kuumat laineet kävivät läpi hänen ruumiinsa. Jotakin niin sitovaa oli Lennartin äänessä, että hän vaistomaisesti otti jonkin askeleen sitä kohti ikäänkuin häntä olisi vedetty.

— Kyllä, kyllä, puheli hän kuin unessa, — mutta vasta kolmen viikon perästä. Nyt meidän täytyy lähteä kotiin pian. Ennen sitä kuitenkin . .. Täytyy järjestää torpparien olot, mäkitupalaisten olot ja työväen, kaikkien. Täytyy suurentaa ikkunoita. Minä kyllä sitten käyn antamassa ohjeita... kykyni mukaan. Ruustinna järjestää sellaista kirkonkylässä... vaikka minä en luule, että se onnistuu. Ihmiset eivät tahdo, että sekaannutaan heidän oloihinsa ...

Hän lausui viime sanoja hajamielisenä, tietämättä mitä sanoi. Hänellä oli se tunne, että hän loukkaa Lennarttia hyvin pahasti, jollei hän nyt mene hänen luokseen. Hän ei kuitenkaan mennyt. Lennartti kohoutui nojaavasta asennostaan, piti hetkisen silmiään kiinni ikäänkuin hän olisi taistellut läpi jonkin sisäisen taittamisen ja hymähti sitten sen näköisenä kuin hän oli ihmisten seurassa.

— Mitä neiti oikein tarkoittaa, alkoi hän, — sillä, että kaikilla olisi hyvä? Sitäkö, että minä ottaisin työväkeni meidän kanssamme asumaan tänne päärakennukseen ja antaisin heidän tehdä työtä juuri niin paljon kuin he tahtovat? Tai sitä, että antaisin torppareille ilmaiseksi heidän torppansa? Ja rakennuttaisin mäkitupalaisille somat pienet tuvat mäen rinteeseen sekä kutsuisin heidät vapaan pöydän ääreen heidän elämänsä loppuun asti? Sitäkö neiti tarkoittaa? Eikö, no, mitä perhanaa sitten? Olisi hauskaa kuulla.

Lampun kupu varjosti tytön päätä, sulhanen ei nähnyt miten sinipunervat aallot hänen kasvoillaan vähitellen vaalenivat ja vihdoin jäykistyivät jonkinlaiseksi turvotukseksi.

— Vuorelan torppa, jatkoi agronomi sytyttäen savuketta, — on vähintään 75 tuhannen markan arvoinen. Tarjoan sitä torpparille yhdestätoista tuhannesta, mutta hän tarjoaa siitä kolme tuhatta eikä hätäile. »Kyllä se siitä vielä lohkeaa ilmaiseksi», ajattelee hän. Tarkoitatko nyt, että minun pitää antaa torppa kolmella

tuhannella? Vai ilmaiseksi? Ei, neitiseni, nämä asiat eivät ole niin yksinkertaisia. Helpointa maailmassa on »olla hyvä» sillä helppohintaisella tavalla, että vain antaa mennä. Mutta jos nyt kautta linjan harjoitettaisiin tätä hyvyyttä, niin maanomistajat pian olisivat ojassa ja »vapautetut maaorjat» harjoittaisivat vilkasta keinottelua ilmaiseksi saaduilla palstoillaan. Ja paljon muuta.

Agronomin ääni oli kohonnut niinkuin hän olisi esittänyt asiaansa puhujalavalla tai seisoaltaan jossakin kokouksessa. Tyttö katsoi häneen jo nöyrtyneenä.

- Ei kukaan kadehtisi heiltä heidän hyvää geschäftiään, mutta epätietoisuuteen ei voi jäädä siitä, mitä tämä vaikuttaisi tuotantoon. Ja miten se vaikuttaisi näihin äkkiä rikastuneihin itseensä: helposti tullutta, helposti mennyttä.

Alman tuli yhtäkkiä sanomattoman ikävä Lennarttia, oikeaa Lennarttia. Mitä hän olikaan tehnyt, kun näin karkotti sulhasensa ja kutsui esiin tuon kokousherran? Helppo oli Lennartin tämän jälkeen vetää hänet rinnalleen sohvaan ja uuvuttaa hänet suudelmiin.

— Anna anteeksi, kuiskasi Alma siinä, — sinähän ymmärrät paremmin kuin minä. Minä tiedän, että sinä tahdot sitä mikä on oikein.

Alma taivutti kätensä hänen leukansa ympärille ja pusersi sitä ihastuksissaan. Se oli toki kaikkein suloisinta mitä voi ajatella ... ! Lennartti leikitteli hänen kourassaan huulillaan niinkuin hevonen, joka leikittelee hoitajansa kädellä tai ottaa kauroja ojennetusta kahmalosta. He nauroivat. Alma sävähti hetkeksi, mutta muisti samassa Lennartin sulkeneen molemmat ovet. Lennartti otti vihdoin hänen kätensä suultaan ja upotti huulensa hänen vaaleisiin hiuksiinsa niskassa. Alma ei enää nauranut. Hän pelkäsi. Oli tosin kuunvalon aika, mutta kotona saattoivat kuitenkin tulla levottomiksi. Sillä hyvänäolemisella hän oli tarkoittanut... Paanasella Rajalan torpassahan oli mies sellainen kunnollinen. Hän oli rakentanut torpan suon laitaan, ja tahtoi sitä kovin omakseen. Mutta isäntä tahtoi itse liittää torpan viljelyksiinsä.

— Lennartti ... päästä ... ! Minun on paha ... minä

tukahdun . . . Sinä et rakasta minua ... Eikö sinusta Rajalan pidä ... ? Päästä minut! Minä tahdon kotiin ...

— Jää minun luokseni! kuului sulhasen kuuma kuiskaus yli Alman kasvojen.

Alma ponnisti koko voimallaan ja pääsi pystyyn. Hän liikutteli ranteitaan ikäänkuin koettaen olivatko ne paikoillaan. Pöydällä lepäsi valkoisilla kukkasilla kirjailtu kirjoituspöytämatto, se oli tuttu, hän muisti joskus neuloneensa sen. Kauan sitten. Kaikki oli kumman kaukana. Siinä oli myöskin kultakehyksissä vaaleatukkaisen naisen kuva — hänen oma kuvansa. Lennartti oli suurennuttanut sen. »Pellervo ... T-h-i-erzucht...» tavaili Alma. Makasiinirakennuksesta valui ulkona hangelle jyrkkä varjo. Ruokakellokatoksen varjo oli keskellä pihamaata, se tuntui siinä liikkuvan ikäänkuin sitä olisi huojutettu. Huonekin huojui Alman silmissä... »Pellervo . . . Tapio ... Kleiner Rath-ge-ber fur ... Aika ...» Missä hän oli? Missä oli eteinen? Tuolla oli liiteri, tuolla alhaalla tienkäänteessä, siellä ulkopuolella oli ollut heidän rekensä, kun he menivät siitä ohitse talliin. Takaisin palatessa oli reki poissa. Se täytyy heti taas vetää ulos .. .

— Lennartti, sanoi Alma yhtäkkiä täysin valveilla, — mitähän kello onkaan?

Huuliharpun remuava särinä vastasi hänen kysymykseensä. Lennartti soitti ja nauroi. Pieni rämisevä esine siirtyi hänen toisesta suupielestään toiseen. Hän ravisti koneestaan esiin mitättömintä rekipolskaa, paiskasi sitten äkkiä soittokoneensa hopeoidulle kahvitarjottimelle ja nousi.

— Minun isäni, jota pyhä Kankaan pitäjä sanoo juopoksi, ymmärtää elämän ja ihmiset, puhui hän nyökytellen päätään. — Hän on antanut meille jokaiselle huuliharpun. Aina uuden, kun olemme soittaneet rikki vanhan. Hän asettaa nimittäin huuliharpun edelle kaikkia muita soittokoneita. Ja todella: sillä on paljon etuja. Se on keveästi mukana kuljetettava silta, joka lasketaan, kun tarve vaatii. Ei enää mitään soita ja rämeitä, kaikkialla saattaa kulkea kuivin jaloin. Huuliharppu yhdistää.

Alma tunsi hänen taasen liukuvan jonnekin, jonne ei

hän voinut seurata. Hän olisi tahtonut kutsua hänet takaisin, hän kävi surulliseksi, hän ei pitänyt tuollaisista huuliharpuista.

- Lähdetään sitten, sanoi Lennartti ja nousi.

Eikä hän enää tullut Alman luo, ei ottanut häntä kädestä, ei sanonut mitään sovittavaa, vaan avasi oven ruokasaliin ja painoi nappulaa. Hänen puhuessaan pitsiesilhnaisen palvelustytön kanssa tunsi Alma taasen suurta yksinäisyyttä ja ahdistusta ja toivoi vain, että Lennartti tulisi hänen luokseen niin paljon että hän saisi kuiskata hänelle jotakin. Lennartti tulikin vihdoin, mutta vain levittääkseen pöydälle kartan ja puhuakseen asioista, joita kuka hyvänsä olisi voinut kuunnella. Ruokasalissa kattoi palvelustyttö illallista. Turhaa se oli, ei Alman suinkaan ollut nälkä. Lennartti puhui lujalla äänellä ikäänkuin kymmenkunta isäntää olisi istunut huoneessa eri haaroilla ja hän olisi kysynyt heidän mielipidettään siitä, oliko puisto todella nyt mennyt aivan pilalle näiden juoksuhautojen takia.

Niin, tottakin, juoksuhaudat! muisti Alma. Kyllähän ne olivat rumat ja varsinkin oli pahan näköinen piikkilankaverkko siinä pellolla kaivon ympärillä. Mitä varten se olikin siihen laitettu?

— No, tämän kartanon pitäisi strategisessa suhteessa sijaita hyvin ratkaisevalla paikalla, selitti Lennartti turhan lujalla äänellä.

— Voiko noita lankoja käyttää mihinkään, koetti Alma yrittää, — sitten sodan loputtua? Eläimet vain repivät niissä itsensä ...

Molemmat muistivat Parannan isännän ja vaikenivat.

Keskustelu ei parantanut heidän väliään. Virallisesti puhellen antoi sulhanen joitakin ohjeita palvelusväelle, virallisella kohteliaisuudella auttoi hän morsiamensa ylle, jopa tahtoi vetää jalkaan päällyskengätkin. Uudella levänneellä hevosella ajoivat he alas puukujaa, jonka halki oli hakattu leveä tyhjä vyöhyke, ja ohi paljon mainitun piikkilanka-aitauksen. Kaikki teki kuutamossa epätodellisen vaikutuksen. Viittatie aukeni loppumattomana kuin jokin tie iäisyyteen, varvut ja niiden varjot liukuen sinertävässä kajastuksessa.

— Lennartti, sanoi Alma, — puhu jotakin. Oletko minulle suuttunut?

— Noo... een. Sinä olet vain hiukan turhanaikainen.

— Mitenkä niin sitten? Pitäähän sinun se ymmärtää.

Väliaikojen perästä saattoivat he puhella.

— Suoraan sanoen, et paljon luota minuun. Olisin tahtonut kertoa sinulle suunnitelmistani ollen oikein lähellä sinua. Mutta sinä nyt tahdot, että tässä välillämme on turkkeja ja vällyjä. No niin, voihan se olla turvallisempaa. No niin, suoraan sanoen: minä en luota hyvyyteen. Se on se, minkä kokemus on opettanut minulle.

Hän oli laatinut itselleen sen suunnitelman, että hän kasvattaa alustalaisiaan kuin lapsia, ankaralla kädellä. Heidän ei pidä edes tuntea, että ankaruuden takana on hyvä tarkoitus. Se huomataan sitten joskus, kun ankara käsi jo on poissa. Alustalaisten täytyy ainoastaan tuntea ankara herra, joka tekee oikeutta — vihatkoot sitten tai rakastakoot häntä. He tulevat luulemaan, että hän etsii omaa hyötyään, mutta kaikki tulee lankeamaan heidän hyödykseen. Pitää olla vakuutuksia ja säästökassoja joka lajia. Ja jokaiselle tulee olemaan pakollista käyttää niitä.

— Meidän kansamme on liian kehittymätön ymmärtääkseen hyvyyttä. Vain jalot yksilöt saattavat käsittää hyvyyden. Mutta minä kasvatan heitä kovuuden kautta kestämään hyvyyttä. Minä tulen rakentamaan asunnot niin ja niin ja ne käydään talon puolesta tarkastamassa, ne täytyy pitää kunnossa. Minä panen jokaiselle, joka tulee talon palvelukseen, pienen summan säästöpankkiin ja koetan kasvattaa ihmisiä itse kartuttamaan tätä säästöä. Vanhuudenvakuutus täytyy tulla yleiseksi... Kuinka mielelläni olisin puhunut näistä kaikista poski poskea vastaan painuneena, siellä omassa kodissa... Mutta sinä paha tyttö et tahtonut...

Alma veti kintaan kädestään ja pujotti kätensä Lennartin suureen nahkaiseen rukkaseen.

— Täällä on meidän kotimme, sanoi hän hiljaa, — täällä taivaan kannen alla. Kuinka sinä olet hyvä, kuinka minä sinua rakastan. Nyt me oikein puhumme.

Ja he puhelivat, kuunvalon vuotaessa yli kimmeltelevän jään. Läheni jo puoliyön aika, kun Kankaan kirkonkylän tumma talorykelmä tuli näkyviin taivasta vasten.

Kylän ei kauan tarvinnut odottaa ennustettua kotitarkastusta. Se tuli niinkuin tarkoituksella olisi asetettu samana aamuna, jolloin Parannan isäntävainajan hautajaiset olivat ilmoitetut tapahtuviksi kirkonmenojen jälkeen. Joka talossa ja asumuksessa hypättiin sinä aamuna, sillä kaikki valmistautuivat lähtemään kirkkoon ja jo varhain tuli Ummen saarelta näkyviin se musta hevosjono, joka oli lähtenyt vainajan kodista liikkeelle päivänsalon tuskin tuntuessa. Sykähdys oli käynyt läpi jokaisen sydämen, kun peltitaulu, joka nähtävästi oli asetettu pystyyn ensimmäiseen rekeen, alkoi kimmeltää auringossa. Säteet sinkoilivat kuin miekanterät yli valkoisen lakeuden pitäjäläisten sydämiin.

Alma tytär sattui olemaan kotinsa kuistilla, kun santarmit, kaksi luvultaan, poliisi Juureva ja vielä yksi mies, jota ei Alma tuntenut, saapuivat. Alman ensimmäinen ajatus oli: kuinka saisinkaan heidät saliin siksi kunnes isä ja Riikka ehtivät kirkkoon. Mutta jumalanpalveluksen alkamiseen oli vielä kolmatta tuntia, ja vaikka »kirkkoväärtien» oli tapana lähteä hyvin hyvissä ajoin, niin oli tämä sittenkin aikaista. Joka tapauksessa Alma tarjosi kätensä ensin poliisille ja sitten muille herroille. Juureva pusersi hänen ojennettua kättään, ehkä hiukan häpeissään, liiankin lujaan, mutta toiset eivät tahtoneet ottaa sitä vastaan. Alma tyrkki heille — vaistomaisesti etsien aikaa, käsittääkseen miten oli meneteltävä — tyrkyttämällä kättään ja avasi siinä yksintein oven saliin. Pian seisoivat santarmit sinipunervissa pukimissaan, Juureva ja tuntematon herra päällysvaatteisillaan, suuressa valkoisessa huoneessa juhlallisten murattikaarten alla. Alma viipyi hymyillen heidän edessään. Todella hän hymyili hymyä, joka sillä hetkellä oli hänelle annettu, tuntematta mitään pelkoa. Oman pitäjän poliisi selitti innokkaasti ja kiukkuisesti jotakin värväyksestä ja matkustamisesta. Ei hätää mitään, ajatteli Alma, kyllä minä vaan selviydyn, kun ei Riikka pääsisi sotkemaan. Kirjavapukuiset herrat katsoivat

häneen pitkään ja mahtoivat kysyä toisiltaan, oliko tuo naurava naishenkilö tuossa pikkuhekkali, niinkuin Kankaan pitäjässä sanottiin. Oli varmasti, siltä tuntui Almasta sillä hetkellä itsestäänkin. Tai olisiko hän ollut niin ylen viisas? Viisaus ja hulluus menivät sillä kohdalla aivan sekaisin.

— Täällä on harjoitettu villitystä ja yllytystä, selitti Juureva.

— Kyllä Juureva vaan sen tietää mitä yllytystä ja villitystä meillä Tuunassa on harjoitettu, hymyili Alma lauhasti.

— Niin onkin. Nuori herra on nyt koulussa, se Eino-Ilmari. Mutta se vehkeili jouluna yhdessä Ahosen puotipojan kanssa, sen Kallen, ja Kalle hiihti peltojen poikki yhtenä yönä tipotiehensä. Ammuin perään, mutta pääsi kun pääsikin ...

— Ahosen puotipojasta en mitään osaa sanoa. Sellainen kohtelias hän oli puodissa ja oikein punnitsikin. Se Iivari, joka siellä nyt on, punnitsee nätimmin ja vakuuttaa sitten vain, että saippua on kuivanut matkalla. Hahhahhah. Vahinko se kylälle oli, että Kalle ...

Santarmit alkoivat kyllästyä pitkään puhetulvaan, jota eivät ymmärtäneet. Tuntematon nuorukainen taas oli ottanut esiin paperia ja kynän sekä asettunut pöydän ääreen. Hän puuttui nyt asiain johtoon. Epämukavaa hänelle oli asettaa jalkansa alas lasketun pöydän levyä vastaan, mutta hän ei näyttänyt keksivän mitään keinoa.

— Nämä herrat haluavat tavata isäntää itseään, sanoi nuori mies selvällä suomenkielellä.

— Isäni on kirkkoon lähdössä, selitti Alma. — Täällä on tänään suuret hautajaiset. Parannan isännän, joka tuli hulluksi ja kuoli Helsingissä. Hän meni piikkilankaaitaan ja...

Nyt herrat varmaan sanoivat toisilleen, että tuo nainen on hullu. Ja taitavatkin olla oikeassa .. .

— Niin, ja isäntä on muutenkin vanha, toimitti Juureva, keskeyttäen hänen puheensa. — Otsin staarii, selitti hän kumarrellen santarmeille.

— Ja isäni on kirkkoväärti, olkaa hyvä, Juureva, ja sanokaa herroille, että hän on kirkkoväärti, hänen täy-

tyy olla virkansa puolesta kirkossa. Selittäkää, minä kyllä toimitan, että taas saatte meiltä pikkuvasikkaa. Sisareni ja minä saatamme aina isää, voisi muuten kaatua kupsahtaa ...

yhtäkkiä kolahti nyrkki pöytään. Nuorukainen, joka oli asettunut sen ääreen, vaati hiljaisuutta.

— Tämän talon poika, joka on isäntänä Somerilla, on lähtenyt matkalle?

— On kyllä.

— Mitäs te tiedätte tästä matkasta?

— On parasta puhua totuudenmukaisesti, sekaantui Juureva vilkkaasti puheluun, — helpommalla pääsee ja pikemmin menee. Ja rangaistuskin on pienempi. Ja sitäpaitsi nämä herrat jo kaikki tietävät.

Nuorukainen istui pöydän ääressä, vaivalloisesti etsien sijaa jaloilleen, kynä korvan takana. Alma meni, yhä hymyillen, hänen luokseen ja taipui avaamaan pöydän levyä. Nuorukainen ei hymyillyt. Hän näytti köyhältä, päällystakki oli kulunut ja hampaat olivat harvat ja madonsyömät.

— En minä mitään tiedä, sanoi Alma, — muuta kuin että joka päivä olemme odottaneet häntä kotiin. Kyllä kai hän näinä päivinä tulee.

— Älkää te kierrelkö, huusi nuorukainen, — tiedätte, että hänet on Ruotsin rajalla otettu kiinni ja että hänen taskuistaan on löydetty papereja, jotka saattavat hänet hirteen.

Alma hymyili levollisesti.

— Kyliä se on ollut joku toinen ihminen. Minun veljenihän on Venäjällä.

— Shtoo anaa gavarit? kysyivät molemmat santarmit, ja Alma ymmärsi, etteivät he olleet tyytyväiset tähän yhteen kuulusteltavaan, vaan halusivat puhutella useampia. Hän halusi kuitenkin pidättää heitä täällä, ehkei Riikka ollut heitä huomannut, hän ei mitenkään tahtonut, että he kuulustelisivat Riikkaa. Ja hän alkoi nyt kertoa veljensä matkoista kuinka hän oli myynyt Pietariin heiniä ja mitä hän oli saanut kilolta. Viime aikoina hän oli vienyt kalojakin — jäähdytettyinä — ja voita. Hän viipyi usein niin kauan ... Niin, ja nythän oli vielä

toinenkin syy viipymiseen, vaikkei siitä oikein huolinut mainita...

— Shtoo anaa gavarit? panivat koreapukuiset herrat tuontuostakin joukkoon, saamatta Almaa lakkaamaan puhumasta. Tuunan vaitelias, hiljainen tytär oli puheliaisuudestaan itsekin hämmästyksissään, mutta se meni kuin itsestään. Hän tiesi, että hänen vastauksistaan saattoi riippua ihmishenki.

Tulkki, joka samalla teki pöytäkirjaa, rupesi nyt kyselemään Arvo Mäkimatkaa ja kauppapalvelija Ahosta. He olivat lähteneet samana yönä, Mäkimatka ja Someri sinä ja sinä yönä ja Ahonen viikkoa myöhemmin. Kuka heitä täällä värväsi? Mäkimatka, eikä kukaan muu.

— Vai niin, sanoi Alma. — En minä vaan olisi uskonut. Helsingissähän hän nytkin on, Mäkimatka.

Hän rupesi yhtäkkiä nauraa hihittämään eikä taaskaan tuntenut itseään. Hän oli muistanut sulhasensa ja tullut ajatelleeksi, että voisiko Lennartilla ehkä olla tässä jokin vaara, Arvon veljenä.

— Sehän on sellainen huikentelevainen, Arvo, sanoi hän. — Eihän hän missään virassakaan pysy, ei suinkaan hän mihinkään sellaiseen pysty ... mitä herrat tarkoittavat?

— Ne ne juuri ovat pystyneet... pani tulkki hampaittensa välitse ja kirjoitti papereihinsa.

Koreapukuiset herrat olivat ruvenneet katselemaan ympärilleen. Toinen meni Eino-Ilmarin huoneen ovelle ja tuijotti piironkiin. Toinen koputti astiakaappiin salissa . .. Avasi... Ehtivät isän kanssa lähteä! ajatteli Alma, ennenkuin ovat tutkineet nämä kaapit. Kun rupeaisivatkin tutkimaan. Niissä on vaikka miten paljon vanhoja talonkirjoja.

— Ei, sanoi hän yhtäkkiä ja meni totiseksi, — ei niissä kaapeissa ole yhtikäs mitään.

— Shtoo anaa gavarit? kysyivät herrat taaskin.

Tulkki lähetti poliisin heidän avukseen ja jatkoi kuulustelua Alman kanssa. Paljon nuo tiesivät, ihmetteli Alma mielessään, tarkalleen tiesivät minä yönä Toivo ja Arvo olivat lähteneet. Lieneekö siinä ollut perää, että Eino-Ilmari olisi ollut samoissa toimissa? He tiesivät varmaan enemmän kuin kotiväki, nuo oudot ihmiset.

Alma vilkuili astiakaappia ja Eino-Ilmarin huonetta kohden, tekeytyen levottomaksi. Ja todella alkoivat herrat haeskella. Juureva tavaili ruotsalaisia sanoja joistakin kellastuneista käräjäkirjoista. Tämähän menee mainiosti, ajatteli Alma. Kunhan vaan Riikka pysyisi poissa täältä.

Ei se ole itse Ahonen, joka täältä on lähtenyt karkuteille; selitti poliisi nyt hiljaa nuorelle herralle. — Se on hänen kauppapalveluansa Kalle. En tiedä liikanimeä, me olemme täällä aina vain puhuneet Ahosen Kallesta.

No mitä te osaatte kertoa koululaisesta Eino-Ilmari Tuunasta? Kehoitan teitä pysymään totuudessa, se on teille itsellenne ja syyllisille kaikin puolin edullisempaa.

Alma tunsi kalpenevansa.

— Ei ne näitä ole, huusi Juureva ikkunan äärestä. — Nämähän ovat kauppakirjoja ja torpankontrahteja. Kirjeitä nämä herrat tahtovat nähdä ...

Nuorukaisen käsi kolahti taasen pöytään.

— Tämä täällä vastaa ensin. Mitä siis tiedätte Eino-Ilmari Tuunasta.

— Mitäs minä sitten .. . Hän on veljeni. Hän on hyvä poika...

Nyrkki koputti pöytään.

— Siitä voi olla eri mieliä. Ikä .. . luokka ... harrastukset ... sellaisista tiedoista saattaa olla kysymys.

— Ai, sillä tavalla. Hän on seitsemäntoista... Kahdeksantoista. Seitsemännellä luokalla. Hän on sairastellut ... silmiään. Ja muutenkin. Hänellähän on äitikin aivan parantumaton sairas. Minun äitipuoleni. Tuollahan hän on ollut liikkumattomana jo kuinka monta vuotta. Urheilijako? Eino-Ilmariko? Ei. Kyllähän hän suksilla pysyy, mutta ammuskellut... ei. Niin, taikka lintuja, täyttääkseen niitä. Ja koonnut linnunmunia ja perhosia. Niillä on siellä koulussa sellainen innostunut opettaja luonnontieteissä . .. Kyllä se on veljeni huone, missä herrat juuri ovat. Kai siellä voi olla laatikossa jokin kirje ...

Kirjuri pani jotakin paperille ja Alma totesi, että portaissa käytiin nopein askelin — se oli Milja. Hän huusi

portailta. Ehkäpä hautaussaatto jo oli lähellä. Mitähän kello saattoikaan olla? Eino-Ilmarin keinutuolimatosta hehkui iloisia punaisia ja keltaisia ruusuja. Mitähän nuo herrat nyt löysivät?

Heidän päänsä olivat kaikki yhdessä ja he katselivat jotakin esinettä. Oliko siellä sittenkin ollut jotakin vaarallista? Alma tunsi kylmän aallon käyvän läpi koko ruumiinsa. Poliisi erottautui joukosta ja tuli häntä kohden, kädessään jokin pieni esine.

— Mikä tämä on?

Alma veti suupielensä korvia kohden niin kauas kuin taisi ja tarttui esineeseen. Häneltä oli juuri pääsemäisillään: se on palkinto, veljeni sai sen kilpahiihdossa. Mutta hän sanoi nopeasti:

— Se on luokkamerkki. Kuudennella luokalla ollessaan pojat sen teettivät. Ne olivat niin hyvät ystävät, se luokka. Mitäs tämä onkaan tässä — revontulet? Vai onko se aamurusko?

— Pääskynen se on, minun silmilläni nähtynä, sanoi poliisi.

Nyt joku tuli saliin. Alma näki kirjurin hiukan kumartuvan ja jäävän ovelle odottamaan, että tulija astuisi lähemmäs. Alma tunsi astunnasta sisarensa. Vierailta ei saattanut jäädä huomaamatta miten hän kuumeni ja punastui. Kaikki astuivat ovea kohden. Riikka Tuuna seisoi keskellä salin lattiaa, yllään vanhanaikainen musta kirkkopukunsa, kaulan ympärillä kaitainen valkea pitsi. Hyvin kalpeana ja silmät suurina ja avonaisina katseli hän vieraisiin. Kaikki on hukassa, ajatteli Alma. Kuinka tyhmä minä olen ollut, olisihan minun pitänyt tietää tämä. Hänen silmänsäkin jo ovat auki niinkuin selkoisen selälleen aukaistu veräjä. Minä onneton, mitä minä olen tehnyt!

— Mitä tämä on? kysyi poliisi, tuoden Tuunan vanhemman tyttären eteen pientä esinettä. — Tämä tässä ... tämä neiti sanoo, että se kuvaa aamuruskoa. Minun silmissäni se on lintu.

— Se on lintu, sanoi Riikka Tuuna käheästi.

— Vai niin, no katsokaas nyt.

— Shtoo anaa gavarit? sanoivat santarmit yhteen ääneen ja poliisi jatkoi edelleen:

—Mitäs neiti muuta tietää tästä pienestä leikkikalusta?

Riikka nieli jotakin.

-Se on ensimmäinen palkinto. Veljeni sai sen kilpahiihdossa.

Poliisilta pääsi iloinen nauru ja kirjuri riensi kääntämään sanoja santarmeille. He tulivat kaikki saliin ja kirjuri asettui uudelleen pöydän ääreen. Alma tunsi, että hän nyt huoleti olisi voinut poistua, mutta hän oli ikäänkuin kasvanut kiinni siihen ikkunanpieleen. Miehillä oli uusi into kysymyksiä tehdessä tutkittavan kanssa. Riikka vastasi selkeästi ja lyhyesti aivan niinkuin raamatussa käskettiin: On, on, tai: ei, ei. Hän ei salannut mitään.

— No, tämä nuori Mäkimatka . . . onko hän harjoittanut kiihoitusta ja värväystä?

Riikka oli hyvin kalpea, kun hän vastasi:

— En usko ... En tiedä ... En usko.

— Siis on. No entä velipuolenne sitten?

— Ei! sanoi Riikka ja ravisti suuttuneena päätään. — En ainakaan usko, lisäsi hän ikäänkuin kuitenkin peläten omantuntonsa puolesta. — Ei, en tiedä.

— Siis on.

Kun isän raskaat askeleet tulivat ovelle, pääsi Alma paikaltaan ja kiiruhti häntä kohti. Hän ojensi hänelle Riikan virsikirjaa ja kysyi, minne he kaikki olivat jääneet.

— Tulee jo kiire. Missä te olette? Onko täällä vieraita? Seppele pitää ottaa pappilasta.

Santarmit eivät kuulustelleet keitään muita talossa. He tunsivat saaneensa luotettavat tiedot. Toinen pani taskuunsa kaksi kuvakorttia, joista toinen oli Arvo Mäkimatkan lähettämä, toinen Toivon, sekä Eino-Ilmarin hiihtopalkinnon. Pian katosivat he näkyvistä yli valkoisen pihamaan. Ja heti heidän jälkeensä läksivät talosta vanha kirkkoväärti ja hänen molemmat tyttärensä, virsikirjat käsissä, siistissä vanhanaikaisissa mustissaan. Kirkkoväärti kiirehti edellä, hän oli jo kovin levoton. Vasta hetken perästä, kun Alma tuli hänen rinnalleen, hän kysyi:

— Mitä ne tahtoivat? Kun ei tultaisi myöhään. Seppele on pappilassa.

Hänen piti ensi kertaa elämässään olla mukana laskemassa seppeltä ja tehtävän tärkeys täytti hänet kokonaan. Teillä ja kujilla tuli kansaa sekä jalan että reellä. Venäläiset sotamiehet olivat hekin liikkeellä, mutta pysyttelivät syrjästäkatsojina ikäänkuin olisivat tunteneet päivän vakavuuden työntävän itseään ulkopuolelle sen piirin missä paikkakuntalaiset tänään liikkuivat: kirkon ja sen ympäristön. Aurinko säteili alas taivaan kirkkaudesta. Pieninä ponnistivat ihmiset alhaalla lumiaavalla. Tuunan kirkkoväärtikin ponnisti muiden mukana, hän oli tänään mielestään tärkeämpi kuin koskaan. Hänen molemmat tyttärensä kulkivat hänen perässään, nuorempi levottomana pälyillen ympärilleen, poskilla helakat pilkut, vanhempi keltaisen kalpeana, piirteissä ylimaallinen rauha ja hartaus.

Hänen on hyvä ja minun on paha, ajatteli nuorempi tytöistä. Kumpi meistä on tehnyt oikein ja mikä on totuus?

Kun Alma pappilan kuistilla asetti isänsä käsivarrelle Kankaan kunnan seppeleen, nousi hautaussaatto juuri ylös rantatöyrästä. Kuuraiset hevoset höyrysivät ja peltitaulu havuilla koristetun surureen edessä lähetteli sädemiekkojaan ilmaan ja ihmissydämiin. Nyyhkytys nousi kirkkomiesten rinnasta, kun he ajattelivat tätä kuolemaa. Kirkko väärti hymähteli ja käänteli nauhoja. Ei hän ollut nähnyt koskaan vielä niin kaunista kukkalaitetta. »Autuaat ovat puhtaat...» Oikein se oli, että se tuli nauhoihin.

Kirkonkellot alkoivat soida.

Riikka Tuuna kohotti päänsä kohti tuttuja mustia tapulinaukkoja ja tunsi malmin värinän vavisten kulkevan läpi ruumiinsa. Oli kuin kellon sävelissä taivaallisen Isän armo olisi vuotanut hänen sieluunsa. Kuinka onnellinen hän tänään olikaan! Hän oli saanut lausua totuuden, kaiken uhalla. Ja nyt palkitsi suuri Isä häntä tällaisella rauhalla. Hän sai tuntea astuvansa pidellen kiinni Jumalan kädestä ja niin kevyt oli askel. Rakkaat kellot, Jumalan viestien kantajat, kumisivat yli aurin

koisen seudun, yli elävien ja kuolleiden. Ah, kun olisikin saanut tänään kuolla.

Mutta hän kuului vielä elävien joukkoon ja elävien huolet olivat hänen osallaan, huolet — joskin kaikista huolista pyhimmät ja rakkaimmat: tämän Kankaan kirkon huolet.

Kaikki nuo ihmiset olivat tutut ja he nyökkäsivät tai tulivat antamaan kättä. »No mitäs sille emännälle kuuluu? ... Niin, niinhän sen piti menemän, sellaisen hyvän miehen ... Meidän emäntä se vaan sairastaa, ei elä eikä kuole.» »Siellä meidän kulmalla tuli sellainen kamala tapaus, että oikein sitä on vaikea mainita... kun nuo venäläiset sotamiehet... ei sitä tahdo osata puhuakaan turmelivat yhden lapsen, torpparin kaksitoistavuotiaan tyttölapsen. Sen oli äiti vain lähettänyt aittaan ... siinä illansuussa, juuri että vähän hämärsi... Ja kyllä tupaan oli kuulunut huuto, mutta kuinka eivät olleet heti lähteneet katsomaan. Kun sitten lapsi rupesi viipymään ja menivät hakemaan, niin ei missään ollut. Ja askeleetkin olivat niin sotketut, ettei niitä voinut seurata. Ja vasta sitten iltayöstä, kun ottivat koiran — ei se mikään poliisikoira ollut, oma vaan, mutta sellainen viisas, joka tuo kotiin jäniksenkin —, niin sitten löydettiin heinäladosta metsänlaidassa. Ja vähissä hengin, vaatteet ihan revittyinä, oli vaivainen ollut... Että kyllä nyt on Jumala antanut pahuudelle vallan .. . Eihän sitä varmuudella osaa sanoa, nuo sotamiehetkö sen tekivät vai kutka, mutta ne siinä kumminkin juuri olivat kulkeneet siihen aikaan... Ei ymmärrä, mikä tästä lopulta tulee...»

Riikka Tuuna ei nyt olisi jaksanut kuunnella tämäntapaisia asioita. Hänen sielunsa ei olisi tahtonut korkeudestaan astua takaisin synnin lokaan ja likaan. Mutta uutinen oli jo kuin katkera juoma sekaantunut hänen suoniinsa ja kirveli samoissa jäsenissä, jotka äsken vavisten olivat ottaneet vastaan kellonsoiton. Kauheaa ... Missä Jumala oli? Täällä, täällä... tuossa auringonpaisteessa, tuossa kellonsoitossa, tuolla tutussa kirkossa, näiden hauraiden ihmisten sydämissä, jotka kuitenkin kaikki olivat luodut Jumalan kuviksi...

Tässä oli Kutoja-Annan tuttu, luhistunut mökki.

Kuinka monet kangasmallit siellä olikaan yhdessä suunniteltu! Leipurin portailla oli miestä kuin seivästä humalikossa. Tuossa koivussa oli käki alkanut kukkua, kun piispa ja rovasti vaunuissa tulivat kohdalle. Siitä oli kauan, Relanderi-vainaja oli silloin ollut Kankaan pappina eikä pitäjä ollut oma seurakuntakaan. Nopeasti kuluivat vuodet, mutta Jumalan armo oli sama. Kuinka Hän kuitenkin päästikin tapahtumaan jotakin niin hirmuista kuin että lapselle .. . Sillä oli tietenkin jokin tarkoitus. Ehkeivät olleet vanhemmat etsineet totuutta ja ohjanneet elämäänsä totuuden mukaan. Jollei ihminen ohjannut elämäänsä, niin elämä ohjasi häntä, sellaista se oli... Eivätkö taas olleetkin ajaneet hevosiaan aitauksen sisäpuolelle, vaikka niille oli tehty ruuhia oikein pitäjän puolesta. Kauemmas! Heinätukkoja taas joka paikka täynnä! »Kuulkaas Linteeni, ettekö olisi niin hyvä ja veisi tuota hevosta tuonne. Kun ovat niin ajattelemattomia .. . Kiitoksia vaan. Onpa siinä uskollinen koira, niin haukkuu, että ... En nähnytkään, sieltä vällyistä nousi... Kenenkä hevonen tämä on, en tunnekaan.» Riikka kokosi itse viimeiset heinänrippeet ja kuljetti ne perässä .. . »Aijai, mikäs nyt on, kim eivät ole muistaneet paareja tuoda . . . Ovatpa panneet sakeaan havuja, tarttuvat niin kiinni vaatteisiin. Aaltonen, huomenta .. . Jumal'antakoon ... Kuulkaas, paarit täytyy ottaa tänne, hautaussaatto nousi jo ylös rantatörmää ... On, on nyt niin ihana aamu. Onhan tie haudalle luotu tarpeeksi leveältä auki? Kun on näin paljon kansaa liikkeellä...» Riikka Tuunan laiha jäntevä olento pujotteli hevosten ja siellä täällä seisoskelevien ihmisryhmien lomitse ylös mäkeä. Kirkonkellot heläyttivät ilman sineen viimeiset hiljaiset läppäyksensä. Riikka loi terästetyn katseensa kirkkorakennukseen, pihamaalle ja portaisiin, sitten hän nopeasti kiersi nurkan, poimi tieltä paperossinpään ja viskasi sen kauemmas lumeen — aina noita piti olla noita paperossinpäitä! Tämän jälkeen tulivat tutut liikkeet juuri samoina kuin vuosikausien kuluessa: samat askeleet ovelta ovelle, portailta toiselle, samat tarttumiset ovenripoihin. Ja silmien edessä oli aina tuttu näky: milloin kulma kirkkoa penkkipäätyineen, numerotauluineen, milloin kaappi,

missä messupaidat ja kauhtanat riippuivat, milloin pinkka samankokoisia virsikirjoja, milloin luukku lattiassa, joka vei kellariin. Tämä luukku oli kauan, oikeastaan koko ajan jolloin Juureva, poliisin veli, oli ollut kanttorina, tuonut Tuunan tyttärien mieleen epäilyksen ajatuksia: kanttori nautti kirkkoviiniä, se oli varma se! Alma oli kerran tavannut hänet tulemasta ylös portaita, viiksiään pyyhkien. Silloin olisi hänelle pitänyt laki lukea. Riikka Tuuna odotti vaan samanlaista tilaisuutta ... Tuolla istui jo kirkossa uskollisin seurakunta: Ranta järven vanha isäntä miesten puolella ja sokea Leena taluttajapoikineen naisten puolella. Se oli sellainen hullu poika-parka, joka aina hoki: Jumala mun isäni, Leena mun äitini ja kirkko kotoni... »Jumal'-antakoon .. . mistäs kaukaa te ... ? Kirkkoherra kastaa heti kun saapuu, tuokaa vaan lapsi... No kuulutustako se Jaakko tuo? No sekös morsiameksi tuli se Aina? Jumalan siunausta vaan.»

Kirkonkellot alkoivat soida: kirkkoherra saapui ruustinnan kanssa.

Juhlallinen jumalanpalvelus siitä tuli ja juhlalliset olivat hautajaiset kirkonmenojen jälkeen. Herran voima oli kirkkoherrassa, kun hän vainajan muistoksi puhui. Eikä hän säikähtänyt lausua julki mitä seurakunnan mielessä liikkui tämän kuolemantapauksen johdosta, kuinka seurakunta katsoi tätä parasta miestä joukostaan uhriksi, jonka sortovalta oli vaatinut. Se oli miltei jo niin rohkeaa puhetta, että moni säikähti, varsinkin kun poliisi Juureva virkapuvussaan liikkui kirkonmäellä. Olisihan kirkkoherra voinut valita raamatuntekstin, jossa olisi sanottu sama asia, eihän sitä olisi tarvinnut sanoa näin paljaalta. Myöskin seppelten laskeminen oli juhlallinen. Voiton muista vei ehdottomasti Kankaan kunnan seppel ja maanviljelijä Paananen puhui sitä laskiessaan mieleenpainuvia sanoja vainajan elämäntyöstä. Tehtävät olivat jaetut niin että Paanasen piti pitää puhe ja Tuunan lukea kirjoitus seppeleen nauhoista. Jo puheen aikana alkoi näkyä pientä liikettä juuri sillä kulmalla missä puhuja seisoi. Vanha kirkkoväärti oli yhtäkkiä tullut vakuutetuksi siitä, ettei hän saa täytetyksi sitä tehtävää mikä on hänelle uskottu: hänen leu-

kansa eivät liiku eikä hän voi sanoa määrättyjä sanoja. Hän kääntyi siis ympäri ja viittoi jotakin toista lukemaan sanoja. Kukaan ei kuitenkaan kuunnellut häntä, vaan jokainen väisti sekä hänen katsettaan että hänen liikkeitään. Hetken aikaa hän oli hiljaa ja ajatteli: ehkä Jumala kuitenkin antaa palvelijalleen sen voiman. Ja hyvän aikaa hän, kääntyneenä juuri umpeen luotua hautakumpua kohti, odotti tätä voimaa. Viime hetkessä usko hänet petti. Paanasen puhe loppui yhtäkkiä. Silloin hän hätääntyneenä sai suustaan: **»1-1-1**-lukekoon joku nuoremmakseen!» Paananen vei jo seppeltä kummulle ja Tuunan täytyi kuin maneetin vetämänä seurata mukana. Hän kumartui siis vaivalloisesti maan puoleen, levitteli nauhoja ja änkötti jotakin, jota oli mahdoton ymmärtää. Hänen nuorempi tyttärensä tarttui nyt hänen käsipuoleensa ja talutti hänet pois.

Heillä oli molemmilla, sekä nuoremmalla että vanhemmalla, ollut kuumat hetket niinä minuutteina, jotka heidän isänsä oli edustanut. Kankaan kuntaa Parannan isännän hautaustilaisuudessa. Mutta mitäpä asialle mahtoi.

Opettaja Kuusen johdolla saatiin nyt kuulla naiskuoron laulua. Kaikkien oli kuitenkin jo kylmä ja jokainen tunsi sitä salaista tiedotonta kevennystä, mitä elävät tuntevat, kun he ovat suorittaneet viimeisen palveluksen vainajalle ja pian saavat palata rakkaihin maallisiin toimiinsa. Nälkäkin oli ja tiedettiin vuokraajan luovuttaneen pappilan väentuvan kahvikestitystä varten. Odottamatonta huomiota herätti yhtäkkiä ammunta, jota alkoi kuulua jostakin. Mistä? Olivatko venäläiset panneet toimeen harjoituksia, vai mitä? Oliko tarkoitus hyökätä tänne? Oliko kirkkoherran puhe nyt jo tullut tiedoksi ja johtuiko mielenosoitus siitä? Kymmenkunta laukausta kuitenkin vain kuultiin, sitten ammunta lakkasi ja elpyneen hartauden vallassa vietiin toimitus loppuun.

Istuessaan Parannan emännän vierellä reessä, mihin vanha kirkkoväärti oli talutettu, hän yhtäkkiä sai takaisin puhelahjansa ja änkytti:

— To-to-ttopias Pparannalle, ke-kelpo kkansa-laiselle ja i-isänmaan pojalle kiitollisuudella Kankaan

kunta. Autuaat ovat puhtaat sydämestä, sillä he saavat nähdä Jumalan. Ju-jumala ei a-antanut v-voimaa äsken, mu-mutta ny-nyt antaa. Ja onhan se yhtä hyvä tässä näin.

— On kyllä, on kyllä, vastasi vainajan paljon kärsinyt elämäntoveri. — Vasta kuollessaan hän pääsi ulos verkosta. Koko ajan hän tuskitteli hämähäkinverkossa. Nimittäin piikkilanka-aidassa. Sellaista se on täällä murheenlaaksossa.

Maanantaiaamuna valokuvattiin Parannan isäntävainajan hautakumpu. Kiihtyvässä pakkasessa kimmeltelivät vaharuusut ja elävät kukat kilvan silkkinauhojen kanssa, jotka kuura oli siroittanut täyteen jäätähtiä. Seitsemän seppeltä oli haudalle laskettu, paitsi kukkakimppuja. Itse valokuvaamisen aikana katselivat venäläiset sotilaat sekä toimitusta että kumpua ja myöhemmin päivällä pistäytyi yksi ja toinen pitäjäläinen kalmistossa. Auringon laskiessa seisoi siellä nainen yksinänsä, hartioillaan suuri saali. Hän pusersi viluisia käsiään ranteidensa ympärille ja tuijotti vuoroin hautaa, vuoroin taivasta kohti. Hän oli levoton — mistä tämä levottomuus olikin tullut. Eilen oli hänellä ollut suloinen varmuus ja rauha. Tänään oli epäilys iskenyt häneen kyntensä. Mitä voi santarmien tutkinnon johdosta tapahtua? Voiko molemmille paenneille, Arvo Mäkimatkalle ja Toivolle, voiko Eino-Ilmarille tapahtua jotakin? Jumala, olen puhunut totta, olen tehnyt käskysi mukaan, jätän kaikki sinun haltuusi.

Vieläkö ne ovat elossakaan, Toivo ja Arvo? Miksi heidän piti lähteä! Olisivat pysyneet, Toivon olisi pitänyt kantaa ristinsä. Tuosta ovesta he kerran astelivat käsi kädessä, hän, Riikka, ja Arvo. Oli häät — ei h e i d ä n häänsä, niitä ei tule koskaan. Tämä käsi lepäsi hänen käsivarrellaan. Sovinnon sanaa ei lausuttu heidän välillään. Ikuinen sovittamaton pimeys jäi heidän välilleen. Ja sillä lailla on Arvo ehkä astunut iäisyyteen. Onko toisessa elämässä mahdollisuus päästä kuilujen yli? Vai jäävätkö he toisilleen vieraiksi sielläkin? Siellä ei naida eikä kuolla, niin, ei hän sellaista pyydä, ei, ei, mutta sovintoa, anteeksiannon sanaa, pientä silmäystä, joka ilmaisee, että lapsuudenystävä on unohtanut viime ajan

ja muistaa vain entiset pääsiäisajat. Ne, jolloin lumi suli ja kurjet tulivat ja Riikka Tuuna oli nuori sairas tyttö . . . Ah, muille, muille ihmisille on annettu kyynelten armolahja! Arvo Mäkimatka, oletko vielä maan päällä, vai joko olet tuolla ylhäällä? Katso minun puoleeni, minä en ole voinut sinua unohtaa, minä tahtoisin nähdä sinun silmäsi, sinun huulesi, minä tahtoisin koskettaa sinuun, käsiisi, hiuksiisi. . . Jumala, ota hänet pois minun mielestäni, minä tahdon kuulua sinulle, tahdon pitää vain sinua, Isäni, kädestä ja niin kulkea kunnes kuolen. Ja sitten minun sieluni saa anteeksi siltä toiselta sielulta, jolle olen tehnyt pahaa. Jumala, minä en päästä sinua. . . Mistä tulivat taas nämä ajatukset? Mistä tämä epäilys? Armahda minua . .. !

Aurinko oli jo kadonnut ja rusko sammui. Yhtäkkiä etsivät Riikka Tuunan silmät haudalta jotakin, johon ne olivat tottuneet katsomaan. Jotakin oli poissa. Missä se oli? Ja mitä se oli? Riikka Tuuna siirtyi silmänräpäyksessä henkisen kärsimyksen korkeudesta arkielämän käytännölliseen huoleen. Mitenkä tuntui kumpu ikäänkuin tyhjältä? Oliko valokuvaaja muutellut jotakin? Tuossa oli Kankaan naisten seppel, tuossa alustalaisten, tuossa . . . Mutta missä oli kunnan seppel, se jota isäkin oli ollut laskemassa? Paleli niin että hampaat kalisivat. Missä oli seppel? Tässä — mutta nauhat? Ei auttanut vaikka kohotti vihreää köynnöstä. Päinvastoin sai siitä täyden vakuutuksen, että nauhat olivat poissa. Rautalanka oli käsin aukaistu solmustaan. Nauhat oli otettu.

Varastettu! Varastettu haudalta!

»Poksissa», tuunalaisten ja somerilaisten koulukortteerissa oli jo pari viikkoa odotettu eväitä kotoa. Riikka oli luvannut tulla Miljan kanssa Virmalla tuomaan pojille ruokaa ja rahaa ja muutenkin toimittamaan asioita. Kolme kertaa oli Aliina leiponut ottaakseen vastaan vieraat, ja aina olivat leivät olleet syötävät omissa väissä, vieraita kun ei kuulunut. Alkoi jo tulla

puute. Puotivelka kasvoi. Mitä olikaan mahtanut tapahtua Riikka kun oli niin sanansapitäväinen ja säntillinen. Kyllä nyt mahtoi olla sairaus tai muu merkillinen tapaus esteenä. Enemmän kuin sisartaan odotti Aliina pellavia ja villoja, joita oli määrä kaupungissa vaihtaa langoiksi. Olisi jo vähitellen pitänyt saada langat värjätyiksi ja kangas kuteille. Hän oli ennenkin kutonut siinä koulukortteerin pienessä keittiössä, vaikkei siinä suinkaan hyvä ollut. Sinistä ja valkoista hän tällä kertaa aikoi kutoa ja vielä saada hameet neulotetuiksikin täällä kaupungissa. Ei niitä maalaisompelijoiden neulomia pukuja juuri viitsinyt ylleen pukea, kun oli tottunut siististi käymään. Sai aina niin taatut langat, kun oli eno värjärinä. Tuominen sillankorvassa, hänhän oli Aliinan ja Miljan eno. Toimeliaisuudellaan hän oli päässyt varoihin, samasta köyhästä torpasta Kankaan pitäjässä olivat äidin kanssa ja siellä äiti yhä hääräsi kahvipannuineen savupirtissä. Niin, mutta missä ne evääntuojat mahtoivatkaan viipyä?

Tätä ajatteli Aliina lakkaamatta ja siitä oli viime viikon aikana yhtenään puhuttukin. Siitä Aliina puhui sekä leipurilla että sekatavarakaupassa ja siitä hän puhui, kun kantoi pojille ruuat pöytään, milloin hernerokan, milloin luusopan, milloin paltun tai luumukeiton, joka viimemainittu oli poikien, kaikkien neljän, himoruoka. Oli ihmetelty, oli suututtu ja oli taas ihmetelty. Aliina, joka aina käkeämisestäkin tiesi milloin vieraita oli tulossa, ei enää viitsinyt pojille puhua unistaankaan eikä muista merkeistä, koska ei tällä kertaa mikään näyttänyt pitävän paikkaansa. Maailma oli kerrassaan sekaisin.

Eräänä päivänä hän pääsi aavistamaan, että todella jotakin outoa lienee tapahtunut Kankaan kirkonkylässä. Torilla oli suutarimestari Linnavuoren rouva puhunut heillä käyneen erään miehen, joka taas oli tavannut erään Kankaan miehen ja tämä oli kertonut, että santarmit Kankaan kirkonkylässä olivat vanginneet useita henkilöitä. Siinä se oli! Kukaties oli vangittu Mäkimatkan herroja ja vaikkapa olisi viety tyrmään naisiakin. Juuri Tuunan vanhempi tytär oli niin rohkea, että hän helposti oli voinut sanoa sotamiehiä vastaan. Oliko

hän niinkuin nainen, Riikka Tuuna — mieheksi hän oli syntynyt.

Tämän jälkeen alkoi Aliina epäillen pitää silmällä poikiaan. Mitä he iltakaudet puhelivat? Oudosti paloivat silmät heidän päässään. Eivät ne olleet mitään oikeita asioita, mitä he hautoivat. Kun eivät olisi olleet samoja asioita, joiden takia siellä kotipuolessa oli vangittu ihmisiä. Ehkäpä saatettiin jonakin päivänä tulla tännekin ottamaan kiinni heitä kaikkia täällä Poksissa. Ne olivat nämä pojat kaikki niin rohkeita puhumaan, Eino-Ilmari, Janne ja Ollikin — Vapiaani ei puuttunut sellaisiin, se hyvä puoli hänellä oli, vaikka hän muuten lausua pauhasi niin ettei sitä tahtonut jaksaa kuunnella ja vaikka hänellä oli pää täynnä teatterihullutusta.

Eräänä tiistai-päivänä, kun pojat istuivat päivällispöytään, astui Aliina sisään hyvin punaposkisena. Eino-Ilmari, joka tavallisesti toimi Poksin emännöitsijän kesyttäjänä, ryhtyi heti puhumaan Riikan ja Miljan tulosta, eivätkö vain tänään mahtane tulla. Mutta Aliinan kiihtymys alkoi heti purkautua.

— Ei tartte ruveta puhumaan muusta nyt, sanoi hän. — Minä vaan sitä, että mitä te täällä iltakaudet puhutte ja piirustatte. Ruokakaupan Hilma sanoo poliisin usein seisoskelevan täällä illalla ja katselevan, kun meillä on tuli niin myöhään. Ja kun minä sanoin, että mitä piirustanevatkaan pojat omia aikojaan, niin hän vakuutti, että sotakarttoja te piirustatte. Ja sitä ovat tehneet myöskin Mäkimatkan pojat, jotka on vangittu. Niin että siinä se on! Ja mitä ne ovat nuo sotaherrat kaikki pitkin seiniä? Ne ovat hyvin vaarallisia herroja ja Venäjän vihamiehiä. Tuo on itse Hintenpurki ja tuo on se Klukki, josta on laulukin tehty, ja kun ei se olisi juuri se jota te laulatte. Ja Hilma on sen poliisin tuttava, se on tänne vasta muuttanut. Ja se tulee vielä ulkoa sisäpuolelle, jollette ole siivolla. Ja sotaherrat alas seiniltä, mistä te ne olette saaneetkin. Jollette itse ota, niin kyllä minä heidät nypin, eikä se suuri työ olekaan, nuppineuloillahan ne ovat kiinni juuri kuin Ollin kärpäset. Joutuu tästä vielä edesvastuuseen se vanhempi ihminen, joka täällä on joukossanne.

No, no, panivat pojat silloin tällöin sanatulvan joukkoon.

Eino-Ilmari hillitsi itseään ja söi ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Janne Lehtonen nauroi ääneensä ja heitteli huudahduksia vanhan taloudenhoitajan purkauksen joukkoon. Olli Someri söi lautaseensa tuijottaen ja suonet hänen ohimoillaan olivat paksunaan kohisevaa verta. Myöskin hänen luonnottoman suuret kätensä olivat raskaat kuin moukarit, hänen niitä liikutellessaan veitsen ja haarukan varressa. Fabian Soikko tuijotti säikähtyneenä milloin Aliinaan, milloin lautaseensa. Hänen suuret kyyhkysensilmänsä kuvastivat kärsimystä ja vastenmielisyyttä kohtauksen johdosta.

— Johan Aliina nyt vallan joutavia, puuttui Eino-Ilmari vihdoin vanhan miehen tyyneydellä puhumaan. - Läksyjä me täällä luetaan iltakaudet, ei suinkaan ne päähän mene jollei pänttää. Sotakarttoja — tietysti me sotakarttoja tutkitaan, kun kaiken maailman sodista täytyy lukea. Ja nuo sotaherrat tuossa, nehän ovat olleet sanomalehdissä ja niistä on myöskin jo läksyt ja ne täytyy osata.

— Kuulkaas nyt Aliina, sanoi vuorostaan Lehtonen ylen vakavana, — maisteri tutkii tarkkaan mimmoinen tukka on Hintenpurkilla ja mimmoiset viikset Klukilla. Ne on niin vaikeat muistaa, sentähdenhän me on koetettu leikata miehet sanomalehdistä ja pantu tuohon seinään. Ne on läksynä juuri nämä viikset ja silmät ja sellaiset ensi lauantaina. Olkaas vaiti nyt, pojat, älkää katsoko seinään: minkä ikäinen mies on Falkkenhaini? Noo, juukelit, viitatkaa hiidessä, jos tiedätte, muuten saatte mennä nurkkaan joka sorkka. .. Nauratteko, juukeli. Noo, tämä asia otetaan framille uudestaan. Nyt sanokaa mitkä ovat Mackensenin ansiot maailmansodassa? ... Niin, että vastaa toverille, joka pitää kanssanne esitutkintoa, mutta valkeaposkisina istutte maisterin edessä, jahka nämä asiat ensi lauantaina ovat läksynä.

Tämän saarnan pidettyään Lehtonen istuutui ja ääneti jatkettiin ateriaa. Aliina oli kantamuksineen vetäytynyt keittiön ovelle ja seurasi sieltä keskustelua. Lehtonen korjaili kaiken aikaa silmälasejaan aivan niinkuin maisteri Kalliovaara — vaikka eihän Lehtosella ollut silmä-

laseja, mutta merkillisesti hän sai uskomaan, että ne hänellä oli. Hetkisen oli taloudenhoitajatar epävarma, oliko tämä kaikki kujetta vaiko todella täyttä totta. Kas hullua tuota Lehtosta, kun vielä päristelikin aivan niinkuin maisteri. Maisteri päristeli, se kuului olevan tauti, hän oli siitä käynyt lääkärissä. Muut pojat purskahtivat nauruun yhteen ääneen ja Aliina nauroi hänkin. Ei sille voinut mitään, niin hullua se oli. Ei ollut ihme, että pojat niin usein saivat maisterilta jälkeenistumista, täytyi siinä väkisinkin nauraa, kun tuollaista näki, vaikka se tautikin oli. Aliina nauroi niin että suuri vatsa hytki.

— Ei tartte... ei tartte minulle uskotella, että koulussa kysytään noiden herrain silmiä ja viiksiä, sanoi hän, kyynelten vieriessä vellimaljaan. — Ei tartte. Ne on sellaiset Epkyytin aikaiset ja Jerusalemin hävitykset, joita koulussa luetaan, tiedän minä sen verran.

— Mutta Aliina, Egypti on vielä olemassa ja kaikki mitä siellä nykyaikana tapahtuu, on luettava. Niinkuin sekin, kun Napoleooni kävi siellä ja rakastui Egyptin kauniiseen kuningattareen Kleopatraan.

— Vapiaani sanoo nyt, huomautti Aliina yhtäkkiä, — onko se totta, että noita murjaaneja, joita seinät tuossa ovat täynnä, luetaan koulussa. Vapiaaniin minä kuitenkin uskon.

Fabian Soikko hätkähti, hän kun oli pysynyt keskustelusta kokonaan loitolla. Tulipunaisena hän kirkkaalla, koulutetulla ja juhlallisella äänellään vastasi:

— Jaa, kyllä kai... Meidän luokalla ei vielä... mutta kyllä yläluokilla jo.

— Noo, oikeinkos se sitten pitää uskoa, kun Vapiaani sen sanoo. Nuo muut pojat on niitä koiranhampaita.

Aliina oli jo hyvällä päällä.

Mutta hänen mentyään antoi Janne Lehtonen merkin koko kasvoillaan ja ennen kaikkea suullaan, joka venyi korviin saakka, että nyt täytyi pitää kokous. Ja vaistomaisesti luoden silmänsä punakukalliseen seinään, jolle maailmansodan saksalaiset päälliköt kehnoina sanomalehtikuvina oli kiinnitetty, pojat siirsivät syrjään sen serttinkiuutimen, joka erotti yhden suuren huoneen kolmeen osaan. Riikka Tuuna oli Eino-Ilmarin avulla kerran omin käsin tehnyt tämän huonejaon. Suuret pojat

olivat silloin saaneet oman kamarinsa, pienemmät omansa ja pieni ruokahuone oli vielä jäänyt. Ainoa paha oli, että läksyjenluku ja Soikon lausunta kuuluivat juuri kuin samassa huoneessa. Ja serttinkiä oh mennyt neljänäkymmentä metriä.

Näittekös nyt, kuiskasi Eino-Ilmari, — »Lehmä» on saanut asiat tietoonsa. Me on oltu varomattomia. Tästäpuoleen ei saa näistä asioista puhua muuta kuin Ollin ja Vaapian poksissa.

Olli Someri käänsi yhtäkkiä totiset, verestävät silmänsä Lehtosen kasvoihin.

___Mutta jos tässä joukossa on ollut Efialtes!

___Pidä suus, sanoi Lehtonen ja hänen tukkansa tuntui nousevan pystyyn. — Itse saat olla se sama nuorukainen. Kuka tässä joukossa on kovakuonoisin? Tuo kaupungin yleislausuja. Sinä olet tosiaan sellainen papiaani, ettet voi kuiskata yhtä sanaa ilman että se kuuluu maistraattiin ja poliisikamariin asti.

— Mutta, yritti Soikko alkaa puolustaa itseään, — enhän minä ole niistä asioista . . .

— Kita kiinni! sanoi Lehtonen ja paiskasi likaisen kissanmuotoisen sohvatyynyn hänen kasvoihinsa, — Lehmä kuuntelee, Lehmä on tullut uteliaaksi. Ja »Sonni» voi seisoa ikkunan alla ja toinen Lehmä töllistelee meihin ruokapuodista. Ykskaks ovat täällä skorpioonit. Ovat olleet kotitarkastuksilla Kankaan pitäjässä ... Hss, sparlaakkanit heilahtelevat. Saarnaa jotakin, sinä yleislausuja, nopeasti. Anna tulla vaikka Vapautettua kuningatarta tai Lenorea ...

Soikko karkasi ylös tuolilta pöytänsä ääressä, laski toisen kätensä tuolin selkänojaan, yskähti ja alkoi:

VieF elää Ilkan työt, kenties
kauanki, kansan suussa.
Hän eli niinkuin Suomen mies
ja kuoli — hirsipuussa.

Konventtilausuja, joka jo oli saanut esiintyä seurahuoneellakin ja joka näki unta sellaisista tehtävistä kuin Hamletin, Kustaa Aadolfin ja Wilhelm Teliin, antoi tulla kuin köyttä vain. Kukaan ei häntä keskeyttänyt, hänelle

oli armotta kyllä sanottu hyvin katkeria totuuksia, sellaisia kuin että hänen väärät säärensä ja pieni kokonsa olivat voittamaton este suurten traagillisten osien esittämiselle. Mutta hän toivoi kasvavansa ja uskoi, että puku voisi korjata vääräin säärten häiritsevän vaikutuksen, eivätkä toverit rehellisyydessäänkään enää kiusanneet häntä.

— Ken vaivojansa vaikertaa
on vaivojensa vanki,
ei oikeutta maassa saa
ken itse sit' ei hanki...

jatkoi nuori Fabian syvällä vakaumuksella ja kierteli hikoillen kaulaansa.

— Lehmä, kuiskasi Eino-Ilmari ja ryhtyi vetämään alas uudinta.

— Sonni! kuiskasi Janne Lehtonen toiselta ikkunalta ja irvisti ruutua vasten. — Katsokaa nyt, tuolla Efialtes on, oikea saakelin Efialtes!

Olli Someri kiiruhti ikkunaan ja suonet hänen ohimoillaan tulivat täyteen verta. Matalan vanhan talon ruutuihin katsellen käveli todella poliisi, vyöstään riippumassa miekka, ja pistin tupessaan. Viattoman näköisenä nosti hän silloin tällöin katseensa heidän ruutuihinsa ja käveli taasen.

— On se niin konnamaisen näköinen, kuiskasi taasen Janne, — mistä lieneekin tuotettu tänne hakkailemaan ruokapuodin Hilmaa ja efialteeraamaan meitä. Nyt sytytetään savuke ja katsotaan taas meidän ikkunoihin.

— Muista Lehmää! sanoi Eino-Ilmari.

He vaikenivat kaikki kolme. Kuului ainoastaan Fabian Soikon mahtava ääni.

Jo kohtas kosto sortajat
kädellä ankaralla,
siks kunnes juonet kavalat...

Eino-Ilmari kääntyi yhtäkkiä nopeasti ympäri ja nosti kätensä lausujaa kohden ikäänkuin lyödäkseen häntä.

— Hiljaa, Hamlet! sihisi hänen hampaittensa välitse, — sinäpä näytkin olevan kaikkeen syypää. Sonni kuu-

lee ulos jok'ikisen sanasi. Mikä ihmeellinen ääni sinulla onkin. Palotorvi sinä olet etkä ihminen. No, tule katsomaan.

poliisi oli todella seisahtunut ja kuunteli pää kallellaan.

Liikuttelet uutimia!

— Nähköön vain, konna!

— On meillä nyt parempaakin tekemistä kuin paiskautua tuon kynsiin!

— Dulce et decorum est pro patria mori...

Eino-Ilmari lausui viime sanat ja vetäytyi nopeasti pois ikkunasta. Muut jäivät yhä kuluneen, tahrojen ja naarmujen peittämän koulupoikapöydän ympärille. Eino-Ilmari työnsi syrjään harmaan serttinkiverhon, joka siltä kohdalta oli rypistynyt nuoran kaltaiseksi, riensi oman pöytänsä luo ja katsoi siitä salavihkaa ulos. Hänen poskensa olivat käyneet aivan kuumiksi. Hänen sydämensä sykki kiivaasti.

Nyt... nyt huomasivat toisetkin pojat sen minkä hän jo äsken oli huomannut: kulman takaa astuivat esiin Aune ja Silja. Toisiinsa nojaten ja ikäänkuin joitakin salaisuuksia toisilleen uskoen he verkalleen astuivat katukäytävää vastapäätä. Taisivatpa vain hyvinkin tietää, että heitä täältä katseltiin, puna heidän poskillaan ei varmaan johtunut yksin iltakylmästä. Eikä naurava, veikeä liikehtiminenkään. Silja oli kauniimpi — Aune miellyttävämpi. Pitäköötkin vain Siljan, hänellä on yllinkyllin ihailijoita... Pojat Fabianin ja Ollin poksissa nostivat menon ja tempoivat serttinkiseinää niin että se oli tulemaisillaan alas.

— Katso ulos, katso ulos!

— Hän on jo nähnyt, huomaahan sen, hänhän on punainen kuin kukko.

— Mitä te nyt? sanoi Eino-Ilmari viattomana.

— No, katso ulos ...

Ja he tölmäsivät hänen luokseen, käänsivät häntä hartioista ja huusivat lakkaamatta jotakin ruskeasta palttoosta ja valkoisesta lakista.

— Tiedäthän vain, ettet mene minun laitumilleni! sanoi Janne yhtäkkiä. — Se kauniimpi on minun!

— Pidä molemmat, nauroi Eino-Ilmari selaillen ainevihkoaan ja käyden vetämässä alas rullakaihdinta.

Poksin kaihtimet esittivät kuvia, joissa näkyi kirkkoja linnoja, kaartuvia siltoja ja ihmeellisiä kukkivia puita. Kuinka monet kerrat pojat olivatkaan läksyjensä äärestä unohtuneet tutkimaan noita kummallisia maisemia ja miettimään niiden tarkoitusta.

Yhtäkkiä huomasi vaitelias Olli Someri, että jotakin outoa oli tapahtunut huoneessa: kuvat olivat poissa seiniltä. Vai oli se käynyt ne nyppimässä. Helvetti! Olli ei tehnyt yhtään liikettä, ainoastaan veriaalto läikähti yli hänen karkeatekoisten kasvojensa.

Helvetti!

Hänen pienet silmänsä kohosivat korkeiden poskipäiden keskeltä niin ylös että silmäterien yläreunat katosivat luomien alle, muistuttaen jotakin auringonpimennyksessä tapahtuvaa ilmiötä. Toiset pojat tunsivat raivon ajavan Ollin silmät noin puolinurin ja seurasivat hänen katsettaan.

— Pirut ja perkeleet! pääsi Jannelta. — Kyllä se ... kyllä se Lehmä saisi mennä parkitsemaan enonsa nahkoja sillankorvaan.

Eino-Ilmari tuhri nopeasti näkymättömiin erään nimen, jonka hän oli kirjoittanut imupaperiin edessään. Saattoiko sen vielä lukea? Aune . . . Aune ... Aune: paras vetää mustia viivoja yli koko tuon suloisen nimen. Aune oli kuin valoa koko tyttö, hyvä ja puhdas. Jos olisi uskaltanut nostaa uudinta, olisi vielä voinut nähdä veikeiden tyttölasten kulun kirkkopuistoa kohti. Kynä teki yhäkin muutamia kaartoja ilmassa, A-kirjainta tavoitellen. Pitikö Aune hänestä, Eino-Ilmarista? Kauan hän oli painanut hänen kättään viimeksi, kun tultiin Vireniuksen tanssiaisista ja Eino-Ilmari oli saattanut häntä kotiin. Loistavat silmät olivat katsoneet valkoisen karvalakin alta. Eino-Ilmari tunsi Aunea ajatellessaan minkä voimakkaan tuen hän tulisi hänessä saamaan kerran papin ihanassa vastuunalaisessa tehtävässä, jos vain Aune hänestä piti.

— Etkö kuule — kuvat ovat poissa seiniltä! huusi Janne hänen edessään. — Sano nyt jotakin, mies! Lehmä on ottanut sotapäälliköt alas seinältä. Kuka meistä

menee häntä oikaisemaan, sinä vaiko minä? Tai: kunhan ei tuo Olli olisi siihen paras. Olli on sisukkain meistä kaikista, se tunnustus hänelle täytyy antaa, vaikka hän nuorin onkin.

Sotapäälliköt alas seiniltä — vähät siitä, mitä se merkitsi! Aune, Aune, Aune! Mutta Eino-Ilmari painoi alas rintaansa jotakin, joka oli kuin mahlajaa ja simaa ja läksi ääneti keittiöön. Aliina ei ollut heittänyt kuvia tuleen. Hän antoi ne vapaaehtoisesti pois, luetteli pitkäaikaiset äidilliset ansionsa poikain hoidossa, vakuutti aina tarkoittaneensa heidän parastaan ja rukoili heitä toki muistamaan, että piti olla koreasti, kun oli tällaiset vaaralliset ajat. Nytkin käveli poliisi ulkopuolella. Mitä hän tekee; jos se häneltä rupeaa kyselemään poikain sotaherroja ja sotakarttoja. Ja ainahan se tuppaa kyselemään.

— Ne on läksyjä! huusi Eino-Ilmari. — Hullukin sen ymmärtää!

Iltaruskon kajastus tunki läpi vanhojen valjenneiden uudinten kuluneiden pöytäin ääreen, missä pojat istuivat ja lukea mutisivat. He lukivat luonnottoman kiivaasti, ilman ajatusta, kyynärpäät naulittuina pöydänlevyyn kaikkine piirustuksineen ja rakkaine nimineen sekä käsi litistettynä korvia vasten, joissa humisi ja kumisi.

Eino-Ilmarilla oli aine ylihuomiseksi. Se oli kirjoitettava aiheesta, jota nykyaikana kyllä kannatti selvittää itselleen — Brutus. Mikä oli Brutuksen rikos? Tämän ennen kaikkea tahtoi poika koettaa saada esiin. Brutus ei ollut se murhamies ja kavaltaja, joksi hänet oli tahdottu tehdä. Hän ei kevyellä mielellä nostanut kättään hyväntekijäänsä vastaan. Isänmaa oli hänelle ylinnä muuta eikä hän kavahtanut isänmaan vaaran vuoksi surmaamasta sitä, joka saattoi tulla sen turmioksi. Brutus oli sankari. Veren tahra ei liannut hänen käsiään, sillä eihän hän ollut kristitty. Eino-Ilmari saneli itselleen tätä kaikkea kymmenettä kertaa, sormet painellen tykkiviä ohimoja . . . Miten olisi Rooman käynyt, jos Caesar olisi jäänyt henkiin? Caesarkin oli suuri persoonallisuus. Yhtäkaikki kävi Brutus sääskeksi hänen rinnallaan, sääskeksi jonka pistin riitti surmaamaan

maailman herran. Ja vaikka järki julistikin Brutuksen sankariksi, jäi häneen kristityn silmissä jotakin kavaltajasta. Isänmaa yli kaiken! Brutus oli pestävä puhtaaksi jälkimaailman silmissä. Häneltä ei voinut vaatia kristityn katsantokantaa.

Tuunan poika otti laatikosta paperia ja koetti miettiä lähtökohtaa, alkulausetta. »Aikana, jolloin ...» Hän oli jo alkanut liian monta ainetta sillä tavalla, se ei enää menetellyt.

Olivatko ne Suomen miehet tehneet oikein, jotka lähtivät vieraalle maalle? Heidän tähtensä juuri tapahtui tämä ajometsästys, nämä kotitarkastukset. »Ei oikeutta maassa saa, ken itse sit' ei hanki!» Vaapi oli saarnannut niitä sanoja ja lyönyt ne kuin moukarilla jokaiseen päähän. Mitä oli kotona tapahtunut? Keitä oli viety? Miksi Riikka viipyi? Lähteäkö Jorma Sarinin kanssa matkaan? Ei sinun pidä tappaman ... Kuinka Herra sallii sodan näin jatkua loppumattomiin? Eikö Suomenkin vapaudensiemen jo ollut taimella maailmantapahtumissa, vaikkei se vielä näkynyt pinnalla? Sitä täytyi vain lämmittää ihmissydämen lieskalla ... Mene pois minun tyköäni, saatana! Eino-Ilmarista tuntui, että hän tänä yönä hyppää suksille Sarinin kanssa ja sitten: ottakaa lintu kiinni, te sonnit ja sarvipäät! Kun tulisi Riikka, että edes vähän saisi tunnustella, mitä kotona ajatellaan ... Brutus ... Aikana, jolloin ... Aika Rooman historiassa, jolloin... Kun saisi hänen kanssaan kerran keskustella. H ä n on niin hieno ja oikeudenmukainen, ei kukaan paremmin kuin hän voi sanoa, mikä on oikein ja mikä väärin. Aune, Aune, minä rakastan sinua! Sano, pidätkö hiukkasen minusta? Tahdotko jakaa kanssani köyhän papin elämän jossakin erämaan pappilassa, jossa ei ole seuraelämää eikä loistoa, ainoastaan yksinkertaisia sieluja, joiden kanssa pyrimme korkeuksiin? Aune, tahdotko istua näkymättömänä penkinnurkassa ja rukoilla puolestani, kun minä nousen saarnatuoliin julistamaan Mestarin sanaa? Aune, Aune, minä kuolen, jollen saa sinua omakseni... Eino-Ilmari Tuuna tuijotti uutimeen, jossa satumainen silta kulki jonkin vuolaan veden poikki toiselle rannalle, jolla oli linna. Ei yhtään siltaa vielä ollut hänen ja Aunen välillä. Vain kaksi kertaa

oli hän ollut samassa seurassa Aunen kanssa. Mutta silmän välähtelystä oli Eino-Ilmari ollut lukevinaan, ettei hän ollut Aunelle yhdentekevä. Kaikki oli Aunen silmäyksessä, hänen uskollinen vakava hyvyytensä, hänen kauneutensa... Jos saisi kirjoittaa Aunelle ja pyytää kohtausta, jos saisi kuulla mitä hän arveli Saksan-matkasta. Hän ei jaksa tätä enää: hän kirjoittaa, Aunen täytyy hänet ymmärtää. Ja minkä Aune neuvoo, sen hän tekee ... Brutus ... Korkeimmillaan oli Julius Caesarin valta ... Ei oikeutta maassa saa ...

— Hamlet, älä toki nyt huuda, poliisi kävelee ulkopuolella! Sinun pauhaamisesi varmaan on tehnyt Poksin hänelle epäilyttäväksi. Lakkaa nyt, täytyyhän meidän muidenkin saada täällä joitakin oikeuksia...

Eino-Ilmari sieppasi äskeisen kissatyynyn, veti syrjään serttinkiseinää ja paiskasi tyynyn lausuvaa Fabiania kohden.

Fabian Soikko vaikeni, pusersi kädet likaantuneen runokirjansa ympärille ja läheni Eino-Ilmaria askelilla, joilla Hamlet likenee rikollista äitiään.

— Minä sanon sinulle: älä sinä kiusaa minua! Suomi tarvitsee muutakin kuin pappeja. Jos minun onnistuu — niinkuin minä uskon ... ja toivon ... ja olen varma ... viedä suloinen suomenkieli Euroopan näyttämöille, niin luulenpa, että isänmaa tyytyväisenä katsoo poikaansa.

Eino-Ilmari heilautti malttamattomana päätään.

— Jäät luokalle mies! Mitä sinua auttaa, että sinulla suomessa on kymppi, jos muut arvosanat ovat kuutosia ja nelosia.

— Aina sinä minua härnäät. ..

— No mutta Hamlet — Teli — Kustaa Aadolf...

Serttinkiseinät tuhansine ryppyineen ja laskoksineen heilahtelivat ja taasen istuivat pojat kirjojensa ääressä. No, nyt rupesi Aliina veisaamaan, ei koskaan hän muistanut, että Olli kärsi siitä ja he muutkin. Siitä oli hänelle sanottu kymmeniä kertoja, mutta aina hän sen unohti... »Uskon lamppu lakkaamaattaaa ...» Saattoi jo selvästi kuulla kuinka Ollin suuret jalat viereisessä karsinassa liikahtelivat pöydän alla.

— Ole hiljaa nyt, kuului Fabian kuiskaavan. — Mitäs minua potkit. Ei sitä nyt ihminen saa olla noin kiuk-

kuinen, kun toinen harjoittaa hartauttaan. Ota oppia minusta — helkkarissa, mitä minä saankaan niellä!

Nim hän puhui kuin näyttelijä — totta totisesti olisi voinut luulla istuvansa palokunnantalossa Akseli Gaabriel Sumun premieerissä. Ehkä hänestä sittenkin tulisi taiteilija. Mutta lukumieheksi ei hänestä ollut. Ja isä tahtoi hänestä juuri lukumiestä. Vaapia parka!

Nyt... nyt alkaa Lehmä uuden virren . . . »Käy nyt sieluni ja mielen' ...» Ja se on se kauhean pitkä virsi. Hän veisaa sen aina päästä päähän. Eikö siinä liene kaksikymmentä värsyä . . . »Perkeleestäkin mun päästä .. . !» Piru vieköön kaikki hurskaat ihmiset.

— Älä potki! sanoi Fabian Soikko. — Paras että koetamme täällä olla hissuksissa. Jos sinun isäsi on karannut, niin . . .

— Suu kiinni! huusi Olli. — Suu kiinni toisen ja kolmannen ja tuhannen kertaa.

Olli löi nyrkkinsä pöytään, nousi, haeskeli jotakin. Ovi eteiseen läiskähti. Sitten läiskähti ulko-ovikin.

Olli Someri, joka ei vielä ollut täyttänyt neljättätoista ikävuottaan, Somerin talon vanhin poika, jolla ei ollut koskaan ollut puutetta mistään, karkasi ulos pimeään iltaan. Hän oli onneton ja yksin, ei hänellä ollut kotia eikä taivasta, ei Jumalaa eikä maallista isää. Hänen ainoa pesänsä oli se sohvasänky, jossa hän nukkui yhdessä Hamletin kanssa. Koulu, jossa hän ennen oli ollut mielellään, oli käynyt hänelle piinaksi: kaikki tiesivät hänen häpeänsä eikä hän enää voinut katsoa ketään silmiin. Isä oli mennyt Saksaan — viisaasti hän teki. Mutta sitä ei hän ajatellut mihin yksinäisyyteen jätti penikkansa. Olli kulki seinävieriä pitkin, kädet taskuissa. Hänellä ei ollut päällystakkia, hänhän oli lähtenyt jäähdyttämään itseään. Mutta kun hän värjärin pitkän punaisen talon ohitse astuen yhtäkkiä töytäisi lyhtytolppaan, tuntui hänestä siltä, että hänelle ei ole sijaa maan päällä, näin hän kulkee pää tyhjänä ja järki vähissä. Tuolla virrassa siellä on tilaa, siellä jäähtyy, siellä unohtaa, siellä pääsee kaikesta.

Hän piteli päätään, hän oli lyönyt otsansa lyhtypilariin. Lakkikin oli poissa. Mitäpäs tuosta enää oli väliä. Hän tähtäsi kuitenkin silmänsä lumeen lyhdyn

alla ja otti ylös lakin. Hänen suuret jalkansa veivät häntä kuin sukset vaivalloisesti ylös mäkeä. Mikä hän olikaan kummitus, jolla oli suuremmat jalat kuin täysikasvuisella miehellä. Sekasikiö hän oli — kunnollisen isän ja heittiön äidin poika. Ja siitä heittiöstä äidistä hän oli pitänyt enemmän kuin mistään muusta maailmassa, enemmän kuin kunnollisesta isästään. Sisko oli vielä kotona, silkkitukkainen sisko. Sen opettaa äiti tietysti kaltaisekseen, se on mennyttä. Ei ikinä hän tahdo heitä nähdä, ei koko kotia. Hänellä ei enää ole kotia! Helvetti on hänen asuinpaikkansa. Mutta ensin koski tuossa, että jäähtyy kunnollisesti ennenkuin tulee kuumaan paikkaan.

Hän pysähtyi sillalle, nojasi kätensä kaidepuuhun eikä hetkeen voinut kuulla muuta kuin sydämensä lyöntejä. Ne pauhasivat kuin kellot, hätäkellot kirkontornissa. Koko tapuli jyski, koko hänen kurja suuriraajainen ruumiinsa. Tällaisia käsiäkään ei ollut kenelläkään muulla. Mitä se auttoi, että vakuutettiin hänestä tulevan suurikasvuisen miehen. Hävennyt hän oli käsiään. Ja nyt hän häpesi äitiään. Mutta pian se kaikki loppuu. Tuolla alhaalla on viileää.

Hänen täytyi etsiä nenäliina taskustaan ja pyyhkiä silmiään. Hän itki.

Pian on pääsiäinen ja ne muut menevät kotiin. Juostaan taas mäen törmässä ja keinutaan navettapihalla . . .

Hän itki hillittömästi, väristen vilussa ja kuumeessa. Hän löi inhottavia käsiään kaidepuuhun. Joku hullu hänelle oli sanonut, että hän niillä joskus vielä toimittaisi suuria asioita.

Äiti, äiti!

Hän parkaisi nämä sanat esiin syvältä sielustaan, vaikkei huulille tullut muuta kuin vaahtoa, joka syöksyi keuhkoista.

Tuolla kylmyydessä hän ajelehtii hetken perästä. Ja hänellä on kuitenkin kerran ollut koti, kaunis lämmin huone, vuode jossa oli korkeat laidat ja äiti, joka hyväili häntä, lauleli hänelle, suuteli häntä. Yhden sekunnin hän vielä tahtoisi omistaa tämän kaiken, unohtaa kylmän hautansa ja kuulua maan päälle. Yhdeksi sekunniksi hän vielä menee kotiin ja lämmittelee keittiön

lieden ääressä. Tuntuu perunakeiton haju... Ei! Hän oli tuntevinaan hienon, makean tupakan tuoksun ja kuulevinaan viheltelyä salin takaa. Äiti tuli ovesta ja hänen mukanaan tulvahti tupakantuoksu entistä äitelämpänä. Äiti oli kuin pilven sisässä. Hänen hiuksensa olivat kampaamattomat ja hänen kasvonsa hehkuivat... Poika tarttui hävettävillä käsillään lujasti kaidepuuhun. Ei tullut ketään ehkäisemään hänen tekoaan, ei kukaan häntä kaipaa kotona, vasta huomisaamuna he huomaavat, että hän on poissa ... Jos kelpaisi sinne Saksaan ... Jos sanoisi olevansa kahdeksantoista vanha. Se olisi valhe, mutta vähät siitä ... Isä pakeni häpeätään, paras pennun mennä perässä.

Äiti, äiti!

Jos hän saisikin käsiinsä äidin, tuosta hän paiskaisi hänet kaidepuun yli. Hänen sydämensä ei liikahtaisi, vaikka hän kuulisi hänen huutonsa. Maailmaa ei ohjaa mikään isä, joka muka rakastaisi ihmisiä. Maailma kieppuu avaruudessa kunnes sammuu — sen kokee kerran eräs onnellinen sukupolvi, noin kuuden tuhannen vuoden perästä. Siihen asti: piinaa, piinaa. Sokeina etsivät mies ja nainen toisiaan. Häpeä on heidän suhteensa, häpeällinen on heidän häpeänsä hedelmä. Häpeällinen ja onneton!

Äiti, äiti!

Kirottu!

Se mikä hänessä nyt kiehui, ei enää ollut onnettomuuden tunne, vaan viha. Eikä hän yksin vihannut siittäjäänsä ja synnyttäjäänsä, vaan edellisiä sukupolvia ja vihdoin sitä kättä, joka oli viskannut planeetat avaruuteen kieppumaan kuin leikkipallot, mitkä lapsi viskaa. Mutta ainakin yhdellä planeetalla oli miljoonan miljoonia kärsiviä olentoja.

Hän ei enää ollut sillä päällä, että olisi halunnut hukuttautua. Hän sanoo olevansa kahdeksantoista vanha ja antaa värvätä itsensä sinne minne muitakin menee. Kelpaapa suurilla rumilla jaloilla marssia hiekkatanteria... Häntä rupesi naurattamaan. Hänen oli kylmä. Oikeastaan hänen naurunsa oli itkua.

Äiti, äiti!

Niinkuin linnun poikanen hän oli, jonka emo on hyi

jännyt ja pudottanut pesästä. Käenpoikasellakin on vaalijansa, vieras lintu sen ottaa omakseen, mutta ei niin ihmisen lapsella.

Luontokappaleen turvattomuus saattoi hänet itkemään ja raivoamaan yhtaikaa. Hänen käsiään pisteli ja poltti ikäänkuin hän olisi kierrellyt jotakin nuoraa, joka viiltäytyi syvälle lihan sisään. Milloin hän oli käsillään repivinään pellavankarvaisia hiuksia, milloin hän suomi jotakin selkää. Missään tapauksessa ei hän enää ajatellut heittäytymistään koskeen. Jotakin varten hän halusi elää, hän ei tarkoin tietänyt mitä varten — nähdäkseenkö vielä kerran äitinsä, lyödäkseenkö häpäisijää, vai lähteäksensä isänsä jälkeen. Hän seisoi sillalla, kädet nyrkkeinä ja päästeli joitakin outoja ääniä.

— Ei mitään isää . . . sokko sattuma . . . sokko sattuma! Ja ihminenhän rukoilee . . . Käenpoika on ihminen ... Maailma kieppuu . .. Sokko sattuma sitä pyörittää ... Kerran se sammuu.

— Mitä — mikä perhana se käveli hänen perässään? Nauroiko se? Oliko se kävellyt kauankin? Hän suuttui niin ettei tietänyt löisikö sitä kasvoihin, vai ... Häntä hävetti. Sehän oli Eino-Ilmari. Häntä raivostutti.

He vaihtoivat muutamia lyhyitä sanoja. Eino-Ilmarin tyyneys ja välinpitämättömyys olivat todella raivostuttavat. Hänen hyvyytensä sentään oli itkettävä. Ja Olli oli tällä hetkellä vastaanottavainen hyvyydelle. Itse asiassa hän janosi myötätuntoa. Hän kuuli, että Riikka ja Milja olivat saapuneet, tästä ohi he olivat ajaneet ja heti kun ei Ollia ollut kotona, muistaneet nähneensä sillalla miehen, joka saattoi olla heidän Ollinsa. Eino-Ilmari oli heti saanut lähteä tänne etsimään karkulaista. Aine — ties miten senkin nyt saa valmiiksi. Ylihuomenna sen pitäisi olla. Sonni — niin, poksin ulkopuolella seisoi taas uusi »Sonni». Kyllä heitä varmasti vartioitiin. Ties mikä olikaan tulossa. Ja Hamlet vain pauhasi sisäpuolella. Häntä ei saanut lakkaamaan ... Niin, kyllä siinä oli perää: Kankaalla oli pidetty tarkastuksia — Somerilla ei kuitenkaan. Eino-Ilmari ei tullut ajatelleeksi, että hän tälläkin viimeisellä tiedonannolla haavoitti arkaa Ollia. Hän tunsi, vaikkei poika tehnyt mitään merkkiä, kuinka Ollin hengitys kiihtyi. Kylläpä

tuo hankki itselleen tuskaa kaikesta, aivan kaikesta se kärsii. Hän nosti päätään ja huomasi yhtäkkiä, että pilvet siirtyivät niinkuin vaatetta olisi vedetty syrjään ja suuret säihkyvät tähdet tulivat näkyviin. Oli kuin joitakin kahleita olisi irroitettu. Eino-Ilmari hengitti syvään eikä hetkisen aikana muistanut mitään muuta kuin tähtiä. Samassa hän kuuli Ollin hengityksen, joka oli sillä hetkellä äänekäs kuin jonkin eläimen.

— Kirkastuu, sanoi Eino-Ilmari. — No, etkö näe: kirkastuu!

— Roskaa, pärskähti Ollin suusta.

— Riikalla on paljon tavaraa, tunnusteli Eino-Ilmari taasen. — Vierreleipää, verimakkaroita, pannukakkuja.

— Mene hiiteen, anna minun olla, vaikka hänellä olisi linnunmaitoa, niin minä en tule . . . Älä sinä käy minun käsiini, paiskaan sinut värjärin katolle.. . Mikä sinä olet minun käsissäni! Ne ovat rumat, mutta niissä on voimaa. Katso sinä senkin ..., että menet loitomma. Setä, setä sinä olet minulle. Jos olisit eno, niin panisin oikopäätä menemään alas koskesta. Olisipa maa yhtä pappia köyhempi. Pääsisipä maa yhdestä valehtelijasta. Minä en ole humalassa, mutta minä en kärsi sitä, että juostaan perässäni. Juoksenko minä ottamaan kiinni sinua, kun sinä vahtaat valkoista naapukkaa Kirkkopuistossa. Luuletko, etten minä tiedä. Luuletko, että houkuttelet minua verimakkaroilla. Yhdelle minä olen niin suuttunut, että tahtoisin tehdä siitä verimakkaraa... Ja teenkin. Ja paiskaan hänet alas koskesta. Ja jos sinun Jumalasi tulee siihen väliin, niin minä panen hänetkin kovalle ja vastatkoon, mitä minä olen tehnyt, että minun pitää tällä tavalla. .. hävetä . .. Saat olla, jos annat minun nyt mennä hyvällä etkä sekoita itseäsi minun asioihini...

Heidän välillään syntyi pieni tepastelu keskellä katua. Nuori setä tarttui ystävällisesti velipuolensa poikaa käsivarteen ja äkäisesti tuuppasi poika hänet menemään. Ei yhtäkään ihmistä näkynyt, värjärin ikkunat olivat tällä puolella pimeinä. Ainoastaan koski valvoi ja tähdet vilkkuivat.

— No, hyvästi sitten! sanoi Eino-Ilmari, pidellen rannettaan, jota veljenpoika oli puristellut. — Tyhmyydelle

minä olen vihainen... mutta viisaus ei ole kaikille annettu...

Olli ei enää kuullut. Hän hoippui Rantakatua värjärin nitkän punaisen rakennuksen ohi, tunsi sieraimissaan outoa, inhottavaa hajua ja ajatteli, että sittenkin on paras peittää itsensä kosken kuohuilla. Häpeää ei voida pistää väripataan niinkuin vanhoja takkeja. Häpeä pysyy häpeänä, niinkuin äiti pysyy äitinä. Jos hänet kymmenen kertaa kieltää sydämessään ja päättää, ettei häntä tunne eikä tunnusta, niin astuisi ohi niinkuin astutaan vieraan ohi — ei voi tehdä tekemättömäksi sitä, että hän se oli, joka tuli vuoteen ääreen illoin ja pani poskensa tyynylle ja antoi kädestään jonkin kauniin makean, hän se oli, joka tuli silloin kerran keväällä ja otti Ollin syliinsä, veti rautanaulan jalasta ja kantoi hänet kotiin ja pesi hänen haavansa, vaikka hänelle teki niin pahaa, että hän oli pyörtymäisillään. Hän ei voinut nähdä verta, hänellä oli sellainen kauhu, että hänen laheat hiuksensa törröttivät kuin pistävät kuloheinät... Hän istui aivan valkoisena ja vapisi, kun haava vihdoin oli sidottu. Eikä hän voinut pitkään aikaan mennä pientareelle navetan taakse, missä tämä oli tapahtunut... Mutta se ei enää auta eikä merkitse. Samat kädet ovat sittemmin silitelleet toista päätä kuin isän lasten. Olisipa saanut jäädä rautanaula silloin jalkaan, se olisi ruostuttanut jalan ja ehkä koko ruumiin ja kaikki olisi pian loppunut... Mutta nyt on sydämessä jotakin pahempaa kuin ruoste ja rautanaulat. On häpeä. On viha. On inho. On kaipaus, on kipu, on helvetti ja tuli. On yksinäisyys. On ikävä että saisi tarttua lämpimään käteen, hypistellä tuttuja sormuksia ja kuulla tutun äänen sadannetta kertaa sanovan: tämä on kihlasormus . . . tämä on vihkisormus . . . tämän antoivat isoisä ja isoäiti, kun äiti pääsi ripille . . . Kivi? Se on rubiini. Tämän antoivat sedät, kaikki äidin veljet... se on timantti... Tämän . . . Kirotut sormukset, kirottu käsi, kirottu kaipaus. Lunta, lunta!

Poika taipui äkkiä ottamaan lunta maasta. Hän painoi sitä kasvojaan vasten, huuliaan vasten, silmiään vasten. Hän purskahti itkuun ja jäi seisomaan. Nyt sai Eino-Ilmari tarttua hänen käsipuoleensa ja viedä hänet minne

halusi. Hän ei närkästynyt sitä että Eino-Ilmari oli häntä seurannut, hänellä ei ollut tahtoa eikä tarmoa hän ei enää ajatellut itseään eikä äitiään. Koski sai puhua ja se sanoikin kaikki. Unohdusta sanoi se ja väsymys ottikin valtoihinsa nääntyneen pojan. Eino-Ilmari talutti häntä, lumi suli Ollin käsissä ja valui alas kasvoja. Eino-Ilmari kulki itsepintaisesti ylöspäin katsoen. Vihdoin nosti Ollikin kasvonsa ja näki tähdet. Tähtitaivaan rauha kääriytyi samassa hänen sielunsa ympärille niinkuin suuri märkä vaate kääriytyy kuumeisen ruumiin ympärille.

Eino-Ilmari luki jotakin runoa tähdistä, ja rupesi puhumaan siitä. Olli ei seurannut häntä ja keskeytti äkkiä:

— Muistatko sinä meidän käenpoikaamme... tyhmä, sokko, raukka se oli.. . Minä olen varma, ettei ihminen ole enempää. Vähissä höyhenissään, silmät pullollaan se istui kivellä . .. muistatko ... ja antoi pienen leppälinnun itseään ruokkia. Tuntikausia se istui... Yhtä ruma on tällainen ihminen. Orava tuli... nakersi käpyä. Käenpoika ei paennut. Muistatko kuinka me pelkäsimme käenpojan puolesta. Oravalle se olisi ollut oiva saalis. Mutta tämä toinen tyhmä meni ohitse. Sattuma — mitäs muuta. Missä suhteessa ihminen on viisaampi ... tai turvatumpi... tai varmempi... tai enempi? Ihmisellä ei ole haiveniakaan, paitsi minkä lainaa... Mutta pappi puhuu Jumalasta: Jumala johdatti niin että orava meni ohitse ... Jumala suojeli tyhmää käkeä —» hahhahhah.

Eino-Ilmari kulki yhä korkeuteen katsellen. Hänkin naurahti, vaikka aivan toisella lailla kuin Olli.

— Niin suojelikin ja johdatti.

— Ja puetti ja pani lampaan villat lapselle koltuksi — hahhahhah.

Eino-Ilmari kulki ääneti. Ollin oli niin kylmä että hänen äänensä värisi. Eino-Ilmari kulki nopeammin. Yhtäkkiä Olli pysähtyi, laski tärisevän kätensä ystävänsä olalle ja sanoi:

— Mutta minä en kärsi että minua pilkataan...

— Ole höpisemättä, sanoi Eino-Ilmari.

Jos te rupeatte puhumaan minun asioitani.. . Somerista... ja ties mistä, niin minä menen ...

Eino-Ilmarilla oli jokin leikki huulillaan, mutta se unohtui ja hän sanoi jännittyneenä:

Sonneja on useita.. . katso nyt, etkö näe. Mikähän nyt on?

Niinkuin humalainen yhtäkkiä saattaa selvitä, niin palasi Olli silmänräpäyksessä todellisuuteen.

— Ei mennä kotiin, kuiskasi hän ja pysähtyi.

Mutta se oli myöhäistä. Poliisit olivat jo huomanneet heidät. He seisoivat Poksin portilla ja odottivat. Eino-Ilmari rupesi viheltämään ja astui huolettomana heitä kohti. Olli huppuroi perässä ja puhui luonnottoman äänekkäästi laskuesimerkistä, jota ei hän saanut päähänsä, mikä hitto siinä olikin. Portin kahden puolen seisoi santarmi ja poliisi liikkui heidän välissään, siitä tuskin pääsi kulkemaan. Vai oliko tarkoitus heti käydä kiinni? Eino-Ilmaria kylmäsi, kun hän pujottelihe miesten ohi. Ollin jäseniä karmivat kylmät väreet. Viha kiehui heissä molemmissa. Eino-Ilmari kuitenkin löi kaikki samassa nauruksi, Olli astui synkkänä ylös pimeitä portaita.

Pienessä eteisessä tapasivat he kaikki tutut mytyt ja käärö t kotoa, kopat, joissa niin monta kertaa oli heille tuotu eväitä, pytyt, joissa milloin oli ollut voita, milloin suolakalaa, milloin sieniä, säkit, joista pistivät esiin reikäleipien syrjät, peitteet ja loimet, mitkä erottamattomasti kuuluivat Tuunan rekiin ja vinttiin, missä orsilla riippui ryijyjä. Eteisessä oli myöskin tilapäinen vuode, sijoitettuna pukkisänkyyn. Sisarukset Milja ja Aliina olivat poissa, kaikki pojat huoneissaan.

Keittiön pöydän ääressä istui Riikka Tuuna ja odotti — oliko hän sairas eikä päässyt liikkeelle, vai miksei hän tullut vastaan? Hän nousi vasta kun Olli tuli huoneeseen.

— Terveisiä kotoa. Mitäs nyt kuuluu?

— Hyvää vain, sanoi Olli kiihkeästi ja loi heti katseensa pöytää kohti.

Siinä oli läjässä leipää, suuri voipytty, palvattu lampaanjalka sekä erinäisiä herkkuja paperipusseissa. Kaikesta oli jo runsaasti nautittu. Koko huone oli täynnä

lämpöä ja ruuantuoksua, joka toi mieleen joulun. Olli kävi nälkäisenä kiinni ruokiin. Riikka Tuuna komensi kasvonsa ystävällisiksi. Välkettä silmissään hän ei saanut tyyntymään. Ikäänkuin hän olisi pelännyt ajatustensa leiskuvan esiin katseestaan, hän pysytteli pimeässä. Ei ollut vaikeaa löytää varjopaikkoja tässä huoneessa, missä öljylamppu katossa ei ollut valoisimpia.

— Syökää nyt. Olette taitaneetkin nähdä nälkää.

— No, ei mitään, sanoi Eino-Ilmari.

Olli söi ikäänkuin hän olisi pelännyt ruuan karkaavan.

— Parannan isäntä sitten kanssa kuoli, sanoi Riikka.

— Niin aina, vastasi Eino-Ilmari.

— Ja veivät haudalta nauhat Kankaan kunnan seppeleestä.

— Kukahan sekin oli?

Ykskantaan oli keskustelua jatkettu vähän aikaa, kun Eino-Ilmari sanoi:

— Kävivätkö ne ehkä täällä. . . nuo, jotka olivat portilla?

Riikka Tuunan silmät leiskahtivat.

— Kyllä ne kävivät.

Olli lakkasi syömästä ja sanoi jotakin epäselvästi, pala suussa.

— Kysymässä meitä? Puhuivatko vangitsemisesta? Tämä on kaikki Lehmän työtä . . .

— Kun ei täti ennen sanonut, sanoi Olli, — ehkä tästä olisi päässyt pakoon . ..

— Mitä joutavia, vastasi viime sanoihin Riikka. — Antakaa niiden tutkia — entä sitten.

— Minä en rupea istumaan heidän vankiloissaan, menen vaikka piipusta . . .

Ollin pää väisti kattolamppua ja silmät tuntuivat tutkivan mitä mahdollisuuksia pakoon oli hellan tienoilla. Äkkiä hän otti pöydältä palan vierreleipää ja pisti sen taskuunsa. Sitten hän meni Poksin sisäsuojiin, missä pojat jo nukkuivat haaltuneiden kotikutoisten toppapeitteiden alla ja raoitti uudinta. Kadulla ei näkynyt mitään, yksinäinen lyhty Rameenin kulmassa valaisi lunta. Pihamaalta kuului ääniä. Piru istukoon heidän vankiloissaan! Hän näki vielä pahasti tahritun ja vuoleskellun koulupöytänsä vihko- ja kirjapinkkoineen,

Hamletin pystyn tukan ja lintumaisen niskan valkaisemattomalla tyynyllä. Hän muisti laskuesimerkit, jotka olisivat olleet opittavat huomiseksi. Sitten hän sammutti lampun ja tarttui uutimeen niin että kaikki linnat ja tornit huojuivat. Ei oikeutta maassa saa ken itse sit' ei hanki. Piru istukoon heidän karssereissaan!

Eino-Ilmari yhä haukkasi keittiön pöydän ääressä ja Riikka ylläpiti keskustelua hänen kanssaan, seisoen lämmittelemässä hellan luona. Mutta molempien sydämet takoivat ja korvat kuuntelivat ääniä pihamaalta. Molemmat tiesivät mikä oli tulossa, mutta eivät mitä oli tehtävä.

— Aliina on kaikkeen syypää, kuiskasi Eino-Ilmari ainakin kolmannen kerran.

Riikan käsivarret suoristuivat oudosti, kun hän sanoi:

— Ei ole.

— Et tiedä, kiihtyi nuori velipuoli — poliisien ja soltujen kanssa hän on seurustellut kaiken talvea ja viimeksi ... Hän on suorastaan ilmiantanut meidät...

Riikka tuli nopeasti pöydän ääreen, katsoi rakastettuun pikkuveljeen kuin apua anoen ja sanoi hiljaa:

— Onhan sinunkin mielestäsi. .. sinä kun luet papiksi ... onhan aina puhuttava totta . . . Vaikka henki menisi ... Mitä?

Eino-Ilmari vastasi hajamielisenä ja hiukan hämmästyneenä:

— Tietenkin. Mitä sinä sellaisia.

Riikan piti juuri ruveta puhumaan siitä kuinka kaikki kotona olivat aikoneet valheella pelastaa itseään kotitarkastuksessa ja kuinka hän oli tähän suhtautunut, kun askelten kopina alkoi nousta ylös portaita. Eino-Ilmari karkasi ylös. Hänen päänsä läpi lensi: hyppäänkö ulos ikkunasta? Otanko puukon? Rupeanko humalaiseksi? Hän muisti Aarne Laurelan, joka sitten marraskuun oli istunut Krestissä. He olivat yhdessä Laurelan kanssa ottaneet lausuntatunteja, Laurela oli keväällä tullut yliopppilaaksi. Hänen mieleensä tuli maisteri Saukon hahmo — hänestä ei tiedetty, oliko hän elossa vaiko kuolleena. Puhuttiin Pähkinälinnasta ja Siperiasta. Rouva elätti lapsia leipomalla. Myöskin Aunen vaalea pää sukelsi hänen silmiensä eteen. Hän nojasi raskaasti pöytään.

Sinä hetkenä, jolloin santarmit ilmestyivät ovenavaukseen, helähti sisälläpäin ikkunaruutu. Täräystä ei saattanut olla kuulematta, poliisi töytäisikin oikopäätä sitä kohti. Vedossa joka oli syntynyt ruudun särkyessä, häälyivät suurta salia erottavat serttinkiverhot. Pilkkopimeässä nostivat tuskin nukkuneet ja juuri heränneet pojat päitään. Pöydältä putosi kolisten erinäisiä esineitä.

— Joku perkele on karannut ikkunasta! huusi poliisi ja koetti samassa toimittaa asiaa venäjäksi.

Santarmeista läksi heti kaksi juosten pihamaalle, yksi kiirehti serttinkiverhoja kohti, puhui äkäisesti jotakin, veti tulta tikkuun ja katsoi verhojen taakse. Poliisi ja yksi santarmeista seisoivat Eino-Ilmarin edessä. He puhuivat sekä suomea että vierasta kieltä. He tunkeutuivat niin lähelle, että nuoren miehen täytyi askel askeleelta peräytyä.

— Älkää kajotko minuun, sanoi hän pidätetysti.

Suonet hänen ohimoillansa alkoivat pullistua. Hänen päänsä kohosi sitä myöten kuin hänen edessään ärhentelevät miehet lähestyivät. Kalpea Riikka, kädet jännitettyinä kuin teräsvieterit, yritti tulla väliin, mutta sai heti sekä omaiseltaan että vierailta miehiltä kuulla, ettei hänellä ollut täällä mitään tekemistä. Nuori mies kysyi, mitä hänestä tahdottiin, mitä hän oli tehnyt. Sonni tiuskaisi, että hän hyvin tiesi sen itse ja ojensi kätensä ikäänkuin kiinni tarttuakseen.

— Älkää kajotko minuun, sanoi Tuunan poika, veri kohisten päässä.

Sisäkomeroista kuului huutoja, juoksua, kolinaa. Särkyneestä ikkunasta tulvivassa vedossa nousivat rypistyneet serttinkiseinät aavemaisesti, näyttäen yhtäkkiä huoneen alkuperäisen suuruuden ja telineet, joiden varaan verhot olivat hilatut sekä kaataen noustessaan pieniä pöytiä, poikien saappaita, voimisteluvälineitä ja muuta mitä oli lähellä. Kolmen tihruisen pöytälampun valossa veti santarmi auki laatikoita eri haaroilla, sai esiin korttipakan, taskulampun, kengännauhoja, vihkoja, kirjeitä, korkkiruuvin, sinikantisen kirjan, jossa oli laivan kuva ... Janne Lehtonen seisoi vavisten ja seurasi hänen työtään, yllään housut ja takki, kaulus pystyssä. Hamlet

oli saanut hartioilleen peitteensä ja juoksi paljasjaloin kyökin ja sisäsuojien väliä.

Hän veti Riikka Tuunaa hihasta ja vei hänet eteiseen.

Kirja, kuiskasi hän, — oli laatikossa... kirja jossa kuvataan Emdenin sankaritöitä... On hän sen nähnyt ... Meidän käy huonosti... Olli ... eivätköhän ne ole saaneet häntä kiinni. Hitto vie, meidän käy huonosti.

Kadulta kuului poliisipillien vihellystä ja kaukaisia huutoja. Keittiössäkin kävivät äänet uhkaavammiksi. Eino-Ilmari oli jo työnnetty seinään asti, hän ei enää päässyt mihinkään ja ainoastaan huusi käheästi, että hän seuraa vapaaehtoisesti, mutta häneen ei saa koskea. Kun hän sitten santarmin ja poliisin välillä astui läpi ahtaan keittiön, joka kotoisella lämmöllään ja ruuanhajullaan ikäänkuin pidätti ihmisaskelien kiirettä, tuiskahti Riikka Tuuna kynnykselle ja puhui:

— Ettehän te nyt koulupoikaa... Nämähän ovat kaikki koululaisia ... lapsia ...

Poliisi katsoi häntä kuivakiskoisesti silmiin, niinkuin ihminen katsoo, joka on ollut tällaisessa toimituksessa kymmeniä kertoja ja etukäteen tietää tämäntapaisten huudahdusten säestävän työtään.

— Kyllä niiden lasten leikit tunnetaan, sanoi hän ikävystyneenä.

— Tutkikaa ensin, puhui Riikka entistä hiljemmin, — tulkaa sitten viemään, kunhan jotain syytäkin löydätte. Täällähän nämä ovat, saahan heidät täältä. Opettajillekin pitää ilmoittaa ennenkuin ...

— Opettajat ne juuri ovat parhaita itse. Kyllä ne tiedetään ... Menkää pois tieltä vaan.

— Kyllä minä pian palaan, sanoi Eino-Ilmari yhtäkkiä, kasvot hehkuen ja aivan rauhallisena. — En ole mitään tehnyt. Ole ihan levollinen, ei minulle mitään tule...

Hän yritti jotakin sanoa Janne Lehtoselle, mutta sen estivät miehet. Päällystakin he sentään sallivat Riikan tuoda. Niinikään katseli poliisi silminnähtävällä hyväksynnällä, kun Riikka ojensi veljelleen sadan markan setelin. Janne Lehtonen solmi nopeasti kenkiään, Hamletkin puki jotakin ylleen. Santarmit puhelivat keske-

nään. Se miehistä, joka oli penkonut laatikoita, antoi toiselle heleänsinisen kirjan laivakuvineen, kolme kynäveistä, paperossilaatikon, jonka kannessa oii jotakin kirjoitusta sekä vielä joitakin papereja. Janne Lehtonen hänpä puhui venäjää kuin paras tulkki. Naurussa suin hän puhui ja puhui. Kukaan ei hänelle ärjynyt, tai edes vastustanut häntä. Kun hän kuitenkin yritti panna lakin päähänsä, sanoi poliisi, ettei kukaan saa lähteä mukaan. Silloin tehtiin hänelle Eino-Ilmarista yhtäkkiä joukko kysymyksiä: minne häntä viedään? Koska hän saa palata? Tottahan hänelle siellä annetaan ruokaa? Eikö hän saa ottaa mukaansa peitettä ja tyynyä? Miehet sulkivat oven ja kysymykset jäivät taloon, jossa talvinen yöilma tunki sisään rikkinäisestä ikkunasta, huokuen yli koko nurin paiskatun koulupoikakodin.

Janne Lehtonen ja Hamlet vaihtoivat ajatuksia, seisoen kuin naulittuina keittiön ovelle.

— Ehdotin niille roistoille, että minä saisin lähteä Tuunan mukaan — yhtä syyllinen olen kuin hänkin. Mitäpä ne penteleet... Veisasin vähän siihenkin suuntaan, että eikö saisi lupaa olla pientä ryyppyä ... Olisin hankkinut votkaa vaikka maan alta.

— Eino-Ilmari ei koskaan pääse... saatte nähdä! Ja Ollin ne varmaan ovat saaneet kiinni. Pillit ovat soineet kuin tulipalossa. Niinkuin koirat ne ovat olleet hänen kintereillään . . .

— Älä siinä lausu. Sinun paatoksesi juuri ne on tänne houkutellut. . . Niin on, niin on . .. Ei, nyt ne ovat päässeet kadulle ja nyt tämä poika läksi! Lahjon ne perkeleet. Haravoidaanpa yhteen rahat. Onpa se ihme ja kumma, jollei raha ryssään tepsi...

Pojat juoksivat seinäverhojen alitse ja rupesivat kopeloimaan taskujaan. Tulos oli laihanpuoleinen. Liian mitättömällä tarjouksella saattoi tärvellä hyvän asian. He seisahtuivat Riikka Tuunan eteen, joka oli lyyhistynyt tuolille.

— Täti hoi, antakaa vähän rahaa, lähden ja lahjon roistot. .. Emme saaneet kokoon kuin vähän päälle viisi markkaa. Älkää olko huolissanne, minä lasketan harasoota ja jeibohua, kyllä vielä hyvä tulee . . .

Hän katsoi yöhön. Hamlet ei yrittänytkään mukaan.

Hänessä oli syttynyt toivon kipinä ja hapuillen ilon ja epätoivon vaiheilla hän kyyneliään niellen asettui sohvan kulmaan, missä vieterit aikoja sitten olivat lakanneet toimimasta vietereinä.

Riikka Tuuna seisoi keskellä Eino-Ilmarin ja Janne Lehtosen pientä koppia. Hänen ympärillään olivat tavarat levällään, mutta hän ei niihin kajonnut, hän ainoastaan tuijotti eteensä. Hänessä raateli tuska, jommoista ei hän ollut tuntenut jälkeen sen yön, jolloin Arvo Mäkimatka ja Somerin isäntä läksivät. Kuuraisen kylmä kärsimys kävi kiinni hänen sydämeensä, kaivoi kynsin esiin jokaisen hermosäikeen pään ja veti ja nyki. Hartioihin ja niskaa ylös aivoihin asti karkasi tuska kuin hiirilauma, joka alkoi nakertaa hänen elävää lihaansa. Niin oli häneltä nyt otettu hänen viimeisensä, pikkuveli, hänen lapsensa, jota hän oli kanniskellut käsivarsillaan ja nukuttanut laululla an. Eino-Ilmari on mennyt, mennyt ties mitä kärsimyksiä kohti ja hän, Riikka, on ehkä siihen syypää. Ne voivat kiduttaa häntä saadakseen häneltä jotakin tietää. Sitäkin yhtä ylioppilasta olivat venytelleet laudalla. Ne voivat ruoskia ihmistä... Riikka ajatteli pikkuveljen jäseniä sellaisina kuin hän oli nähnyt ne Eino-Ilmarin pienenä pulikoidessa järvessä. Hän olisi ollut onnellinen, jos olisi saanut alastonna heittäytyä santarmien eteen pikkuveljen sijasta. Onko hän, Riikka, todella tähän syypää?

Mitä onnettomuutta hän aina levittääkin ympärilleen. Jos hän olisi aikoinaan kuullut Arvoa, niin hän nyt olisi Arvon vaimo eikä Arvo olisi mennyt. Jos hän olisi ollut vähemmän ylpeä, niin ei hän olisi kohdellut Arvon huikentelevaisuutta niin ilman anteeksiantoa. Ehkei Arvo olisi ollutkaan niin levoton, jos hänellä olisi ollut varmuus lapsuudenystävän loputtomasta mielisuosiosta. Arvo oli niin ihmeellinen, hän ei kärsinyt kahletta, häntä ärsytti tieto siitä ettei hän saanut tehdä mitä ikinä tahtoi. Ja nyt hän on ties missä, vapaudessa vaiko vankilassa, vaiko kuolleena. Tai ehkä hän paraikaa on kidutuksen alaisena niinkuin Eino-Ilmarikin. Ja kaikkeen tähän on syypää hän, Riikka Tuuna ... ehkä. Varmaan. Sovituksen sana hänen ja Arvon välillä jäi lausumatta. Helvetin kauhut jäivät Riikan sydämeen, jäi surun tove-

riksi paha omatunto. Ja nyt tuli näille kolmas seuralainen: Eino-Ilmarin kohtalo. Suru oli kudottu monista säikeistä, se oli kärsimyksen kangas, jonka värit paloivat heleällä tulella. Mutta kuvioista katsoivat Eino-Ilmarin yli kaiken rakkaat kasvot: uskolliset tummat silmät, puhdas kalpeus, täyteläiset huulet ja värähtelevät sieraimet. Oli kerrottu jotakin niin kauheaa kuin että poliisissa oli suomittu uhreja kasvoihin. Riikka Tuunalla oli tunne ikäänkuin jättiläiskokoinen rautapiikki olisi sijoitettu hänen ruumiiseensa ja hän olisi kierrellyt itseään päästäkseen siitä eroon.

— Täti, alkoi yhtäkkiä Hamlet, — kyllä me saamme jotakin tietää, kun Lehtonen palaa. Hän puhuu venättäkin. Ei nyt kannata vielä surra... Kyllä vielä on toivoa ... Mutta se Lehmä, se Aliina ... hänet saisi nylkeä ... Kas vaan, tätä eivät ole löytäneet. Itse Hindenburgi on jäänyt tänne. On se sentään miehen näköinen mies, viiksetkin noin mahtavat ja entäs silmäys ... kuin Kustaa Aadolfilla . . . Katsokaa nyt... Mies se on!

Tuunan tytär havahtui. Miksei hän ollut lähtenyt apuun, miksi hän seisoi tässä? Ehkä hän olisi voinut jotakin. Mutta hän olisi myöskin voinut vahingoittaa ja ärsyttää vaaralliset viranomaiset. Täytyi odottaa aamua ja sitten lähteä opettajain puheille. Koneentapaisesti taipui hän alas ja rupesi nostelemaan tavaroita pöydälle. Hänen oli kylmä, hän muisti että piti peittää särkynyt ikkuna. Olli parka, hänet hän oli unohtanut Eino-Ilmarin menetyksen vuoksi. Katu lepäsi hiljaisena. Yksikerroksiset puutalot nukkuivat. Se mitä oli tapahtunut, ei ollut herättänyt ketään ihmistä, jonkin koiran vain, joka nyt haukkui jossakin. Kuului askelia. Kaksi varjoa ilmestyi näkyviin. Riikka tunsi paikalla Miljan ja Aliinan, jotka tulivat värjäriltä. He puhuivat kiihtyneesti ja astelivat nopeaan. Riikka lähti vastaan ja tapasi heidät kadulla. Aliina älmensi jo kaukaa:

— No siinä se nyt oli! Enkö minä sanonut. Se siitä pelistä tuli. Mutta minulle vain naurettiin, kun sanoin, että sotaherrat alas seinältä ... Ollia ajetaan takaa ... ammuttukin on hänen jälkeensä. Ja Tuunan pojalle valjastetaan paraikaa hevosta ... Lähdetään viemään ...

onnekin, varmempaan talteen. Ja niin ylpeästi kun hän minulle sanoi, että ...

-Missä hevosta valjastetaan? pääsi Riikalta käheästi.

Torilla ... Poliisikamarin edessä. Ottivat ajurilta hevosen pitkän reen eteen... Ei suinkaan häntä enää koskaan ... Se siitä tuli. Älkääs ... älkää, ei sinne enää ehdi.

Riikka Tuuna juoksi. Niinkuin kauris hän pitkillä hypyillä ponnisti eteenpäin. Hän ei päästä sitä hevosta lähtemään! Poikittain hän heittäytyy maahan... Hän juoksi niin että rinnan huohotus vei häneltä kuulon ja näön. Nyt vaan tästä kulmasta tuonne, sitten on tori!

Yhdellä laidalla suurta autiota toria kuului jotakin liikettä, muu osa oli aivan äänetönnä. Huonossa valaistuksessa oli mahdoton erottaa, mitä tapahtui. Kaikki rakennukset olivat pimeinä paitsi poliisikamari, jonka kaikissa ikkunoissa paloi tuli. Riikan sydän seisahtui, kun ei hän nähnyt rekeä. Hän ei kuitenkaan pysähtynyt, vaan juoksi ääntä kohden. Hän ei uskaltanut huutaa, peläten että suututtaisi santarmit. Pian hiljeni tori kokonaan.

Hetken hän seisoi ja paineli käsiä rintaansa vasten. Sitten hän suuntasi askeleensa poliisikamaria kohden. Pieninkin matka tuntui pitkältä ja myöhästymisen mahdollisuus kävi yhä uhkaavammaksi.

Poliisikamarin pihamaalla oli vasta riisuttu ajurinreki vällyineen. Sen nähdessään Riikka ymmärsi, että lapsi todella oh viety. Hän seisoi ja tuijotti rekeen, ymmärtämättä mitä tehdä. Jos ottaisi hevosen ja lähtisi ajamaan perässä.

— Tjule, tjule, netti flikka, lausui miehen ääni portailta.

Riikka havahtui, terästi joka jäsenensä ja läksi nopeasti ulos portista.

Astuessaan autioita katuja poikain kortteriin, kyseli hän itseltään, hänkö oli syypää siihen mitä oli tapahtunut? Eikö ihmisen aina pidä puhua totta, kaiken uhalla? Eikö hänen puheensa tule olla jaa-jaa ja ei-ei?

IHMISEN SIELU-RAUKKA

Ihmiset seisoivat syvällä tapausten virrassa ja luulivat johtavansa pyörteitä. Virta tuli kaukaa ja leveältä ja ihmiset hosuivat ja häärivät.

Niiden monien sairas- ja raamatunselitysmatkojen joukossa, jotka kirkkoherra palavan sielunsa kehoituksesta teki eri haaroille pitäjää, kävi yksi erikoisen kohtalokkaaksi. Se oli se, jolla hän tavoitti Kustaa Kemppaisen, vanhan salaviinanpolttajan.

Riikka Tuuna hänet sai lähtemään tälle matkalle. Oli kysymys niinsanotusta »Sydänmaan Miinasta», nimittäin Miina Matintyttärestä, joka kissansa kanssa asui mökillään Tuunan takamailla. Miina oli hoitanut Riikan ja Alman pieninä, heidän oman äitinsä eläessä. Kivulloisena ihmisenä oli hän parikymmentä vuotta elättänyt itseään kehruulla ja valmistautunut vastaanottamaan taivaallista ylkäänsä sekä yöllä että päivällä, minä hetkenä tämä tulisi. Morsiusvaatteet, nimittäin kuolinvaatteet, Tuunan emännän lahjoittama vanha karttuunipuku, olivat kauan olleet kauniisti valmiina rasiassa. Nyt ei Miina enää kolmeen vuoteen ollut kyennyt rippikirkkoonkaan ja yhä viipyi ylkä. Riikka Tuuna, joka Alman mentyä naimisiin, oli viettänyt päivänsä miltei puhumattomassa yksinäisyydessä, sai yhtäkkiä päähänpiston lähteä tervehtimään hurskasta vanhaa vaimoa. Ehkäpä hän tietäisi antaa jotakin neuvoa.

Lapsellista oli kuitenkin ollut sellaista luullakaan. Sydänmaan Miinan maailma loppui hänen pirttinsä seinien takana. Hän ei osannut puhua muusta kuin omasta vaivastaan, mitä hän saattoi syödä, mitä ei, miltä tuntui

siinä ja siinä paikassa ruumista ja mikä saisi hänen kuolemansa jälkeen minkäkin hänen pirttinsä köyhästä, rakkaasta kalustosta. Riikka Tuuna, joka oli toivonut voivansa vanhuksen kanssa puhua asiasta, josta ei hän ollut saanut puhetta syntymään rovastinkaan kanssa, nimittäin totuudesta ja rehellisyydestä ja siitä mitä raamatussa tarkoitettiin sanoilla: teidän puheenne olkoon jaa-jaa ja ei-ei — Riikan mielestä kävi näennäisesti niin yksinkertainen asia entistäkin ongelmallisemmaksi ja mahdottomammaksi ottaa puheeksi kenenkään kanssa. Hullu hän oli ollut, kun tänne tuli! Hänen päätään kivisti huonossa ilmassa, joka ympäröi sairasta, hän kuunteli puolella korvalla tämän juttuja, kuunteli ilman tarkkaavaisuutta sellaistakin asiaa, joka muuten olisi herättänyt valveille koko hänen huomionsa.

— Kuka teitä nyt sitten täällä vakituisesti käy katsomassa? kysyi Riikka. — Kuka teille vedenkin kantaa, kun kaivo on tuolla mäen alla? Sekö Heta?

— Käyhän Heta, mutta hänkin on sairastellut, ja Marjan tyttö on minulle juoksuttanut vähän monen lämpimän leivän... Ja Kemppaisen veljekset, nehän minulle veden tuovat. Ja saunankin lämmittävät ja ovat vieneet kelkalla saunaankin, ja säälineet taas sisään, kun olen kovin huonona ollut. Niillä on tehtaansa tässä vallan likellä, ne saavat täältäpäin paremmin viljaa. Vaikka sellaista laitontahan se on, kyllä minä siitä olen heille usein sanonut, mutta he sanovat, että tarvitseehan ihminen viinaa lääkkeenäkin. Ja sen minäkin kyllä tiedän, että hyvää se tekee. .. Sellaista huonomaista elämää ne veljekset ovat eläneet, kyllä minä heille olen koettanut sitä jumlansanan valossa esittää, mutta hyviä he vain minulle ovat olleet. Ja maksaneetkin ovat siitä että täällä ovat olleet yötä. Viisitoista markkaa kuulta.

Riikka Tuuna muisti nuuskaisen Kustaan, ainoan ihmisen, jota ei hänen isänsä käskenyt istumaan, kun hän taloon tuli. Hyvin kauan siitä olikin, kun Kustaalla oli ollut Tuunaan asiaa. Niinikään sekaantui erään vaikean helmikuun-yön muistoon mielikuva pienestä tanakasta miehestä, jonka päässä oli ollut huopahattu ja jalassa lysyyn astutut kengät. Riikka yritti keskeyttää vanhusta, mutta tämä jatkoi itsepintaisesti:

— Vanhaa äitiäänkin nämä pojat muistavat. Ei ole Kemppaisen muoria lähetetty vaivaistalolle...

— Kyllä ne ovat huonoja miehiä, sanoi Riikka vihdoin, — kyllä Miina saisi lakata heitä suosimasta. Toinen on istunut linnassakin.

Hän ei enää kuunnellut mitä sairas sanoi. Hän vain kaipasi hetkeä, jolloin taas istuisi reessä ja saisi rauhassa ajatella omia asioitaan. Ei siksi, että ei kai niille ollut parannusta ajassa enempää kuin iankaikkisuudessakaan.

Joka tapauksessa Riikka lupasi vanhalle lapsenpiialle toimittaa papin. Ja kirkkoherra olikin heti valmis lähtemään.

Harvoin lienee sielunpaimen löytänyt alttiimpaa ripitettävää kuin siveä vanha neitsyt Tuunan sydänmailla. Viime ajoilta oli hänellä tunnollaan, että hän joskus oli tuskastunut ristiinsä ja rukoillut taivaallista ylkää kiirehtimään, varhemmilta ajoilta, että hän oli tullut pahoittaneeksi Tuunan emäntä vainajan mieltä. Niin hyvä ihminen kuin emäntä oli, tämä Toivon, Riikan ja Alman äiti. Ilo oli vakuuttaa iankaikkinen elämä ja anteeksianto sellaiselle kuolevalle. Pyhän toimituksen jälkeen kääntyi puhe maallisiin asioihin. Sairas tuntui virkistyneeltä ja kirkkoherra huomautti, että hänen edessään ehkä oli elonaikaa maailmassakin. Puhuttiin ruustinnasta, diakonissasta ja lääkäristä. Siltalan Heta oli keittänyt kahvia ja kirkkoherran täytyi sitä juoda. Yhtäkkiä hän kysyi, täälläpäinkö Kemppaisen Kustaa poltti viinaa.

Miina kävi levottomaksi: ehkäpä siinä olikin asia, joka olisi pitänyt mainita ennenkuin nautti Herran ehtoollista. Olikohan tullut tehdyksi suuri synti, kun ei sitä maininnut? Hän toisti nyt kaiken mitä Kemppaisista oli Riikallekin sanonut: että he täältäpäin saivat viljaa, että he olivat olleet hyvät hänelle ja että he olivat pitäneet murheen vanhasta äidistään. Kirkkoherra katsahti ulos ikkunasta: maaliskuun illan varjot lepäsivät lumella ja varpusparvi hääri hänen hevosensa ympärillä. Hänen kellonsakin jo osoitti, että hevonen oli saanut tunnin levätä. Hän sanoi nopeaan hyvästi, lausui, ajatukset tykkänään toisella taholla, sanat, jotka tällaisissa tilai-

suuksissa oli tottunut lausumaan ja jätti katkuisen pienen tuvan.

Mutta ulkona kysyi hän heti matalalla äänellä Hetalta tietä Kemppaisten tehtaalle. Vanha vaimo silloin ikäänkuin lysähti kokoon ja seisoi väristen hänen edessään, rukoillen, ettei hänen tarvitsisi mitään sanoa. Jos Kustaa saa tietää, että hän on hänet ilmiantanut, niin hän tappaa hänet. Janne on istunut linnassa varkaudesta ja on ehkä tehnyt murhankin, vaikkei sitä ole näytetty toteen. Ja kirkkoherralle itselleenkin on paras, ettei hän lähde. He ovat olleet niin hyviä Miinallekin, kuka hänelle vedetkään kantaa ja puut toimittaa, jos heidät tuomitaan ... Kirkkoherrassa kuohahti, kun hän katseli pelkoa kurjassa kyyryselkäisessä vaimossa. Sellaisia olivat ihmiset, kukaan ei uskaltanut, jokainen pelkäsi vaivaista henkeään. Kirkkoherran pää heilahti hänen tukahduttaessaan vastenmielisyyden ilmaisua ja hänen katseensa lensi yli punertavan paljaiden metsien ja siintävien lumiaukeiden. Yhtäkkiä hänen silmänsä pysähtyivät: valkoinen sauhu, ohut kuin nauha lapsen leijassa, kohosi ilmaan. Kirkkoherran ei tarvinnut enempää kysellä. Hän loittoni vaimosta, joka ulvoi ulvomalla, ja meni ajomiehensä, pappilanvuokraajan rengin luo:

— Lähdetäänpäs, Ahvenainen, tästä hiukan metsälle. Hevonen saa syödä täällä. Kyllä tämä Heta sen verran katsoo, ettei se sotke heiniä jalkoihinsa.

Nuoren miehen ystävälliset, hiukan kavalat kasvot vetäytyivät epäluuloisesti nauruun.

— Mihinkä metsälle kirkkoherra nyt?

— Tuonne vain vähän matkan päähän . .. Tässähän näkyy käyvän selvä tie. Kas vain, tästähän on ajettu hevosella niinkuin mihinkäkin luvalliseen paikkaan . . . Täytyy ihmetellä, täytyy ihmetellä ...

Kirkkoherra asteli jo, turkki auki, tietä pitkin, missä keskellä oli luja jalkapolku ja kahden puolen pari kevyttä, reenjalaksen viiltämää viivaa. Ylitäkkiä hän kääntyi ympäri.

— No, eikö Ahvenainen tulekaan? Mitä te pelkäätte?

Hän astui pari askelta takaisin päin ja turkin leiskuvat liepeet osoittivat, että hänessä aikoi kiehua. Pappi-

lan vuokraajan tallimies oli kumartunut maahan ja kopeloi heiniä syliinsä.

— Eikö se Ahvenainen kuule? Olettehan tähän asti ollut hyvinkin hyväkuuloinen.

— Minä vain sitä, sanoi tallimies punaisena, — että tulee jo iltakin... Ja kyllä on parasta, että kirkkoherrakin jättää sen matkan ...

— Tietääkö Ahvenainen sitten edes mistä matkasta on kysymys?

— Hm, kun sauhu on juuri tuossa ahon takana...

— Ja mikä sauhu se sitten on?

— Niinkuin ei kirkkoherra sitä tietäisi.

— En minä tiedä, siksipä juuri tahtoisin käydä katsomassa.

— No, onhan sitä nyt sauhua nähnyt.

— Älkää kierrelkö, lähtekää mukaan nyt... No mutta, mies, mehän aina olemme olleet ystävät ja tehneet niin monet matkat yhdessä.

— Niin, mutta jokaisella on oma nahka niinkuin rakas olevinaan.

— Ja onko tässä muka se oma nahka vaarassa?

— Voi olla niinkin.

— Tätä en olisi Ahvenaisesta uskonut.

— Kirkkoherra ei tiedä mitä kaikkia kirkkoherrasta pitäjällä puhutaan.

— Se ei minua liikuta. Vastaan teoistani Jumalalle enkä ihmisille. Tuletteko mukaan vai ette?

— En taida tästä lähteä. Se oma nahka...

Kirkkoherran valkoiset sormet tekivät ilmassa suonenvedontapaisen liikkeen.

— Oletteko kauankin tietänyt tästä ... nimittäin, että tämä sauhu nousee tuosta metsästä ... ?

— Mistäs minä. Paljon toki nousee sauhuja... Kylläpä kirkkoherra nyt... Nouseehan niitä kylistä ja metsistä ja pappiloistakin.

— Ei Ahvenainen viisastele. Te kyllä tiedätte, mikä sauhu tämä on.

— Sen saa kirkkoherra itse tietää. Minä en tiedä. Enkä tahdo tietää. Mitä ihmisten sauhut minuun kuuluu. Jos kirkkoherra tahtoo haistaa mitä he keittävät, niin mitä sivullisia siinä tarvitaan ...

— Vaiti!

Kirkkoherra oli valahtanut valkoiseksi kasvoiltaan. Tuntui siltä kuin hän olisi aikonut lyödä edessään olevaa miestä. Kuitenkaan ei hän ollut edes likellä häntä eikä tehnyt ainoaakaan liikettä. Hän ainoastaan nousi varpailleen tai nosti itseään. Vuokraajan tallimies oli hänkin mennyt valkoiseksi ja kädet, jotka pitivät heinätukkoa, koukistuivat puserrukseen. Lyhyen hetken aikana välähtelivät näiden molempien ihmisten silmävalkuaiset uhkaavasti toisiaan vastaan.

Sillä aikaa ojenteli kyttyräselkäinen Heta itkien lepänoksien kaltaisia käsivarsiaan milloin toista, milloin toista kohti ja vasta ripitetty sairas hoippui ikkunaan, painaakseen kasvonsa ruutuun, joka tuskin oli suurempi kuin että se kehysti inhimillisen kärsimyksen kuvaa tämän kuihtuneen naisen hahmossa. Mutta hiljainen sydänmaa näiden neljän ihmisen ympärillä hengitti lukemattomilla huokosilla, joita aurinko päivän aikana oli sulattanut lumeen, ilmoille rauhaansa.

Kun Kankaan kirkkoherra pitkin, tarmokkain askelin astui Miinan jäätyneen kaivonläven ohitse, istui harakka kiponvarren nenässä ja nauroi. Myöskin tallimies nauroi katsellessaan liehuvia liepeitä, jotka etenivät pitkin ahoa. Siinä se on syöttiläs, ajatteli hän, toistellen jotakin hokemaa. Kirkkoherra Nahinen ei nimittäin ollut mikään lihava mies. Syöttiläs! lausui hän ääneen.

Nahinen puolestaan hillitsi mielessään tunnetta, joka sillä hetkellä oli luja kuin visa. Huono oli ihminen, viheljäinen on ihminen, ajatteli hän. Tuokin Ahvenainen, jonka minä olen mieskohtaisesti opettanut lukemaan, joka tälläkin hetkellä käy minun vaatteissani, joka on saanut vaatteeni ennenkuin ne olivat kuluneetkaan ... Ja tuokin kyttyräselkä, jonka tuulenpuuska kaataa kumoon ... kaikki he vapisivat henkensä puolesta, kaikki he hautovat kostoa. Kukaan ei tahdo kohota. Huonoa, viheljäistä on elämä ... Mitähän todella tuokin Ahvenainen ajattelee, olio, joka kaksi vuotta sitten ei vielä ollut saanut päähänsä kirjaimia. .. Samalla haavaa kuin nämä ajatukset kuvottaen kulkivat läpi hänen sielunsa, paahtoi hänessä tunne lämpöinen kuin sydänsuven aurinko: suuri Isä, sinä olet kaikessa, sinä olet

rakkaus ja armo. Sinä kokoat kerran kaikki luotusi Sinä olet totisesti armo ja anteeksianto ... Ja samalla kun hän tunsi oman syntisyytensä siinä että oli ajatellut halventavasti nuoresta ajomiehestään ja kyttyräselästä näki hän yhdellä silmäyksellä maailman kauneuden sydänmaan hohtavassa keväänkeväässä. Elämä on kallisarvoinen ja ihminen hitunen Jumalaa... Hän laski jalkansa sinertävään lumeen tallatun polun syrjällä. Se upotti ja jääsohjo reenjalasten jälkien syrjillä putosi helisten... Metsikössä veivät reenjäljet yli pienten pensaiden. Puiden juurilla oli lumi jo laskeutunut kuopille. Yhtäkkiä tunsi kirkkoherra sieraimissaan keitetyn viljan makean hajun. Samassa silmänräpäyksessä kipunoi suuttumus taasen läpi hänen sielunsa. Puhutaan köyhyydestä ja köyhästä maasta, mutta tähän on varaa! Hän astui nopeammin ja koetti tehdä astuntaansa äänettömäksi.

Kustaa Kemppainen seisoi paraikaa mäsldpatansa ääressä ja kohenteli. Jannen jalat näkyivät havumajan oviaukosta, aurinko paistoi hänen polvilleen, joilla lepäsi leivänpuolikas. Hennot, likaiset hyppyset tulivat ja taittoivat leivänpuolikkaasta, samassa kadotakseen ylöspäin ja sivuille, mistä ne niinikään kokosivat jotakin. Saappaat olivat aivan uudet ja nähtävästi valmistetut sotilashenkilölle, joka ei ollut tavallinen sotamies. Eivätköhän ne olleet varastetut. Havumajan luminen katto valui kimmeltävänä vetenä alas pitkiä sinisiä jääpuikkoja, jotka tuntuivat helisevän auringossa. Likaisen sohjon vallassa oli ala tehtaan ja havumajan välillä, jota saattoi kutsua pihamaaksi. Nokiset pannut, kattilat, saavit ja piiput törröttivät taivaan sineä kohti niinkuin jotkin rauniot tulipalon jätöllä. Kustaa laski kolahtaen kauhan kädestään tyhjään saaviin ja sylkäisi, eteenpäin kumartuen, pitkän nuuskaisen syljen. Nostaessaan päätään näki hän kalpean miehen tiellä pensaiden joukossa.

Kun ei Kustaa Kemppainen ollut kirkossakävijöitä, ei hän ollut nähnyt Nahista, mutta sensijaan hän aavisti, että tuon näköinen mahtoi olla hänen pahin vihollisensa, se mies, joka saarnatuolista oli iljennyt asettaa viinanpolton hävettävien tekojen lukuun ja parjata häntä, nimittäin viinanpolttajia, missä ikinä liikkui. Kustaa

oli erinäisiä kertoja hionut puukkonsa vartavasten pimeitä iltoja varten niillä tienoilla, missä Nahinen liikkui. Täksi päiväksi ei ollut tullut hiotuksi, mutta ehkäpä siinä oli terää nytkin. Rinta näkyi olevan papilla suuri kuin kumoon kaadetun veneen pohja, mutta heikko oli mies muuten. Vai tuon näköinen se oli. Kustaa unohti päästää linnunvihellyksensä Jannelle, niinkuin heillä oli sopimus vaaran tullen. Mutta eipä tässä mitään vaaraa ollutkaan. Ei näyttänyt olevan pelko Kankaan pitäjän lammaspaimen, kun tuli tänne yksikseen. Vaan eipä ollut läheskään vaaraa. Sekö jumalinen vanhapiika hänet oli lähettänyt? Jos oli, niin katuu hän sen. Mitä perkelettä tuo seisoo ja tuijottaa eikä mitään puhu? Hän luulee nyt sillä masentavansa viinanpolttajan. Kun olisi varmasti tietänyt, että tämä oli se Kankaan pitäjän lammaspaimen eikä joku viaton ... Herroissa oli toki paljon sellaisia, jotka suosivat korpirojua, lakimiehet Helsingistä asti olivat ottaneet matkaansa korpikuusen kyyneliä ja sekin Maahisten herra oli metsästysretkellään tullut tervehtimään ja kattelemaan ja pannut tyhjät pullonsa täyteen täältä. Ja naurettu oli yhdessä raittiuslakia. Ei, tuo ei ollut sitä maata, kyllä tuo oli itse se perkeleen sielun villitsijä.

Kustaan jalat tallukkaissaan, jotka olivat kuin kokonaiset mättäät, siirtyivät pari askelta nokisella, mäskin ryvettämällä tantereella. Tämän Nahisen saarna sen oli vaikuttanut, että Sojasen Santra toissa talvena tuli tuomaan takaisin ne viisi litraa, jotka oli Kustaalta vaihettanut jauhoihin. Ja eikö liene ollut samaisen Nahisen aiheuttamaa mielenmuutosta, että Mäkimatkan pappa viime tingassa kielsi antamasta jyvänsä? Mäkimatkan pappa ei ollut niitä miehiä, jotka joutuvat mielenmuutokseen, mutta hän pelkäsi mainettansa, Nahinen kun oli selittänyt viinanpolton veriruskeaksi häpeäksi. Ja Nahinen sen oli toimittanut tänne senkin kaupungin herran, joka oli tulitikulla sytyttänyt palamaan viinalasin ja sanankuulijoilleen selittänyt, että tuolla tavalla viina palaa ihmisen sisälmyksissäkin. Ehkä joku hourupäinen sellaiseenkin uskoi.

— Mitäs olisi asiaa? kysyi Kustaa karheasti, käsi puukon kahvassa.

Nyt astui turkkiniekka pelsepuupi likemmä ja toivotti hyvää päivää. Ja sanoi vain tulleensa katsomaan, kun oli paljon kuullut puhuttavan Kemppaisen veljeksistä. Janne oli nyt hänkin ryöminyt ulos pesästään ja astui vielä leukojaan liikutellen veljensä rinnalle. Hän tunsi kirkkoherran hän, hänellä oli paraikaa taskussaan kirkkoherran antama paperi, paperi, jolla ei suorastaan ollut mitään virkaa.

— Tehän olette Kemppaisen veljekset? puhui musta mies ystävällisesti. — Tuon teille terveisiä äidiltänne. Vaimoni ja lapseni käyvät usein hänen luonaan.

Tässä ojensi kalpea musta mies kätensä ja iski veljeksiin silmänsä ikäänkuin lävistääkseen heidät. Hän oli maininnut heidän äitiään ja he antoivat hänelle äänettöminä kätensä.

— Te olette olleet äidillenne hyviä poikia, jatkoi kalpea mies, yhä pidellen vanhemman Kemppaisen kättä pitkien valkeiden sormiensa välissä. — Mutta tämä viinanpoltto — kuinkas sen on laita?

Hän katsoi eteensä polttavalla silmäyksellä, joka niinkuin pitkä auringonsäde meni läpi jonkin sielun ruudun, ja puhui, suu pienessä hymyssä, sanojen tulo muistuttaen kiehumisen ensimmäisiä köykäisiä poreita mäskipadassa. Silmänräpäykseksi sai hän Kustaan ymmälle. Samassa huomasi korven salapolttaja avonaisen turkin alta mustan papintakin ja paksut kellonperät. Silloin sai hän varmuuden, vetäisi pois kätensä valkoisten hyppysten välistä ja viha välähti esiin kaikista laskoksista hänen nuuskaisilla kasvoillaan. Tämä viha ei vielä ryhtynyt toimintaan, vaan jähmettyi äänettömään odotukseen, tarkaten mitä tulisi. Janne Kemppaisen silmät kulkivat ylhäältä alas pitkin vieraan vaatteita ja pysähtyivät siihen missä kultaketju kimalteli. Sitä tuskin näkyi, auringonsäteet vain löysivät sen ja iskivät siitä irti kipunoita. Oli kuin olisi läpäytetty kelloa Janne Kemppaisen sielussa. Mutta se ei ollut mikään kirkonkello. Se oli hälytysvehje, joka yön pimeydestä kutsui esiin nukkuvia voimia. Jos Kankaan kirkkoherra olisi katsonut nuorempaan Kemppaiseen, olisi hän nähnyt miten värit hänen silmissään menivät sekaisin niinkuin kananmunassa menee, kun se hämmennetään. Pitäen

varsinaista viinanpolttajaa pahempana syyllisenä, seurasi Nahinen kuitenkin pääasiassa häntä. Hänen katseensa meni Kustaan perässä kivistä kokoonkyhätylle uunille, minne tämä tallusti ja missä hän kävi kiinni palavaan näreeseen, pidellen sitä paljain sormin ennenkuin viskasi sen takaisin tuleen. Janne Kemppainen puhui hyvän aikaa ennenkuin Nahinen kiinnitti huomiota häneen.

- Pitää taas mennä äitiä tervehtimään. Hyvissä voimissa kai se siellä on, eukko. Se on vanhankansan ihmisiä, ahkera kahville ja nuuskalle. Täytyy taas mennä viemään sille kahvia. Kyllä sen pitää saada juoda niin paljon kuin tahtoo. Kehui viimein, että herrasväet olivat tuoneet. Mikäs hätä sillä siellä on. Kanathan sillä ovat tovereina. Munivat sen sängyn jalkapäähän ja melkein suusta syövät palasen. Kemppaisen muori ei ole koskaan kaivannut ihmisiä. Mekin kun tullaan käymään ja kun on pannu tyhjennetty, niin akka sanoo: menkää pois taas jo kauemma, tulee kuuma, kun tuossa haudotte luitanne, menkää omiin toimiinne, kyllä minulla on, en minä mitään tarvitse . .. Hakekaa, kun olen kuollut, tarkasti kaikki paikat. Täällä on rahat, että saatte hautaan, omillani minä kirstuni lunastan, en minä ikänä ole muilta ottanut... Sellainen se eukko on, kuvittelee, että hän vielä elää omalla ansiollaan. Ja me annetaan hänen olla siinä luulossa. Viedään aittaan leipää, suolakalaa, sianreittä — täytyy vain viedä sillä lailla, ettei hän tiedä. Silloin luulee, että siellä vielä on omia entisiä. Ei silti, että häneltä paljon kuluisi. Muuta kuin kahvia. Sitä hän joisi. Ja leikillään sanoo, että kun hänet ruumiina pestään, niin kahvilla hänet pitää pestämän.

Kirkkoherra keskeytti hänet.

— Tekee hyvää kuulla, että pidätte vanhasta äidistänne. Mutta ettekö ole tulleet ajatelleiksi minkä surun hänellekin tuotatte, jos taasen joudutte linnaan. Sillä eihän tätä menoa voi jatkua. Löytäähän lain koura teidät kuitenkin kerran, jollei omatuntonnekaan heräisi...

Nahinen oli puhunut sillä äänellä, millä sanotaan: taitaa tulla sade. Ei sen ankarammin eikä juhlallisemmin. Ja nyt hän levollisesti tuli padan luo, jonka toisella

puolella Kustaa pimeänä ja kummastuneena seisoi kädessänsä jättiläiskauha. Katsahtaessaan makeaan höyryyn Nahinen hiukkasen nyökytti päätään. Sitten hän meni ja istuutui kannon nenään havumajan edessä, keskelle sulavaa lunta. Veljekset antoivat äänettöminä tämän tapahtua. Toiselle tuli mieleen, että jos tuon miehen pistäisi vaatteineen päivineen tuohon kattilaan, niin ei siitä jäisi muuta kun kultavitjat. Aurinko etsi taasen esiin kauniin kappaleen ja iski siitä irti kipunoita. Silmät täyttyivät keltaisilla kipunoilla ja keltaisella valolla, kun katseli sinne, missä aurinko välkytteli kallista koristusta. Mitä tuo tuollainen mies sillä, tuollainen taivaan enkeli maallisella kullalla... ? Teki mieli ottaa sitä kauluksista kiinni ja pistää se pataan. Mitä pirua se tänne tuli? Kyllä he kahden Kustaan kanssa olisivat jaksaneet sen pataan mäjäyttää. Vai olisivatkohan? Oli ärsyttävää saada koettaa. Kyllä siinä oli kahdeksankymmenen kilon paino tuossa mustatakissa. Nuorempaa veljeä rupesi yhtäkkiä naurattamaan. Ensin hän vaistomaisesti pidätteli sitä, mutta sitten hän nauroi, silmät sekavina. Toisen veljen kasvoilla oli viha yhtäkkiä tehnyt hyppäyksen esiin kaikista rypyistä. Vai tuohon tuo yritti pesiä, senkin Kaifas ja Herodes. Jos vain oli Sydänmaan Miina papin lähettänyt, niin kyllä tästä tiedetään nopeasti passittaa Miina taivaallisen ylkämiehensä syliin. Että ilkeääkin istua tuossa ja popottaa niinkuin ei niitä papin lukuja tunnettaisi. Eikö hän ymmärrä tätäkään kauhan heilutusta, eikö hän näe, että korpikuusen kyynelten keittäjä on kiukkuinen... Vai vallesmanni ja poliisi ja ehkä kuvernööri — niitähän piruja tässä kaivataan. Niin kyllä, ja Jumalan vihaa ja viimeistä tuomiota ja helvetin mäskiuurnia — niin, Hattulan apupapin papupata pirun paksuna porisee ja paukkuu ...

— Etkö sinä, perhana, jo ymmärrä lyödä lukkoon leukojasi! tuli nuuskaiselta mieheltä vihdoin kuin pitkänä sylkynä. — Mene helvettiin popottamaan, mitäs täällä teet. Vai tahdotkos tästä näin? Jollet pääsekin siitä pystyyn, niin tulee kauhallinen mäskiä päin silmiä . .. Mene, mene sinä kuvernööriin — sittenpähän nähdään mitä siellä voitat. Laita luusi vähän nopeasti sinne mistä tulit, taikka saat sellaisen vauhdin, että

yhtenä läjänä makaat tuossa tunkiolla ... Älä sinä siinä härnää, hyväkin taivaan lammas ... Kustaa Kemppaista et sinä petä. Älä enää määikään, mene mistä tulit. Jos sinä et jo tottele, niin ... niin ...

Kirkkoherra ei liikahtanut, hymyili vain ja sanoi silloin tällöin jotakin. Vanha viinanpolttaja ei koskaan ollut nähnyt näin hävytöntä miestä. Hän seisoi pitkän aikaa äänetönnä, päätään ravistaen ja kauha kädessä, vavisten.

— Sääli, sääli, sanoi pappi, — sääli ihmistä, joka päästää omantuntonsa kuolemaan. Kyllä minä menen, mutta en suinkaan senvuoksi, että teitä pelkäisin. Ihmisen henki on Jumalan kädessä.

— Jaa-a, läksi Kustaan nuuskaisesta suupielestä. — Luuletteko te Jumalan panevan sormensa vastaan, jos minä haluan tällä puukolla kutittaa kylkiluitanne? Saa olla vielä tämän kerran, mutta ... Te olette saarnatuolista ahdistaneet viinanpolttoa — kuka sen on sanonut, että se on huonompi elinkeino kuin pöntönpaukutus? Te villitsitte senkin Santran, jolle ei enää viina kelvannut... Ja minä läksin teidän tieltänne ja jätin sinne äiti-muorin. Minulla oli siellä hyvät oltavat, oli maja hirsistä ... Kaikki minä jätin . .. lasiputkikin oli ja se meni matkalla rikki. Ja nyt sinä, saatana, tulet tänne minun kotiini... Sinulla on salit ja kamarit — minulla maakuoppa, mutta sekin sinun pitää minulta tulla riistämään ... Ryöväri sinä olet, etkö sitä ymmärrä ...

Kirkkoherra nousi ja napitti takkinsa. Kultainen kääty peittyi ja Janne Kemppaisen silmissä ikäänkuin pimeni. Hetken hänen katseensa vielä ikäänkuin hyväillen kulki pitkin vieraan hyvää turkkia, sitten hän istui silmät kiinni.

Kirkkoherra oli käynyt hyvin kalpeaksi. Ei koskaan hän ollut nähnyt vihaa niin sammumattomana kuin tuossa vanhuksessa, joka seisoi hänen edessään suu vaahdossa, joka jäsen nuortuneena vihan voimasta.

— No niin, sanoi Nahinen, — menköön kaikki laillista tietä.

Kustaa naurahti pahasti.

— Kyllä sentään nykyistenkin virkamiesten joukossa löytyy joku rehellinen, jatkoi kirkkoherra. — Kun vai-

moni huomenna menee äitinne luo, niin kai hän saa sanoa terveisiä ... ?

— Ei mitään terveisiä. Siihen muijaan ei pappila herrasväellä ole mitään sanomista. Piru vie, antakaakin hänen olla rauhassa. Pitääkö minun toimittaa verikoira vartioimaan äitini ovea . . .

Siniset aallot kulkivat yli kirkkoherran kasvojen. Vaivoin tukahdutti hän rintaansa ne miekanterät, jotka pyrkivät linkoamaan herjaajia vastaan. Hän oli jo menossa, kun Janne Kemppainen hyppäsi pystyyn ja rupesi puhumaan.

— Ei, kuulkaas nyt, Nahinen, — minä varoitan teitä. Annoitte minulle sellaisen rekisterin, että mitä te luulette sellaisella tekevän. Tämä täällä, tässä on monta pykälää. Mutta minä kuitenkin varoitan. Katsokaas, nyt on aika toinen eikä köyhälistöä enää pidetä sokkona. Kirkkojärjestelmä on raa'asti raivannut tietänsä, mutta ei enää. Nyt lyödään alas itse Moolok. Ja silloin on kesä. Mutta jollette ole ihan läpikotaisin rahajumalanne ja omanvoitonpyyntönne sokaisema, niin ehkä vielä on armonaikaa. Niin sanoi Pietikkakin, että rakkaus kantakoon valtikkaa ja annettakoon anteeksi niille, jotka ryhtyvät taistelemaan mädännystä ja kapitalistijärjestelmää vastaan. Ja köyhälistö ei kosta, sen minäkin sanon, kun lähden puhumaan. Ja Pietikka kovin kehoitti. Niinkuin minäkin olen istunut yksitoista vuotta kruunun tiilipalatsissa, niin minä kyllä ne mädännykset tunnen. Ja kun siellä syötettiin sellaistakin velliä, että oli homehtuneita jauhoja ja toukkia, niin kyllä vain saan sanoa, että olot ovat Moolok, joka on lyötävä alas. Ja vanha kirkkojärjestelmä pitää hajoittaa maan tasalle ja hyvyys kantakoon valtikkaa. Ihminen on luonnostaan hyvä ja järjestelmät ovat pahat...

Kirkkoherra oli kääntynyt ja seisoi pää painuksissa, katse maassa. Viime sanat kuullessaan hän yhtäkkiä nosti silmänsä.

— Mitä te sanoittekaan, Kemppainen, huudahti hän, — lähdettekö te puhumaan? Teillä on ehkä jo matkakassa taskussa? Ja se on niin runsas, että äitinnekin siitä saa kahvirahoja eliniäkseen? Vai niin, vai niin. Ja te aiotte sanoa, että ihminen on luonnostaan hyvä ja

että olot ja järjestelmät ovat syypäät kaikkeen onnettomuuteen? Kuulkaas Kemppainen, jos te näette kanssaihmisellä kultakellon ja teidän rupeaa tekemään sitä mieli ja te otatte sen — niin kapitalistinen järjestelmäkö tästä asetetaan syytteeseen?

Janne Kemppaisen silmät, jotka äsken olivat olleet aivan selkeät, kävivät yhtäkkiä sameiksi ja outo hymy sekoitti hänen piirteensäkin niin ettei saattanut tietää mitä hän ajatteli. Itse asiassa hän oli säikähtynyt. Kirkkoherra sai nyt hänen puolestaan puhua miten paljon halutti.

— Lienee turha puhua, sanoi kirkkoherra hiljaa, — minä pelkään, että teidän tapaisellanne ihmisellä eivät aivot ensinkään toimi. Mutta jos teille tulisi jokin valoisampi hetki, niin koetan sitä varten kylvää sanat: ihminen on paha, ihminen on parannettava. Koettakaa ajatella ennenkuin puhutte ja mitä puhutte.

Nuoremman Kemppaisen kasvot selkenivät taasen.

— Kiitoksia, kiitoksia, sanoi hän tyytyväisenä, — kyllä minä nyt tiedän. Pietikka sanoi, että pitää olla lähtökohta, sellainen asia, mistä lähtee aloittamaan. Ja nyt se on minulle selvillä. Niin, sillä lailla juuri, Nahinen. Te tulitte kaivamaan köyhälistölle kuoppaa, mutta itse siihen putoatte. Sillä minä voin nyt vain kertoa, kuinka me veljekset olimme rakentaneet korpeen havumajan ja kuinka kapitalistijärjestelmän sortovalta sinnekin tuli meidän perässämme ja uhkasi poliiseilla. Vaikka kyllä kirkkoherra siinä erehtyy, että Kankaan poliisi Kemppaisille mitään tekee. Meidän miehiämme on poliisi, köyhälistöä hän puoltaa. Mutta minä sanon puheessani sen, että kirkkojärjestelmän peto, joka puhuu rakkaudesta, onkin sellainen, että se pönkittää juuri tuota samaa kapitalistiyhteiskuntaa. Näettekös nyt, arvon kirkkoherra, kuinka kävi. Kenen puolella on voitto, teidänkö vai köyhälistön? Kesä tulee kerrankin niille, jotka ovat kituneet orjuuden yössä ja totuus on ojennusnuorana . . .

Janne Kemppainen seisoi kuin yleisön edessä ja teki samoja liikkeitä kuin suurpuhuja Pietikka. Aurinko paistoi hänen uusiin saappaihinsa niin että ne hohtivat kuin peili. Kirkkoherra loittoni jo pensaiden joukossa,

pää painuksissa. Sillä lailla ne pirut masennetaan. Kelpaapa se tiilenpäittenkin lukija johonkin. Kaikki voimat tarvitaan, kun historian näyttämö avautuu...

— Ole vaiti, keskeytti vanhempi veli malttamattomana. — Et itsekään tiedä mitä puhut. Kelpaat lukemaan tiilenpäitä, mutta et puhumaan. Anna sinä viisäitten ja oppineitten puhua. Mikä pakana tuon miehen tänne toi? Oletko tullut hulluksi, kun tuossa pauhaat? Maailma on elänyt ilman sinun oppiasi ja elää vastakin. Vai oletko ottanut liikaa? Mitä pirua sinä kosket, kun et pidä määrää. Sontiainen sinä olet aivan niinkuin sinun Pietikkasikin. Se siitä tuli, että muuta pois toisen kuusen alle. Koditon on ihminen maan päällä, sen ne sanovat oikein nuo papit. Muuta, muuta... Mutta kyllä hänkin sen vielä katuu, että täällä kävi. Ja Miina ryökäle myöskin ...

Pää pystyssä ja kasvot valoisina astui kirkkoherra esiin metsikön laidasta. Kun hän näki rengin, tuli hänen mieleensä: teetän vanhasta palttoostani vaatteet pojalle, Jeremiaalleni. Tuo tuolla on jo saanut niin paljon... Älköön hän tässä luulkokaan, että viinanpolttajat vievät minulta uskoni elämään. Ei... Anna-Liisa on oikeassa: meidän täytyy rakastaa enemmän. Tuonkin täytyy sentään saada jotakin: annan hänelle toisen huopahattuni, mitä minä kahdella. Rakastaa enemmän, rakastaa enemmän ... Jahka olemme saaneet olla täällä Kankaan pitäjässä vähän useamman vuoden, niin sittenpä nähdään ... Mikä Jumalan lahja sellainen vaimo kuin minulla. Ja sellainen poika ... »Jumalalle pyhitetty» ...

Seuraavana päivänä auringon kallistuessa laskuaan kohti oli Anna-Liisa Nahinen tyttärineen liikkeellä kirkonkylän tanhualla entiseen tapaansa, mutta entistäkin alttiimpana. Hän oli miehensä kanssa viettänyt yön, jonka voima yhä varjosti häntä taivaallisella onnella ja kirkkaudella. Leväten käsi kädessä olivat he puhuneet pitkältä, rukoilleet ja vihdoin nukkuneet, ympärillään lasten hengenvedot ja tutut kotoiset esineet aamun sarastuksessa. Sekä äidillä että molemmilla tyttärillä

oli korit käsivarrella ja tiehaarassa kutoja-Annan mökin luona he, kukin tietäen tehtävänsä, erkanivat eri haaroille.

Ruustinna tahtoi tänään itse käydä Kemppaisen muorin luona.

Hän tapasi eukon syömässä, rahilla vastapäätä ikkunaa. Kanat kärttivät ruokaa kahdenpuolen, hypäten emäntänsä helmaan ja siitä pudoten lattialle. Mitäpä niille muutakaan saattoi kuin nauraa, noin kesyjä ne olivat. Suuhun tulivat, kieleen oli noukkaissut tuo tuolla, tuo kaikkein rohkein, viimekeväinen poikanen. Kuka sellaista uskoisi. Ruustinna oli nähnyt kuvia, missä joku nuori tyttö seisoo torilla, syöttäen kyyhkysiä, räpyttelevät valkoiset linnut hartioillaan ja jalkainsa juuressa. Tämä muistutti noita kuvia, vaikka runollisuus tässä oli tuiki toista laatua. Eukon täytyi ottaa luuta ja vetäistä rahia ennenkuin käski ruustinnaa istumaan ja ruustinnan täytyi voittaa jokin syntinen vastahakoisuus ennenkuin asettui istumaan eukon ja kanojen äskeiseen oleskelupaikkaan. Oli mahdoton tietää, mitä ruokaa kivivadissa oh. Se saattoi olla puuroa tai papurokkaa ... Kauheaan siivoon olivat kanat ja eukko ehtineet laittaa pirtin. Toissapäivänä olivat toki lapset olleet täällä siivoamassa.

— Se... tuo vanha-parka, alkoi eukko hyväntuulisena — ... muni molskautti tänään sellaisen munan, ettei luulisi kanan munaksi. Se on tuolla hyllyllä suolatuokkosessa, jos otatte ja viette kotiin. Kauan se olikin munimatta, niin että minä jo ihmettelin, mutta sitten tulikin sellainen muna. Se pitää Haakarin ja Lyytin panna kahtia. Kyllä siinä on kahden munan verta. Ja sanovat venäläisten jo tarjoavan munista viisikymmentä penniä kappaleelta. Se on niin paljon kuin markka. Minä en ota ilmaiseksi, tiedätte sen. Enkö aina olekin lähettänyt takaisin, kun olette tuonut minulle tuliaisia... Kerma ei ollut viimein oikein vahvaa ja happani kanssa niin että annoin kanoille. Tämä taitaa olla hyvää. No, vanha-parka, sinunko tätä nyt pitäisi saada? On, on tämä oikein hyvää. Mutta kai sulle antaa pitää, kun munit sellaisen munan ... Noh, tule nyt... kyllä sinä papinrouvan kerman permannoltakin latkit... Tällä

kermalla minä menen monta päivää. Tämä on oikein sellaista makeaa kermaa. Kas, kas .. . kahvia! Ja poltetuita. Onkos tässä neljänneskilo . . . ? Puoli! No kyllä nyt... Ei siksi, että kyllä minulla vielä on. Tuolla on jalkapäässä purkki vielä puolillaan. Täytyy pitää pii, lossa. Venäläiset veivät kerran ... Pojat kun taas tulevat käymään, tuovat. Ne ovat taas toimissaan, missä lienevät, kaukana. Ei silti, että minä ilman ottaisin. Minä en ota keneltäkään enkä kaipaa ihmisiä. Olenhan teillekin aina maksanut. On minulla rahoja, ei minua tarvitse kunnan kustannuksella haudatakaan .. . Sanon teille sitten missä ne ovat, sitten kun tästä tulen huonommaksi. Minä elän vielä kauan. Enkähän minä niin vanha olekaan. Niin, siellähän se on kirkonkirjoissa minunkin syntymävuoteni ja päiväni. En minä sitä koskaan ole pitänyt mielessäni. Mutta kai minä siinä seitsemättäkymmenettä mahdan lähetä. . . Aijai, kun oli vehnäleipä! Tästä nuo pitävät... No pois siitä, pois, pois! Meillä oli ennen lehmä, Mansikki se oli. Siinä oli niin rasvainen maito, että kermakin oli sellaista, että lusikka pysyi pystyssä. Tämä näkyy olevan sellaista ... Ei, en anna enempää.

— Tässä on tällainen matto, sanoi Anna-Liisa Nahinen, vihdoin väkisinkin ottaen suunvuoron. — Jahka siistimme pirtin, niin panen sen permannolle sänkynne ääreen. Olen kauan aikonut sellaista tuoda. Onpa lämpöisempää astuaksenne maahan . ..

Se oli hamppukankaalle kirjaeltu sänkymatto. Eukko pyyhki kädet alushameensa helmaan ja kävi kiinni sinikirjavaan kankaaseen.

— Kai tuosta voisi saada viisi markkaa, sanoi hän tunnustellen.

— Mutta ettehän te sitä myy, kun meidän lapsetkin ovat neuloneet sitä juuri teille. Onhan se toki parinkymmenen markan arvoinen.

— Parin kymmenen! Sanoitteko parin kymmenen? Minun jalkojani ei ole vielä koskaan palellut.

Anna-Liisa Nahinen kuuli hänen äänestään, että maton kohtalo oli ratkaistu. Eukko vaikeni ja katseli siroa kangasta polvillaan, nähtävästi laskien, mihin käyttäisi rahat. Yksinäinen se täällä olikin, tässä noki-

sessa töllissä, joka ei tietänyt, mille puolelle se kaatuisi. Lapsellisuutta oli ollut valmistaa se tänne. Lapset sitä olivatkin tahtoneet. Tuskallinen avuttomuus hiipi pappilanrouvan rintaan, hänen siinä laastessaan lattiaa, joka paremmin olisi kuulunut johonkin navettaan kuin ihmisasuntoon. Olisihan hän voinut lähettää tänne palvelustytön auttamaan eukkoa. Hän oli tahtonut omin käsin tehdä niin paljon kuin suinkin. Pesihän Kristuskin omin käsin opetuslastensa jalat. Yhtäkkiä hän sai takaisin voimansa ja virkkoi iloisesti:

.___Terveisiä pojiltanne. Kirkkoherra tapasi heidät eilen.

Akan käsi meni korvan taakse ja hän taivutti kuihtunutta korvanlehteä puhujaan päin. Hän oli kaikesta päättäen hiukan säikähtynyt.

— Tapasiko kirkkoherra pojat? Sielläkö ... missä he ovat toimissaan? Heillä on siellä sydänmaalla ... tukinajoa. Ostivat tässä hiljan hevosen. Saavat hyvää palkkaa. Kustaa aina laskee leikkiä, että kun hänen äitinsä ruumiina pestään, niin kahvilla se pestään. Oikeinko kirkkoherra kävi siellä tukkimetsässä? No mitenkä pojat voivat? Ei suinkaan vain tullut kirkkoherran kanssa mitään riitaa?

Valehteleeko eukko tieten tahtoen? ajatteli pappilanrouva. Ovatko pojat ehkä valehdelleet hänelle? Ei, hän kyllä tietää ... Hän vaikenee ja miettii asiaa.

— Laulanko teille vähän? kysyi Anna-Liisa Nahinen.

— Ei ole väliä, sanoi eukko. — Pankaa ovi kiinni, täällä on jo kuin tallissa. Ja menkää sitten pois omiin oloihinne. Teidän lastenkaan ei tarvitse tulla viikkoon ... tai kolmeen päivään. No, kanalinnut, nyt pannaan mammimaan. Nuo riitelevät aina, tuo vanha-parka ja tuo viimekeväinen ... Ei suinkaan tuosta leikkikalusta kuitenkaan kukaan anna kymmentä markkaa enempää . . .

— Kuulkaa nyt, hyvä ystävä, ettehän myy sitä, kun juuri olemme sen teille valmistaneet.

— Mitä minä. .. kenellekäs minä sen? Kukas sitä tahtoisi ostaa,... Ei suinkaan kirkkoherralle ja pojille vain tullut mitään riitaa...? Hyvästi vaan ja Herran haltuun. Tulikos se ovi oikein kiinni. Kun kertovat, että

pappilassa on tehty reikä seinään ja se on maatessa auki. Kyllä se on oikein hullujen tekoa. Herran haltuun vaan ...

Anna-Liisa Nahinen astui taas vapaan taivaan alla. Hän oli surullinen, hän ei itsekään tietänyt miksi, ja häntä suututti tämä raukkamaisuus. Sillä eihän ihminen elä siitä rakkaudesta mitä hän saa, vaan siitä minkä hän antaa. Tuoksuva tuuli lensi yli peltoaukeiden. Ah, kun olisikin voinut olla vapaa niinkuin tuo tuuli, vapaa ja iloinen ... Lähetessä tiehaaraa huomasi pappilanrouva omien pienten tyttöjensä juosten tulevan polkua työväenasunnoilta päin. He juoksivat niin että lakit kiikottivat takaraivolla, Haagar jonkin verran edellä, Lyydia jäljessä.

— Äiti, mitä meidän pitäisi pelätä? huusi vanhempi tytöistä hengästyneenä ja itku kurkussa. — He kysyivät emmekö me pelkää ... Eikö isä saa kirjeitä ... ? Mitä kirjeitä ne ovat, äiti? Mitä meidän pitäisi pelätä?

— Minä luulen, sanoi toinen, käyden kiinni äidin käsivarteen, — että ne tulevat yöllä ja tekevät pahaa. Ne panevat tulta nurkan alle.

— Ei, ole sinä hiljaa... Ne tarkoittavat, että isä pannaan pois viralta. Mitä isä on tehnyt? Eihän mitään. Minä sanoin, että minun isäni on niin hyvä ja Jumala rankaisee jokaista, joka puhuu hänestä pahaa. Ja siihen he nauroivat... Minä olin niin suuttunut, että olisin tahtonut ottaa pois kaiken ruuan, jonka äiti lähetti, mutta se oli jo syöty.

Tyttöset tanssivat eteenpäin kahdenpuolen äitiään.

— Ollaan rauhallisia, lapset, ollaan, saneli äiti ja antoi kevättuulen selvittää päätään. — Kysyivätkö he pelkäämmekö. Kuinka he niin ymmärtämättömiä olivat. Mitä me pelkäisimme ... Mutta nyt te ette enää ajattele sitä, vaan läksyjänne. Täti sanoi, että on mennyt viime aikoina huonosti. Te leikitte liian paljon ...

— Salenjus istui ja luki sanomalehteä, toimitti taasen Haagar, — ja siinä oli, että joku isäntä oli piiskannut renkiänsä ...

— Ja lopuksi sanottiin, että kuinka kauan saa sellainen ... sellainen ...

— ... sortovalta rehoittaa.

Kuuletteko? keskeytti äiti.

He pysähtyivät. Jossakin laulettiin. Tuuli toi sävelet yli lumisten aukeiden. Auringonlaskussa kimmelsivät kirkonruudut. Myöskin ikkunat Somerin keskimmäisessä tornissa olivat kuin tulessa. Keltaista iltataivasta vasten kohosivat metsät mustina varjokuvina. Laulunsävelet tulivat pitkinä surullisina aaltoina.

— Kaunista, sanoi äiti.

— Ei, äiti, nehän ovat venäläiset, sanoi Lyydia.

— Ne ovat kaukana kotimaastaan, sanoi äiti.

- Jerekin on hyvin suuttunut niille, puhui Lyydia jälleen. — Jere ei tervehdi Irjan äidin ryssää. Jere sanoo, että sellainen mies on Jumalalle kauhistus.

— Sanooko Jere? pääsi äiditiä eikä hän voinut estää hymyn varjoa liitämästä yli kasvojensa. — Mutta kuka sanoo sillä tavalla Irjan äidin ja isän ystävästä ...

— Ei kirjuri ole Irjan isän ystävä. Juuri siksi Irjan isä läksi matkalle, että hän oli suuttunut ryssälle. Äiti nyt luulee, että me olemme niin pienet, mutta kyllä me ymmärrämme ...

— Me ymmärrämme senkin, että Liisa saa lapsen. Siksi hänet pantiin pois Someriltakin ...

Häpeän kuumotus kulki yli äidin koko olennon. Hän turvautui säveliin, jotka nyt kuuluivat lähempää.

— Olkaapa hiljaa. Tuo on niin kaunista ja surullista. Mies raukat ovat niin kaukana kodeistaan.

Muukalaiset lauloivat todella täyteläisellä kaipauksella, sillä, millä ihminen laulaa vain, kun hänen sydämessään on suru. Anna-Liisa Nahisesta tuntui siltä kuin koko ihmiskunnan kaipaus olisi nyyhkyttänyt tuossa hänen kansansa sortajain laulussa. Sanomaton alakuloisuus alkoi painaa häntä. Yhtäkkiä hän pusersi molempien tyttöjensä kättä, joka oli hänen lämpöisessä kainalossaan.

— Juoskaapa noutamaan Tuunasta kirkon avain. Mennään sinne, sieltä saamme lohdutusta.

— Onko äiti surullinen? huusi Lyydia, jo pienen matkan päässä. — Pelkääkö äiti sittenkin, että isälle tehdään pahaa?

Milja seisoi aitan rappusilla ja söi vesirinkeliä. Hän sanoi Riikan äsken lähteneen siistimään kirkkoa.

Riikka Tuuna oli todella kirkossa, mutta ei hän nyt ollut kajonnut puhdistamistyöhön. Hän istui tutulla paikallaan, unohtuneena katselemaan ristiinnaulittua alttaritaulussa. Kun hän kuuli askelia portaissa, niin hän kimmahti ylös ja seisoi jännittyneessä puolustusasennossa ikäänkuin valmiina käymään rakkaan kirkkonsa puolesta koko maailmaa vastaan. Anna-Liisa Nahinen syleili häntä ja vaipui penkkiin hänen viereensä. Molemmilla oli sydän niin raskaana, että tuntui siltä kuin vuoret olisivat sitä painaneet.

Jos minä tietäisin heistä edes jotakin, ajatteli Riikka Tuuna. Elävätkö vai ovatko kuolleet? Ovatko vankeudessa? Kidutetaanko heitä? Ovatko he minulle suuttuneet? Ja hän huokasi syvään, kun hän ajatuksissaan uudelleen ja uudelleen toisti nämä kysymykset.

Miksi he vainoavat häntä? ajatteli puolestaan Anna-Liisa Nahinen. Miesten mies hän on. Jumalan mies hän on. Jumala, varjele häntä!

Pikkutyttöjä paleli ja he alkoivat käydä levottomiksi. Vähitellen rupesivat pappilanrouva ja Tuunan tytärkin puhelemaan. Ruustinnan piti huomenna lähteä katsomaan Sydänmaan Miinaa yhdessä Hultan, Tuunan emännän hoitajattaren kanssa. Entä jos hänen tautinsa todella vielä oli parannettavissa. Sairashuoneella oli moni saanut avun näennäisesti toivottomaankin tilaansa.

Aurinko oli jo laskenut ja suuret iltatähdet välkkyivät vanhan hautausmaan päällä.

— Aina sieltä lähtee keveämmällä mielellä, sanoi rouva Nahinen.

Riikka Tuunan ääni hukkui kirkon avaimen ruosteisen äänen vikinään. Se oli hänelle rakas ja tuttu ääni.

Toukokuussa tuli Kankaan pitäjän taloihin käsky, että mies ja hevonen oli lähetettävä vaihtoihin. Tämän paikkakunnan miehillä ei ollutkaan pitkä matka, sillä Maahisten kartanon ympärillä oli se strateegisesti tärkeä seutu, joka heidän piti varustaa.

Tuotti jonkin verran vaikeutta löytää sopiva mies. Hänen piti olla laiska, mutta ovelalla tavalla, niin ettei häntä saatu kiinni. Hänen täytyi olla hyvänahkainen niin ettei hän vastustanut päällystöä. Hänen täytyi

myöskin olla luotettava niin että hänen käsiinsä saattoi uskoa hevosen.

Tuunan miehistä huomattiin Johanssonni, muonarenki soveliaimmaksi lähtemään vaihtoihin. Hevosekseen sai hän vanhan Virman. Johanssonni ei enää ollut mikään nuori ja hurja. Hänellä oli jo kahdentoista vanha tytär ja toiselta puolen poikalapsi ensimmäisellä ikävuodella. Hän ei juonut, hidas hän oli, mutta tasainen työssään. Tuunassa hän oli ollut kuudetta vuotta.

Saatuaan kevätkylvönsä tehdyiksi ja perunat maahan, ojensi hän käden vaimolleen ja kaikille lapsilleen sekä nousi, kyyneliä niellen, rattaille. Hänellä oli sellainen hullu luonto, että kyyneleet tulivat niin helposti. Ei silti, että eihän siellä nyt henki mene. Ja onhan siellä muitakin tämän paikan miehiä. Mäkimatkastakin on Salenjus.

Kyllä sitä oli hänelle selitetty tuota tuollaista työmaata, mutta ei sitä kuitenkaan voinut kuvitella, millaista se oli. Ei, ei ollut ihme, että Parannan isäntä oli tullut hulluksi. Kyllä joutui se Almakin oikein pahaan paikkaan, se heidän Alma.

Kartanon ympärillä ei enää ollut peltoja ja vainioita eikä metsää ja puutarhaa, vaan niin pitkälle kuin silmä saattoi katsoa, oli hiekkaa ja multaa, kaivantoja, kuormia, ihmisiä, hevosia, ajopelejä, ampuma-aseita, työkaluja, ratakiskoja, aitauksia puusta ja hämähäkin verkon tapaisia aitauksia, laudoista kyhättyjä vajoja, kojuja, vallituksia. Ei, ei ollut ihme, että Parannan isäntä tuli mielenvikaan. Vieläköhän se Alma oli järjissään.

Vanha Virma veti vastenmielisesti, kulkien hiljaa ja korviaan höristellen. Johanssonni istui sydän jyskyttäen kuormallaan ja hoputti jonkin pelottavan näkymättömän mahdin käskystä hevosta juoksemaan. Koko hänen mielensä paloi takaisin kotiin, siihen huoneeseen, missä hänen vaimonsa seisoi savuttavan lieden ääressä ja missä hänen seitsemän lastansa täyttivät penkit, sängyt ja kehdot sekä sen tyhjän tilan, mikä oli pöydän ja lieden välillä. Tällaista siis oli sota. Ja hän kun viimeinkin ihan kiusalla jätti heinänrippeet navetan eteen, kun tiesi Riikan siitä suuttuvan. Ja maitoa hän salaa oli saanut navettatytöiltä useampaankin kertaan. Ja Johanssonska se oli, joka jätti perunakuopan oven auki niin että pak-

kanen meni kuoppaan. Johanssonilla nauroivat lapsetkin, kun Riikka oli lähtenyt. Mutta hyvää kai se Riikka vain sillä tarkoitti, kun kävi heillä ja kuljetti sinne räätsyjä ja kartiineja ja käski pesemään ja hankaamaan. Ja yrittihän se muija, vaikka sellainen saamatonhan se oli tullut otettua, mitenkä sattuikin silloin kerran pyhäyönä joutumaan matkaan. Se oli toukokuuta niinkuin nytkin. Hän, Johanssonni, ajoi tyhjää hevosta ja tytöllä oli kannettavana seitsemän kilon voipytty. Pytty meni hyvästi tyhjillä rattailla. Tyttö oli lihava ja korea. Hau veden suon laidassa he astuivat rattailta. Siinä oli lato... Mutta tämä on sotaa. Entinen elämä on jäänyt kauas, entinen elämä oli onnellista ja rauhallista. Ei vielä kuulu pauketta, ainoastaan hiljainen, tasainen särinä ja kalkutus. Missä mahtaa tänä vuonna kasvaa viljaa Maahisten asujamille? Virmakin kuuntelee kalkutusta ja vitinää. Mikä koje mahtaakaan olla tuo, jota miehet köysin kiskovat kahdenpuolen. Heitä on kaksi... neljä ... kahdeksan ... pitkä jono miehiä köydenpäässä kahdenpuolen. Hih! he ponnistavat ja ponnistavat... pysähtyvät. Hih! ja taas lähdetään liikkeelle. Mikä se onkaan tuo, jota he kiskovat? Taivaanrantaa vastaan seisoo joitakin torneja, jotka eivät ole kivistä eivätkä ole tiilistä — mitä lienevätkään. Niiden läpi loistaa sininen ilma. Mitähän ihmettä ne ovat? Johanssonille tulee se tunne, että ne ovat jotakin hyvin vaarallista. Ehkä ne ovat jotakin räjähtävää lasia, jonka on tarkoitus mennä vihollisen silmiin ja tehdä hänet näkemättömäksi. Ja nuo ovat sitten juoksuhautoja, nuo jotka noin käärmeinä menevät vainioiden halki. Ne ovat niitä nykyajan ojia. Tuossa sitä sitten tehdään lihaa... Se kuului sadulta vain, kun Pietikka siitä puhui, se tuntui mukavaltakin, mutta kun se tulee näin lähemmä, niin se sentään hirvittää. Miltä sitten oikein tuntuneekaan, kun tässä paukkuu, kun ihmiset kaatuvat ja veri vuotaa. Mitä perhanaa tuo hevonen tuossa torkkuu! Kun on mentävä, niin on mentävä. Ja tuskinpa sitä elävänä siitä leikistä pääsee. Taisi vaan olla viimeinen kerta, kun näki senkin pienen Jallin, joka on niin lihava ja terve poika, vaikka tässä talvella sairasteli. Pään laskun mukaan ei tämän matkan pitäisi kestää kuin kolme viikkoa, mutta

siltä tuntuu, että täytyy kuolla kaikkien noiden kuoleman kojeiden keskellä. No mitä perhanaa ... !

Johanssonni noitui hevostaan, mutta itse hän oli yhtä säikähdyksissään. Kauhea laukaus oli pamahtanut. Ihan se oli viedä maan jalkojen alta. Täisikin olla se, joka pani nuo ojanreunat noin halkeilemaan. Ei, ei täältä ikinä pääse elävänä. Pieni Jalli ei muista isäänsä, kun tulee suureksi, kuulee vain, että isä meni vaihtoihin ja kuoli sillä matkalla.

Sädehtivässä auringonpaisteessa puhkeilivat puut ja lauloivat linnut. Tuossa pani mökin muija perunoita. Varmaan ne olivat jotakin aikaista lajia. Siinä oli kanoja ja lapsia ja vesisankonen. Tuolla alkoi sellainen ala, jossa ei näkynyt puuta eikä kuultu lintua eikä leikkinyt lapsia eikä nokkinut kukko jyvää maasta. Ne olivat Maahisten kartanon suuret pellot, joilla vilja ennen oli ollut kuin metsä. Maailma vielä tässä tämän töllin kohdalla oli tuttu, kotoinen ja ikäänkuin Jumalan luoma — tuli tässä mieleen Jumala. Johanssonni ihmetteli sitä itsekin. Sillä ei hän ollut viljellyt jumalansanaa eikä uskontoa moniin monituisiin aikoihin. Nyt tuli ajatelleeksi, että Jumala oli tehnyt tämän maailman tässä, tämän vihreän, jossa vaimo pani perunoita maahan ja lapset tekivät auringonpaisteessa kruunuja voikukkasista. Tuo maailma tuolla oli hiekankarvainen ja outo. Ei siellä tullut kevät, ei siellä kyntäjä puhunut Pollellensa. Hengettömät kappaleet, niinkuin vitjat ja ruuvit ja mutterit siellä olivat äänessä ja kun joskus niihin oikein tulee henki, niin se onkin sellainen, ettei mikään enää hengitä, kun ne ovat tehneet puhdasta. Kuka on luonut tämän maailman? Saatanako? Johanssonni oli viime vuosina ollut parempi ystävä saatanan kuin Jumalan kanssa. Kaverit kaikki tunnustivat saatanan joksikin, mutta Jumalaa tuskin naurunkaan arvoiseksi. Hän ei siis oikeastaan tahtonut panna tätä huonompaa maailmaa saatanan laskuun. Ihminen toki oli luonut tuon kilometrien pituisen sora-aavikon. Ihmisen se oh tekoa. Yhtäkkiä hän osasi naulanpäähän: kapitalistinen maailmanjärjestys. Sitä se oh: kapitahstinen maailmanjärjestys. Hänen tuli parempi olla, kun hän nyt tiesi, ketä kohti hän saattoi suunnata syyttävän vihansa. Kapita-

listinen maailmanjärjestys — se oli puoleksi pappi, puoleksi pormestari, nimittäin sellainen syöttiläs, joka oli lihotettu köyhänkansan hiellä ja kyynelillä. Niinkuin muurahaiset häärivät ihmiset tuolla hiekka-aavikolla lihottaen syöttilästä. Sitä ei näkynyt. Se istui kamarissaan samettituolissa, poltteli sikaria, silkkihattu päässä ja ryyppäsi välillä pitkäkorkkisesta pullosta. Ampua se olisi pitänyt, piikkilankoihin se olisi pitänyt pistää. Seis ... tuo tuossa, jota ne vetävät... se on kanuuna! Nyt sen näki selvään. Sitä kuljetettiin pyörien päällä, siinä oh kaula ja suu. Kyllä siinä menee mäsäksi möhömaha, kun sekin poika veisaa. Antaa veisata . . . Sen se sanoi Pietikkakin, ettei ennen tule hyvää ennenkuin tehdään lihaa. Ja läjittäin.

Mäen päällä tuli hevonen vastaan ja Virma hirnui sille heti paikalla. Hirnuvalla naurahduksella tervehti Johanssonnikin tulijoita. Salenjushan se oli. Olipa onni, olipa tosiaankin onni, että tässä ensimmäiseksi kohtasi oman kylän miehen.

— No niin, mikäs hätä täällä sitten on, selitti Salenjus, — kun tähän tottuu. Tämä on sitä tiplomaattista elämää. Tämä melska on se tikarappu, jota myöten köyhälistön asia kiipeää kuin orava. Syksyllä, syksyllä se paukahtaa. Helvetinmoinen leikki siitä tulee.

Johanssonni nieli kyyneliään, niin iloiseksi hän tuli. Ei niin paljon sanojen vuoksi mitä hän kuuli, kuin tutun reippaan äänen vuoksi, joka kerrassa hilasi hänet ylös kuin masennuksen alhosta, minne hän oli pudonnut, kintut pystyssä kuin hevonen ojaan. Ei hän ollut paha itkemään, mutta sellaisessa tuskassa hän oli tänään ollut, että ilosta itketti, kun tapasi oman kylän miehen.

— Ei, ei tässä kelpaa hempeys. Se on kaikki sitä lapsuuden-aikaista. Nyt ollaan tiploja, taikka tiplomatioja, kuinka vaan. Helvetin korkeita herroja joka tapauksessa. Täällä ei tehdä työtä eikä kehrätä. Sääntö on juuri se, että pitää olla liikkeessä, mutta ei saa tehdä. Kas niinkuin ymmärrät, kaveri, niin köyhän työ juuri on elättänyt rikkaan. Ja nyt pitää tulla veljeys. Mutta tätä soppaa keitetäänkin vihan tulella. Rakkaus on kattilassa. Mutta kattilan alla täytyy olla vihan ...

Johanssonni hirnahti ilosta ja toisteli kotipuolen miehen sanoja.

__- Rakkaus on kattilassa, mutta kattilan alla täytyy olla vihan... Se on niin järjelle käypää, että kyllä sen vaan käsittää tyhmempikin ... Se sinun eukkosi lähetti vehnäpytkyn. Se on täällä eväspussissa . . .

__. Vai lähetti. . . Antaa olla siellä vain. Täytyy tästä käydä asemalla hakemassa sähkökaapelin kantta. Se on saakelinmoinen kuorma, mutta viikon ajan minä sitä vedätänkin. Kyllä minä osaan vedättää sitä viikon — kaksikin, jos tahdot. Annan vierähtää kuorman ojaan. Menee päivä ennenkuin saan miehiä nostamaan kuorman. Kun on vähän aikaa ajettu, lähtee pyörästä mutteri ... Joko ymmärrät... No, joko se muija siellä on kuinka pahasti sekaantunut venäläisten kanssa .. . ?

Johanssonnin silmät tuijottivat suurina.

— Ei, ei toki... Ei ole mitään kuullut... Ei toki. ..

— No mitä se sitten. Vaimoväki — yhteistä karjaahan se on. Ja yksiä tovereita ovat venäläiset, saman suuren köyhälistön aatteen palveluksessa ollaan.

— Niin aina, niin aina, kapitalismia vastaan . .. Rakkaus on kattilassa, mutta alla palaa viha — se oli sitten naulanpäähän sanottu. Sinun täytyy pitää siitä puhe . . .

— Mitäs niistä. Nyt minä lähden noutamaan kaapelin kantta ... Ja sanot siellä tiplomaateille, ettei sellaista vehjettä vähemmässä ajassa kuin viikossa työmaalle ajeta.. . Jaa että minne sinä menet? Eteenpäin vaan, mars! Siellä joudut heti samaan myllyyn.

Salenjus lasketti jo alas mäkeä. Johanssonni tunsi taasen suurta turvattomuutta. Että pitikin olla se kaapelinkansi, olisi ollut mukavaa Salenjuksen kanssa joutua myllyyn.

Mylly se todella oli. Tuulenpuuskat kiskoivat irti hiekkaa tantereesta. Vihurit kulkivat pyörteissä ja hyppelivät patsaiksi tiivistyneinä taivasta vastaan. Pitkät, vastakkaisiin suuntiin mataavat hevos jonot huojuivat eteenpäin multauomissa, joihin rattaanpyörät upposivat akseliaan myöten. Vetelässä tahdissa liikkuivat niinsanotun »jalkaväkikomppanian» käsissä lapiot ja kanget. Siellä oli kaikenkarvaista vaatteenjätettä ja siellä oli paljaita selkiä ja rintoja, ihmisiä oli tuhansia ja

hevosia oli satoja. Vormuniekat kulkivat ja pitivät valvontaa. Tulkit selittivät ja toruivat. Mitähän tuokin vaivainen oli tehnyt, jota kuljetettiin santarmien välissä. Ei ollut sillä edessä leikin paikka. Eikös tuolla joku itkenyt. Ei tarvinnut Tuunan muonamiehen kauankaan kulkea avuttomuuden tilassa. Tulkki sai hänet käsiinsä ja selitti, että hänen oli mentävä hakemaan lankkuja tuolta noin — lankkuja oli siellä vaikka kuinka paljon. Ne oli vietävä tuonne noin, siellä kyllä oli miehiä, jotka sanoivat mihin.

— Mutta pitäähän minun evääni purkaa, sanoi Johanssonni. — Missä täällä on miesten kortteeripaikat?

— Tuolla ne ovat, mutta sinne on kaksi kilometriä matkaa. Ja lankut tarvitaan heti. Purkakaa vaikkapa tuohon. Siinä on passipaikka, ei niitä siitä kukaan varasta.

Tulkki puhui jo venäjää jonkun niin korkean herran kanssa, että hän tykkänään muutti kasvoja ja pani lakkinsa oikoiseen.

— Mutta jos varastavat, sanoi Johanssonni. — Millä minä sitten elän? Kauanko minä sitä kahta kilometriä ajan. Kai siellä sitten on oikein lukitut vajat. Tuo on Tuunan tyttären kori, siellä on kahdet aivan uudet alushousutkin, kun antoi juuri se Tuunan neiti kankaan. Se on hänen omaa kutomaansakin.

— No ettekö te ole lähtenytkään? ärjäisi tulkki samassa. — Menkää hiidessä. Niillä lankuilla on kiire.

Johanssonni nieli kirouksen ja pauhasi itsekseen. Se oli sen näköinen paikka, että siinä ei tavara pysy. Ja siinä oli sen näköistä sakkia, että se ei katso mikä on omaa, mikä toisen omaa. Tulkki oli siinä kuitenkin kuin koira ympärillä. Mikäpä lopuksi muu auttoi kuin käydä kiinni nuoriin, joilla tavarat olivat köytetyt kiinni. Sitä oli suuri kuorma.

— Mutta kuinkas sen asian laita on, alkoi Johanssonni taas, — eikö näitä papereita pitäisi jossakin näyttää. Se meidän neiti sanoi, että todistus pitää tuoda kotiin, ettei tänne toistamiseen tarvitse tulla...

— Sen te kyllä ehditte saada. Pitäkää nyt vaan kiirettä.

Kuorma ei vielä ollut maassa, kun jo yksi vormuniekka kävi kiinni hevosen suupieliin.

Ei siihen saa koskea, minä sitä ajan! kivahti Johanssonni kiukkuisesti. — Ei ihminen voi yhdellä kertaa olla kahdessa paikassa. Sitäpaitsi pitäisi hevosen saada huoata.

— Täytyy mennä asemalta hakemaan sähkökaapelin kantta, sanoi suomalainen mies, joka oli vormuniekan kanssa.

- Menkää ja noutakaa lankut, niinkuin sanoin, ärjyi tulkki. — Te menette sinne, sillä hyvä. Tuolla päin ovat lankut. Kasa on suuri kuin vuori, kyllä löydätte. Ja tuonne ne viedään, saatte siellä kuulla mihin ne kaadetaan.

Johanssonni mutisi itsekseen. Eivät nämä vaatteetkaan olleet tällaisia ajoja varten, työvaatteet olivat säkissä eväiden kanssa. Mutta muuta nyt tässä kaikkien nähden. Huono komento täällä yhtäkaikki oli, ei tämä sentään sitä ollut, miksi Salenjus iloisella äänellään sen kuvasi.

Hevonen kulki vastahakoisesti, korvat luimussa, pitkä häntä hulmuten tuulessa. Paikat olivat sille oudot, äänet oudot ja hajut oudot. Sieraimet levällään se kuorskasi ja puhalteli. Mentävä oli, kukapa tässä toinenkaan sitten niin ilokseen tallusti. Kiskoo tuo tuuli irti sadetta, kyllä se viljoille hyvää tekee, mutta mitenkäs näillä teillä silloin kuljetaan. Tämä on nyt jo sellaista sotkua, että tyhjillä rattaillahan tästä juuri pääsee. Mutta mitenkäs tämänkin sillan yli kuorma kulkee. Mentävä on. Älä sinä perkele siinä töllistele, en minä ole tätä siltaa tehnyt, enkä minä ole tänne tahtonut... Johanssonni tarttui ohjaksiin, juoksi pari askelta ja kokosi nuoranpätkän kimpuksi, sitten hän alkoi lyödä hevosta tavalla, jolla hän tuskin oli kohdellut luontokappaletta muuta kuin silloin joskus ihan mukulana. Kirotuksikin tuli, vaikkei hän paljon ollut sitä tapaa viljellyt, Tuunassa kun sitä niin vihattiin. Hän oli onneton, sitä se oli. Avuttomuus ja turvattomuus kävivät häneen käsiksi pitkin kynsin. Elävänä ei täältä pääse, ei muista pieni Jalli suurena isäänsä ...

Rattaat rytyyttivät yli sillan, joka johti juoksuhaudan

poikki. Sitten läksi tie viemään peltoa pitkin, joka oli siltä kulmalta täynnä sementtitynnörejä, savensotkentakaivoja, savisia läkkiämpärejä ja läjään pantuja työaseita. Notkossa olivat miehet koolla lasitornien ympärillä. Mutta nepä eivät ensinkään olleet lasia. Niitä purettiin. Pienempiin kiehkuroihin ne hajosivat. Niissä olikin piikkilankaa. Paaluja hakattiin maahan. Mitään lautatapuleja ei näkynyt. Hevonen olisi pitänyt juottaa. Johanssonni pysäytti sen ja silmäili ympärilleen. Virma kävi nälkäisesti vihreiden korsien kimppuun, joita oli noussut tiepuoleen. Puhdasta ruislaihoa se oli. Olivat pakanat hävittäneet kojeillaan ruispellon. Mitähän tämäkin talo ensi talvena syö? Ja vieläköhän se Alma on järjissään? Johanssonni sitoi ohjat hevosen etujalkojen ympäri ja läksi pujottelemaan sementtitynnörien lomitse notkoon, missä nakutettiin kiinni piikkilankaa.

Kyllä tuli kauhea koje. Ei ollut ihme, että Parannan isäntä luuli olevansa hämähäkinverkossa. Paaluläjän vieressä istui mies, hioen kirvestä. Kun Johanssonni häntä puhutteli, nosti hän päätään, mutta liikutti yhä käsiään kirveenterää vastaan, ikäänkuin ei siinä mitään näkemistä olisi tarvittukaan.

— Missähän täällä olisivat ne laudat? kysyi Johanssonni, vetäisten lakin toiselle korvalleen.

— En minä vaan tiedä.

Johanssonni seisoi neuvottomana.

— Niitten pitäisi olla täällä. Ja ne pitäisi vietämän tuonne. Ja kiire piti oleman.

Mies katsoi Johanssonniin. Näytti siltä kuin hän olisi nukkunut.

— Hakekaa sitten täältä ...

Johanssonni katseli ympärillensä.

— Eihän niitä täällä missään ole.

Mies torkkui jo äskeisessä asennossaan ja hioi. Kylläpä oli kummallinen mies. Olikohan tuo hullu? Ehkä hänkin kuvitteli olevansa jossakin helvetissä, missä aina hiottiin kirvestä.

Johanssonni asteli likemmä piikkilankaa ja katseli. Nuori poika, hiukset pörröisinä, löi vasaralla kiinni naulaa.

___Missähän ne laudat täällä ovat? kysyi Tuunan muonamies, taasen vetäisten lakkia toiselle korvalle.

Tuolla, vastasi nuorukainen vakuuttamalla, ikäänkuin hän olisi luullut vieraan epäilevän sanojaan.

Johanssonni ei saanut selvää, minnepäin hänen päänsä nyökkäsi, ja kysyi uudestaan. Nuorukainen uudisti sanansa ja liikkeensä ja naurahti. Johanssonni epäili todenteolla hänen sanaansa. Tuokin käyttäytyi niinkuin hekkali. Mitäpä näiltä auttoi kysyä. Huono täällä tuntui olevan järjestys. Piti ruveta hakemaan lautoja vain omin päin. Nuorukainen iski samaa naulaa. Johanssonnin teki mieli jäädä katselemaan milloin hänen käsityksensä mukaan naula pysyisi paikoillaan.

___Helkkarissa, sanoi hän, — halkaisette paalun.

Nuorukainen katsoi Johanssonniin ikäänkuin hänen olisi tehnyt mieli sanoa: se on tarkoitus! Johanssonni laski entisten lisäksi kymmenen vasaraniskua, viisitoista vasaraniskua . . . Silloin risahti paalu rikki.

— Sanoinhan minä, huudahti Johanssonni.

Nuorukainen nauroi ikäänkuin hän olisi pitänyt Johanssonnia hulluna. Johanssonni sen kyllä huomasi. Nuorukainen tarkasti nyt huolellisesti haljenneen paikan, otti sitten savukelaatikkonsa ja puhalteli, hengitti, sytytti. Veti pari sauhua. Ja nyt hän varustautui alkamaan irroittaa paalua kokonaan maasta. Hän oikaisi itsensä ja taipui sitten alaspäin, haeskeli nyt kirvestä ja koetteli paalua käsin. Hän sytytti uudelleen savukkeensa, veti pari sauhua. Alkoi taasen, savuke hampaissa, haeskella kirvestä ja löysi sen. Johanssonnia rupesi naurattamaan. Olisi ollut mukavaa katsella kuinka kauan aikaa tarvittiin yhden naulan lyömiseen. Jollei olisi ollut hevosta tuolla, niin olisi viipynyt katsomassa. Äskeinen mies istua torkkui yhä, hioen kirvestään. Johanssonnin täytyi siinä ypöyksinään ruveta nauramaan. Ei hän sentään tällaista työntekoa ollut ikinä nähnyt. Mutta hyvä se oli, mitäpä sitä rupesi pönkittämään kapitalismia. Tämä oli sitä tiplomaattista elämää. Mukavaa se oli.

Johanssonni tuli hevosensa luo ja kirosi. Mitä se siinä rimpuili ja reistasi. Oliko nyt olevinaan niin nälkä .. . Nyt mennään hakemaan lautoja. Etsitään niin kauan

kuin löydetään. Mennään ensin päin tätä ilmansuuntaa Kaippa joku siellä tietää.

Tientapainen johti ylös loivasti viettävää rinnettä Siellä olivat vielä paikoillaan ojat ja niiden pohjilla kasvoi kukkia. Kas, kas noita, kun uskaltavat kukoistaa tässä ikäänkuin ei olisi likellä mitään vaarallista. Taisivat luulla nuo tyhmät keltaiset kukat tuolla, että tässä saapui kyntäjä tai äestäjä. Nyt tuli näkyviin rivi joitakin vehkeitä, joita ei Johanssonni ollut ennen nähnyt näin likeltä. Hänen sydämensä seisahtui ja hän pidätti hevosen ikäänkuin joku olisi tullut vastaan. Ketään elävää olentoa ei kuitenkaan näkynyt. Ainoastaan pitkät, sikarinmuotoiset oliot maata motkottivat rattaillaan, suut ammottaen sinitaivasta vastaan.

Nuo .. . nuo .. . nuo . .. ajatteli Johanssonni voimakkaiden ja aivan sekavien tunteiden vallassa, löytämättä mitään täsmällistä kiinteyttä tai muotoa oudolle ihmetykselleen. Sen ainoastaan hän selvästi tajusi, että tuo tykkirivi tuossa saattoi, kun niiksi tuli, lakaista pois kokonaisen kylän, ihmisineen, elukoineen päivineen. Sellaisia tiplomaatteja ne olivat. Nuo ... nuo ... nuo tuossa. Niitä täytyi kunnioittaa. Pomoja ne olivat. Täytyi kunnioittaa, siitä ei päässyt mihinkään.

Mutta lankut. .. niillähän oli kiire. Niitä ei kuitenkaan näkynyt missään. Tuossa alkoi jo Jumalan luoma maailma, siinä oli puita ja nurmea ja lehmiä ja kylä — juuri se kylä, jota kohti pomojen suut olivat tähdätyt. Lautoja ei näkynyt. Huono järjestys täällä on.

Johanssonnin oli nälkä ja häntä suututti. Hän päätteli, että olkoon lankkujen miten kiire tahansa, se on varma se, että hän nyt lähtee syömään. Ihanhan tässä suoletkin kutistuvat kokoon. Huono on järjestys tässä kapitalistisessa maailmanjärjestyksessä.

Mitäpä muuta kuin aja takaisin samaa tietä. Jääköot tykkipomot siihen kidat auki kylää kohti.

Hän ajoi alas loivaa rinnettä, ajoi yli ojien, ohi rohkeiden keltakukkasten ja seurasi huvitettuna nakutusta piikkilankaverkolta. Varmaan se hauska poika siellä nyt lyö paalua maahan — sitten hän sataan kertaan iskee samaan naulaan ja lyö halki tämänkin paalun. Ja se toinen poika ehkä yhä hioo kirvestään. Kyllä tämä sel-

laista mukavaa elämää on. Jollei olisi ollut niin hiton nälkä, niin olisi poikennut sementtitynnyrien taakse katsomaan, vieläkö ne todella ilkesivät pitää peliään.

Tuuli alkoi tyyntyä, pilviä ilmaantui taivaalle. Jahka tästä sade liottaa paikat, niin kyllä saa vaeltaa vellissä.

Johanssonnia kuitenkin hiukan pelotti liketä niitä herroja, jotka olivat lähettäneet hänet noutamaan lankkuja. Voivat suuttua ja tehdä ties mitä, kun lankuilla oli kiire. Hän kokosi siis puolustussanoja suuhunsa ja koetti rohkaista luontoansa pois siitä hempeydestä, joka taas väkisinkin alkoi ruveta muistuttamaan kotoisia asioita. Kukaan ei nähnyt häntä, kaikki menivät hänen ohitsensa, siviili-herrat ja vormuniekat. Mitä varten häntä tänne oli vaadittu, kun ei kukaan ottanut hänestä vaaria? Itku pyrki väkisinkin nousemaan kurkkuun. Yhtäkkiä seisoi hänen edessään venäläinen sotaherra, kädessään kartta, sopotti jotakin ja liikutti käsiään. Samassa kävi joku hänen hevosensa suupieliin ja sanoi:

— Hän sanoo, että anna hänelle hevonen.

Johanssonni lensi aivan kuumaksi. Tuntui siltä, että jos häneltä nyt viedään hevonen, niin ei hän sitä koskaan enää näe, se hukkuu niille teilleen ja silloin on häneltä poikessa viimeinen turva.

— Minä menen syömään, huusi hän kurkku kuivana.

— Se on annettava, intti herra ja tulkitsi asian venäjäksi.

— Minut käski jo toinen herra hakemaan lankkuja, keksi Johanssonni. — Niillä on kiire, en minä uskalla mennä muualle.

Tulkki jäi selittämään asiaa venäläiselle ja Johanssonni pääsi menemään. Hän löi hevostaan minkä jaksoi ja repi sitä suupielistä. Se oh aika menoa. Rattaat kestivät kuitenkin ja hän pääsi kojulle, mihin oli purkanut tavaransa. Hän ilostui, kun näki heinäsäkkinsä — hänellä oli ollut salainen pelko, että ne ehkä voisivat olla poissa. Ja tuossa oli leipäsäkkikin. Mutta missä oli kontti? Siihen oli Riikka pannut särpimet. Sitä sai hakea hiki päässä, kiukku kurkussa ja vedet silmissä. Sitä sai kysyä tulkilta, upseerilta, hevosmiehiltä ja jalkamiehiltä. Asia ei kysymisestä parantunut. Siitä kulki sitten ohitse sakki poikia ja kun he näkivät miehen onnettomana

kääntelevän säkkejään, kysyivät he mikä häneltä puuttui. He puhuivat niin ihmeellistä kieltä, ettei Johanssonni ollut vielä ikinä sellaista kuullut. Kyllähän Kankaan kirkonkylässäkin osattiin kirota, ei kiroamista toki muualla niin vastustettu kuin Tuunassa. Mutta näitten poikain puheessa ei muita sanoja ollut paitsi siteeksi. Kaikki perkeleet ja helvetit asuivat lakkaamatta heidän suussaan. Yksi sanoi Johanssonnille:

— Mitäs saatanan helvettiä itket. Tee helvetissä niinkuin sinulle on tehty. Saakelin tyhmä pitää olla...

Johanssonni kysyi asiaa uudestaan. Poika oli korea ja punaposkinen, paksu pörrö otsalla. Hän tarjosi Johanssonnille tupakkaa. Vihdoin viimein Johanssonni ymmärsi, että piti mennä ottamaan toisen eväät, jos mistä löysi.

Hänen täytyi hymähtää. Yksinkertainen keino kyllä, mutta se ei olisi johtunut hänen mieleensä. Kai se sillä lailla oli. Tosinhan hän olisi voinut emännältä, Tuunan entiseltä Almalta mennä pyytämään särpimiä, muutenkin piti käydä viemässä hänelle terveiset kotoa. Mutta sanoivat, että taloista oli niin tyyten otettu kaikki tämän mahdottoman ihmisjoukon ruokkimiseksi. Ja vähäkös siinä riitti. Paras ruveta katsomaan, eikö tässä kukaan ollut unohtanut eväskonttiaan minnekään.

Toisella kulmalla suurta peltoaukeamaa tulla jyryytti pitkä junallinen avonaisia vaunuja täynnä halkoja. Vaunut kulkivat pitkin kiskoja, niitä oli kumminkin kymmenkunta. Koko maa tärisi. Kyllä tätä Suomen valtion omaisuutta yhtäkaikki tuhlattiin, sillä mitäpä ryssällä oli. Suomen valtion omaisuutta tämä kaikki oli. Oli kuin salama yhtäkkiä olisi välähtänyt Tuunan muonamiehen silmien edessä, kun hän käsitti tämän asian.

Samaan tapaan kuin tämä ensimmäinen päivä, menivät muutkin päivät. Kaikkeen tottuu ja Johanssonni tottui. Hän tottui tekemään työtä sillä tavalla, ettei mikään valmistunut. Hän tottui siihen, että piti hävittää missä ikinä taisi. Hänestä oli aivan oikein, että Hannuksen mies piiskattiin salaa sakin kesken, kun hän teki työtä niinkuin kotonakin. Hannuksen miehen täytyi luvata lähteä kotiin ja lähettää toinen mies, joka alistui toverihengen määräyksiin, muuten hänet luvattiin pas-

sittaa toiseen maailmaan. Hannuksen miehen todella täytyikin lähteä, sillä hän oli saanut hyvin pahasti selkäänsä. Johanssonni nauroi makeasti, kun sakilaiset laskettelivat pirujaan — tarvittiin siinä taitoa, että osasi muistaa niitä niin joka paikkaan panna ja niin monta peräkkäin. Hän kuunteli huvikseen, että mies koko viikon saattoi hioa yhtä kirvestä, tai kuinka Salenjus pelasi sen sähkökaapelin kannen kanssa, niin että kun kuorma kaksi kertaa oli virunut ojassa, jonne se kaatui — päivän molemmilla kerroilla, — ja kun se kolmantena ja neljäntenä oli joukolla nostettu tielle, niin se viidentenä joutui siihen notkoon, missä kasvoi keltaisia kukkia, kuudentena sille mäelle missä tykit oikoivat kaulojaan ja kahdeksantena samaisen mäen alle. Siellä riisui Salenjus hevosensa, keikautti kuormansa pellolle ja jätti sen sinne. Harmittavat olivat sakot, joita sai siitä, että oli seisahtunut tai lähtenyt liikkeelle sopimattomaan aikaan. Mutta se oli sitä, että herrat tarvitsivat tupakkarahoja! Pahalta tuntui, kun joskus piikkien ja pistimien keskellä vietiin miehiä päävartioon. Sen näköiset ne olivat kuin niitä olisi kuljetettu hirsipuuhun. Eivätkä ne koskaan tulleetkaan takaisin työmaalle. Tämä oli sitä tiplomaattista elämää.

Kolmen viikon aikana oli Tuunan muonamies Virmalla kuljettanut: lankkukuorman ensin tuonne, sitten tänne ja vihdoin sinne — tälläkin kerralla oli lankuilla kiire, mutta kun hän sai ne perille, ei kukaan tietänyt, mitä niillä piti tehtämän ja niin hän kuljetti ne muualle; pienen, hyvin painavan laatikon asemalle — oli käsketty salaa viemään yllämainittu laatikko heinäsäkkiin kätkettynä asemalle; kaksi kuormaa piikkilankaa notkoon keltaisten kukkien joukkoon. Sitten hän oli ollut kymmenen muun hevosmiehen kanssa vedättämässä santaa erään ojan täytteeksi, johon piti tehtämän silta. Kolme päivää miehet puskivat rautaseivästä samaan läpeen.

Ikävät oltavat oli Alma Tuunalla, suuren Maahisten kartanon emännällä. Johanssonni oli ensin puhutellut häntä rouvaksi, mutta Alma oli hymyillen sanonut, että emäntä hän vain oli. Aivan portaitten edessä oli juoksuhauta ja vieraita miehiä vilisi joka nurkassa. Upseereille ja päällysmiehille oli täytynyt antaa huoneet. Laihtunut

Alma oli, mutta oli toki sentään säilyttänyt järkensä ja pisti nauruksikin, heidän juodessaan kahvia ruokasalissa. Tuunan asioita hän kyseli hyvin tarkkaan. Sitten he olivat äänettöminä. Yhtäkkiä hän sanoi:

— Kuulkaas, Johanssonni, voitteko te sanoa: asuuko työmies perheineen mieluummin yhdessä likaisessa huoneessa kuin kahdessa puhtaassa?

Johanssonni katseli oudoksuen kahvikuppinsa päällitse puhujan vakaviin sinisiin silmiin.

— Mitä Alma . .. hehheh, rouva ... hehheh, emäntä sillä tarkoittaa?

— Niin, tiedättekös, kun minä ole ajanut läpi, että jokaisella perheellä meillä nyt on keittiö ja kamari. Se on maksanut paljon rahaa. Olen itse ollut auttamassa äitejä kalustamaan. Mutta he ovat kaikki minulle suutuksissa.

Johanssonnin silmissä välähti häijysti. Hän muisti kuinka he Johanssonskan kanssa olivat suuttuneet, kun Tuunan tyttäret ja pappilan rouva aina tulivat heille neuvomaan ja sotkemaan. Ei yhtä ateriaa saanut rauhassa syödä, aina ne perkeleet olivat sanomassa, mikä oli terveellistä, mikä ei. Ikäänkuin ei sitä työmiehen oma vatsa olisi tietänyt. Sortovaltaa ja kapitalistista maailmanjärjestystä se oli.

— Entisen isäntäväen aikana, jatkoi nuori emäntä huolissaan, — asui yhdeksän hengen perhe yhdessä pienessä pimeässä huoneessa. Ja nyt kuulen yhtämittaa, miten hyvä entisten haltioiden aikana oli. Ymmärrättekö te sitä?

Johanssonni viivytteli vastaustaan ja nuori emäntä kertoi kuinka kauniin uuden työväenrakennuksen he juuri olivat saaneet asuttavaan kuntoon. Piirustukset olivat arkkitehdin tekemät, jokaiselle eri perheelle kuului puutarhamaa, syksyllä istutetaan pensaita ja mansikoita ja kukkia. Hän näytti uskovan, että kun kaikki marjat ja kukkaset ovat paikoillaan, niin ihmisetkin pakosta tulevat tyytyväisiksi.

Johanssonni pääsi lausumasta mielipidettään. Ei hän pitänyt niistä pienistä likaisista huoneista. Mutta ei hän pitänyt myöskään uusista ja mukavista. Mistäs sitten syyttää kapitalismiakaan, jos kaikki on hyvin.

Eräänä yönä keskellä linnunlaulua ja tuomien kukkimista heräsi vallityömaa kellonsoittoon. Heräsivät vanhemmat miehet, jotka nukkuivat lautaparakeissa ja heräsivät sakilaiset, jotka istuivat ojansyvennyksessä, käsi tytön kaulalla. Maahisten kartanon emäntä seisoi paljasjaloin, hiukset hajalla ja soitti ruokakelloa: uusi työväenasumus paloi heleällä lieskalla. Hän veti nuorasta kuin hengenhädässä, kellon läppäyksistä kuuli selvästi, että kysymyksessä oli kalleimman pelastus, kodin. Hän pelkäsi, siinä seisoessaan tuoksuvassa nuoressa nurmessa, vakavasti, etteivät ihmiset olisi heränneet ja päässeet pelastumaan. Jokisen vaimolla oli kolmen päivän vanha lapsi. Herra Jumala, jolleivät he kaikki ole pelastuneet! Hän paiskasi kellonnuoran palvelustytön käsiin ja läksi juoksemaan onnettomuuspaikalle. Siinä ihmisjoukossa, jonka oli pakko hiljentää askeliaan ylämäessä, kuuli hän puhuttavan, että tuli ei ole päässyt irti vahingossa. Siellä on yksi perhe, jonka kaikki lapset ovat ulkona täysissä vaatteissa. Kukapa tässä mainitsemaan nimiä, mutta sopii panna merkille vain, että kun kaikki muut tuskin pääsivät vuoteista, kun rakennus oli ilmi liekissä, niin nämä kaikki olivat mäellä puettuina. Niin, ja niillähän oli tavarat vakuutettuina niin korkeasta. Se on se mies sellainen, että se halusi vakuutusrahat... Tämä kaikki lausuttiin kuiskaten. Mutta Alma Mäkimatka painoi käsiä sydäntään vasten ja hänen huulilleen tunki kysymys: mitä varten minä ponnistan ja taistelen — he eivät tahdo! Hän pani kuitenkin kaikki voimansa liikkeelle rientääkseen hädänalaisten luo: täytyy rakastaa ilman ehtoja ja ilman rajoja.

Kuinka tuo kello soi niin huonosti, eikö se tyttö nyt osaa soittaa? Oliko tästä käännyttävä takaisin. Täytyi saada väkeä liikkeelle, ettei tuli pääsisi leviämään. Hän sanoi siis naisille, jotka olivat matkalla palopaikalle, että he lähettäisivät taloon kaikki, jotka eivät saaneet kattoa lähempää, naapureiltaan, ja alkoi juosta takaisin. Täytyi soittaa hätäkelloja!

Hänen sydämensä salpaava tykintä esti kuulemasta tulen kohinaa. Leivoset liversivät hänen päänsä päällä ja yli kuolemankojeiden, jotka peittivät peltoaukean,

kohosi kevättaivas. Hän oli paljasjaloin ja yön kosteudessa olivat hänen jalkansa kohmettuneet. Hän kasasi hajallisia hiuksiaan päälaelle ja juoksi. Eivätkö nyt ihmiset heränneet ja tulleet apuun? Hän kulki kuin yksinään koko maailmassa.

Niin paloi siis nyt heidän kaunis uusi Honkalansa paraikaa tuhkaksi. Kuinka hän oli ponnistanut saadakseen sen valmiiksi juhannukseksi. Kuinka hän oli ponnistanut saadakseen kaikki yhtä kauniiksi kuin itseään varten! Oliko mahdollista, että Virtala vakuutusrahojensa vuoksi, tuon pienen summan tähden, sytytti tuleen kuuden perheen kodin, rakennuksen, jossa oli suuret ikkunat, parvekkeet ja kaikki mahdolliset säiliöt ja komerot? Mitä auttoi parantaa oloja, taistella ihmisonnen puolesta, jos ihminen pysyi petona. Ihminen, ihminen on ensin parannettava! Sen oli Nahinen sanonut ja se oli totta . .. Vihdoinkin alkoi kylä herätä, koirat haukkuivat ja rattaat rämisivät. Hän poikkesi sisään portista, mistä hän talvella ensi kerran oli ajanut reessä Lennartin rinnalla. Ei hän silloin ollut aavistanut, että Maahinen oli niin strategisesti huomattava paikka, niinkuin herrat sanoivat. Hän oli luullut, että sotavarustukset pysähtyisivät siihen missä ne silloin olivat. Jalat savessa ja sorassa hyppeli hän yli silvottujen puunjuurten, laudanpalasten ja pienten rautaesineiden. Jostakin vuoti verta, mutta häneen ei ollut sattunut, hänen ruumiinsa oli ikäänkuin tunteeton. Vasta nytkö ne täällä pääsivät liikkeelle. Voudin ääni kuului käheänä. Hän torui tyttöä, joka soitti kelloa. Emäntä juoksi yli nurmikon ja tarttui kellonnuoraan.

— Kiirehtikää! huusi hän voudille. — Sanokaa isännälle, että minä palasin soittamaan kelloa. Joka ei mahdu naapuriin .. . tulkoon taloon. Tottahan Jokisen vaimo on viety turvaan. Lapsi on vasta kolmen vuorokauden vanha.

— Emännällä on suuri haava jalassa, huusi vuorostaan vouti, ajaessaan ohi ensimmäisessä hevosessa, jonka rattailla vesitynnyri hölskyi.

Jalat verissä seisoi Alma Mäkimatka ja veti kellonnuorasta. Selkeinä ja hätääntyneinä kaikuivat kellonläppäykset yli juoksuhautojen, piikkilanka-aitojen, val-

lien ja kaivantojen, yli koko tuon peltoaukean, joka ei saanut kantaa kukkaa ja hedelmää, vaan joka valmistautui sotaan. Yli kotien kaikuivat kellonläppäykset, yli kaikkien noiden ihmisten ja eläinten, jotka täällä päivisin hääräsivät ja öisin nukkuivat, tietämättä mitä huominen päivä toi mukanaan. Alma Mäkimatka tunsi voimiensa olevan lopussa, mutta hän tahtoi soittaa ja hän jaksoi. Sisätyttö juoksi hänen luokseen ja kertoi, että tulipalo oli sytytetty — murhapoltto tämä oli. Eikö se ollutkin kauheaa! Alma Tuunan kello huusi maailmalle, että ihminen on hädässä. Ihminen menehtyy, ihminen hukkaa ikuisen itsensä, ihminen surmaa sieluraukkansa. Hänelle itselleen huusi kello: tulee rakastaa enemmän, tulee antaa anteeksi, tulee rakastaa rajattomasti, ilman ehtoja, ilman toivoa...

Hän ei enää nähnyt eteensä, kun hänen miehensä ehti hänen luokseen. Kellonnuora irtaantui hänen kädestään, ja hän raukesi isännän olkapäätä vasten. Lennartti Mäkimatka otti hänet käsivarsilleen ja kantoi hänet sisään. Siinä oli hyvä, siinä hän kiitti Jumalaa. . . elämää ... kaikesta.

Tuli sireenien kukinta-aika. Päivät olivat ainoaa sineä ja yöt rusotusta. Ei yhtä sadepisaraa antanut taivas. Maa eli vanhoista varastoistaan, siitä kosteudesta, minkä se oli koonnut sulavasta lumesta. Iltaviileässä lemusi kasvillisuus kipeästi, ikäänkuin huutaen apua janoonsa. Taivas ei kuullut sen huutoa: päivin helotti aurinko, öisin rusottivat ilmojen ääret.

Sireenit Kankaan kirkonkylässä olivat kuitenkin onnistuneet imemään tarvitsemansa kosteuden ja kantoivat oksillaan täyteläisiä terttuja. Tuunanselkä näki kauniit talorykelmät rantaäyräällään kuin sinipunervien harsojen peitossa. Kirkon ympärillä oli harso valkoinen — rippilapset olivat kerran istuttaneet sinne valkoisia sireenejä. Pappilan sireenien alla lauloivat linnut, leikkivät lapset ja veisasivat uskovaiset ihmiset. Kirkkotarhan kukkien alla nukkuivat vainajat, huokasivat jälkeenjääneet ja hymisivät urut. Somerin vanhojen puiden suojassa taas pingottuivat riippumatot rungosta runkoon ja muukalaiset sotilaat poimivat tuok-

suvat kukkatertut ja läjäyttivät niillä kasvoihin sitä rehevää kirkonkylän morsianta, jonka kanssa he saattoivat puhua ainoastaan yleismaailmallista lemmen kieltä. Myöskin emännän ja hänen rakastettunsa välillä tapahtui täällä kohtauksia, mutta niissä ei käytetty sireeninkukkia, niihin sopivat paremmin nokkoset. Myöskin lasten ja äidin välillä tapahtui kahakoita. Irjasta uhkasi tulla äidille todellinen risti. Hänellä oli jo oma järkkymätön tahto. Kun äiti lupasi lähettää hänet Tuunaan Riikka-tädin hoitoon, niin Irja viskeli niskojaan ja sanoi, ettei hän viitsi mennä mokoman vanhanpiian luo. Hän turvautui Fedja-setään. Ja Fedja-setä otti hänet polvelleen ja suuteli häntä. Äitiä kammotti sitä katsella.

— Tule pois siitä, Irja! huusi äiti.

— Miksi? nauroi kirjuri, painaen poskensa varhaisvanhan lapsen ruusuista poskea vasten.

Ja Irja sanoi itsepäisesti:

— Mene sinä, äiti, everstin luo, minä pidän Fedjan!

Mäkimatkassa oli sireenejä enemmän kuin missään. Niitä kulki pitkä rivi ikkunoiden alla, ne muodostivat lehtoja ja siellä täällä aurinkoisilla kohdilla kasvoivat vielä äidin, isän, Piinan ja lasten nimikkosireenit. Kaikki sireenipuut, jotka talvella oli tuotu kaupungista nimipäiviksi, oli otettu talteen ja kukkivat yhä uusina keväinä Mäkimatkan väkevässä maassa. Ikäänkuin laiskasti uiden kulkivat villit mehiläiset tuoksussa pensaiden välillä, humaltuivat täyteläisinten kukkamaljakkojen ääressä ja läksivät huumaantuneina liikkeelle uusia riemuja kohden.

Mäkimatkan emäntä vietti hänkin huumauksessa päivänsä ja yönsä. Sireenin tuoksu meni hänen vereensä ja piteli häntä unentapaisessa tilassa. Hän seisoskeli sireenimajoissa, silmät suljettuina, syvään hengittäen ja rauenneena auringon lämpöön. Hän katseli läpi sinipunervien kukkaterttujen ylös avaruuteen ja kuului ilmaan enemmän kuin maahan, hän makasi nurmessa ja sairasti haluttomuuden tautia. Vanha Piina, joka kulki töissään keittiön ja puutarhan välillä, kasasi hänen ympärilleen piiraitaan ja hillojaan. Emäntä ikävöi Arvoa, kauneinta poikaansa. Olisi mieluummin saanut hävitä joku noista toisista.

Isäntä tuli nurmeen emännän luo. Hän oli toisellakymmenellä ja koko maa tärähti, kun hän putosi peitteelle aviopuolisonsa viereen. Hän tuli lohduttamaan emäntäänsä talon tapojen mukaisesti. Oli tässä ilon aihettakin, mamma kulta.

— Nyt, sanoi hän nauraen ja viekkaasti iskien silmää jonkin näkymättömän asian johdosta, jota ei toinen vielä voinut tietää, — nyt ostetaan itsetoimiva piano. Ne ovat perhanan hienoja koneita, kuulin Rojaal-ravintolassa viimein ja jo siitä asti olen sitä ajatellut. Perhana sentään, mamma, ole nyt iloinen. Ja muutakin ostetaan. Sano vain mitä tahdot. Rahalla saa ja nyt on rahaa. Tiedätkö minkä hintaisia kengät ovat — nämä näin, nimittäin jalkineet, ymmärräthän, mamma, mitä pidetään jalassa. Minä tarkoitan jalkojen turkkeja — tiedätkö mitä ne maksavat vuoden perästä? Mammaseni, osaatko pitää asian hampaitten takana? Jonni on poika, siitä pojasta vielä tulee miljoonamies. Osaatko ajatella kymmentätuhatta paria kenkiä. Kymmenessä tuhannessa parissa on niin paljon, että tuo meidän sali on täynnä, perhana vie, katosta lattiaan asti. Wieniläisiä ja parisilaisia ja ... ja kasanilaisia ... ja amerikkalaisia ... Mamma, saat kengittää joka sormesi, jos haluat. Kymmenen tuhatta paria — peeveli sentään mikä kauppa. Ne ovat nyt... arvaas sinä missä ne ovat? En sano sentään, piru vie. Tiedätkös, että siitä voi saada linnaa, jos tulee ilmi. Jonni sai ne melkein ilmaiseksi, sellainen poika Jonni on. Mutta vuoden perästä ne maksavat rahaa. Meistä tulee rikkaita! Perhana sentään, mamma, sinä olet lihava ja pulska. Katsos, kyllä ne ravintoloissa ... ne puhvettitytöt ja sensellaiset linnut ovat heittäneet silmiään Mäkimatkan isännän puoleen. Sekin se Essi siellä Rojaalissa, se tahtoi nähdä minun lompakkoni, että kuinka paljon rahaa maan papalla oikein on. Mukava tyttö se on Essi, mutta minä en ottanut polvelleni. Mitä perhanaa sinulla on tekemistä minun lompakkoni kanssa, sanoin, — antaa herrojen maksaa koreat höyhenet lintujensa kaulalla, sanoin. Ja minulla on mamma kotona ja vaikka meillä on seitsemän suurta poikaa, niin Mäkimatkan mamma on kauniimpi kuin sinä, senkin nälkäkurki. . . Kas Essi on sen

näköinen niinkuin olisi ikänsä elänyt vesivellillä. Mutta meidän mamma syö kermaa ja saa vaikka kylpeä kermassa, kyllä Mäkimatkan lehmät lypsävät, sanoin
Se suutahti, Essi, ja sipsutteli ja heilutteli. Mutta sellainen palmikkokin kuin on meidän mammalla — näytähän tänne — sanoi, niin niitä saa olla sata Essiä ja heidän hiirenhäntiänsä ennenkuin tulee sellainen palmikko. Niin, ei se heistä mitään hauskaa ole. He ovat tottuneet siihen, että heitä vain lellitellään ja pyöritellään polvella. Perhanan pulska sinä olet, mamma. Ei sinun tarvitse mitään tehdä, makaa sinä vain, minä soitan sinulle pianoa ja pojat soittavat huiluja. Tiedätkös sinä, että meidän Harustakin tulee vielä miljoonamies hänestäkin. Piru vie, mikä äly siinä pojassa piilee... Mamma, sinä saat nyt sairastaa horkkaa ja nuhatautia vaikkapa sadan vuoden vanhaksi ja lääkettä on tulossa. Meidän vesamme ovat pitäneet siitä huolen ...

Rouva Mäkimatka nauroi. Mikä siinä auttoi.

— Nuhatautia. .. sadan vuoden vanhaksi! voihki hän.

Ja taas hän nauroi. Isäntä hytki hänkin, maaten vatsallaan peitteellä kuin jättiläishylje.

— Niin, mamma, piru vie, vaikkapa tuhannen vuoden vanhaksi: lääkettä ei pidä puuttuman! Tiedätkö mitä Haru kuljettaa kotiin? Kohta alkaa näkyä venhe... Voi sentään sinua, mamma, mikä syöttöporsas sinä olet...

— Nuhatautia! voihkaisi rouva Mäkimatka, pääsemättä eroon naurunpyörteestä, joka oli riistänyt hänet mukaansa. — Voi-voi-voi-voi, nuhatautia!

— Niin, nuhatautia! huusi isäntä riemun vallassa ja kellisteli toiselta kyljeltä toiselle, kasvot kokonaan rypyillä ja laskoksilla. — Oletko sinä nauttinut salipyriiniä? Tiedätkö miltä se maistuu? Harulla on sitä kokonainen vuori. Hän on löytänyt kalkkivuoren... salipyriinivuoren piti minun sanoa! Ja vasta kun salipyriini loppuu Suomen maasta, niin käydään Harun salipyriinivuoren kimppuun — salipyriini maksaa silloin rahaa! Mutta pidä suusi kiinni, mamma ... Tiedätkös sinä, että silloin sinä olet miljoonapoikien äiti! Atte ja Lauri ja Lennu ne ovat torakoita! Ei maanviljelys ole mitään, mutta se sellainen ... sellainen .. . sellainen —

sinä ymmärrät, sinä et ole mikään tyhmä! Sellaisesta minä pidän, sellaisesta että pian rikastuu. Kenkiä ja „lipyriiniä ...

Isäntä vaikeni yhtäkkiä ja laskokset hänen kasvoillaan silisivät. Hänen vaimonsa oli nimittäin avannut silmänsä selkoselälleen ja katsoi häneen totisena.

Ettei teitä vain saada kiinni...

Isäntä hymyili taas ja kietoi käden vaimonsa kaulaan.

— Meitä pidetään silmällä Arvon tähden.

Eikö mitä. Olen minä aina siksi hyvää pataa herrojen kanssa, ettei minuun mikään varjo lankea. Pyydetään herrat taas jahtiin, ne tulevat mielellään. Piina saa paistaa piiraita. Otetaan everstit ja kirjurit mukaan. Minä sanon niille niinkuin asia on, että piruako niistä penikoistaan kukaan osaa vastata. Voiko kuvernööri sille mitä, että veljenpoika istuu Krestissä majesteettirikoksesta — voiko Mäkimatkan pappa sille mitä että poika ja vävy lähtevät Ruotsiin? Ne on sitäpaitsi ammuttu ja saaneet rangaistuksensa ... Älä, mamma, tuijota. Ollaan hyvällä päällä. Ota sinäkin vähän viskiä, tiedätkös kuinka hyvää se tekee. Sylvillä on takanaan koko everstin varasto, kävin häneltä noutamassa. No, punssiako tahdot, sehän on makeaa ja vallan soveliasta naisten juoda. Älä, mamma, tuijota. Arvo oli sittenkin huonoin meidän pojista ...

— Ei ollut! huusi Maria rouva, itku kurkussa.

— Ei ollut — mutta mitä hänestä tuli? Ei mitään. Kyllä se niin on, että pitää myydä vähän monta grammaa salipyriiniä, ennenkuin Arvon velat ovat maksetut. Mutta ei sentään hätäillä: viljakin maksaa rahaa ensi vuonna ...

— Arvo ei sittenkään ole kuollut. Minun on ikävä Arvoa, poikaani!

— Annas tuota tyynyä tuolta. Raukaisee niin riivatusti. Mossa-Mossa-Mossa-kisi.. . Tule tänne, kisi... Pane maata sinäkin, mamma. Arvo ei osannut pitää kiinni rahoista eikä koota niitä. Kaikille oli hänen kukkaronsa auki ja kaikki ottivat. Pappa maksakoon.

— Piina, tule! ... Arvo ei voi olla kuollut. Eikä myöskään Olli. Piina ...

Isäntä hörisi unisena.

— Kukas meidät kiinni ottaisi. Hyvää pataa herrojen ja hyvää pataa järjestyneiden kanssa. Suostuinhan minä heti siihen kahdeksantuntiseen — heti paikalla, piru vie. Nimittäin minä sitä itse ehdotin. Ja koreat kirjoitukset oli lehdessä — muistathan, mamma. »Esimerkiksi kelpaava maanviljelijä», niin seisoi päällekirjoituksessa. »Eivät sentään kaikki rusthollarit ole yhtä verenahneita... Ilahuttavia poikkeuksia löytyy, nimittäin Mäkimatkan omistaja Ferdinantti Mäkimatka...» Osaan minä sen laskettaa päästä päähän kuin synnintunnustuksen, jos tahdot, mamma. Niin että kyllä me saadaan turvassa nauttia salipyriiniä ja vaikkapa... vaikkapa rikkihappoa... Mutta pahempi on Lennartin, sillä hän ei taipunut vapaasta tahdostaan kahdeksantuntiseen. Attea ja Lauria en tiedä, eivät he niin jyrkkiä olleet kuin Lennu. Mutta, piru vie, ei jyrkkyys mitään auta, kun kansa tahtoo. Vanhan Tuunan ne vielä voivat jauhaa nuuskaksi, ne ovat hänelle vihoissaan, kuka kaskikin olemaan niin härkäpäisen. »Palvelijat, olkaat teidän herrallenne alamaiset» — käykös nyt sellainen meidän aikanamme. . . Mamma, nouse katsomaan, näkyykö venettä? Minua nukuttaa aivan hitosti.. . Kuka meidät kiinni ottaisi? Eikös vatsa ole herralla ja työmiehellä sama? Viinaa kaadetaan kumpaankin. Ja ne ovat kaikki veljiä keskenään, vatsat ja miehet. Vatsa se on joka komteeraa — aatteet huut helkkariin ... Tuleeko meidän Haru-vesamme ... ? Mamma ... ota auki nappi...

Isäntä kuorsasi jo sireenipensaan alla. Hänen vaimonsa kömpi ylös ja alkoi etsiä vanhaa palvelijatarta. Näiden lyhyiden onnenpäivien osalle nyt tuli tällaisia huolia. Olisi Arvo saanut säästää äitiään sellaisista. Sireenit kukkivat tänä vuonna nopeasti loppuun. Päivät olivat sinisen kuivat ja yöt rusottavat.

— Jos Tuunan tytär olisi osannut rakastaa, niin ei Arvo olisi mennyt.

Riikka Tuuna virui polvillaan turnipsimaassa, ollen kuumeisessa kitkemistyössä. Hän meni edellä ja häntä seurasi kolme vaimoa ja kolme lasta. Naiset olivat hänelle suuttuneita, kuka hänen kanssaan jaksoi tehdä kilpaa, eihän hän edes nostanut päätään saralta. Mutta

mikä hänen oli raataessa, sellainen laiha kuikka kuin hän oli, ei hän hikoillut eikä häntä ruumis painanut. Huolet — niitä hänellä mahtoi olla, milloinkaan ei hänen suunsa vetäytynyt hymyyn. Mutta kyllä kai porvarillisilla nyt saattoikin olla huolia. Ei ollut tietoa siitä miten kauan heillä pää saa pysyä kaulan varressa. Varsinkin sellaisilla jumalisilla ja salarikkailla kuin tuunalaiset.

Päivä paistoi ja maa pölysi tuhkankuivana. Venäläisten huudot kuuluivat rannasta. Siellä heitä oli uimassa. Ja heitä riitti olemaan joka paikkaan muuallakin. Heitä istuskeli aidoilla, heitä kulki tiellä, heitä oli kaivolla, heitä oli veneessä ongella, heitä makasi nurmella, he pelasivat korttia ladoissa ja lehtimajoissa.

— Ottakaa tarkkaan juuret, sanoi Riikka lapsille.

Hän ei tietänyt miten monta kertaa hän oli sen sanonut. Hänen korvansa kuunteli erästä ääntä, joka puhtaampana ja hellempänä erottautui muista. Se oli pysähdyttänyt hänet illoin rannassa, se oli tullut häntä vastaan kirkkotiellä, se pysytteli vaietessaankin jossain likettyvilla, odotti häntä ja valvoi hänen askeliaan. Se oli Johan Kitsin ääni. Riikka Tuuna tiesi miehen nimen, tiesi että hän oli maanviljelijä ja vanhin poika. Hänen kanssaan saattoi puhua, hän puhui viron-suomea. Ei mitään sopimatonta hän ollut tehnyt, hän toimi tulkkina paikkakuntalaisten ja venäläisten kesken ja hän oli aina koettanut välittää ja sovittaa. Ei yhtä sanaa hän ollut sanonut Riikka Tuunalle siitä minkä Riikka aavisti liikkuvan hänen mielessään. Uskaltakoonkin! ajatteli Riikka ja hänen verensä kohisi ohimoissa. Hän ei kuitenkaan voinut sille mitään, että hänen viluinen sydämensä taipui sitä lämpöä kohti, joka säteili Johan Kitsin olennosta. Ehkä minä en vielä ole mennyt aivan hirvittävän rumaksi, ajatteli hän, koska tuo muukalainen viitsii hiukkasen pitää minusta. Ehkäpä voisi olla mahdollista, että Arvo huolii minut.

— Täytyy ottaa tarkkaan juuret, sanoi hän. — Täytyy oikein kaivaa sormet maahan. Vesiheinät katkeavat aina.

Ja kaitaisilla lujilla käsillään kiskoi hän maasta naurisheinää, polviheinää, saviheinää, piikkisiä ja muita viljatainten vihollisia. Rikkaruohoja oli kokonaiset läjät

pitkin sarkoja, joissa turnipsinalut kuivuutta kituen seisoivat porossa, odottaen sadetta. Taivas vastasi kuuman sinisellä säteilyllä. Kuiva multa tunki kitkijäin kurkkuun, sieraimiin ja sisään kasvojen huokosista.

Johan Kits oli rannassa uittamassa hevosia. Riikka Tuuna kuuli hänen silloin tällöin laulahtavan ja tiesi hänen silmiensä kulkevan ylängölle navetan taakse, missä Tuunan turnipsimaa oli. Siellä pensaissa heidän vaatteensa olivat olleet kerran kauan sitten, kun he olivat lapsia ja uivat täällä. Tuolla mäntyjen alla olivat Mäkimatkan pojat silloinkin viskelleet kivillä oravia... silloinkin pääsiäisenä. Uneliaana uiskenteli Ummen saari utuisen siintävällä ulapalla. Sinne oli Arvo kadonnut - sieltä hän tulee. Tuleeko? Onko kuollut?

— Ottakaa tarkkaan juuret, sanoi Riikka.

Rannassa alkoi soida hanuri.

Riikka Tuuna kaivoi sormensa syvälle maahan ja repi ikäänkuin hän olisi samalla repinyt jotakin vihattavaa mielestään.

Lapset kuuntelivat.

— Täytyy tästä oikaista selkäänsä, sanoi Johanssonnin vaimo ja nousi, jäsenet natisten.

— Nousen minäkin, vaikkei tuo Riikka nouse, sanoi toinen.

Ja ennen pitkää olivat he kaikki kolme pystyssä.

— Kauniisti hän soittaa, sanoi vanha kutoja-Anna ja hymyili.

— Kaunis siinä on mieskin, sanoi Johanssonnin vaimo suutaan maiskauttaen. — Se on se kaunis virolainen.

Hän soittaa minulle, ajatteli Riikka ja iski hyppysensä polttavaan nokkoseen. Hän soittaa minulle.

— Mikä hänessä lienee, huomautti nyt Ahvenaisen nuori vaimo, — ettei hän välitä kenestäkään tytöstä. Hän olisi saanut vaikka kenen. Kyllä se Paanasen emäntäkin oli kuin hulluna häneen. Ja se Helmisen Jenny ... ja vaikka kuka. Mutta ei tämä ...

Siksi että hän pitää minusta, ajatteli Riikka ja kuuma aalto läikähti yli hänen kasvojensa.

Tämä on minulle mieluista, ajatteli hän samassa, ottaen itsensä kiinni itse synnin teosta, vaikka minä en ensinkään hänestä välitä. Jos hän uskaltaisi minulle

sanoa, että hän pitää minusta, niin minä löisin häntä korvalle. Onko minun niin kauhean vilu, että minun täytyy lämmitellä vieraiden lieden ääressä. Vai sitäkö minä iloitsen, että koska tämä pitää, niin ehkä Arvokin voisi pitää? Mikä on ihmisen sydän? Mikä on ihmisen sielu-raukka?

Naiset puhuivat jo muista asioista, Ahvenaisen vaimo harmitteli, että kirkkoherra oli teettänyt vanhasta takistaan vaatteet pojalleen. Niinkuin ei hänen olisi kannattanut teettää Jeremiaalle uusiakin ja niinkuin ei Ahvenainen olisi ansainnut noita vanhoja vaatteita. Ahvenainen oli ollut niin suuttunut, että oli luvannut ajaa kirkkoherran nurin. Leikillä tietysti hän niin sanoi. Johanssonnin vaimo kertoi, että Janne Kemppaisesta tulee valtiopäivämies, nimittäin kansanedustaja. Hän oli jo kaiket kesää käynyt puhumassa juhlilla. Pietikka itse oli sanonut, että se ei mitään merkitse, vaikka on linnassa istunut. Se on kaikki kapitalismia, että istuu linnassa.

Hanurinsoitto lakkasi. Suuret poutaiset pilvet purjehtivat esiin taivaanrannalta.

— Mitähän hän oikein kiskoo noissa veneissä? huomautti Ahvenaisen vaimo, katsoen ulapalle. — Se on Mäkimatkan Haraltti. Eilen hän kävi hakemassa tavaraa kaksi kertaa ja tänään hän taas on kulussa.

— Älä puhu mitään, sanoi Johanssonnin vaimo, — Mäkimatkassa suostuttiin ensimmäisenä kahdeksantuntiseen.

— Onkos Riikka kuullut, alkoi vanha Anna, — että syksyllä tapahtuu jotakin... niin, ne ovat niin julmia asioita, ettei niitä voi puhuakaan.

— Ainoastaan siinä tapauksessa, että porvarit eivät suostu työkansan oikeutettuihin vaatimuksiin, sanoi Johanssonnin vaimo.

— Kyllä olisi paras, alkoi Anna taas, — että Tuunankin isäntä antaisi perään.

— Isä on vanhanajan ihmisiä, vastasi Riikka.

— Minä kävin Kemppaisen muorin luona ja siellä oli Kustaa ... Kyllä se sentään kalliiksi tulee, kun saa kustantaa senkin Miinan. Hän on nyt jo sairashuoneella viidettä kuukautta eikä vielä ole leikattu. Mutta joka

päivä tulee maksamaan kunnalle toista markkaa. Kirkkoherran rouvahan häntä rupesi toimittamaan parannukselle. Ei sitä sentään jokainen tekisi sellaista köyhän hyväksi. Mutta kunta on kirkkoherralle suuttunut Kirkkoherra ei pelkää ... mutta hän saisi pelätä ...

— Mitä hän pelkäisi, pääsi Riikalta kylmästi.

Kitkemistä riitti runsaasti viikoksi. Iltapäivällä tuli tavallisesti sisar Hulta, Tuunan kipeän emännän hoitajatar, tuomaan pellolle kahvia.

— Tietääkös Riikka, kertoi hän eräänä päivänä, että meillä kävi vieraita. Mäkimatkan nuorin herra. Lainaamassa rahaa isännältä. Mutta isäntä oli niin kiukuissaan, että tuskin sai puhutuksi. Äää ... äää ... äää ... hänestä vain läksi. »Vai pitäisi minun antaa rahoja, että sinä tuottaisit sielullesi kadotuksen...» Haraldherra oli suuttunut. Mutta isäntä saattoi häntä aitan nurkalle ja ähisi ja pauhasi vielä siinä, että mitä se ihmistä auttaa vaikka hän voittaisi koko maailman ja saisi sielullensa kadotuksen ...

Eräänä päivänä taas istuutui sisar Hulta pientareelle ja rupesi lukemaan rasvaista lehteä, joka oli ollut Johanssonnin vaimon eväiden ympärillä.

»Neljän kuukauden vanha poikalapsi annetaan kasvatiksi kokonaan. Eteläinen Rantakatu numero 4, Aaltola.

Nykyajan tehokkaimmaksi tunnettua kolotusvoidetta...

Poreet ja kappaleet posliinissa juotetaan pitäviksi...

Kaksi haaksirikon kärsinyttä keski-ikäistä rouvaa ja leskeä haluaa kirjeenvaihtoon kunnon miesten kanssa. Samanikäiset ja vanhemmat otetaan huomioon...»

— Älä hyvä ihminen! sanoi Riikka.

Mutta venäläisten hevosten kaviot alkoivat samassa tömistä maata vasten. Kuului läiskinää, naurua ja huutoja, kun notkeat miehet hyppäsivät märkien ja laukkaavien hevosten selkään ja alkoivat ajaa ylös mäentöyrästä. Oli kuin sisar Hultan vereen olisi kaadettu mettä ja viinaa. Hän rupesi keikuttelemaan itseään, nauramaan ja lukemaan kimakalla, luonnottoman lujalla äänellä.

»Kaksi iloista poikaa on vielä vailla ystävää. Kir-

joittakaa tytöt kiltit meille, niin rupeamme ystäviksi teille. Nimemme ja osoitteemme piirrämme näin kuuluvaksi että kirjeet ja valokuvat tulisi kotiin... Osuuskauppaan ...

pojat huom.! Kymmenen tyttöä haluaa kirjeenvaihtoon poikain kanssa. Koivu, Leppä, Saarni, Mänty...

Kolmekymmentäkahdeksan vuotias leski haluaa kirjeenvaihtoa järjestyneen miehen kanssa. Alli. T. 1. k.

Vanhatpiiat! Täällä olisi yksi leski, joka haluaa kesäheilaa ...»

— Mutta Hulta ...

Riikka Tuuna seisoi hänen vieressään ja laski multaisen kätensä hänen käsivarrelleen. Sisar Hulta rauhoittui hiukan. Häntä hävetti, sillä hän muisti olevansa kristitty ihminen. Hän käänsi nopeasti lehden ja lasketti kuin vettä:

»Viulun, kitaran ja klarinetin soittoa iltama- ym. huvitilaisuuksiin tilataan puhelin 8756.

Uusi pruuni puku pienelle miehelle ...

Kaksirivinen harmonikka, viisikymmentä markkaa.

Nuori hevonen myydään ...

Kaksi yksinäisen ihmisen pikkutyttöä otetaan ilmaiseksi asumaan omien lasten ratoksi ...

Kuolemantapauksen johdosta myydään kahdenmaattava sänky patjöineen, rautasänky, Singerin ompelukone, pesukomodi, lasten kätkyt, pöytiä, tuoleja, naisen alus- ja pito vaatteita, myös uusi musta leninki...»

— On siellä oikein kirjoituksiakin, huomautti nyt Johanssonnin vaimo.

— No, käännetään lehteä, huusi sisar Hulta iloissaan. »Voi maailmaa pahennusten tähden... Varkauksia, ryöstöjä ynnä muita pitkäkyntisten sormiharjoituksia tapahtuu tuhkatiheään. Polkupyörät näyttävät olevan halutuinta tavaraa... Odotan vain, että Lönnrotin äijä on varastettu puistikostaan ja myyty romukauppaan... Huomenna aurinko nousee kaksi ja viisikymmentäyksi ja laskee ... Omistavan luokan taholta on aina tuomittu lakot, joita työläiset ovat olleet pakoitetut... Ei ole otettu lukuun, että kosto seuraa ... kosto seuraa ... Verinen mellakka venäläisen sotaväen ja suomalaisten välillä Saariluodossa ... Salama surmasi... Sonni pus-

kenut karjakkoa. Kun karjakko Arvi Linna... Kirjapainoherrat mahtailemassa ... Siis mahtailu pois, herrat työnantajat... Herrasväen suurlakonpelko. Eräänä aamuna oli Helsingissä eräässä talossa vesijohto jostakin syystä joutunut epäkuntoon. Eräät talossa asuvat herraskaiset luulivat nyt odotetun suurlakon tulleen ja kantoivat hikihatussa vettä ... Hyvää tekee, että joskus saavat varistella pois ihrojaan...» Tämäpä on ikävää! »Tytöt hoi, onni odottaa teitä. Kolme nuorta ihmisen poikaa haluaa kirjeenvaihtoon ihmisen tyttöjen kanssa. Etusija niillä, jotka omistavat 2.100 gramman leipäkortin ja jotka talveksi voivat hankkia pienen porsaan.»

Hihi-hihi-hihi-hii!

Sisar Hulta nauroi, Johanssonnin ja Ahvenaisen vaimot nauroivat ja lapset tirskuivat niin että menivät kaksinkerroin.

Riikka Tuuna oikaisi itsensä suoraksi ja pudotti tuhoruohot käsistään.

— Kuulkaas Karoliina, älkää koskaan tuoko tuota lehteä meidän pellollemme. Minä en kärsi nähdä sitä. Ja vielä vähemmän kuulla tuollaista.

Syntyi hetken äänettömyys. Sisar Hultan katse seurasi venäläisten parvea, joka lakkia huiskien lasketti läpi kylän. Eivät Johanssonnin enempää kuin Ahvenaisenkaan vaimot osanneet sillä hetkellä sanoa mitään vastaan. Mutta Riikka kyllä näki, että he jäivät ajattelemaan asiaa.

Mitäpä Tuunan tytär olisi voinut sanoa naapurin vanhalle Piinalle, kun tämä likaisena ja hymyillen lähestyi häntä, esittäen emäntänsä asiaa. Mitäpä hän olisi tietänyt. Hän sanoi kylmästi, että hänen veljensä ja Arvo olivat lähteneet täältä silloin helmikuussa yöllä, hän ei tietänyt minne. Olli ja Eino olivat hävinneet maaliskuussa. Puhuttiin, että edelliset oli surmattu rajalla ja jälkimmäiset vangittu — puhuttiin monella tavalla. Riikalla oli kurkku kuivana, kun hän näitä asioita toisteli.

— Vai ei sitten Riikkakaan sen enempää tiedä. Meidän rouvan on ikävä Arvoa. Meidän rouva ajatteli, että jos Riikka olisi häntä vaikkapa unissa nähnyt.

___En minä mitään unia näe enkä uniin usko. Meidän Alma näkee ja uskoo. Ja hän kyllä silloinkin juuri näki unen jostakin valkeasta linnusta.

_ Valkeasta linnusta?

— Niin, juuri muistuu mieleeni. Se oli jo aivan unohtunut. En minä sellaisiin usko. Se lintu kai ammuttiin ja putosi alas.

Ammuttiin ja putosi alas.

Syntyi äänettömyys.

— Unet ovat tärkeitä, sanoi Piina hyvin vakavana, — ja korttien ennustukset ovat tärkeitä. Vai sellaisen unen ... Ja Alma sen näki. Nythän minä voin meidän rouvalle kertoa. Ilmankos meidän rouva tiesi mitä teki, kun minut tänne lähetti.

___Älkää nyt... enhän minä tiedä tarkoittiko koko uni miesten matkaa.

— Mitäs muuta, kun sen Alma silloin näki. Ja jos meidän Arvo on ammuttu rajalla, niin sittenhän ennustus jo on täyttynyt.. . Arvo oli kaunis poika. Ja nyt hän on mennyt...

Riikka Tuuna vaikeni. Silmänräpäyksen aikana hän kysyi itseltään, Eino-Ilmaria vaiko Arvoa uni oli tarkoittanut. Maailma oli mustana hänen silmissään.

Kotona Tuunassa pauhasi vanha kirkkoväärti kuohuksissaan.

— Tulee minulta kysymään ... Äää ... äää .. . äää ... sellaista. Ja lupaa minulle kymmenen prosenttia korkoa ... Ja luulee, että minä ... äää ... äää ... Haru saa hävetä, sanoin. Ja paras on, että Haru jättää sellaisen kaupanteon. On parempi että Haru menee ja .. . viileskelee itseään ... terävällä veitsellä ... Sanoi tarvitsevansa rahat vain kahdeksi kuukaudeksi. En kahdeksi tunniksi minä niitä antaisi, jos ne olisivat minulla. Ne eivät ole, sillä ne vietiin pankkiin. Mutta minä otan ne sieltä pois, ei raamatussa puhuta mistään pankeista. Niin... menee vaan Haru ja viileskelee ruumiinsa haavoille. Se on vain ruumis. Sielu täytyy kätkeä tuomiopäivään ... Ei, ei hän nauranut, mutta hän oli suutuksissaan.

— Millähän lailla Harukin aikoo kostaa meille, sanoi

Riikka, joka oudosti tunsi, että vaimot, joiden lehteä hän äsken oli loukannut, hautoivat kostoa.

Lisäksi oli Hulta lukenut jotakin kostosta, hän oli tois* tanut sanat: kosto seuraa.

— Minun sielulleni Jumalan kiitos ... äää ... äää äää .. . eivät ne mitään mahda, sanoi kirkkoväärti. — Ei mitään...

Sisar Hulta istui ajatukset muissa sairaan emännän luona. Ei saanut ilmaa pysymään puhtaana, vaikka ikkuna oli auki. Kärpäset hakivat sairasta niinkuin haaskaa. Pöydällä kaljatuopin vieressä oli postilla, virsikirja ja hengelliset laulut. Ne olivat kuluneet sisar Huitan käsissä, mutta nyt hän olisi yhtä hyvin voinut tarttua tukkoon kuivia olkia. Ei mitään makua ollut niissä. Häntä veti portaille, portille, kujalle.

Eräänä iltana, kun sairas piti nostettaman keinutuolista sänkyyn, ei sisar Hultaa kuulunut. Renki seisoi ja odotti, huudeltiin kuistilta, kuunneltiin ja huudeltiin taas. Etäältä saattoi kuulla hanurinsoiton. Sisar Hultaa ei kuulunut. Kirkkoväärti seisoi pihamaalla, tuuheat kulmakarvat törröttäen ankarain silmien päällä, ja ajatteli. Nurmi oli kellastunut toisella kulmalla pihamaata, seljapensaskin kitui, nälkä oli ihmisten edessä. Taivas vain rusoitti poutaa.

— Miljaaa, huusi isäntä, — tulkaapa tänne auttamaan. Nyt oitis.

Milja meni pitkin askelin ikäänkuin ei hän olisi kuullut.

Isäntä meni salin puolelle ja pääsi Eino-Ilmarin huoneeseen asti ilman että Riikka häntä huomasi. Riikka istui keinutuolissa, pää nojaten taapäin ja silmät kiinni. Hän ei kuitenkaan nukkunut. Hän kimmahti pystyyn ikäänkuin olisi säikähtänyt. Mielessään teki hän johtopäätöksen, että menee tästäpuoleen kirkkoon, kun tahtoo olla rauhassa.

— Missähän Hulta on? kysyi isä.

— En minä vaan tiedä.

— Tulisitko sinä nostamaan emäntää. Mikähän Hultalle on tullut?

Riikka asteli isänsä edellä yli suuren aution salin,

jonka permannolla kulkivat lumivalkeat matot kuin mitkäkin suorat, autuuteen viitatut tiet. Hän veti huivia hartioidensa ympäri ikäänkuin häntä olisi palellut.

Mikähän Hultalle on tullut? sanoi isäntä uudestaan.

— Liha, sanoi Riikka.

Isä kääntyi ovessa hänen puoleensa ja tytär toisti sanansa ja nyökäytti päätään.

Kun sairas oli nostettu vuoteeseen ja renki ja Riikka olivat poistuneet, seisoi vanhus ja katseli kuolleita kasvoja harmailla tyynyillä. Kesäyön hämärä verhosi huoneen ja vuoteen, vain pöydältä erottautuivat mustat hartauskirjat. Vanhus koetti pujottaa käsiään ristiin, mutta ne olivat niin työn kovettamat, etteivät ne taipuneet. Ne jäivät päälletysten ja siinä hän paineli ja puserteli niitä. Hän muisti kuinka kaunis tämä hänen toinen vaimonsa oli ollut silloin kun hän hänet näki lähetysjuhiilla. Tyttö oli äitinsä kanssa seisonut pitkän ruokapöydän ääressä ja vanha Tuuna oli tuntenut suonissaan uuden nuoruuden. Hän oli pyytänyt saada maksaa heidän kahvinsa ja voileipänsä eikä hänellä ollut enää mitään rauhaa ennenkuin hän sai varmuuden. Tyttö oli niin nuori ja äiti päätti asian.

Liha, ajatteli vanhus ja oudon selkeä ja polttava tunne tuli yhtäkkiä hänen mieleensä niinkuin joskus myöhäisenä syksynä tulee kesäisen lämmin ja kirkas päivä. Liha — mitä oikeutta on Uhalla? Se huutaa ja vaatii. Eivätkö kaikki oikeudet ole hengen? Liha ... liha ... Kaikki meni samassa sekaisin hänen vanhassa päässään. Mitä on tehtävä Hultalle? Onko hänet pantava pois talosta? Vanhus läheni vuodetta, laski kätensä vaimonsa kylmän hikiselle otsalle ja sitaisi pois hiussuortuvan. Tämä tässä oli se kaunis tyttö. Missä oli heidän ainoa lapsensa, Eino-Ilmari? Liha ... liha ... Kaikki liha on niinkuin ruoho. Mikä oli Jumalan tarkoitus?

Hänen polvensa vapisivat, kun hän laskeutui alas vuoteen ääreen, hänen kankeat kätensä hytkivät pusertaessaan puuta, otsa kolahti vuoteen laitaan.

— Jeesu ... armahda minua ...

Oli tapahtunut suorastaan ihme: vanha Sydänmaan Miina oli käynyt läpi vaikean leikkauksen ja uhkasi nyt tulla terveemmäksi kuin hän koskaan oli ollut. Ihanat

tuskattomat päivät, jommoisia ei hänellä ollut elämässä ollut, annettiin hänelle hänen vanhoilla päivillään ja hän makasi vain odotellen haavojen parantumista päästäkseen mökilleen sydänmaahan. Hänen kiitollisuutensa Jumalaa ja ihmisiä kohtaan oli rajaton. Jumala sai osansa veisuun ja rukousten muodossa, lääkäriä ja sairaanhoitajattaria hän tarjoutui palvelemaan koko loppuiäkseen. Heidän kauttansa oli Jumala tehnyt suuren ihmeensä. Koko sairaala tiesi Sydänmaan Miinan tarinan, koko kaupunki sai sen kuulla ja tapahtui vielä sekin, että tohtori kirjoitti harvinaisesta sairastapauksesta oikein tohtorien sanomiin. Vanha Miina rukoili lopulta Jumalaa, että nöyryydellä jaksaisi kantaa näin suuren kunnian. Hänen ystävänsä Kankaan pitäjässä iloitsivat hänen kanssaan, eivätkä suinkaan vähimmin Anna-Liisa Nahinen ja Riikka Tuuna. Ja eräänä päivänä istuutui Riikka rattaille lähteäkseen panemaan järjestykseen vanhan palvelijattaren mökkiä hänen kotiinpaluutaan varten.

Hänen rattaillaan kulki Johanssonni, joka oli pyytänyt päästä mukaan tärkeiden asioiden vuoksi, mitä hänen piti toimittaa sydänmaan kulmalla. Hänellä oli kuitenkin mukanaan niin paljon tavaraa, että Riikka jo rattaille noustessa oli uhannut jättää osan pois. Ne olivat sentään kaikki niin tärkeitä — vaali julistuksia ja kirjallisuutta Johanssonnin piti lähteä viemään — että niiden täytyi olla siinä missä hänkin, Johanssonni, oli. He aloittivat siis matkan hyvässä sovussa. Oli ihana syyspäivä ja metsät helottivat juhlallisimmassa väriloistossaan. Kalliista hinnoista ja näiden mahdollisesta nousemisesta riitti yllinkyllin puhelemista. Kun kuitenkin oli käännytty sydänmaan tiehaarasta, alkoi Johanssonnille tulla asiaa alas rattailta. Hän antoi ohjakset Riikalle ja aukaisi suuren käärön. »Kaikkien maiden köyhälistö liittykää yhteen», luki Tuunan tytär sadoista papereista, jotka viuhkan tapaan lepäsivät päälletysten. »Raatajat, sorron yöstä nouskaa», nähtiin toisen käärön paperiviuhkassa. Näitä kirjoituksia naulasi Johanssonni telefonipylväisiin ja virstanpatsaisiin, ladonnurkkiin ja makasiinien seiniin. Yhä harvasanaisempana katseli tätä Tuunan tytär, yhä yksinvaltiaammin hallitsi uusi poliitikko

sanaa rattailla, jotka olivat matkalla Sydänmaan Miinan mökkiä kohden.

Tää on sitä tiplomaattista toimintaa, puheli Johanssonni vasaraniskujen välillä. — Pitää tänne korpeenkin viedä valoa ja valistusta. Tässä on näitä oman paikkakunnan miehiä, joita pitäisi ajaa läpi. On Salenjus ja itse Pietikka — sehän on Pietikka niin hyvä kuin meidän pitäjäläinen, niin paljon kuin hän täällä on ollut ja täällä pannut kaikki edistyspyrinnöt pystyyn. Tuo paketti tuolla takana onkin Pietikan, hän on matkalla tuolla noin toisessa pitäjässä. Kova mies se oli Nahinen, kun karkoitti Kemppaisen näistä korvista... Ei se Kustaa sitä unohda ... Valoa ja valistusta. Mitä pirun nauloja nämä ovat, en paremmin sano. Sellaista se on maailman imperialismi, sotia se tahtoo eikä mikään teollisuus sotia kestä, naulat paremmin kuin muutkaan... Sotilaat on työväkeä, nuo venäläiset, ja sentähden on välit pysytettävä hyvinä. Että yksimielisinä voitaisiin mennä maailman imperialismia ja taantumuksellista porvarien vastavallankumousta vastaan ... Rouva Juuri kanssa on näillä listoilla, kyllä hänelläkin on kieli kannassaan ... Kovastihan ne tahtoivat ehdokkaiksi minua ja Kemppaista, nimittäin Jannea, mutta ei me sentään. Kyllähän meitä aina puhujina tarvitaan. Rakkaus on kattilassa, mutta vihan täytyy palaa alla. Kemppaisesta tehdään yhdistyksen esimies, jos nyt Salenjus tulee kansanedustajaksi. Ja eiköhän se Salenjus tulle. Pietikka sanoi, että kun Kemppainen on ollut vankilassa, niin se voi jotakin vaikuttaa ulospäin, vaikkei se sisään päin mikään asia olisikaan. Se on Pietikka niin tarkka niistä ulkonaisista, niinkuin oikein onkin, kun köyhälistön asia nyt kerran on historian näyttämöllä ... Ei taida vain olla tietoa Eino-Ilmarista paremmin kuin Somerin isännästä ja pojastakaan. Sinneköhän ne todella menivät Saksaan? Että kuinka yhtäkaikki voi olla tuntoa, kun se Saksan keisari juuri on tämän sodan alkanut. Mutta kyllä kai ne ovat jo saaneet passit toiseen maailmaan, tarkoitan Eino-Ilmaria ja Somerin isäntää ja poikaa. Niin se tämä Aliinakin sanoo, Tuunan Miljan sisko, että kyllä ne sentiensä menivät. Ja sellaista tiplomaattista elämäähän se kuului harjoittaneen koko koulu, mitä

Eino-Ilmari kävi. Ja siellä oli jo Johanneksen markkinoilla eräs poika kehunut, että hänellä on jalassa yhden karkulaisen saappaat ja tarkoittanut Eino-Ilmaria. Ne olivat tietysti otettu jalasta, hyvät saappaat. Ei suinkaan kukaan tällaisena kalliina aikana rupea saappaita hautaan panemaan ruumiin mukana, niin se pannaan ihminen sellaisena kuin se syntyy ... Se Somerin Olli kuului kuristaneen vanginvartijan — sillähän oli sellaiset kourat niinkuin moukarit... Milja menee nyt sitten myös yhteen Linteenin kanssa. Pyhinä miehinä pidetään talolla häät. Se on sen antanut Linteeni anteeksi, että Miljan lapsi on Antrein. Mitäs — isä kuin isä ja ihminen kuin ihminen. Ja eikähän tämä nykyaika ole vanhaa testamenttia. Naiset on nyt paremmin niinkuin yhteisiä ja yhteiskunta ottaa lapset. Ja se onkin mukavaa, niin äiditkin saa täytetyksi korkeammat elämänehdot ... Se on kovin suuttunut Miinalle Kustaa. Taitaa ottaa Miinan koville. Perhana sentään, nyt taisi jokin mennä rikki. Onkos nämäkin teitä ja rumpuja. Se suuttuu Pietikka, jollei saa tavaraansa... Ei, ei taitanut mitään tulla. Mutta tässä rattailla näkyykin olevan ihan vanhantestamentin komento, että nainen vaikenee seurakunnassa... Tottahan annatte vielä anteeksi, jos käyn tuolla Jortikan asumuksessa viemässä noita lehtiä, ne ovat sellaisia pimeitä, Jortikan väet, ettei niille tule lehtiäkään. Niitä tuli Pietikan toimesta oikein hevoskuorma. En minä ole kauan.

Riikka Tuuna oli painanut huulensa niin lujasti kokoon, että hänen täytyi reväistä ne eroon, kun hän yksin jäätyään hengitti. Eihän hän uskonut mitä hänen omaisistaan oli kerrottu, mutta kirveli kuitenkin. Kirveli ja inhotti. Kuinka korkea olikaan tämä Luojan maailma ja kuinka matalat ihmiset.

Johanssonni viipyi. Jos tästä lähtisikin liikkeelle ja jättäisi koko tiplomaatin. Rupesivatkohan ne nyt tuolla Jortikan mökissä juomaan? Mistä tulee tämä selvä viinan haju?

Riikka Tuunan silmät lepäsivät sanomalehtipinkalla rattaiden pohjalla ja ajatuksissaan hän tavaili:

Sorron yöstä nouskaa.

Hirvittävä sota raatelee yhä maailman kansoja. Se on kapitalistisen kansainvälisen hirmuvallan tulos. Sen suojissa riistäjien ja suuranastajien saalis paisumistaan paisuu. Köyhälistön nylkeminen, kurjuus ja hätä kiristetään huippuunsa. Mutta samalla paisuu kaikkien maiden köyhälistön katkeruus, koston tarve, viha ja vastarinnan voima. Yhä valtavammat joukot järjestyvät kapitalistista hirmuvaltaa vastaan. Vanha pohja horjuu, vanhat jumalat ovat kaatuneet. Sorrettujen ääni vaatii oikeutta. Suomen suurriistajien ahneus on yltynyt sietämättömäksi maanvaivaksi. Peto on näyttänyt karvansa. Vievätkö köyhälistöltä leivän suusta ja vaatteet päältä? Mutta köyhälistön on sortajat tuomittava ...

Riikka Tuuna nousi yhtäkkiä seisomaan rattaille.

— Johanssonni, nyt minä lähden! huusi hän.

Ja samassa läjähtivät paperikääröt tiepuoleen. Takaa hänen omilta rattailtaan olikin tullut viinanhaju. Siellä oli viinaksia. Hän nosti senkin kantamuksen maantielle ja läjäytti hevosta ohjasperillä. Pitkästä aikaa tuli hänen mieleensä jokin poikamaisen kevyt olo. Sellaista hän oli tuntenut lapsena kiivetessään puihin. Häntä nauratti.

Johanssonni juoksi esiin metsästä, huusi ja hosui käsiään.

— Kuulkaas nyt, huusi Riikka vastaan, — minähän olen porvari, riistäjä ja jumalankumartaja. On paljon pyydetty, että minun pitää kuljettaa teidän kirjallisuuttanne!

Hän näki että Johanssonni seisoi ja pui nyrkkiä hänen perässään.

— Kyllä Riikka tämän vielä katuu! huusi Johanssonni. — En olisi uskonut, kun Riikka on aina paremmin ollut sellainen inhimillinen. Saatanan porvarit, kyllä te vielä näette ...

Riikka Tuuna kääntyi taakseen.

— Johanssonni... kuulkaas: parannukset eivät tule vihan ja koston tietä. Viha synnyttää vihaa ja kosto kostoa. Se tie ei koskaan vie perille ...

— Rakkaus on kattilassa, mutta viha palaa alla...

— Rakkaus palaa pohjaan... Paha ei voi palvella hyvää...

— Mene helvettiin! Kyllä sinä vielä kadut...

Riikka ajoi yksinään eteenpäin, korvissaan muonarengin viime sanat. Hänen mielensä keveys oli jo kokonaan ohitse. Kaamea alakuloisuus laskeutui hänen ylleen. Tiekin kävi yhä yksinäisemmäksi. Mitä tästä kaikesta tulee?

Kun hän illalla palasi kotiin, kuuli hän ensi kerran äänen, joka siitä puoleen kaikui kautta Kankaan pitäjän joka ilta ja pyhäpäivätkin umpeensa, äänen, joka sittemmin kävi varsin kohtalokkaaksi. Hän kuuli sanat: ras-dvaa, ras - dvaa! tahdissa kuin ikinä jonkin komennussanan. Venättä olivat sanat ja kaiketi harjoittajatkin olivat venäläisiä. Ääni ei kuitenkaan kuulunut venäläisten harjoituskentältä, vaan niityltä hautausmaan takaa.

Ras-dvaa! ras-dvaa!

Kankaan kirkonkylä lepäsi yliluonnollisessa valaistuksessa. Aurinko laski lämpöisenä kuin kesällä ja sen rusotuksessa hehkuivat keltaiset metsät. Pitkin niittyä marssi omituinen joukko: parikymmentä työmiestä työvaatteissaan. Heidän käyntinsä oli raskas ja vaatteet riippuivat väsyneesti.

Ras - dvaa! Ras - dvaa!

Nehän olivat tuttuja jokikinen, samoja miehiä, jotka täällä olivat marssineet heinäntekoon ja viljankorjuuseen. Tämä oli tietysti kirkonkylän järjestyskaarti eli punakaarti, olihan hän kuullut, että sellainen piti perustettaman. Tässä se nyt oli. Ketä vastaan se menee? Venäläisiäkö? Mutta venäläinenhän sitä on johtamassa. Mitä epäjärjestystä se aikoo asettaa? Eihän täällä näy mitään epäjärjestystä.

Ras - dvaa! Ras - dvaa!

Jokin kaunis innostus nuo miehet kuitenkin oli koonnut, sillä he olivat työstään tulleet tänne ja marssivat nyt tuossa raskain, kömpelöin jaloin. Varmaan heidän sisimmässään kuitenkin oli tarve varustautua kaiken varalta suojelemaan kotia ja kotipaikkaa...

Pian senjaikeen saapui vanha Miina kaupungista. Häntä totisesti ei olisi saattanut tuntea. Kaupungin rouvat olivat lahjoittaneet hänelle hienoja vaatteitaan — hattu vain puuttui, ja häntä olisi luullut joksikin virka-

miehen rouvaksi. Kyllähän ne hattujaankin tarjosivat, kertoi Miina punastuen, mutta eihän hän nyt toki sellaisia ... Nytkin jo vallan hävetti tulla kotipuoleen tällaisissa pukimissa. Hänellä oh uudet kalossit, hänellä oli sateenvarjo, hänellä oli ruokatavaraa. Ja sairaanhoitajattaret olivat lahjoittaneet hänelle sormuksen. Musta risti siinä oli kannassa, kyllä se oli hyvin kaunis. Mutta outo se oli kädessä, kun ei ikinä ollut sellaista omistanut eikä uskonut sellaista saavansakaan. Miina oli niin nuortunut, hän oli niin kiitollinen, iloinen ja keveä, ja kertomista hänellä riitti loppumattomiin. Hän istuikin penkillä Tuunan keittiössä ja kertoi jokaiselle, joka halusi kuulla.

— Miina menee vielä naimisiin! sanoivat Tuunan palvelustytöt. — Kun soltut näkevät, niin koppaavat hevosen selkään.

Miina nauroi. Ei nyt toki sellaisista sopinut puhua, mutta kyllä se elämä oli kuin silkkiä, kun oh terveytensä saanut. Sitä ei voinut kieltää. Jumalalle kiitos **3**a kunnia.

Miinan piti näyttää kalossejaan sisar Hultalle. Niitä ei löytynyt mistään. Ovensuuhun hän oli ne jättänyt, alas, ulkoeteiseen. Koko talo haki. Aivan varmaan ne olivat joutuneet vaihdoksiin. Kuka täällä oli käynyt? Oma väki vain. Kalosseja ei löytynyt. Miina istuutui vakavana penkille.

— No mihin panitte sateenvarjonne ja saalinne? kysyi Riikka. — Ei nykyään voi ulos jättää.

— Ulos minä jätin, penkille tuohon, kun aioin heti lähteä eteenpäin.

Mentiin katsomaan. Koko talo haki. No mutta Herra siunatkoon, mikä ihmisille oli tullut? Miina itkeä tihutti keittiön penkillä. Sormus oli toki vielä jäljellä. Mutta entä koppa ruokatavaroineen? Hän pelästyi jo kun tarttui sankaan: koppa oli keventynyt. Jestas siunatkoon: sokeri oli poissa! Jonka tohtorinna itse oli antanut. Hänenhän piti tarjota tuliaiskahvit kotona ja kutsua Kemppaisten veljeksetkin metsästä... Mikä ihmisille oli tullut?

— Lähtekää te pian sydänmaahanne, nauroi pitkä

Milja astuessaan itkevän pienen naisen ohitse, — muuten olette puti puhdas.

Vanhus ei yöllä nukkunut yhtään silmällistä. Hänen sydämensä oli murheellinen, hän ei tuntenut maailmaa eikä ihmisiä. Niin kauan oli tauti pitänyt häntä heistä erossa. Hän oli vain nähnyt mökkinsä köyhät seinät ja tuntenut taudin lakkaamattomat kouristukset. Nyt oli hänellä kauniit vaatteet, sormus, terveys ja tavaraa - hän olisi voinut olla niin onnellinen, jolleivät ihmiset olisi näin muuttuneet. Jumalan, Jumalan he olivat hyi. jänneet. Varhain aamulla kyydittiin hänet Tuunan hevosella pois kirkonkylästä. Hän läksi mielellään. Sydänmaassa toki olivat kaikki ihmiset hyviä tuttuja.

Marraskuun lakko meni Kankaan pitäjässä varsin hiljaisesti. Ei juuri muuta tuntunut kuin että oli yleinen vapaaviikko. Osuuskauppa oli suljettu ja järjestyskaarti marssi joka päivä, punainen lippu etunenässä, kylän päästä päähän. Siinä oli nyt toistasataa miestä, vanhempia, nuorempia, jopa pikkupoikiakin. Salenjus oli käynyt vaatimassa kauppias Huoposelta säästöpankin avaimia, mutta kauppias ei antanut. Pikkupojat, niinhyvin porvarilliset kuin järjestyneidenkin lapset, juoksivat innoissaan kulkueen perässä, joka marssi tanhuaa läpi kylän, laulaen:

... on veljet keskenään.

Pitkä Milja oli jo jättänyt paikkansa Tuunassa, mutta hänen tavaransa olivat vielä talossa ja Riikka oli luvannut, että hän täällä saisi pukeutua niihin »punaisiin häihinsä», jotka vietettäisiin talolla ja joihin oli kutsuttu toistasataa henkeä, sekä suomalaisia että venäläisiä. Myöskin Pietikka oli luvannut tulla.

Oli lauantai-ilta ja talo loisti valkenevien vainioiden keskellä kuin lyhty, odottaen uudenaikaista ylkää ja morsianta. Ensi lumi lankesi maille. Silloin tultiin Riikalle huutamaan, että morsian on valmis. Suojellen viluisia käsiään esiliinan alla läksivät Riikka ja sisar Hulta juoksemaan pihan toiselle puolelle.

Samassa pienessä huoneessa, missä Milja ollessaan navettatyttönä Tuunassa, oli viettänyt niin monen yön iloisten solttujen seurassa, oli hänet nyt puettu morsiameksi suomalaista miestä varten. Käryävän lampun

valossa hääri kolme naista, vielä ojennellen kaikkinaisia tavaroita Aliinalle, joka hikipäässä puki niitä morsiamen ylle. Milja oli valkoisissa. Sukat ja kengätkin olivat valkoiset. Tuli jo kiire. Sulhanen saattoi saapua minä hetkenä hyvänsä. Siinä viimeisiä valmistuksia tehtäessä kävi iloinen ja jännittynyt puheensorina.

— Missä on minun nenäliinani?

Pistithän sen juuri povellesi.

— Pankaa vielä neula, etteivät kukkaset putoa.

Helkkarissa, älkää pistäkö!

— Se tietää vain hyvää.

— Aijai, ottakaa vähän auki liivejä, pingoittaa niin hitosti...

— Niin, se on se pikkulintu, joka siellä pingoittaa... Mutta eihän hakasia voi auki jättää.

— Onhan nauha, silkkinauha. Pannaan se päälle.

— Sehän on punainen. Kyllä morsiamen pitää olla kokonaan valkoisissa.

— Ja vielä tässä! Se on uljas nauha...

— Ja sopii Miljalle erinomaisesti. Sehän peittää kaikki.

— Alalaatikossa se on ...

— En minä panisi. Kyllä morsiamen pitää olla valkoisissa.

— Pane pian nyt, kuulethan että tarvitaan... No noin vaan, solmuun taakse!

— Kaunis tulee ... Kaunis tulee!

— Se on uljas nauha.

— Ja sopii tällaisiin punaisiin häihin.

— Ja Miljan mustaan tukkaan.

Kun solmu oli köytetty ja morsian kääntyi, luki Riikka selvästi leveän punaisen silkkinauhan päistä:

»Viimeinen tervehdys ...

Autuaat ovat puhtaat sydämestään ...»

Nauha oli värjätty, mutta paksut, painetut kirjaimet näkyivät selvästi. Se oli kankaan kunnan Parannan isännän haudalle laskeman seppeleen nauha.

Porraskiveliä narisi lumi. Tömistettiin jalkoja. Sulhanen astui sisään.

Näissä punaisissa häissä sattui muuten pieni välikoh-

taus, josta myöhemmin oli kohtalokkaat seuraukset muutamille Kankaan pitäjän kansalaisille.

Kansanedustajat Pietikka ja Salenjus veivät sivuhuoneeseen Kemppaisen ja Johanssonnin ja keskustelivat heidän kanssaan punakaartin tilasta ja muustakin pitäjässä. Pietikalla oli kädessään taskukirja ja hän teki siihen muistiinpanoja.

— No miehet, sanoi hän, kynän pää hampaiden välissä, — kutka täältä nyt niinkuin ensinnä olisivat nypittävät, jos niinkuin tulisi puhdistus tarpeen? Toivotaan, etteivät porvarit pakota työväkeä epätoivon tekoihin. Mutta kaiken varalta: kutka ne nyt täällä olisivat, jotka siinä suuressa rytäkässä tulisivat kysymykseen?

Johanssonni joutui ymmälle ilosta, että toveri Pietikka oli valinnut hänetkin neuvonantajaksi tällaisessa tärkeässä asiassa. Kemppainen oli puheenjohtaja, oli siis selvää, että häneltä kysyttiin. Mutta hän, Johanssonni oli vain jäsen — hän mahtoi siis jotenkuten muuten tehdä luotettavan ja edullisen vaikutuksen. Oli siis vihdoinkin hänenkin hetkensä tullut, kyllä olikin ollut kovaa hänen elämänsä. Kun oli se muijakin tullut otettua sellainen saamaton. Nyt saisivat nähdä pomot ja porvarit, että hänessäkin, Johanssonnissa oli tiplomaattia ja käskijää. Sekin Tuunan tytär, joka kiireimpänä akitatsuuniaikana teki hänelle sellaiset kepposet. Salenjus oli jo ehtinyt luetella Lennartti Mäkimatkan, joka piti Maahisten kartanoa, kirkkoherra Nahisen ja kauppias Huoposen.

— Riikka Tuuna kumminkin on sellainen! huusi Johanssonni kiihtyneenä.

— Pitää välttää naisia, sanoi Pietikka. — Ovatko Mäkimatkan väet luotettavia?

— Kahdeksantuntinen meni Mäkimatkassa ensin läpi...

— Jaahah, jaahah ... Hyvä on.

— Kelju mies on opettajakin! sanoi Johanssonni.

— Jaahah, jaahah ...

— Mutta hiidessä: Sydänmaan Miina! huusi Kemppainen äkkiä.

— Se nyt on niin vanha kääkkä, että oli tuo missä oli, huomautti Salenjus hymyillen.

— Se ilmiantoi minun veljeni pappipirulle, kyllä se on toimitettava taivaaseen ... hahhahhah ...

Pitää katsoa, ettei harjoiteta persoonallista kostoa, huomautti Pietikka vakavasti. — Tämä punainen liike on pyhä asia eikä sitä saa vetää alas ryöstön ja murhan tasalle...

Hetkeksi vaikenivat kaikki.

— Vain vastavallankumoukselliset voimat on toimitettava pois tieltä, selitti Pietikka.

— Ei, ei ryöstön eikä murhan tasalle, toisteli Johanssonni. — Mutta Tuunan Riikka kun paiskasi kaikki vaalijulistukset maantielle, alas rattailtaan. Niin kyllä se jo on vastavallankumouksellista toimintaa. Ja meidän lehteä hän oli kieltänyt tuomasta silmiensä eteen.

— Ja kyllä vaan viinaa on tarvittu kaikissa vallankumouksissa, kuiskasi Kemppainen viisaana ja vakavana. — Mikään vallankumous ei käy laatuun ilman viinaa.

— Pappi on yllyttänyt saarnatuolistakin, sanoi Salenjus, — eikä ole huolinut varoituksista eikä mistään. Kyllä häntä on varoitettu.

— Papilla on niin paksut kellonvitjat, sanoi Kemppainen, — että sellaiset olisi korjattava yhteiskunnan talteen.

— Pappilassa harjoittavat lapsetkin vastavallankumousta! huusi Johanssonni.

— Ahoselta meni puotipalvelijakin Saksaan.

— Jaahah, jaahah. Pannaan ylös. Ei siksi, että tätä luetteloa tarvittaisiin. Toivomme viimeiseen saakka, että herraskaiset tulevat järkiinsä. Varoitan vieläkin päästämästä asioita yksityisten koston ja ryöstön luisuvalle pinnalle. Ja tietenkin on sanomattakin selvää, että tämä asia pysyy meidän kesken.

— Se on selvää kuin Kemppaisen muorin kahvi! nauroi Johanssonni ja tarjosi kunnioittavasti kumartaen savukkeet kansanedustajille.

Salissa kajahtivat eläköön-huudot. Miehet, kaikki neljä, sekaantuivat kansan vilinään.

Eräänä pimeänä iltana jälkeen joulun ilmestyi Tuunan keittiöön vanha mies, joka pyysi yösijaa. Riikka Tuuna pesi astioita pienen lampun valossa, öljy kun oli kovin vähissä. Tytöt tulivat lypsyltä, hameet korkealla ja jäätyneinä kahisten. Kissa sai maitoa teevadille pöydän alle ja latki sitä hiljaa.

— Sopii vaan mennä pirtin puolelle, kehoitti Riikka vierasta.

— Jos voisi saada jotakin syötävän puolta, sanoi mies ääni vavisten.

— Sitä ei nyt paljon ole kenelläkään. Syökää jos tahdotte tuossa tyttöjen mukana. Totta kai vieraalla on paperinsa kunnossa, ettei tule ikävyyksiä taloon.

— Kunnossa pitäisi oleman.

Tytöt istuivat toisiaan vastapäätä, toinen ikkunan alla, toinen irtopenkillä, ja jyrsivät suurista reikäleivänpalasista. Ukko kastoi leipäpalaansa samaan suolakuppiin kuin hekin. Kukaan ei puhunut. Kello tikutti. Kissa makasi uuninkyljessä. Riikka päästi sisään koiran ja katosi.

Mutta koirapa karkasi ukkoa kohden ja alkoi iloisesti vinkua ja nuolla hänen käsiään.

— Onpa täällä ystävällinen koira, yritti vanhus pelästyneenä. — On kai penikka. Soh, soh... Eipä taida olla hyvä vahti, kun noin suostuu vieraaseen.

Tytöt katsoivat häneen pitkään ja sanoivat, että se on penikka ja nuo venäläiset sen ovat opettaneet sellaiseksi, että se on joka miehen ystävä. Vieras sanoi nopeasti hyvää yötä ja tytöt kuulivat hänen askeltensa kopisevan alas portaita.

Mitä? Tuliko hän takaisin?

Riikka Tuuna istui Eino-Ilmarin kiikkutuolissa silmät ummessa, kun hän salista kuuli askeleita.

— Kuka siellä on?

— Riikka... hsss! Minä se olen. Etkö tunne. Ole Jumalan tähden hiljaa.

— Kuka minä?

— Etkö nyt tunne? Eino-Ilmari minä olen. Lähdetään pian pakoon. Osaatko tyynenä mennä keittiöön ja lähettää tytöt nukkumaan... No mutta Riikka, hyvä ihminen...

Riikka oli vaipunut pikku-veljensä rintaa vasten. Hän nieli siinä jonkinlaista kuivaa naurua, koetellen käsillään pojan olkapäitä, käsivarsia, niskaa, kasvoja.

Niin, niin, minä se olen. Mutta minä olen julman vaarallinen. Jos ne koirat saavat tietää, että minä olen täällä, niin minä riipun hirressä ja sinä myös. Mene nyt siis keittiöön ja koeta lähettää tytöt nukkumaan. Tai lähetä heidät kysymään vieraan papereja... Tai vielä parempi: mene itse ja kun et löydä ukkoa tuvasta, niin ihmettele ja lausu arvelu, että hän kai on mennyt muualle. Katso, koira, se pakana, se teki minulle aika tepposet, sillä se tunsi minut. Mutta sisko — nyt sinun täytyy olla terästä niinkuin ennenkin olet ollut.

— Minä en voi valehdella, yritti Riikka tuskissaan.

— Mitä sinä puhut? Valehdella? Tahdotko minut hirteen? Onko nyt kysymys valehtelemisesta. Sinä olet paha ja tyhmä.

— Olin mikä olin. Mutta puhutaan jostakin tärkeämmästä. Oletko todella täällä? Kuinka olet tullut? Missä olet ollut.

Eino-Ilmari tuli surulliseksi.

— Minulla siis ei ole turvaa sinun luonasi. Jos minua tullaan etsimään täältä, niin sinä heti sanot, että olen täällä.

— Älä minua kiduta, poika, tiedäthän, että minun täytyy riippua kiinni totuudessa. Kuka sinua täältä etsisi.

— Ne tietävät asiat paremmin kuin yksikään meistä. Niillä on urkkijat joka paikassa. On hyvin mahdollista ... jopa luultavaa, että ne nytkin tietävät erään ukon tallustelleen kylään ja tulevat tarkastamaan, minne hän on joutunut. Tytöt kertovat, että koira tunsi minut. Silloin minä olen kiinni.

— Oi, Eino-Ilmari, että tulitkaan. Miten minä voin sinua suojella? En valehtele, tiedät sen. Mitä minulle sitten jää, jos luovun totuudesta?

— Minun kai ei olisi pitänyt tulla tänne. Mutta pelkäsin sinun menehtyvän epävarmuuteen. Me elämme kyllä kaikki, Toivo, Arvo, Olli... Onko varma, että kaikki täällä nukkuvat? Eihän täällä ole ketään? Toivo ja Arvo menivät väärillä passeilla rajan yli. Minä kar-

kasin yöllä poliisivankilasta, josta minut piti lähetettämän Venäjälle. Eräs herra antoi minulle palttoonsa ja lakkinsa sekä silmälasinsa ja niiden turvissa pääsin läpi kaupungin. Olin sairashuoneella viikon. Sieltä sain lääkärintodistuksen, että minun täytyy lähteä Jämtlantiin parantamaan keuhkojani... Jonkun Armas Laakson passilla lähdin Jämtlantiin. Minua ei kukaan epäillyt, kävelin rinta sisäänpainuneena... No, mitä nyt? Riikka, et ole yhtään iloissasi tulostani.

— Tällaisten valheiden turvissa sinä olet säilynyt.

— Totuus olisi syössyt minut suoraan surman suuhun ymmärrät toki sen. Minä olen oppinut ovelaksi, oi, et aavista miten ovelaksi! Ja sinäkin vielä opit.

— En ikinä! En tahdo!

— Odota sinä vaan, kun hätä tulee.

— Teidän sananne olkoon jaa-jaa ja ei-ei.

— Olkaat viekkaat kuin käärmeet ja lempeät kuin kyyhkyset. .. Olli meni suksilla yli jään ... Hän tappoi ainakin kolme santarmia. Kyllä he hänen nyrkkinsä muistavat. Yhdenkin kauhean inhottavan urkkijan hän löi tainnoksiin ja viskasi avantoon. Niin, niin, sillä muuten he olisivat tappaneet hänet. Se se juuri on sodassa: jollen minä tapa sinua, niin sinä tapat minut.

— Voi sielu-raukat, sielu-raukat!

— Älä sinä voihki, neuvokkuus on hyvä asia ja viekkaus on sodan parhaita apukeinoja. Ole terästä, sisko, niinkuin olet aina ollut. Äläkä sitä totuuttasi tuuppaa joka paikkaan, mihin se ei sovi. Suoraan sanoen: sinun saivarteleva totuutesi pitää sulkea sodan ajaksi johonkin alttarikaappiin ja ottaa sitten taas esiin ...

— Poika... en tunne sinua, mikä sinulle on tullut?

— Olen kokenut totta ja satua, olen seikkaillut, elämäni on ollut täynnä vaaraa ja voittoa. Kaikki on ollut kuin satua ja runoa, miten vain tahdot... Tyttö, herää ja ymmärrä minua. Ymmärrä mikä on edessäsi, meidän suomalaisten edessä: sota.

Riikka vaikeni pettyneenä ja alakuloisena. Vihdoin hän kysyi Toivoa ja Ollia. Eino-Ilmari päästi tulemaan nopean sanojen pärskeen, joka vaikutti kuin sadekuuro.

— Hyvin he voivat. En ole nähnyt heitä, mutta he ovat vimmatusti harjoitelleet Lockstädter-Lagerilla ja

odottavat nyt Libaussa Suomen vapautuksen hetkiä. Siellä se on Ollikin jääkärien joukossa. Poika pahus valehteli olevansa kahdeksantoista vuoden vanha. Ne nielivät valheen kuin hyvänkin herkun ja Olli hoitaa nyt tietääkseni konekivääriä... Siellä on paljon meikäläisiä, toista tuhatta kumminkin. Minä, minä olen hoitanut komerssia rajalla. On siinä ollut työtä siinäkin. Ja nyt on muutamia jääkärejä jo tullut kotimaahan harjoittamaan suojeluskuntia. Pohjanmaalla ne jo ovat... suurilla jäillä harjoitellaan joulunpyhinä että kaikaa. Tiedätkös, minä osaan sellaisen laulunkin, että tulee hulluksi ilosta, kun sen kuulee. Tule tänne, niin veisaan korvaasi. Mutta sinä et saa unissasikaan toistaa tätä, muista se. Kun minä nyt osaisin sen sinulle niin kuiskata, että ymmärtäisit. Minua itkettää aina, kun sen kuulen. No, korvasi tänne nyt, tyttö . .. Oletko oikein harras niinkuin olet kirkossa, oletko valmis? Kuule siis:

Syvä iskumme on, viha voittamaton,
meill' armoa ei, kotimaata.
Koko onnemme kalpamme kärjessä on,
ei rintamme heltyä saata.
Sotahuutomme hurmaten maalle soi,
mi katkovi kahleitansa.
Ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa.

— Jumala! pääsi Riikalta ja hän pusersi tuskissaan pikkuveljen käsivarsia. — Vihaa ja kostoa... en ymmärrä...

— Et saa olla penseä, tyttö. Se on vapaan Suomen sotalaulu, etkö nyt kuule. Jääkärit ovat sen tehneet Libaussa... Minä voisin lentää Jumalaa kaulaan, kun sen kuulen. Katso, jääkärit ovat Jumalan lahja, ne ovat ne, jotka ovat uskaltaneet uskoa Suomen vapauteen, ne ovat ne, jotka ovat tunteneet kevään rinnassaan ennenkuin kukaan muu... Minun täytyy nähtävästi puhua sinulle aivan niinkuin olen puhunut käydessäni selittelemässä kansalle. Ei siksi, että se paljon tarvitsi. Siellä Pohjanmaalla ollaan valveilla. Mutta on kuitenkin täy-

tynyt järjestellä. Olen käynyt puhumassa. Ja nyt puhun sinulle, sillä sinun täytyy herätä ja järjestää asiat täällä. Katso, sota on ovella... Älä keskeytä minua, minulla on niin lyhyt aika. Sinun täytyy ensinnäkin ymmärtää jääkäriliike. Se on jotakin hyvin ihmeellistä. Olen puhuessa verrannut jääkäreitä pajuihin... niin, niin pajuihin. Tiedät miten aina olen pitänyt pajuista. Ja nyt tiedän miksi: siksi että ne tuntevat kevään ennenkuin mikään muu luonnossa. Jollen kuole vapaussodassa, niin ehkä vielä runoilen, siltä minusta tuntuu. Mutta kuulehan: et suinkaan sinä voisi antaa minulle vähän ruokaa. Kauhean kovaa leipää sinä tarjoat meidän väille ... Niin, katso, paju kasvaa vesiojain varsilla ja ennenkuin yksikään toinen kasvi meillä aavistaa kevään lähestyvän, kuulee paju veden solinan syvällä maan povessa. Kevät tulee! Ja ennen pitkää ovat hopeiset kukat ilmestyneet metsään. Muistatko Ummen saarta, siellä ne aina ensinnä puhkeavat... Sinä saat uskoa, että kun jääkärit tulevat kotiin, niin kaikki nuoret seuraavat heitä. Pohjanmaalla se alkaa, samana päivänä riisutaan venäläisiltä aseet. Mutta ole niljaa, hiljaa... Meillä ei ole aseita, siinä se on. Muuten olisikin leikkiä, mutta käy nyt paljain käsin aseistettuja joukkoja vastaan. Ruotsi mokoma ei antanut. Mutta Saksa antaa. Hindenburgi ja Ville ovat meille suosiolliset — ajattelevat kai, että antaa lapsen yrittää. Ja ovathan ne nähneet Saksassa, että jääkäreissä on sisua. Hitosti minun on nälkä, olin riistämäisilläni kissalta kupin, kun sinä sitä äsken keittiössä syötit... Etkä ensinkään armahtanut ukko raukkaa, joka sinuun turvautui. En olisi uskonut, että sinä, jumalinen ihminen, olisit niin kova. No, kuules nyt, ala sinä nyt kutoa ja kehrätä ja neuloa valkokaartille. Ja mobilisoi kaikki luotettavat voimat. Mutta viisaasti ja taitavasti... Tuo nyt ruokaa, rakas lapsi. Ja sitten lähtee ukko Viljami Toivola taasen liikkeelle. Katso, minä olen lasinpuhaltaja Viljami Toivola ja lähden työasioille Riihimäelle. Mitä minä antaisinkaan, kun pääsisin saunaan.

— Sota, kuiskasi Riikka raskaasti, — pitääkö nyt ryhtyä siihen? Eikö nyt ole muuta keinoa... ? Sotahan on meille toivoton.

___Ei ole! Und setzet ihr nicht das Leben ein ... Mutta tuo jo ruokaa! Ja sitten takaisin taipaleelle.

Yö kului. Ennenkuin päivänsalo alkoi tuntua, täytyi Riikka Tuunan päästää pikkuveli ulos pimeyteen. Ei niin paljon valoa hän ollut uskaltanut sytyttää, että hän olisi nähnyt hänen kasvonsa. Ei portille hän saanut häntä saattaa. Ei mitään varmuutta hänelle jäänyt, pääsisikö edes läpi kylän. Mutta jokin häikäisevä valo tunki nyt vähitellen hänen sieluunsa ja hänen korvissaan alkoi soida se runo, jonka Eino-Ilmari oli lausunut ja joka hänestä ensi hetkessä oli tuntunut vihan ja koston julistukselta. Se oli sodanjulistus valhetta vastaan, sodanjulistus kansallista häpeää vastaan Suomenmaassa. Se oli Jumalan oma ääni, hänen kevätlähettiensä huuto kiusatulle kansalle. Se oli vapautuksen viesti syntiin vangituille sieluille.

Arvohan oli luvannut lähteä noutamaan kevättä! Hän tuo kevään!

Muutamana silmänräpäyksenä tuntui tämä kaikki ei ainoastaan uskottavalta, vaan luonnolliselta ja selvältä. Mutta jota enemmän vanha elämä paljastui talvipäivän harmaassa sarastuksessa, sitä kauemma häipyi öinen satu. Riikka Tuuna ajatteli kuulemiansa vuoteellaan, tarkaten sydämensä lyöntejä ja tuttua arkista liikettä kaivolla, portaissa ja pihamaalla. Mutta kun hän sitten, yllään saappaat ja vanha toppatakki kulki lumiröykkiöiden keskellä navetan ja keittiön välillä, oli hän varma, että oli nähnyt hullua, vaarallista unta, joka rangaistaan tyrmällä ja kuolemalla. Sielujen vankeus ei ole loppunut.

Oli kuitenkin yksi sävel, joka äännähti eikä ottanut vaietakseen. Runo, jonka Eino-Ilmari oli lausunut, ei ollut unta. Jääkärien runo oli totta.

Hän muisti, että jonkin sadun joutsen oli lapselle ilmoittanut unessa tärkeitä asioita. Mutta jotta lapsi herättyään uskoisi unen ilmoitukseen, pudotti lintu pois lentäessään valkean höyhenen ja jätti sen lapsen rinnalle.

Riikka Tuimallekin oli jäänyt valkea höyhen, runo josta ei hän muistanut muuta kuin

... kun vapaa on Suomen kansa.

Satakuntalainen Osakunta

KURJET

Kuka olisi uskonut, että viikossa kaikki niin voi muuttua? Kuka olisi uskonut, että seitsemää päivää myöhemmin Kankaan kirkonkylässä varustauduttiin lähtemään sotaan? Samat miehet, jotka viikko sitten vielä rauhallisina olivat nukkuneet talojen pirteissä seinäkaappiensa alla, kiersivät nyt asekuormia ja tyhjinä odottavia ajopelejä työväentalon edustalla, valmiina heittäytymään istuimille ja lähtemään sodan seikkailuihin. Siinä olivat Mäkimatkan rengit Janne ja Jere, itselliset Linteeni, Aaltonen ja Halme, Rajalan vanhimmat pojat sekä lisäksi kymmenkunta muuta nuorta miestä. Johanssonnin Karoliina etsi vielä viime hetkessä neulaalankaa kiinnittääkseen nauhan veljensä Linteenin hihan ympärille ja Rajalan muori tyrkytti poikiensa povitaskuun kahvipulloa, jonka hän oli tuonut heille evääksi.

— Juotte jäällä, pyyteli hän, — panin ensin paperiin ja sitten neljä sukkaa päälle. Se on kuumaa vielä, vaikka juotte Ummen saaren tuolla puolella. Otatte sitten sukkaparin kukin taskuunne. Ihka uusia sukkia, itse olen kehrännyt langat ja kutonut. Kahvi on varmasti kuumaa vielä Ummen saaren tuolla puolen.

Kukaan ei kuitenkaan kuunnellut häntä. Hänen tyttärenpoikansa Eemeli ja Iivari latoivat muun sakin joukossa selkäreppujaan kuormaan ja jäivät sitten sytyttämään savukkeitaan muonareen ympärille, missä Mirja, Niinimäen topakka palvelustyttö istui leipäsäkkien päällä, ohjakset käsissä, valmiina minä hetkenä tahansa käskemään hevostaan liikkeelle. Se oli Tuunan vanha Virma, sama joka aikoinaan oli saattanut asemalle Somerin isännän ja Arvo Mäkimatkan. Se ei ollut edellim-

maisena joukossa, se oli aivan loppupäässä ja oli Kemppainen kironnut, kun Tuunasta oli pantu tällainen koni. Mäkimatkasta oli toki annettu säädyllinen hevonen. Se olikin jonossa ensimmäisenä. Eikä Somerin ja Paanasenkaan hevosissa ollut mitään moitittavaa. Tämä hevosasia oli huomioon otettava seikka sen tähden, että se todisti eri talojen suhdetta punaiseen liikkeeseen eli kansan vallankumoukseen.

Aaltonen ja Halme tulivat portaille pistimet pystyssä. Heillä oli uudet sarkavaatteet ja hyvät saappaat. Punaiset nauhat lakkien ympärillä ja käsivarsissa hohtivat komeasti. Hiiron Manta, joka nyt niinkuin marraskuussakin, oli otettu emännöitsijäksi talolle, hyppäsi heidän perässään ja kysyi kuka oli unohtanut tumppunsa. Aaltosen ne olivat. Hän pyöräytti Mantaa vyötäisistä ja Manta kurkottautui innoissaan varpailleen ja kosketti terävää pistimen päätä pojan selässä.

— Kumpiko se nyt on se japanilainen? kysyi hän tärkeän näköisenä.

— Minulla se on japanilainen, sanoi Halme.

— Jaa niin, sanoi Manta, — tämä puukonmuotoinen. En opi erottamaan vaikka ihme olisi.

— Opi helvetissä sellainen asia, kun olet sellaisella paikalla, sanoi Aaltonen, vetäen kintaita käsiinsä. — Tämä minun nelisärmäiseni on venäläinen, pane se mieleesi.

— No, katso nyt, opetti Halme, — tässä on lappeessa tällainen uurros, siitä pääsee veri hyvästi. Tämä on japanilainen...

— Nelisärmäinen on venäläinen ja se on japanilainen, josta veri pääsee hyvästi, hoki Manta kuin läksyä.

— Lahtarien veri, sanoi Aaltonen tyynesti, ikäänkuin olisi ollut puhe pikkuvasikasta, joka oli otettava hengiltä.

— Ettekös te nyt tosiaan huoli tätä kahvia, kuului Rajalan muorin ääni, — kun minä sieltä asti lähdin sitä tuomaan.

— Meillä on matkalla kahviasemia useampiakin, huudettiin joukosta. — Nyt on kansalla valta!

— Niin, naurettiin, — juokaa te muori, itse kahvinne. Kyllä vallankumous ruokkii väkensä. Antaa tyttöjen

keittää ja hypätä, onhan Tuunajärven rannalla taloja ja taloissa tyttöjä.

— Kyllä minä niin mielelläni olisin tämän antanut vaikeroi muori kaikista kielloista huolimatta. — Kun ne jäivät äidistään niin pieniksi nuo pojat ja minä olen ne hoitanut... Tuon Iivarin ja Eemelin. Ja sitten isä on niin tätä lähtöä vastaan. Ja minäkin olen heille sanonut, että ...

— Olkaa hiljaa nyt, huusi Johanssonnin Karoliina. — Antakaa sukat pojille ja pistäkää kahvi poskeenne. Hyvää se vanhalle tekee.

Muori ei kuitenkaan vaiennut.

— Minä olen heille sanonut, että joka miekkaan tarttuu, se miekkaan hukkuu ...

Muonakuorman ympärillä rämähti nauru. Mäkimatkan renki-Aatu oli ottanut taskustaan viinapullon ja tarjosi naukkua Mirjalle. Hetken tyttö arasteli. Hyi, ei hän ollut milloinkaan ottanut! Koska nyt kuitenkin oli sotaan lähdössä, niin kai sitä piti karaista luontoaan. Tuskin oli kuitenkaan tulinen juoma mennyt alas hänen kurkustaan, kun hän jo päästi niin hirveän irvistyksen, että kasvot olivat kuin vastasyntyneellä lapsella ja sihinä kävi kuin kissan sylkiessä. Miehet nauroivat.

— Pakana, sitä tyttöä!

— Eivät saa järjestyneitten heilat olla niin hempeitä.

— Taitaakin istua porvari hänen nahoissaan.

— Olkaa te... Pitäähän yhden pysyä raittiina, kun te kaikki keikahdatte hankeen.

— Hiidessä, eikö jo lähdetä? huudettiin jostakin ärtyneesti. — Mitä siellä sisällä kuhnaillaan. On tarkka käsky olla asemalla ennen aamujunan lähtöä.

— No, Mikko, otatko sinä?

Pullo oli tullut nuoren Mikko Salenjuksen kohdalle eikä poika ensi silmänräpäyksessä tietänyt miten suhtautua tarjoukseen. Jos koskaan, niin piti hänen tällä hetkellä olla mies, mutta äidin kiellot kaikuivat vielä hänen korvissaan. Isäkin tuli samassa sisältä ja asettui äidin puolelle huomauttamalla, ettei pojalle tarvinnut tarjota: hän oli vielä tottumaton. Myöskin Mirja keikautti itsensä toiselta syrjältä leipäsäkkiä toiselle ja, taputtaen poikaa puhdasihoiselle poskelle, sanoi:

Lapsihan se on vielä.

Silloin tarttui Mikkoon kuuma vimma, hän ravisti tytön käden luotaan ikäänkuin se olisi ollut syöpäläinen ja otti askeleen sitä suuntaa kohti, minne pullo oli hävinnyt. Hän ojensi vapisevat kätensä ja sai kiinni pullosta. Hänen koko miehuutensa oli vaarassa ja saattoi pelastua vain tällä tavalla.

— Kas, kas, se poika on jo valmis sotamies!

Ehket käännykään Mantan kanssa takaisin, vaan lähdet rintamalle?

Outo huuma oli karannut läpi pojan jäsenten. Hetkisen piti hän silmiään kiinni. Mirjan käsi oli jo taasen hänen leukapielissään eikä hän sitä estellyt.

— Ei, en minä Mikkoa päästä, puheli tyttö. — Eikö niin: me saatetaan pojat asemalle ja tuodaan sitten hevoset kotiin. Oikein totta: ei kukaan yksinään tätä roikkaa kotiin tuo, nehän ovat nuoria hevosia nuo, mitkä on lähetetty Mäkimatkasta ja Somerilta. Me mennään sitten yhdessä rintamalle Mikon kanssa. Vai ettekö te luule minun osaavan vetää housuja jalkaani.

Naurajat olivat tytön puolella.

Nuori Mikko selvisi hiukan ja katsahti isäänsä. Mutta isä oli selinpäin ja puheli ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut.

— Pääsen minä yksinänikin! huusi poika tulikuumana ja paiskasi Mirjan käden olkapäiltään, — en minä ämmiä tarvitse seurakseni!

Hän sai nyt vuorostaan naurajat puolelleen ja yltyi jatkamaan.

— Ja siksi toiseksi: jään jo tälle matkalle, jos katson sopivaksi. Jollette saa hevosia kotiin, niin antaa laukata pitkin Tuunajärveä, onhan siinä tilaa. Mitä porvarien hevosten on väliä!

Taas naurettiin. Kaikki eivät kuitenkaan olleet tässä ryhmässä. Monet pojat kävelivät aivan yksikseen ja polttivat. Venäläisiä tuli paikalle. Johan Kits oli heidän joukossaan. Hän kysyi Salenjukselta mitä odotettiin ja sai kuulla, että Kemppainen ja Johanssonni olivat menneet noutamaan säästöpankista rahaa. Kauppamies ei ollut toissapäivänä luovuttanut avaimia ja eilen hän oli ollut matkalla. Oli mahdollista, että oli täytynyt ryhtyä

murtamaan lukkoja. Niin, myöhästymisen vaara jo oli kuormat eivät olleet keveät. Että uskalsikin Huoponen vastustella.

— Minne ne meidän pojat menivät? toisteli Rajalan muori, pidellen kahvipulloa olkaansa vasten kuin lasta. — Ei tule hyvää, ei tule hyvää. Olisivat ottaneet edes tämän pullon. Kahvi pysyy lämpimänä tällä tavalla kun panee paperia ensin. Sen keinon opetti ruustinnavainaja, Relanterin rouva.

— Mitä siinä hoette ja valitatte, huusi vuorostaan Manta portailta. — Sanokaa pojille hyvästi ja lähtekää kotiin. Ei tämä lähtö sen kummempi ole kuin markkinareissu. Minä totuin tähän kaikkeen jo marraskuussa niin että ei se minusta ole yhtään mitään. Mikäs tässä eteen tuli: kun porvarit tahtoivat lujaa järjestysvaltaa työkansaa vastaan ja perustivat verikaartejansa, niin ei suinkaan siinä työkansa voi antaa itseään teurastaa niinkuin lampaita. Katsokaas, muori, se oli pakko. Ei suinkaan työkansa tätä huviksensa tee. Ja sinäkin, Helmisen Jenny, saisit lakata itkemästä. Kurssinhan sinä heikoilta päiltä viet, kun noin itket. Kas, meidän pojilla on aate, eivät ne kaadu. Mutta lahtareita kaatuu kuin heinää. Kas, eivät ne osaa, kun ei heillä ole aatetta, vaan käsi vapisee. Minä totuin tähän jo marraskuussa niin että tämä on jo niin mukavaa ja tuttua. Aijai, silloin parhaimpana aikana pantiin pataan kokonainen hieho ja perunoitakin vain tynnyrittäin. Ja kai tästä vielä nytkin tulee sama, jahka oikein päästään alkuun. Jenny sinä... älä hiidessä, ei sinunkaan solttusi kaadu, hän on samoja tovereita ja tunnustaa kansan vallankumouksen.

Muori oli tullut portaiden eteen ja tähtäsi katseellaan tyttöön, joka punaisessa villaröijyssään liikuskeli portailla, vilun takia tömistellen jalkojaan permantoon.

— Siellä sisälläkö ne ovat... Eemeli ja Iivari? kysyi muori ja nousi jo portaita.

— Älkää te tänne, torjui Manta, — kyllä minä käsken pojat.

Mutta muori tunki hänen kintereillään läpi eteisen ja juhlasalin, jotka olivat täynnä vaateläjiä, punaista kangasta, kirjapinkkoja, tyhjiä ja täysiä pulloja, pahnoja, tilapäisiä vuodesijoja ja kiireisen syönnin jälkeen jätet-

tyjä astioita, kirjastohuoneeseen. Siellä seisoivat todella pojat, seisoivat kahden ikkunan ääressä ja tupakoivat. He eivät tulleet iloisiksi. Näytti siltä kuin he olisivat aikoneet lähteä muoria pakoon. Ymmärsihän sen, niin hienoja kuin he nyt olivat. Minnekäpä he kuitenkaan olisivat päässeet, olihan muori heidät jo nähnyt. Hän lähestyi heitä nöyrästi ja hiljaa. Uusissa puvuissaan, nauhoissaan ja pistimissään saattoi heitä tuskin tuntea samoiksi, joita lapsina oli puettanut ja kylvettänyt.

— Ehkä minä sitten vain jätän teidät Herran haltuun, sanoi hän.

Hän ei enää puhunut pullosta. Ei hän myöskään itkenyt. Hän ei oikein tuntenut poikia. He ojensivat hänelle kätensä ja lähettivät terveisiä kotiin. Hän puolestaan toisti »Herran haltuun» ja kääntyi lähtemään. Mikä paikka tämä olikaan, jossa oli tällaiset määrät papereja. Nukkuiko noilla pahnoilla ihmisiä? Salenjusko se istui pöydän takana kirjoittamassa? Mitä hän kirjoitti? Mitä varten Ahvenainen läjäytteli papereihin sinettejä? Paperiin jäi pyöreä sininen merkki ja jokin kirjoitus. Pidellen toisella kädellään kiinni pöydistä ja toisella painaen kahvipulloa rintaansa vasten, muori pääsi läpi huoneiden portaille ja alkoi astua niitä alas. Hän oli niin pökerryksissä, että hän luuli venäläisen sotamiehen aikovan ryöstää pullon, jota hän kantoi, vaikka ystävällinen solttu päinvastoin oli aikonut auttaa häntä portaista.

— Tämä on sama, joka varasti Marjelinin lesken lampaan, sanoi muori peittelemättömän kylmäkiskoisesti niinkuin lapsi. — Tunnen minä hänet. Hän sen vei, eikä ollut pimeäkään. Näytän vaikkapa paikankin metsässä, missä hän sen tappoi. Siellä odotti kaksi muuta ryssää.

Sotamies ei ymmärtänyt muorin ilmiantoa ja hymyili ystävällisesti. Manta puolestaan naurahti, että kuka nyt enää ajattelee Marjelinin lesken lampaita. Marjelinin leski saa karjaa miten paljon tahtoo. Nyt voi ottaa navetasta, mistä vain. Mikä talo siinä nyt olisi likimpänä?

— Minä en enää koskaan näe poikia, höpisi muori, hävitessään ihmisjoukkoon, joka oli yhtäkkiä melkoisesti suurentunut ja jossa jotkut itkivät, jotkut nauroivat ja useimmat seisoivat äänettömässä ihmetyksessä.

Salenjus astui nyt vähitellen portaille ja silmäsi tielle.

Sitten hän hyppäsi alas portaita ja asettui ensimmäiseen niistä reistä, jotka odottivat talon edustalla.

— Täytyy tästä mennä katsomaan, mitä pirua he näin viipyvät.

Hän katui, että oli päästänyt Kemppaisen säästöpankkiin. Hän, suoraan sanoen, epäili, että Kemppainen voi ottaa rahoja itselleen. Johanssonni kyllä oli rehellinen mies, mutta niin typerä, että Kemppainen hetkeksi saattoi lähettää hänet pois ja sillaikaa mättää saappaanvartensa setelejä täyteen. Olisi pitänyt itse lähteä ottamaan rahoja. Kemppaisen teki kuitenkin sinne niin mieli ja saattoi olla yhdeltä kannalta katsoen parempi, ettei mennyt pankkiin, siltä kannalta nimittäin, että tämä vallankumous ehkä ei onnistuisikaan ja että vielä pitäisi joutua vastaamaan teoistaan porvari-perkeleille. Ei siksi, että mitään vaaraa oli. Olivathan punaiset joka paikassa lyöneet lahtarit ja kelpo puhdistus oli täälläkin joka tapauksessa toimitettava ennenkuin uudesta yhteiskunnasta saattoi mitään tulla.

Rakkaus on kattilassa, mutta vihan täytyy palaa alla! Muuten ei tule valmista.

Tällaista se nyt on tämä työväen vallankumous! Tässä hän, Salenjus, Mäkimatkan entinen orja, vapaana laskettaa Mäkimatkan Liinaharjalla ikäänkuin se olisi hänen omansa. Ja omahan se onkin. Ei kukaan tule siihen mitään sanomaan, tai jos tulee, niin saa pyssynpiipusta. Ei ihme, että rahavallan korpit koikkuvat ja sylkevät kiukkua ja herjausta työväenliikettä vastaan. Kateeksi käy. Mutta työn jättiläinen on kerrankin irroittanut kätensä kapitalismin grottemyllystä ja raataa nyt omaksi hyödykseen. Työn jättiläinen on kerrankin ottanut haltuunsa työn tulokset. Kukkarovalta vapisee. Saakeli sentään, mitenkä tämä onkaan juhlallista.

Akseli Salenjus, Mäkimatkan muonarenki, tunsi siinä, ajaessaan täyttä laukkaa läpi kylän, aavistamatonta iloa. Ei milloinkaan ollut tuntunut näin mukavalta. Kuinka monet kerrat hän olikaan Mäkimatkassa palvellessaan ajanut tätä hevosta, mutta kuinka aivan toista oli ollut. Siinä se juuri oli ero: silloin tuli koska hyvänsä joku haltiaväistä katsomaan ja vaanimaan ja määräilemään, ja riisti voitot kukkaroonsa. Nyt teki niinkuin

itse tahtoi, otti hevosen ja ajoi niinkuin tahtoi. Siinä se oli ero. Ja tällainen olo tulee nyt kaikelle työkansalle. Se Eevertti pakana se aina tuli ja pani: ehkä lähdettäisiin . . e h k ä koetettaisiin ..., ehkä mentäisiin, ehkä ja ehkä! Kerrankin tuli ja loi ojaa viikon miesten mukana eikä antanut hengenrauhaa. Varmaan hän on sillä toisella kulmalla harjoittanut lahtareja. Täytyy nopeasti soittaa sinne, että vangitsevat ennenkuin pötkii tiehensä ... Saakeli sentään, ei humalassakaan ollut koskaan ollut näin mukavaa. Toisen näköinen oli nyt kyläkin. Raatajat seisoivat pystyssä päin ja vartioivat vallankumouksen turvallisuutta. Teiden risteyksissä heitä oli, jyvämakasiinien ovilla he pitivät vahtia. Punaiset merkit hohtivat kuin tuli. Ne olivat kipunoita vallankumouksen tulesta. Rakkaus on kattilassa, mutta viha palaa alla. Postikonttoria lähetessä Salenjus pidätti hevosen.

— Eikö Kemppaista ja Johanssonnia jo kuulu? huusi hän vahdeille ja kun eivät he mitään tietäneet, mutisi hän vain, että mikä piru niitä viivyttelee.

Ja hän huusi saman kysymyksen vielä niillekin vahdeille, jotka astelivat pitäjän jyvämakasiinin edustalla, vain senvuoksi, että tuntui mukavalta hihkua ja huutaa ja muistuttaa poikasille, ketä heidän nyt oli tottelemin-nen. Toisen näköisiä totisesti olivat ihmisetkin. Ei tarvinnut muuta kuin katsoa Johanssonnin tihrusilmäiseen Karoliinaan: niinhän hän puhui kuin itse Fiina Juuri! Ja nyt tuossa Niinimäen kesti-Maija: eikös tuo pysähtynytkin tiepuoleen ja niiannut syvään niinkuin ennen kirkkoherralle. Valta oli siirtynyt... Ja entäs Mäkimatkan Haru — mistähän tuo tulee? Kuinka hän uskaltaakin olla liikkeellä? Eikö hänelle tullutkaan määräystä, että on pysyttävä kotiarestissa? Sanooko tuo jotakin, kun meni märäksi tämä Liinaharja? Hetkiseksi pysähtyi pulppuava ilo entisen muonarengin rinnassa ja jännitys astui tilalle: sanooko Haru jotakin hevosesta?

Hän veti ohjaksia taaksepäin, nosti lakkia ja kysyi eikö Haaraltti herra ollut nähnyt Johanssonnia ja Kemppaista. Sydän seisahduksissa hän tuijotti entisen isäntänsä poikaa silmiin.

Mäkimatkan nuorin poika vastasi kohteliaasti, ettei ollut nähnyt ja otti taskustaan paperossilaatikon.

— No, nyt lähdetään sitten rintamalle, sanoi hän.

— Niin aina pitäisi. Juuri siksihän minä Johanssonnia ja Kemppaista ...

— Onkos tietoa, missä asti se rintama nyt on?

— No ei ole sen tarkempaa kuin että asemalla on määrä olla ennen aamujunan lähtöä. Mutta voitolla punakaartti kaikkialla vaan on.

— No niin näkyy lehdestä ... Onpa nyt kaunis ilma ajaa. Ei nyt palele.

— Sellaista lauhaa tämä on ollut koko talvi.

— Onpa se hyvä, kun on vaatteista puute niin toisella kuin toisellakin puolella.

— Niin aina, niin aina.

— Ettekös ota vielä savuketta. Ottakaa pois pari kappaletta taskuunne.

Salenjus otti ja kiitti. Heti kun hän oli sen tehnyt, hän tunsi, ettei olisi pitänyt ottaa. Nyt jäi Haru siihen luuloon, että hänellä, Harulla, on odotettavissa joitakin erikoisia etuja vallankumoukselta. Vaan pelkäsipäs. Ei koskaan ennen hän ollut tuolla tavalla nostanut lakkiaan eikä puhunut Salenjukselle noin arvokkaasti. Pelkäsipäs nahkaansa ja tunsi, että valta on siirtynyt. Ei puhettakaan hevosesta. Haru ei uskaltanut. Salenjus totesi tämän kaiken, mutta niin kirkkaana kuin hänen ilonsa äsken oli ollut, ei se enää palannut.

Säästöpankin siisti uusi talo tuli näkyviin. Sekin oli nyt oma, nimittäin kansan oma. Kansan valtuutetuilla oli siellä määräämisoikeus eikä porvareilla ja kukkaroäijillä. Äskeinen riemu olisi syystä voinut palata, mutta sitä ei kuulunut. Se oli ollut kuin iloinen lintu. No, kyllä se siitä vielä palaa. Ja se tulee kaikille ja varsinkin uusille sukupolville. Sillä tällä sukupolvella on vielä niskoillaan kapitalisti järjestelmän jättämä vararikko. Mutta ilo palaa kerta.

Vaan tuollapa he vihdoinkin tulevat. Etteihän vain Kemppainen ole saanut yksinään penkoa kassakaapeissa. Kiusallinen epäluulo iski kyntensä Salenjukseen. Eikä se mitenkään haihtunut, kun hän näki edessään Kankaan kirkonkylän esikuntapäällikön ja rahastonhoitajan.

Outo oli miehillä näkö ja oudon makuiselta tuntui heidän puheensa. Vai erehtyikö hän? Olivatko he juoneet? Jäykkinä kuin seipäät seisoivat aseistetut punakaartilaiset rahakuorman reenjalaksilla. Salenjus ei malttanut olla kysymättä, mitä pirua miehet niin olivat viipyneet. Keskustelu tapahtui sittemmin huudahduksissa reestä rekeen.

— Mitenkä helvetissä me aikaisemmin olisimme valmistuneet, sanoi Kemppainen. — Huoponen valehteli olleensa matkalla eilen. Piiloitettuna hän oli. Tuunan tytär sen ilmaisi. Satuimme ohi ajaessa kysymään, tietääkö hän, onko kauppias jo tullut kotiin. Kyllä hän meni valkoiseksi, kun sanoi, että »kotona kai hän on». Mutta sanoi kun sanoikin sen ja me haimme ja pengoimme ja tavaramakasiinista hänet löysimme. Täytyihän siinä, helvetissä, mennä aikaa, kun takavarikoimme puodin, julistimme miehen kotiarestiin ja pakotimme hänet antamaan säästöpankin avaimet. Pyssy ohimolle vain, mikä siinä auttoi.

— Se on sellainen meidän Riikka, ettei se sano muuta kuin juuri niinkuin asiat ovat! huusi Johanssonni ylpeänä entisestä emännästään. — Se ei valehtele, Tuunan Riikka, vaikka pantaisiin pää poikki.

— Hullu se on! tokaisi Salenjus ja kysyi sitten paljonko rahaa pankista saatiin.

Ajaen jälkimmäisessä hevosessa ei hän voinut nähdä, miten avuttoman näköiseksi Johanssonni meni. Kemppainen huusi hänelle tiukasti, että puhutaan niistä sitten. Ja niin ajoivat kansan luottamusmiehet täyttä laukkaa läpi kylän, piikkiniekkojen vartioima rahakuorina edellä, jäljessä Salenjus ilkeine epäluuloineen. Joka ikkunasta katseltiin ajoa, työväenasunnoista juoksi esiin lapsia, iloisesti huutaen, ja koirat haukkuivat.

— Kyllä täytyy tännekin saada pari kuularuiskua ja tykki, touhusi Johanssonni, jaellessaan miehille rahaa. — Puhukaa nyt siellä piiriesikunnassa, että välttämättä toimittavat pari tykkiä ja... vaikkapa viisi kuularuiskua. Tämä on sentään niin rateekisti tärkeä paikka — vai kuinka ne sanovatkaan — tämä kirkonkylä ... No, kun ei näillä meidän venäläisillä ole niitä kojeita. Mutta

kyllä ne neuvovat niitä käyttämään, kun ne vain tänne saadaan. Ja hevosia me kyllä lähetetään hakemaan.

Aikuisten tehdessä viimeisiä lähtövalmistuksia, harjoittelivat lapset tuimassa kiihkossa maantiellä. Heitä oli toistakymmentä poikaa, käsissä kaaripyssyt ja puusapelit, lakeissa punaiset nauhat. Johtaja oli muita vanhempi.

— Yks-kaks! Yks-kaks!

— Jo meni lahtarilta henki!

— Ja toiselta!

— Yks-kaks! Yks-kaks!

— Taas meni yksi saatana!

— Viis, kuus, kymmenen, sata lahtaria...

— Yks-kaks! Yks-kaks!

— Olkaa hiljaa, lapset! huudettiin joukosta. — Oletteko hiljaa, junkkarit!

Esikuntapäällikkö tuli portaille. Salenjus päätteli hänen punoittavista poskistaan, että hän oli käynyt suutelemassa pulloa ja meni häntä lähemmä. Selvästi tuli Kemppainen konjakilta, ja hienolta lisäksi! Oliko hän käynyt ottamassa auki laatikon, joka eilen hissuksissa oh otettu asemamakasiinista? Suutarin lestit sentään, se poika ei huolinut välipuheista: juuri oli sovittu, että yhdessä otetaan auki laatikko. Ei toki ollut Kemppainen ottanut paljoa. Hyvin hän asiansa toimitti. Ryhdikkäänä kuin sotaherra seisoi hän portailla ja puhui:

— ... kaikkialla suuntaa kansa terävän teräskatseensa kapitalismin kukistamiseen. Kansa ei ole tahtonut sotaa, vaan porvarit ovat valinneet verisen tien. Työväenluokka on ollut pakotettu lähtemään kivääri olalla puolustamaan itseään ja korkeaa, kauas tähtäävää aatettaan. Vaan kerran ne, jotka nyt nauravat, tulevat itkemään. Kansa kyllä varotti porvaristoa ryhtymästä luomaan lujaa järjestysvaltaa työväkeä vastaan. Meitä ei kuunneltu. Porvariston kermakerrokset nauroivat meitä vasten silmiä. Nyt seisotaan luokkasodassa. Lahtarit taistelevat harvainvallan puolesta, kukkaronsa ja kapitalismin puolesta, me taistellaan sitä varten, että työläisten kurjiin koteihinkin kerrankin lankeaisi aamun rusotus, sitä varten, että heidänkin rintansa kerran saisivat riemusta kohota ja tuntea hyvinvointia ja onnelli-

suutta. Toverit, jotka lähdette uhraamaan henkenne vallankumouksen alttarilla, muistakaa esiintyä arvokkaan, luokkatietoisen työläisen tavoin, tahraamatta käsiänne. Eläköön vallankumous! Eläköön punakaartilaisemme!

Kankaan kirkonkylä kuuli eläköönhuutoja ja pian senjälkeen työväenmarssin. Tuttujen sävelten saattamana liukui sotaan-lähtijöiden jono juhlallisesti läpi peltojen jäälle. Seisoen ikkunoissaan tai rantatörmällä katselivat ihmiset kasvoja, jotka he olivat tottuneet näkemään joka päivä, milloin huoneessa, milloin tiellä, milloin vainiolla, milloin ruokapöydässä. Nämä kasvot olivat silloin kuuluneet yhteiseen kotoiseen elämään niinkuin siihen kuuluu pihakoivu tai virstantolppa, joita ei huomaa ennenkuin niitä pois siirrettäessä. Nyt erkanivat tutut kasvot jyrkästi vanhasta ympäristöstään, melkein sillä tavalla kuin kuollut elävistä. Nuo lähtijät kävivät kallisarvoisemmiksi kuin ne jotka jäivät kotiin. He olivat valitut, he muodostivat uhrin. Ja heidän kauttaan siirtyi sota yhtäkkiä lähelle Kankaan kirkonkylää. Sota, josta ei kenelläkään nykyisestä sukupolvesta ollut elävää käsitystä, tuli yhtäkkiä niin lähelle, että se saattoi laasta pois tuon oman kodin tuossa ja lävistää tämän oman sydämen tässä. Kauhut, joista sanomalehti viime aikoina oli kertonut, alkoivat yhtäkkiä elää silmien edessä aivan toisella tavalla kuin tähän asti, sillä nehän saattoivat uudistua täälläkin. Sota oli tähän asti ollut Kankaan kirkonkylälle kirjoitettua kertomusta — nyt se tuli aavistetuksi todellisuudeksi. Niinkauan kuin rekijonoa saattoi erottaa kylässä, kantoivat laulunsävelet lähtijöiden korviin, kertoen siitä mikä liikkui jäljellejääneiden mielissä. Viritettiin yhä uusia lauluja. Sää oli niin leuto, että saattoi liinoja huiskuttaen viipyä talon portailla. Pikkupojat jatkoivat nyt kenenkään häiritsemättä harjoitustaan maantiellä.

— Yks-kaks! yks-kaks!

— Nyt minä ammuin lahtari-saatanan!

— Tuossa meni Kankaan pappi-perkele!

— Yks-kaks! Yks-kaks! Pysykää rivissä. Tarttee olla koreasti. Pysykää rivissä! Tarttee totella johtoa. Minä suutun ... Yks-kaks! yks-kaks!

Heitä ei kukaan kunnellut. Ei myöskään kukaan kuunnellut muoria, joka painaen hylättyä kahvipulloa rintaansa vasten, kompastellessaan metsätiellä toisteli: »ei tule hyvää, ei tule hyvää» aivan niinkuin hän olisi unohtanut kielen kaikki muut sanat.

Sillaikaa kuin naiset ja lapset näin omistivat ajatuksiaan sodalle, kokoontuivat miehet, nimittäin Kankaan kirkonkylän esikunta, perimpään huoneeseen karttojen ja paperien ympärille.

— Täytyy tulevaisuudessa katsoa, huomautti Johan Kits, ettei päästetä mukaan saattajia. Se hermostuttaa miehiä, kun naiset itkevät. On paras, että lähtö tapahtuu pimeällä.

— No se nyt oli tämän kerran, katkaisi hänet Salenjus lyhyesti. — Tämä nyt oli ensimmäinen kerta. Eikä niitä naisiakaan käy suututtaminen, niitä tarvitaan tässä vielä pirusti!

Oli paljon järjestettävää: vahtivuoroissa oli tullut sekaannusta, peräkulmille täytyi lähettää sanoja, että miesten on liityttävä punakaartiin, taloista täytyi toimittaa keräämään vaatteita, Tuunasta oli kieltäydytty antamasta lehmää, kirkon avaimet oli saatava esikunnan haltuun, kauppamies täytyi kutsua vallankumoustuomioistuimen eteen, venäläiset vaativat talon salia kahdesti viikossa tanssia varten. Salenjus oli kuitenkin päättänyt, että hän, ennenkuin ryhtyy mihinkään muuhun, ottaa selvän raha-asiasta.

— Yksitoista tuhatta sieltä lähti, sanoi Kemppainen ja katseli ystäväänsä jäykästi silmiin. — Pennejä päälle, ei ollut aikaa laskea. Johanssonnin takana ovat.

Salenjus koputteli rystysillään karttaan, joka oli heidän edessään pöydällä ja katseli tiukkaan esikuntapäällikköön.

— Täytyy olla enemmän, sanoi hän äänellä, jolla vanhempi veli säikähdyttää sisartaan. — Minä menen sinne itse. Onpa ihme, jollei löydy rahoja.

— Sopii mennä, vastasi Kemppainen täydelleen levollisena. — Olenhan sanonut, että täytyy kerätä taloista ylellisyydet. Nahisellakin on sellaiset paksut kultavitjat.

— Saakeli, pitääkö sitä aina uudestaan selittää, ettei vallankumousta saa päästää ryöstöön. Olithan sinä itse

siinä, kun Pietikka sanoi... Ja toistithan saman äsken, kun puhuit äsken, niinkuin piti.. .

— Olin minä kyllä ja toistin ... Mutta .. .

Kemppaisen ikenet tulivat näkyviin ja silmissä välähti.

- Niinkuin eivät herrat Helsingissä ... tai »toverit», miksi heitä vain tahtoo kutsua, pitäisi puoliaan. Vallankumous ottaa aina sellaiset niinkuin kultavitjat. Ne ovat ylellisyyttä. Vallankumous tasoittaa aina ylellisyydet.

Salenjus rauhoittui. Ehkei Kemppainen ollut mitään ottanut. Ehkä sattui olemaan kassassa vain senverran. He tulivat siihen johtopäätökseen, että täytyi lähettää mies Helsinkiin hakemaan rahaa ja muutenkin puhumaan näistä Kankaan pitäjän asioista. Pietikka kyllä ajaa asiat, kunhan hänelle ensin selvittää. Se on se kirjoittaminen täällä sellaista huonoa eikä puhelimessa kuulu. Ja nythän ovat matkat vapaat. He olivat juuri päässeet täyteen yksimielisyyteen, kun Salenjus yhtäkkiä kuohahti:

— Olenko minä mikä kerittävä lammas, ettet sanassasi pysy. Vai etkö luule minun erottavan keltaista valkoisesta.

Kemppainen ymmärsi hänet ja kuohahti takaisin.

— Mitä pirua sinä minua härnäät. En minä sinun konjakkisi vaivainen ole. Minä heitän vaikka löylyä konjakilla, niin paljon minä sitä saan.

— Mistä sinä sitä niin saisit? sanoi Salenjus epäillen.

He huomasivat kuitenkin äkkiä molemmat, ettei heidän johtomiehinä sopinut kinastella ja vaikenivat, kukin jääden epäluuloonsa.

Hiiron Manta pisti päänsä ovesta ja kysyi, kuka miehistä tulee pienentämään lehmänruhoa. Ahvenainen ja nuorempi Linteeni olivat heti valmiit. Manta ei kuitenkaan vielä poistunut, vaan valitti, että Elviira ja Aina, joiden pitäisi olla hänellä vakituisina apulaisina, istuvat kestikievarituvassa poikain kanssa. Hän on niitä pyytänyt, mutta niitä täytyy kovistaa. Salenjus käski hänen vain nopeasti toimittaa ruokaa pöytään ja lupasi mennä kovistamaan tyttöjä.

Piiriesikunnasta soitettiin, että pitää valmistaa paikka vähintään viidellekymmenelle haavoittuneelle. Jos tarvittaisiin. Ei ole mitenkään sanottu että tarvitaan, mutta

on mahdollista, että rintamaa lyhennettäessä taistelut siirtyvät tälle kulmalle. Muuten kaikki hyvin. Oulaassa oli ankara taistelu perjantaina. Vihollinen kohdisti tykkitulensa pääasiassa työväentaloa kohden, mutta se säilyi vahingoittumattomana. Eiväthän ne pirut osanneet ampua. Kuularuisku- ja kivääritulesta haavoittui muutamia miehiä. Lahtarien mieshukka suunnaton. Työläisten yksimielisyyden todisteeksi sopii mainita, että taistelun aikana muunmuassa vaimot ja lapset latailivat kuularuiskunauhoja... Miehet täältä? Niin, kyllä ne pian taas ovat siellä. Lisää miehiä? Koetetaan ... Muonavaroja? Lähetetään ... Koetetaan lähettää ...

Salenjus, joka oli puhelimessa, toisti kaikki mitä piiriesikunnasta sanottiin niin että huoneessaolijat heti kuulivat sen. He istuivat äänettömässä jännityksessä, paperossit hampaissa. Vain pahnat toisessa päässä huonetta kahisivat, kun toverit, jotka olivat niillä pitkänään, kääntyivät, ja Manta rupesi innoissaan hyppelemään paikallaan ja ääneti läjäyttelemään käsiään.

Innostuneet olivat muutkin.

Se sairaalajuttu siihen nyt tuli hiukan tielle. Olivatko nyt paikat siellä lähempänä rintamaa jo niin kiinni, että haavoittuneita täytyi tuoda tänne asti? Etteiväthän vain hoitaneet lahtarienkin haavoittuneita. Oli sellainen inhimillinen laki, että haavoittunut oli ihminen, olipa hän sitten oma tai vihollinen. Kerrankin — missä se nyt olikaan? — olivat lahtarit ottaneet vaivaistalon asemapaikakseen. Mutta kun siellä säilytettiin sairaita ja vanhuksia, niin eivät työläissoturit ryhtyneet sitä pommittamaan. Sillä lailla käyttivät raakalaiset hyväkseen työläisjoukkojen inhimillisyyttä. Oliko parempi sijoittaa haavoittuneet taloihin, vaiko ryhtyä väliaikaisen sairaalan pystyynpanoon? Siinähän se oli säästöpankin talo vapaana. Ja Tuunassa oli sisar Hulta. Hän ei kuulunut olevan paha porvari. Venäläisten kanssa oli pitänyt seuraa.

Tuli uusi puhelinsana. Siihen vastatessaan kiroili Salenjus niin paljon, etteivät läsnäolijat saaneet asiasta selvää.

Mäkimatkan Atte, joka piti Laarin taloa, oli päässyt karkaamaan. Eevertti Mäkimatka otettiin kiinni viime

tingassa. Edellistä kyllä ajettiin takaa ja samassa tarkoituksessa pyydettiin Kankaan kirkonkylässäkin pitämään varalta, jos karkulainen kätyreineen ilmaantuisi sinne. Niinikään oli paras tarkastaa Mäkimatkan ja Somerin talot. Kaikesta päättäen olivat veljekset olleet suuremmankin lahtarijärjestön johdossa.

Koko Kankaan kirkonkylän esikunta kiroili uutiset kuullessaan ja päätti ottaa porvari-pirut lujille. Vai vielä inhimillisyyttä sellaisille!

— Mitä se Tuunan tytär nykyään nauraa? huudahti yhtäkkiä Hiiron Manta, joka oli asettunut pahnoille Johan Kitsin viereen. — Nauraa hän ja hymyilee. Sitäköhän hän hymyilee, että lahtarit ovat päässeet pakenemaan?

— Kysytään häneltä, huudahti Johanssonni. — Kyllä hän sanoo niinkuin asia on. Huoposestakin sanoi heti.

— Hän on hullu! tokaisi Salenjus. — Pietikka käski säästämään naisia, mutta jollei hän anna lehmiä ja täytä muitakin määräyksiä, niin hänet täytyy ottaa lujille.

— Hän on vain ollut niin toisen makuinen kuin ennen, väitti Manta. — Hymyillyt.

Johan Kits naurahti.

— Hänen on antaminen kirkon avaimet, jatkoi Salenjus. — Jollei hän olisi selvästi hullu, niin olisimme jo kohdelleet häntä toisella tavalla. Mutta kun nykyaikana ottaa maitolitrasta viisikolmatta penniä ja voikilosta kolme markkaa, niin, helvetissä, silloin on ihminen hullu!

— Ukon se on syy, sanoi Johanssonni. — Kyllä Riikka ottaisi enemmän, mutta ukko puhuu aina siitä mitä se ihmistä auttaa, jos hän voittaisi koko maailman ja saisi sielullensa vahingon ...

Kits naurahteli niin että se herätti yleistä huomiota. Vihdoin hän sai suunvuoron.

— Kyllä minä tiedän syyn siihen, miksi neiti Tuuna hymyilee. Mutta ei se ole mikään poliittinen syy. Se on aivan yksityistä laatua. No, sellainen vaan ... rakkauden syy...

— Laita ruoka pöytään, sanoi Salenjus yhtäkkiä tiukasti. — Mantaa! Ruoka pöytään. Täytyy tästä lähteä toimiin. Ei tällainen kelpaa.

Manta kivahti istumaan käsiensä varaan.

— Ja kehenkäs se laiha kääkkä olisi mielistynyt?

— No, vaikkapa... vaikkapa minuun!

Mantalta pääsi nauru.

— Eihän nyt hullumpaa. Kaikki vanhatpiiat tässä! Hänhän oli sen Arvon morsian, sen joka ammuttiin Ruotsin rajalla. Ja entäs te?

— Onhan neiti Tuuna kaunis tyttö.

— Tyttö? Ja kaunis?

Manta hirnui kuin hevonen.

— Niin, sitä minä vain, että neiti Tuunan ilon syyt ovat aivan yksityistä laatua. Kuka sitä uskoisi, että rakkaus uskaltaa nostaa päätään näin keskellä vallankumousta.

— Helkkarissa, huudahti esikunnan emännöitsijä, -. silloin se vasta uskaltaakin. Ja jahka tänne nyt tulee sairaala! ...

Salenjukselta meni kärsivällisyys niin että hän polki jalkaa Mantan edessä. Noita kaupunkilaisnaisia ei saanut tottelemaan . . . No, olihan Manta ollut palveluksessa kaupungissa, vaikka täältä olikin kotoisin. Mutta toteltava on, saakeli vie! Eikö Manta nähnyt missä siivossa lattia oli? Sylkeä ja paperosseja puuronaan. Nouskoon heti keittämään kahvia.

— Ei toki kylmene kahvipannu tässä talossa yöllä eikä päivällä! huusi Manta suuttuneena. — Ja vaikka loppuisi kahvi maailmasta, niin ei lopu Kankaan kirkonkylän esikunnasta.

— Tuo tänne sitten ...

— Kuinka se lehmä paloitellaan? kysyi ovella Linteeni.

Sinä päivänä, jolloin ensimmäinen joukko lähetettiin rintamalle, oli Kankaan kirkonkylä siirtynyt sodan piiriin. Toisin tuntein kuin ennen katseltiin nyt Tuunajärven jäälle, toisin tuntein tartuttiin sanomalehteen. Mitä hyvänsä saattoi tapahtua. Ja aika, jolloin ei mitään tapahtunut, oli täynnä odotuksen jännitystä. Huhut täyttivät ilman kuin vihaiset itikat sateen edellä. Kerrottiin, että Saksasta oli tullut suuri aselaiva valkokaartille, mutta punaiset olivat sen kaapanneet ja räjäyttä-

neet laivan. Yli neljäsataa valkoista oli räjäyksessä saanut surmansa. Senaatti oli päässyt pakoon Pohjanmaalle, se tiedettiin varmasti. Senaatin puheenjohtaja oli pelastunut ihmeellisellä tavalla. Hänen luoksensa oli eräänä yönä tullut naamioituja miehiä, piikit pystyssä. Vähissä pukimissa oli suuri herra pistinten välissä kuljetettu kadulla odottavaan autoon ja sitten oli hurjassa ajossa menty kaikkien punakaartiketjujen läpi. Metsässä vihdoin olivat miehet riisuneet naamarinsa ja senaattori oli saanut kuulla, että muutamat urhoolliset valkokaartilaiset olivat ryhtyneet ryöstöön saattaakseen maan korkeimman viranomaisen turvaan. Kerrottiin myöskin, että samaista korkeaa virkamiestä oli yritetty kuljettaa ilmalaivalla, mutta sitä olivat punaiset ampuneet tykeillä. Luultavasti koko ilmalaiva oli tuhoutunut. Jossakin oli murhattu yksitoista henkeä, miehiä ja naisia, aivan syyttömiä ihmisiä. Punaiset väittivät, että valkoiset olivat tehneet murhan. Porvarit olivat saaneet tietää, että murhatuissa oli kaksi maisteria, yksi lehtori ja ylioppilaita — miksi valkoiset olisivat murhanneet heidät? Helsingissä oli kuollut nälkään ihmisiä. Porvoon jäällä oli ollut suuria taisteluja. Valkoiset olivat kätkeytyneet kivien taakse ja hylkeenpyytäjien avulla olivat punaiset pyydystäneet heitä kuin otuksia ikään, niin että koko jää nyt oli ruumiita täynnä. Helsingissä oli pantu toimeen suuri elintarvetarkastus. Porvareilta oli tavattu kahvia säkittäin. Rautatiellä oli sattunut sellainen tapaus, että eräs hyvin vanha rouva oli kulkenut kahden tyttärensä kanssa. Tyttäret olivat puhuneet, mutta rouva vain nukkui. Hän oli hyvin vanha ja sairas. Eräällä asemalla oli samainen vanhus äkkiä noussut, ketterästi hypännyt penkille, ottanut matkalaukkunsa ja lähtenyt tiehensä. Hameen alta oli näkynyt housunlahe ja miehenjalka saappaineen. Se oli ollut naiseksi puettu mies... Voikilo maksoi kaupungissa neljäkymmentä markkaa, kananmunat kolme markkaa kappale. Olisipa täällä saanut ne hinnat! Mutta ylösostajat maksoivat täällä kolmannen osan ... Muutamat valkokaartilaiset olivat paenneet erään kartanon vinnille ja talon naiset olivat asettaneet heidät siltapalkkien alle ja peittäneet vanhoilla sanomalehdillä ja muulla ros-

kalla. Punaiset toivat sinne poliisikoiran, löysivät miehet ja teloittivat. Yhdellä näistä valkokaartilaisista oli ollut ruumiissa kolmetoista kauheaa haavaa ... Ilmestyi jokin salainen lehti, joka oli painettu silkkisille nenäliinoille. Se kertoi uutisia valkoisten puolelta. Mutta sitä ei kukaan täällä ollut nähnyt. Miksi se oli painettu silkkisille nenäliinoille eikä paperille? Muste oli hyvin omituista: sitä ei ensinkään näkynyt ja nenäliinaa saattoi käyttää niinkuin nenäliinaa ainakin. Mutta kun kuumalla raudalla silitti ohutta kangasta, niin kävi muste yhtäkkiä selväksi, kirjoitus näkyi. Olisipa tännekin saanut sellaisen nenäliinan, että olisi tietänyt jotakin varmaa. Porvarit mielistelivät Saksan keisaria ja koettivat saada saksalaisia joukkoja teurastamaan Suomen omaa työväkeä.

Puhuttiin, että Mäkimatkan isäntä oli kätkenyt suuria elintarvevarastoja ja että hänen nuorin poikansa oli ostanut kokonaisen vaunulastin miesten karvalakkeja, joita hän säilytti lukitussa makasiinissa asemalla ja joita hän korkeasta hinnasta myi ympäri pitäjien. Mäkimatkalle oli tiistainvastaisena yönä tullut viisi kuormalhsta punakaartilaisia ja heitä oli kestitetty väkijuomilla ja parhaalla mitä talossa oli — olivatko mäkimatkalaiset punaisia? Kolme salaperäistä miestä oli liikkunut kirkonkylässä. Heidän jälkiään oli tavattu heinäladoissa ja vanhassa myllyssä, jossa he nähtävästi ohvat asustaneet useita päiviä. Arveltiin heitä samoiksi, jotka eräänä yönä olivat tunkeutuneet Jokisen lesken mökkiin ja urkkineet häneltä tietoja venäläisistä, punakaartista ja muusta. Kaikki hänen ruokavaransa he ohvat vieneet, mutta maksaneet kaikesta. Tietenkin he olivat lahtareja — niin röyhkeitä olivat lahtarit. Heitä ryhdyttiin kyllä heti seuraamaan, mutta ei saatu kiinni. Jokisen leski väitti yhtä Ahosen Kalleksi, puotipalvelijaksi, joka pari vuotta sitten oli kadonnut. Hän oli kyllä paljon muuttunut, mutta varmaan se oli hän. Kirkonkylän esikunta kiroili ja noitui, mutta linnut olivat auttamattomasti päässeet pakoon. Väitettiin, että Kemppainen oli säästöpankkia tyhjentäessään itse pitänyt kymmenen tuhatta markkaa. Johanssonni oli ihmeellisen näköinen, kun sitä häneltä kysyttiin. Huoponen makasi sairaana,

niin hän oli pelästynyt. Kuinkahan kauan Tuunan Riikka uskalsi kieltää Salenjukselta kirkon ja kuinka kauan kirkkoherra pitää jumalanpalveluksia? Viime pyhänä oli kirkossa ollut vain kaksitoista henkeä, niiden joukossa Rautajärven vanha isäntä ja Sokea-Leena taluttajapoikineen. Nikkari-Eeti oli pysäyttänyt pojan ja leikillä kysynyt: kenenkäs sinä olet poika? Ja vähämielinen lapsi oli sanonut: »Jumala mun isäni, Leena mun äitini, kirkko mun kotini» ja purskahtanut itkuun. »Mitä sinä itket?» oli Eeti kysynyt. Ja poika oli töintuskin saanut suustaan: »kun oli niin vähän väkeä kirkossa». Silloin oli Eeti pahasti nauranut ja lähtenyt.

Vallitsi odotus niinkuin rajuilman edellä. Mitä tästä tuleekaan?

Kun Mirja ja Salenjuksen Mikko saapuivat kyytiretkeltään, tiesivät he kertoa kummia asioita. He olivat viipyneet sentähden, että heidät oli pantu viemään vankeja. Kaksi miestä oli asetettu Mirjan reen perään ja kaksi kaartilaista oli tullut Mikon rekeen. Vankeja ajettiin edellä. Toinen oli pitkä ja nuori, hänellä oli silmälasit. Toisella oli parta, hän oli lyhyessä turkissa. Tuskin oli kuitenkaan päästy jäälle, kun hevoset pysäytettiin ja miehet, niinhyvin vangit kuin kuljettajat, astuivat reestä. »Ajakaa vähän matkan päähän», sanoi toinen kaartilaisista heille, ajajille. Pitkä nuori poika vapisi niin, että hampaat kalisivat. Ei ollutkaan ihme, hänellä oli vain hiihtopaita. Vanhempi kysyi, eikö saisi antaa toverilleen turkkiaan. »Se on turhaa», sanoi toinen kaartilaisista. Mutta toinen huusi samassa: »No, riisu sitten!» Mirja ja Mikko ajoivat taakseen katsomatta. Yhtäkkiä kuului yhteislaukaus ja hevoset läksivät menemään nelistäen. Toinen laukaus seurasi. Hevoset menivät kuin hulluina. Kuului jotakin huutoa ja yksityisiä laukauksia. Hevosia oli mahdoton pysäyttää. Tilsat vain lentelivät ajajien korvissa, Mirja keikahti jalat pystyssä äkillisestä nykäyksestä reen perälle, mutta ei uskaltanut edes huppuroida pystyyn, vaan makasi siellä kiehkurassa kuin koira, kuullen takanaan Mikon huudot »soo-soo-soo, ptruu-ptruu-ptruu» sekä hevosen läähätyksen. He eivät tietäneet miten pitkä aika oli kulunut, kun hevoset vihdoinkin hiljensivät vauhtiaan ja he uskalsi-

vat katsoa taakseen. Ei näkynyt mitään muuta kuin luminen jäänpinta ja punertavat metsänlaidat taivasta vasten ... Junassa oli ollut pieniä mustia miehiä mustissa pukimissa ja mustat ja pienet olivat heillä silmät. Junailijat sanoivat heitä pääkallomiehiksi. Ja yhdessä tavaravaunussa oli ollut kokonainen pino ruumiita. Olisi luullut olevan halkoja, jalat kun aamuhämärässä törröttivät ulospäin. Kenelläkään ei ollut saappaita, ne olivat ryöstetyt, se oli lahtarien työtä. Oli myöskin ollut lapsi, jonka äiti matkalla oli vangittu. Kukaan ei tahtonut ottaa haltuunsa lasta, se parkui odotushuoneessa niin että kuului kauas ulos. Mutta yksi vartioivista punakaartilaisista sanoi: »ottaa lahtarimukulan piikinkärkeen, sillähän siitä pääsee!» Kukaan ei kuitenkaan tehnyt sitä ja lapsi kirkui kirkumistaan. Lahtarit olivat perjantaina saaneet haltuunsa Oulaan kylän. Petoksella ja kavaluudella he tunkivat eteenpäin, sillä heitä oli tuskin puoltasataa miestä, mutta he komentelivat metsässä rykmenttejä ja ratsueita ja muuttivat ainoaa kuularuiskuaan paikasta toiseen niin että punaiset luulivat heillä olevan paljon useampia. Vangiksi joutui kolmatta sataa miestä, toiset sanoivat viidettä sataa. Puhuttiin myöskin, että lahtarit oitis asettivat johtajat Oulaan kartanon navetan seinää vasten ... Perkeleitä he olivat eivätkä ihmisiä.

Kankaan kirkonkylä kuunteli jäykkänä ja henkeä pidätellen näitä sanomia. Nuotta, joka sitä oli piirittänyt jo pitkän aikaa, kiristyi kiristymistään. Vielä kohosi mahtava rakennusrykelmä paikallaan, niinkuin viljavainio kohoaa ennen raepilven tyhjentymistä. Rauhalliset kivinavetat, iloiset asuinrakennukset ja juhlallinen kirkko, kaikki katseli vielä lauhaa talvitaivasta kohden, niinkuin ne olivat tehneet vuosikymmenien aikana. Sekä kodit että ihmiset olivat vielä koskemattomina. Säästyykö Kankaan kirkonkylä vai tuhoko sen perii?

Inhimilliseen raivoon, mikä riehui pohjolan mailla, vastasi talvi harvinaisen leudolla säällä ja hymyilevällä taivaalla. Tuskinpa miesmuistiin oli ollut tällaista talvea. Aamut valkenivat ystävällisinä kuin keväällä, päivisin kävi suloinen tuulenleyhkä, ikäänkuin pääsiäisajan lumikukkaset jo olisivat huokuneet ilmoille sulamisen

tuoksua. Illat lankesivat raukeina ja uneliaina. Ihmiset tarkenivat, seisoskellessaan rantatöyräällä silmäilemässä Tuunajarven jäälle. Ei kuulunut tykinpauketta. Kauhut pysyivät vielä loitolla. Kaikkeen tottui. Tottui siihen, että punakaartilaiset vartioivat tienhaaroissa ja jyvämakasiineilla. Tottui siihen, että piti olla esikunnan lupalippu, kun halusi lähteä ulkopuolelle kotiporttia, kauppapuotiin, pappilaan, jopa kirkkoonkin. Tottui siihen, että Salenjus, Kemppainen, Vuorelan pojat ja muut tarkastivat ja penkoivat taloissa. Tottui siihen, että esikunta otti hevosia ajoihinsa mielinmäärin ja että se lähetti noutamaan lehmän, lampaan tai maitoa, milloin hyväksi näki. Tottui siihen, että se katsoi talojen huonekalu- ja liinavaatevarastoja yhteisomaisuudeksi ja kuljetti niitä tulevaan sairaalaan, jonka oli määrä sijaita säästöpankin talolla. Tottui siihen, että venäläiset kahdesti viikossa pitivät tansseja ja soitollaan ja humalaisella menollaan täyttivät kylän. Tottui siihen, että kirjeet avattuina tulivat perille, tai eivät tulleet ensinkään. Tottui elämään ilman sanomalehtiä. Tottui siihen, että puhelimet olivat auki tai suljettuina esikunnan harkinnan mukaan. Joka talossa oli pinkoittain pieniä, likaisia paperilippuja, joihin oli painettu Kankaan kirkonkylän esikunnan leima sekä vikuroivalla käsialalla kirjoitettu: »yksi lehmä otetu punakaartile», tai »50 litra maito otetu punakartile». Kaikkeen tottui. Tottui myöskin huhuihin. Oli tukalaa, mutta olisi saattanut olla paljon tukalampaa. Sai olla kiitollinen, että oli näin hyvä. Oikeastaan oli parempi kuin ensi aikoina. Jumalanpalveluksetkin menivät nyt rauhassa eikä ihmisiltä kysytty lupalippuja, kun he virsikirjat käsissä suuntasivat askeleensa Herran huonetta kohti. Sokean-Leenan taluttajapojankaan ei enää tarvinnut itkeä. Kirkossa ei ollut aivan vähän väkeä.

Eräänä aamuna heräsi kirkonkylä outoon hälinään: venäläiset tekivät lähtöä. Oli sellainen kiire, etteivät he ehtineet mennä sanomaan tutuille hyvästi. Nopeasti hyvästeltiin kortteeripaikoissa ja sitten päätäpahkaa marssiin. Naiset, jotka olivat pitäneet seuraa heidän kanssaan, jopa joutuneet heidän lastensa äideiksi, ehtivät tuskin käsittää mistä oli kysymys, kun miehet jo oli-

vat poissa. Heidän itkunsa särähti tyhjään ilmaan, heidän kätensä tavoittivat turhaan kaukaa-tulleita, joiden kanssa he eivät olleet osanneet puhua, mutta joiden sydän oudosti tuoksuvan kiiltonappitakin alta oli lyönyt heidän sydäntään vasten. Miehet olivat jo kaukana He eivät lähteneet Tuunanselälle, vaan maantietä. Heidän menonsa tapahtui kuin pakokauhussa. Miksi he olivat menneet? Miksi niin äkkiä? Mitä se tiesi? Hyvää vaiko pahaa? Kankaan kirkonkylä kyseli tätä henkeä pidättäen.

Johan Kits oli jäänyt ja pyrki palvelukseen Tuunalle. Miksi Johan Kits oli jäänyt? Mitä se tiesi? Hyvää vaiko pahaa?

Kankaan kirkonkylä kyseli tätäkin henkeä pidättäen.

Riikka Tuuna ei ottanut Kitsiä taloon, vaikka siellä olisi tarvittu miestä, vanha vouti kun mieliharmista yhtämittaa sairasteli. Mitä Riikka meni ärsyttämään Kitsiä, sellaista hyvää miestä, jota jokainen oli kilpaa ottamassa. Ties mitä siitäkin vielä saattoi seurata. Kits pyrki Somerille ja Sylvi otti hänet avosylin. Ehkäpä hänestä oli pieni lohdutus kaiken sen jälkeen, mitä Sylvi oli menettänyt: everstin. Kirjurin kanssahan välit olivat tykkänään rikki. Sylvihän ei ollut enää tahtonut päästää häntä taloon, koska hän pelkäsi hänen tekevän pahaa lapsille. Esikunta ei ollut ensinkään hyvillään, että Kits meni yksityiselle. Häntä olisi kyllä tarvittu esikunnassa.

Eräänä päivänä vaikenivat telefonit. Ei minnekään päässyt. Mutta taloista hälytettiin kaikki hevoset liikkeelle hakemaan haavoittuneita.

Kaikki hevoset — varmaan se tiesi, että sota yhtäkkiä oli siirtynyt lähemmäs. Varmaan oli ollut taistelu jossakin näillä mailla. Kuitenkaan ei ollut kuulunut tykinpauketta. Kaikki hevoset — varmaan oli ollut suuri taistelu.

Kankaan kirkonkylä näki pitkän hevosjonon laskeutuvan alas tuttua rantatöyrästä ja katoavan jäälle. Oh annettu käsky, ettei hevosia saa säästää.

Jähmettyneessä jännityksessä odotti Kankaan kirkonkylä hevosia palaaviksi. Asumuksissa toimitettiin arkiset askareet, mutta ajatukset eivät olleet niissä. Liedet

lämpisivät ja sauhu kiiri piipuista ilmaan, mutta mieli lensi järven taakse, sinne minne hevosjono oli hävinnyt. Keitä tuovat miehet kuormissaan? Ketkä ovat haavoittuneet ja ketkä kaatuneet? Kuljettiin tuttuja, koviksi tallattuja polkuja navettaan, aittaan, saunaan ja takaisin tupaan, mutta tämä kaikki tuntui tarpeettomalta.

Kylän naiset valmistivat siteitä. Pappilan rouva oli asettunut toimen etunenään. Sisar Hulta antoi neuvoja. Riikka Tuunaa ei nähty yhteisissä talkoissa. Se ei jäänyt esikunnalta huomaamatta. Pappilan rouva selitti, että hänen piti hoitaa emäntää, kun Hulta oli täällä. Se ei vakuuttanut esikuntaa.

Joko mitä näkyy Tuunanselällä?

Tulisella kiireellä oltiin työssä entisellä säästöpankin talolla. Kirjava varasto vuoteita oli saatu kokoon. Siellä olivat talojen vierassängyt, kaikkinaisista huutokaupoista ostetut herrasvuoteet ja vinteiltä kootut telttasängyt. Laupeudentyö oli tasoittanut kuilut ja parhaimmassa sovinnossa täyttivät naiset orjilla patjoja ja valmistivat siteitä. Myöskin pappilan ja Somerin lapset olivat mukana. Heidän kätevyytensä liitonarkkileikistä tuli nyt hyvään tarpeeseen. Keskusteltiin joka kulmalla taloa.

— Näihin parempiin vuoteisiin pitää sijoittaa vaikeammin haavoittuneet.

— Tuskinpa niitä tänne lähetetäänkään, ne sijoitetaan sinne lähemmäs.

— Mitenkä meidänkin miesten lienee.

— Kyllä näissä vaan hyvin nukkuu... Pahnat tasaantuvat pian.

— Ne ottavat nyt miehet pakolla. Joka ei mene, se ammutaan.

— Ei se meidänkään isä olisi mennyt, mutta kun sanottiin, että vain vartioimiseen tarvitaan. Rintamallemenosta ei ollut puhettakaan ...

— No kun ei rintamaa silloin ollut. Kansa toki uskoi, etteivät porvarit johdattaisi asioita teurastukseen. Porvarit sanovat itsensä sivistyneiksi, mutta he ovat hyenoja, raatelevia petoja... Äiti vainaja aina kertoi, kuinka kun kartanoon meni pyytämään kaskilupaa, piti olla »tuomisia» nyytit täynnä, voita, kananmunia...

Kello kahdelta yöllä mentiin riihelle ... Savupirtti oli asuntona. Niistä se on tämä sota. Kun puhui patruunan kanssa, piti seisoa paljain päin, vaikka oli kova pakkanen. Niistä se on tämä sota... Mitä porvarit menivät tahtomaan lujaa järjestysvaltaa työväkeä vastaan?

— Sanovat, että Kankaan lähteestä olisi löydetty miehen ruumis. Ei, ei tiedetä kuka hän on.

— Kas, kas noita pappilan pikkutyttöjä, niin ne ovat kuin valmiita ruustinnoja.

— Somerin Irja, hän syö piparkakkua.

— Tämä on ainakin viides.

— Sylvi istuu omissa ajatuksissaan.

— Sekä eversti että kirjuri ovat poissa.

— Se kuuluu, tuo vanhin tytär, olevan äidilleen niin paha.

— Tuunan isännän rahat ne menivät parempiin taskuihin. Ei äijä ajatellut, kun rikkauksiaan kokosi, että ne tulisivat kansan haltuun.

— Kyllä hänellä vielä on takanaan, eivät ne kaikki olleet pankissa.

— Kirkkoväärti oli itse sanonut, että hyvä oli, kun rahat menivät.

— Sen hän sanoo vain siksi, että hänellä on pääsäästöt takanaan.

— Ei, oikein totta: isäntä kuuluu olevan tyytyväinen siitä että rahat menivät. Hän sanoo, että hänen sielunsa nyt on niin köykäinen olla.

Somerin ja pappilan lapset olivat viikkokausia kestäneen kotiarestin aikana ehtineet jonkin verran vieraantua toisistaan.

— Mene pesemään kädet, sanoi Haagar Irjalle. — Tulee haavakuume, jollei ole ihan puhtaat kädet.

— En minä viitsi! sanoi Irja ja keikautti päätään.

— Täytyy viitsiä.

— Mutta minä en viitsi.

— Mene kotiin sitten, sanoi Lyydia.

— Minä olen niinkuin tahdon.

— Täällä ei saa olla niinkuin tahtoo. Pitää tehdä työtä.

Irja naurahti ja keikautti taasen päätään. Jeremias loi häneen katseen ja ehti nähdä, että Irja punehtui.

— Sinä olet tyhmä tyttö, sanoi Haagar, posket kuumina.

Irja ei sanonut mitään, mutta nousi ja varustautui lähtemään pois lasten pöydästä. Jeremias loi häneen taasen katseensa ja näki, että hän oli purskahtamaisillaan itkuun. Hän kierteli jotakin tilkkua nuoraksi käsissään eikä tietänyt minne joutuisi. Jeremiaan kävi häntä sääli.

— Älä sinä turmele kangasta, sanoi Lyydia armottomasti. — Kankaasta on puute ja tulee paljon haavoittuneita.

Irja paiskasi rievun kädestään ja huusi, kasvot hehkuen:

— Sinun isäsi otetaan pian vangiksi, tiedätkö sinä sen!

Pappilan lasten käsissä pysähtyi työ.

— Mistä sinä sen tiedät?

— Se ei ole totta!

— Kukaan ei uskalla koskea meidän isäämme, mutta sinulla on sellainen äiti, että hänet saa viedä vaikka... vaikka sikoläättiin!

Vanhat ihmiset olivat kuulleet ja tulivat rauhoittamaan lapsia. Anna-Liisa Nahinen vei nopeasti tyttärensä huoneen kulmaan ja nuhteli heitä.

— Kun Irja sanoo, että isä otetaan vangiksi! huusivat lapset väkivaltaisen itkun puistatuksessa. — Eihän se ole totta? Mutta Irjan äidin saa ottaa vangiksi, hän on huono ihminen.

— Mistä te olette saaneet sellaisia sanoja suuhunne, puheli äiti kalpeana. — Ehkä isä otetaan vangiksi sentähden, että hänen lapsensa ovat pahat... Ja äiti myöskin. Menkää nyt paikoillenne ja olkaa oikein kiltit.

Irjan äiti oli hänkin koettanut taltutella vanhinta lastaan, mutta Irja oli riistänyt kätensä hänen kädestään ja paennut häntä askel askeleelta. Äitiä hävetti. Hän päätti kotona antaa tytölle vitsaa, niin suuri kuin hän olikin, ja palasi työhönsä. Yksinään ajelehti Irja pitkin huonetta. Kaikki seurasivat häntä katseillaan.

Pappilan tyttöset tulivat paikoilleen. Heidän kohtauksensa Irjan kanssa oli sekin nähty ja kuultu.

Irja seisoi ikkunan ääressä ja hypisteli uudinta, Jeremias meni hänen luokseen.

— Tule vähän tänne, sanoi poika ja pujotteli läpi vuo-

teiden ja erinäisillä käsity(Harpeilla kuormitettujen pöytien eteiseen ja ulos.

Tyttö seurasi häntä hetken päästä ja eksytteli katselijoita viipymällä milloin pöytien ääressä, milloin ikkunoiden luona. Vihdoin seisoi hän kuistilla, vaaleat, silkinpehmeät hiukset loistaen tummaa samettipukua vasten ikkunoista kumottavassa valossa.

— Mitä sinä tahdot? huusi hän alas.

Jeremias seisoi lumessa ja tarkkasi jotakin outoa tärinää jalkojensa alla. Kuinka kaunis Irja olikaan!

— Tule tänne lumeen, sanoi poika.

— Mitä minä siellä?

— Tule.

— No?

Jeremias kuunteli. Suuret lempeät tähdet paloivat taivaalla, niin alhaalla, että miltei saattoi luulla niiden puhjenneen esiin tummien mäntyjen oksilta. Jääpuikot katonnurkkauksissa kimmeltelivät ikäänkuin ne olisivat kuuluneet johonkin satulinnaan. Pehmoisesti putoeli silloin tällöin puista lunta. Äänettömänä kohosi metsä toisella puolen rakennusta ja miltei yhtä äänettömänä lepäsi kylä toisella puolella.

— Sano sitten? vaati Irja.

— Mitä tuo oli? kysyi Jeremias kalpeana.

— Mikä?

— Tärähdys.

— Minä menen sisään.

— Ei..., virkkoi poika kuin heräten. — Minä tahtoisin pestä sinut puhtaaksi. Tässä on lunta. Tahdotko? Älä naura... Olet tahriintunut, mutta Jumala tahtoo, että olisit puhdas. Sydämessäsi sinun pitää tulla puhtaaksi. Tämä pesu on vain merkki... uusi kaste. Ee, ei... älä mene, sinä olet niin kaunis. Minä kosketan sinun otsaasi valkoisella lumella. Me menemme naimisiin jahka me tulemme suuriksi... Ei, älä vielä ... Vasta kun me olemme suuria. Meidän täytyy olla puhtaita ja Herralle pyhitettyjä.

Tyttö irroitti vastenmielisesti kätensä leikkitoverin kaulasta. Hän jäi pitelemään pojan kättä ja painoi sitä huuliaan vasten.

Tuletko minulle, kun me olemme suuria? kysyi poika juhlallisesti.

— Tulen.

Poika vei hennossa kädessään lunta Irjan otsalle. Yhtäkkiä vaipui hänen kätensä ja sulava lumi valui hankeen.

Nyt kuuli Irjakin. Jeremias jätti hänet, juoksi ylös portaita, tempasi auki oven, karkasi läpi eteisen ja, seisoen äitinsä edessä kalpeana ja sotilaallisen jäykkänä, hän lasisen terävällä äänellään huusi:

— Tykit!

Ja hän toisti vielä kerran:

— Tykit paukkuvat Tuunajarven takana.

Kaikki kädet pysähtyivät. Äänettömyydestä kuului yhtäkkiä Johanssonnin ääni:

— Ne... ne... ne ovat: tiplot! Jo kuuluu tännekin. Tiplot ne ovat...

Nämä ensimmäiset tykinlaukaukset olivat kuin merkinanto. Tapaukset alkoivat tästä puoleen huimaavalla vauhdilla seurata toisiaan Kankaan kirkonkylässä. Kaikki tunsivat ratkaisun lähestyvän. Sota likeni Kankaan kirkonkylää.

Jo samana yönä sai vastavalmistunut sairaala ensimmäiset potilaansa. Itse Fiina Juuri oli lähtenyt heitä saattamaan Leena Lipposen avustamana. Ja seuraavana aamuna varhain täytyi hevosten palata viemään tämän paikkakunnan punakaartilaisia muualle ja tuomaan tänne toispaikkakuntalaisia. Sellainen siirto oli välttämätön.

Kemppainen ymmärsi heti paikalla tämän välttämättömyyden, mutta Salenjus, Johanssonni ja muut asettuivat vastakynteen. Rouva Juuren täytyi vedota Pietikkaan, pääesikuntaan Helsingissä ja vihdoin kuolemanrangaistukseen, ennenkuin sai miehet liikkeelle.

Puhelin soi kaiken yötä.

Mutta minne oli Ahvenainen jäänyt joukosta?

Hän oli osalleen saanut ruumiskuorman. Kaikista hänen estelemisistään huolimatta oli kuorma lisäksi pantu niin suureksi, että hänen oli mahdoton pysyä toisten jäljessä. Onneton paikka se oli, että juuri hän oli

joutunut likelle tavaravaunua, missä veriset, puolialastomat ihmisjäännökset viruivat läjässä päälletysten kuin eläinten ruhot teurastajan puodissa. Mikä piru hänet panikin menemään sinne juuri silloin! Tuttu junamies huusi, että tulkaa katsomaan, olisiko täällä ruumiita. eli miehiä... sieltä Kankaalta. Ahvenainen ei voinut kieltäytyä, lisäksi oli hän utelias. Hän tunsi oitis paikalla läjässä Rajalan livun kasvot;... ne olivat ihka eheät... Hänen teki mieli nähdä, olisiko Eemelin käynyt yhtä huonosti... Paljon huonommin vielä oli Eemelin käynyt. Hänen ruumiinsa keskikohta oli yhtenä ainoana mustana verikuoppana. Ihan rupesi pyörryttämään ja pahasti ottamaan kiinni sydänalasta. Mutta junamiehet vain komentelivat, että sinne rekeen, oikopäätä! Ja kun Ahvenainen tahtoi nyt lähteä, huusivat he, että täällä voi olla vielä muitakin Kankaalta. Oudolta se tuntui, kun näitä vainajia vain paiskeltiin maahan ikäänkuin olisi käsitelty puuntynkiä. Suuret rukkaset käsissä tarttui elävistä miehistä mikä kiinni jalkoihin, mikä hartioihin vainajia. Hoo-op! Ja kolisten putosi ruumis maahan.

— Eikö tuo ole Halme? Onkos hänkin jo mennyt?

Hän se oli lopultakin, vaikkei häntä ollut helppo tuntea.

— Ja tuo on Linteeni! Kylläpä ovat pirut häntä repineet.

— Sitten onkin jo tarpeeksi! änkötti Ahvenainen, pitäen kiinni vaunun seinästä. — En pysy muiden hevosten jäljessä, jos kuorma tulee kovin suureksi... Älkää hiidessä enää panko ... Eivät nuo ole Kankaalta ...

— Ykskaikki mistä ovat, ei suinkaan niitä enää vaunuun panna, kun sieltä kerran on otettu...

— Minä en vie noita kaikkia, huusi Ahvenainen, kurkku kuivana. — En vaikka mikä olisi... Mitä helvettiä niitä kaikkia minun hevoseeni...

Junamiehet työnsivät vaununoven kiinni niin että rämisi, ja ennen pitkää seisoi Ahvenainen yksinään kaamean kuormansa ääressä. Hänen hevosensa korvat viittasivat harallaan taaksepäin eri ilmansuuntiin ja sen riippuvien huulten raosta kuului tyytymätön korskina. Tykinlaukaus teki kuitenkin silmänräpäyksessä lopun

sekä hevosen että miehen epäilyksestä. Hevonen pääsi liikkeelle ja mies heittäytyi kiireesti mukaan. Kuinkahan likellä rintama jo olikaan... Sanottiin tykkien kantavan niin kauas. Oli tämä tiekin ajettu näin helkkarin huonoksi. Ja sairaiden rekijono kulki jo tuolla selällä. Kun saisi edes sen kiinni, niin kelpaisi. Hevonen meni minkä pääsi, mutta nuo edellimmäisetkin menivät keveillä kuormillaan minkä pääsivät. Koeta, koeta, Poika! Ylös-alas. Tie oli ajettu loiville laineille, reki kulki syvissä uomissa niinkuin tukkitiellä. Ylös-alas, huiskis-haiskis! Koetetaan, Poika! Pimeäkin tulee, hauskempi on kulkea joukossa. Ahvenainen oli, kiinnittäessään kaiken ponnistuksensa edellimmäisiin hevosiin ja kuunnellessaan yhä uusiintuvia tykinlaukauksia, hetkeksi unohtanut, mitä hänen kuormassaan oli. Yhtäkkiä tuuppasi joku häntä olkapäähän. Hän muisti samassa silmänräpäyksessä, mitä seuraa hänen takanaan oli ja häneen iski ajatus, että joku vainajista oli ojentanut kätensä ja käynyt kiinni häneen. Häntä karmi jäätävä kammo, täytyi karaista luontoaan kaikilla voimilla ennenkuin sai katsotuksi taakseen. Kangistunut jalkapari rikkinäisissä sukissa törrötti hänen hartioidensa takana. Ruumiit olivat ajaessa luisuneet. Täytyi nousta korjaamaan. Kun ei ollut edes peitettä, millä olisi verhonnut vainajat, eikä köyttä. Olivatpa ne käyneet raakamaisiksi nuo junamiehet, kun mättivät kaatuneet tuolla tavalla rekeen. Yksiä samoja sosialidemokraattejahan ne olivat kuin nämäkin kaatuneet, eivätkä heille sen enempää kunnioitusta osoittaneet. Peitteet olivat kaikki jääneet alle. Olisi ehkä voinut kiskoa jonkin esille, jos olisi iljennyt ruveta penkomaan reenpohjia. Mutta juuri siellä alla olivat Eemelin ja Iivarin ruumiit ... ja Linteeni... ja Halme. Iivolla olivat silmät auki ikäänkuin ne anoisivat apua. Ja tuolla, joka on tuossa päälläpäin, on otsa halki. Se on tuntematon mies. Tuonne keskelle joutui joku, johon ei saanut katsotuksikaan, jotakin niin hirveää sille oli tapahtunut. Lahtarien se on tekoa tämä kaikki, sodan se on tekoa. Lahtarit tahtoivat lujaa järjestysvaltaa ja työväen täytyi pitää päänsä.

Ahvenainen oli parkaisemaisillaan: taas ne kosketti-

vat hänen olkapäitään. Mitä ne hänestä tahtoivat? Olikohan hän ehkä sanonut yhtä ja toista, jota ei olisi pitänyt sanoa? Ei olisi pitänyt yllyttää uutta esikuntaa pappilaisia vastaan. Vieraspaikkakuntalaiset aikoivat murhata papin ... Ahvenaisen tuli mieleen kuinka Nahinen istui hänen kanssaan kansliassa ja luetti hänellä vuorisaarnaa ... Ei siksi, että hän lukemista olisi koskaan tarvinnut, osasi hänen vaimonsa Liisa toki lukea niin että aina sai katsotuksi lehdestä uutiset. Mutta ruustinna oli usein tunnin lopulla tullut huoneeseen ja tuonut kahvia ja Jeremias oli juossut sinne hänkin ja pyytänyt, että hän saisi opettaa Ahvenaisen kirjoittamaan. Pitää ... pitää, kun tästä pääsee kotiin ... mennä esikuntaan ja sanoa, että rankaisevat miten rankaisevat mutta eivät tapa... Pitää myöskin mennä puhumaan Kustaa Kemppaiselle, ettei hän vain tee pahaa Sydänmaan Miinalle. Eihän Miina mitenkään yllyttänyt lähtemään viinatehtaalle. Miinanhan luultiin kuolevan. Mutta kun Kustaa Ahvenaiselta uteli asiaa, niin Ahvenainen sanoi, että ei suinkaan pappi muuten olisi mitään tietänyt koko tehtaasta. Mitenkä tulikaan sen sanoneeksi.

Alkoi jo hämärtää ja Ahvenainen ymmärsi, ettei hän saa kiinni haavoittuneiden kuljettajia. Hevonen oli tottunut tykinlaukauksiin eikä enää pitänyt kiirettä. Yön selkään tässä joutuu. Ja luontonsa täytyy saada karaistuksi. Kuka tietää, kun tässä sota näkyy likenevän näitä kotipaikkoja, vaikka joutuisi vielä samalle kohdalle kuin nuo vainajat. Mutta hän ei ota asetta käteensä, se on sanottu. Hän panee vaikkapa kätensä havutukille ja napauttaa etusormen poikki niin ettei voi ampua. Sen hän tekee. Taikka hän lähtee sydänmaalle ja kätkeytyy, aina hän kolon löytää, jääköön muija mihin haluttaa, sillä onkin paljon rohkeampi luonto. Se on ollut tykkänään toinen asia, kun on ollut esikunnassa ja käynyt taloissa vaatimassa lehmiä ja karjaa ja hakemassa aseita ja karkulaisia, niinkuin silloinkin, kun Eeverttiä ja Lauria etsittiin Mäkimatkasta. Sitä sellaista palvelusta teki mielellään. Ja mukavaa oli esikunnassa kantaa Mantalle puita ja vettä ja paloitella vasikanruhoja ja painaa leimoja esikunnan lupalippuihin. Mutta ei koskaan hän

sitä ajatellut, että hän joutuisi tällaiseen, niinkuin nyt ruumiitakin kuljettamaan. Ja että näitä oman kylän miehiä piti joutua niin koville paikoille. Helvetti yhtäkaikki, mitä Kemppainen ja Salenjus sanoisivatkaan, jos näkisivät hänet näin pehmeänä. He leimaisivat hänet oikopäätä lahtariksi, ei siinä mikään auttaisi. Mutta he eivät toki ole tässä.

Nyt ovat nuo toiset jo päässeet Pukkisaaren rantaan. Senjälkeen katoavat he näkyvistä. Ei ole enää sitäkään, että silmä voisi heidät saavuttaa. Paina päälle, Poika, kuolla pitää jokaisen!

Hän suomi ruoskallaan hevosta ja sai sen pieneen juoksuun. Heti tuupattiin häntä taasen olkapäähän. Kuolleen jalasta riippui jokin vaateriekale, joka häälyi. Ahvenainen kirosi ja päätti, että hän nousee jalaksille, ottaa tuota pirua kainaloista ja vetää sen taaksepäin niin että se kerrankin pysyy. Vaikka henki siihen paikkaan jäisi, niin sen hän tekee.

Hän pysäytti hevosen, hyppäsi alas ja korjasi rukkaset tiukasti käsiinsä. Olisi ollut edes tupakkaa, niin olisi ollut mukavampi lähestyä noita matkatovereja. Mutta tupakankin oli tullut tarjonneeksi asemalla loppuun. Tai vielä parempi olisi ollut viina. Iskien katseensa voimakkaaseen rintaan, johon paita oli liimautunut kiinni, iski Ahvenainen leuat toisiaan vasten ja tarttui vainajaa kainaloihin. Kankeat käsivarret nousivat. Mitä? ... Valkoinen nauha ... ryvettynyt, verinen nauha, mutta valkoinen ... käsivarressa. Ei punainen nauha. Eikä se ollut jälkeenpäin siihen pistetty, se oli neulottu. Vainaja oli lahtari.

Ahvenainen joutui aivan ymmälle. Tämä oli niin uusi asia, ettei hän ymmärtänyt, miten nyt menetellä. Jos hän yhtäkkiä olisi nähnyt pirun istuvan kuormallaan, niin ei hän olisi voinut enemmän hämmästyä. Hän oli kuljettanut lahtaria. Kaikkien noiden oikeiden ruumiiden joukossa. Ruumiinakin olivat lahtarit petollisia ja tuppasivat sekoittamaan köyhälistön asiaa. Jos Kemppainen ja Salenjus saavat tietää, että lahtarin raato on virunut sankarien ruumiiden joukossa, niin hän, Ahvenainen, joutuu siitä edesvastuuseen, hänet erotetaan puolueesta, kukaties ... niin, kukaties ammutaan. Mitä

hän nyt sitten tekee tuolle koiralle? Ottaako hän sitä harteista ja viskaa hangelle? Mutta entä jos tuolla alla olisi useampiakin valkoisia nauhoja ... ?

Hänelle tuli sekainen olo ikäänkuin sisälmyksiä olisi sotkettu seipäällä tai pää olisi ollut täynnä häkää. Kunhan ei tästä kävisi niinkuin Parannan isännälle... Mutta junamiehethän ne panivat hänen kuormaansa sekä toverit että lahtarit ja sanoivat, että ykskaikki mistä ovat ja keitä ovat. Ne olivat niin samanlaiset, ettei hän huomannut heitä erottaa, haavoissa ja verissä kaikki Sovussa ja hiljaapa kuolleet olivat olleet kuormassa keskenään, ainoastaan häntä, elävää, oli lahtari hätyytellyt. Mistä hän häntä moitti? Haava, joka oli halkaissut hänen päänsä, ei ollut lahtarien tekoa. Sitäkö hän häneltä kysyi, että miksi häneltä oli lyöty kallo halki? Pää meni sekaisin, kun näitä asioita ajatteli.

Pukkisaaren rannassa putosi hevonen yhtäkkiä sulaan. Mitään tervetulleempaa ei Ahvenaiselle olisi voinut sattua. Hän sai vielä hartioihinsa viimeisen täräyksen kauhealta syyttäjältä ja päätti samassa silmänräpäyksessä, että hän nyt jättää sekä oikeat että väärät ruumiit oman onnensa nojaan. Riidelkööt tai sopikoot miten tahtovat, hän ei pane järkeänsä alttiiksi heidän tähtensä. Erottakoon hänet Kemppainen ja Salenjus puolueesta — mitä sillä on väliä! Mutta hepä eivät uskalla, kun hän sanoo, että mitenkä hän niin raskasta kuormaa kuljetti sulan läpi.

Näitä ajatellessaan riisui hän jo hevosta ja hölkötti ennen pitkää läpi Pukkisaaren pajupensaikkojen vapaana miehenä kotia kohti. Sattui niin hyvin, että saari joutui hänen ja kuorman väliin. Se auttoi häntä unohtamaan kaikkia noita avonaisia, kuolleita silmiä, käsivarsia ja jalkoja, jotka jäivät katsomaan hänen jälkeensä ja ojentumaan häntä kohti. Huomenna hän toimittaa tänne kolme hevosta. Mikä niiden siellä on hätänä, jääköot Herran huomaan.

Ei milloinkaan ollut kotikylä tuntunut Ahvenaisesta niin mieluiselta kuin nyt sydänyön hetkellä, kun hän, ohjaskimpulla läjäytelien hevostaan, ratsain nousi ylös rantatöyrästä.

Nämä uudet Kansanvaltuutetut, joiden hallussa Kankaan kirkonkylä nyt oli, olivat tykkänään toista maata kuin oman paikkakunnan punaiset. Vahdissa ollessaan eivät he taipuneet puhelemaan kyläläisten kanssa, eivät he myöskään kiinnittäneet mitään huomiota siihen, jäikö taloihin ruokavaroja omiksi tarpeiksi — he ottivat mitä halutti. He ottivat myöskin miehiä punakaartiin ampumisen uhalla. Kyllä olikin kelvannut niin kauan, kun sai keskustella tuttujen miesten kanssa, mutta he olivat nyt osaksi ruumiina Somerin uusissa riihissä, osaksi rintamilla. Vain jotkut harvat olivat kotona ja he olivat nykyiseen johtoon melkein yhtä tyytymättömät kuin porvaritkin. Mitä pirun kansanvaltaa tämä oli? Juuri muka oli heitetty niskoilta porvarien ies, niin tulivat kaupungin toverit käskemään ja määräämään. Parhaat herkut aina tahtoivat. Kustaa Kemppainen ei ehtinyt polttaa niin paljon kuin he joivat ja kirkkoviiniäkin olivat kysyneet, olisiko sitä ja miten paljon. Sairaalaan sanoivat tarvitsevansa. Niinkuin ei sitä olisi arvattu, mihin he sitä tahtoivat. Mäkimatkan nurkissa kiertelivät Jonni ja Haru tuhannen markan setelit kourassa, etsien tilaisuutta, milloin saisivat siirtää ne uusien vallanpitäjien taskuihin, mutta ensi päivinä varsinkin olivat he jäykkiä poikia. Hyvä kun sai heidät ottamaan savukkeen. Niitä oli toki Mäkimatkan nuorimmilla pojilla kokonaiset varastot. Viisitoistamiehinen joukkue kierteli pitäjää etsimässä Tuunan Eino-Ilmaria, lyseolaista. Kun se ilmestyi kirkonkylän esikuntaan ja Johanssonni vakuuttamalla vakuutti, ettei Eino-Ilmari ole kotonaan, niin naurettiin häntä vasten silmiä ja sanottiin:

— Porvarihan tuo piru on! Täysi porvari. Kuinka sellaista täällä suvaitaan. Toimittakaa helvetissä pois tunkiolle!

Sellaisia sanoja käytettiin hänestä, Johanssonnista, joka toki oli vanhimpia työväenyhdistyksen jäseniä täällä Kankaalla! Yhdessä Arvo-herran kanssa oli talonhankekin pantu pystyyn. Ja siihen olivat yhtyneet pitäjäläiset, niin hyvin rikkaat kuin köyhät. Mutta Arvo-herra ja hän, Johanssonni, olivat kaiken aikaa olleet etunenässä. Ja punakaartiinkin oli hän, Johanssonni,

kirjoittanut nimensä ensimmäisenä. Ja tällaista iljettiin tulla sanomaan hänelle! Mitä heillä oli, noilla vierailla nulikoilla, täällä tekemistä? Tukat heillä oli otsalla kuin hevosilla ja housun lahkeet leveinä. Kaupungissa oli kait sellainen muoti, mutta täällä maalla oli oma muoti ja omat tiplot.

— Itse saatte olla porvareja ja piruja! huusi Johanssonni. — Minulle ei tartte tulla puhumaan sellaisia. Itse saatte mennä tunkiolle, tuolla se on eikä siellä ole rotistakaan puutetta. Meillä on täällä omat tiplot, teitä ei tänne ole kukaan käskenyt. Vai tunkiolle... saakelin perkeleet, saisivat lahtarit teidät ampua...

— Pietikka on meidät lähettänyt! pamautettiin Johanssonnin eteen ja silloin hän meni aivan äänettömäksi.

Työlään sovittelun jälkeen läksi Johanssonni näyttämään vieraille tovereille tietä Tuunaan. Hän selitti pitkin matkaa, että hän tuntee tarkkaan tämän talon väet ja ne puhuvat aina totta, vaikkeivät ole hulluja. Neitikin täällä on sellainen, että hän aina sanoo asian niinkuin se on. Huoposenkin hän ilmiantoi, vaikka hän on hänen ystävänsä.

Otsatukkaiset eivät enää nauraneet.

Riikka Tuuna tuli heitä vastaan portailla, jalassa saappaat ja yllään vanha toppatakki. Hän loi heihin kirkkaat keltaiset silmänsä ja sanoi tyynesti:

— Hän ei ole kotona.

Otsatukat tunkivat likemmä.

— Me olemme kuitenkin saaneet määräyksen etsiä häntä kaikkialta.

— Kun sanon, ettei hän ole täällä, niin ei hän ole.

Miehet perääntyivät ja katselivat toisiinsa. He olisivat luultavasti poistuneet, jos Johanssonni olisi malttanut vaieta. Mutta nyt hän vahingoniloisesti virkkoi:

— Siinä se oli! Kun ei ole, niin ei ole. Sanoinhan minä. Tulette tänne, niinkuin ei täällä meillä olisi omiakin tiploja.

Tuunan talossa tehtiin nyt tarkastus kellareita, vinttejä ja navetanparvia myöten. Johanssonni kulki otsatukkaisten perässä kuin koira ja haukahteli:

— No, mitä löysitte? Eikös nyt mennä sikoläättiin — se on vielä tarkastamatta. Te luulette, ettei missään

maailmassa osata puhua totta, mutta Tuunassa puhutaan. Jos nyt tulevaisuudessa vielä tahdotte tietää, onko meidän Eino-Ilmari kotona, niin neiti sanoo. Vaikka siihen paikkaan ampuisitte hänet, niin hän sanoo. Totta täytyy puhua. Minäkin seison totuuden puolella ja puhun vielä kerran kaikki mitä tiedän.

Otsatukat vaihtoivat silmäyksiä ja antoivat äijän räyhätä.

Seuraavana päivänä, kun Karoliina tuli esikuntaan kysymään miestään, sanottiin hänelle, ettei Johanssonnia oltu nähty sittenkuin eilen aamulla. Häntä oli kaivattu täälläkin. Oli luultu hänen olevan kotona.

— Hänet on lähetetty rintamalle! alkoi silloin Karoliina huutaa. — Sinne lähetettiin ensin toinen Linteeni, ja nyt toinen ... Sinne narrattiin. Mutta jos te olette sen tehneet, niin ... Ei annettu käydä kotona sanomassa hyvästi lapsillekaan. Rintamalle hänet on lähetetty, kyllä minä tiedän . . . Pientä Jalliakaan ei hän saanut nähdä ...

Hänelle vakuutettiin, että Johanssonni on missä lieneekin. Salenjus otti Karoliinaa olkapäistä ja talutti hänet ovea kohti. Otsatukkaiset nauroivat ja käskivät hänen vähän varrota, niin saa takaisin siippansa.

Kahta päivää myöhemmin löysi Tuunan Musti Johanssonnin, löysi ruumiina. Sydän luotien lävistämänä makasi hän hautausmaan aidan takana. Aitaa vasten hänet nähtävästi oli ammuttu. Hänen kellonsa, saappaansa ja rahansa olivat poissa.

Lahtari-raakalaiset tämän tietenkin olivat tehneet. Näin rohkeita he olivat: keskelle kylää tultiin, kaikkien vahtien uhalla. Salenjus toimitti lehteen kirjoituksen Johanssonnista, kunnon toverista, sekä kuvauksen lahtarien konnanteosta ja lesken ja turvattomien lasten surusta.

Kun uutinen tuli Riikka Tuunan näkyviin, hymähti hän ja virkkoi:

— Ne vieraat miehet, jotka meillä kävivät, ampuivat Johanssonnin.

Hän sanoi sen, seisoen keittiön lieden ääressä ja sen kuuli koko väki, joka paraikaa istui aterialla. Hänen sanansa tuli nopeasti kylän tietoon ja Karoliina riensi

heti paikalla kuulemaan häneltä itseltään, miten hän niin saattoi sanoa. Riikka Tuuna kertoi hänelle kaikki mitä oli kuullut Johanssonnin ja vieraiden puhuvan keskenään.

Esikunnan valtuutetut tekivät nyt paperin, jossa oli Kankaan kirkonkylän punakaartin leima ja lähettivät kaksi miestä Tuunaan vaatimaan kirkon avaimia.

Tytär istui keittiön penkillä ja kutoi sukkaa. Hän ei noussut ylös, kun miehet kysyivät isäntää.

— Hän on hyvin vanha, mutta tuolta te hänet tapaatte ... toisesta rapusta.

Hän tiesi isän nykyään vastaavan kaikille, etteivät maailman asiat häneen kuulu, hän hoitaa vain tämän vaimonsa hautaan, kun veivät sisar Hultan sairaalaan. Ei kestänytkään kauan, kun miehet taasen seisoivat Riikan edessä.

— Tekö olette tämän talon tytär?

— Minä.

— Isäntä käski kääntyä teidän puoleenne. Meillä on tässä tämä paperi. Kirkon avaimia me vain. On paras, että annatte yksintein. Teille voi tulla vaarallisiakin seurauksia, jos .. .

— Mitäs te nyt sitten kirkolla?

— Se on meidän asia.

— On se hiukkasen minunkin asiani. Isälläni on kauan ollut kirkkoväärtin toimi ja minä autan häntä, hän kun on vanha ja sairas.

— Nyt on toinen aika. Kirkko tarvitaan toisiin tarkoituksiin . . .

— Minä olen kuullut, että tahtoisitte viiniä haavoittuneille.

— Niin kyllä .. . siellä on heikkojakin sairaita.

— Kuulkaas, minä noudan viiniä. Vien sitä sairaalaan. Ehdittehän te saada kirkon avaimen, jos tarvitsette. Se on täällä hyvässä tallessa. Voitte tarvita kirkkoa, uskon kyllä sen.

Tuolla ihmisellä oli saakelinmoiset silmät. Ne katsoivat itkettävästi ja samalla tunkien läpi sen, johon ne katsoivat.

— No, jos toimitatte viinin ... Kaiken viinin ...

— En ihan kaikkea. Täytyy jättää ehtoollista varten.

- Onko se niin tarpeellista?

En jätä paljon, ja kirkon avaimet säilytän kunnes te tarvitsette kirkkoa. Jokaiselle ihmiselle tulee hetki, jolloin hän tarvitsee kirkkoa.

Laiha keltasilmäinen tyttö jäi saappaissaan ja toppatakissaan kutomaan sukkaansa penkille, missä hän oli istunut, kun miehet tulivat. He olivat seisoneet ovensuussa ja nyt he kiroillen ja naureskellen kulkivat takaisin esikuntaan kertomaan, että tyttö oli luvannut viedä osan kirkkoviinistä sairaalaan. Eivät viitsineet vielä häneen koskea. Kyllä tulee sekin aika.

Siitä hetkestä lähtien, jolloin Eino-Ilmari oli jättänyt sisarensa korvaan säkeen eräästä uudesta laulusta, oli rauha vallannut Tuunan tyttären mielen. Arvo eli, Arvo palaa! Arvo ei hänelle, Riikalle, ole pahalla mielellä. Olli palaa, Toivo palaa, Eino-Ilmari elää! Totuuden sotajoukko saapuu. Jumala ei enää kärsi valhetta maan päällä. Hän lähettää valittunsa, valkoiset soturinsa.

»... kun vapaa on Suomen kansa!»

Pyörryttävä kiitollisuus täytti Riikka Tuunan olemuksen. Sanat seurasivat häntä hänen rukouksiinsa ja uneensa, ne antoivat hänen askelilleen siivet, ne kohottivat kodin kattoa niin että se oli kuin kirkon kupu. Oli vielä toinenkin säe, joka pyrki tutun säkeen edelle, mutta hän ei tietänyt, oliko hän kuullut sen oikein.

»Ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa.»

Varmaan se kuitenkin oli oikein. Viimeiset päivät olivat valheella ja jumalanpilkkaajilla käsissä. Valkoinen sotajoukko saapuu. Minkä merkin antaa rakas pikkuveli? Koska kurjet tulevat?

Kurjet! Niin, kurjet! Kevättä ne menivät noutamaan ja kevään ne tuovat. Ehkä he tulevat pääsiäiseksi? Heidän tullessaan on ylösnousemuksen juhla. Näkeekö Riikka Tuunan silmä tämän onnen päivän? Näki tai oli näkemättä. Ei päästetty Moosestakaan luvattuun maahan. Saatikka sitten päästetään syntistä, kovaa Riikka

Tuunaa. Eli, tai oli elämättä yli Suomen kansan pää. siäisen — hän tiesi, että kurjet olivat matkalla kotiin Hän oli ennen muita kuullut niiden huudon. Läpi häpeän ja valheen oli hän kuullut:

Ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa.

Häntä ei enää pelottanut mikään. Häntä ei hämmästyttänyt mikään: viimeiset ajat oli valheella käsissä Kuin unessa hän toimitti arkiset työnsä. Hänen tehtävänään oli nyt rukoilla ja tarkata kevään merkkejä. Hänen sydämensä piti yöt päivät outoa pientä yksinpuhelua niinkuin ensimmäinen kevät, joka solisee hangen alla: Jumala, minä kiitän sinua, sinä et anna kansasi hukkua, sinä näit meidän hätämme, sinä annoit meidän vajota, mutta sinä et unohtanut meitä. Kun aika oli täytetty, valitsit sinä aseesi, kolkutit nuorten sydämiin. Sinä neuvoit heille tien, niinkuin sinä sanot kurjille: kevät on läsnä, nostakaa siipenne ja lentäkää pohjoiseen. Niin sanoit sinä valituillesi. Sinä tiesit heidän sydämensä ja uskonsa. Pimeään yöhön he menivät ja omaisten kiroukset seurasivat heitä. Mutta sinun kätesi johdatti heitä, he kasvoivat suureen työhönsä otollisiksi ja nyt he tulevat. Kiitetty olkoon Herra Sebaot, kiitetty ja ylistetty... ! Tähän tapaan kuiski Riikka Tuunan sydän ja hänen kätensä kutoivat lämmintä villaa. Pojat tarvitsevat lämmintä villaa, kun he tulevat!

Kun ensimmäiset tykinlaukaukset illassa kuuluivat Kankaan kirkonkylään, tuntui Riikasta siltä kuin hän olisi kuullut Eino-Ilmarin huudon. Ja kun tulipalojen kumotus alkoi hehkua taivaalla, ajatteli hän: sen täytyy käydä kärsimysten tietä.

Hänelle kerrottiin, että Sydänmaan Miina oli tavattu pirtissään ilman päätä. Hänet oli murhattu niin kauhealla tavalla... Hänelle kerrottiin, että Lennartti Mäkimatka oli kuollut. Hänet oli murhattu! ajatteli hän heti ja silloin olisi hänen tehnyt mieli soittaa Almalle. Mutta kaksi punakaartilaista istui heidän puhelimensa ääressä yötä ja päivää. Jos pääsisi Alman luo käymään.

Jos koettaisikin lähteä... Pitkäperjantain kai aina pitää käydä pääsiäisaamun edellä? Ketkä kaikki Herra on valinnut ristinpuuhun, kuolemaan kansan syntien takia?

Hänen ei kauan tarvinnut odottaa: ajomiehenä haavoittuneiden jonossa tuli Alma käymään entiseen kotiinsa. Siitä oli jo viikko, kun se kauhea oli tapahtunut ... Ei hän tietänyt, että Lennartti olisi ollut missään mukana, tai mitenkään vastustanut punaisia järjestysmiehiä. He olivat, hän ja Lennartti koettaneet pysyä aivan erossa kaikesta. Sitten lauantai-aamuna tuli kaksi vierasta etsimään aseita ja vaikkeivät he mitään löytäneet, pyysivät he, että agronomi tulisi esikuntaan. Alma oli heti pelästynyt ja tahtonut lähteä mukaan. Jospa hän olisikin silloin lähtenyt, niin ehkä se olisi jäänyt tekemättä, tai olisivat ne ampuneet heidät molemmat. Mutta Lennartti ei ensinkään pelännyt ja pyysi vain vaimoaan pysymään tyynenä. Alma kysyi miehiltä, koska hänen miehensä tulee takaisin. »No, kyllä te hänet pian saatte!» Niin he sanoivat ja tarkoittivat asian jo silloin omalla tavallaan. Hän kuuli kyllä laukauksia, mutta niitähän kuului niin usein. Puolta tuntia myöhemmin, kun hän tuli portaille, huusi hänelle punakaartilainen alhaalta rannasta: »Korjatkaa pois tuo raato tuosta.» Sillä lailla hän sai tietää miehensä kuoleman ... Mutta ne eivät sitten antaneetkaan pois ruumista, hän ei edes tietänyt missä se nyt oli. Hän oli tarjonnut siitä rahaa, hän oli itkenyt ja rukoillut. Sillä ainoa mitä hän enää pyysi, oli saada miehensä ruumis. Mutta sitä armoa ei ollut vielä kuulunut. Viikon hän oli juossut, rukoillut, valvonut. Hän ei enää jaksanut. Kuolemaa hän oli odottanut päästäjäksi tuskistaan. Hän kuitenkin yhä eli. Kotona ei hän voinut olla, kaikki muistutti siellä liiaksi heidän onneaan. Hän tarvitsi työtä ja unohdusta. Täällähän oli sairaala... haavoittuneita ...

— Punaisia! pääsi Riikalta. — Etkö tiedä, että ne ovat pelkkiä punaisia.

Alma makasi vanhassa kapeassa vuoteessa, josta hän onnellisena morsiamena niin hiljan oli lähtenyt, ja tuijotti eteensä. Hänen silmistään kuvastui autius ikään-

kuin hän olisi nähnyt koko vainajien valtakunnan, nuo miljoonan miljoonat ihmiset, jotka vuosituhansien kuluessa olivat haavoittaneet, haavoittuneet ja sitten nukkuneet pois.

— Kuolemassa ovat kaikki valkoisia, sanoi hän.

Hänellä oli kuumetta, mutta hän vain ikävöi uutta työtänsä. Koko maan piirin päällä ei hänellä ollut muuta pelastusta kuin tämä yksi: lieventää kärsimystä, yhdentekevää kenen. Hän ei tahtonut odottaa parantuvansa hän tunsi paranevänsä ainoastaan tässä rakkauden työssä.

— Sinä vietkin sitten haavoittuneille viinin, sanoi Riikka. — Olen luvannut toimittaa sen heille.

— Minä vien. Katsotaan samalla matkalla haudan paikka minulle ja Lennartille.

Riikka läksi esikuntaan pyytämään passia itselleen ja sisarelleen. Tuunan portilla astui nuori punakaartilainen keskelle tietä.

— Lupalappu? sanoi hän ottamatta paperossia hampaistaan.

— Menen juuri hakemaan.

— Ja mihin nyt sitten on asiaa?

— Sanon sen esikunnassa.

— Paras sanoa yksintein tässä.

— Ettehän te voi passia antaa.

— Mutta minä voin sanoa kannattaako sen asian vuoksi vaivata esikuntaa.

Suuttumus nousi kuin humala Tuunan tyttären päätä kohden, tuntuen koko ruumiissa. Silmänräpäyksen aikana hän päätteli, että kääntyy takaisin, ei hän rupea olemaan noiden armoilla.

— Minulla on asiaa kirkkoon.

— Helkkarissa, kirkkoon! Näin arkena. Minä lähdenkin mukaan...

Riikka meni hyvin kalpeaksi ja yritti astua pistimen ohitse. Nuoren punakaartilaisen sanat eivät olleet niin ärsyttävät kuin ääni, millä ne lausuttiin.

— Me pidämmekin helvetinmoiset hauskat.

Sydän jyskyttäen pääsi Riikka miesten ohitse. Hän kuuli, että naurettiin ja että kivääri paukahti. Hän näki

myöskin, että lumi jonkin matkan päässä pöllähti. Nyt huudettiin hänen takanaan.

Joko sanotte asian, tai lasketan lävitsenne.

Riikka pysähtyi.

Minä noudan kirkkoviiniä teidän haavoittuneillenne.

Miehet vastasivat naurulla ja laukauksilla. Järven takana jysähti samassa hetkessä tykki. Riikka Tuunasta tuntui siltä kuin se olisi vastannut hänen puolestaan. Eino-Ilmarin äänen hän taasen oli kuulevinaan ja hymy puhkesi hänen kasvoilleen. Kummallista tämä oli. Siellä, missä tykki puhui, oli kaikki mitä hän maailmassa omisti. Sellainen oli aika, että ihmisen täytyi iloita, kun kuuli tykin jyrinän. Sellainen oli aika, että rakkaimmat ihmiset puhuivat surmanaseiden kautta. Jotakin rukouksen hartaudesta oli Riikan mielessä, kun hän siinä kiväärien ja tykkien paukkuessa asteli tuttujen vainioiden halki. Ampukoot läpi — ykskaikki. Totuuden sotajoukko likenee.

Ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa.

Voima läksi noista säkeistä.

Mäkimatkan makasiinin portailta tulivat tielle molemmat vartijat.

— Minä vasta menen noutamaan passia, selitti Riikka Tuuna. — Olen luvannut toimittaa jotakin teidän haavoittuneittenne hyväksi. Puhun asian likemmin esikunnassa.

— Se on puhuttava tässä.

— Me ei kaikkien turhien tähden päästetä esikuntaan.

— Isäni on kirkkoväärti, mutta kun hän on vanha, niin minä ... Me vastaamme kirkon tavaroista. Minä olen luvannut viedä viiniä haavoittuneille.

— Ohoo ...

— Hiidessä, tuokaa meillekin ryyppy.

Tykin jyrähdys tuli taasen kuin tilattuna Riikan avuksi. Se kuului nyt likempää kuin äsken.

— Meikäläiset ne siellä vain harjoittelevat, sanoi toinen miehistä.

Riikka katsahti häneen. Mitä tuo puhui — punaistenko tykki.

He eivät enää estelleet.

Tienhaarassa seisoi kaksi poikasta punaisissa nauhoissa ja täysissä varustuksissa. Salenjuksen Mikko ja Ahvenainen taluttivat lehmää. Työväentalon edustalla seisoi paljon hevosia ja miehiä. Kaikki olivat outoja Tupakansauhu tuli kauas tielle. Pojat tähtäsivät varikseen aidanseipäällä. Hevoset seisoivat päät riipuksissa märkinä raskaan ajon jälkeen. Niiden edessä ei ollut korttakaan. Heinäkuorma näkyi kuitenkin lähestyvän pappilan puukujan päässä. Keneltähän se oli tällä kertaa otettu. Pam! Varis lähti lentoon ja pojat ryhtyivät uusiin toimenpiteisiin. Riikka kävi miltei iloiseksi, kun näki Salenjuksen astuvan ovesta. Olipa hän oman kylän miehiä. Kitskin ilmestyi näköpiiriin. Hän oli taitanutkin tulla Riikan jäljessä. Salenjuksen vaimo näkyi komentavan ammuskelevia poikia. »Pankaakin pois, ammutte vielä ihmisiä ... Kaikki tässä näyttävätkin mahtiansa. Taidattekin olla niitä, jotka kulkevat varastelemassa. Oletteko ottaneet meidän isän patiinit...» Riikka Tuuna puhui Salenjukselle asiansa ja läpi tupakoivan miesjoukon kulkivat he sisään. Portaat ja permannot olivat niin liukkaassa liassa, että täytyi varoa kaatumasta. Eteisessä, pitkällä vanhanaikaisella sohvalla, joka vielä hiljan oli ollut Paanasen salissa, makasi kummassakin päässä mies, käsi niskan alla, suu ammollaan. Juhlasalista juoksi koira, suuri luu hampaissa. Eteisen toisella kulmalla ikkunan ääressä pelattiin korttia. Oljilla makasi sielläkin miehiä. Tulitikku rupesi kytemään pahnoissa, joku polki risaisella kengällä sen sammuksiin. Juhlasalista tuli mies, käsi siteessä. Tultiin ja mentiin, ovet läiskivät, savu lainehti vedossa, kuorsattiin, puhuttiin puhelimessa, luettiin ääneen. Pam! kuului ulkoa. Pam-pam-pam!

— Vielä noita pannuja poorisee
tuolla Suomen sydänmailla ... !

Se, joka tätä lauloi, veti kaikella voimallaan alas uudinta juhlasalin ikkunasta. Mitä varten? Riikka ja

Alma Tuuna olivat aikoinaan kutoneet ja lahjoittaneet nuo uutimet. Outoja kaupunkilaisnaisia makasi penkeillä, joita oli asetettu rinnakkain. Yksi kampasi hiuksiaan. Yksi haukotteli, venytteli itseään ja nousi sitten seisomaan, hänellä oli hyvin korkeat ja hienot kengät, ei käsittänyt, että ihmisen jalka sellaisiin mahtui. Tupakanhajuun tuoksahti yhtäkkiä makea lihakeiton lemu ja läpi voimakkaan vedon purjehti esiin suuria ruokavateja. Joku mies toi sylissään polttopuita ja kuului, latoessaan niitä uuniin, kehuvan naisten vaatteita. Mistä nuo tuollaiset turkit olivatkaan ... nahka päälläpäin ja vuori silkkiä.

Vihdoin viimein seisoi Riikka esikunnassa ja Salenjus selitti hänen asiaansa. Sohva, joka ennen oli ollut Somerilla Toivon huoneessa, oli nyt täällä. Sylvin kaunis orvokkityyny pään alla makasi Kemppainen kuorsaten. Yhdessä kulmassa huonetta oli läjässä puhtaita liinavaatteita, uusia naisten kesähattuja, taulu, joka esitti kahta tappelevaa metsoa, hopeiset haarakynttilänjalat ja keittoastioita. Kemppaisen rinnalta kiilsivät kultavitjat. Missä Riikka oli ne nähnyt? Unessaankin pusersi humalainen kättään vitjojensa ympärille.

— ... rintamalla on asema meikäläisille mitä edullisin, luki joku keittiössä lujalla äänellä.

— Kyllä ne tarttee päästää, selitti Salenjus, seisoen pöydän edessä, jolle paperien ja karttojen päälle oli pantu suuri tarjotin voileipää ja kylmiä makkaroita. — Maahisten emäntähän aikoo tykkänään antautua hoitamaan haavoittuneita.

— Jaa-a. Pukin tekee mieli kaalimaahan.

— ... asema pääasiassa ennallaan, ellei oteta lukuun erinäisiä joukoillemme menestyksellisiä etulinjatoimia.

— Rouva Juuri siellä tuskittelee, ettei tule aikaan. Sehän on se laupeudensisar ... se Lipponen ... saattanut itsensä siihen tilaan, ettei kykene auttamaan.

— ... sellaisten joukkojen kuljettaminen Suomeen taktillisesti mahdottomuus. Niin ollen on huhu saksalaisten joukkojen tulosta kerrassa tuulesta temmattu ja levitetty yksinomaan provokatsionitarkoituksessa.

— Me otamme itse haltuumme kirkon ja noudamme

itse, helvetissä, sairaillemme viinit. Mitä me siihen tarvitsemme porvareja.

— No, kun se on tälle neidille se kirkko niin kaikki kaikessa... Antaa hänen nyt pitää ne avaimet, saammehan me ne häneltä, kun tarvitsemme.

— Minä otan tytön vastuulleni, sanoi Kits röyhkeästi — Kyllä minä katson, että pysyvät tallella sekä avaimet että tyttö.

Mitä tiesi se katse, jonka otsatukkaiset vaihtoivat keskenään? Mies, joka istui pöydän ääressä, kävi toisella kädellään kiinni voileipään, toisella makkaraan. Keittiön ovi avattiin ja Elviira kantoi sisään savuttuneen kahvipannun. Riikka tunsi mummovainajansa kuparisen pitopannun, se veti viisikolmatta litraa. Keittiön nurkassa oli kaksi mahtavaa maitotonkkaa.

— ... ei mikään peto ole niin julma kuin porvari, kun sen kukkaroon kosketaan, kuului avonaisesta ovesta.

— Täällä on tällä kertaa niin paljon kulkevaa joukkoa, piti Salenjus yhä puoliaan pöydän ääressä, — että vaikka rupeaisivat rosvoamaan kirkkoa. Pietikkakin aina teroitti, ettei pidä päästää vallankumousta rosvoamiseen.

— ... tuomioistuimella istuu ihmisyyden ja oikeuden vartija — ei luokkaparpa-parpa-luokka-parparismin lohikäärme...

— Ei, kyllä sakki kurissa pysyy, kun pidetään. Kirkon avaimet on ehdottomasti tuotava. Ja mitä siihen sairaanhoitoon tulee, niin on meillä esimerkkejä, että porvarilliset ovat myrkyttäneet potilaita ...

— Niin, mutta minä takaan nämä Tuunan tyttäret.

Nyt kuului pätkä puhelinkeskustelua.

— ... ne saatanan perkeleet eivät lähde... Ja tarvitaanhan täälläkin. Niin, eihän kukaan lahtarien jalkoihin tahdo jäädä ... Jaa, naulaavat jäsenkirjan otsaan ... kyllä se täällä tiedetään ... Täällä ei ole mitään ... tarvitsee saada kaikkea. .. kuularuiskuja, miehiä, tykkejä ... Se on saatanan valhe... Kuularuiskuja pitää saada ... !

Koko humu työväentalolla oli yhtäkkiä hiljennyt ja kaikki kuuntelivat puhelinkeskustelua.

Se oli selvästi hätääntynyt ja hätääntyminen tarttui

kuuntelijoihinkin. Riikka Tuuna sai passiliput käteensä ja tunkeutui Johan Kitsin johdattamana läpi väkijoukon. Kaikki olivat päässeet jalkeille ja puhuivat yhtaikaa. Savupilvien takaa näkyi kiihtyneitä kasvoja ja palavia silmiä. Naiset vetivät ylleen päällyskenkiä ja turkkeja. Kesken kaiken kannettiin sisään kopallinen kananmunia ja joukko miehenkouria ojentui niitä kohden ikäänkuin ne olisivat olleet omenia. Pam-pam! — Joko tuo Salenjuksen Mikkokin nyt ampui? Kuului kavionkapsetta ... Tuunasta päin tulla hölkötti mies ratsain, minkä hevonen pääsi. Eläimen huohotus kuului kauas. Ahvenainen jakeli heiniä niille hevosille, jotka seisoivat talon edustalla. Hän jäi tuijottamaan tulijaan. Portaille lappoi kansaa sisältä. Sieraimet verissä, vaahtoa kupeilla juoksi hevonen, selässään kaartilainen, Riikan ja Kitsin ohitse. Järven takana jyrisi.

— Tuo on valkoisten, sanoi Kits. — Tuo on punaisten.

Kun vartijat nyt tulivat heitä kohden, selitti Kits, että hänet oli lähetetty vartioimaan tätä neitiä. Ääneti astelivat he tietä, joka illan tullen vetäytyi jäähän ja murskautui askelten alla ikäänkuin olisi poljettu lasihelmiä. Takaa kuului humu työväentalolta, edessä oli iltarusko, joka kuin tulipalo hohti yli Kankaan kirkonkylän. Hautausmaan päällä paloi iltatähti ja kun tarkemmin katseli taivasta, näki sinisessä paljon pieniä tähtiä. Riikka olisi tahtonut sanoa Kitsille jotakin ystävällistä, mutta hän ei löytänyt mitään sopivaa.

Kun he pääsivät Tuunan riihien kohdalle, hiljensi Kits askeliaan, Riikka pelästyi jo, että hän aikoo sanoa sitä mitä ei hän tahtonut kuulla ja loittoni, selkä suorana, toiselle puolelle tietä.

— Neiti, sanoi Kits, — älkää pelätkö. Niillä on rumat aikomukset. He ovat säästäneet teitä ... te voitte arvata mitä ne aikoivat. Te olette ärsyttäneet heitä ylpeydellänne. He ovat riidelleet teistä. Niin kauan kuin oman kylän miehiä vielä on täällä, eivät n e koske, mutta n e pakotetaan rintamalle.

— Ettekö te voi toimittaa minulle asetta? kysyi Riikka.

— En. Mutta minä pysyn teidän likellänne ja ammun teidät, jos se on välttämätöntä.

— Se on hyvä.

Tuunan portilla virkkoi Kits jäykkänä:

— Te ette astu askeltakaan, paitsi minun valvontani alaisena. Katsokaa, pojat, ettei tämä neiti ja hänen sisarensa lähde minnekään ilman minua.

Punakaartilaiset tekivät kunniaa ja pistinten välitse astui Riikka kotiportistaan.

Ilta oli punertavan hämärä. Navetassa lypsettiin. Läpi hikisten lasien valaisivat kattolyhdyt mustia tauluja lehmännimineen ja laihtuneiden eläinten harvenneita rivejä. Ei ollut niille muuta antamista kuin olkia. Ne puhalsivat tuoksuttomia korsia kohti väsyneen henkäyksen ja ammuivat hoitajiaan kohti.

Mikä siellä jäällä taas ajaa kuin viimeistä päivää? Pakenivatko ihmiset? Etteihän vain olisi ollut paras lähteä pakoon täältäkin. Ja tulipalokin näkyi taas. Missähän tuo oli?

Vastenmielisesti tulivat tytöt nostamaan sairasta emäntää. Se kävi tänään helpommin, kun Maahisten emäntä oli auttamassa.

— Mitenkähän se teidän isäntä oli valmistettu lähtöön? sanoi kirkko väärti tyttärelleen, istuen alusvaatteisillaan sänkynsä laidalla.

— Lennartti oli niin hyvä ihminen, sanoi Alma, istuen tuijottamassa eteensä.

— Mutta ei hän mikään kristitty ollut.

— Hän oli niin hyvä, toisti nuori leski ja hänen kyyneleensä alkoivat taasen vuotaa.

— Valmiina täytyy olla, sanoi vanhus. — Valmiina vaikka ristinkuolemaan. Senhän meidän Herrammekin kärsi.

Kaikki vaikenivat ja vanhuksen viime sanat jäivät soimaan huoneessa.

Kissa sai maitoa keittiössä ja koira seurasi kateellisena syöntiä. Palvelustytötkin söivät, istuen kukin ääneti paikallaan. Riikka ja Alma kuivasivat astioita. Kaikki oli kuin ennen ja kaikki oli kuitenkin niin toisin.

Sisarukset juoksivat pihan poikki katsomaan, vieläkö tulipalo loimotti. Se oli levinnyt laajalle pitkin taivaanrantaa. Koira rupesi haukkumaan. Järveltä kuului ajoa ja kylässäkin liikuttiin levottomasti. Kuului laukaus.

Niinkuin entisaikoina nukkuivat sisarukset kovissa,

kapeissa vuoteissaan. Riikka näki alati edessään Arvon, Eino-Ilmarin ja Ollin ... Milloin he seisoivat tähdäten, milloin he heittäytyivät maahan, milloin he makasivat hangella. Näkeekö hän heitä koskaan? Etteivät he vain joutuisi rääkättäviksi. Poltti ja pakotti, kun sitä ajatteli. Yhden kerran jos saisi nähdä Arvon ja kuulla, että hän on todella antanut anteeksi... Mutta jos hän palaa vanhingoittumattomana ja jos hän vielä muistaa entisiä aikoja, niin silloin Riikka tahtoo tulla hänen omakseen. Ei mikään enää pidätä häntä. Mutta se onni olisi liian suuri. Alma ei saanut silmistään, miten Lennartti makasi rantatöyräällä rinta veressä, vaatteet ryöstettyinä. Miksei hän ollut mennyt mukaan, että olisivat ampuneet heidät molemmat? Hänen ei olisi pitänyt kuulla Lennartin kieltoa. Ja minne he nyt olivat hänet panneet? Olivatko he upottaneet hänet avantoon, vai viruiko hän jossakin kauheassa ruumisläjässä? Mikseivät he antaneet häntä pois? Alma oli tarjonnut heille rahaa — tahtoivatko he enemmän? Hän painoi käsivarren suutaan vasten, jottei huutaisi.

— Nukutko? sanoi Riikka.

— En. En saa silmistäni kuinka hän makasi siinä lumella. Hän oli vielä lämmin. Suuri verilätäkkö jäi siihen...

— Muistatko untasi. Sinähän näit valkoisen linnun putoavan lennosta.

— Se putosi sinun eteesi.

— Minun?

— Niin. Kukahan sinulta kaatuu?

— Koetetaan nukkua.

Mutta he eivät kumpikaan nukkuneet, vaan laskivat kellonlyöntejä. Etteihän vain Eino-Ilmari yrittäisi kotiin. Silloin häntä ei mikään pelastaisi punakaartilaisten käsistä. Eino-Ilmari oli niin uhkarohkea.

Toki kerran loppui yö.

Kirkkoherra Nahinen vietti nykyään aikaansa hakkaamalla puita. Hän seisoi vuokraajan vajassa ja iski, valkeat pitkät kädet kirvesvarressa, kaikin voimin puunsydämeen. Jota kovempia, oksaisempia pökköjä, sitä enemmän hänen makunsa mukaista. Vuokraajan oh pitä-

nyt kuljettaa hänelle kaikki ikivanhat, jättiläiskokoiset koivuntyngät riihen luota. Niiden kanssa hän taisteli Kokonaisia pinoja kauniita heliseviä halkoja hän jo oli saanut käsistään. Visa murtui hänen tahtonsa mukaan mutta hänen sydämensä ei taipunut eikä murtunut. Se kysyi ja niskotteli. Se ei tahtonut tyhjentää kalkkia, joka oli sen eteen asetettu. Hiki pisaroi Kankaan kirkkoherran otsalta, hiki valui pitkin hänen jäseniään. Hän ei sitä tuntenut, hän kamppaili uppiniskaisen sydämensä kanssa. Hänen rakkaansa näkivät hänen hätänsä, he eivät milloinkaan jättäneet häntä yksin. Jeremias pysytteli aina hänen läheisyydessään — isä sen kyllä huomasi — ja Anna-Liisan kasvot ilmestyivät tuon tuostakin ikkunaan. Hellyys niin rajaton kuvastui hänen silmistään, kun hän juoksi pyytämään miestään ruualle, ettei kirkkoherra uskaltanut häneen katsoa. Olisi ollut helpompaa, jolleivät nuo ihmiset olisi olleet niin rakkaat. Heidän tähtensä oli sydän heikko. Saattoiko olla Jumalan tarkoitus erottaa heidät? Miksi hän säästäisi heitä, kun ei säästänyt ainokaista poikaansakaan.

He olivat aikaisemmin ajatelleet pakoa, mutta kirkkoherra oli jo tykkänään heittänyt sen mielestään. Anna-Liisa yhä suunnitteli sitä yökaudet. Hän sommitteli valepukuja, hän mietti piiloutumista heinälatoihin, heinäkuormiin, vinnille, kirkon kellariin, vanhaan tuulimyllyyn ... Hänen miehensä nukkui halonhakkaajan sikeää unta. Olipa se onni, että hän nukkui. Tässä hän vielä nukkui, tässä olivat hänen kätensä, tässä hänen rintansa. Saattoiko olla mahdollista, että joku yritti nostaa kätensä Jumalan pyhää vastaan? Saattoiko Jumala sen sallia? Jumala oli lähettänyt enkelinsä vankityrmäänkin vapauttamaan valittujaan. Tässäkin voi tapahtua ihme.

Kun Riikka Tuuna ja Alma Mäkimatka tulivat pappilaan, juoksivat pikkutytöt heti heitä vastaan.

— Meillä on käynyt varkaita, toimitti Lyydia kuiskaten. — Isän vitjat ovat poissa, paksut kultavitjat... Ja hopealusikoita on kadonnut... Varmaan punakaartilaiset ovat ottaneet, kun ovat käyneet täällä hakemassa aseita.

— Mutta jos he tulevat ottamaan isää, kuiskasi Haa-

gar, kädet Riikan kaulassa, — niin minä lyön, minä lyön niin paljon kuin jaksan.

— Me vartioimme isää. Ne eivät uskalla tulla, kun me olemme tässä. Mutta sitä ei saa sanoa isälle, sillä isä lähettää meidät pois.

- Jere hakkaa isän kanssa.

— Isän kädet ovat aivan kipeät.

— Mutta äiti sanoo, että pitää näyttää iloiselta, ettei tuota isälle surua.

- Äiti nauraakin usein.

— Ei pidä sanoa, että me olemme kertoneet.

— Uskooko täti, että he voivat tulla ja ottaa isän?

— Ole vaiti, he eivät uskalla, kun me olemme tässä.

Puunhakkuu lakkasi yhtäkkiä. Silloin pikkutytöt vaikenivat ja johdattivat vieraansa sinne missä isä seisoi auringonpaisteessa, vuotavien räystäiden alla.

— Mikä ilo! lausui kirkkoherra hymyillen ja ojensi molemmat kätensä sisaruksia vastaan.

Hän ei kuitenkaan voinut antaa heille muuta kuin sormensa, sillä kämmenissä oli suuria, kipeitä rakkoja.

— No, mitenkä te olette päässeet tänne? ... Jaa, teillä on mukana saattaja ... Olipa se ilo! Mutta Alma ... mitä tälle nuorelle emännälle on tapahtunut?

Alma alkoi väristä eikä saanut sanaa suustaan. Riikka vastasi hänen puolestaan.

— Lennartti Mäkimatka on murhattu. Tulivat hakemaan aseita, veivät jäälle ja ampuivat.

Kirkkoherra nojasi molemmin käsin kirveenterään, jonka hän oli lyönyt kiinni pölkkyyn. Sininen kalpeus kulki hänen kasvojensa yli ikäänkuin hän olisi läpikäynyt murhatun kohtalon omassa lihassaan.

— Ja nyt aikoo sisareni mennä hoitamaan punaisten haavoittuneita.

— Miten? sanoi kirkkoherra ja nosti päänsä.

— Eivät ole vielä antaneet takaisin ruumista. Sisareni aikoo mennä hoitamaan punaisten haavoittuneita.

— Niinkö?

Alma nyökäytti päätään. Myöskin kirkkoherra jäi nyökäyttämään päätään ja oikaisi itsensä suoraksi.

— Vapahtajamme olisi teihin tyytyväinen, sanoi hän sitten ja laski kätensä Alman laihtuneelle olkapäälle.

Ei enää puhuttu. Aurinko paistoi, vesipisarat tippuivat räystäästä ja varpuset raksuttivat navettapihalla.

— Menemmekö sisään? sanoi kirkkoherra.

— Pyydän kiiruhtamaan! huusi siihen Kits, astellen edestakaisin matkan päässä.

Lapset noutivat paikalle äidin. Hänen ja Alman kyyneleet vuotivat vuolaina yhteen. Riikka Tuuna ja kirkkoherra seisoivat kyyneleettöminä.

— Pyydän kiiruhtamaan! toisti Kits.

Niin ojensivat siis naapurukset toisilleen kätensä ja erosivat. Tien mutkassa kääntyivät Tuunan tyttäret ja näkivät kirkkoherran yhä seisovan auringonpaisteessa havutukkinsa ääressä, ympärillään Anna-Liisa ja lapset. Yhtäkkiä teki kalpea mies kädellään merkin ja taipui poikansa puoleen. Jeremias juoksi viemään lähteville sanaa isältään. Silloin astui punakaartilainen nopeasti portilta ja ojensi pistimen poikaa vasten.

— Mitä se on, että vangittu lähettelee sanoja! ärjyi Kits.

Jeremias Nahinen seisoi pelottomana pistimen edessä ja katsoi punakaartilaiseen.

— Te ette tiedä keneltä minulla oli tuolle toiselle naiselle sanoma. Jumalalta. Naurakaa te vain, mutta Herra ei enää kauan anna itseään pilkata.

Samassa hän lensi tuparakennuksen seinää vasten. Punakaartilainen oli pistimensä lappeella lyönyt häntä.

— Mitä te siellä töllistelette! ärjyi Kits naisille. — Menkää, menkää.

Riikka ja Alma kiiruhtivat eteenpäin. He kuulivat yhä Jeremiaksen äänen ja pelkäsivät hänen puolestaan. Kirkon edustalla sanoi Kits naisille:

— He epäilivät minua jo. Älkää viipykö kirkossa.

Mutta niin pian kuin Riikka astui sisään kirkon portista, unohti hän varoituksen, sillä iänikuisesta tottumuksesta vangitsivat hänet heti kirkkoväärtintoimet. Kyllä olivat paikat siivossa!

Kokonaisia hevoslaumoja oli syötetty aidan takana eikä mitään siistitty. Ja eikö ollut jätetty jyväpussejakin tänne — ja vielä puhuttiin viljanpuutteesta ja kaluttiin talot niin puhtaiksi, etteivät omat lehmät viljaa nähneetkään. Ja sitä tupakanpätkien paljoutta. Ja mitä

tämä oli? Eikö ollutkin joku junkkari viskannut rikki ruutua! Sakariston ikkuna oli rikki ja kirkkoonkin oli tähdätty. Itse alttariin oli tähdätty. Ja osattukin. Kivi löytyi alttariaitauksen sisäpuolelta, minne se oli kimmahtanut. Suuri kivi. Riikka seisoi ja käänteli kiveä käsissään ja kipeä viha kiersi hänen mielessään. Pian oli pääsiäinen käsissä, mustat liinat oli vaihdettava valkoisiin ja tällaista tapahtui. Mutta nyt olikin valheen hetki ja pimeyden valta. Riikka piteli yhä kiveä kädessään näyttääkseen sitä sisarelleen, mutta Alma oli jo suullaan penkkipöytää vasten eikä kuullut eikä nähnyt. Kellarissa tuli uutta harmin aihetta: ehtoollisviiniä oli juotu, lukkarin tekoako se taas oli? Riikka toivoi hetkeä, jolloin saisi ottaa lukkarin kovalle. Lukkari ei pelännyt mitään, kun kirkkoväärti oh vanha ja veli poliisina. Täytyi saada kirkkoherra nuhtelemaan häntä. Vai olisiko täällä käynyt muitakin? Olisivatko ne käyneet ikkunasta? Juostiin nopeasti ylös sakariston portaita ja Kits astui sisään. Käsissään viini riensi Riikka hakemaan sisartaan kirkonpenkistä. Sulkiessaan kirkon oven muisti hän yhtäkkiä asian, jonka hän hetkeksi oli unohtanut: että oli punakaartilaisten aika ja että hän ehkä viimeisen kerran näki vanhan kirkkonsa. Ei kuitenkaan enää ollut mahdollista palata polvistumaan alttarin juurelle. Ei ollut aikaa ajatella menneitä eikä tulevia. Kuullessaan kirkon avaimen tuttua ruostunutta vikinää Riikka silmänräpäyksen kestäessä tunsi muistojen tulvehtivan lävitseen. Sitten näki hän kolme kaartilaista, jotka olivat tulleet vaatimaan häneltä avainta. Hän vei nopeasti kätensä ylös pääntielleen. Saavat hänet tappaa ennenkuin hän sen antaa. Siinä se pysyy, saavat hänet tappaa, jos tahtovat sen ottaa. Suojellen kallista viiniä käsissään hän sivuilleen katsomatta astui miesten ohitse. Kits jäi selittämään. Vielä oli avain paikoillaan. Hän ei sitä anna, älkööt luulkokaan!

Puolenpäivän aikaan tuli Alma säästöpankin talolle ja sisar Hulta otti hänet vastaan. Rouva Juuri nukkui vielä ja sitähän ne tekivät ne muutkin morsiamet. Morsiamet — miksipä niitä muuksikaan saattoi sanoa. Eivät ne ainakaan sairaanhoitajattaria olleet, nimittäin van-

han ajan käsityksen mukaan. Näkihän sen heidän hatuistaankin, tuossahan niitä oli pöytä täynnä. Täällä sitten kyllä pantiin päähän valkoinen huntu ja suurin osa päivää menikin sen hunnun järjestämiseen. Somerilta tuotiin viime viikolla peili, sen edessä ne seisoivat. Venäjälläkö pidettänee haavoittuneita hoitaessa huntu, joka ulottuu vyötäisille asti — ei sitä suomalaisten järki käsitä, kuinka sellaisessakin voi tehdä työtä. Mutta eiväthän nämä työtä teekään, vaatettavat itseään vain. Rouva Juurikin jo suuttui ja sanoi, että hän lähettää pois nämä »toussut» ja ottaa maan-ihmisiä sijaan. Lakaisevathan ne toki edes lattiat ja pesevät käärerievut. Täytyy näet pestä ja käyttää vanhoja uudelleen, kun eivät ole toimittaneet sidetarpeita, haavoittuneita vain aina lähettävät, lisää ja lisää. Ei täällä mitenkään tahdo jaksaa, vaikkeivät nämä olekaan vaikeimmin haavoittuneita. Mutta niihin on tullut haavakuumetta, kun ei ole ollut hoitoa. Ja niitä on nyt jo viisi tuolla vajassa ... Ruumiina, mitäs muuta. Tässä toissapäivänä sattui se kauhea tapaus, että yksi pyysi pappia. Se oli jo vanhempi mies ... tuolla se makasi takahuoneessa. Hän huusi niin että kuului tänne asti. Mutta rouva Juuri vain sanoi, että hän hourii ja ettei sellaisten puheita tarvitse kuunnella, ja kai sen tietää, että ihminen houriikin, kun on yli neljänkymmenen yhden asteen kuume. Mutta hoitajia ei Fiina päästänyt lähellekään, mitä lienee hänelle antanut, koska hän sitten vaikeni ja illalla kuolikin. Eivät nämä yleensä pappia kysy, kostaa ne vain lupaavat. Yksikin selitteli, että alettiin väärästä päästä, kun alettiin ihmisyydestä: olisi pitänyt oikopäätä tappaa jokikinen porvari viisivuotisiin lapsiin asti.

Tämän kaiken sisar Hulta kuiskauksena antoi tulla yhdessä hengenvedossa, ikäänkuin hänen sydämensä olisi ollut pakahtumaisillaan kyllyyttään.

— Jaa, tämä on se viini. Pitääpä tästä ottaakin eroon joku määrä, että on antaa sellaisille oikein kipeille. Muuten Fiina juottaa kaikki niille, joista hän pitää. Täällä on niitä muutamia, joita hän erikoisesti suosii ja ne ovat kaikkein terveimpiä. Niin kuin se muuan Ronkanen, jolla ei ole muuta vikaa kuin haava jalassa. Sellainen oikea jätkä ... ja hänen vieressään tämä lojuu,

muka rauhoittaakseen hänen hermojaan. »Tuu-tuu lasta!» hän panee ja nousee miesten viereen sänkyyn. Se rauhoittaa heitä, hän sanoo. Ja tätä pitää katsella! ... Niin että minä otan vähän tästä viinistä taakseni. Mutta sitä ei Alma vaan sano hänelle. Sillä siitä sitä melu nousisi! Hän lyö korville ... Sentähden ei täällä kukaan oikea ihminen pysy. Onhan näitä kylän naisia komennettu tänne auttamaan, oikein esikunnan kautta, mutta ne eivät pysy. Tuo Lipponen on kuitenkin paras. Hänen on käynyt hullusti ja hän on nöyrtynyt. Hän se nytkin pesee lattiaa ... Mutta ei tämä sairaala ole näytettävässä kunnossa. Joka huoneessa vain pyritään polttamaan tupakkaakin, tuollakin, missä nyt sairaimmat ovat.

— Minä tahtoisin sinne, missä enimmän kärsitään, sanoi Alma.

— No, kyllä sinne pääsee. Eiköhän rouva Juuri nyt ole kiitollinen, kun saa apua, vaikka hän alussa kielsi ruustinnalta ja opettajan rouvalta pääsyn.

He tulivat haavoittuneiden luo.

Tupakansavun seasta näkyivät vuoteet likaisine päänalaisineen ja kasvoineen, joista toiset olivat sidotut. Toiset sairaista istuivat, toiset lepäsivät vaatteet yllä, toiset olivat vuoteessa, jotkut söivät. Uunin edessä seisoi suuri nokinen kahvipannu, nurkassa oven luona kohosi läjä likaisia vaatteita ja verisiä rääsyjä. Kaksi huntupäätä tyttöä kokosi astioita. Paperossinpätkät litistyivät heidän hienojen kenkiensä alla.

Puhe lakkasi, kun outo mustapukuinen nainen ilmestyi sairaanhoitajattaren kanssa ovelle. Ainoastaan astiat helisivät ja toinen tytöistä hyräili jotakin. Hulda Nurminen läheni liioitellun ystävällisenä vuoteita.

— No, Kirjorinta, mitenkäs nyt on? Tässä saatte uuden hoitajattaren. Tämä haavoittui tämä Kirjorinta ojassa. Hän oli heittäytynyt ojaan ja pistivät olkapäihin. Mutta me paranemme jo pian. Uhkaavat lähettää Kirjorinnan uudestaan rintamalle. Vaikka mies sanoo, ettei siitä tule mitään. Tällä Seliinillä on vielä kuulia ruumiissa, niin minä vain luulen. Pitäisi saada lääkäri, ei niille kukaan meistä mitään voi. Haavat parantuvat, mutta terveyttä ei tule. Kyllä siellä on kuulia. No, ainakaan ei sitten lähetetä rintamalle, onhan siitä se hyvä.

Seliini ei tahdo enää siihen leikkiin. Mutta tuolla nurkassa makaa Aarnio, ja se poika ikävöi takaisin sotaan Hän on siitä niin varma, että jos nyt nykypolvi uhraa muutamia satoja henkiä — kyllä niitä sentään on tuhansiakin, vaikka puhutaan sadoista! — niin tuleville sukupolville koittaa onnen päivät... Missähän asti se rintama muuten nyt kulkenee. Täytyy välttämättä saada katolle punaisen ristin lippu, ettei ruveta meitä pommittamaan. Kyllä ruustinna toimittaa lipun, kun vain saisi hänelle sanan. Se jäi silloin, vaikka siitä kyllä oli puhetta. Eihän nyt telefonissa pääse pappilaan Täällä tämä Virtala sai toissapäivänä vahingonlaukauksen, kun antavat aseet niin tottumattomiin käsiin. Lääkärihän siinäkin tarvittaisiin. Mitenkäs se muuten on, eikös tämä olekin Maahisten alueelta?

Maahisten emäntä oli Virtalan nimeä mainittaessa käynyt entistä kalpeammaksi. Kun hän ojensi kätensä miehelle, syöksyi veri hänen laihtuneille poskilleen. Hän muisti kesäyön, jolloin heidän uusi työväenasumuksensa oli palanut. Hän muisti, miten hän oli seisonut soittamassa hätäkelloja ja Lennartti oli tullut ja kantanut hänet sisään. Virtalaa epäiltiin tulipalon sytyttäjäksi. Ja Almalle oli viime viikon vaikeina hetkinä jonkin verran tullut epäilys, ettei Virtala ollut aivan erossa Lennartin murhasta. Ajatus oli ollut vain kaukainen ja perustelematon, mutta nyt yhtäkkiä hänen seisoessaan Virtalan kasvojen edessä, se kävi kiinteäksi.

— Tämä tulee tämä Maahisten emäntä hoitamaan haavoittuneita, laverteli sisar Hulta. — Se on kristillistä rakkautta se.

Rotevan miehen kasvoilla vaihtelivat ilmeet. Alma oli luullut saaneensa sydämestään voiton ja antaneensa kaikki anteeksi, mutta nyt täytti viha koko hänen olentonsa. Tuota miestä ei hän voi rakastaa, tuolle ei hän anna anteeksi! Hetkiseksi musteni maailma hänen silmissään ja hänestä tuntui siltä kuin hän olisi syössyt johonkin pimeään. Sitten sai hän kiinni sanoista, joita hän viime viikon aikana usein oli toistellut. Ne olivat pitäneet hänet pystyssä ja nytkin hän turvautui niihin. »Isä, anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä mitä he tekevät.» Hän tunsi taasen pohjan jalkojensa alla ja

näki päivänvaloa. He eivät tiedä mitä he tekevät... Hän pyyhki hikeä otsaltaan ja taipui Virtalan puoleen.

— Ehkä minä, lausui hän sitten sisar Hultalle — säänkin tämän sairaan, koska hän on Maahisten miehiä.

- Jahah, jahah, sepä mainiota, että saamme apua. Jahah, jahah. Täällä tarvitaan erikoisesti ihmisiä, jotka voivat tehdä sitä niinkutsuttua mustaakin työtä. Nämä tehtaalaiset ovat tottumattomia. Aijai, oletteko te porvarillisesta leiristä — ettehän vain käy myrkyttämään meidän sairaitamme? Sitä ne ovat tehneet... No, no, no, sitä parempi, jos on poikkeuksia... Viiniä, kirkkoviiniä, ehtoollisviiniä — antakaapas tänne! Hei pojat, tiedättekös ... ei, hsss, tätä onkin näin vähän! Esikunnassa sanottiin, että sitä olisi tynnyri ja käskettiin sinnekin lähettää. Tällä ei pitkälle potkita, tästä ei riitä kuin tuonne noille sairaimmille. Pikku Ronkaselleni minun täytyy viedä. Se on niin suloinen poika, saatte heti hänet nähdä. Kuinka monta yötä olenkaan valvonut hänen kanssaan ja koettanut rauhoittaa hänen hermojaan. Eihän täällä riitä yksin sairaanhoito, täytyy olla sielunhoitoa! No niin, hauskaa että tulitte. Käykää kiinni työhön nyt vaan. Varsinaisia pukuja ei meillä ole ollut, suuret esiliinat vain ja hunnut. Tämä huntu on oikeastaan meidän omaa muotiamme. Näin kerran Helsingissä suurissa sankarihautajaisissa venäläiset hoitajattaret ja oli heillä kaikilla hunnut. Se oli hyvin kaunista. On, näettekö, tärkeää, että hoitajattaret pukunsa kautta eroavat esimerkiksi siivoojanaisista. Minulla on ollut siitä paljon hyötyä. Enhän ole käynyt mitään kurssia, olen toiminut valtiollisella alalla. Mutta veljien kärsimys on pakottanut! Lääkärithän ovat melkein tykkänään kääntäneet meille selkänsä. Häpeä heille. No niin, huntuja on minun huoneessani. Kangas on harvinaisen kaunista, niinkuin näette. Me onnistuimme saamaan sitä aika paljon. Jossakin oli takavarikoitu... Hei pojat, tämä on hyvää tämä. Mutta eikö todella ollut enempää? Ei esikuntaan nyt liikene mitään. Paras, ettei näille terveemmille ensinkään kerro koko saaliista. Heidän kävisi vaan kateeksi, kun eivät voi saada... Tahdotteko kahvia? Hulta, tuo kupit. Hui! Olipa se jysäys.

Mistähän tuo nyt kuului? Täytyy välttämättä saada lippu katolle.

Eräänä päivänä seisoi Riikka Tuuna pihamaalla silitellen koiraansa. Joka miehen ystäväksi se rupesi, ei se seuraansa valinnut ja työväentalolla se nykyään asusti siellä oleskelivat kaikki kylän koirat, joita ei elintarvepuutteen tähden oltu hävitetty, siellä niillä oli herkkuja. Musti-ressusta täytyi kuitenkin pitää ja sitä taputella. Riikka Tuunassa oli nykyään niin suuri hellyydentarve, että hän hyväili eläimiä, kun ei hänellä ollut ihmisiä. Portilla kuului joku kysyvän punakaartilaisilta, oliko tämä Tuunan talo. Riikka veteli sormiaan yli koiran silkinpehmeiden korvien ja ajatteli jotakin onnellista ja suloista. Mikä hänen oli? Kylä oli täynnä hurjia miehiä ja hurjaa elämää, kuolema saattoi kohdata ensi silmänräpäyksessä, ja hän unohtui siihen koiransa luo, eikä silmänräpäyksen aikana muistanut mitään vaarasta ja onnettomuudesta. Unessa tunsi hän nykyään usein Arvon läsnäolon, näki hänen hiuksensa, silmänsä, huulensa, kätensä. Herätessä täytyi aivan punastua ... Nyt kysyttiin portilla, palveliko täällä joku tyttö, joka oli ollut venäläisen morsian. Mies toi venäläiseltä terveisiä tälle tytölle. Vieraspaikkakuntalaiset vartijat eivät tietäneet ja käskivät kysyä talosta.

Riikka tuijotti tulijaan. Koko hänen ruumiinsa jähmettyi, kun hän tunsi hänet Eino-Ilmariksi. Kylän ympärillä oli moninkertaiset vartijaketjut ja Eino-Ilmaria oli miesjoukoin etsitty pitkin pitäjää. Ja tuossa hän seisoo keskellä päivää, keskellä pihaa, punakaartilaisten silmien edessä. Lapsellinen parta, jonka hän oli kasvattanut, ei häntä paljoakaan muuttanut.

— Kyllä täällä palveli sellainen Milja-niminen tyttö, sanoi Riikka. — Mutta hän läksi jo syksyllä pois. Hän kuuluu asuvan Kemppaisen muorin mökissä. Menette tuonne noin ja kysytte Kemppaisen muorin mökkiä.

— Eikö ensin saisi ruokaa talosta?

— Täältä on kaikki niin viety.

— Kai täällä nyt jotakin on. Piru vieköön, kyllä minä tässä kaskeakin osaan, jollei hyvällä anneta.

— Ottakaa sitten, mitä kysytte, jos aiotte ottaa omin luvin.

Punakaartilainen ei ole mikään rosvo.

Ajattelin vain, että ehkä siellä esikunnassa olisi ollut kaikkea paremmin.

Riikka pelkäsi, että hänen sydämensä lyönnit kuuluisivat. Hän asteli edellä ja vieras tuli perässä ylös kodin portaita. Mies istui keittiön penkillä ja Riikka toi pöytään ruokaa.

— Asuuhan se meidän entinen Milja Kemppaisen muorin luona? puheli hän palvelustytölle. — Tällä vieraalla on asiaa Miljalle. Milja-raukan mies kaatui tässä — koskas se nyt ohkaan?

- Eikö liene rahaa kirjeessä, sanoi vieras ja Riikka huomasi, että häntä alkoi naurattaa.

— Se venäläinenkö sitä nyt lähettää? kysyi Riikka äänellä, jota hän ei tuntenut omakseen.

— Se, vastasi vieras ja taipui katsomaan saappaansa kärkiä.

Nyt hän purskahtaa nauruun, ajatteli Riikka. Miten tuon tytön saisi pois kuulemasta.

— Se on vähän myöhäistä nyt. Miljahan meni naimisiin. Mutta ehkäpä venäläisenkin raha vielä kelpaa.

— Kyllä vaan, sanoi palvelustyttö ja nauroi.

Vieras nauroi hänkin.

— Jos kuitenkin lähtisi voudilta kysymään, asuuko Milja Kemppaisen muorin luona, ehdotti Riikka tytölle, jännitystään hilliten. — Ettei menisi tämä vieras turhaan.

Sisarukset jäivät kahden ja seisoivat kädet toistensa käsissä.

— Mitenkä sinä olet tullut?

— Taskussa passi, jonka itse olen tehnyt.

— Mitenkä minä sinut pelastan?

— Kyllä minä sillä passillani pääsen. Se on juhlallinen paperi. Siinä on venättäkin.

— Väärällä passillako olet tullut?

— Neuvokkuus on sodassa yhtä tärkeä kuin kivääri. Nyt minä syön ja sitten mennään puhumaan. Minä olen vakoilumatkalla.

— Mikä nyt on?

Portilla oli syntynyt sanakiista. Pian seisoi Kemppainen kahden pistinmiehen kanssa ovella.

— Missä se vieras on? huusi esikuntapäällikkö. — Se,

joka tänne juuri tuli. Älkää te olko niin viaton, kyllä se nähtiin. Päästävät tomppelit läpi. Kun on outoja miehiä, niin eivät tunteneet. Mutta tunsinhan minä hänet oitis. Tässähän on juuri ateria pöydässä. Luuleeko hän niillä viiksillään meidät eksyttävänsä! Noh helvetissä, puhukaa nytkin totuus, Johanssonnihan se aina sanoi teidän sanoneen juuri niinkuin asiat ovat.

Riikka Tuuna seisoi hellan luona ja nosti suurta pataa tulelta.

— Kyllä täällä vieras oli, mutta en minä tiedä minne hän katosi. Pitää kysyä vahdeilta. Eivätkö ne nähneet? Jos hän sellainen vaarallinen oli, niin kai hän pakoon läksi. Miljaa hän kysyi ja minä vielä lähetin tytön tiedustelemaan häntä voudilta ja meidän muilta väiltä. Etsitään nyt karkulaista.

— Ettekö te sitten olisi häntä tuntenut? Sehän oli se tämän talon lyseolainen, se Eino-Ilmari. Älkää nyt! ... Teidän veljenne ...

Tähän saakka ei Riikka ollut suoranaisesti valehdellut. Hän todella ei tietänyt minne poika oli kadonnut ja ajatteli kauhulla hetkeä, jolloin miehet löytäisivät hänet. Oliko hän mennyt saliin, vaiko omaan huoneeseensa? Vai olisiko hän mennyt vinnille? Ulos ei hän ole mennyt. He löytävät hänet. Pelastusta ei ole. Hyvä, jos he tyytyvät ampumaan, mutta he voivat kiduttaa häntä ja tekevätkin sen.

— Koetetaan etsiä täältä salin puolelta, niin itse näette, sanoi Tuunan tytär jähmettyneenä ja pakotti itsensä kulkemaan edellä.

Miehet eivät uskoneet, vaan jäivät etsimään keittiöstä. Seisoen eteisen kynnyksellä näki Riikka yhtäkkiä seinää vasten avatun oven alta veljensä jalat. Eino-Ilmari oli pujahtanut oven taakse ja siinä hän seisoi. Ei tarvittu muuta kuin että joku näkee nuo jalat, tai keksii katsoa oven taakse. Silloin on kaikki hukassa. Riikka mietti, eikö hän voisi jollakin peittää jalkoja. Mutta sitten hän käsitti, että se vain olisi johdattanut miesten huomion vaaralliseen kohtaan. Hän meni saliin ja alkoi kolistaen liikutella tuoleja. Ensin seurasi häntä yksi punakaartilaisista.

— Niin, tässä nämä huoneet nyt ovat, puhui Riikka.

- Ei näissä ole mitään säiliöitäkään, jonne voisi paeta. Voinhan minä vielä katsoa sängyn alle. Pöyhitäänkö auki vuode?

— Täällä hän on, huusi Kemppainen, — ja teidän veljenne se oli!

Riikka tunsi kuumotuksen karkaavan läpi koko ruumiinsa. Mutta Kemppainen etsi tykkänään toisessa päässä taloa ja ainoastaan huuteli sieltä huomautuksiaan. Eino-Ilmari seisoi yhä litistyneenä seinän ja oven väliin ja hänen jalkansa näkyivät auttamattomasti. Jahka miehet kulkevat eteisen läpi, näkevät he ne, sille ei mahda mitään. Riikka tarttui viimeiseen keinoon.

— Kuulkaa nyt, miehet, sanoi hän, kooten kaikki voimansa, — näettehän, ettei täällä ole ketään. Etsikää ulkoa, sinne hän on voinut paeta. Minun veljeni se ei ollut eikä täällä ole ketään. Kun minä sanon jotakin, niin se on niin.

Miehet uskoivat häneen. Hetken he tuijottivat häntä silmiin. Sitten he läksivät. Riikka ja Eino-Ilmari saattoivat kuulla, kuinka he hakivat ja kiroilivat. He kovistivat myöskin vartioivia punakaartilaisia. Riikka tuli varmuuden vuoksi portaille ja kysyi palvelustytöltä, oliko vieras lähtenyt hänen mukaansa. Alettuaan valehdella, täytyi hänen valehdella yhä eteenpäin. Oli mahdotonta peräytyä. Valehteleminen kävi helpommin kuin hän luuli.

Tällaistako se oli? Oikeastaan se oli hyvin helppoa. Saattoi oikeastaan ymmärtää, miksi ihmiset niin paljon valehtelivat. Epämukavaa ja raskasta usein oli puhua totta, helpolla pääsi, kun lasketti valheen. Totuuden puhuminen oli ainaista kulkua ylämaassa — miksi kulkea ylöspäin, kun saattoi laskettaa alaspäinkin. Jos hän nyt olisi puhunut totta, niin Eino-Ilmari jo olisi ollut pyövelien käsissä. Hän oli valheella pelastanut veljensä hengen, ensimmäisellä valheella. Eino-Ilmari oli elävänä hänen luonaan, hänen turvissaan. Ja hän suojeli häntä edelleen valheella. Totuus ei tässä tapauksessa kelvannut.

Miehet uskoivat häneen yhä. Kymmenhenkinen joukko läksi kiertelemään kylään, etsien salaperäistä karkulaista: hän oli hävinnyt kuin maan alle. Riikka Tuuna

hämmästeli keittiössä kilpaa palvelustyttöjen kanssa minne mies oli voinut joutua. Etteivät vain vartijat olisi pistäneet häntä kuoliaaksi ja kätkeneet jonnekin. Ja mikä se sellainen mies oli?

Riikka ihmetteli, että hän saattoi elää, omallatunnollaan tällaisia tekoja. Jos hänelle jokin kuukausi sitten olisi sanottu, että hän tulee käyttämään hyväkseen valheen asetta, niin hän olisi vannonut, että mieluummin kuolee, kuin tarttuu sellaiseen. Hänen valheensa oli pahempi rikos kuin kenenkään toisen, suurempi olisi hänen häpeänsä pitänyt olla, kun hän näki valehtelijoiden luottavan sanaansa. Mutta hän ei tuntenut omantunnonvaivoja eikä häpeää. Mitä tämä merkitsi? Kuinka tämä oli mahdollista? Mikä oli hänet näin perinpohjin paaduttanut?

Sota.

Sota oli paiskannut nurin käsityksen oikeasta ja väärästä. Sota oli tehnyt luvalliseksi murhan ja valheen. Eikä yksin luvalliseksi, vaan kiitettäväksikin. Murha saattoi olla sankariteko ja valhe ase oikeuden palveluksessa.

Oliko sitten totuus jotakin, jota saattoi kumota ja muuttaa? Eikö totuus kestänyt ajan vaihtelussa? Mitä oli totuus?

Saattoiko ihminen elää valheenkin pohjalla? Oliko ehkä aivan turhaa kiivailla totuuden puolesta? Syvällä Riikka Tuunan sielussa nyyhki kuitenkin kaipaus siihen viileään, puhtaaseen tilaan, missä hän oli elänyt puhuessaan totta kaiken uhalla. Jotain kaunista ja pyhää oli häneltä viety, elämä ei antanut ihmiselle eheyttä, vaan antoi ristiriidan ja lankeemuksen, korkeintaan pyrkimyksen. Hänen kiintein oma itsensä oli mennyt rikki, koko entinen elämä jäänyt kauas. Syvällä hänen sielussaan asui suru tämän takia. Mutta nyt ei ollut aikaa ryhtyä tilinteolle sen johdosta. Täytyi valehdella edelleen.

Valheensa turvissa viettivät sisarukset lyhyitä onnen ja jännityksen hetkiä. Yhden yön he puhuivat, kuulo terästettynä kuin etuvartijalla juoksuhaudassa ja sydän sykkien niin että se yhtä mittaa pelotti heidät uskomaan, että heidät oli yllätetty. Yhden yön he iloitsivat jälleen-

näkemisestään, iloitsivat tavalla, jolla iloitaan, kun tiedetään kuolemanvaaran vaanivan kynnyksen takana.

Eino-Ilmari ei enää ollut se huoleton lapsi, mikä hän oli vielä viimeksi käydessään kotona. Hänen silmänsä olivat liian paljon katsoneet kauhun kuvia ja hän oli vanhentunut. Jonkin kerran meni sisarusten kuiskailu kuitenkin leikilliseksi, niinkuin silloin, kun Eino-Ilmari kuvasi Arvoa. Arvo se vasta oli nähtävyys! Vapausarmeijan kaunein mies ja ylen vaarallinen tyttöjen sydämille. Hän oli saanut vastaanottaa rakkaudentunnustuksia sekä runon että proosan muodossa, milloin vain oli jouduttu vähänkin viipymään kaupunkipaikoissa tai kirkonkylissä. Arvo oli nähtävyys. Ja kuinka peloton hän oli. Ja mikä hyvä toveri, jakoi sotamiehen kanssa viimeisen leipäpalasensa.

Uljas oli Ollikin katsella, mutta niin ankaran ja synkän näköinen, etteivät tytöt uskaltaneet häntä lähetäkään. Tänne hän on tulossa — miten sitten käyneekään, kun hän kohtaa äitinsä. Ettei vain surmaisi häntä.

Julmuutta ei suinkaan puutu valkoistenkaan puolella. Sota on sellaista. Ei voi »ampua hiljaa» niinkuin entinen mies kehoitti tekemään. Ja jollen minä surmaa vihollista, niin surmaa hän minut. Menee paljon viattomia ihmisiä, se se on kauheaa. Mutta kun on kohdannut punaisten silpomia ruumiita — jotakin niin kuvaamattoman kauheaa —, niin on joutunut sellaisen raivon valtaan, ettei miehiä ole voinut pidättää. Jos näet asetoverisi, jonka vierellä olet taistellut, jonka kanssa olet kuularuiskun ääressä puhellut elämän ja kuoleman kysymyksistä, jos näet tämän asetoverisi ruumiin halkaistuna, silmät sokaistuina, niin sinä ikäänkuin pettäisit hänet, jollet maksaisi samalla mitalla.

— Tiedän tämän omasta kokemuksesta. Muistathan Hamletimme, Poksin lausujapojan. Kaikki pitivät hänestä hänen hyvän toveruutensa ja uhrautuvaisuutensa vuoksi. Hän huvitti meitä kaikkia, hänhän osasi ulkoa koko maailman runot. Orjilla heinäladoissa ja muissa kortteeripaikoissa pauhasi hän entisellä voimalla:

Ei oikeutta maassa saa,
ken itse sit' ei hanki!

Fabian Soikko ei koskaan lähtenyt viemään suloista suomenkieltä eurooppalaisille näyttämöille. Hamletimme jäi vihollisen puolelle. Emme voineet häntä pelastaa. Punaiset valmistivat meille hänen kustannuksellaan hirvittävän näytelmän, tahi oikeammin konsertin. Me kuulimme hänen huutonsa, me tunsimme hänen voimakkaan, koulutetun äänensä. Se soi kuin palotorvi yli metsien ja maiden. Minä ryömin yöllä kuulasateessa Lehtosen kanssa sinne ... ja me saimmekin hänen ruumiinsa. He olivat häneltä — en tiedä, olisivatko he saaneet kuulla hänen olevan lausujan, en tiedä. Mutta he olivat häneltä leikanneet kielen. Senjaikeen en minä tuntenut mitään sääliä, minä päättelin ja me kaikki muutkin: sata punaista yhdestä valkoisesta! Kerrankin minä jouduin pensaikosta näkemään, kuinka he häpäisivät ruumista.. . aivan niinkuin ei heillä olisi ollut järkeä kallossa. He istuivat hangella ja kuollut oli tienlaidassa. He asettivat hänet pystyyn ja puhelivat: missäs lahtaripirun sarvet ovat? Täytyy panna pirulle sarvet paikoilleen ... Tai kerran he olivat saaneet vankeja ja lähteneet kuljettamaan heitä muka kaupunkiin. Mutta he olivat tuskin päässeet rantaan, kun antoivat heille nikkelinukutuksen. Kun me tulimme ja näimme ryöstetyt ruumiit, niin me päätimme: vangiksi ei antauduta eikä vankeja oteta... Ihminen villiytyy sellaisessa. Silmä kasvaa kärsimään kauhua, käsi kasvaa antamaan haavoja. Mahtaako ruumiskin saada moninkertaisesti voimia kärsimyksiin, koska ihminen niin kauan voi kitua kuolematta. Sodassa vallitsee laki: silmä silmästä ja hammas hampaasta. Kauheaa on, että menee viattomia. Sitä ei voi välttää.

— Mutta, keskeytti sisar — sittenhän ei rikoksista tule mitään loppua. Kun punaiset kohtaavat valkoisten kostontyöt, niin heidän täytyy kostaa ne.

— Niin.

— Lopuksi ei ole maailmassa yhtään elävää ihmistä. Alma, meidän sisaremme, on alkanut toisesta päästä: hän antaa anteeksi.

He vaikenivat.

Eino-Ilmarin mieleen tuli käenpoikanen, josta Olli kerran epätoivon hetkenä oli puhunut, käenpoika, jota

he luonnontieteellisellä retkeilyllään olivat tarkastelleet. Kun se avuttomana istui kivellä, vähissä höyhenissä, silmät pullollaan, ja odotti leppälintua. Orava tuli, varis tuli... Sattuma, sattuma, että käenpoikanen säilyi. Mitenkä ihminen oli paremmassa tai varmemmassa asemassa? Samassa hänen mieleensä muistui, kuinka kerran pari viikkoa sitten vanha mies juoksee läpi kuulasateen valkoisten puolelle ja käsiään kohottaen taivasta kohden huutaa: oli miten oli, mutta on joku joka suojelee!

Lapsi on ihminen, avuton lapsi, käenpoikanen. Pidä kiinni Isän kädestä ja luota häneen!

— Puhutaanpas jostakin muusta! sanoi poika äkkiä ja nousi kävelemään. — Tuo vähän ruokaa.

Syödessä puhuttiin muusta.

Toivo — hän oli itärintamalla. Hän ei tahtonut tänne. Mahtaneeko hän koskaan palata. Lapsia hän kuuluu ikävöivän, mutta ei tahdo nähdä Sylviä. Sylvi rakastuisi, jos nyt näkisi Toivon. Kyllä niillä pojilla on ryhtiä. Eihän Toivo enää ole käyttänyt Somerin nimeäkään. Toivo Tuuna hän on ollut kaiken aikaa.

Niin, nyt se leikki pian alkaa täälläkin. Viimeistään pääsiäisenä pitäisi Kankaan kirkonkylän oleman puhdas. Kunhan kestäisi tuo jää, se on pahasti ajettu. Saattaa sentään olla mahdollista, että ennätetään aikaisemminkin. Eino-Ilmari antoi ohjeita pommituksen varalta. Pitää mennä kellariin, ja jos joutuu kuulasateeseen, pitää heittäytyä maahan.

Runolliseksi kävi poika taasen, kun hän alkoi puhua jääkäreistä. Komea oli heidän retkensä ollut. Niinkuin liput, joihin katsotaan, joiden ympärille kokoonnutaan ja joita seurataan voittoon tai kuolemaan — sellaisia olivat jääkärit olleet kansalle. Taikavoimalla vaikutti jääkärin nimikin. Jos kuultiin, että jääkäri oli kaatunut, niin tuntui tappio kahta raskaammalta. Jääkäreille varasivat naiset kauneimmat varustuksensa, jääkäreille kantoivat tytöt talviset kukkansa. Eräässä talossa kuljetutti sairas vaari itsensä tiepuoleen, missä pojat kulkivat, vain nähdäkseen yhdenkin niitä miehiä, jotka ensinnä ajattelivat ajatuksen, että venäläinen on saatava Suomesta pois.

Eikö olekin itse asiassa ihmeellinen jääkärien satu! Mistä tiesivät nämä miehet silloin lähteä maasta? Muut kärsivät ilman toivoa — he näkivät unen Suomen vapaudesta. Muut pysyivät kärsivällisinä — näillä ei ollut rauhaa. Muut ajattelivat turvallisuuttaan — he panivat alttiiksi henkensä. He alistuivat omaistensa väärinymmärrykseen ja kansansa kiroukseen. He kuuntelivat vain käskyä rinnassaan: isänmaa vapaaksi! ja he heittivät kotinsa eivätkä tietäneet koska he voisivat palata.

Libaun ranta voi kertoa suomalaisten miesten kotiikävästä. Odotuksen pitkät hetket kuuluvat jääkärien Libaun-aikaan. Täällä kuluvat tunnit, päivät, viikot, täällä tulee kuukausista vuosi. Nuoret miehet astuvat meren rannalle: siellä, siellä se on Suomi. Niin lähellä ja kuitenkin niin saavuttamattomissa.

Kunnes eräänä päivänä kutsutaan kasarmin pihalle ja siellä ilmoitetaan, että pataljoona nyt on hajoitettu ja miehet vapaat lähtemään minne haluavat.

Minne haluavat — yksi ainoa oli heidän halullansa määrä: Suomi.

Tämä pataljoonan hajoitus tapahtui ilman juhlallisuutta, karusti ja sotilaallisesti, harmaana runottomana aamuhetkenä. Mutta juhlaksi kävi se ikävöiville mielille.

Itse vannominen tapahtui kirkossa. Siellä vahvistivat jääkärit valan:

ei ennen uhmamme uupua voi,
kun vapaa on Suomen kansa!

Kynttilät lepattivat alttarilla ja ankarana katseli miehiin ristilippu, jääkäripataljoonan lippu. Kotiintulon hetki oli koittanut.

— Sano, tyttö, eikö ole ihmeellistä, että he tiesivät silloin lähteä maasta.

Sisar painoi pimeässä hänen kättään ja kuiskasi:

— Kurjet!

— Niin, mistä tietävät kurjet kevään tulon!

Eino-Ilmari Tuuna oli kaiken aikaa puhellessaan kesken kertomustensa kummallisella tavalla lausunut kevään nimen. »Kevät, kevät!» hengähti hän, ikäänkuin läsnä olisi ollut joku, jonka hän yksin näki. Jos pikku-

veli olisi lausunut ihmisnimen, olisi sisar luullut hänen muistelevan jotakin kaatunutta. »Oi kevät_____kerran ... mutta en niitä ma nää...» Riikka pysähdytti kyselynsä ja kertomuksensa ja kuunteli. »Oi kevät... !» Hän oli jo kysymäisillään, mitä poika tarkoitti. Mutta Eino-Ilmarin omituisen soinnuton ääni todisti, ettei hän luultavasti ensinkään tietänyt lausuneensa sanoja kuuluvasti. Hän oli nähtävästi tottunut yksinäisyydessä niitä lausumaan ja luuli nytkin olevansa yksin. Kenelle hän puhui? Mitä hän tarkoitti? Sisar kysyi vihdoin:

__. Mitä sinä sanot?

— Dulce et decorum est pro patria mori... Muistelin vain vanhoja koululäksyjä. Se oli sellainen runo ... latinaa.

Sisar ei hennonut kysyä enempää.

Aamuyöstä hän pääsi Eino-Ilmarin salaisuuden perille.

He olivat päättäneet nukkua jonkin tunnin ja Riikka oli lattialle uunin eteen tuonut vaatteita. Vuodetta ei hän uskaltanut vetää auki, punaisia joukkoja kun joskus tuli taloon keskellä yötä. Eino-Ilmari oikaisi pitkäkseen ja Riikka sulki oven. Mutta tyttö ei ajatellutkaan lepoa. Hän hiipi sukkasillaan rakennuksen toisesta päästä toiseen ja tähyili ikkunoista sarastavaan aamuun. Kuulo oli niinä päivinä ihmisillä niin terästynyt, että tuntui siltä kuin ulkonainen korvakin olisi liikahtanut tarkkakuuloisten eläinten korvien tapaan. Oli harvinaisen hiljainen yö. Tykit vaikenivat, tulipaloja ei näkynyt, olisi miltei saattanut luulla, että elettiin rauhan aikaa. Riikka palasi pikkuveljen oven eteen ja vei korvansa ovenraolle. Mitä? Kuka siellä oli? Puhuiko Eino-Ilmari? Miksei hän nukkunut? Yksinkö hän puhui? Puhuiko hän unissaan?

»Niin tulet kerran taas, kevät, valkein aamuin ja illoin, mutta, ah, poissa ma oon, poiss' olen mullassa maan.»

Eino-Ilmari lausui runoa!

Riikka ymmärsi yhtäkkiä: kuolemaansa Eino-Ilmari ajatteli!

Riikkaa puistatti ja tuska, joka jonkin aikaa oli antanut hänen levätä, palasi. Eino-Ilmari käveli edestakaisin huoneessa. Jos olisikin uskaltanut avata oven.

Eino-Ilmari avasi sen itse. Hän ei suuttunut, kun yllätti sisarensa kuuntelemassa kynnyksellä. Hän näytti arvanneen, että hän olisi siinä.

— Kuule, sanoi hän ja etsi Riikan käden, — en minä voi maata lämpöisessä huoneessa, kun ne muut makaavat hangella, ymmärrät sen. Enköhän minä lähtisi nyt. Taistelut voivat alkaa aivan äkkiä. Minun täytyy päästä mukaan. Ja onhan minulla tärkeitä tietoja vietävänä.

— Mutta oletko sinä järjiltäsi! kuiskasi sisar vastaan. — Ne ottavat sinut kiinni tässä pellon alla.

— Älä estele ... sinä et tiedä minkämoista siellä on! Ja sitten: maa täytyy saada puhtaaksi... Eikä se taistelu nyt niin kamalaa ole kuin luulisi. En minä ainakaan ole pelännyt, vaikka kuulat ovat vinkuneet siinä jokusen kymmenen senttimetrin päässä kasvoistani. Saammehan me voimaa... Lupaan sitäpaitsi olla varovainen ja heittäytyä maahan. Ensin kävelin toisinaan pystyssä, mutta jääkärikin sitten kehoitti varovaisuuteen. Tuo minulle nyt niitä uusia vaatteitasi.

— Mutta yksinkö sinä menisit tuonne yön selkään... keskellä punaisten ketjuja?

— En ole yksin ... Ja onhan minulla komea passini. Meikäläiset eivät ole kaukana. Ja jos on kuolema tullakseen, niin tulee. Kuolen mielelläkin näin keväällä. No, älähän nyt ole suruissasi. Sanonko terveisiä Arvolle? Ovatpa nämä suurenmoiset. Olisipa kaikilla sellaiset! Sinäkö olet kutonut? Suomen naiset ovat paljon kutoneet tänä talvena ...

Hän ei kuitenkaan sinä yönä päässyt lähtemään. Tuunajärvellä lähestyi kuormajono — vai pakolaisiako tulijat olisivat olleet? Riikka ei uskaltanut mennä ulos, jottei herättäisi vartijoiden huomiota, vaan kuunteh eteisen ovella. Hän oli oppinut äänestä päättelemään, mikä milloinkin oli kysymyksessä. Toinen ääni oli raskailla kuormilla, toinen keveillä, toinen niillä, joissa kuljetettiin miehiä rintamalle, toinen niillä, joissa tuotiin haavoittuneita. Nämä olivat luultavasti raskaita kuormia, niitä saattoi olla kymmenkunnan verran.

Eino-Ilmari eli pelossa, ettei hän ehtisi mukaan. Hänen silmiensä edessä oli lakkaamatta näkyjä viime päiviltä. Nyt kukkula, missä ohvat kuularuiskut miehineen. Kuk-

kulan takaosalla on sanitääri ja muutamia miehiä. Vihollinen on puolentoista kilometrin päässä. Sanitääri alkaa laulaa: oi katso Golgataa ... Käy yrttitarhasta polku ... Toisia yhtyy lauluun. Koko kukkula laulaa... Nyt: juostaan, juostaan jonossa kohti kylää. Korvissa vinkuu ja sihisee. Joku kaatuu voihkaisten. Rakennuksista pellon takana alkaa nousta liekkejä. Joku nainen huutaa kauhealla, eläimellisellä äänellä. Täytyy joutua apuun. Kuula vie lakin päästä . .. Nyt se nainen vaikeni... Tuossa on sen ruumis. Voi, mitä ovatkaan hänelle tehneet ...

Aamu ei vielä ollut valjennut, kun Kits tuli taloon. Hän vaati mahtipontisena kirkon avaimia. Kirkkoa tarvittiin nyt, kylään saapui paljon kansaa.

Riikka Tuuna katseli häneen tiukkaan. Enemmän kuin kirkkoa ajatteli hän tällä hetkellä veljeään. Eino-Ilmari oli huoneessaan, pihaan lappoi lappamalla piikkiniekkoja, vintinportaisiin päästiin vain eteisen kautta. Hän päätti uskoa asian Kitsille ja pyytää hänen apuansa. Kits näki hädän hänen silmissään ja seurasi häntä saliin. He menivät Eino-Ilmarin luo, Kits painoi lakkinsa pojan päähän ja riisui nopeasti lyhyen turkkinsa. He läksivät, lakit kallellaan, läpi miesjoukon ja tulivat keskelle pihamaata. Siellä kuljetettiin paraikaa kuularuiskua Tuunan navettaa kohti. Avattiin navetan ovia. Aita särkyi risahtaen, kuorman ajaessa kiinni takaportin pieleen.

— Mikä siellä olisi sellainen levänneempi hevonen, huusi Kits hevosriviä kohden. — Pitäisi lähteä noutamaan asemalta sidetarpeita. No tuossa — tuollahan tämän matkan pian ajaa. Mutta pidä kiirettä, poika.

Eino-Ilmari hyppäsi rekeen ja lasketti taakseen katsomatta jäälle.

Kaksi lehmää harhaili ynisten takapihalla. Portista kääntyi pihamaalle uusia raskaita kuormia. Tuunan vanha kirkkoväärti tuli portailleen ja katseli, kulmakarvat tuuheina ja otsa rypyssä eteensä. Miehiä, vaatteet risoina, käsivarsien ympärillä likaantuneet punaiset merkit, liikkui kuisteilla, huoneissa, pihamaalla. He ottivat keittiöstä mikä minkin astian ja menivät navettaan. Joku kantoi aitasta voipyttyä. Ilma oli sakeanaan tupakansavua ja rähinää. Palvelustytöt juoksivat peruna-

kuopalle. Taas tuotiin raskasta kuormaa. Hevonen kääntyi höyryten portista. Kuormassa oli aseita. Kirkkoväärtin katseet etsivät tytärtä. Yhtäkkiä astui Kemppainen kahden miehen kanssa portaiden eteen.

— No, tulevatko kirkon avaimet? huusi hän.

— Mitä? sanoi vanhus, otsa rypyssä.

— Kirkon avaimet, piru vie!

— Kirkon avaimet... E-e-en ole niitä t-teiltä s-saanut e-enkä niitä teille a-anna.

Miehet tarttuivat kivääreihinsä.

— Hän pilkkaa vallankumousta. Kuulitteko, mitä hän sanoi!

— Antakaa hänelle lyijyä yksintein!

— Avaimet ovat täällä! huusi Kits toisilta portailta.

Mutta hän tuli myöhään. Kivääri oli jo paukahtanut ja vanhus makasi verissään portailla. Hän huuteli tytärtään ja laahautui sisään. Hänen oli hyvin vaikea päästä kynnykseltä. Hänen kaatumiseensa ei kiinnitetty mitään huomiota.

— Missäs se keltasilmäinen tyttö sitten on? huusi toinen miehistä, jotka olivat tulleet Kemppaisen mukana.

— Joutukoon keittämään kahvia.

— Se on kutsuttava vallankumousoikeuden eteen.

— Sen ovat kaikki veljet lahtareita ja tuo on sen isä.

He törmäsivät saliin. Kemppainen suuntasi heti askeleensa piirongin luo, otti käteensä kynttilänjalan ja katseli sitä. Mitä lienee ollut huonoa ainetta. Hän heitti sen pois ja kääntyi perähuoneeseen. Yksi miehistä koppasi kainaloonsa keinutuolimaton. Köyhä talo tämä olikin, ei täällä ollut yhtikäs mitään, jolleivät olleet kätkeneet. Ruukkukasveja ei voinut ottaa taskuunsa. Tämäkö se oli se salarikas isäntä?

— Missä helvetissä se on se keltasilmäinen tytär?

Nuori poika astui arkana, hattu silmillä, vinnin rappusista alas, tuli pihaan ja yritti vanhusten puolelle.

— Ei ensinkään sinne nyt! kiljui Kits. — Vai sinne, mitä sinä lurjus siellä! Lähde heti minun kanssani! Sanokaa esikuntapäällikölle, että minä olen mennyt avaamaan kirkkoa.

Esikuntapäällikkö oli lähtenyt navettaan. Koeteltiin

kuularuiskua. Popo — popo — popo — popo, paukkui ikkunasta ulos rantatöyräälle.

palvelustyttö tuli kiireesti yli pihamaan, käsivarrella perunakoppa. Nuori punakaartilainen pysähdytti hänet ja sanoi:

Pitää laittaa ruoka saliin ... Ja parhaat lautaset ja veitset... ja sohvatyynyjä pitää panna tuoleille, aivan niinkuin silloin kun on herrasvieraita.

Niitä on meillä niin vähän ollut, vastasi tyttö ja yritti mennä.

Silloin katsoi nuori mies häneen rukoillen, ikäänkuin hän olisi pyytänyt tämän ainoan kerran saada olla herrasväkeä, tämän ainoan kerran nauttia sitä mukavuutta, mitä hän ikänsä oli muilta kadehtinut ja ajanut takaa. Tyttö katsoi häneen pitkään.

___Mistä minä ne sellaiset lautaset ja veitset ja sohvatyynyt otan!

___Kai niitä nyt talossa on.

— Somerilla niitä on. Ja Mäkimatkassa. Jollei niitä ole viety. Tämä on tämä kylä niin moneen kertaan käyty läpi.

— No, laittakaa parasta ... älkää siinä ... Missä päin se kirkko on? Sinne kumminkin pitää päästä ...

— Johan sitä mentiin avaamaan.

Ikäänkuin ajaen takaa jotakin, joka menee käsistä, nuori mies kiirehti portille. Äkkiä hän kuitenkin huomasi, että hän voi päästä mukavamminkin ja suuntasi askeleensa hevosjonoon. Hevoset höyrysivät loppuun ajettuina.

Tyttö kuului kyselevän, joko se sota nyt sitten tulee tänne. Popo — popo — popo — popo! pani kuularuisku navetassa. Kylälläkin kuului ammuntaa.

Tanhualla kulki Kits pojan kanssa, jonka hän oli komentanut matkaansa.

— Mikä sinä olet, joka et käytä vallankumouksen merkkejä! ärjyi hän heidän astuessaan Mäkimatkan tienhaaran ohitse.

Mäkimatkan jyvämakasiinissa säilytettiin nykyään ruumiita eikä syömäviljaa. Kits repäisi nauhan omasta käsivarrestaan ja paiskasi sen pojalle.

— Taidat tahtoa päästä hengestäsi, kosket huoli nauhasta?

— Minne minun veljeni joutui? kuiskasi poika Riikka Tuunan äänellä.

— Sinne minne piti.

Työväentalon edustalla seisoi joukko miehiä punakaartilaisten ympäröimänä. Niiden väsymys ja kalpeus oli jotakin niin pohjatonta, että Riikka Tuuna heidät nähdessään unohti veljensä, isänsä, kotinsa, kirkkonsa kaikki menetyksensä. Yksi lysähti polvilleen ja punakaartilainen tuuppasi häntä kiväärinsä perällä. Riikka ymmärsi, että he olivat vankeja. Kits tarttui hänen käsivarteensa ja astui niin nopeaan, että hänen täytyi juosta.

Oliko tämä Kankaan kirkonkylää? Oliko tämä elämää maan päällä, samassa paikassa, missä joskus oli kynnetty, menty kirkkoon, kuljettu hääsaatossa, ajettu niittokonetta, käyty noutamassa tavaraa kauppiaalta, pistäydytty pappilassa? Oliko tämä unta? Painajainenko piti maailmaa puristuksissa?

Jäältä päin nousi ylös rantatöyrästä hevosjono, jolla ei näyttänyt olevan loppua. Sen pää ei päättynyt Ummen saareen, vaan ulottui läpi pajupensaikkojen suurelle selälle. Hiekka ulvoi, vinkui ja narskui reenjalasten alla. Oli kuin olisi vingutettu joitakin helvetin viuluja. Rattaanpyörät hölskyivät ja rytyyttivät. Kuuma höyry leijaili pilvenä rasittuneiden hevosten yllä ikäänkuin mikäkin luontokappaleiden huokaus, joka pyrki taivasta kohden. Jonossa ei ollut yksin rekiä, siinä oli ratasajopelejäkin. Oli nelipyöräisiä herrasvaunujakin ja loistokääsejä, joiden kiiltävissä pinnoissa aurinko leikitteli, oli työrekiä, kuormavankkureja, keveitä, korkeita jahtirattaita ja yhdenhengen kilparekiä. Oli sellaisiakin ajopelejä, joita ei enää käytetä ja joita nähdään vain museoissa. Ja näissä tuhansissa ajopeleissä, joita yksi tai kaksi hevosta veti, nähtiin kaikkea mitä taivaan ja maan päällä vuosikymmenien aikana on syntynyt tai keksitty ihmisestä ja kissasta aina puhelinkeskuksen pöytiin ja pronssisiin veistokuviin asti. Tuhannet olivat matkalla noissa tuhansissa ajopeleissä: kuluneita työväenvaimoja lapsineen ja kadun huvityttöjä, jotka pakenivat sotaa, miehiä, jotka jonkin syyn varjossa olivat

onnistuneet keinottelemaan itsensä mukaan, vanhuksia ja raajarikkoja, joille ei ollut saatu tilaa, äitejä, jotka etsivät sekamelskassa kadonneita lapsiaan, lapsia, jotka olivat eksyneet kotiväistään, kaikenlaisia ihmisiä, jotka olivat sattuneet olemaan likettyvillä jossakin jonon levähdyspisteessä ja jotka oli tahtomattaan sullottu mukaan, kun kulkue taasen komennettiin liikkeelle. Suuret määrät tavaraa oli niinikään kuormitettu matkaan. Oli sänkyvaatteita, keittoastioita, ompelukoneita, oli kallisarvoinen kullattu tuoli, oli vanhanaikainen kello, josta lasikupu oli särkynyt, oli kirjavia käsitöitä, oli komea salin lamppu, oli hopeinen haarakynttilänjalka, oli myllynkiven muotoisia juustoja... Ihmisten puvut olivat nekin varsin moninaiset. Jonossa nähtiin talvitamineita ja suvipukuja, turkiksia, pitsejä, olkihattuja, silinterejä, huiveja, kumivaippoja. Aurinko paistoi väreihin, joista ei puuttunut yhtään vivahdusta. Päällysvaatteille ominaisen yksitoikkoisuuden korvasi kirjailtujen pöytäliinojen, ovi- ja ikkunaverhojen sekä kankaiden värikkyys. Viimemainittuja oli saaleina levitetty naisten olkapäille. Yhtäkkiä pysähtyi rantatörmässä jono: hevonen, jonka perässä oli kuormareki, ei päässyt eteenpäin. Sitä lyötiin, sille huudettiin. Se kiskoi ja kiskoi ja putosi vihdoin suulleen. Miehiä kokoontui ympärille. Päät kymmenissä ajopeleissä kääntyivät. Suut kymmenissä ajopeleissä kysyivät ja kiroilivat.

— Älkää katsoko sinne, sanoi Kits pojalle vieressään. Rantatöyräällä ammuttiin. Kylässä ammuttiin niinikään. Vangitkohan ne siellä surmattiin?

— Koettakaa mennä sairaalaan sisarenne luo, kuiskasi Kits, pysähtyen tienristeykseen pappilan ja kirkon vaiheilla. — Älkää katsoko, älkää katsoko ... Älkää missään tapauksessa menkö kotiin. Menkää sisarenne luo ...

— Tuossa hän on! kuului läpi tuhansien ajopelien matkaansaattaman kitinän ja rätinän Kemppaisen ääni. — Hän on vastavallankumouksellinen, hän on lahtarien kätyri!

Kivääri paukahti ja Kits horjahti tiepuoleen. Hän nousi kuitenkin samassa ja astui pari askelta. Häneen ammuttiin uudelleen ja hän jäi maahan oikomaan jäseniään. Pistinniekat juoksivat hänen ympärilleen ja kope-

loivat hänen taskujaan. Oli mahdotonta kuulla mitä he sanoivat. Ajopelit ulvoivat, valittivat ja itkivät. Popo — popo — popo — popo kuului hautausmaan laidalta Yhtäkkiä nousi korkeilla rattailla seisomaan nuori mies, leveä musta viitta viskattuna yli olan, päässä suurilierinen samettihattu. Töyhtöpää nainen hänen vierellään avasi rattailla istuen pulloa.

— Toverit! kajahti siniseen kevätilmaan, — älkää te itkekö ja vaikertako. Me kärsimme, jotta lapsillemme koittaisi onnen aika. Voitto on joka tapauksessa meidän. Vallankumouksen malja.

Mies tyhjensi lasin vaahtoavaa juomaa, jonka nainen oli hänelle ojentanut ja he vaipuivat pitkään suuteloon. Komean nuorukaisen ääni oli soinut yli pakolaisrattaiden jyrinän, yli kiväärien paukkeen ja tulipalon huminan, mutta se ei sytyttänyt yhtään silmäparia eikä siihen enää uskonut yksikään sydän.

Suuria savupilviä pöllähti ilmaan Paanasen kulmalta. Eikö Tuunan tienoillakin jo noussut savupatsas? Ajajat pakolaisjonossa suomivat hevosiaan. Nuori tyttö, joka ajoi märkää liinaharjaista hevosta, kääntyi ja huusi taakseen:

— Se on nyt se sytytyskomppania. Antaisivat ihmisten rauhassa päästä kylän läpi. Lähettäkää niille hiidessä sana, etteivät polta kylää ennenkuin me olemme päässeet läpi!

Pojanpuvussaan, Kitsin antama punainen nauha käsivarressa, seisoi Riikka Tuuna kuin naulittuna paikallaan. Hän näki siitä kylän, jonka yli savupilvet jättiläishahtuvina nousivat, pakenijoiden jonon, punaisten ryhmät, jotka juoksivat ja huusivat, rakennukset, joiden ovet ammottivat auki, naisia, lapsia ja koiria, jotka eivät tietäneet minne pelastua, kuolleen hevosen Kutoja-Annan mökin edustalla, Kitsin ruumiin, joka ei enää liikkunut. Hän kuuli tuhansien ajopelien vihlovan kitinän, tulipalojen humun, ihmisten huudot, kiväärien paukkeen, tykkien jylinän. Hän kuuli myöskin kuinka kirkon ovi kierrettiin auki ja lukko narisi. Hän ei liikahtanut, hänelle oli yhdentekevää miten hänen kävi, hän tunsi myöskin ettei hän kyennyt sormensakaan päällä vaikuttamaan tapauksiin. Myrsky kävi yli hänen

kotikylänsä, sota lähestyi. Kuin tainnoksiin lyötynä hän sitä katseli.

Hänessä ei kuitenkaan kaikki ollut kuollut. Se, mitä hän nyt näki, herätti hänet.

Pappilan portista tuotiin kulkuetta, punakaartilaisia kahden puolen. Edellä kulki pieni Jeremias Nahinen, sitten kolme pikkutyttöä, sitten heidän äitinsä ja viimeiseksi kirkkoherra. Kaikki olivat paljain päin ja ilman päällysvaatteita. Poika asteli varmasti ja horjumatta, tytöt huusivat ja pyrkivät tarttumaan äitinsä helmoihin, heitä täytyi pistimillä erottaa. Äiti asteli horjuen eteenpäin, silmät taivasta kohden. Hänen kätensä olivat sidotut, hän ei voinut niitä liikuttaa. Kirkkoherra kulki pää pystyssä niinkuin hänen poikansakin, hänenkin kätensä olivat sidotut. Yhtäkkiä kohotti punakaartilainen asettaan ja iski pyssynperällä viimeistä uhria olkapäihin, käsivarsiin, leukaan. Punainen mies oli Ahvenainen. Veri purskahti kalpean miehen suusta, hän vaipui maahan. Pistimellä hänet nostettiin pystyyn. Hänen käsivartensa olivat poikki.

Silloin valtasi vimmainen raivo Riikka Tuunan koko olennon. Hän syöksi eteenpäin, yli ojien ja sulavien hankien hän hyppäsi, hän oli valmis kuristamaan pyövelit. Kuula meni hänen jalkainsa välitse. Tuo täytyy estää! Mitään noin kauheaa ei voi tapahtua, Jumala ei voi sitä sallia. Kuula vinkui hänen korvansa ohitse. Heristellen nyrkkejään taivasta kohden, hampaat kiristyksissä ja huulet vaahdossa hän parkaisi ilmoille:

— Jumalan nimessä, päästäkää heidät!

Hän ehti nähdä Anna-Liisan maailmasta kääntyneen katseen, kirkkoherran kärsimyksen täyttämän, murtuvan silmän ja tulipalojen loimotuksen taivaalla. Sitten hän vaipui pimeyteen ja kaikki hiljeni.

Hän heräsi siihen, että hevosen kaviot tömisivät hänen ylitseen. Kuului huutoja, laukauksia, rytinää. Hän sai päätään nousemaan ja ymmärsi, että hän makasi ojassa. Tuossa on pajupensas. Tuolla makaa vielä joku. Se on mies. Se ei liiku. Hänen oli jäätävän kylmä, hän ei päässyt liikkumaan. Nehän ampuivat häneen, ehkä hän

on haavoittunut. Tuo toinenkaan ei liiku, ehkä hän on kuollut. Miksei hänkin, Riikka Tuuna, ole kuollut?

Kuului voihkinaa.

Nyt... tuo oli riemuhuutoa.

Huutakoot, voihkikoot. Hän kuolee nyt.

Hän oli läpimärkä ja vilusta kankea. Hän puri yhteen hampaansa ja päätti, että hän makaa tässä ja kuolee.

Mitä siellä nyt tapahtui?

Juostiin ... Kiväärit paukkuivat. Popo — popo - popo popo — popo ... Huudettiin.

— Valkoiset tulevat! kuului vihlaisevana huutona jonkun naisen suusta.

— Ne nousevat jo ylös rantatörmää!

— Siellä on jääkärejäkin mukana!

Riikka Tuunan ruumiissa värähti.

Jääkärit ... valkoiset ovat täällä!

Ei kuolla. Nyt eletään.

Hän puri yhteen hampaansa, ponnisti kädet sulavaa ojansyrjää vasten ja sai päänsä nousemaan.

Tulimeri oli hänen edessään. Liekkien keskeltä törröttivät hehkuviksi kuumentuneet savupiiput. Hänen kotikylänsä oli tulen vallassa. Kirkko vielä seisoi pystyssä. Viimeisillä vaistoillaan alkoi hän pyrkiä vanhaan Herran-huoneeseensa. Jumala oli säästänyt kirkkonsa, jotta hänen onnettomat lapsensa voisivat paeta sinne.

Riikka Tuuna kapusi ylös ojan syrjää ja ryömi lumessa eteenpäin. Hänestä tuntui oikealta, että ihminen näin ryömien lähestyy Herraansa, jota vastaan hän on tehnyt niin hirveää syntiä. Tuossa oli ruumis ... tuo vielä taisi elää ... Kuolema on synnin palkka ... on ... on. Tuossa makasi nuoren pojan ruumis, kainalossaan keinutuolimatto Eino-Ilmarin huoneesta. Riikka Tuuna oli hiukan lämmennyt ja pääsi pystyyn. Hän tahtoi nyt kävellä vain ehtiäksensä aikaisemmin Herran ristin juureen Golgatalle. Tuolla niitä on ojissa, eläviä ja kuolleita. Kuula vinkui ohitse. Kun pääsisi kirkkoon, kun saisi heittää henkensä siellä. Jeesuksen kasvoin eteen ... ma syntisraukka .. . Sinne, sinne! Riikka Tuuna juoksi.

Lumi kiviaidan takana oli kauttaaltaan verellä sekoitettua, tuossa oli kuollut hevonen, tuossa oli kolme, neljä ... paljon ruumiita. Hän ei niitä hämmästynyt eikä

pelästynyt. Hänellä oli kiire kirkkoon. Mitä ne olivatkaan täällä tehneet? Tuosa oli nuoraa, tyhjä savukelaatikko ... kivi ... sileä kultasormus ... verta. Mitä oli tehty ovelle?

Valkoiseen pintaan oli naulattu jokin verinen... ikäänkuin hyytynyt jättiläispisara. Sen alla oli kirjoitus. Se oli sormella kirjoitettu... sormi oli kastettu vereen. Ihmisen sydän siinä luki. Riikka tavaili ja tavaili eikä ymmärtänyt mitään.

Ei, ei hän ymmärtänyt, mitä ne olivat tarkoittaneet. Vihdoin hän horjui kirkkoon.

Ristiinnaulittu Kristus seisoi siellä keskellä auringonpaistetta. Hän oli astunut ulos taulun kehyksestä ja seisoi verisenä odottaen niitä, joiden syntien tähden hän oli antanut henkensä. Hänellä oli Kankaan kirkkoherran kasvot. Sehän olikin Kankaan kirkkoherra.

Silmänräpäyksessä ymmärsi Riikka Tuuna, että Nahinen oli ristiinnaulittu omaan kirkkoonsa. Ja tuossa alttariportailla hänen ympärillään olivat hänen vaimonsa ja lastensa ruumiit, suoriksi oikaistuina, ryöstettyinä.

Kirkon oveen naulattu oli ihmisen sydän. Ihmissydänten työtä tämä oli.

Riikka Tuuna ei pyörtynyt, ei hän myöskään puhjennut valituksiin. Mikään ei häntä enää hämmästyttänyt eikä kauhistuttanut. Jonkinlainen kaukainen kateus nousi hänen mieleensä, kun hän ajatteli, että nuo kaikki nyt olivat päässeet elämästä. Herralle pyhitettyinä he lepäsivät kuoleman rauhassa, koko perhe. Hän seisoi hetken seinään nojaten, hän ei tahtonut häiritä heidän untaan. Sitten hän hiljaa liukui ulos ovesta.

Ihmisen sydän — tuollainen suuri veripisara se on. Tuo se on, joka kärsii, tuo se on, joka kaipaa, tuo se on, joka raatelee. Näin on ollut maailman alusta. Tuleeko näin olemaan maailman loppuun?

YKSI KAIKKIEN JA KAIKKI YHDEN PUOLESTA

Myrskyn hiljettyä alkoivat ihmiset Kankaan kirkonkylässä nostaa päitään kellareista, halkopinoista ja ladoista, minne he kiireesti olivat paenneet. Myöskin metsistä he varovaisesti lähestyivät seutuja, joilla vasta eilen oli sijainnut heidän kotinsa.

Eilen? Mitä merkitsi »eilen»?

He katselivat maailmaa ikäänkuin he tuhat vuotta olisivat maanneet haudassa ja heidät nyt olisi kutsuttu uudelleen elämään. Ihmetys oli heidän kasvoillaan, ihmetys siitä, että maa ei ratkennut heidän jalkainsa alta, että taivas ei satanut tulta ja tulikiveä heidän päälleen ja ennen kaikkea ihmetys siitä, että muitakin eläviä ihmisiä ilmestyi näköpiiriin. Ja kiuru, lauloiko kiuru? Ja kevätkin teki tuloaan. Se tuntui käsittämättömältä. Sen sijaan eivät ihmiset hämmästyneet, että kylä, jossa he kerran olivat syntyneet ja eläneet, yhä vieläkin paloi heleällä lieskalla, hehkuvat savupiiput törröttäen taivasta kohden. Eivät he myöskään hämmästyneet, että ruumiita makasi vainioilla, rantatöyräillä ja tienvarsilla. Ruumiit olivat jotakin paljon mahdollisempaa kuin elävät ihmiset. Siinä oli tuttuja ja tuntemattomia, vihollisia ja ystäviä, syyllisiä ja syyttömiä, eläimiä ja ihmisiä. Haeskellessaan kaatuneiden joukosta ja raunioista omaisiaan ihmiset väistivät kuulia niinkuin väistetään lapsen heittämää leikkipalloa. Sodan moukari oli, pitäen alasimenaan ihmissydäntä, iskenyt sen tainnoksiin niin että se tunsi vain harvoilla karkeilla vaistoilla. Sääliä ei sille ollut olemassa. Tylsinä katselivat kaikkensa menettäneet ihmiset viheliäisiä vankileirejä, joissa lapset epä-

kainosti syntyivät kaikkien nähden, joissa miehet ja naiset yhtä epäkainosti ja kaikkien nähden kuolivat, joissa nälkä, taudit ja rikokset raivosivat luonnottomassa rehevyydessä. Mykkinä olivat miehet kaivaneet omaa hautaansa, mykkinä lähestyivät kuolemaantuomitut toverit kuoppaa, joihin heidän oli määrä kaatua. Yhteislaukaukset kajahtivat yli kylän — tuskinpa eloonjääneet edes säpsähtivät. Epäkainosti, niinkuin syntyminen ja kuoleminen vankileireissä, tapahtui näinä päivinä tuomitseminen ja tuomion täytäntöönpano. Inhimillinen sydän oli kerta kaikkiaan veripäivinä tainnutettu eikä tuntenut.

Arastellen lähestyivät eloonjääneet raunioita ja kävivät arvioimaan menetyksiään.

Tuhkana oli Kankaan muhkea kirkonkylä. Pahimmin oli kärsinyt Tuunan talo, joka sijaitsi likinnä rantaa. Päärakennuksen raunioista tavattiin isännän ja emännän hiiltyneet ruumiit, kivinavetta oli ammuttu murskaksi ja eläimet sisällä kuolleet. Sairas vanha vouti tavattiin surmattuna kujalla, minne hän nähtävästi oli hädässään laahautunut. Yksin Tuunan koirakin oli saanut surmansa. Sensijaan oli Mäkimatka säilynyt paremmin. Ja se oli neuvokkaan vanhan Piinan ansio. Sillä kun sytytyskomppanian miehet jo olivat kantaneet olkia kivijalan alle ja yrittivät valella niitä lamppuöljyllä, niin eukko lähti heidän luokseen, nauroi heitä vasten kasvoja ja sanoi: pojat, lähtekää syömään piiraita, mitä hulluja te nyt teette — älkää viitsikö! Ja sytytyskomppanian syödessä piiraita soitti isäntä huuliharppua ja talo jäi polttamatta. Somerista säilyi päärakennus. Sensijaan ei pappilasta ollut jäljellä muuta kuin savuavia kivijalkoja.

Se asiaintila, että Mäkimatka oli säilynyt, teki, että tästä talosta nyt tuli uuden, alkavan elämän keskipiste. Päälliköt, everstiä myöten, asettuivat sinne ja Harald ja Jon Mäkimatka saivat johtavan aseman pitäjän sisäisten asioiden järjestämisessä. Niinpä heidät, valkea nauha hihan ympärillä, nyt nähtiinkin milloin rientämässä jalan, milloin kiitämässä ratsain paikasta toiseen. Kankaan kirkonkylä ei enää ensinkään tullut toimeen ilman heitä. Heidän tarkkaa silmäänsä tarvittiin

kuolemantuomioiden täytäntöönpanotilaisuuksissa, heidän täytyi järjestää majoitus- ja muonitusasiat, heidän täytyi edustaa paikkakuntaa, mikäli sitä tarvittiin, niiden vieraiden edessä, joita oli saapunut Kankaan kirkonkylään. Mäkimatkan pappa saattoi olla tyytyväinen poikiinsa. Hän olikin sitä. Itse kulkien pienessä humalassa hän asetti vieraanvaraisesta kaikki varastonsa herrojen käytettäväksi ja vaelsi, huuliharppu povitaskussa, everstin luota mamman luo ja mamman luota poikansa Arvon luo ja Arvon luota tyttärenpoikansa Ollin luo ja sitten väentupaan ja sitten ulos, kaikkialle, missä hän tapasi jonkun ihmisen, joka viitsi häntä kuunnella. Hän oli aina sanonut Arvosta, että hänestä se vasta mies tulee. Ja silloinkin, kun Arvo oli lähtenyt sinne ... sinne Saksaan ja kaikki muut häntä moittivat, niin hän, isä, vain aina oli sanonut, että antaa ajan kulua: kenraali Arvosta tulee, tai senaattori, tai mikä vain korkea herra, pientä ei hänestä milloinkaan tule. Somerilla majailevat sanomalehtimiehet ja valokuvaaja viettivät papan kanssa lasin ääressä hauskoja tunteja ja jälkimmäinen valokuvasi papan poikineen sekä ulkona että sisällä, taustana sekä kylän rauniot että Mäkimatkan säilynyt päärakennus. Kuvat tarvittiin lehteä varten, missä Kankaan kirkonkylän kauhut piti ikuistettaman nykyisille ja tuleville sukupolville. Papan ainoa suru oli, ettei saatu Arvoa ja Ollia mukaan kaikkiin kuviin. He olivat käyneet niin vakaviksi... tai ylpeiksi... tai taisi olla niin, että toisella oli puhumista leikkitoverille, naapurin tytölle, toisella äidilleen. Myöskin Maahisten isäntä, Lennartti Mäkimatka, tuotti kunniaa papalle. Hänet oli ammuttu omaan rantaansa. Pappa itki, kun tätä kuvasi. Nuori leski hoiti haavoittuneita. Tyttärestään Somerin emännästä ei pappa virkkanut mitään.

Se olikin ollut hyvin viisasta ja edullista molemmin puolin, sillä vaikkei pappa siitä vielä tietänyt, oli Somerin emännälle juuri tapahtunut jotakin varsin ikävää, jotakin, joka pahasti merkitsi hänet ihmisten silmissä. Hänen luoksensa oli hyökännyt kaksi aivan nuorta poikaa. He olivat tehneet kunniaa sotilaalliseen tapaan ja toinen oli kohteliaasti pyytänyt saada tarttua hänen molempiin käsiinsä. Kun pojat näyttivät kilteiltä ja

vakavilta, oli emäntä antanut kätensä. Mutta toinen poikapa tarttuikin niihin lujalla otteella. Ja ennenkuin emäntä tiesikään, oli toinen pojista hajoittanut hänen hiuksensa ja terävällä tikarilla viiltänyt ne poikki. Ne putosivat pehmeänä vaaleana läjänä permannolle. Taasen tekivät pojat kunniaa, vakavina ja kohteliaina niinkuin velvollisuuden täyttämisen jälkeen ainakin, ja kysyivät, missä täällä vielä oli ryssänmorsiamia. He eivät saaneet vastausta kysymykseensä ja lähtivät niine hyvineen. Muualla pitäjässä ei ollut niin hauskaa kuin Mäkimatkassa.

Useita ihmisiä puuttui. Pappilan vuokraaja ja hänen vaimonsa olivat poissa — lienevätkö olleet paossa, vai olisiko punaisten raivo kohdannut heitäkin. Kylän molempia kauppiaita, Huoposta ja Ahosta, kaivattiin niinikään. Janne Kemppaista etsittiin joukolla. Häntä ei ollut missään. Lähdettiin kysymään Salenjukselta ja Ahvenaiselta, jotka vasta tuomionsa saatuaan miesjoukossa odottivat lähtöä ampumispaikalle. Ensin jyrkästi kiellettyään olleensa tekemisissä vallankumouksen kanssa, olivat he lopulta alistuneet kohtaloonsa ja vastasivat nyt levollisesti nähneensä Kemppaisen nousevan vaunuihin, missä Pietikkakin oli ja lähtevän ajamaan pakolaisjonon jäljessä. Tämä oli tapahtunut juuri sen perästä kun Nahisen väki oli saatettu kirkkoon. Samassa komennettiin jono liikkeelle ja Salenjuksen ja Ahvenaisen väsyneet hahmot hoippuivat viimeistä kertaa sitä tietä, jolla he niin monesti olivat kuljettaneet lantakuormaa ja niittokonetta ja vihdoin raastaneet muita ihmisiä samanlaisille retkille, jommoiselle he itse nyt olivat menossa. Kustaa Kemppaista, vanhaa viinanpolttajaa etsittiin hänen äitinsä mökistä. Siellä tavattiin sensijaan pitkä Milja, Tuunan entinen palvelustyttö, pienen lapsensa kanssa. Kemppaisen äiti ei ollut kärsinyt mitään vahinkoa, ei hän myöskään ollut pelännyt, ainoastaan suuttunut hän oli siitä, että »nostavat sellaisen metakan, niin toiset kuin toisetkin». Hänen poikansa olivat käyneet tuomassa hänelle kahvia ja sokeria, juustoa ja muutakin. Vaan kaikkipa oli mennyt, tuo tyttö kun oli tuossa syömässä. Ihan väkisin tunki Milja tänne, hän, eukko, ei kaivannut ihmisiä ja oli moneen kertaan

sanonutkin hänelle, että hän siitä menisi loitommaksi. Vaan tuopa ei ollut mennyt. Ja nyt oli siinä lapsikin parkumassa. Ei hän vain suosinut sellaista ihmistä, joka ei antanut kastattaa lastaan ja joka antoi sille sellaisia nimiä, että eihän sellaisia toki koirallekaan anneta. Varma Kosto — oliko sekin ihmisen nimi? Ja tuossa hän istuu ja laulaa, että tämä Varma Kosto, se nyt sitten näkee ajan, jolloin ei tarvitse tehdä työtä, ainoastaan nauttia. Uskooko siihen kukaan järki-ihminen? Eukko pyysi, että pitkä Milja lapsineen nopeasti vietäisiin muualle, hän oli kristitty ihminen eikä kärsinyt sellaisia pakananimiä kuin Varma Kosto. Pojat? Ne ... ne menivät taas tukinajoon. Ne ajavat jonkin yhtiön tukkimetsässä. Ei, eivät ne tästä rytäkästä mitään tietäneet, eivät ne toki sellaiseen sekaannu, niin hiljaisia poikia kuin ovat.

Myöskin opettaja Kuusi oli kateissa ja rouva kulki etsien häntä ojista, heinäladoista ja avannoista.

Mutta missä olivat sitten Tuunan tyttäret? Nuorempi oli sairaalassa, hän ei sieltä päässyt minnekään. Mutta missä oli vanhempi? Häntä etsittiin. Alettiin jo pelätä, ettei hänkään enää olisi elävien luvussa. Punaisethan olivat erikoisesti vihanneet Tuunaa ja tuunalaisia. Kovat uutiset odottivat sisaruksia: koti oli raunioina, isä ja äitipuoli palaneet ja lisäksi veli, Eino-Ilmari kaatunut. Kaunis kuolema se oli ollut. Milloin lähettinä, milloin joukkuepäällikkönä oli poika yksin tai miehineen komennettu sinne, missä vaara oli suurin, ja pelkoa tuntematta oli hän mennyt. Nytkin oli hänet miehineen pantu menemään paikalle, missä vasta kokonaisesta komppaniasta oli jäänyt jäljelle vain kolmattakymmentä miestä. »Ketju eteenpäin!» oli Tuunan poika huutanut. Silloin lensi kuula ja osui rintaan. Veri peitti huulet, viimeiset askeleensa otti jalka, viimeisen kerran nousi käsi. Hiljainen äännähdys puhkesi rinnasta ja taistelu oli lakannut ja rauha tullut. Kaatuneen taskukirjan olivat toverit tuoneet mukanaan omaisille. Siinä oli lyhyitä muistiinpanoja, ne oli kirjoitettu hyökkäyskäskyjä odottaessa ja kuulasateiden väliajoilla. Siinä oli myöskin raamatunlause: »Herra on minun paimeneni, ei minulta mitään puutu.» Sekä sanat: »Kun Jumala on kans-

samme, mitä ihminen meille voi. Jumala on meidän turvamme ja väkevyytemme, joka on sangen sovelias apu tuskissa.» Kovien sanomien ohella, jotka sisaruksia odottivat, oli heitä vastassa siis myöskin nämä taskukirjan lehdet.

Alma Tuunalla oli sairaalassa työtä yllin kyllin. Riikka Tuuna oli nälän uuvuttamana jäänyt kirkon portaille.

Hänen vanhan rakkaan Herran-huoneensa ovella riippui elämän veripisara ja sen alle oli verisellä sormella kirjoitettu kirjoitus: ihmisen sydän. Riikka Tuuna oli tämän veripisaran ja tämän sydämen edessä kauan kysynyt ja vaatinut vastausta. Vihdoin oli hän väsynyt, istuutunut tahriintuneille portaille, ojentanut kätensä jotakin suurta ja laupiasta kohden, jonka hän tunsi viipyvän likellään, laskenut pään käsivarrelleen ja vaiennut. Aurinko paistoi häneen, paistoi suloisesti ja armahtaen. Se paistoi hyviin ja pahoihin. Oliko hän hyvä, vaiko paha? Väsynyt hän oli, ei muuta hän pyytänyt kuin unta. Lapsi hän oli, ei muuta hän pyytänyt kuin isän kättä, isän turvaa. Hiljaisuus tuli. Vai oliko tämä kuolemaa. Ei tuntunut tuskaa eikä muistoa. Ainoastaan valoa ja lämpöä.

Siinä auringossa leväten hän vähitellen alkoi erottaa ääniä. Ensinnäkin kiurun äänen. Ei milloinkaan hän ollut kuullut mitään niin suloista. Oli kuin taivaan sini olisi äännellyt. Tähän ääntelyyn vastasivat muistot Riikka Tuunan rinnassa. Ne puhuivat pääsiäisestä ja kurjista. Tuunan tyttären huulet ääntelivät nekin mukana, jokeltaen ja epämääräisesti, ikäänkuin eivät vielä olisi osanneet puhua. Pian on pääsiäinen, kurjet tulevat, taivas on sininen, lumi sulaa. Ihmiset ovat olleet hyvin sairaina.

Hän alkoi erottaa humua ja ihmisääniä. Muisto palasi. Puhuttiin jossakin likellä. Kaksi ääntä puhui. Ne sanoivat, että piti olla varuillaan, tuolla aidan takana saattoi vaania vihollinen. Riikka Tuuna kuuli joka sanan ja hänen huomionsa terästyi sentähden että ne puhuivat asiasta, jota hänkin oli ajatellut.

— Katso nyt tänne, täällähän on lapsiakin surmattuina ... Ja entä näitä eläimiä. Tämä syyttömien kärsimys, se on minulle sovittamaton ja käsittämätön asia.

— Kuka on syytön? Elämän laki on, että yksi vastaa kaikkien ja kaikki yhden puolesta.

— Mutta eläimet?

— Kuuluvat samaan suureen talouteen.

— Mutta lapset, hehän itse eivät ole tahtoneet tänne

— Hakekoot ulos, hakekoot ulos. Ja sitähän tämä kaikki juuri on: tyytymättömät ovat koettaneet hakea ulos. Se on yhtä uloshakemista ja käräjöimistä alusta loppuun asti. Velka vaaditaan viimeistä ropoa myöten ja siltä otetaan, jolla on. Saa sitten koettaa, ketä haluttaa, hakea ulos omaansa.

— Lohdutonta.

— Mihin siitä pääset! Tämä pitäisi ihmisten ottaa lukuun. He ovat aivan täydelleen riippuvaisia toisistaan, mutta kuvittelevat voivansa tulla toimeen omin avuin. Yhteiset edut sitovat heitä toisiinsa köysin ja touvein. Länsi tarvitsee itää, pohjoinen etelää, kaikki toisiansa, kansat ja yksilöt. Tämä maailma on olevinaan suuri, mutta se on yksi ainoa huone — olin sanoa lastenkamari —, se pitäisi lasten muistaa.

— Kuka sitten vartioi tätä lastenkamaria? Onko **se** hyvä tahto vaiko paha?

— Lasten pitäisi tulla järkiinsä ja järjestää niin, että päästäisiin kauniisti läpi elämän... Heidän pitäisi muistaa, että on vain tämä yksi huone... Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta ...

Tuunan tytär nosti päätään ja ponnisti pystyyn. Hänen olisi tehnyt mieli mennä sanomaan jotakin noille ihmisille. Oliko hän näin voimaton? Heidän puheensako häntä näin lamautti? Taasen hän lepäsi ja kuunteli. Kiuru lauloi ikäänkuin se olisi tietänyt, että se voi laulaa terveeksi sairaan maailman. Keitä olivat nuo vieraat? Ihmisiä, jotka kulkivat kaatuneiden joukossa ja kysyivät.

Taasen toi tuuli hänen luokseen ääniä. Hän ponnisti ja pääsi ylös. Silloin hän yhdellä silmäyksellä yli kirkkotarhan aidan näki pellon, kaatuneet lumella, säpäleiksi ammutut puut, kytevän kylän, kukkivat pajut ja muutamia miehiä, jotka likenivät tiellä. Hänen sydämensä liikahti pitkän tainnutuksen jälkeen: nämä olivat niitä odotettuja, nämä olivat valkoisia.

Heihin kuuluivat myöskin ne miehet, jotka olivat hänelle rakkaimmat maailmassa — olivatko he tulleet, olivatko he elossa?

Silmänräpäyksessä kokoontui Riikka Tuunan sieluun muisto siitä, mitä oli ollut, ja tietoisuus siitä mitä oli tapahtunut. Hän muisti häpeän, joka oli painanut kotia ja maata, synnit, jotka ihminen oli kasannut päälleen, valheen, jonka hän oli laillistuttanut. Sellainen pestään pois vain verellä ja tulella. Ihmisten Isä on oikeuden isä. Hän ei ole hyljännyt lapsiaan, hän antaa heille heidän Golgatansa jälkeen pääsiäisaamun.

Nuo, jotka tuossa lähestyvät, ovat panneet henkensä alttiiksi. Kuinka vahanpehmeäksi kävikään sydän, kun heitä ajatteli.

Harmaapukuisten keskellä käveli yksi, jonka yllä oli vihreät vaatteet ja päässä teräskypärä. Kaikkien maailman ihmisten joukosta olisi Riikka Tuuna hänet erottanut. Oliko siis mahdollista, että hän oli elossa? Sisimmässään hän oli uskonut, etteivät hänen rakkaimpansa palaisi, ei Arvo eikä Eino-Ilmari — miksi olisivat he säästyneet, kun niin monta kaatui. Ja tuossa tuli Arvo, niin tuttuna ja kuitenkin niin outona ja ikäänkuin korkeaksi kasvaneena. Häikäisi, kun häneen katsoi.

Tuunan tytär muisti äkkiä olevansa risaisessa pojan puvussa. Juhlavaatteissa hän nyt olisi tahtonut olla, jos koskaan. Kuin unessa ojensi hän kätensä Arvo Mäkimatkalle, kuin unessa kuuli hän hänen tutun äänensä. Hänestä tuntui, että elämän täytyy loppua tähän. Ääni oli sama kuin ennen, tuhannet muistot tulivat vastaan siinä äänessä, armaat kesäpäivät ja talvipäivät, koko lapsuus, koko nuoruus, koko elämä. Mitä saattoi tulevaisuus enää antaa tällaisen päivän jälkeen!

Sotilaat olivat tulleet katsomaan kirkkoa. He tahtoivat siellä pitää pääsiäisjumalanpalvelukset. Heidän joukossaan oli nuori pappi sotilaan puvussa. Heidän kasvoillaan paistoi jokin kumma kirkkaus, jotakin ylimaallista oli tänään tuulessa, ilmassa, auringonvalossa.

Ja ennen kaikkea tuntui epätodelliselta, että hän, Riikka Tuuna, asteli Arvo Mäkimatkan rinnalla, käsi hänen kädessään, vanhojen hautakumpujen keskellä.

Hetkeksi hän alkoi uskoa, että kaikki sittenkin oli totta. Silloin lausui armas ääni:

— Leikkitoveri, pidinkö sanani: toinko Kevään?

Siihen se loppuikin.

Samassa suhahti luoti. Arvo horjahti, kaatui maahan. Murtuva silmäys ... henki oli poissa.

Tämän uskoi Riikka Tuuna. Tämä oli todellisuutta. Siinä oli hänen valkea lintunsa, pudonneena hänen jalkainsa juureen.

Hän ei huutanut apua, hän ei puhjennut valitukseen. Kaikki piti antaa. Siltä otettiin, jolla oli. Sillä hetkellä hän tunsi, ettei Eino-Ilmari palaisi. Rikas hän oli ollut, Riikka Tuuna. Tämän jälkeen ei hänellä ollut muuta kuin hänen oma halpa elämänsä. Uhriksi kelpaavat vain parhaimmat. Ne ovat isänmaan vapauden pantti. Nyt hän uskoi isänmaan vapauteen.

Hän nosti lapsuudenystävän pään syliinsä, nojasi hautakiveen ja piteli kylmenevää poskea poskeaan vasten.

Ja siinä sulavien keväthankien keskellä annettiin Riikka Tuunalle lahja, jota hän turhaan oli pyytänyt monena kovana hetkenä: kyynelten armolahja.

— Leikkitoveri, toinko Kevään?

Hän oli vielä kuulevinaan äänen, hän oli vielä näkevinään huulten liikkuvan.

Sydän tulvillaan alttiutta painoi hän päänsä kuolleen olkapäätä kohden ja teki siinä hiljaisen valan suojelevansa kallista kevättä koko halvalla elämällään.

Yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta.

KIHLASORMUS

Ensimmäinen painos ilmestyi 1921

I

Ennen sitä päivää, jolloin Heini-serkun kihlasormus katosi Surpaeusten huvilalla, Niemenkivessä, oli käynyt huumaavan voimakas kevääntulo. Maaliskuun keskivaiheilla oli Heini-serkun kihlailmoitus ollut lehdissä — Heini Surpaeus, Halvor Vasara — ja jo silloin oli ihmeellinen kevät alkanut. Silloin oli myöskin Heini luvannut lähimmille sukulaisilleen kevään kuluessa käydä heitä tervehtimässä — eli »näyttämässä itseään», niinkuin hän oudon heleällä äänellään puhelimessa huusi Niemenkiven tädille, kun tämä häntä onnitteli.

Heini-serkku oli suvun lemmikki, sentähden suhtauduttiin jokaisessa sukulaisperheessä hänen kihlaukseensa ikäänkuin olisi ollut kysymys omasta tyttärestä. Luutnantti Vasara tuskin aavisti, minkä arvostelun alaiseksi hän morsiamensa suvussa oli joutuva. Hänestä ei tiedetty eikä voitu sanoa mitään pahaa, kuitenkin tuntui mahdottomalta, että hän olisi Heinin arvoinen, joka tapauksessa hän — se täytyi tunnustaa — mahtoi aavistaa Heini Surpaeuksessa löytäneensä aarteen, koska hän Heinille antoi sen kallisarvoisen vanhan timanttisormuksen, jonka hänen äitinsä oli saanut esiäideiltään. Suvussa puhuttiin tästä sormusasiasta paljon, niinkuin kaikesta muustakin, mikä koski kihlausta. Niemenkivessäkin oli tietysti puhuttu sormuksesta. Toiset olivat sitä mieltä, että timantit merkitsivät kyyneleitä ja että ainoa oikea kihlasormus oli se sileä, jommoista ennen vanhaan käytettiin — ilmanko nykyaikana oli niin paljon onnettomia avioliittoja, kun jo kihlasormuksetkin olivat kadottaneet vakavan leimansa — toiset katsoivat erittäin hienoksi, että tuollainen vanha sormus annettiin kihlasormuksena

ja vieläpä morsiamelle, jolle tuskin oli maailmassa ver taa. Tätä mielipidettä puolusti muun muassa kiivaasti Lida Surpaeus, Heini-serkun paras ystävä, vanhin Niemenkiven lapsisarjassa. Heiniä odotellessa elettiin Niemenkiven huvilalla kevään onnellisia päiviä, ei sellaisia jotka kestäessään jakavat meluavaa riemua, vaan sellaisia, joiden korkea ilo tajutaan jälkeenpäin.

Kevät tuli, kuten sanottu, sinä vuonna varhain ja huumaavan voimakkaana. Maaliskuun hanget sulivat silmin nähden ja samalla saapuivat suven linnut. Huhtikuussa uitiin huviloissa ja kaupungin uimalaitoksilla. Tuntui mahdottomalta ja suorastaan pelottavalta. »Ilot maksetaan kalliisti, laskut tulevat jälkeenpäin», oli Niemenkiven herralla, Surpaeus-vainajalla ollut tapana sanoa, ja tämä kevät varmaan oli maksettava ankaralla takatalvella. Talon täysikasvuiset naiset muistelivat, ihmetellessään kevään tuloa, kuolleen sanoja, mutta kukaan ei lausunut niitä ääneen. Haavat kalliin vainajan menetyksen vuoksi olivat vielä liian verekset. Kuolema varjosti vielä taloa.

Äidin silmistä ei suru enää näyttänyt poistuvan. Hänessä oli yhä sama säikkyvä mielenherkkyys kuin punaisena aikana, samalla kun hänen liikkeensä olivat tuskallisen hiljaiset. »Kunhan hän raivoaisi», ajatteli hänen vanhin tyttärensä usein tätä katsellessaan, »se olisi paljon parempi. Tuo kuluttaa hänet loppuun.» Äiti pelästyi, kun Letta juoksi sisään palmikot leiskuen ja huusi: »Käki on tullut, se kukkui vuorella!» Hän pelästyi, kun näki palvelustytön seisovan tuijottamassa iltaruskoon, joka oli punainen kuin heinänteon aikaan. Hän tuskin sai sanaa suustaan, kun hänelle tultiin ilmoittamaan: »Se kulkee taas siellä aidan takana se herra, joka on sukua.» Hänen lävitseen kulkivat kylmät väreet joka kerta kun porttikello soi. Vieras kuitenkaan tuskin olisi tästä kaikesta mitään huomannut. Vain se, joka tunsi Tekla Surpaeuksen, saattoi nähdä jotakin. Koko pelästys ilmeni silmissä, liikkeet vaikenivat. »Kaikki käy hyvin», toisti hän tavallisesti selviytyessään pelästyksestään. Hän sanoi sen ääneen muille ja hän äänteli sitä kuulumattomasti itselleen. Nämäkin sanat olivat jääneet hänelle punaiselta ajalta. Silloin niitä kipeästi

oli tarvittu, nimittäin oli tarvittu uskoa lempeään kaitselmukseen, isä kun oli tappotuomiolla ja poika valkoisella rintamalla. Ja äiti näkyi yhä tarvitsevan lohdutuksen yksinkertaisia sanoja, jotka kova aika oli hänelle opettanut.

Jotakin pelottavaa olikin itse asiassa tässä oudossa keväässä, joka tuli kuin juovuttavan voimakkaana. Niitä päiviä, jolloin aurinko suven kylläisyydellä vuodatti lämpöään hankiin! Niitä aamuja, jolloin kesän lintukuorot raikuivat yli talven lumien. Niitä iltoja, jotka vielä olivat pimeät, vaikka luonto jo kukki, niitä öitä, jolloin keltainen täysikuu hehkui yli valkoisten tuomilehtojen. Tästä keväästä tulivat lapset ja lapsenlapset vielä puhumaan, tällaista ei tämä sukupolvi ollut nähnyt. Kunpa siitä vain olisi uskaltanut iloita. Kummallinen se oli, sitä suorastaan ei saattanut lakata ihmettelemästä. Jo maaliskuun viime päivinä toi myrsky Niemenkiven uimahuonetta kohden sellaisen jääröykkiön, että pojat vaivoin saivat uimahuoneen pelastetuksi. Ei Tommi, vaikka hän oli niin suuri ja voimakas, mitenkään olisi selviytynyt niistä yksinään, mutta Yngve Lax tietenkin oli valmis auttamaan. »Joskus hänestäkin on hyötyä», kuiskailivat Hertta ja Letta katsellessaan poikain työtä ylhäältä puiston kaltaalta. Ja Tommi oli aina niin valmis soittamaan hänelle ja pyytämään häntä. Tähän työhön hän nyt kyllä todella soveltui. Uimahuone oli toiselta laidaltaan ihan pystyssä. Pojat hakkasivat jäätä rautaseipäillä. Puolessa tunnissa oli kaikki tehty. Pieni Lulu juoksi koiran kanssa vesisohjossa pitkin rantaa, huutaen ja laulaen. Oli hauskaa, kovin hauskaa! Eikä ollut kulunut montakaan päivää, kun Tommi ja Yngve jo uivat — ei Niemenkiven rannassa, vaan Miramarissa, Yngven luona. Päivämäärä merkittiin seinään, niin varhaista päivämäärää ei ollut entisten muistiinpanojen joukossa eikä tuskin missään uimahuoneessa kaupungissa. Vesi kyllä oli kylmää, viilsi kuin veitsellä kun siihen hyppäsi. Viikkoa myöhemmin ui Tommi kotona virallisesti ensi kerran ja tämä päivämäärä tuli Niemenkiven uimahuoneen seinään. Ei tarvinnut pelätä, että äiti joutuisi Miramariin näkemään mitä sinne oli kirjoitettu.

Menivät ne ihanat päivät, jolloin laastiin nurmet puh-

taiksi. Hiljaisessa sateessa seisoivat tytöt, valkoiset huivit päässä, Lida haravoiden ja Letta ja Hertta seuraten luudat käsissä. Lakastuneitten lehtien alta paljastuivat nurmen idut ja lehtisilmut päiden päällä paisuivat pihkaa tuoksuen. Uskaltaisikohan jo alkaa toivoa, että takatalvea ei tulisikaan?

Menivät yhdessä humussa nekin päivät, jolloin ikkunat päästettiin papereistaan ja huvila-alueen kaikilla laidoilla harjattiin ja koputeltiin vaatteita ja mattoja.

Hiekka pihamaalla helotti kuumana kuin kesällä. Koira makasi siinä, makuuasennostaan haukahdellen ohikulkijoita.

Aamuisin oli hento nurmi hopeisessa kasteessa niinkuin sydänkesällä.

Vanhalle tädillekin oli kevät käynyt ylivoimaiseksi, niin että hän oli jättänyt työnsä ja nostanut parvekkeelle korituolinsa. Hän istui siinä kotiturkissaan, kasvot ja ummistetut silmät tähdättyinä aurinkoa kohden. Hän unohti siinä kaiken, mikä hänen elämässään oli mennyt rikki, unohti ne rikkinäiset vaatekappaleet, joiden paikkaamisessa hänen päivänsä nykyään kuluivat, ja lepäsi auringon hyvyydessä ja kevään laulelussa.

Kaikki kevään laulajat olivat tulleet. Niin pian kuin päivä kallistui iltaa kohden, alkoi niiden kukunta, visertely, piipatus, raksutus ja huilumainen huhuilu. Kauimmin lauloi korpirastas. Kun käki jo oli lakannut kukkumasta ja viileä yö hetkeksi pysähdytti kevään kiireisiä askeleita, vihelteli korpirastas. Korkeimpien puiden latvoista hallitsi se yksinään seutua. Ihmishälinä alhaalla kulki kulkuaan, autot nostivat ilmaan tomupilviä, kaupungin yli kiiteli huristaen lentokone — lintu puunlatvansa suojassa ei siitä välittänyt. Monenmoisilla äänillään näytti se haluavan uskotella, että laulajia oli kymmenittäin: yksi joka vihelteli, yksi joka viserteli, yksi joka kaihersi, yksi joka... Eikä kuitenkaan ollut kuin korven laulaja, joka oli eksynyt tänne kaupunginlaitaan.

Niin täynnä pyhää huumaa olivat illat, että ihmiset Niemenkiven huvilalla liikkuivat kuin varpaisillaan ja toisiaan vältellen. Jokaisella oli puistossa oma paikkansa, mistä hän yksikseen seurasi yön tuloa. Kun

vahingossa satuttiin vastatusten, kuljettiin sanaa lausumatta ohi. Äiti se aina oli, joka lopulta särki äänettömyyden. Hänen täytyi, sillä hän ei saanut unohtaa eikä levätä. Hänen sanojensa täytyi aina pudota keskelle illan hiljaisuutta, häiriten ja muistuttaen.

Äitien onnenhetket ovat lyhyet, vielä lyhyemmät kuin muiden, äitien onnenhetket aiheutuvat toisista syistä kuin muiden ihmisten. Tavallisesti lepäävät äidit silloin, kun joku heidän pelkonsa osoittautuu perättömäksi.

Eräänäkin iltana tätä huumaavaa kevättä seisoi Lida Surpaeus laiturilla, missä kaislojen terävät torvet nostivat päitään liejusta ja kuu soudatti kuvaansa nukkuvassa aallokossa suurena ja keltaisena kuin syksyllä. Talon pikkutytöt Hertta ja Letta istuivat keinussa — kunhan vain ei olisi ollut sääskiä, niin olisi ollut ihanaa! Titsia-täti käveli äärimmässä päässä puutarhaa ja äiti nousi taimilavan äärestä, helmoissaan Lulu, jonka oli uni mutta joka ei mennyt maata ennen muita. Koira kulki ryhmästä ryhmään, kaikkialla ilmaisten mielisuosiotaan ja uskollisuuttaan.

Kuin lumottu oli taaskin ilta. Korpirastas vihelteli metsän laidassa, taivaan tummennossa paistoi kuu. Värähtämättä seisoivat tuomet kukissaan.

Äiti virutti käsiään ruiskukannussa ja tuli, sivelien kosteutta pois vuoroin toisella, vuoroin toisella kädellään, keinulle tyttöjen luo.

— Eikö Tommi vielä ole tullut?

— Kyllä kai häntä tänään saa odottaa, vastasi Hertta.

— Laxille on mennyt autoja, toinen toisen jälkeen, lausui samaan menoon Letta, huitoen ympärilleen haavanoksilla ja huoaten.

Äiti jäi seisomaan aivan hiljaa ja tytötkin vaikenivat. Korpirastas oli lakannut laulamasta ja nyt saattoi selvään kuulla mieslaulua pianon säestyksellä.

— Sieltä se on, kuiskasi Hertta.

— Siellä on mukana taiteilijoita ja kirjailijoita. Kaikkea saa, kun on rikas.

— Martomaa laulaa.

He kuuntelivat. Saattoi erottaa kokonaisia säveljaksoja. Korpirastas alkoi jälleen vihellellä.

— Ettekö jo menisi nukkumaan, kuiskasi äiti. - Te tiedätte miten vaikeaa nouseminen aina on.

— Mutta huomennahan on pyhä, etkö nyt sitä muista? huusi Letta niin ääneen, että korpirastaan laulu taasen lakkasi.

— Niin, aivan oikein, huomennahan on pyhä.

— Minä soitan Laxille, sanoi Hertta ja nousi tarmokkaana keinusta. — Äiti ei kuitenkaan mene nukkumaan ennenkuin Tommi on kotona. Tommi on hävytön, kun antaa tällä lailla . ..

— Mutta lapset, sanoi äiti hyvin hiljaa ja sillä omituisella hitaalla painolla, jolla hän oli puhunut punaisena aikana, — miksei Tommi saisi olla Laxilla. Siellä on kaunista laulua, siellä ...

— Älä viitsi, sanoi Hertta ja hyppäsi alas, älä viitsi, äiti, niinkuin emme me tietäisi...

— Niinkuin emme me tietäisi, toisti nauraen Letta, — mitä sinä ajattelet.

— Niin, mutta ei ole oikeutta ajatella pahaa ihmisistä, jotka eivät ole tehneet meille mitään pahaa, kuiskasi äiti.

— Isäkään ei käynyt heillä, piti Hertta puoliaan, — mutta Tommi käy — sopiiko se?

— Tommi saa olla ja tehdä mitä tahtoo. Soittaisit hänet kotiin, äiti.

— Hän kyllä tulee, sanoi äiti sillä äänellä, jolla hänen oli tapana lopettaa keskustelu.

— Se on se Raina, joka ei päästä Tommia. Rouvan on ikävä.

— Ole sinä vaiti.

— Niinkuin en minä tietäisi.

— Mitä sinä sitten olet tietävinäsi?

— Onhan sinulla itselläsikin silmät päässä. Nuori rouva ja vanha herra. Yngvekin oli sanonut, ettei hän luule uuden äidin kauan pysyvän. Ettei vain Tommille ja Yngvelle tulisi riita hänestä.

— Pidä nyt jo suusi kiinni.

— Ja mikä sinä olet minua käskemään. Rouva kuuluu rupeavan maalaamaan. Sentähden herrakin nykyään hakee taiteilijoiden seuraa.

— No, sehän olisi hyvä, niin hän jättäisi meidän ihmiset rauhaan.

- pelotatte linnut, sanoi äiti vihdoin.

Korpirastas oli siirtynyt ja vihelteli vuorella, toisella puolen tietä. Sen ääni kaikui oudon likeltä, ikäänkuin vuorenseinä olisi ollut kaatumaisillaan Niemenkiven huvilan päälle ja viheltely olisi kuulunut vuoren sisältä. Toiselta puolen huvilaa kuului mieslaulu ja piano ja jostakin kaukaa sen takaa torvisoitto. Torvisoitto tuli kaupungista asti.

— Äiti, virkkoi nyt Lulu niin unisena, että sanat hänen suussaan kangersivat, — miksei sanota Tommille: mene! Silloin Tommi ei menisi. Äiti, Mikael-setä sanoo ... Mikset sinä sano Tommille: mene Yngven luo, mene, siellä on laulua ...

Titsia-täti astui nyt kaukaa kaartaen ohitse. Hän viittasi vain kädellään hyvää yötä ja hiljaisuudessa kuului, miten hiekka hänen askeltensa alla narskui ja porraspalkit sitten narahtelivat. Kun ovi oli sulkeutunut hänen jälkeensä, alkoi Lulu taasen:

— Minä sanoisin Tommille: mene Laxille! Sitten ei Tommi menisi...

— Me menemme nyt nukkumaan, keskeytti hänet äiti, — äidin pieni poju on niin uninen, ettei tiedä mitä puhuu. Ja tekin tytöt, pitäkää varanne, ettette puhu tyhmyyksiä.

Äiti veti poikaa jonkin verran kovakouraisesti perässään ja yritti työntää hänet sisään keittiön portaista. Poika tarttui kuitenkin hänen helmoihinsa ja laahasi hänen perässään pienen matkaa rantaa kohti, minne äiti suuntasi askeliaan. Uninen lapsi potki ja tuskitteli. Äiti tarttui häneen nyt samalla tavalla kuin kerran talvella, silloin kun punaiset tulivat viemään isää. Ei tänä talvena. Eikä olisi uskonut, että äiti sillä tavalla hentosi, Lululta meni koko kiukku ja säikähdys tuli sijaan. Silloin talvella ei hän pitkään aikaan saanut sanaa suustaan. Nytkään ei hän hetkeen uskaltanut puhua äidille. Vasta kun äiti laski hänet maahan, hän rupesi puhelemaan:

— Miksi sinä olet surullinen? Eihän se siitä parane. Isä on taivaassa. Kun minä isältä kysyin, meneekö hän taivaaseen .. ., niin, kun minä kysyin, niin isä sanoi: »Lepoon». Tämän sinä aina unohdat. Onhan lepo samaa

kuin taivas, olet itse sanonut. Minun ei enää ole uni. Minä olen suuttunut Tommille ja minä sanon hänelle että hänen pitää mennä Laxille, että äiti pitää siitä.

— Poju ei puhu tyhmyyksiä. Odota tässä nyt.

Äiti tarttui lastaan olkapäihin sillä tavalla, ettei Lulu vastustanut, sitten äiti taipui pyykkinuorien alitse ja meni uimahuoneen sillalle Lidan luo. Lulu kuuli kaikki mitä he puhuivat.

— Sinä kylmetyt täällä.

— Olethan itse sanonut, että pitää ottaa hetkestä kiinni.

— Sinä olet tänään harjoitellut niin paljon.

— Nämä päivät ovat niin nopeasti ohi.

— Kaikki on nopeasti ohi, ilo, kärsimys, kaikki.

— Niin kai, mutta kyllä ne voivat tuntua pitkiltäkin.

— Tarkoitan vain: älä huoli surra. Ehkä voit syksyllä jatkaa. Kaikki käy vielä hyvin.

Lida naurahti ja paiskasi jotakin veteen.

— Hyvin — kyllä kai. Tätä sinä nyt olet toistellut ja kuinka on käynyt? Isä on kuollut ja me olemme vararikon partaalla.

— Kaikki käy aina hyvin.

Äiti irroitti esiliinansa ja pani sen Lidan olkapäille. Kun hän jälleen oli Lulun luona, laski hän lämpöiset kätensä pojan olkapäille ja kuljetti häntä edellään. Olikin tullut kylmä.

Lulu olisi mielellään kysynyt, mitä vararikko oli, pitikö silloin kaikki myydä, vene ja Niemenkivi ja isän kultakello ja ... Ihmiset tiellä alkoivat yhtäkkiä meluta. Korpirastas pelästyi eikä enää laulanut. Joku mies huusi. Huusi kauheasti. Olisikohan pitänyt juosta auttamaan? Setä Lax sanoi, että se oli kieltolain syy, että juotiin. Niin sanoi Gabriel-setä myöskin. Ja Tommi. Jos ihmisiä kielsi tekemästä jotakin, niin he tekivät sitä. Olikohan niin, että ihmiset olisivat eläneet hyvästi, jos olisi ollut käskylaki? Mikael-setä sanoi, että ohsi juotu vielä enemmän, jollei olisi ollut kieltolakia. Aina sedät siitä riitelivät. Olisikohan se auttanut, jos olisi Enok-sedälle sanonut, että pitää tulla Niemenkiveen? Olisikohan Enok-setä sitten ollut tulematta? Oliko Enok-setä todella isän veli niinkuin Mikael-setä ja Gabriel-

setä olivat? Mitä hän oli tehnyt? Miksei hän koskaan käynyt täällä isän eläessä?

— Äiti, tappavatko ne toisensa? puhkesi poika puhumaan. — Minä menen ja huudan heille, että he tappaisivat toisensa. Hoooi, hoooi, miehet, tappakaa toisenne, lyökää...

— Mutta poju, äidin pieni Lulu, mitä lapsi nyt ajattelee. Ei saa huutaa. Poliisi tulee ...

— Mutta Gabriel-setäkin sanoo, että jos kieltää, niin ihmiset tekevät sitä mikä on kiellettyä. Siksi minä käsken. Mikset sinä käske Enok-setää tulemaan tänne? Silloin ei hän tulisi. Ihan varmasti.

— Poju on oikein tyhmä!

Äiti sanoi sen niin hiljaa ja lempeästi, että Lulua rupesi itkettämään. Suuttuiko äiti vai tuliko hän näin surulliseksi? Samalla hän kulki niin nopeasti, että täytyi juosta. Lulu kaatui ja polveen sattui. Silloin sopi ruveta itkemäänkin. Mutta äiti ei heltynyt lohduttamaan, meni vain entistä nopeammin, kunnes yhtäkkiä päästi irti Lulun käden.

Tommi seisoi keskellä pihaa. Hänen leveä valkoinen paidankauluksensa paistoi hämärässä.

— Minä jo ajattelin, että nukutte kaikki, sekä koirat että ihmiset, sanoi hän sillä äänellä, millä puhutaan keskellä päivää. — Viivyin vähän, et suinkaan sinä, äiti, odottanut.

Äiti astui hyvin hiljaa Tommia kohden ja hymyili.

— Oliko siellä paljonkin vieraita? sanoi hän, jatkaen siihen kuiskaavaan tapaan, jolla kaikki olivat puhuneet korpirastaan laulaessa.

Tommi heilautti keppiä kädessään. Miksi hänellä taasen oli Yngven keppi?

— Kaikki kaupungin gulashit, sanoi hän. — Kauhean ikävää. Olisivat tahtoneet jäämään illalliselle. Oli kurkkuja ja puutarhamansikoita — niin, ja tietysti juotavaa myöskin. Ei, minä en olisi jäänyt mistään hinnasta. Päättelin jo, että saa olla viimeinen kerta .. .

Äiti yritti laskea kätensä hänen olkapäälleen, mutta pysäytti sen pyyhkimään takin käänteestä jotakin pientä tahraa.

— Mutta kuinka niin? kysyi hän, peläten, että sydä-

men tykintä kuuluisi. — Tarkoitan . . . eikö sinulla ollut hauskaa?

— Hauskaa? Ja vielä mitä. Yngve oli ampunut haukan, sentähden minä menin. Pidättivät ja pidättivät.

Äiti näki läpi hämärän, että kuuma puna oli Tommin kasvoilla ja että hän katsoi oudosti hänen ohitseen.

— Olitteko te pojat sitten niiden vanhojen herrojen seurassa? sanoi äiti.

— Kun olisimmekin saaneet olla... Tai olimmehan sentään sielläkin, sillä ne tahtoivat kuulla juttuja sodasta. Ja sitten ukko Laxista nähtävästi on hauskaa näyttää, että hän on saanut pojan tulemaan vieraakseen, vaikkei saanut isää. Ehei, älköön luulkokaan, en minä ole voitettu. Yngve oli ampunut haukan. Hänellä on niin mainio salonkikivääri, se se vasta on vehje... Minä saattaisin saada samanlaisen. Kolmella sadalla markalla! Ajattele, äiti, kolmella sadalla markalla. Se on pilahinta. Se laulaja, se Martomaa möisi. Kas, kyllä se olisi hyvä olemassa täällä pimeinä syysiltoina, nyt kun isä on poissa.

Äiti oli sanomaisillaan, että luultavasti ei koko huvilaakaan enää ole olemassa, kun pimeät syysillat tulevat, mutta hän vain loi katseensa maahan ja alkoi oikean kätensä etusormella hangata poikansa takinkäännettä. Tommi näki vakavuuden hänen kasvoillaan ja rupesi nopeasti puhumaan toisista asioista.

— Lax oli saanut jotakin erinomaista viinaa ja kokonaista laivallista odottavat Ranskasta. Aikovat ostaa hyvin nopeakulkuisen moottoriveneen, jolla noutavat maihin tavarat. Mutta nämä ovat hyvin salaisia asioita. Kuule, äiti, älähän vain vahingossakaan mainitse niistä kenellekään. Kyllä minäkin ole tyhmä, mutta kun minä olen niin tottunut sinulle puhumaan.

— Tänään et puhu kaikkea, sanoi äiti yhtäkkiä.

Hän sanoi sen melkein ilman ääntä ja hymyili niin että koko hammasrivi paljastui, katse hellittämättä kiinnitettynä poikansa silmäteriin. Tommin silmät tähtäsivät ohitse ja äidin viime sanat hän niinikään sivuutti. Eikö hän niitä kuullut?

— Tiedänhän minä, ettet sinä ilmaise kenellekään mitä sinulle uskon, jatkoi Tommi entiseen tapaansa. —

Lax toivoo saavansa konsulin arvon. »Se on niin klehjua kun ei ole titteliä», hän sanoi, kun oli saanut vähän päähänsä. Kas, jonkin sellaisen amerikkalaisen pikkuvaltion konsulinarvon saa ostaa, kun on dengiä. Jokos mennään maata, äiti?

Äiti seisoi liikkumatta, kasvoillaan jähmettynyt hymy, ja teki johtopäätöksiä.

— Eikö sinulla sitten todella ollut hauskaa? sanoi hän ja käsi siirtyi hiljaa pojan olkapäälle.

— Olisiko pitänyt? sanoi Tommi ja vei katseensa äitiin.

— Mutta olihan siellä taiteilijoita, kaunista laulua . . . Kuului tänne asti.

Tommi naurahti.

— Kyllähän siellä oli! Rouvan luona puhuttiin taiteesta. Rouva on saanut päähänsä, että hän voi oppia maalaamaan. Konsuli lupasi taulut kolmelle seinälle. »Alottelevia saa olla kanssa joukossa», sanoi hän rohkaisevasti niille, jotka olivat läsnä, »mutta sitten pitää olla yksi oikein kallis!» Äh sentään.

— Vai niin, vai niin, äänteli äiti, molemmat kädet pojan olkapäillä.

Siinä kylmässä hämärässä varhaiskesän illassa katselivat äiti ja poika toisiinsa ja tunsivat miten läheiset he toisilleen olivat. He olivat lisäksi yhdenpituiset ja harvinaisessa määrässä toistensa näköiset. Korpirastaan ikävöitsevä äänteely läksi kuin heidän rinnastaan. Kumpaakin painoi tarve puhua suoraan. Aidan takana kulki kaiken maailman virta, aidan sisäpuolella vallitse heidän oman elämänsä pyhitetty yksinäisyys.

»Kaikki minä kerron hänelle, joskus toisen kerran», ajatteli poika. Hän ei ääneen sanonut edes hyvää yötä, painoi vain äidin kättä ja astui nopeasti ylös portaita vinttikamariinsa.

»Minä tiedän, ettei hän tee mitään rumaa», ajatteli äiti ja onnen aalto kulki hänen lävitseen. »Hän on hyvä, hän on puhdas.» Keittiön portaissa tapasi hän pikku poikansa nukkuneena istualleen. Hän ei jaksanut nostaa häntä, niin suuri poika hänestäkin jo oli tullut! Lapsi teki itkua ja hosui ympärilleen. Äidin kädet olivat pehmoiset ja kärsivälliset. »Kaikki käy hyvin», sanoi hän

itselleen ja liikutteli lapsen uneliaita jäseniä, nosteli ja peitteli, kunnes hänen nuorimpansa rauhallisesti nukkui lapsenuntaan.

Hän on vielä onnellinen, hän. Kyllä kai hänkin jo jotakin aavistaa. Hänen kysymyksensä ovat heräävän ihmisen kysymyksiä. Hän herää liian varhain. Kaikki nykyaikana heräävät liian varhain ja kypsyvät ennen aikaansa. Poikasille, jotka olivat mukana sodassa, ei nuoruutta tulekaan. Tommi on niitä. Hän on jo mies. No niin, mitäpä sille voi. Kaikki on niin nopeasti ohi ilot ja surut, kaikki. Sekin vaikea ja raskas, mikä nyt on edessä: luopuminen kaikesta, mikä on ehtinyt juurtua sydämeen, luopuminen tästä kaikesta tässä ympärillä, Niemenkivestä. Vai onko se niin vaikeaa? Onko mikään enää vaikeaa senjälkeen kun hän kuoli, hän, joka oli tässä kaikessa sieluna? Onko mikään enää vaikeaa kaiken sen jälkeen, mitä koki punaisena aikana? Kun saattoi elää yli sen hetken, jolloin Tommi lähti kodista — valepuku ja väärä passi auttoivat vähän. Tai yli niiden viikkojen, jolloin punaiset vintiltä hakivat poliisikoirien avulla isää ja isä oli kiinniliimatun tapettioven takana. »Täällä on pesty lysoolilla, kyllä se perkele on täällä ...» Onko tämän kaiken jälkeen vielä jotakin vaikeaa? Mitä merkitsee kodin kadottaminen? Mitä merkitsee se, että toiset ja vieraat ihmiset ensi keväänä kuokkivat ja kylvävät täällä, näkevät tuomien kukkivan ja korjaavat omenat puista, jotka he, Surpaeukset, istuttivat. Kaikki on niin nopeasti ohi ja kaikki käy sittenkin hyvin. Oudon vastenmielinen asia on Enok Surpaeuksen ilmestyminen näyttämölle. Onko hän palannut matkoilta vai onko hän kauemmin ollut täällä? Hän ei uskaltanut tulla, kun veli oli hengissä. Nyt hän tulee. Mitä hän tahtoo? Onko hän todella vaarallinen? Kivikova oli lasten isä häntä kohtaan. Ja hän on kuitenkin veli. Heittiö hän on, sanoi lasten isä. Miksi hän on alkanut kävellä edestakaisin täällä ulkopuolella?

Kaikki käy lopulta hyvin.

Varmasti, varmasti. Kaikella on tarkoituksensa.

Oliko paha, että hän päästi Enok-sedän sisään portista ja kohteli häntä ystävällisesti? Yhden ainoan kerran niin oli tapahtunut! Hän teki vainajan tahtoa vas-

taan. Mutta eikö ollut mahdollista, että vainaja oli ollut liian kova?

Äiti käveli ja käveli, kaikki muut olivat menneet levolle. Hän lyhensi yötään, käveli pitkin huvilan aluetta, katsoi useampaan kertaan, että portit ja varastohuoneet olivat lukossa. Kaksikymmentä vuotta sitten ei mitään lukittu. Tuleekohan halla? Vielä on kuitenkin pilviä. Kuinka suuret ovatkaan jo omenapuut, tuokin, joka istutettiin kun pieni poju syntyi. Mutta se oli silloin niin iso ja voimakas taimi. Hopeapaju näyttää alkavan kasvaa. Se on lasten istuttama isän muistolle. Hopeapajua kutsutaan myöskin itkuraidaksi. Tämä on itkuraita, surunpuu, joka aina vuodattaa kyyneliä heidän kaikkien puolesta.

— No sinäkö, Ystävä, lausui hän yhtäkkiä koiralle, joka oli pistänyt kuononsa hänen kättään vasten. — Mistä sinä tulitkaan, sinä vanha uskollinen poika? Oi voi, olemmeko paljon kokeneet yhdessä. Iloa ja surua. Niin, niin, sinä olit pikkuinen raukka, kun isäntä sinut povellaan toi. Täällä on koko sinun elämäsi kulunut. Ja nyt sinä olet harmaa ...

Äiti vaikeni ja piti päätään koiran niskaa vasten. Hänen mieleensä johtui miten kodittomaksi koira jäisi, kun huvila myytäisiin, miten vaikeaa sen olisi tottua kaupungin ahtaisiin pihamaihin. Millä riemulla se oli aina lähestynyt kotia ja heiluttanut häntää kotiportilla ...

Hänen kyyneleensä alkoivat vuotaa. Uskollisen eläimen kohtalo tuntui vaikeammalta järjestää kuin ihmisten. Kaikki hänen huolensa kokoontuivat yhtäkkiä keräksi, joka painoi tunnolla lyijynraskaana. Miten hän tästä kaikesta selviytyisikään. Kaikki on selvittämättä, ratkaisematta. Kun saisi unta, edes yhden yön. Ennen sitä oli yllinkyllin.

Niemenkiven rouva Tekla Surpaeus tapasi itsensä seisomassa siinä missä hänen tyttärensä äsken oli seisonut. Koira istui hänen vierellään. Tyynessä, tummassa illassa kuvasti vesipeili taivasta, jossa pilvet kelluivat kuin jättimäiset möhkäleet. Jokin tähti kimmelteli vedessä. Pilviä ympäröivät hohtavat päärmeet.

Suruakin ympäröi oma hohtonsa ja murheeseenkin

välkkyy tähti. Kaikki on niin nopeasti ohi, — se se on surun hohto, se se on toivon tähti. »Lepoon, lepoon.»

Mutta Tommihan on kotona, hänellä ei siellä ollut hauskaa. Heini tulee pian Niemenkiveen. Pitääkö Enok karkottaa talosta? Mikaelin ja Gabrielin täytyy siinä auttaa. Jos voisi selviytyä siten, että vuokraisi pois huoneita? Mutta silloin täytyy samalla antaa täysihoito. Sitä ei jaksa eikä ehdi.

Lepoon, lepoon!

Lintuko äännähti? Joko aamu alkaa sarastaa? Vihreä kajastus käy yli veden. Se on aamu. Jospa saisikin unta.

Kaikki käy hyvin — lopulta, sitten kun kärsimysten mitta on täysi. Mutta kaikki maksetaan niin kalliisti. Laskut tulevat jälkenpäin.

No niin, minä olen valmis maksamaan, olen ollut onnellinen. Ja enkö ole vielä?

Hän painoi poskensa koiran niskaa kohden ja tunsi silloin tässä lämmössä, että hänen ympärillään on jäätävän kylmä. Mitä saattoi halla tähän aikaan vuodesta viedä? Yö ympärillä oli tumma ja täynnä välkettä. Tähdet välkkyivät vedessä ja taivaalla, kuu välkkyi, välkkyivät rannoilla tuomet. Kaikki tuoksu oli pysähtynyt, linnunlaulu vaiennut, liike tiellä lakannut. Yön kauneus oli totinen kuin kuoleman.

Tuntematta murhetta mielessään, tuskinpa maata jalkainsa alla, astui Niemenkiven rouva Tekla Surpaeus uskollisen eläimensä seurassa läpi puiston huvilalle.

Heini-serkku piti lupauksensa ja saapui sukulaisiin »näyttämään itseään». Kyllä häntä kelpasikin katsella, niin hän oli kuin maito ja mansikka ja lisäksi kiitollinen elämälle ja iloinen onnestaan. Hän täytti talon naurulla ja laululla ja myöskin kyynelillä ja osanotolla.

Ensimmäinen ilta kului yhteisesti. Heini sai nähdä joka sopen talossa ja todeta mitä muutoksia oli tapahtunut. Kaikista pikkumuutoksista puheltiin laveasti, siitä että ihmiset, puut ja pensaat olivat kasvaneet, siitä että portteihin oli teetetty lukot ja aitaan pantu piikkilanka, siitä, että puutarhuri oli pantu pois, siitä, että soittokone oli muutettu ruokasaliin, jotta voitaisiin

vuokrata sali. Taulujakin oli siirrelty. Talon kalleus, maalaus, jonka Surpaeus-pari oli saanut ystäviltä lahjaksi kahdentenakymmenentenä hääpäivänään, oli siirretty makuuhuoneeseen. Tämä muutos oli tehty nyt keväällä, tuossa taulussa oli niin suuri lohdutus. »Sumut hälvenevät» — se oli taulun nimi. Taiteilija tuskin oli saattanut aavistaa, minkä avun hän oli antanut elämän taistelua käyville ihmisille näyttäessään heille auringon ja sumujen kamppailun syysaamussa. Seisottiin taulun edessä vaieten. Heini huomasi kaikki pikkuseikat. Suuresta muutoksesta talossa ei puhuttu. Kuitenkin tuntui tyhjyys siitä, joka oudokseltaan tuli tänne, pelottavalta. Joka hetki odotti, että ovi avautuisi ja sisään astuisi Hugo-setä, tuo virkeä, sädehtivä mies, joka yhtä väsymättömästi oli ottanut osaa nuortensa iloihin kuin lastensa leikkeihin, kun hän vain ei ollut työhuoneessaan kotona tai toimessaan kaupungilla. Heini oli kyllä ollut hautajaisissa. Heini oli ehtinyt totutella siihen, että hän oli poissa. Mutta täällä, missä hänen läsnäolonsa oli syöpynyt joka paikkaan, täällä huusi tyhjyys sittenkin vastaan kaikkialta. Heini hillitsi kuitenkin urhoollisesti itseään, puhellen lakkaamatta pikkutapahtumista kotona Niemessä, tai sulhasestaan.

Isä oli kylvänyt varhain, hän oli kaiken aikaa luottanut siihen, ettei takatalvea tulisi. Noin sata vuotta sitten oli ollut tällainen vuosi eikä tullut takatalvea. Daaja oli saanut varsan, mutta se ei ollut valkoinen niinkuin äiti, vaan ruskean kirjava, hyvin omituisen näköinen. He, tytöt, olivat kaikki siihen ihastuneet ja olivat päättäneet pitää sen ratsuhevosenaan. Pojat sitä halveksivat, isäkin nauroi sen lasimaisille vaaleille silmille. Varmaan siitä kuitenkin saattoi odottaa hyvää ratsuhevosta, äiti kun oli niin erinomainen. Halvorkin oli sanonut, että Daajalla on kaikki hyvän ratsun ominaisuudet. Monta omenapuuta oli kuollut viime talvena — kumma kyllä, sillä eihän ollut erityisen kylmä. Puutarhaportille oli istutettu jasmiinikuja, äiti sitä kauan oli tahtonut. Niemeä täytyy hoitaa ikäänkuin se olisi oma, niin sanoi aina isä, ja oikeinhan se olikin. Halvor piti Niemen niin erinomaisena ja harvinaisena, hän sanoi, ettei varmaan sellaista kruununpuustellia ole koko maassa. Mutta

tavallisestihan he kaikki unohtivatkin, ettei se ollut oma ja pitivät sitä perintötilana. Halvorin vanhemmatkin olivat niin ihastuneet Niemeen, — he kävivät juuri nyt isä lainasi pappilasta vaunut heitä vastaan ja päätteli jo, että kuitenkin olisi pitänyt hankkia vaunut taloon He, lapset, olivat niin monta kertaa turhaan pyytäneet isää niitä ostamaan, mutta isä oli ollut itsepintainen — siinä hän sen nyt sai! Sellainen tekee alustalaiset katkeriksi, oli isä aina vain sanonut. Tietysti, mutta sittenhän oli tuhat seikkaa, jotka myös tekivät toiset katkeriksi, koko sivistyneistön elämäntapa yleensä oli omiaan tekemään sitä.

Heini puhui lakkaamatta. Mutta kun he sitten äkkiarvaamatta tulivat peräkamariin ja talon herran viimeksi otettu kuva siellä katseli alas kirjoituspöydän yläpuolelta, niin sai liikutus hänet valtaansa ja hän lankesi tätinsä kaulaan ja he itkivät kaikki. Vainaja oli ollut niin kaikessa mukana, pienimmästä suurimpaan asti, kaikkialla läsnäolevana. Niin, niin, mahdotonta oli käsittää, että hän oli poissa! Saattoi odottaa, että nyt juuri portti paukahtaisi, tarmokkaat askeleet narskuisivat hiekalla, noustaisiin ylös portaita ja ... Mutta hän ei koskaan, ei koskaan enää tule.

Heinin ensimmäinen yö Niemenkivessä kuului ystävättärelle, Lidalle. Silloin sai toinen tytöistä kuulla miten kihlaus oikeastaan oli tapahtunut — kuin ihmettä se oli! Miten nuori jääkäri silloin vapaussodassa pienen valkoisen joukon kanssa oli metsästä pelastanut Niemen asukkaat. Halkopinojen takana he olivat olleet useita päiviä. He näkivät tulipalon loimotuksen puiden latvojen yläpuolella, he eivät saattaneet muuta uskoa kuin että koko koti ohsi tuhkana. Mutta sitten myöhemmin ... Niin, tietysti nuori jääkäri jo silloin oli tehnyt heihin kaikkiin syvän vaikutuksen. Pari kirjettä oli vaihdettu sittemmin. Kerran olivat he tavanneet toisensa raitiovaunussa, Heini ja Halvor, aivan sattumalta. Heini oli hänen lähtiessään vaunusta ojentanut hänelle kukan ja sopertanut jotakin. Ja Halvor oli luonut häneen katseen ... Katseen, jota hän ei ikinä unohda. Sitten he tapasivat toisensa, kun patsas sankarihaudalla paljastettiin. Luutnantti oli tietysti kutsuttu juhlavieraaksi,

oli yleensä koetettu saada koolle kaikki, jotka olivat valkoarmeijassa tulleet vapauttamaan paikkakuntaa. Halvor otti vastaan suojeluskunnan paraatin, juhlapäivällisillä joutui hän, Heini, istumaan Halvorin vieressä. ja niin se sitten meni... Ja kyllä oli sanomattoman ihanaa rakastaa. Ei varmaan ollut mitään tähän verrattavaa onnea, ainakaan ei naiselle. Halvorkin oli niin liikuttava onnessaan. Heini oli hänen ensimmäinen rakkautensa — tuntui uskomattomalta, että Halvor, niin kaunis nuori ihminen, oli sillä tavalla voinut kulkea elämän läpi. Mutta niin se oli ollut. Ja niinhän Heininkin oli, ettei hän ollut kehenkään koskaan voinut kiintyä, aivan niinkuin he molemmat olisivat odottaneet toisiaan. Halvor oli antanut Heinille äitinsä sormuksen, eikö se nyt ollut ihmeen kaunis, ja sopi käteen ikäänkuin olisi ollut tehty sitä varten. Kallisarvoinen se oli, rahallisestikin, saatikka sitten vanhuutensa tähden. Halvorin äiti myöskin oli tahtonut, että Heini saisi sormuksen. Kas, Halvorin vanhemmat olivat olleet niin kiltit ja heti pitäneet Heinistä, tyhmästä, vähäpätöisestä maalaistytöstä. Kyllä vain Halvor olisi voinut saada paljon paremman. Mutta olisiko joku enemmän voinut rakastaa Halvoria, sitä ei Heini uskonut. Halvorin tädit olivat olleet suuttuneita siitä, että sormus annettiin vieraalle, jopa vaatineet, että jos kihlaus puretaan, sormus ehdottomasti on annettava takaisin. Niin kovat he olivat olleet, että sanoivat tämän Heinille itselleen. Halvorin äiti oli onneksi aivan toisenlainen.

Lida puolestaan uskoi ystävättärelle omat surunsa. Hän oli niin rikki, koko elämä kodissa oli niin rikki, äiti kulki hilliten itseään ja kului loppuun kärsimyksessään. Huolet aineellisesta toimeentulosta veivät voiton kaikesta henkisestä harrastuksesta, joka esinettä tarvitessa täytyi kysyä itseltään, voiko sitä ostaa, jokaista taidenautintoa ajatellessa täytyi ottaa lukuun, voiko olla sitä vailla. Hän, Lida, oli vakavasti aikonut heittää lauluopintonsa, ottaa kurssin konekirjoituksessa ja kirjanpidossa ja hakea tointa jossakin konttorissa. Onneksi hän oli ehtinyt tulla ylioppilaaksi, kaikki muut olivat vielä koulussa ja koulumaksut olivat nykyään kalliit. Hyvin heidän kaikkien sentään onneksi kävi, Tommi oli

kerrassaan etevä, hän luki, totta puhuen, hyvin vähän mutta hän osasi hyvin. Vahinko vain, että hänellä nykyään oli ikävä toveri, no se liikemies Laxin poika aina he olivat yhdessä, ammuskelivat maaliin, purjehtivat ja ties mitä. Äiti ei tahtonut kieltää, koska uskoi kiellon usein vaikuttavan päinvastaiseen suuntaan Lidaa opettajat kyllä kehoittivat jatkamaan lauluopintoja ja olihan hänestä aina tuntunut, ettei hän mihinkään muuhun työhön kelpaa. Mutta hän oli nykyään niin voimaton, hänestä tuntui, ettei hän jaksa taistella velkojen kanssa, parasta tarttua kiinni leipäkannikkaan ja pitää laulu lepohetkiä varten. Ei, sellaista rakasta olentoa, jolle tahtoisi kokonaan kuulua, sitä ei ole eikä tule. Ei ole rakkaus enää samanlainen kuin ennen, onnelliset avioliitot ovat harvinaiset — niin, niin. Ehkäpä Heini ja hänen sulhasensa saattavat tulla onnellisiksi. Lida näki edessään harmaan arkipäiväisen elämän jossakin konttorissa. Mutta mitäpä siitä, kaikki on niin nopeasti ohitse.

Aurinko jo nousi ja lintujen laulu täytti aamun, kun ystävättäret vihdoin malttoivat nukkua.

Kahvipöydässä otti Niemenkiven vaitelias ja kaunis vanha Letitsia-täti haltuunsa veljentyttären. Hän ei nytkään sanonut paljon, mutta hän antoi työnsä levätä — hän parsi aina sukkia — ja katseli sensijaan pitkän aikaa Heinin sormusta. Heini tunsi, ettei hän siitä pitänyt, ja hänen oli paha olla. Kuitenkin taisteli hän tukalaa tunnetta vastaan ja kertoi sormuksen tarinan, kuinka Halvorin isoäiti jo oli kantanut sormusta, se oli luultavasti vanhaa turkulaista työtä ja eikö se nyt ollut kaunis, niin yksinkertainen ja jalo sinertävine helmineen ja timantteineen. Hän vain ei ollut ensinkään arvokas sitä kantamaan. Siihen sanoi täti: no, no; ja lisäsi: kihlasormusta ei pidä koskaan ottaa kädestään. Heini painoi säikähtyneenä sormuksen takaisin sormeensa. Hän oli näyttänyt sitä ties kuinka monta kertaa ja kuinka monelle ihmiselle. Heini sai nyt kertoa jokaisesta sisarestaan ja veljestään erikseen. Lopuksi huomautti täti, että hän oli pahasti unohtanut ruotsinkielen ja kysyi, puhuttiinko Niemessä todella nyt vain suomea. Sitä sanoessaan hän nyökkäsi päätään, tuijotti hetken eteensä

j painui sitten jälleen työhönsä. Hän oli hyvin kalpea. Heini ei uskaltanut kysyä, oliko tädillä nytkin tuskia. Täti ei koskaan vahttanut ja alkoi heti hymyillä, jos häneltä sitä kysyttiin. Kaikki tiesivät kuitenkin, että hänellä oli vaikeaa särkyä. Hän oli kerran ollut hukkumaisillaan jäihin ja kylmettynyt pahasti. Joku oli ollut tietävinään, että hän oli ollut hukuttautumaisillaan. Heinillä oli kyyneleet silmissä, kun hän näki tädin kokoavan rikkinäiset sukat kainaloonsa ja vaivalloisesti nousevan ylös portaita toiseen kerrokseen. Täällä Niemenkivessä oli mieliala nykyään sellainen, että oudosti itketti.

Aamiaistunnilla hämmästyttivät pikkutytöt kotiväet tulemalla väliajaksi kotiin. Konsuli Lax oli aamulla, mennessään kaupunkiin, ottanut heidät autoonsa ja luvannut tuoda heidät kotiin aamiaiselle. Ja määrännyt paikan, missä piti odottaa, ja odottanutkin siinä. Oli ollut kovasti hauskaa ajaa autossa, se oli suurenmoinen auto, kaikkein hienoin koko kaupungissa, seitsemänkymmentäviisi hevosvoimaa, hinta satakahdeksankymmentätuhatta. Konsuli oli ollut kovasti kohtelias — kunhan hän vain ei olisi ontunut ja kun ei hän olisi pukeutunut vaaleihin kenkiin. No, totta se oli, että hän ontui ja että hänellä oli vaaleanharmaat kengät. Hän ei ontunut paljon, mutta kyllä sen verran, että sen huomasi. Hän oh kysynyt pääsevätkö tytöt luokalta. Sitten hän kysyi, pitävätkö he ilotulituksesta ja kertoi, että heille tulee paljon vieraita ja ilotulitus. Ei, raketit eivät vahingoita kun putoavat. Sitten hän oli kysynyt, oliko se todella Surpaeus se sellainen vanha herra, joka kävi keräämässä ilmoituksia sanomalehtiin. Hän tietysti tarkoitti Enok-setää. Hän siis kerää ilmoituksia. Ja käy Laxilla. Hertta olisi kuin olisikin ollut valmis sanomaan, että se kai on eräs setä, joka ei koskaan käynyt talossa isän eläessä ja joka paljon onkin ollut kaukaisilla matkoilla. Hän on kai kapteeni. Mutta Letta sanoi, ettei sellaista Surpaeusta löydy, joka kokoaa ilmoituksia sanomalehtiin. On vain kaksi setää, Gabriel Surpaeus ja Mikael Surpaeus ja vielä Albert Surpaeus, mutta hänellä on kartano maalla, tai kruununtila oikeastaan, vaikka se jo on ollut kauan suvussa ja hän aikoo sen ostaa, jos

vain tulee sellainen laki. Mikael-setä on tuomari, vaikkei hän voinut olla siinä toimessa, kun ei tahtonut tuomita lain mukaan, kun ei laki ollut oikeudenmukainen, sillä Mikael-setä on hyvin oikeudentuntoinen mies ja laki on sellainen kuin se luetaan. Gabriel-setä taas on eversti ja hyvin hieno mies hänkin. Muita ei ole. Konsuli väitti että literatööri oli Surpaeusten näköä, Niemenkiven nuoren herran ja myöskin hänen isänsä näköä. Letta vakuutti, ettei sellaista setää ole. Kunhan ei nyt Tommi menisi mitään sekoittamaan ja kertomaan, että sellainen Enok-setä todella löytyi. Konsuli oli menossa taidenäyttelyyn — ajatella vain: Lax taidenäyttelyyn! »Yks' pitää olla kallis taulu!» Hän etsii nyt tuota yhtä kallista taulua.

Pöydästä noustua veivät tytöt kiireesti Heinin kamariinsa ja pyysivät häntä kirjoittamaan muistoalbumiinsa. Heini ei osannut maalata eikä hän ulkoa muistanut yhtään runoa eikä osannut kirjoittaa mitään. Mutta hän katseli muiden runoja ja kirjoituksia ja lupasi ajatella jotakin. Hänessä ei ollut yhtään kirjailijan vikaa. Eikä hän erikoisesti pitänytkään runoista. Aivan totta, niin tyhmä hän oli. Se oli aina ollut hänestä hullunkurista lausua asiat tahtia lyöden ja lopussa töksäyteliä tulemaan sitä mitä kutsuttiin loppusoinnuksi. Niin tyhmä hän oli. Tytöt kuuntelivat ihmeissään. Hertta oli, totta puhuen, ajatellut samaa, mutta ei hän toki koskaan olisi kehdannut sitä sanoa. Sitä olisi pidetty tyhmänä. Jos hän olisi sanonut sen koulussa, maisterille, niin mitä sijtä olisi tullutkaan. Luokalle hän olisi jäänyt ilman armoa. Letta puolestaan sanoi, että runo oli kaunista, äärettömän kaunista, ei hän muuta tietänyt ja onnellinen hän olisi ollut, jos olisi osannut sitä tehdä. No niin, kaunista se tietysti monen mielestä oli, taidetta se oli, mutta sitä eivät kaikki ymmärrä. Ja Heini kuului niihin, hän ei osannut kirjoittaa proosaakaan, saatikka sitten runoa. Letta kysyi arasti ja punastuen, kuinka hän sitten voi puhua sulhasensa kanssa, kun he olivat erossa. Heini punastui hänkin ja sanoi, että vaikeaa se oli, sellaisia ikäviä kirjeitä hän vain sai kokoon. Ei hän muuta osannut kuin vähän neuloa ja keittää ruokaa, hän oli niin proosallinen. Ohoh, vastustivat Niemenkiven pikku-

tytöt, osasipa hän laulaa kauniisti ja... niin, sitten hän oli itse niin suloinen, että he kaikki olivat häneen ihan rakastuneet. Sedätkin olivat häneen niin mieltyneet. Saa nähdä vain, että he pian ovat täällä, he ovat odottaneet Heiniä kuin päivän nousua. Kunhan vain se Enok-setä ei tulisi, se literatööri — konsuli sanoi hänen maininneen tämän arvonimen ja kysyi heiltä, mikä se oikein oli se sellainen nimitys. Eivät hekään oikein sitä tietäneet. Kyllä sillä täytyi olla jotakin tekemistä kirjallisuuden kanssa. Etteihän hän vain ollut kirjailija, kuka ties hän oli kirjoittanut jollakin salanimellä matkoillaan, kirjailijoitahan nykyään oli niin paljon. Itse puolestaan olivat tytöt levottomat siitä, etteivät saisi välttämättömiäkään vaatteita kesäksi. Kaikki puvut olivat käyneet pieniksi ja hatut haaltuneet jo viime kesänä. Olivatko heidän asiansa niin äärettömän huonolla kannalla? Se oli sentään kurjaa, että he kaikki olivat niin köyhät, koko suku oli henkistä proletariaattia. Tuollainen Lax, joka tuskin osaa lukea ja kirjoittaa, hän pitää ilotulituksia, hän . .. Heini nauroi ja sanoi, että ne ovat pieniä asioita. Sen he kaiken voivat itse korjata, kun tulevat suuriksi. Sitten he voivat rakentaa itselleen sellaiset kodit kuin he itse tahtovat ja ostaa mitä he tahtovat. Tytöt kävivät vähäksi aikaa sanattomiksi. Sitten he kysyivät, oliko se Heinin mielestä heidän tehtävä eikä äidin? Kyllä kai vanhempien asia oli antaa lapsille mitä he tarvitsivat. Niin, mutta jollei heillä ollut mitä antaa. Täytyi vain oppia tekemään työtä ja kuluttamaan vähän. Sitten kun itse ansaitsi, sitten oli toista. Tai eihän kai sittenkään ollut oikeutta heittää rahaa menemään. Mutta sitä ei kai tehnytkään. Jos itse oli kovalla työllä ansainnut varoja, niin ei niitä pannut menemään kuinka tahansa, vaan tiesi niiden arvon. Niin, hän oli niin käytännöllinen ja runoton ihminen, tämä Niemen Heini. Heidän täytyi Halvorin kanssa elää hyvin säästäväisesti, upseerien palkat olivat pienet. Mutta se olikin kaunista, upseerin pitääkin olla köyhä ja askeettinen, hän ei saa kiintyä mihinkään, sillä hänen täytyy aina olla valmiina luopumaan kaikesta. No tietysti siten, että voi tulla sota ja silloin hänen täytyy olla valmiina lähtemään ... Niin, ei vaimoonsakaan hän saa kiintyä

liiaksi. Sillä tavalla he ajattelivat — sellaista rakkautta se oli.

Pikkutytöt kuuntelivat juhlallisina kuin saarnaa. Kyllä se oli kaunista rakkautta, mutta niin surullista, arveli Letta. Entistä suuremmalla kiihkolla pyysivät he nyt, että Heini kirjoittaisi heidän muistikirjaansa. He olivat uteliaat näkemään, mitä Heini kirjoittaisi. Heini piteli molempia muistikirjoja käsissään ja mietti. Mutta todella se mikä hänen mieleensä tuli, oli niin tavallista, että se vain olisi häirinnyt kaikkien niiden kauniiden värsyjen joukossa, mitä kirjassa oli. No, se ei tehnyt mitään, muutaman sanan vain he tahtoivat Heinin käsialaa, Heini kun oli heidän sukulaisensa ja niin kultainen. Oi voi, hänellä oli niin huono käsialakin! Se nyt oli ihan sama, eihän tämä ollut mikään kaunokirjoitusvihko. Ja nyt tuli kello niin paljon, että nopeasti täytyi lähteä kouluun. Täältä kun oli niin pitkä matka. Pitikö kirjoittaminen tosiaan jättää toiseksi kerraksi? Silloin Heini äkkiä aukaisi molempien kirjojen viimeisen sivun ja kirjoitti. Sitä tehdessä olivat hänen poskensa hohtavan punaiset ja hän ujosteli kirjoitustaan siinä määrin, että läiskäytti kiinni aukeaman ennenkuin muste oli alkanutkaan kuivua. Pikkutytöt kiittivät hiukan väkinäisesti, sillä he eivät ymmärtäneet miksi Heini, täysikasvuinen ihminen ja luutnantin morsian, käyttäytyi sillä tavalla. Saattoiko hän olla niin ujo? Kun he pääsivät huoneeseensa, riuhtaisivat he kirjat auki. Niin, tietysti kaikki tahriintunutta! »Ihminen on oman onnensa seppä», sen oli Heini kirjoittanut. Eihän se mitään tyhmää ollut eikä runotontakaan, ei sitä olisi tarvinnut niin punastuen kirjoittaa. Mutta hyvänen aika: molemmissa vihoissa oli sama lause! Eikö hän nyt ollut voinut keksiä mitään muuta? Tai oliko asia hänestä niin tärkeä, että juuri se oli sanottava molemmille.

Heini-serkun lause antoi tytöille paljon ajattelemista. Ei sentähden, että se olisi ollut uusi, vaan sentähden, että se oli molempien vihossa. Tytöt istuivat ja odottivat tiepuolessa Laxin autoa. Tuolla se jo tulikin, äiti ei pitänyt siitä, että siihen meni, mutta olisipa äiti koettanut astua tätä pitkää matkaa! Miramarin auton tunsi kaukaa, edessä lepatti ihka uusi siniristilippu. Yngve

oli isänsä kanssa autossa. Heillä oli varaa pukeutua, heillä!

Heini-serkku ei sinä päivänä lähtenyt minnekään. Hän valmisti kahvileipää Lidan kanssa ja lauloi hänen kanssaan duettoja. Lida oli hänen mielestään suuresti edistynyt, kyllä hänen täytyi saada syksyllä jatkaa. Nyt oli totisesti muiden veljien aika auttaa niemenkiveläisiä - tähän asti se oli ollutkin Hugo-setä, joka oli pannut itsensä alttiiksi kaikkien muiden puolesta. Niin, niin pannut itsensä alttiiksi, se juuri oli oikea sana. Hullua vain, että heillä oli kaikilla verraten vähän, he ylpeilivät köyhyydestään, Surpaeukset, se oli sellaista kummallista ylpeyttä. Heillä Niemessä oli kyllä hyvä toimeentulo, mutta heitä oli niin paljon lapsia. Ja sedät, niin, hehän olivat suorastaan vannoutuneet elämään köyhyydessä. Mutta kyllä heiltä Niemestä sentään jotakin täytyi riittää, ja entä jos saisi sedätkin ryhtymään tuottavaan työhön, olihan liian hullunkurista elää kuvittelujensa vallassa ja kirjoittaa teoksia, joiden tarkoitus oli parantaa maailma. Ei maailmaa paranneta teoksilla, joita kaksi vanhaa virasta eronnutta suomalaista herraa kirjoittelee. Maailma on kuin onkin mullinmallin. Mutta he voisivat hyödyttää, jos rupeaisivat ansaitsemaan ja elämään tervettä elämää. Eikö tuomari-setä voisi saada virkaa? Hän ei ehkä ollut suorittanut loppuun lukujaan, joku oli väittänyt hänen olevan yli-oppilaan.

Heini puhui ja puhui. Hän ei aavistanut, mitä päivän kuluessa tulisi tapahtumaan. Hänelle ei näytetty minkäänlaista ennettä, hän ei saanut mitään varoitusta.

Lida ja Heini kattoivat kahvipöydän nurmeen lehmusten alle ja toivat Titsia-tädin korituolin. Pöytäliina levitettiin suoraan maahan, sellainen oli tapa täällä Niemenkivessa ja sellainen se oli Niemen puustellissa. Ihmiset istuivat hekin maassa, kaikki keskellä lämpimintä auringonpaistetta.

Siinä sitä sitten oltiin koolla Heinin ympärillä — morsiamen — ja jokainen onnitteli ja osoitti myötätuntoaan minkä ehti. Äiti oli ainoa, jonka ilo ei pulpunnut vapaasti: Tommi puuttui taasen, hän oli toisten lasten kanssa lähettänyt sanan, että oli pyydetty päivälliselle

erään toverin luo. Äiti pelkäsi, että tämä toveri ei asunut kaukana, ja hänen silmänsä harhasivat levottomina portille. Hän ei käsittänyt mikä Tommille oli tullut Poika tiesi varsin hyvin, ettei perhejuhla ilman häntä ollut täysinäinen. Ja hän meni vieraisiin. Sedät vain itse asiassa nyt näkivät Heinin ensi kerran hänen suuren tapauksensa jälkeen, mutta muut säestivät heidän onnittelujaan ikäänkuin hekin vasta nyt olisivat saaneet lausua julki sydämensä ilon.

Heini istui valkeassa puvussaan suurella huopapeitteellä ja punastui lakkaamatta vastatessaan setien kysymyksiin ja huomautuksiin. He olivat molemmat, sekä tuomari että eversti, pukeutuneet juhla-asuun eivätkä oikein tietäneet kuinka veljentytärtä oli kohdeltava.

— Niin, niin, sanoi eversti ja veteli sileäksi ajettua leukaansa ikäänkuin siinä olisi ollut piikkiparta, — tuntuu oikein juhlalliselta. — Sinä olet nyt nainen, Heiniseni, koska rakastat. Nainen on vasta nainen, kun hän rakastaa. Tuntuu aivan erikoiselta, kun nainen ensi kertaa rakastaa. Onnittelen sinua, pikku Heini. Olet kaunis tuossa punastuessasi ja minä suljen sinut sulhasesi uhallakin syliini niinkuin silloin kun olit lapsi. Eilenkö se oh? Muistatko kun piilotit sapelini, sinä veitikka? Ensin veit sen sänkyysi ja sitten paremmaksi vakuudeksi ruokasäiliöön joulukinkkujen taakse. Se oh siellä Niemen puustellissa. Oliko se eilen? Et ole nyt paljon suurempi, mutta olet nainen ja rakastat. Rakastat ensi kertaa. On se kummallista. Ei ole enää yhtä lyyrillistä, kun seuraavat rakkaudet tulevat. Niin, niin, et tietysti usko, että ne tulevatkaan. Siltä näyttää nyt. Mutta älä puhu mitään. Minä tunnen naisen. Ja naisen sydämen. Kaksinkerroin, kolminkerroin, kymmeninkerroin on nainen nainen rakastaessaan uudelleen ja uudelleen. Naista pitää ymmärtää. Tuomiot eivät ole naista varten. Muistatko, kun me ratsastimme yhdessä. Sinä et yhtään pelännyt. Niin, pikku Heini! Mutta silloin sinä pelkäsit, kun yritin panna sinut taskuuni — minulla oli sellainen kauhea kauhtana. Mutta sitä et sinä muista, sait silloin juuri hampaita ja olit pahalla tuulella. Äitisi suuttui minulle, äitisi on kokonaan huumorin puutteessa niinkuin nainen yleensä. Sinä huusit. Olen pitänyt sinusta

siitä asti. Sinun pikkuinen pystynenäsi on muodostunut varsin viehättäväksi. Yhteen aikaan olivat tällaiset nenät Pietarissa muodissa. Jaa, jaa, pikku Heini! Toisen kerran puhumme sulhasestasi. Teit hyvin, kun et tuonut häntä tänne. Ehdimme vielä häneen tutustua. Hän olisi vain rikkonut mielialaa. Kestää aina hetken, ennenkuin tuollainen rievä taikina sulaa yhteen perheen vanhan sakan kanssa. Hän ei, kuulen minä, haavoittunut sodassa, tuo sinun luutnanttisi. Siinä hän teki viisaasti. Ota sinä haltuusi hänen sapelinsa, sinä olet mestari kätkemään sapeleita. Lapsesi voivat leikkiä niillä ... No, no, no, kyllä minä lopetan. Te katsotte minuun kaikki ikäänkuin varastaisin teiltä jotakin tällä puheellani. Päivä on vielä korkealla, jokainen ehtii vielä puhua meidän rakkaan kihlattumme kanssa. Vai olisiko sinulla, veli Mikael, ollut etuoikeus alkaa, koska olet vanhempi? Minusta on nuoruus tässä tapauksessa etuoikeus. Sillä nuorelle rakkaudelle minä olen puhunut. Saanko tarjota sinulle savukkeen, tyttöseni? Et polta? Eikö »hän» salli? Onko hän vanhanaikainen? No, no, no, minä lopetan. Aih, teitä naisia, ja teidän rakkauksianne, ensimmäisiä ja tulevia!

Kaikilta pääsi helpotuksen naurahdus. Eversti painoi kiinni paksun, hopeisen savukekotelonsa, jota hän aina piteli eräänlaisella hartaalla perinpohjaisuudella, ikäänkuin tarkoitus olisi ollut antaa läsnäolijoille aikaa käsittää, että hänellä on tällainen komea kotelo, jonka kansi on varustettu upseeritoverien nimikirjoituksilla.

Heini oli punastunut ja punastunut. Aluksi oli hän ponnistellut heitelläkseen iskusanoja sedän puheen sekaan, mutta lopulta oli hän vaiennut huomattuaan yrityksensä turhaksi. Setä Gabriel sai puhua mitä hän tahtoi, setä Gabriel oli itse hyvyys, niin paljon muistoja liittyi setä Gabrieliin. Heinin silmiin yritti taasen nousta kyyneliä, kun hän tarttui vielä nuorekkaan setänsä käteen ja suuteli sitä.

— Oi setä kulta, otti hän vihdoin puheenvuoron, — oli niin äärettömän hauskaa, kun setä tuli Niemeen. Ei kukaan tuonut sellaisia karamelleja sellaisissa kauniissa laatikoissa. Ja kuinka minä aina olin sedästä ylpeä. »Eversti», se oli minusta hienointa mitä saattoi olla.

Sanoin aivan hiljan vielä Halvorille — voiko setä aavistaa mitä sanoin? Että hän ei saa tyytyä muuta kuin kaikkein ylhäisimpiin arvoihin: hänen pitää tulla eversti-ksi ja kenraaliksi.

— Ohoo, ohoo! vastasi Gabriel-setä nopeasti, — vai kenraaliksi — eversti ei riittänyt!

— Vieläkö, keskeytti nyt tuomari Surpaeus, — vieläkö sinulla on jotakin tähdellistä lisättävää? Koska nähtävästi olet tuonut ilmi koko joukon siitä, mikä täyttää mielesi, ja aurinko vielä on korkealla, käytän tilaisuutta, minäkin, lausuakseni, että sinä Heini näinä päivinä tavallista enemmän olet antanut meille sukulaisille aihetta ajattelemaan sinua. Sillä sinä olet aina ollut kelpo tyttö. Uskon mielelläni, että vaalisi on kohdannut kunnollista miestä. Suoraan sanoen en voi jakaa ihailuasi sotilasammattia kohtaan ja oli minulle uutta kuulla, että eversti-setäsi olisi ollut ideaalisi lapsuudessasi. Et maininnut lainkaan, kuinka esimerkiksi tuon sapelivarkauden laita oli. Kun sinulta kysyin, miksi olit ottanut sedän sapelin, niin sanoit itku kurkussa: ettei setä saisi tappaa sillä ihmisiä. Se oli viisasta puhetta. Uskon tämän pohjalla, että hallitset tulevan miehesikin sapelin ja vartioit hänen askeliaan. Sillä kaikissa maissa ovat sotilaat, upseerista hamaan nahkapoikaan asti, kukkoilleen sulillaan ja halveksineet siviiliväkeä. En tahdo nyt kuitenkaan pitää mitään puhetta, vaan jätän tämän häihisi. Sensijaan pyytäisin sinulta tietoa siitä, mitä Vasaroita tämä sinun luutnanttisi oikeastaan on? Onko hän sitä haaraa sieltä Pohjanmaalta vai onko hän karjalaista haaraa. Niinikään olisi hauskaa tietää jotakin hänen äitinsä suvusta. Ja lisäksi lausun mielipahani sen johdosta, että sulhasesi ei ole täällä, olisi ollut tarkoituksenmukaista yksintein sekoittaa nuori taikina vanhaan hapatukseen, koska sen kuitenkin pitää tapahtua. Tai eiköhän sulhasesi kuitenkin olekin tulossa tänne sinua katsomaan. En ole mikään sydänten tuntija enkä varsinkaan rakastavien sydänten, mutta uskoisin psykologisesti selitettäväksi, että sulhasesi haluaisi pistäytyä tänne juuri nyt, ei suinkaan meidän, sukulaisten tähden, vaan sinun, hyvä veljentyttäreni. Olisi, niinkuin sanottu, erittäin mieltäkiinnittävää tutustua häneen. Maailma

haluaa kerta kaikkiaan pysyä pystyssä ja avioliitto on se muoto, jolla yhteiskunta koettaa suojata oikeuksiaan. Se on hyvin epätäydellinen laitos, suorastaan kelvoton laitos, mutta parempi kuin ei mikään. Sanon: kelvoton. Sillä niinsanottua rakkautta ei ole voitu järjestää tähän päivään asti, niin paljon kuin lakeja onkin sitä varten laadittu Aatamin ja Eevan ajoista laskien. Eikö tässä naapurihuvilassa hiljan vedetty esiin vastasyntyneen lapsen ruumis kaivosta? Tällä en mitenkään tahdo peloittaa sinua, hyvä veljentyttäreni. Koeta parastasi, koeta parastasi. Tiedän, että sinä koetat kylvää ympärillesi niin vähän onnettomuutta kuin suinkin. Avioliitto on ies eikä onnea ole siinä enempää kuin muuallakaan, mutta kaikki kiitävät kilpaa tämän ikeen alle. Sillä maailma haluaa pysyä pystyssä? Tuoko se nyt on sinun kihlasormuksesi? Sehän kuuluu olevan niin vanha ja kallisarvoinen. Mutta te olette kaikki niin vakavat ja sisareni luo minuun mitä nuhtelevimpia silmäyksiä. Minä olen vanhapoika, Heini hyvä, tiedäthän sen — minun onnitteluni ei ole leivosen liverrystä, vaan variksen vaakuntaa. Vaaditteko, että variksen pitää liverrellä. Tällaisen väärän tuomion taas langetatte. Siinä se on koko ihmissuvun synti, juuri tässä, että se menee langettamaan tuomioita. Sanojen mukaan tapahtuu tuomio ulkonaisten olojen pohjalla, eikä kukaan tunge syiden ja seurausten ytimiin, sinne munaskuihin, sinne esi-isien ja esi-äitien verioominaisuuksiin. Jahka minun onnistuu kerran lyödä kumoon se savijaikainen hirviö, joka hallitsee tätä yhteiskuntaa: tuomio! Jahka minun onnistuu todistaa, että puhdas tahto se vain on, joka ratkaisee tekomme oikeutuksen tai hyljättävyyden. En huoli kahvia, en enää mitään — minulla on kiire.

Vanha herra nousi hiukan vaivalloisesti nurmesta ja puisteli heinänkorsia vaatteistaan. Kaikkien kädet ojentuivat häntä pidättämään. Olisi saattanut tuntua hiukan tukalalta, jollei eversti olisi sydämellisesti nauranut. Lida Surpaeus kuiskasi jotakin vanhan herran korvaan ja silloin hän yhtäkkiä ikäänkuin heräsi ja oikaisi avuttomana käsivartensa nurmessa lepäävää seuruetta kohti.

— Vai että minä olen häirinnyt kihlaustunnelmaa. Sellaista hän väittää. No, miten nyt tahdotte että sen

pelastan? Vaaditteko, että teen kuperkeikan tässä kaikkien nähden? Tekisin sen kernaasti, mutta uskollinen visiittitakkini, jonka olen pukenut ylleni Heinin kunniaksi! Etkö, hyvä lapseni, tästäkin pienestä ulkonaisesta asiasta voi saada johtoa toteamaan, miten... miten, niin miten tahtoni iloitsee hullutuksestasi, nimittäin kihlauksestasi. No, uskotko, vai vaaditko kuperkeikkaa?

Iloisuus palasi. Ei kukaan vaatinut kuperkeikkaa. Mutta Lulu, jota pitkät puheet olivat ikävystyttäneet, alkoi kehitellä nurmessa, yrittäen, hän puolestaan, tehdä kuperkeikkoja.

— Niin, katsokaas, sanoi tuomari-setä, yhä koettaen parantaa tunnelmaa, — me olemme vanhojapoikia molemmat, me suvun enkelit Mikael ja Gabriel. Meillä on omat leikinlaskumme. Jos te nyt voisitte katsoa minun tahtoni pohjalle, niin näkisitte mitä tarkoitan. Kun sanon »hullutus», niin tarkoitan: teko, jonka pelkään koituvan jollei onnettomuudeksi, niin ainakaan ei niitä suotuisia tuloksia tuottavaksi, joita varten tämä nuori neiti siihen on ryhtynyt, mutta joka teko on mitä parhaimmalla tahdolla tehty ja noudattaen luvallisia ja yhteiskuntaa ylläpitäviä vaistoja. Sanat ovat sanoja, teot ovat tekoja ja tahto on tahto. Usein ne toimivat riippumatta toisistaan, mutta tuomiot langetetaan sanojen ja tekojen perusteella. Tekojen arvo ei ole paljon suurempi kuin sanojen. Meidän vanhojenpoikien, meidän ei pitäisi käyttää sanoja eikä tekojakaan, sillä meidän tahtomme jää näistä vielä kauemmaksi kuin muiden ihmisten. Me olemme poikkeusasemassa. No niin, sinä olet toivottavasti ymmärtänyt minut, hyvä veljentyttäreni.

— Olen, olen, sanoi Heini ja koetti hymyillä.

Se onnistui hänelle huonosti, sillä tuomari-setä oli aina ollut hänelle vieraampi kuin toiset sedät. Lieventääkseen mielensä kylmyyttä rupesi hän nyt nopeasti kertomaan sulhasensa suvusta. Lulu tuli hänelle avuksi, pani pään hänen syliinsä ja kutkutteli hänen leukaansa ruohonkorrella. Gabriel-setä otti poikaa jaloista kiinni ja nosti hänet ilmaan. Hän ei huutanut, oh vain hyvin punainen kasvoiltaan, kun hänet jälleen laskettiin

maahan. Hänen äitinsä sensijaan oli käynyt valkoiseksi. Hertta ja Letta häärivät hekin Heinin ympärillä. Lida ja äiti tarjoilivat. Oli kotona valmistettua leipää ja oli leipää Niemestä, Heinin kotoa.

— Jaa, jaa, »rooneja», sanoi eversti ja murenteli ohuita leivoksia, vieden joka palan suuhunsa ikäänkuin se olisi ollut rippileipä. — Näitä minä ensi kerran söin isoäidin luona ja sitten Niemessä. Ne ovat aina aivan samanlaisia. Sinun äitisi on kauniisti vaalinut perhetapoja. Jaa, jaa.

Hän joutui jonkin muiston valtaan ja vaikeni.

— Joka ajalla on muotinsa kahvileivästä hiuslaitteeseen asti, sanoi tuomari-setä. — Koska te aiotte viettää häitä?

— Halvor tahtoisi jo syksyllä, mutta isä ja äiti eivät vielä päästäisi minua.

— Toivovatko ehkä, että tulisit järkiisi ja jäisit kotiin? sanoi eversti-setä, yhtäkkiä havahtuen.

Heinin kasvot lensivät tulikuumiksi, mutta hän loi setään kirkkaan katseensa, naurahti, ravisti päätään ja kieritteli oikean kätensä hyppysillä kihlasormustaan.

— No, näytä nyt se sormus, houkutteli eversti-setä.

Letitsia-täti oikaisi nopeasti kätensä, ikäänkuin ehkäistäkseen jotakin onnettomuutta.

Heinin katse laskeutui sormusta kohden ja hänen kasvoillaan oli sellainen onnen hohde, että olisi luullut hänen sillä hetkellä katselevan rakastettuaan silmästä silmään. Muisteliko hän hetkeä, jolloin hänen sydämensä valittu painoi sormuksen hänen sormeensa? Hänen ilmeensä oli täynnä ihmettelyä ja kiitollisuutta — oliko rakkauden ihme jaksanut pysyä hänelle ihmeenä läpi viikkojen? Hänessä oli jotakin, joka silmänräpäykseksi pysähdytti puheensorinan. Keväinen lehto, lintujen laulu, illassa välkkyvä lahti, tuoksu, joka kohosi kuokitusta maasta, kaikki liittyi omituisesti häneen ja säesti häntä.

— Vanha rovasti tulee vihkimään meidät, sanoi Heini. — Halvorilla on kyllä velikin, joka on pappi, mutta kun vanha rovasti on minut kastanutkin ...

— Se on aivan asianmukaista, huomautti tuomarisetä,

ikäänkuin pannen pisteen hänen lauseensa perään. — Sen asian määrää morsian.

Nyt kuului yksityisiä huudahduksia. Ne putoilivat kuin pisarat taivaan sinestä. Taivas oli korkea ja puhdas ja ihmiset tunsivat tarvetta äännähdellä.

— Jaa, jaa, teitä naisia ja teidän rakkauksianne!

— Korpirastas — se se oli! Pian alkaa sen laulu.

— Ihmeellinen kevät!

— Meillä laulaa kuhankeittäjä.

— Sielläkö kalliolla taas?

— Siellä.

— Niinkuin ennenkin. Jo silloin, kun me olimme lapsia.

— Me pelkäsimme, ettei se tulisi takaisin. Se oli poissa kapinakesän.

— Täältäkin olivat linnut poissa, mutta ne ovat tulleet takaisin.

Letta veti sormuksen Heinin sormesta ja piteli sitä aurinkoa vasten.

— Mikä ihana sormus!

— Kylläpä se todella on kaunis.

— Ja se sopi ikäänkuin se olisi ollut tehty.

— Enok-setä!

Pieni Lulu karkasi ylös ja juoksi aidan luo. Koira haukkui. Joku mies käveli pensasaidan takana ja pysähtyi katsomaan. Hän meni. Ehkei se ollutkaan Enok-setä. Poika juoksi koiran kanssa takaisin.

— Miksei Enok-setä uskalla tulla? kysyi poika.

— Oliko se sitten Enok-setä? sanoi äiti kalpeana.

— En tiedä.

— Ei se ollut hän! kiirehti Lida rauhoittamaan.

— Isä ei pitänyt hänestä! huusi Hertta.

— Aivan niinkuin ei isä pitänyt Laxeista, säesti yhteen kyytiin Letta ja juoksi porttia kohden.

— Se on sittenkin hän! huusi tyttönen samassa. — Päästänkö minä hänet sisään?

— Aja hänet pois! kuiskasi Hertta.

— Se nyt puuttuisi! pääsi Lidalta.

Sedät ja Letitsia-täti olivat ääneti, antaen tapausten mennä kulkuaan. Heini seurasi niitä hämmästyksissään.

— Hän on Tommin kanssa! kuului Letan huuto taasen.

Silloin äiti nousi ja astui äänettömin askelin, käsivarret riipuksissa, porttia kohden. Hertta ja Lulu juoksivat hekin portille. Surpaeus-sisarukset jäivät Heinin kanssa paikoilleen. Sisarukset puhelivat kuiskaten.

— Olisi parempi, ettei Tekla päästäisi häntä sisään, sanoi sisar.

—. Yhdentekevää, sanoi eversti ja heilautti kättään. — Hän on nyt kerta kaikkiaan täällä.

— Eihän Tekla toki ole niin hullu, sanoi tuomari.

— Hän on aina tuonut mukanaan ikävyyksiä, äänsi sisar soinnuttomasti. — Mutta sitä ehkei voi välttää.

— Aih, ei se ole niin vaarallista, koetti eversti naurahtaa. — Meidän veljemme oli hiukan turhantarkka. Ei kukaan nykyaikana pidä lukua sellaisista.

— Vainajan tahdolle täytyy olla uskollinen, kuiskasi sisar ja hänen suuret teräksensiniset silmänsä tuijottivat ankarina.

— Sinä Mikael, hymähti eversti ilkeästi tuomarille, — sinä langetat tässä lopullisia tuomioita. Kuka näkee hänen ytimiinsä? Kuka tuntee hänen tahtonsa syyllisyyden?

— En langeta mitään tuomioita, jyrähti tuomarin huulilta, — olen vakuuttunut siitä, että tuomitsisimme häntä väärin. Mutta kun ei kätemme ulotu hautoihin. Siellä, siellä ne ovat syylliset! Minä vain suojelen velivainajamme työtä. Aivan käytännöllisesti. Kaikki meidän työmme on ollut turhaa, jos tuo tuolla tunkee lasten seuraan. Tartun hätäkeinoihin. Tartun kieltolakiin, tartun avioliittoon. Meidän täytyy toimittaa hänet paikkakunnalta.

— Hän ei tottele meitä. Hän totteli vainajaa. Ei meitä.

Se oli Letitsia Surpaeus.

— Mitä hän on tehnyt? kuiskasi Heini kalpeana.

— Yhdentekevää! sanoi eversti ja heilautti kättään. — Kuka nykyään kysyy hyvää nimeä ja persoonallista kunniaa. Ne kuuluivat samaan aikakauteen kuin roonit ja voffelit. Alas kieltolait. Eläköön vapaa rakkaus! Luuletko sinä nostavasi maailman entisille saranoilleen.

— Mitä hän on tehnyt? kuiskasi Heini ja hampaat hänen suussaan kalisivat.

Mutta kukaan ei kuunnellut häntä. Sisarukset koettivat saada selvää siitä, mitä portilla tapahtui. Alussa ei kuulunut mitään, mutta sitten kävi puhe kovääniseksi.

— Minä voin ehkä auttaa teitä, puhui Enok Surpaeuksen ääni, joka niin suuresti muistutti Niemenkiven herra-vainajan kaunista, kuuluvaa ääntä.

— Et mitenkään, kuului naisen ääni vastaan.

Tekla-rouvan puhe oli niin soinnutonta ja tylyä, että sitä tuskin tunsi.

— Äiti, sanoi Tommi Surpaeus kiihkeästi, — antaisit sedän nyt tulla. Minä selitän sitten kaikki. Sinä ymmärrät vielä kaikki.

— En koskaan, emme tarvitse hänen apuansa. Sinä tulet kotiin nyt, sinä Tommi. Olen huonosti valvonut sinua. En ole kieltänyt sinulta mitään. Mutta nyt sinä tulet ja hän menee.

— Minä en tule, äiti. Sitten ajat kadulle minutkin. Sillä minulla on asioita hänen kanssaan.

— Sinä tulet kotiin!

— Minä en voi. Tuomitset setää väärin. Isäkin on tuominnut hänet väärin.

— Et tiedä mitä sanot! Minä en aja häntä talvipakkaseen, en aja häntä köyhyyteen, sillä hän ei näytä nälkäiseltä eikä nääntyneeltä. On lämmin kesä. Mene, Enok. Kunnioita velivainajasi tahtoa.

— Kyllä, kyllä! Tämä nuori mies minut oikeastaan tänne toi. Tapasimme tuolla konsulin luona. Hänessä näyttää piilevän liikemiehen lahjat. Minä ajattelin, että voisin auttaa hänet jalkeille.

— Hän ei ole langennut mihinkään. Häntä ei tarvitse auttaa jalkeille. Hän on isänsä poika.

— Epäilemättä, epäilemättä. Kaikella kunnioituksella. Toivoin voivani olla hyödyksi velivainajani perheelle. Mutta koska ei, niin ei. All right. Jää sinä tänne, poikaseni. Ehkä kerran tapaamme, kun olet kuluttanut lapsenkenkäsi. Nyt sinun täytyy jäädä tänne. Good bye.

— Äiti, minä en voi häntä päästää. Minun täytyy häntä seurata. Minä selitän sinulle. Sinun tähtesi, meidän kaikkien tähden minä sen teen. Äiti ymmärrä minua. Minä palaan pian. Älä ole pahoillasi, älä ole

surullinen. Äiti, sinun tähtesi, isän tähden, meidän kaikkien tähden minä menen hänen kanssaan ...

Äänet hiljenivät. Kuului vain askelten narskunaa tiellä. Askeleet etenivät.

Koira palasi jo nurmelle, missä sisarukset ja kihlattu nuori neito odottivat. Äiti nuorimpien lastensa kanssa lähenivät, hekin. Silloin kuului yhtäkkiä parahdus:

— Minun sormukseni!

Ja Heini Surpaeus paiskautui suulleen maahan ja alkoi haroa sormillaan nurmessa. Ja ikäänkuin ei olisi uskonut menetystään todeksi hän silloin tällöin oikealla kädellään pusersi vasemman kätensä sormia ja paiskautui taasen nurmeen ja haki. Hänen kasvoillaan oli epätoivo. Hän tunsi, vaikka hän haki, ettei hän löytäisi.

— Älä ole levoton, rauhoitti häntä eversti-setä. — Sormuksen täytyy löytyä.

Heini voihkaisi ja kulki sormineen läpi nurmen. Hänen kätensä olivat jo multaiset. Hän ei nostanut katsettaan maasta.

— Se löytyy, se löytyy! sanoi tuomari, polvillaan maassa vastasilitettyine vaatteineen, joiden oli määrä kestää koko hänen ikänsä. — Minä lupaan sinulle, hyvä veljentytär, että se löytyy. Kuuntele toki kaiken järjen nimessä. Sormus ei ole voinut mennä maan alle. Se ei ole voinut joutua pois tältä pihamaalta, tältä paikalta. Täällä ei ole käynyt ketään vieraita.

— Se ei löydy! voihkaisi Heini. — Voi minua onnetonta!

— Seis, kaikki! komensi nyt vuorostaan eversti. — Kukaan ei saa liikkua. Otetaan asia järjestyksessä. Kenellä sormus viimeksi oli? Sinä, Letta, sinä sen vedit Heinin sormesta.

Letta saattoi itkultansa tuskin puhua.

— En minä tiedä. Enhän minä ottanut sormusta.

— Älä siinä valehtele, oikaisi hänen sisarensa, — sinä sen otit, mutta sitten se oli minulla ja olihan se sedälläkin ...

— Oli, oli, sanoi tuomari-setä, — ja minä annoin sen Heinille. Pitääkö paikkansa, Heini?

— Minä annoin sen uudestaan jollekin — kuka sen

ottikaan? Voi minua onnetonta. En koskaan saa sitä takaisin!

— Seis! komensi taasen eversti. — Kuka otti sormuksen Heiniltä? Sinä, Lulu, sinä näytät niin syylliseltä.

Lulu ei vastannut, ainoastaan haki ja haki.

— Kuuletko, poika, mitä sinulta kysytään.

— Sano, lapseni, kehoitti äiti, — oliko sormus sinulla?

Lulu lakkasi hakemasta ja sanoi suuttuneena:

— Se oli meillä kaikilla, Letalla ja Hertalla ja minulla ja...

— Olisiko Ystävä voinut sen viedä? sanoi Lida jotakin sanoakseen.

— Seis! kehoitti eversti kymmenennen kerran. — Siis te ette kukaan muista. Koettakaahan kuitenkin miettiä. Selvältä näyttää, että joku teistä kolmesta on syyllinen. Missä äsken istuitte? Nyt etsitään siitä. Tehdään strateginen suunnitelma. Jokainen etsii oman terrenginsä. Ei yli sen. On se ihme ja kumma, jollei sormus löydy.

Heinin silmässä välkähti pieni kipuna toivoa. Täytyihän sormuksen löytyä.

Kaikki etsivät, kääntäen yksitellen tieltä sekä kuloheinää että nuoria ruohonkorsia. Heini itse nyhti tantereen paljaaksi maata myöten. Hän oli hiessä, hän hengitti vaivalloisesti. Kyyneleet sekaantuivat hikikarpaloihin. Toivo hänen rinnassaan syttyi ja sammui.

— Mutta jos te, tytöt, kuljetitte sormuksen mukananne kun menitte portille! keksi yhtäkkiä Lida.

Toivo tuikahti jälleen. Etsiminen nurmessa pysähtyi. Tytöt nousivat nopeasti ja silmät tähdättyinä maahan astuivat he hitaasti porttia kohden. Eversti sytytti savukkeen ja lähti mukaan.

— Koettakaa muistella: kenellä sormus viimeksi oli. Sinullako, Letta? Tai sinulla, Hertta? Tai sinulla, Lulu?

Letta rupesi yhtäkkiä juoksemaan, ikäänkuin jokin muisto olisi alkanut hänessä herätä.

— Katsos nyt, tarttui setä ankarasti kiinni asiaan, — sinä olet varmaan kuljettanut sormuksen kädessäsi tänne. Kävitkö portin ulkopuolella?

— En! huusi Letta.

— Kävitpä! huusi Hertta takaisin. — Sinä kävit toisella puolella tietä ja huusit vielä perässäsi Ystävän.

— Mutta sormusta ei minulla ollut! Se on yhtä hyvin voinut olla Lululla tai Hertalla tai Lidalla...

— Se on valhe! huusi Hertta.

Minulla ei sormus ollut kuin pienen hetken, vakuutti Lulu. — Se ei ollut minusta mikään kaunis enkä minä ymmärtänyt, miksi siitä pidettiin niin suurta ääntä.

— Tyhmeliini! sanoi Hertta.

— Jos se on joutunut tuolle puolelle porttia, niin se on mennyttä, äänteli Heini hiljaa ja tuijotti hiekkaiseen tiehen.

— Ei ole sanottu, koetti Lida lohdutella, — en toki uskoisi, että Letta, suuri tyttö, on voinut ajatuksissaan kuljettaa sitä tänne. Vai oletko sen tehnyt? Koeta Jumalan tähden muistella. Etkö näe kuinka onneton Heini on.

— No näenhän minä. Mutta mitä te kaikki minua syytätte! Olihan siinä muita. Kaikki katselivat sormusta, kaikkien käsissä se kulki. Mutta minua te kaikki.. .

— Ei sinusta tiedä, murahteli Hertta, — sinä olet sellainen, sinä et tunnusta. Etsit vain sellaisella kiihkolla, että taidat muistella jotakin. Sinä sen oletkin taitanut hukata.

Ohikulkijat alkoivat nyt kysellä, oliko jotakin kadotettu, ja etsivät jo mukana. Autoista kääntyivät ihmiset taakseen katsomaan. Korpirastaan vihellykset helähtelivät jo viilenevässä illassa. Lida kietoi käden ystävättärensä vyötäisten ympärille ja asteli hänen kanssaan takaisin huvilalle. He tuijottivat molemmat tiehen, joka oli moneen kertaan etsitty.

— Sormus löytyy, saat nähdä! kuiskasi Lida.

— Ei, se ei löydy, vastasi Heini eikä enää itkenyt. — Se on minun oma syyni, mitä minä aina otin sen sormestani ja näytin sitä.

— Se oli niin kaunis, että kaikki tahtoivat sen nähdä.

— Sentähden ohikulkijakin on sen niin helposti huomannut.

— Mutta jos se nyt onkin tällä puolella. Etsitään vielä.

— On jo pimeä. Minä hullu, sormushan oli minun,

mitä se kuului muihin ihmisiin. Jos se olisi ollut tavallinen kihlasormus, niin ei kukaan olisi sitä kysynyt Nehän ovat kaikki samanlaiset, eihän niissä ole mitään .. . Minä hullu, minä hullu!

Vanha täti oli jo poistunut. Äiti kanniskeli keittiöön kahvitarpeita. Ei kukaan auttanut häntä. Tuomari-setä yhä etsi nurmesta, joka oli repelöity ja pengottu. Hänen vanha, huolellisesti säästetty musta pukunsa oli mullassa ja ruohossa.

— Älä sinä sure, hyvä veljentyttäreni, — minä tulen omilla käsilläni seulomaan mullan tässä puistossa. Sinä saat sormuksesi, koska se on sinulle niin suuriarvoinen. Tietystikin suuriarvoinen, asian luonnon mukaisesti, lisäsi hän pelästyen, että taasen oli rikkonut tunnelmaa.

— En saa sormusta takaisin, sanoi Heini hiljaa ja kyynelittä. — Minä tunnen sen.

Etsijät palasivat meluten portilta. Lulu oli löytänyt kalvosinnapin ja Letta kymmenenpennin kuparirahan. Eversti-setä julisti juhlallisesti, että portin tuolla puolen ei sormus ole, sieltä ei enää kannata etsiä. Ja koska ei se ollut siellä, niin sen täytyy olla täällä.

— Jollei joku ohikulkija ollut sitä ehtinyt ottaa, sanoi tuomari-setä.

— Tietysti edellyttäen, ettei sitä kukaan ole ottanut, vastasi eversti suuttuneena. — Mutta aika oli niin lyhyt, ettei ole luultavaa... Eikä ole luultavaa, että sormus yleensä joutui sinne.

— Se se juuri on luultavaa, pani tuomari vastaan. — Sillä täällä ei se ole. Sormillani olen jo seulonut hiekan. Se ei ole täällä.

Nyt tuli äiti pyytämään päivälliselle. Hänen kasvonsa tuntuivat entistä kalpeammilta ja tummat hiukset olivat valuneet yli korvien.

— Kaikki käy hyvin, sanoi hän Heinille ja laski kätensä hänen olkapäälleen.

Lehmusten alla neuvoteltiin yhä minkä ehdittiin. Sedät kiistelivät, tytöt syyttivät toisiaan. Ihmiset portin takana eivät olleet hajaantuneet, vaan hakivat yhä. Äiti kutsui uudelleen syömään. Huomattiin, että puiden alla jo oli pimeä ja että täytyi jättää kaikki huomiseksi.

Täytyi panna portit lukkoon ja pitää koira ulkona. Yhtäkkiä tuli Lulu juosten äitinsä luo ja huusi:

,— Mutta jos h ä n on sen ottanut!

Äiti pudisteli multaa hänen valkoiselta kaulukseltaan ja kysyi hämmästyneenä:

— Kuka hän? Ketä lapsi tarkoittaa?

— Hän setä Enok!

Äiti säpsähti ja pudisti päätään. Hän otti nuorintaan kädestä ja läksi edellä sisään. Epäilys oli hänessä kuitenkin herännyt. Mutta kuinka sormus olisi joutunut portin taakse?

Letitsia-täti istui ikkunassa ja parsi sukkia. Hänen työnsä ei koskaan loppunut. Äiti lähetti lapsen pesemään käsiään ja astui Heinin kanssa tädin luo.

— Tiedätkö, täti, mitä hän sanoi? kuiskasi hän vanhukselle.

Letitsia Surpaeus nosti katseensa.

— Hän sanoo, että entä jos Enok on ottanut sormuksen. Ajattele.

Silloin loi täti silmäyksen yli pöydän, näki, että ruoka oli pöydässä ja otti silmälasit silmiltään. Hän katsoi nyt pitkään veljensä vaimoon ja vastasi:

— Se on joku sinun lapsistasi.

— Kuinka uskallat sanoa niin, vanha täti?

Kun Tekla Surpaeus sitten siinä taisteli suuttumuksen, surun, epäilyksen ja pelon välillä, nousi täti raskaasti tuolistaan ja otti Heinin käden.

— Gold gab ich fur Eisen — elämä antaa usein kullasta rautaa.

Hän hymyili heille molemmille, äidille ja morsiamelle, alakuloista, alistuvaa hymyään. He seisoivat katetun pöydän ääressä, joka oli ajateltu juhlapöydäksi.

— Mitä täti tarkoittaa? kysyi Heini.

— Etkö muista: Gold gab ich fur Eisen. Sodan aikanahan kerran kultaiset kihla- ja vihkisormukset vaihdettiin rautaisiin. Elämä kihlaa meidät raudalla.

— Kultaa minä annoin raudasta, toisteli Heini. — Elämä kihlaa meidät raudalla.

Äiti oli paininut kapinoitsevien tunteittensa kanssa ja alkoi hymyillen määräillä kullekin paikkaansa. Heinin paikka oli tuomari-sedän ja eversti-sedän välillä.

Ulkona läheni tämän oudon varhaiskevään aurinko veripunaisena laskuaan. Lintujen laulu raikui toiselta taivaan ääreltä toiselle. Korpirastaan huilu soi yli muiden äänien. Omenapuiden vasta avautuvat ja tuomien varisevat kukkaset hohtivat hämärässä. Aidan ulkopuolella törähtelivät autot nostaen ilmaan tomupilviä. Lentäjä kuljetti päristellen konettaan yli kaupungin. Niemenkiven huvilan aidan sisäpuolella vallitsi eristetyn alueen rauha. Rauha oli luonnossa, mutta ei ihmisten sydämissä.

— Huomenna etsitään uudelleen, julisti eversti-setä. — Me löydämme sormuksen.

— Jollet saisikaan takaisin kultasormustasi, kuiskasi morsiamelle Letitsia Surpaeus, — niin älä sure: elämä antaa sinulle kyllä rautaisen.

II

Yöllä tapasivat äiti ja poika kodin portilla. Äiti tunsi askeleet ennenkuin poika vielä oli näkyvissäkään. Heidän puhelunsa alkoi kahden puolen aitaa.

— Mutta äiti, kuinka sinä vielä olet ylhäällä?

— Koska minä olen pannut maata ennenkuin te kaikki olette kotona?

Äiti sanoi sen hymyillen.

— Mutta se on järjetöntä. Me olemme nyt suuria ihmisiä. Ennen oli toista, kun olimme lapsia.

Portti avautui ja poika tuli sisäpuolelle. Äiti oli niin kalpea, että hän läpi tiheän hämärän ikäänkuin hohti kylmää poikaan, jonka kiihtynyttä mieltä ei kolea yökään ollut voinut vaimentaa. Äiti tunsi, että Tommin kädet hehkuivat, että hänen kasvonsa, koko hänen ruumiinsa oli kuin kuumeessa. Hän tunsi tämän kaiken pojan avatessa ja lukitessa porttia. Tommin kädet haparoivat ja haparoivat. Kivääri, jota hän piti olallaan, oli tiellä. Äiti asteli hymyillen ja näytti hengittävän yön pysähtyneitä tuoksuja ikäänkuin hitaasti nauttiakseen jostakin korvaamattomasta ja pian katoavasta. Poika loi häneen silloin tällöin nopean, varovan silmäyksen. Hiekka heidän jalkainsa alla särisi, ikäänkuin jauhaen rikki hiljaisuutta.

Hän aavistaa jotakin, ajatteli poika. Hän teeskentelee, hän soutaa tuossa pimeässä kuin lintu. Kuvitteleeko hän, etten minä sitä huomaa? Hän tekisi viisaammin, jos yksintein puhuisi suunsa puhtaaksi. Ja ensi kertaa elämässä tunsi poika outoa vastenmielisyyttä äitiä kohtaan.

Mitä on tapahtunut? ajatteli osaltaan äiti. Mitä on tekeillä? Pitääkö minun sanoa, että minä olen levoton, että minä olen tuskasta sairas, että minun lastani uhkaa vaara? Eikö ole epärehellistä tässä näyttää tyyntä mieltä, kun sydän on pakahtua? Ja ensi kertaa elämässä tuli äidille tunne, että vastuunalaisuus lapsista on ankara asia, että ehkä olisi parempi, jollei hänelläkään olisi ollut lapsia. Hänet valtasi avuttomuuden tunne: hän ei tietänyt, mitä hänen piti tehdä. Oli kuin hän olisi kahlannut kaamean kylmässä vedessä ja vaivoin pidellyt kaulaansa yläpuolella, jottei tukahtuisi. Hiekka askelten alla särisi ja särisi.

— Oletko sinä ollut levoton? sanoi poika ärtyneesti ja kumartui vaahteran oksan alitse.

Huimaten lensi läpi äidin pään: olen, olen, sano mikä sinun on, päästä minut kauheasta epätietoisuudesta! Mutta hän tukahdutti tämän ajatuksen, ikäänkuin se olisi ollut vaarallinen liekki, ja ravisti vilkkaasti päätään:

— En. Minä hiukan hermostuin, kun olit kapteenin seurassa. Muistathan miten isä häntä karttoi. Tiedänhän minä, että sinä hoidat asiasi, läksyt ja muutkin. Ehkä isä todella oli hänelle liian kova. Ehkä isä tuomitsi nuo naapuritkin liian ankarasti. ..

Tommi naurahti myrkyllisesti.

— Niin, niin, jatkoi äiti. — Isä oli sellainen joko-tahi-ihminen. Olet kyllä aivan oikeassa: minun täytyy ajoissa mennä vuoteeseen. Tämä unettomuus on tehnyt minusta yökulkijan. Nuku hyvin.

Hänen kätensä tuskin kosketti pojan kättä. Lämpimät sanat olivat räikeässä ristiriidassa käden kylmän sivellyksen kanssa, joka vaikutti kuumaan ihoon kuin pyyhkäisy märällä vaatteella.

Poika oikaisi nopeasti kätensä ja näytti äidille kivääriä. Äiti oli sen kyllä kaiken aikaa nähnyt. Poika puhui kiireesti ikäänkuin estääkseen äitiä vielä lähtemästä.

Kuinka hyvä, etten ruvennut moittimaan enkä kyselemään, ajatteli äiti, ja hänen tuli helpompi olla. Kunhan aina muistaisin, että hän on ihminen, joka lapsuudesta on astunut suoraan miehuuteen, että hän on yksi sodan poikasia ...

— Tämä tässä, puhui Tommi, — katso toki tänne, äiti, tämä on nyt minun! Nyt ei meidän tarvitse pelätä pimeinä syysiltoina. Sinä ihmettelet mistä olen tämän saanut ja miten. Olenpahan nyt vain. Hyvin, hyvin halvalla. Se taiteilija oli saanut puuskan ja osti kiväärin. Puuska meni ohi ja nyt taas piti myydä. Olemme tulleet hyviksi ystäviksi ja niin hän myi minulle. Mistä minä sain rahat? Älä nyt huoli udella. Sain nyt vain.

— Hyvä on, hyvä on. Saatko myöskin unta ...

— Etkö todella ole minulle pahoillasi tuosta kivääristä?

— En. Jos sinä olet saanut sen halvalla... ja saanut irti rahat, niin mitäpä minä olisin muuta kuin iloinen.

Äidin kalpeat kasvot välähtivät pimeässä. Hänen hymynsä oli voiton hymyä. Poika tarttui yhtäkkiä hänen käteensä ja talutti häntä portaita kohti.

— Sinä olet kuitenkin kaikista rakkain, kuiskasi hän alttiisti ikäänkuin hän olisi näissä sanoissa löytänyt rauhan.

— Hyvä on, hyvä on, saatko nyt unta.

— Saatko sinä?

— Kyllä, kyllä.

Heidän kätensä erosivat ja askeleet veivät eri haaroille, mutta kuin yhteisestä sopimuksesta he hetken perästä pysähtyivät lausumaan sanoja, jotka antoivat heille tilaisuutta yhä viipymään. He leikkivät näillä sanoilla: he tunsivat molemmat, että kysymysten verkko piteli heitä.

— Mitä sinä sanoit, äiti?

— En mitään, poikani.

— Kun minä ihan luulin.

— On niin kaunista. Katso nyt noita tuomia. En ole ikinä nähnyt tuomien kukkivan kuutamossa.

— Sitä sinä et nyt ajattele, vaan jotain aivan toista.

— Mutta rakas lapsi, eikö se sitten ole kummallista?

Sinusta on paljon kummallisempaa, että tänään tapasit minut Enok-sedän seurassa!

Äiti vaikeni yllätettynä. Poika tunsi vuorostaan nyt päässeensä voiton puolelle. Häntä viehätti kiusoitella äitiä ja äidin hiukan nolot vastaukset veivät häntä yhä kauemma ja kauemma.

— No niin, tietysti sekin oli kummallista. Mutta arvaan, että tapasit hänet Laxilla.

— Mistä sinä sitten tiedät minun olleen Laxilla?

— Enhän tiedäkään — ehket ollut.

— Olin, olin kuin olinkin. Mutta sinulla ei ollut syytä uskoa minun olleen siellä, kun olin luvannut, etten enää mene.

— Sellaisia lupauksia ei aina pidetä.

— Kyllä minä pidän. Mutta en ollut siellä huvikseni, vaan asialla. Tämän kiväärin takia. Hieroimme kauppaa taiteilijan kanssa.

— Sinä näytät olevan kovin onnellinen tuosta kiväärist ä.

— Olen. En antaisi sitä pois mistään hinnasta. Sodassa tottui kiväärii n. On melkein niinkuin puuttuisi käsi, jollei ole kiväärii ä.

— Pimeitä syysiltoja varten ehket sitä tarvitse. Onhan mahdollista, ettei meillä enää ole tätä kotia.

— Sitä mahdollisuutta ei ole. Ei voi olla! Kuinka me myisimme isän kodin. Ethän nyt sellaista ajattele tosissasi.

— Sellaisista asioista ei lasketa leikkiä.

— Ei tule kysymykseen, että me myisimme Niemenkiven.

— Mutta lapsi, onko meidän taloudellinen asemamme sinulle niin tuntematon?

— Kyllä minä tiedän. Mutta... mutta... jätä se minun haltuuni.

— Jos olisit vanhempi. Jos olisit toimessa... Mutta sinähän käyt koulua.

— Niin, minä olen myöhästynyt, mutta ehken ole niin kykenemätön kuin luulet. Niin, niin, äiti. Kukaties minulla on keinoja. Sen vain sanon: Niemenkiveä ei myydä.

— Sinun salaperäisyytesi pelottaa minua.

— Sinähän aina pelästyelet. Kaikkia sinä säikähdät sinä pikku äiti.

— Nyt muistan: kapteeni puhui jotakin avusta. Ethän toki ole missään tekemisissä hänen kanssaan. Ethän Jumalan tähden?

— Joko sinä taas alat häntä epäillä? Minun vakaumukseni on, että isä on ollut hänelle liian kova. Mitä hän on tehnyt?

— Joka tapauksessa jotain huonoa ja rumaa. Isällesi oli teidän kunniallisen nimenne suojeleminen tärkeämpää kuin mikään muu. Ehkä joskus kerron sinulle. Mutta nyt kuitenkin menemme nukkumaan.

— Te syytätte häntä epärehellisestä konkurssista. Niinkö? Sekö se on, mitä hän on tehnyt? Onko sitten todistettu, että se oli epärehellinen?

Äiti veti huivia tiukemma ympärilleen ja vilu kuului hänen äänessään, kun hän sanoi:

— Sinä puhut näistä asioista kovin keveästi. Meidän talossa on epärehellistä vararikkoa aina mainittu vain vakavissa perheneuvotteluissa neljän seinän sisäpuolella.

— Kuka sitä nyt niin rehellisenä pääsee elämän läpi.

— Sinun isäsi pääsi.

— Mutta eikö isoisästäkin puhuta jotakin? Enok-setä mainitsi jotakin.

— Lapseni, minä luulen, että me emme tänä iltana saa tätä asiaa selväksi. Sinunhan täytyy olla koulussa kello kahdeksan. Ja nyt on kello yksi.

— En minä ole ensinkään väsynyt. Vähän sinä minuun luotat, äiti, kun pidät minua kaiken ulkopuolella, ikäänkuin olisin lapsi.

— Minä usein unohdan, että olet ollut mukana sodassa. Olethan vasta seitsemäntoista vanha. Minä olisin niin mielelläni suonut sinulle hiukan nuoruutta.

— Roskaa, äiti. Anna minun tietää, mistä syytätte Enok-setää.

— Minä kerron sinulle kaikki. Vaikka en tänä iltana.

— Minä olen Enok-sedästä saanut niin hyvän käsityksen. Hän on avulias ja hyväsydäminen.

— Ehkä. Vaikka isäsi kutsui sitä heikkoudeksi.

— Hän oli kuullut, että meillä oli vaikeuksia. Ja hän

oli heti valmis miettimään, miten voisimme pelastaa huvilan, joka varmaan on meille rakas.

— Lapseni, ethän vain ole ryhtynyt kapteenin kanssa mihinkään yhteistyöhön!

— Olisit kuullut, miten hän puhui isästäni. Hän sanoi, että hän olisi ollut pystyvä kaikkein tärkeimpiin toimiin ja että hän olisi ne saanutkin, jos hän olisi hiukankin tahtonut taivuttaa niskaansa.

— Niin, niin!

— Meillä olisi voinut olla yllinkyllin varoja, jos isä olisi tahtonut olla hiukan sovittelevampi.

— Niin, niin.

— Tietysti hän teki vakaumuksensa mukaan. Mutta varmaan isoisäkin teki samoin. Ihmiset ovat niin erilaiset ja vakaumus voi olla niin erilainen. Ehkäpä Enoksetäkin on tehnyt oman vakaumuksensa mukaan. Meidän ei pitäisi häntä niin tuomita.

Äiti ja poika olivat tulleet eteiseen ja seisoivat ikkunan alla, missä punaiset verenpisarankukat tummina palloina erottautuivat pimeästä. Tommi puhui hiukan kiihtyneesti, täytyi sulkea ovi, etteivät nukkuvat heräisi.

— Isäsi periaate oli, että lapsille piti jättää hyvä nimi. Et tiedä, miten hän taisteli tämän asian vuoksi.

— Roskaa, äiti. Anna anteeksi... Sinähän aivan pelästyt. No niin, en tarkoittanut mitään pahaa. Tarkoitin vain, että jokainen itse luo nimensä. Ei nimeä peritä ... Ennen aikaan ehkä perittiin, mutta nyt on tykkänään toinen aika. Sota on sellainen asia, että se kääntää maailman saranoillaan. Ei sitä ymmärrä muut kuin se joka on ollut sodassa. Tänään elät — huomenna kuolet! Se on sitä. Hyvä nimi — no niin, ehkä sekin on jonkinlainen astinlauta. Mutta mikäpä Surpaeustenkaan nimen pelastaa, vaikka isä taisteli sen puolesta: Enoksetä ja isoisä ja ties kutka muut jo himmentävät sitä!

— Kunhan et vain sinä sitä tekisi eikä kukaan isäsi lapsista.

Äiti säikähti itsekin näitä sanoja, jotka olivat päässeet hänen huuliltaan hänen tietämättään ja tahtomattaan, ikäänkuin toinen olisi ne lausunut. Hän oli valmis soimaamaan suuta, joka oli sanat ääntänyt, aivan niinkuin hän äsken oli närkästynyt vanhalle tädille. Hän kiihtyi

viattomien lastensa puolesta, hän tunsi epäluulossa solvauksen vainajaa vastaan. Ennenkuin Tommi oli ehtinyt mitään sanoa, puhui hän syvällä vakaumuksella:

— Minä tiedän, että te kaikki pidätte isänne nimen puhtaana. Koko teidän isänne elämä tarkoitti tämän nimen puhdistamista. Teissä elää isänne henki, te olette hänelle uskolliset. Älköön kukaan tulkokaan muuta sanomaan.

Tommi naurahti pimeässä.

Äiti oli jo mainitsemaisillaan Letitsia-tädin nimen, mutta hän vaikeni kuitenkin ajoissa. Heinin sormus johtui samassa hänen mieleensä. Hän oli todella sen kokonaan unohtanut. Kuinka hän oli voinutkin. Hän piti kuitenkin niin paljon Heinistä. Heini varmaan ei tänä yönä saanut unta. Tyttö raukka. Puhelivatko tytöt vielä ylhäällä huoneessaan?

— Niin, kuule, lausui hän yhtäkkiä, — ajattele, kun Heinin kihlasormus tänään katosi. Meidän juodessamme kahvia. Sitä katseltiin ja ihailtiin ja Heini otti sen, varomattomasti kyllä, sormestaan. Me istuimme, niinkuin tavallisesti, lehmusten alla. Sitä etsittiin niin että ruohokin nyhdettiin maasta, mutta ei voitu löytää. Etsimme kaikki. Tietysti se Heinille oli suuri suru. Ja meille kaikille. Sedät lupasivat molemmat heti huomenaamuna tulla etsimään. Mikael-setä lupasi seuloa mullankin. Pelkään kuitenkin, ettei se auta. Sormus meni kuin maan alle.

Kului hetki ennenkuin Tommi Surpaeus puhui:

— Sekö Heinin timanttisormus? Sehän ei ollut mikään sileä kihlasormus. Niin, niin, se josta on niin paljon kiistelty. Totta puhuen minä en muista minkä näköinen koko sormus oli... Tai ehkä minä sentään näin sen. No, Heinihän on niin järkevä. Luutnantti Vasara antaa hänelle toisen sormuksen. Hän oli hyvä mies, pojat pitivät hänestä. Kannoimme yhdessä haavoittunutta metsästä kilometrin matkan. Hän kuoli siinä, hänellä oli kauheat tuskat, mutta hän ei valittanut. Hän oli päässyt pakoon punaisilta ja oli siitä onnellinen.

Äidin silmät tähtäsivät vilkkumatta poikaan.

— Muistathan toki Heinin sormuksen, puheli hän. —

Siinä oli keskellä helmi ja ympärillä pieniä timantteja. Tiedätkö jotakin? Onko sormus löydetty?

Poika tuijotti häntä suoraan silmiin.

— Kuinka niin? kysyi hän närkästyneenä. — Eikö se pudonnut pihamaalle? Minähän olin poissa, äskenhän tulin kotiin, itsehän olit minua vastassa.

— Kun ei varmaan tiedetä, olisiko sormus joutunut ulkopuolelle aitaa. Sitä koetettiin etsiä sieltäkin.

— Olisiko sormus voinut joutua ulkopuolelle porttia? kysyi Tommi.

— Te tulitte juuri silloin, kun sormusta katseltiin, tytöt ja pieni veljesi läksivät minun kanssani. Joku olisi voinut ajatuksissaan kuljettaa sormusta käsissään. Minä en tiedä, sormus ei ensinkään joutunut minulle. Heini oli kyllä hyvin varomaton, kun otti sormuksen kädestään. Me hätäydyimme kaikki hiukan, kun kapteeni tuli sinun seurassasi. Sedät arvelivat, että mahdollisesti juuri siinä joku olisi voinut ajatuksissaan viedä sormuksen muassaan.

— Olisiko joku nyt ollut niin hajamielinen, sanoi Tommi.

— Hertta syytti Lettaa ja Letta Herttaa. Pieni veljesi lausui sen oudon olettamuksen, että... Mutta yhdentekevää. Mitäpä sinä sormuksesta tietäisit.

— Minkä olettamuksen? kysyi Tommi nopeaan.

— Ei siitä kannata puhua. Hän on lapsi.

— Mutta äiti sanoisi nyt.

— Mikä sinulle tuli?

— Ei mikään. Mikä minulle sitten olisi tullut.

— Menemmekö nyt vihdoinkin nukkumaan.

— Minä en mene ennenkuin sanot, minkä viisauden Lulu lasketti.

— Hyvänen aika, lapseni. Kun ei se ole minkään arvoinen asia.

— Tietysti te taas epäilitte jotakin ihmistä.

— Emme. Kuulethan, että se oli pieni veljesi.

— Jos sinä tietäisit äiti, kuinka sinä hermostutat tuolla tavallasi. Sinä alat kertoa ja yhtäkkiä keskeytät. Se on ilkeää.

— Saathan sinä sen tietää, jos välttämättä tahdot.

— Tahdon, kyllä minä tahdon.

— Pieni veljesi vain sanoi, että ehkä kapteeni on ottanut sormuksen.

— Vai niin, vai niin.

— En olisi tahtonut sinua kiihdyttää, sinä kun nyt kerta kaikkiaan puolustat häntä.

— Mitä minä nyt siitä kiihtyisin. Jos hän olisi nähnyt sormuksen tiellä, niin olisipa hän ollut aika pölkkypää, jollei olisi ottanut sitä ylös. Mahdotontahan hänen olisi ollut tietää, että se oli Heinin. Toinen asia on tietysti, olisiko hän pistänyt sen taskuunsa ja mennyt poliisikamariin ilmoittamaan sitä. Ehkä hän olisi mennyt.

— Mutta ehkä hän todella on löytänyt sormuksen? kuiskasi äiti ja tarttui poikansa käteen.

Se ei ollut niin kuuma kuin äsken.

— Niin, ehkä, sanoi Tommi ja veti pois kätensä. — En kuitenkaan usko. Kai hän olisi jotakin maininnut, jos olisi sormuksen löytänyt. Mutta voinhan minä kysyä häneltä.

— Sinä siis tapaat hänet?

— Niin, kyllä kai. Ehkä jo huomenna.

— Jos Heini saisikin takaisin sormuksensa!

— Oliko hän hyvin surullinen?

— Oli. Ajattele nyt: kihlasormus. Ja vielä lisäksi niin kallisarvoinen.

— Oliko se todella niin kallisarvoinen?

— Kyllä se oli.

— Oikeinko Heini sitten aikoo ruveta suremaan tuota sormusta?

— En tiedä. Kyllä hän eilen oli hyvin surullinen.

— Ei suinkaan hän niin hullu ole, että rupeaa suremaan. Hänhän on niin järkevä ja miesmäinen.

Äiti kävi uudelleen kiinni poikansa käteen.

— Kuule, tiedätkö jotakin Heinin sormuksesta? sanoi hän. — Minusta tuntuu niin kummalliselta... Ikäänkuin sinä tietäisit. Onko hän, kapteeni, sittenkin löytänyt sormuksen?

Tommi painoi äitinsä kättä niin että miltei koski. Pojan kädet olivat aivan kylmät.

— Voinhan minä kysyä häneltä, sanoi hän. — Mutta uskon, että se on turhaa. Ehkä sormus vielä löytyy pihamaalta. On hyvin vähän luultavaa, että se olisi joutunut

aidan taakse. Jahka nyt sedät huomenna seulovat mullan, niin eiköhän kadonnut lammas löydy. Jollei olisi niin pimeä, niin alkaisin etsiä vielä tänä yönä.

— Ei, portithan ovat kiinni, ei kukaan nyt yöllä tule tänne.

— Mutta eikö sitten eilen käynyt ketään? Eikö ketään juoksupoikaa tai kerjäläistä, tai... yleensä ketään vierasta?

— Ei ketään. Hyvää yötä nyt, rakas lapseni. Meidän täytyy tästäpuoleen paneutua ajoissa nukkumaan. Tämä valvominen ei ole terveellistä. Varsinkin näin lukukauden lopussa.

— Kuule, äiti, kun minun niin tekisi mieli ruveta etsimään Heinin sormusta. Entä jos minä löytäisin. Otan lyhdyn.

—. Mitenkä sinä löytäisit! Meitä on ollut kymmenen henkeä etsimässä.

— Mutta jos minä sittenkin löytäisin. Olen varma, että löytäisin.

— Tommi, lapseni, tiedätkö jotakin sormuksesta?

Poika rupesi nauramaan, tarttui äitiään hartioista kiinni ja ravisti häntä.

— Mitä ihmettä sinä puhut? Mistä minä tietäisin? Ethän luule, että minä olen löytänyt sormuksen?

— Kuinka sinä sitten voit sanoa olevasi varma, että löytäisit sormuksen?

— No, hyvänen aika, kun se täällä on hukkunut, niin sen täytyy täältä löytyä! Ette ole osanneet etsiä.

— Nyt me menemme levolle. Minun on paha olla, en ehkä ole aivan terve. Yhden asian vain sanon sinulle, lapseni... Kuuletko? Ethän toki aio tänä iltana ruveta etsimään.

— Olisi hauskaa huomisaamuna ottaa Heini vastaan lahja kädessä.

— Sinun täytyy kuunnella mitä sinulle sanon: jos sinä otat kapteenilta rahaa... tai jotakin apua pelastaaksesi huvilaa, niin saat olla varma, että minä myyn sen. Myyn kylmällä sydämellä.

— Äiti, voisitko myydä kotimme?

— Kylmällä sydämellä. Olen asunut täällä kahdeksantoista kesää ja viisi talvea, olen istuttanut puut, olen

nähnyt teidän kaikkien kasvavan. Mutta minä lähden täältä ilman kaipausta, jos se on tarpeellista.

— Kova sinä olet, äiti.

— No katso nyt, Tommi — oletko todella aikonut turvautua kapteenin apuun?

— Koska minä olen sen sanonut? Sinä kuvittelet, äiti. Ja kärsit turhanpäiten.

— Tänään elän — huomenna ehkä olen kuollut. Sitä se on.

— Senhän me kaikki tiedämme. Senpätähden: tee elämä niin hauskaksi ja siedettäväksi kuin mahdollista.

— Se on sodan opetus. Minun oppimestarini on ollut rauha: tee kuolema niin sovinnolliseksi ja iloiseksi kuin suinkin.

— Kummallista joukkoa te olette te naiset. Niin monenlaisia teissä tapaa. Ja aina te pyritte pitämään kuolemaa silmienne edessä. Ikäänkuin ei siihen ehtisi.

— Kun kaikki on niin pian ohi.

— No mutta juuri siksi. Ei kannata ottaa asioita raskaasti, ei kaivella vanhoja syntejä ja yhtsekäymisiä. Niinkuin ei nyt niitä olisi jokaisella. Minä olen nuori, minä. Emme tiedä, minä päivänä sota jälleen puhkeaa. Paise ei vielä ole lainkaan poissa. Vieläkö tytöt ovat ylhäällä?

Äiti istui arkulla, jota aina näin keväisin ympäröi naftaliinin haju. Hänen kasvonsa saattoi erottaa selvemmin kuin äsken. Aamun vihertävässä kajastuksessa olivat ne keltaisen kalpeat. Mutta hän hymyili. Oli mahdoton tunkea hänen hymynsä läpi ja tietää, oliko hän iloinen vaiko surullinen, levollinen vaiko levoton.

— Heini raukka kai ei saa unta.

— Hän ajattelee tietysti sormustaan!

— Ehkei hän niin paljon sure sulhasensa tähden kuin sukulaisten, joille sormus oli perhekalleus.

— Pitää koettaa löytää Heinille hänen sormuksensa.

Äiti ojensi pojalle istualtaan kätensä. Molemmat hymyilivät ja molempien kädet olivat jääkylmät. Ikkunalla saattoi jo erottaa punaiset kukkaset, jotka kuin pienet verta tihkuvat sydämet riippuivat oksillaan. Ulkona valkeni verkalleen kevätaamu. Nuoret lehdet, kukkivat tuomet, koko ennen aikaansa eloon herännyt

luonto seisoi kuin jäätyneenä taivaan kuvun alla, jolta tähdet vasta olivat sammuneet ja joka oli kolea ja lumenkarvainen. Äiti tuijotti hymyillen aamua kohden, ikäänkuin hän olisi kuunnellut leivosta. Hän kuunteli itse asiassa sydämensä lyöntejä, peläten että ne ilmaisisivat hänet. Hänen sydämensä ei laulanut, se huusi hädässä. Hänen huulensa tapailivat joitakin tuttuja sanoja. »Kaikki on niin pian ohi», »kaikki käy aina hyvin». Mutta ne tulivat tyhjästä ja menivät tyhjään. Hän ei nähnyt edessään tietä, kaikki oli täydellistä korpea.

Mitä oli hänen lapsellensa tapahtunut, sodan poikaselle, joka vailla nuoruutta oli astunut keskelle elämää?

Sillaikaa juoksi Tommi täynnä voimaa ylös portaita vinttikamariinsa. Hän olisi tahtonut viheltää ja laulaa ja lisäksi huutaa ja painiskella. Hän muisti kuitenkin, ettei se mitenkään käynyt päinsä näin keskellä yötä ja äidin ollessa tuolla päällä. Niin, niin, hän oli surullinen! Vaikka hän hymyili, niin hän oli surullinen. Sitähän hän nykyään aina oli. Jos joku oli kuollut, niin katsoivat omaiset velvollisuudekseen vuosikausia olla surullisia. Täytyi siis olla hiljaa.

Tommi kourasi sormillaan liivinsä taskua ja astui nopeasti. Tuskin hän malttoi odottaa, että sai esiin avaimen ja pääsi sisään. Hän astui oikopäätä ikkunaan ja otti taskustaan pienen esineen.

Sormus. Siinä se oli. Ja Heinin kihlasormus se tosiaan oli. Hän muisti kyllä nyt selvästi, että ennenkin oli nähnyt tämän, vaikkei hän ottaessaan pienen esineen maasta ollut tullut ajatelleeksi, että se voisi kuulua jollekin tutulle. Niin, sitä hän todella ei ollut voinut aavistaa. Aivan ajatuksissaan hän oli pistänyt sormuksen taskuunsa, kun se sattui hänen silmiinsä. Se oli kaunis. Ja se oli kallisarvoinen. Kun hän sen näki maassa, luuli hän sitä tuskin sen arvoiseksi, että viitsi ottaa ylös. Kaunis se oli, ei ollut ihme, että Heini itki.

Täällä se oli ollut hänen taskussaan kaiken aikaa, jolloin he kaikki etsivät sitä kuin hullut. No niin, huomenna on hauska hetki, kun he taasen hakevat. Sedät seulovat multaa, väittelevät kieltolaista ja muista hullu-

tuksista. Silloin hän menee ja paiskaa sormuksen keskelle seulaa.

Tommin täytyi nauraa, kun hän ajatteli setiä ja mullan seulomista. Sellaista sanojen ja asioiden ainaista seulomista se oli heidän elämänsä.

Ei, on sittenkin hauskempaa antaa sormus Heinille itselleen, Heini varmaan karkaa kaulaan ja suutelee keskelle suuta, niinkuin ennen maailmassa. Tänä vuonna ei Heini suudellut. Se on sitä, että hän on kihloissa. Ei, ei enää tule hyväilemään serkkuaan. Oli sekin aikaa, kun hän, Tommi, oli rakastunut tähän Heiniin, vaikka hän on niin paljon vanhempi. Nyt hänellä on Raina. Ja Raina on taasen häntä vanhempi. Vielä paljon vanhempi kuin Heini oli. Mikä perhana siinä pitääkin olla, että hän aina hullaantuu vanhoihin ihmisiin! Roskaa! Heinihän on itse heleä nuoruus ja nuori on Rainakin. Ja kauniit ovat molemmat. Ikävää asiassa on se, että Raina on gulashin rouva. Vähät sentään siitäkään. Ilmaa! Roskaa! Kaunis olisi tämä koru Rainan täyteläisessä kädessä. Se ei sopisi muuta kuin pikkusormeen. Heinillä on kovin kapeat sormet. Raina ihastuisi. Jos hän käyttäisi sitä pikkusormessaan, niin ei mieskään voisi kysellä. Mutta onko sormuksessa ehkä luutnantin nimi? Perhanan pimeää täällä vielä on. Kivääri — jäikö se alas? Kivääri, hitto vie, sehän on maksettava tämän korun hinnalla. Sehän hänellä oli selvänä tarkoituksena, kun hän otti sormuksen maasta, että hän nyt voi lunastaa kiväärin. Ja sen hän myöskin heti laski, että niin paljon tällä korulla varmaan saa, että maksaa pyssyn Martomaalle. Äh sentään — ties mitä tässä oikein nyt tekee!

Olisi hauskaa paiskata sormus setien seulaan, hauskaa antaa se Heinille itselleen, hauskaa antaa se Rainalle. Mutta kultasepälle se olisi myytävä ja Martomaalle annettava rahat. Totta puhuen, eiköpähän hän sentään ajatellut ottaessaan sormuksen maasta, että hän sillä maksaa kiväärin. Hän arvosteli heti sormuksen sen arvoiseksi, että kivääri sillä tulee maksetuksi. Hän uskoi silloin, että sormus oli tuntemattoman. Mutta tämän tuntemattoman omaisuuden perustuksella tuli kivääri hänen omakseen. Millä hän sen maksaa, jos antaa pois sormuksen?

Täytyy antaa pois kivääri myös!

Tuoko, jota hän niin on kaivannut? Ei, sehän ei ole tässä, se jäi alas.

Kaunis kappale, jahka sen puhdistaa. Ihmiset eivät osaa hoitaa kiväärejä. Ruostua annetaan, viikkokausia pidetään voitelematta ja puhdistamatta. Siro se on vehje. He lähtevät, Yngve ja hän, moottoriveneellä saaristoon, jahka metsästysaika alkaa. Suurilla saarilla niitä on jäniksiä niin että juoksevat toisensa kumoon. Mikä se on tuo pieni sormus sen sorean kappaleen rinnalla, jolla voi karkoittaa rosvot ja ampua riistaa. Paistit hän toimittaa kotiin, äidin ei tarvitse mennä torille lainkaan. Että unohtuikin alas se vehje. Mutta äiti piti siinä niin pitkiä puheita. Mitä se on tällainen sormus kiväärin rinnalla!

Heini tuli yhtäkkiä hänen silmiensä eteen sellaisena kuin hän näki hänet kerran' talvella, monta vuotta sitten. He läksivät isän kanssa aivan odottamatta Niemeen. Oli uudenvuoden aatto ja joulukuusi oli vielä salin permannolla. Juostiin ja huudettiin, ja koira haukkui. Heini juoksi esiin tyttöjen huoneesta, hiukset hajalla ja pyyheliina — tai mikä vaate lienee ollut — hartioilla. Hän kiljahti, kun isä ja Tommi astuivat vastaan. Samassa hän kuitenkin tunsi miehet ja kävi kesyksi ja antoi isän pitää hyvänä niin paljon kuin isä tahtoi. Tommin hän sulki syliinsä ja suuteli häntä keskelle suuta. Tommi olikin silloin niin pienikasvuinen, että suututti. Hän työnsi serkkua syrjään, häntä hävetti, hän olisi suonut, että Heini olisi tehnyt sen heidän ollessaan kahdenkesken. Pyörrytti vieläkin, kun sitä ajatteli.

Hän antaa sormuksen Heinille itselleen, totisesti. Heini katsoo häneen iloisesti, Heinillä on kauniit silmät ja Heini on hyvä. Ja Vasarastakin pitivät pojat.

Helkkarin hieno sormus. Siitä saisi paljon enemmän rahaa kuin kolmesataa markkaa. Voisi ostaa kaikenlaista. Vaikkapa pari kravattia. On puute kaikesta. Vaaleat kengätkin olisivat hauskat näin suvella.

Kyllä pitäisi Rainakin sormuksesta. Hänellä on niitä paljon, konsuli kyllä on ostanut. Mutta ei yhtään näin hienoa. Raina raukka. Raina on onneton. Raina on ollut tyhmä, kun otti kauhean miehen. Raina oli köyhä ja

tahtoi päästä köyhyydestä. Köyhyys ei ole mikään ilo. Eikä sitä liioin voi tekemälläkään tehdä miksikään erikoiseksi ansioksi, vaikka sedät sitä siksi koettavat. He ovat köyhää ylhäisöä ja ylpeilevät siitä. Valioproletariaattia. Ei, köyhyys ei ole mikään ilo eikä mikään hyve. Hän, Tommi, ainakaan ei tahdo elää köyhänä. Tänään ihminen elää ja huomenna voi olla kuolleena. Roskaa! Taivaalla purjehtii jo ruusunvärinen pilvi. Se on lähetetty partioretkelle. Koko taivaanlaen se näkee kuin kämmeneltään. Huomenna lähetetään Heini-serkun kihlasormus seikkailulle. Joko se lentää Heinin sormeen. Tai setien seulaan. Tai panttilainastoon. Tai Rainan käteen.

Olipa onni, ettei hän kenellekään maininnut löytäneensä sormusta, ei kapteenillekaan. Kukaan ei tiedä, että se on hänellä. Hauskaa tulee olemaan huomenna, kun ne kaikki etsivät.

Rainalle ei sitä voi antaa — se asia ei menettele! Olipa hän hullu, kun ei heti ymmärtänyt, että Raina asuu tästä pienen matkan päässä. Tiellä voisivat naiset tavata toisensa ja sitten — niin, sitten sitä vasta hukassa oltaisiin. Epäluotettavat ovat myöskin panttilainastot. Poliisit nuuskivat niissä alituiseen, ja sedät kyllä panevat poliisit liikkeelle, sen he kyllä osaavat, poliisit ja poliisikoirat.

Hitto vie, näyttää koituvan harmia ja vastusta koko sormuksesta. Vähän siitä on hyötyä, jollei sitä saa rahaksi. Pitää nähtävästi matkustaa toiseen kaupunkiin. Mutta jos hän oikein tuntee tuomari-sedän, niin tämä ilmoittaa sanomalehdissä ja panee likoon koko vaivaisen omaisuutensa saadakseen takaisin sormuksen. Hän on valmis myymään vaatteet yltään, jos niiksi tulee.

Suorinta lienee sittenkin oikopäätä huomenna antaa sormus Heinille. Mutta millä ihmeellä sitten maksaa kiväärin?

Vihoviimeistä se on tämä köyhyys.

Kapteeni lupasi antaa työtä ja ansiota. Kunhan saisi pois koulun. Puuttuisi vielä, että Kukko rupeaisi mahtailemaan. No niin, huomenaamulla hän ehtii lukea läpi sen läksyn. Muut kyllä menevät. Se se todella puuttuisi. Mutta katsokoon Kukko omia asioitaan. Kukko

istuu itse niin höllässä. Kukko voi yhtäkkiä joutua kiinni virkavirheestä. Kukko sairastaa viinatautia. Eikä punainen nenä ole luvallinen koulumiehellä. Setä ehdotti, että heittäisi luvut kesken ja antautuisi liikealalle. Miten olisikaan, jos sen tekisi?

Raina, niin, siellä sinä olet. Se on sinun kattoasi tuo punainen kulma, joka näkyy tänne. Sinä lupasit nukkua ylhäällä omassa huoneessasi. Katso nyt, minun piikani ihana, sinä saat tämän sormuksen ...

Raina, olisit viisaampi, jollet yrittäisi olla muuta kuin mitä olet. Taiteilijaa ei sinussa ole enempää kuin pulskassa nuoressa lehmässä. Olisit mikä olet etkä näyttelisi maailmannaista. Ja mikä sinä sitten olet? Isäsi taisi maalata lankkuaitoja — mikä ei suinkaan ole mitään halveksittavaa. Mutta tytär ehkä ei silti ole syntynyt taidemaalariksi.

Raina, Raina, niitä liehuu sinun ympärilläsi nyt kaikenkaltaisia. Poikapuolestasi lähtien. Minä olen nuorin, minä, ja kiukkuisin.

Ole kiltti, Raina, ehkä saat minun ensimmäisen flammani kihlasormuksen ...

Roskaa, ilmaa! Ovatko unohtaneet tuoda tänne ylös saippuaa. Saippua joutui uimahuoneeseen. Jos lähtisikin yhtäkkiä järveen. Ja unohtaisi kaikki, hyvät ja pahat, ikävät ja hauskat. Laskut tulevat jälkeenpäin. Äh, kaikki on niin pian ohi. Heräävät, jos vielä liikkuisi. Parasta nukkua ja huomenna päättää. Aurinkokin jo nousee. Heinit ja Rainat ja Annit ja Helmit... Aurinko nousee . . . Käki... Peipponen ... Kukkuu, kukkuu...

Aurinko nousi ja kevään hetkeksi pysähtynyt juhla alkoi jälleen. Ilma värisi taasen lämpöä ja värejä. Maanpinnalla leikkivät valot ja varjot, puut ja ruohot avautuivat ja tuoksuivat taasen, linnut ja hyönteiset täyttivät ilollaan maan ja taivaan välin. Lähtikin alkoi elää, väreillä ja kuljettaa aaltoja rantaa kohden. Ihmiselämä vain oli vielä pysähdyksissä. Ei kuulunut kavioiden töminää, ei autojen törähdyksiä, ei ilmalaivojen pärinää.

Vihdoin souti lahdelle vene ja kalastaja alkoi laskea verkkojaan. Airojen vikinä soi kuin jonkin linnun hil-

jäinen, yksitoikkoinen laulu. Tuli toinenkin vene. Se pysähtyi keskelle auringon rusotusta, sieltä heitettiin veteen onki, toinen, kolmas.

Nyt saattoi kuulla jonkin oven käyvän huviloissa rannalla. Sitten haukahti jossain koira. Sitten alettiin puutarhuriliikkeissä valjastaa torikuormaa.

Sinä aamuna sattui Niemenkiven huvilassa se harvinainen tapaus, että rouva nukkui. Lapset, jotka olivat tottuneet siihen, että äiti heidät herätti, luulivat kellon käyvän väärin ja olivat myöhästymäisillään koulusta. Äiti heräsi siihen, että kaikki juoksivat, etsivät sukkiaan, kenkiään ja kirjojaan. Hän heräsi syvästä unesta ja joutui herätessään kuin maailmaan, josta hän unensa aikana oli ehtinyt vieraantua. Tytöt toruivat toisiaan ja katselivat hiukan pelästyneinä äitiin, joka istui vuoteessaan, mustat hiukset palmikkoina olkapäillä ja totisena silmäillen eteensä, ikäänkuin hän olisi silmäillyt omiin ajatuksiinsa. Onneksi oli ruoka pöydässä, jokainen sai osansa ja läksi juoksujalan menemään. Tommin askeleet menivät nopeasti salin läpi, hän ei tullut katsomaan äitiä.

Lulu sensijaan oli noussut polvilleen vuoteeseensa ja tuijotti sieltä äitiin.

— Äiti... äiti... Mikset sinä puhu? Mikset sinä sano huomenta? Mikset sinä nouse ylös? Minä tulen sinne. Oletko suuttunut? Oletko kipeä? Enkö minä saa tulla sinne? Kello on puoli kahdeksan ... Äiti, käki kukkuu. Minä tulen nyt.

Äiti kuuli toki mitä hän sanoi, avasi hänelle peitteensä ja jo puhuikin.

— Minä olen nukkunut, lapseni. En moniin vuosiin ole nukkunut tällä tavalla. Se oli aivan kummallista. Kyllä se melkein niin on, että lepo on samaa kuin taivas.

— Äiti, minä muistin unissani, että Letalla oli kädessä Heinin sormus. Hän vei sen ulkopuolelle aitaa. Mikset sinä kuule, äiti?

Äiti oli unohtanut sormuksen ja oikeastaan kaikki yksityiskohdat eilisestä. Hänellä oli vain hämärä tunne siitä, että jotakin tuskallista oli tapahtunut hänen ja Tommin välillä. Kun hänen pieni poikansa mainitsi sormuksen, muisti hän kaikki.

Niin, todella, Heinin sormus. Mitä sinä sanoitkaan? Että Letta vei sormuksen ulkopuolelle aitaa. Muistaako äidin pieni poju sen varmasti?

— Muistaa. Kyllä kapteeni-setä on sen ottanut.

— Mutta kun ei lapsi eilen sitä muistanut.

— Minä muistin sen unessa.

— Mutta jos lapsi on nähnyt unta.

— Sitten Tommi on sen ottanut.

— Nyt lapsi puhuu tyhmyyksiä.

— Kysy Tommilta.

— Kuinka äiti sellaista kysyisi. Tommihan oli poissa.

— Niin mutta Tommi tuli juuri ja otti sormuksen maasta.

— Näkikö poju senkin unessa?

— Ei.

— No niin. Ei pidä puhua tyhmyyksiä.

— Kysy Tommilta.

— Mutta lapseni, olisihan Tommi antanut Heinille sormuksen, jos hän olisi sen löytänyt.

— Tommi ei tietänyt, että se oli Heinin sormus.

— Kyllä Tommi tiesi. Kyllä Tommi tunsi Heinin sormuksen.

— Minä kysyn Tommilta.

— Sellaista ei pieni poju saa tehdä.

— Tarkoittaako äiti, että minä kysyisin, vai että minä en kysyisi?

— Äiti tarkoittaa sitä mitä äiti sanoo. Sinä et saa kysyä Tommilta sellaista.

— Miksen?

— Tommin tulee paha mieli.

— Miksi Tommin tulee paha mieli?

— Äiti selittää sen toisen kerran. Äidillä on jo hyvin kiire.

— Äiti, saako Heini nyt toisen sormuksen?

— Kyllä kai.

— Suuttuuko Heinin sulhanen Heinille?

— Ei.

— Antaako hän rautaisen sormuksen?

— Ei äiti tiedä.

— Jos hän antaa kultaisen sormuksen, niin joku taas sen ottaa. Rautaista sormusta ei kukaan huoli.

— Niin, niin, voit olla oikeassa, lapsi.

— Saanko minäkin rautaisen sormuksen?

— Ehkä sinä saat.

— Elämäkö antaa?

— Mitä sinä nyt puhut? Etkö kuullut, että äidillä on jo hyvin kiire.

— Täti sanoi, että elämä antaa rautaisen sormuksen.

— Sanoiko. No, tuleeko äiti auttamaan. Sinä olet jo suuri poika, sinun täytyy tulla toimeen omin neuvoin.

— Äiti, onko Elämä sulhanen?

— Nyt lapsi kysyy sellaisia asioita, ettei äiti osaa niihin vastata. Jahka sinä tulet suureksi, niin sinä näet.

— Elämäkö on ollut Titsia-tädin sulhanen? Onko se antanut rautaisen sormuksen? Pitääkö sitten parsia? Pitääkö kaikkien parsia? Äiti, minä en voi mennä kouluun. Äiti, Lulu on kipeä, anna Lulun jäädä kotiin.

— Pitääkö äidin suuttua omalle lapselle, kun lapsi puhuu sellaisia? Muistatko mitä isä sanoi, kun sinä tahdoit jäädä kotiin? Hän sanoi, että täytyy voittaa pienet pahoinvoinnit. Anni menee torille, sinä menet Annin kanssa, Anni saattaa lapsen kouluun. Niin käy, kun kysyy niin paljon. Ja kun valvoo myöhään. Äiti tulee niin ankaraksi, saat nähdä, koska lapsi ei tottele hyvällä.

Vihdoin olivat sitten kaikki lapset lähteneet kouluun ja elämä Surpaeusten huvilalla pyrki urhoollisesti vanhoille laduilleen. Kevät oli sekin heti auringonnoususta tarttunut kiinni siitä, mihin iltakylmä sen oli pysähdyttänyt, ja kiiti tuoksuen, laulaen ja kukkien kesäänsä kohden. Ihmisten ponnistukset onnistuivat työläämmin.

Hiukan kalpeina tulivat ystävättäret yläkerrasta. Heini esiintyi kuitenkin hyvin reippaana, nauroi ja sanoi, että hän jo oli mukaantunut kohtaloonsa eikä enää ensinkään odottanut sormuksen löytyvän. Hänen ei ensinkään tarvinnut tulla onnettomaksi tämän ensimmäisen vastoinkäymisen johdosta. Päinvastoin oli tämä oikein terveellinen johdanto elämään. Luultavasti Halvorin tädit tulevat suuttumaan ja vaatimaan kihlauksen purkamista, mutta onneksi hän ei ole kihloissa heidän kanssaan. Halvor on sellaisten asioiden yläpuolella.

— Minä tulen pyytämään, että hän antaa minulle rautaisen sormuksen! nauroi Heini. — Totta totisesti. Se

teki minuun syvän vaikutuksen, se mitä täti sanoi, nimittäin että elämä kihlaa meidät raudalla. Täti, tietääkö täti, että se kerrassaan auttoi minut ylös kuilusta. Kukaties olisin ollut kuinkakin lapsellinen. Mitäpä me ihmiset tavoittelemme kultaa ja helmiä. Elämä on meitä voimakkaampi. On parasta, että heti alunpitäen mukaudumme ... Täti, Titsia-täti, en minä ole koskaan ennen ymmärtänyt tätiä. Minä olen saanut kuin lahjan. Täti on kaunis ja hyvä. Kuinka minä olen kiitollinen. Niin kauan kuin muistan, on täti kutonut sukkia ja parsinut sukkia. Ja tädillä on ollut särkyä... Oi, voi, elämän rautainen kihlasormus on toki ihana koru, kun sitä kannetaan tuolla tavalla, noin arvokkaasti ja suloisesti...

Heinin kyyneleet vuotivat sukkaläjään, joka oli vanhan neidin edessä. Hän vaikeni, säikähtäen sanatulvaansa. Hän oli puhunut niin paljon sen tähden, että hän pelkäsi äänettömyyttä ja omaa heikkouttaan. Lida ei tänään ollut mikään hyvä toveri, hän piti sormuksen katoamista pahana enteenä, ja täti, nimittäin Tekla-täti, kulki oudosti omissa ajatuksissaan, ikäänkuin hänkin olisi miettinyt jotakin tuskallista. Äänettömyys voi joskus olla kiusallinen asia. Heini pelkäsi sitä tänään ja puhui ja puhui. Sai olla kiitollinen, jos Titsia-täti vastasi edes hymyilyllä. Hän vastasi tänään, hän oli tyyni ja lempeä.

— Olisi parempi, puhui Heini taasen, — jolleivät sedät tänään tulisi. On kuitenkin aivan turhaa etsiä. Eikä sormus enää ole minulle sen arvoinen kuin eilen. Pidän enemmän rautaisesta sormuksestani... Kun tuntee molemmat vanhimmat Surpaeus-veljekset, niin saattaa odottaa, että he todella seulovat mullan. Oi voi, jos saattaisi saada heidät järkiinsä. Mutta sitä ei kai voi mikään maan mahti. Täti kulta, eikö täti väsy? Tuossahan on kauhea läpi...

Vanha neiti katsoi häneen silmälasiensa yli ja huojutti päätään.

— Työ kuin työ.

— No niin kyllä. Mutta kun minä ajattelen, että täti olisi voinut hurmata yleisöä, esittää suuria osia näyttämöllä. Mikä komea kuningatar täti olisi ollut!

— Kuka sen on sanonut, että se työ olisi ollut hyödyllisempää. Tai onnellisempaa.

— No niin. Raudalla. Raudalla.

Heinin silmät seurasivat vanhuksen valkoisia käsiä, jotka kääntelivät rikkinäisiä sukkapareja. Yhtäkkiä katsahti vanha neiti häneen pitkään.

— Älä estä everstiä ja tuomaria etsimästä sormusta. Sormus ei voi olla kaukana. Katsele kaikkia serkkujasi syvälle silmiin — ehkä voit saada tietää jotakin.

— Luuleeko täti? Mutta johan minä olen katsellut. Kaikkihan ovat olleet etsimässä.

— Me Surpaeukset olemme vähän seikkailunhaluisia. Tai me emme ole oikein rehellisiä.

— Mutta täti! Sehän on kauheaa, mitä täti sanoo.

— Ei se ole niin kauheaa. Missä ovat rehelliset ihmiset? Meitä viehättää nähdä, onnistuuko se. Sellainen oli isoisäsi. Hän saattoi ottaa kultasepän pöydältä kultakellon vain nähdäkseen, saadaanko hänet kiinni, onnistuuko seikkailu. Tultuaan ulos heitti hän kellon pirstaleiksi katuun.

Heini Surpaeus ja hänen tätinsä tuijottivat toisiinsa.

— Minä ymmärrän tämän, sanoi Heini, posket kylminä.

— Ja minä ymmärrän sen niin hyvin, sanoi osaltaan täti ja hymyili.

— Täti, minua pelottaa.

— Minua on myöskin pelottanut. Siksi parsin sukkia. Tässä työssä ei ole mitään houkutuksia.

— Olemmeko me Surpaeukset todella niin huonoja?

— Missä ne hyvät sitten ovat.

— Mutta eihän täti voi tarkoittaa, että joku meistä, kuka hyvänsä, olisi löytänyt sormuksen ja salaisi sen. Esimerkiksi minä! Tai Gabriel-setä. Tai Tekla-täti. Olisipa se hullunkurista.

— Tekla ei kuulu meihin. Hän ei etsi seikkailua.

— Mutta jos minun isäni esimerkiksi olisi täällä, niin täti arvelee, että hän tulisi kysymykseen.

— Hän voisi tulla kysymykseen.

Heini purskahti nauruun, joka samassa hetkessä jähmettyi irvistykseksi.

— Minun isäni... Minun isäni voisi tulla kysymykseen varkaana! toisteli hän soinnuttomasti.

Niin, sanoi vanha neiti armottomana. — Tunnettiinko rehellisempää miestä kuin näiden lasten isä? Hän oli rehellinen. Mutta kukaan ei tiedä mitä se hänelle maksoi. Hänessä oli kaksi luonnetta ja toinen vartioi aina toista kuin veijaria. Tekla ei tiedä. Hänessä oli seikkailunhalu, hänessä oli kunnianhimo. Hän tunsi kiusauksen. Mutta hänellä oli tahto kuin teräs. Hän piti veijarin kurissa. Hän ajoi oman veljensä talosta, hän ajoi luotaan rahan houkutuksen, kunnian houkutuksen... Hän on kuollut ja saattaa levätä rauhassa. Älä sinä huoli näistä mainita kenellekään. Puhuin vain siksi, että aavistaisit, keitä me Surpaeukset olemme.

— Oi täti kuinka minua pelottaa.

— Ehkä sinullakin on luja tahto.

— En enää uskalla uskoa, että minulla se olisi. Minun uskallukseni on romahtanut.

— Koetetaan nyt joka tapauksessa katsella Surpaeuksia silmiin. Olisi hauskaa saada kiinni veijari.

Heini tuijotti ulos laulavaan kevätaamuun ja hänen hengityksensävkulki vaivalloisesti. Hänestä tuntui, että hänellä, ihmisellä, ei ole oikeutta antaa äänensä yhtyä luonnon kevätlauluun. Ihminen on pimeä, parempi olisi, että hän olisi mykkäkin... Oi miksi, miksi on näin? Setä taisteli ja taisteli — ja nyt olisi joku hänen lapsistaan kuitenkin joutunut onnettomuuteen... Kauheaa — kuka uskaltaa välittää elämän uusille ihmisille, elämän ja taipumukset? Oli kuin musta vaate olisi laskeutunut yli auringonpaisteisten kenttien.

— Heini, sanoi vanha neiti, — setäsi tulevat. Anna heidän etsiä. On huvittavaa nähdä, mitä he löytävät ja mitä me löydämme, me kaksi. Nämähän ovat pieniä, näkymättömiä asioita. Tai oikeastaan suuria, kaikkein suurimpia. Ne ovat ihmisen salaisuudet. Niitä on paljon ihmissielun onkaloissa. Jokaisella suvulla omansa. Siellä ne risteilevät ja rasteilevat sukujen välillä...

Heinin sielusta pääsi parahduksena:

— Mitä ihminen sitten voi? Ihmisparka... !

— Taistella hän voi... Tai voi yrittää. Yrityksetkin ovat jotakin...

Sedät saapuivat. Jos he eilen olivat olleet parhaissa vaatteissaan, niin olivat he nyt pukeutuneet työasuun. Kuluneissa tamineissaan ohvat he saapuneet läpi kaupungin ja riidelleet kaiken matkaa. Tämä riita ei jäänyt portin taakse, vaan jatkui Niemenkiven huvila-alueella.

— Sinä olet lapsi, sinä olet fantasti, sanoi eversti kymmenenteen kertaan veljelleen. — Sinä kuvittelet että tästä tapauksesta voit saada lähtökohdan teoksellesi. Sinä tulet nyt panemaan puntarin nenään tahdon, jolla sormus on varastettu. Nimittäin edellyttäen, että se on varastettu ja ettemme sitä vielä löydä. Minä, näet, olen vakuuttunut, että sen löydämme. Minua, suoraan sanoen, viehättää panna toimeen ajojahti tämän karkulaisen perään ja minä aion mobilisoida kaikki voimat. Tänään emme syö emmekä juo, vaan etsimme. Minä olen kuin koulupoika ajatellessani hetkeä, jolloin otamme vangiksi karkulaisen. Minä olen valmis julistamaan huvilan piiritystilaan — joka tulee sisäpuolelle, ammutaan. Lapio tänne. Seula tänne. Tämä voi tuntua lapselliselta ja hullunkuriselta, mutta minä olen pannut päähäni, että etsin sormuksen ja annan sen naiselle, joka sitä ikävöi. Eilen olimme tuomarin kanssa yhtä mieltä. Hän sanoi julistavansa tuhannen markan palkinnon sille, joka tuo sormuksen. Nyt hänen päänsä on muuttunut. Nyt hän kuvittelee, että kaiken tahtomisen yliherra jo on lähettänyt hänelle tämän tapauksen aineksesi hänen suurta viisaudenkirjaansa varten. Sinulla ei ole filosofian alkeita, ei mitään edellytyksiä ymmärtämään näitä asioita, et tiedä ihmisen sielusta enempää kuin porsas hopealusikasta. Koettaisit edes lukea jotakin. Mutta sinä olet vain saanut päähäsi, että sinun pitää kumota tuomiot ja oikeusistuimet jollakin omalla järjestelmälläsi. Hän on saanut päähänsä — kuunnelkaa nyt kaikki! — että tässä on kysymys varkaudesta, varsin kummalhsesta varkaudesta — sanoisinko: Surpaeus-varkaustapauksesta. Hän väittää — kuunnelkaa tarkoin: että yksi Surpaeus löysi sormuksen nurmesta, siltä paikalta, missä me joimme kahvia, siis suunnilleen tästä. Tämä Surpaeus ei heti saanut

selville, mitä hänen tahtonsa sillä hetkellä vaati. Tämä Surpaeus otti siis sormuksen ja halusi voittaa aikaa. Hänelle tuli avuksi kaksi Surpaeusta, jotka sillä hetkellä lähestyivät porttia. Nyt kuljetti ensimmäinen Surpaeus sormuksen portille asti, yhä miettien, pitääkö hän sormuksen vai eikö. Tullessaan portin tuolle puolelle teki hänen tahtonsa päätöksen: en huoli sormusta! Tai hän ehkä pelästyi, ettei voi sormusta kätkeä; joka tapauksessa, joskin siis varsin erilaiset syyt saattoivat aiheuttaa sormuksen poisheittämisen — ensimmäinen Surpaeus viskasi sormuksen maahan. Tässä näki sen toinen Surpaeus ja otti sen heti. Ei ole tunnettua mistä syystä eikä kumpiko myöhemmin paikalle saapuneista Surpaeuksista sen teki. On mahdollista, ettei varas tietänyt sormuksen kuuluvan tänne. On mahdollista, että hän aikoi mennä ilmoittamaan sen poliisikamariin. On mahdollista, että hän aikoi myydä sen omaksi edukseen. On mahdollista, että hän aikoi pitää sen iloitakseen timanttien hohteesta. On mahdollista, että häntä huvitti nähdä kuinka valpas salapoliisi on. Joka tapauksessa tämä tuomari nyt on saanut päähänsä, että Surpaeukset ovat varastaneet — sanoo: varastaneet — luutnantin morsiamen sormuksen. Minä sanon, että hän on kypsä hullujenhuoneeseen ja ehdotan, että alamme etsiä sormusta. Kaikki tänne. Mutta mikä teidän on? Tekla, sinä olet sairas. Ja Heini. .. mikä sinun on? Otatteko hänen houruinhuoneteoriansa tosiksi? Minähän kerron ne vain siksi, että nauraisitte niille niinkuin minä nauran.

Ikäänkuin he olisivat vaistomaisesti tunteneet, ettei keväinen luonto ole sovelias paikka näiden asioiden pohtimiselle, olivat he vähitellen kaikki siirtyneet sisään ja seisoivat Niemenkiven herra-vainajan huoneessa. Kaikki tuijottivat mykkinä ja kalpeina toisiinsa. Ainoastaan vanha neiti kulki, sukka pujotettuna käden yli kuin mikäkin pitkä hansikas, parsien ja hymyillen.

— Eivät naurunkaan arvoiset ole nämä asiat! toisti eversti, sileäksi ajetut kasvot vääntyneinä johonkin, jonka senkin piti esittää hymyä.

— Kuulkaa nyt, sai Heini vihdoin äänensä kuuluville, — minä en tahdo, että sormusta etsitään. Se löytyy, jos

löytyy. En kuitenkaan enää käytä sormusta. En missään tapauksessa.

— Hyvä veljentyttäreni, sanoi nyt vuorostaan tuomari, — Gabriel-setä on esittänyt asiat tykkänään väärässä valossa. En tahdo mennä väittämään, että hänen tahtonsa on yhtä huono kuin hänen tekonsa. Minä en ole koskaan väittänyt, että tällaista Surpaeus-varkautta olisi tapahtunut. Mistä minä voisin tietää sellaisen asian? Mutta olen tahtonut edellyttää, että näin olisi tapahtunut, että siis yksi Surpaeus on vienyt sormuksen portin taakse, vielä varsin epätietoisena siitä, mitä tekee sormuksella. Toinen on siitä ottanut sormuksen, niinikään epätietoisena pidättääkö sen itselleen. Nyt on kysymys siitä, miten yhteiskunta jakaa oikeutta, jos tapaa sormuksen ...

— Setä, sanoi Lida keskeyttäen, — emmekö nyt vielä voisi lähteä ulos etsimään. Eikö se olisi paljon viisaampaa. Kyllä me tiedämme, ettet sinä usko meitä varkaiksi.

— Etten minä usko meitä varkaiksi — sitä en ole sanonut. Minä uskon ketä tahansa varkaaksi. Kenen tahansa on voinut tehdä mieli toisen omaa. Kateelliset ihmiset ovat kaikki varkaita puhtaan tahdon valossa. Me Surpaeukset voimme olla sitä tekomme valossa ehkä enemmän kuin tahtomme. Joku meistä on voinut vaikkapa huvin vuoksi ottaa sormuksen nähdäkseen, onnistuuko hänen salata tekonsa niin ettei kukaan sitä huomaa. Meidän setä-vainajamme, Fabian Surpaeus, laski kerran liikkeelle huhun, että Gabriel Surpaeus — nuori luutnantti silloin — on kihloissa jonkun Brita Karolina Månstrålen kanssa. Muutaman viikon perästä Gabriel saa tilanomistaja Stjernstrålelta kirjeen, jossa tämä syyttää häntä törkeästä kunnianloukkauksesta. Hänen ainoan tyttärensä Anna Auroran kihlaus oli huhun johdosta purettu. Mutta Fabian Surpaeus oli laskenut linnun lentoon pelkässä ilon-kaipauksessa. Hän oli niin iloinen mies ja hänen oli niin ikävä, että hän teki juttuja. Olen vain kertonut tämän todistaakseni, että Surpaeukset voisivat pistää taskuunsa kauniin sormuksen. Mutta tuon teoriani taas rakensin aivan tuulesta temmaten ja vain siksi, että se mielestäni voisi olla hyvä lähtökohta.

Kaikki seisoivat hetken vaiti, voidakseen selvittää itselleen, mikä ero oli Mikael-sedän tuulesta temmatun teorian ja olettamuksen välillä, jota hän ei ollut lausunut. Esi-isien läheisyys, joiden nimiä oli mainittu, tuntui oudosti ilmassa.

.— Ei koskaan maailmassa, sanoi Heini, koettaen kääntää kaikki leikiksi, — ole sormuksesta ollut sellaista harmia kuin tästä. Minä pyydän pyytämällä, ettei siitä enää puhuta eikä etsitä. Kyllä minä sovin asiasta sulhaseni kanssa. Ja hänen tätinsä minä sovitan heidätkin. Minä vakuutan, että jos sormus löytyisikin, niin minä en sitä tule käyttämään. Minä ... minä ... lahjoitan sen vaikkapa museoon!

Huoneessa kajahti vapauttava nauru. Heinin herttainen järkevyys tunnustettiin joka taholla. Hänen pyyntöään ei kuitenkaan kukaan kuunnellut.

— Jos Enok Surpaeus sittenkin olisi löytänyt sormuksen, sanoi Niemenkiven rouva.

— Kysyköön häneltä Tommi, hehän nyt ovat ylimmät ystävät! huomautti yhteen kyytiin Lida.

— Mutta entä jos Tommi itse on ottanut sormuksen.

Puna kohosi Tommin äidin kasvoille.

— Mikael-setä, sinä varmaan et tahdo puhua niin rumasti kuin puhut. Jos kapteeni tai literatööri, tai mikä hän nyt lienee, on löytänyt sormuksen, niin ei hän ole tietänyt kenen se on. Mutta Tommi toki tunsi Heinin sormuksen. Te olette sentään kaikki hyvin sairasta väkeä, te Surpaeukset. En tiedä, miten en sitä ennen niin huomannut. Ehkäpä veli-vainajanne tahto ja tarmo varjeli teitä kaikkia. Nyt minä yhtäkkiä näen, että te vain erittelette ja erittelette ja rakentelette teorioja. Minun lapseni ovat toki tähän asti olleet epäilystenne ulkopuolella, mutta ...

Äiti ei voinut jatkaa. Ääni tukahtui kurkkuun. Hänen silmiinsä ei kuitenkaan tullut kyyneltäkään. Kaikki hätääntyivät ja vakuuttelivat, etteivät olleet tarkoittaneet mitään. Ei yhtään mitään.

— Mutta Tekla, koetti tuomari välittää, — aika on paha. Kaikki kokoontuu yhtaikaa lastesi tielle: isän kuolema, sodan poikkeustila ja sen jälkeinen sekasorto ... Olisi toista, jos isä olisi saanut elää ...

— Ettekö te sitten käsitä, että hänen muistoaan te tässä ennen kaikkea häpäisette! kuiskasi Tekla Surpaeus ja hänen silmänsä kipinöivät suuttumusta. — Häntä hänen lapsissaan juuri puolustan.

— Tekla, Tekla, veren perinnöt hyppäävät mielellään sukupolvien yli ja ilmaantuvat hyvienkin ihmisten lapsissa.

— Mutta nämä lapset ovat toki myöskin minun lapsiani ja minun sukuni on aina ollut tervettä. Minä en enää tahdo kuulla tästä asiasta enempää. Kaiken päivää te vuoronperään olette solvanneet minua ja vainajaa. Minä menen itse Enok Surpaeuksen luo ja otan häneltä sormuksen, jos se hänellä on. En minä toki osannut aavistaa, että me kaikki jouduimme näin aivan neuvottomiksi, kun hänet meiltä otettiin. Hän piti pystyssä meidät kaikki, hän piti kurissa intohimot ja pyyteet. Tahdollaan hän sen teki. Mutta tahtoa on minullakin, sen minä näytän.

Tekla Surpaeus jätti huoneen. Hän oli puhuessaan ikäänkuin kasvanut ja hänen käyntinsä oli terästä, kun hän asteli. Jotakin hänen tarmostaan siirtyi muihinkin. Kaikki nousivat ja yrittivät ryhtyä johonkin, eivät vain tietäneet mihin. Kaikki puhuivat yhtaikaa.

— No niin, nyt on asia selvä: hän menee Enokin luo. Jos sormus on hänellä, niin hän sen kyllä tuo. Sen hän oli näköinen.

— On tässä nyt tahtoa muillakin. Kunnioitan suuresti Tankerien sukua, mutta kyllä sielläkin löytyy salaisuuksia — ne ovat joka suvulla. Mutta Tekla Tanker on oikeassa: me jäimme tuuliajolle, kun Hugo-veljemme kuoli. Hän todella piti kaikki kurissa. Auktoriteetillaan. Uskallanpa vannoa, että jos hän olisi ollut tuolla lehmusten alla mukana, niin ei Heinin sormus ikinä olisi kadonnut — nimittäin se olisi heti löytynyt. Niin paljon merkitsee yksi tahto.

Everstin tätä lausuessa oli tuomari Mikael noussut ylös. Ja ikäänkuin hän olisi nähnyt edessään tahdon ruumiillistuneena kuvassa, joka esitti hänen poismennyttä veljeään ja jota aurinko valaisi, ojensi hän kätensä sitä kohden. Hän teki päällään everstille merkin, että tämä vaikenisi. Ja eversti ymmärsi hänet. He olivat

kaikki sekasortonsa hädässä manaanneet paikalle sitä, jota he pelastajana tarvitsivat: Tahtoa, sellaisen jommoisena se saattaa olla ihmisessä. Ja he tunsivat, että jos tämä Tahto saisi vallan, niin kaikki hämärä lakkaisi, kaikki sekasorto loppuisi ja lian sijaan tulisi puhtaus. Ihmiskunta paranisi. Kirkastuksen hetki oli pian ohi. Sen vaikutus teki kuitenkin työtään jokaisen mielessä. Tuomari alkoi ensinnä puhua. Hän puhui hiljaa, ikäänkuin talossa olisi ollut vainaja.

— Veli-vainajammekin tähden täytyy meidän jälkeenjääneiden ryhtyä kehittämään tahtoamme. Meidän sukumme menee muuten rappiolle. Hugon lapset voivat joutua sinne missä Enok Surpaeus on. Tämä sormus-asia voi näyttää pieneltä asialta, mutta se näyttää olevan annettu meille, jotta me näkisimme asemamme ja tietäisimme, mitä meidän on tehtävä. Sanokaa nyt jotakin, te muutkin, että minä tietäisin, mitä te ajattelette.

— Mitäpä tähän sitten lisää, sanoi eversti, — tahtoprobleemiahan sinä ikäsi olet hautonut, kukapa siitä voisi saarnata niinkuin sinä. Jollei ihminen käytä tahtoaan ohjanaan, niin hän on kuin vene ilman peräsintä, se on tunnettu asia. Ehkäpä sinun viisaudenkirjasi todella voi saada tästä kihlasormustapauksesta joitakin lisiä. Se olisi toivottavaa. Ehdotan, että heti lähdemme etsimään sormusta. Minusta tämä sormus jo alkaa käydä suorastaan kohtalokkaaksi, tai kuinka minä sanoisin. Jokin noitakappale se on, jonka kautta aina tulee esiin uusia seikkoja. Kyllä vain kannattaa seuloa maa. Ja sitten museoon luutnantti Vasaran äidin taikasormus. Ehdotan, että kaikki lähdemme.

— Mitä sanot sinä, Letitsia? Sinä olet kaiken aikaa hymyillyt. Sano jotakin.

— Muistelin vain, että Kristus käytti sanoja: minä tahdon, ole puhdas ...

— Niin, niin ... »Minä tahdon: ole puhdas ...» Mitä sanotte te tytöt, Heini ja Lida.

— Minun on taas hyvä olla, sanoi Heini.

— Ja sinä Lida?

— Kaikki on jo sanottu...

Eversti kulki kopistellen ovea kohden, ikäänkuin hän yhtäkkiä olisi hävennyt tätä tunteellisuutta.

— Jos vieraat ihmiset kuulisivat mitä me puhumme niin he sanoisivat meitä hulluiksi.

He seurasivat kaikki häntä ulos auringonpaisteeseen. Valo tuntui niin voimakkaalta, että pyörrytti. Katseet maahan tähdäten tulivat he nyt lehmusten alle, missä nuori ruoho oli poljettuna ja enimmäkseen nyhdettynä ylös. Eversti johti etsintää sotilaallisten periaatteiden mukaan. Koko alue porttiin asti etsittiin niinkuin eilenkin. Aseina käytettiin lapiota ja haravaa. Otettiin lukuun, että kadonnut esine on voinut sinkoutua syrjään, ja laajennettiin tutkittavaa aluetta. Jokin kulkija pysähtyi taasen portin taakse ja kysyi, onko sormus jo löydetty. Hän oli eilen ollut täällä, kun se hukkui. Hän sai kuulla, ettei sormus ollut löydetty, pahoitteli vahinkoa, toivoi että se vielä löydettäisiin ja läksi tiehensä. Mentiin portin tuolle puolen ja haettiin vielä sieltäkin. Ei kukaan enää uskonut sormuksen löytymiseen, haettiin vain tottumuksesta. Itse asiassa tuntui niistä viidestä ihmisestä, jotka olivat eilisillan ja tämän aamun hakeneet sormusta, että heidän tästä puoleen aina tulee kulkea näin katse tähdättynä maahan ja sieltä etsiä jotain kiiltävää esinettä, jonka löytämisestä riippuu kokonaisen suvun kohtalo, niin tottuneet he olivat maahan tuijottamiseen.

No niin, sormusta ei löytynyt, mikäpä siinä auttoi. Kaikki olivat jo niin ehtineet alistua kohtaloonsa, ettei kukaan enää surrut menetystä. Kun Gabriel-setä vielä puhui tuhannen markan palkinnon julistamisesta löytäjälle, tai salapoliiseista, jotka hän aikoi panna liikkeelle niin hänelle vain hyväntahtoisesti hymähdettiin.

— Salapoliisit, sanoi tuomari, — no nehän tässä vielä puuttuvat. Sitten meillä onkin valmiina koko detektiiviromaani.

— Setä kulta, jätetään jo, pyyteli Heini. — Nauravat pahanpäiväisesti, poliisit tarkoitan, ja muutkin ihmiset nauravat.

— Ei, sanoi eversti itsepintaisesti, — kunhan he ovat poliisikoirilla hakeneet ja nuuskineet, voin nukkua rauhassa. Minä menen täältä suoraan etsivään.

— Voithan soittaa yksintein, ehdotti veli huvitettuna. — He tulevat kyllä tänne.

Niemenkiven emäntä alkoi väsyä. Hänen oli vaikea jaksaa ruokapöydässä ja hänen oli vaikea tietää, että etsivät puolen tunnin päästä ovat täällä. Hän odotti vain hetkeä, jolloin kaikki vieraat olisivat menneet ja hän saisi jäädä yksin. Hän tarvitsi hiukan aikaa ennen Tommin tuloa. Hänen täytyi saada rauhassa punnita, miten puhuttelisi poikaa. Asia oli pelottavan arka. Varomattomalla sanalla saattoi menettää kaikki. Askarrellessaan keittiössä ja ruokapöydässä hän yhtämittaa punnitsi, sanoisiko Tommille koko totuuden, kaikki mitä oli tullut ilmi Surpaeusten perheestä sekä ne häpeälliset luulot, joita oli kohdistettu Tommiin itseensä. Vai alkaisiko hän puhua Enok-sedästä, olisiko parempi, että hän menisi puhumaan lankonsa kanssa vai antaisiko hän tehtävän Tommille. Hänellä oli, näitä asioita suunnitellessa, kaiken aikaa se tunne, että hän paljain käsin kaiveli inhottavassa likaläjässä. Mutta hän ei päässyt siitä. Niin oli hänen jännityksensä kipeässä pingoituksessa, ettei häneen koskenut se outo tapauskaan, joka sinä päivänä sattui, juuri aamiaista syödessä. Tämä tapaus tuotti miltei lievennystä.

Soitettiin ja kysyttiin, onko huvila myytävänä. Jokin asianajaja — hän ei kuullut nimeä — soitti. Hän sanoi, että on. Koska se on vapaa? Niin, koska tahansa, sitä eivät he olleet vielä niin tarkkaan päättäneet. Jahka vain ehtii saada uuden asunnon. Ja hinta? Niin, alle viidensadantuhannen ei sitä voi myydä. No mitä kaikkea siihen sitten kuuluu? Tekla Surpaeus luetteli kylmästi huoneet, saunat, lavat, omenapuut, kaikki mikä oli kuulunut heidän pyhitettyyn alueeseensa ja mitä oli säilytetty vierailta silmiltä. Asianajaja lupasi rouvansa kanssa tulla katsomaan.

Kun rouva Surpaeus laski torven kädestään, hän tuskin käsitti, mitä oli tapahtunut. Hänestä tuntui miltei siltä kuin silloin, kun hän palasi kotiin miehensä hautajaisista. Jotain outoa, peruuttamatonta oli tapahtunut. Hän oli jo kaupannut kotiaan, lastensa kotia. Ja koira, sekin tuli siihen kuin käskettynä tuomaan kuonoaan hänen polvelleen ja sanomaan, miten kodittomaksi se jäisi. Mutta mitäpä tämä kaikki merkitsi sen häpeän

rinnalla, millä häntä ja hänen lapsiaan äsken oli viskelty. Ei mitään.

Salapoliisitkin tulivat. Hän kuuli, kulkiessaan edestakaisin askareissaan, miten tapausten koko kulku toistettiin juurta jaksain. Everstin ja tuomarin mukana kulki nyt lehmusryhmän ja portin väliä kaksi laihaa köyhästi puettua nuorta miestä, likaiset kaulaliinat huonosti solmittuina ja kaulukset hiestä lionneina. He saivat kuulla, että entinen perämies Surpaeus, jota kutsuttiin kapteeniksi ja joka itse oli kutsunut itseään literatööriksi, yhdessä talon nuoren herran, lyseolaisen Tommi Surpaeuksen kanssa oli tullut portille juuri silloin, kun sormus hukkui. Enok Surpaeus? Hänet he kyllä tunsivat. Hänen epäiltiin kuljettavan spriitä laivalla kaupunkiin, vaikkei häntä ollut koskaan saatu kiinni. Se poika ei pelännyt myrskyä eikä itse piruakaan. Setä Mikael tuli pyytämään kälyltään kahvia miehille, jotka kuuleman mukaan olivat olleet liikkeellä kaiken yötä. Kun Tekla-rouva omakätisesti kantoi kahvin ruokasaliin, missä asioita pohdittiin, kysyttiin häneltäkin jotakin. Hän sanoi tyttäriltään ja pojaltaan kuulleensa, että herra Enok Surpaeus seurusteli naapurihuvilassa konsuli Laxilla. Hän oli tullut sinne ilmoituksia keräämään. Silloin miehet innostuneina nyökkäsivät päätään: sama mies, sama mies . .. niin, hänhän se oli ollut autossa silloin, kun tässä hiljan kuljetettiin moottoriveneestä spriitä kaupunkiin. Kyllä se oli ollut hän. Miehet antoivat paljon toiveita sormuksen löytämisestä. Eversti-setä huomautti, että hyvänpuoleinen palkintokin saattoi tulla kysymykseen. Ja niin nousivat miehet pyöriensä selkään ja jättivät talon.

Muutkin lähtivät vähitellen. Äiti seisoi yksinään keskellä askareitaan, jotka olivat jääneet tekemättä. Niitä oli kerääntynyt niin paljon, ettei tietänyt mistä alkaa, sisähuoneista vaiko keittiöstä, vaiko puutarhasta. Puutarha se sitten aina oli, joka sai jäädä. Tänä vuonna se tulee olemaan huonossa kunnossa.

Mitä — oliko hän luvannut myydä huvilan? Asianajaja oli luvannut tulla rouvansa kanssa katsomaan. Se merkitsi sitä, että pitäisi jättää tämä kaikki! Mutta eihän nyt saa asuntoja mistään. Tai saa suurella rahalla,

mutta mistä ne suuret rahat ottaa, kun juuri velkojen tähden pitää myydä koti. Hänestä tuntui yhtäkkiä hullutukselta kaikki tyynni. Minne hän joutuu lasten kanssa? Turhaa syyttää lapsia — heillä on kaupungissa koulun tähden mukavampi ja silloin joutuvat he kesiksi maalle. Huvilalla asuen eivät he lainkaan tunne maaseutua. Ei, siitä ei sittenkään tule mitään. Voihan asianajaja tulla — hän ei kuitenkaan osta. Ja silloin on hän, äiti, tehnyt voitavansa.

Ohoo, Tekla Tanker — mitä oikeastaan tahdot, myydäkö vai eikö myydä? Oletko sinä todella halunnut myydä vai leikitteletkö sinä? Sinunko sukusi on niin tervettä ja rehellistä? Toisen kerran, toisen kerran ajatellaan sitä asiaa. Nyt täytyy saada talo järjestykseen. Vieraat tietysti tahtovat nähdä joka nurkan.

Tommi, Tommi. Pian tulee Tommi. Hyvä Jumala, miten on meneteltävä? Jos poika aavistaa, että häntä epäillään tai vakoillaan, niin hän taipumattomasti asettuu vastakynteen. Kuitenkin täytyy hänen saada kaikki tietää. Ehkä hetki antaa oikean sävelen, sen josta pitää alkaa. Täytyy antaa kaiken käydä niinkuin käy. Joko hän voittaa Tommin tai hän kadottaa hänet. Kaikki käy aina hyvin. Ja jollei käy, niin on se niin pian ohi, ilot, kärsimykset, kaikki, ja tulee lepo.

Hänellä oli niin kiire, ettei hän ehtinyt huomata mitään keväästä. Olisi yhtä hyvin voinut olla talvi. Vasta sitten kun alkoi olla valmista, laukesi jännitys ja hän huomasi, että joku viime vuoden orvokki oli avannut kukkansa. Se oli urhoollisesti vienyt elämänsä läpi jäiden ja kohotti nyt päivää kohti hehkuvan sinisen terän. Suloinen sininen kukka. Niin pitää ihmisenkin kestää. Läpi lumen ja jään säilyttää väriloistonsa ja ilonsa. Suloinen, suloinen kukka, mikä saarnaaja sinä olit!

He sattuivat kaikki tulemaan yhtaikaa portille: asianajajan auto, Heini ja kaikki Niemenkiven lapset, niihin luettuna Tommi. He puhelivat ja nauroivat. Asianajajan herrasväen yritti käydä huonosti, mutta äiti ehti hätään. Kun herra ilmoitti tulevansa katsomaan huvilaa, joka oli myytävänä, niin sanoi Tommi kopeasti, ettei täällä mitään sellaista huvilaa ole. Ei tämä Niemenkivi

Satakuntalainen Osakunta

ole myytävänä. Äiti tuli miltei nöyrän kohteliaana ja läksi opastamaan vieraita. Hänen täytyi pelätä lasten puolesta: he puhelivat jälkijoukossa meluten ja kaikkea muuta kuin kohteliaasti. Sanoiko Tommi jotakin tungettelijoista?

Kaikki näytti äiti vieraalle herrasväelle, isän huoneesta lähtien keittiöön ja kylpyhuoneeseen asti. Vieraat kysyivät, ovatko huoneet lämpöiset, ja suunnittelivat, mitkä muutokset olisivat tarpeen. Paljon korjauksia tämä tulikin vaatimaan. Sitten nousi kysymys hinnasta. Olipa siinä hintaa. Oliko tämä todella tullut maksamaan niin paljon? Vesijohto oli tehty sodan jälkeen vasta. Ja kasvihuone niinikään. Puutarhakin oli vienyt paljon päivätöitä. Niin, saattoi olla, mutta niin paljon eivät he luultavasti haluaisi maksaa, vaan katselisivat vielä. Huviloita oli nykyään myytävänä aika paljon ja tänne oli kulku muutenkin niin hankala.

Kun he menivät ja kumarsivat hyvästiksi, vastasivat kaikki muut — Tommi vain tuskin taivutti päätään.

— Että sinä, äiti, voit antaa näiden vieraiden ihmisten tunkea meidän kotiimme. Olen sanonut sinulle, että voit olla levollinen. Me tulemme toimeen. Mitä luulet, että isä tästä sanoisi?

Hän pauhasi ja viskeli pöytään vuoroin sanomalehteä, joka sattui hänen tielleen, vuoroin jotakin muuta mikä käteen osui. Heini riensi välittämään sovintoa ja kertoi iloisesti kotona olleille, että he olivat tavanneet raitiovaunuissa ja oli ollut niin hauskaa.

— Kas, tietääkö täti, minä olin yhteen aikaan hiukan rakastunut tähän Tommiin. Surin sitä kovasti, että olin niin vanha ja että hän oli minun serkkuni, sillä minä olin kuullut, etteivät serkukset voi mennä naimisiin.

— No mutta, huudahti Tommi, — minäkin olin rakastunut sinuun! Olisiko se nyt liian myöhäistä? Nykyään varmaan ei katsota sopimattomaksi, jos serkut menevät naimisiin.

— Niin, mutta mehän emme enää ole rakastuneet! Minähän olen kihloissa.

Heini tuli ehdottomasti tätä lausuessa peittäneeksi hameensa poimuihin käden, missä sormus oli ollut.

Kukaan ei maininnut sormusta. Kaikki välttivät kos-

kettamasta tähän aiheeseen, ikäänkuin he olisivat tahtoneet suojella sitä onnellista hilpeää miltä, joka vihdoinkin oli pitkien itkujen ja hankausten perästä saatu taloon. Puhuttiin vapaussodasta ja Halvor Vasarasta. Heini kertoi punastuen ja onnellisena hymyillen heidän kohtaamisestaan metsässä. Tommi kertoi hänkin muistelmansa yhteisistä hetkistä luutnantin kanssa. Puheltiin Laxeista ja laulaja Martomaasta. Tommi kysyi, saisiko hän tulla Niemeen metsästämään. Laxillahan se oli se kaunis nuori rouva. Kuinka hän oli ottanut sellaisen ikävän miehen? Eikö se ollut oikein sellainen viinatrokari. Oli kai. Mutta nykyäänhän joka talossa keitettiin kotitarve. Mitä menivät säätämään sellaisia lakeja. Ei koskaan oltu juotu niin paljon kuin nyt. Ohoo, Heini serkku oli kieltolain puolella. Tietysti. Tietysti sellainen oikea ihanteellinen kristillissiveellinen maalaisserkku. Entä luutnantti Vasara? Sotaväki maassa, alkaen upseeristosta, ei sylkenyt lasiin, niinkuin sitä hiukan karkeasti sanottiin. Totta puhuen ei Heini ollut ottanut selvää sulhasensa kannasta tässä asiassa. Hyvä. Siis ei kuitenkaan niin aivan fanaattinen.

Se oli sellaista hiukan ivalla ryyditettyä keskustelua, josta ei myöskään puuttunut se pienen pieni määrä mielistelyä, joka usein jää ihmisten suhteeseen, kun he joskus ovat olleet rakastuneet. Aterialla olivat vanhemmatkin ihmiset läsnä ja silloin ei tämä sävy luonnollisesti enää menetellyt. Puhuttiin Tommin kivääristä ja Niemen metsästysmaista. Heini oli oppinut ampumaan, nainen tarvitsi sitä nykyaikana. Lida päätti hänkin oppia ampumaan. Ja pikkutytöt tietysti myöskin.

— Minun kiväärilläni vain ei kukaan saa ampua, ei yhtä laukausta, sanoi Tommi.

— Oletko sinä edes sen maksanut? huomautti siihen närkästyneenä Hertta.

Tommi valahti punaiseksi.

— Siitä minä pidän itse huolen, sanoi hän suuttuneena.

— Millä sinä sen maksat? jatkoi sisar itsepintaisesti. — Meillä on nyt niin huonot afäärit.

— Enkö minäkään saa ampua kiväärilläsi? kysyi

Heini, joka tunsi kallisarvoisen hyvän mielialan taasen joutuneen vaaraan.

— No ehkä, sanoi Tommi ja loi katseensa maahan.

Nyt kysyi äiti Enok-sedän osoitetta. Tommi tuli hiukan levottomaksi eikä tahtonut sitä sanoa.

— Sinä menet ja sanot hänelle, ettet salli minun seurustella hänen kanssaan.

— Ei. Sitä minä en tee. Minulla on vain muuta asiaa.

— Mitä asiaa?

— Jotain pientä vain.

— No etkö nyt voi sitä sanoa.

— Sanon sen toisen kerran. Ei se ole mitään vaarallista. Tietysti sinä seurustelet kenen kanssa tahdot, lapseni. Tiedän, että valitset seurasi hyvin.

— Sitä minä nyt en tiedä. Onhan sitä kaikenlaista seuraa nykyaikana. Mutta eikö se ole hyväksikin? Maailma ei ole mikään luostari, missä istuu pelkkiä pyhimyksiä. Mutta mitä kummaa te kaikki katsotte minuun? Ovatko minun kasvoni noessa? Mitä tämä merkitsee?

— Olet kaunis poika, sanoi Heini hämillään. — Sinua on hauska katsella.

— Luuletko sinä minun uskovan imarteluja, Heini serkku!

— Minä vakuutan sinulle...

— Tommi, sanoi nyt kimeällä lapsenäänellä Lulu, nostaen haarukan pystyyn pöytää vasten, — Tommi, sinäkö otit Heinin kihlasormuksen?

Huoneessa oli niin hiljaista, että saattoi kuulla kärpäsen surinan. Tommikin oli aivan vaiti. Menikö hän noin valkoiseksi vai auringon valoko teki, että hän näytti kovin kalpealta?

— Mitä sinä puhut? sanoi hän vihdoin pienelle veljelleen. — Mistä minä olisin sen ottanut? Minähän en ollut täällä.

— Sinä tulit juuri silloin, sanoi lapsi itsepintaisesti.

— Itse olet voinut ottaa Heinin kihlasormuksen.

— Sitten Enok-setä on sen ottanut, jatkoi lapsi.

— Ahaa. Ja sitä varten äiti aikoo mennä häntä tapaamaan. Voithan mennä. Mutta turha matka se on. Tunnusta, äiti, sitä varten olet kysynyt hänen osoitettaan.

Niin olen.

Mutta olettepa te ihmeellisiä, pauhasi Tommi jälleen ja rypisti salvettinsa keräksi vierelleen, — nyt teidän täytyy etsiä syyllisiä meistä, jotka emme ensinkään olleet täällä.

Nyt tulistui Heini.

— Joko me taas olemme joutuneet tähän aiheeseen! Eikö minulle jo luvattu, että se jätetään. Tuo sormus ei liikuta minua enää vähääkään. Ehkä sen joku löytää puolentuhannen vuoden perästä ja vie sen museoon. Toivon sitä hartaasti...

— Heini! huudahti Tommi ja nosti maitolasinsa, — olet suurenmoinen tyttö! Noin pitää puhua. Sinä et ole pikkumainen. Onko todella liian myöhäistä? Minä rakastun sinuun uudelleen. Etkö todella yhtään ikävöi sormustasi, etkö yhtään?

— En, en yhtään. En kantaisi sitä enää, vaikka se tuossa paikassa annettaisiin minulle.

— Älä hulluttele: jos minä ottaisin sen taskustani ja antaisin auringonsäteitten leikitellä timanteissa, niin sinä ojentaisit kätesi ja panisit sen sormeesi ja vartioisit paremmin kuin tähän asti.

Heini kävi yhtäkkiä vakavaksi.

— En. Minä olen sen päättänyt.

Mieliala, joka äsken oli keventynyt, kävi taasen tukalaksi. Tommi pyysi anteeksi ja nousi pöydästä. Hän tuli äitinsä tuolin taakse ja laski kätensä hänen olalleen.

— Minun täytyy mennä erään toverin luo. Mutta ethän valvo. Ethän? Lupaathan sen. Tulen ajoissa kotiin.

Äiti nyökkäsi hymyillen päätään eikä sanonut mitään. Kun Tommi oli mennyt, katsahti häneen vanha täti yli pöydän. Äiti loi närkästyneenä silmänsä alas ja nousi.

Hän on ottanut sormuksen, ajatteli hän neuvottomana. Kaikki jäljet johtavat häneen. Mutta miksi hän on sen tehnyt — sitä ei voi käsittää, siinä ei ole mitään järkeä. Äiti ei ollut suuttunut eikä hän ollut edes onnetonkaan. Hän oli ainoastaan hämmästynyt. Mutta se ei sittenkään ole mahdollista. Kyllä se sittenkin on kapteeni, vaikkei Tommi tahdo sitä tunnustaa.

Niin, niin se onkin! Tommi tahtoi suojella kapteenia, siksi hän kävi levottomaksi. Aivan varmaan se on niin.

Sehän on selvää, kuinka ei se heti johtunut mieleen? No niin, huomenna pannaan kapteeni kovalle. Mutta Tommi on tietysti tänään juossut häntä varoittamaan. Tyhmää että sormuksesta tuli puhe. Vähät sentään siitä. Pääasia on, ettei Tommilla ole tässä oudossa varkaus jutussa mitään osaa. Hänellä ei ole, ei ole, ei ole! Kuinka hänelle saattoi sellainen johtua joskus mieleen. Surpaeukset luulevat tuntevansa sukuluonteensa. Ehkä tuntevatkin. Ja tuntevatkin omituisesti. Mutta Tommissa on myöskin Tankeria. Kaikki käy kuitenkin lopulta hyvin. Jahka hän huomenna tapaa kapteenin, niin tämä ikävä sormus juttu vihdoinkin saa selvityksensä.

Yö kului tässä toivossa. Äiti valvoi ja hänen ajatuksensa harhailivat vaarallisilla teillä. Hän oli levoton Tommista. Kodin kohtalo Niemenkivessä oli toisarvoinen asia. Tommin tulevaisuus oli ensimmäinen. Tommi oli hänelle rakkain, rakkaampi kuin kaikki muut! Saattoi olla väärin rakastaa yhtä enemmän kuin muita, mutta niin se oli. Hän oli levoton Tommin opinnoista — poika ei enää milloinkaan lukenut, ainoastaan silmäili läpi läksyt ja väitti osaavansa. Hän oli levoton Tommin ystävä- ja seurustelupiirin takia. Hän suri Tommin elämää, joka oli jäänyt vaille nuoruutta.

Tänä yönä poika sentään tuli kotiin aikaisemmin kuin eilen ja silloin näytti kaikki taasen valoisammalta. Sormus-asiassa Tommilla kuitenkaan ei ollut osaa ja se jo oli suuri lievennys.

Se äidille kuitenkin selveni, että hänen jossakin muodossa täytyi puhua poikansa kanssa asioista, jotka painoivat hänen mieltään. Mutta miten?

Aamulla oli kaikilla kiire, niinkuin tavallisesti. Äiti ja poika ehtivät vaihtaa vain hätäisesti tervehdyksen.

Tuskin olivat lapset ehtineet pois, kun etsivät polkupyörillään saapuivat. He olivat iloiset ja salaperäiset ja pantuaan merkille, että ovet olivat kiinni ja ettei huoneessa ollut ketään asiaankuulumatonta, syntyi seuraava keskustelu.

— Eivätkö molemmat vanhat herrat asukaan täällä?

— Eivät. Mutta he tulevat kyllä tänään, minä kerron heille tarkalleen kaikki.

,— Kiitoksia vain. Kyllä kai sentään on parempi, että puhumme heille itselleen.

— Niinkuin tahdotte. Kyllä minä annan osoitteen. Mutta onko sitten nyt jo saatu selville jotakin?

— On kyllä. Koskahan herroja voisi tavoitella kotoa?

—. Minä olen heidän sisarensa. Kyllä minä kerron heille.

—. Niin, mutta ... Kas, hm ... herrat puhuivat palkinnosta, jos asia saataisiin selville. Tuhannesta markasta oli puhe.

— Vai niin, vai niin. Kyllä te sen saatte, jos herrat ovat luvanneet, voitte olla huoleti. Mitä sitten on käynyt selville?

Herrat katselivat toisiinsa epätietoisina siitä, toisivatko he esiin tietonsa. Viisaasti ja viekkaasti hymyillen sanoi toinen:

— No, kai me nyt voimme luottaa.

Silloin otti pienempi miehistä taskustaan Heinin kihlasormuksen ja asetti sen pöydälle rouva Surpaeuksen eteen.

Se oli Heinin kihlasormus. Keskellä helmi ja ympärillä seppel pieniä timantteja. Se oli Heinin kihlasormus, sama jota he kaikki olivat epätoivoissaan etsineet. Rouva Surpaeus tuijotti siihen tuijottamistaan, uskaltamatta siihen kajota, ikäänkuin hän olisi pelännyt sen häviävän jos siihen kosketti. Miehet nauttivat silminnähtävästi hänen hämmästyksestään ja täyttivät pitkän äänettömyyden iloisella viisaalla pienellä naureskelulla. Vihdoin viimein tarttui rouva Surpaeus sormukseen ja jäi pitelemään kättään sen ympärillä kuin lintua, joka on saatu kiinni.

— Mutta mistä te olette tämän löytäneet?

— Me saimme sen erään kahvilan tarjoilijattarelta, joka oli eilen illalla saanut sen nuorelta herra Surpaeukselta.

— Nuorelta? Oletteko varma siitä, ettei se ollut se vanha herra, joka poikani kanssa kävi täällä toissailtana?

— Tarjoilijatar selitti tarkkaan kaikki merkit. Ja se oli juuri sama nuori herra, joka äsken lähellä raitiovaunupysäkkiä tuli meitä vastaan. Hän käy usein siinä kah-

vilassa ja näyttää seurustelevan sen tarjoilijattaren kanssa. Sitä kahvilaa on muutenkin pidetty silmällä. Eikä tätä sormusta ollut helppo saada tänne. Hän oh antanut sen neidille vain säilytettäväksi. Oli sanonut että se on erään köyhän tuttavan sormus ja että se pitää myydä niin edullisesta hinnasta kuin suinkin.

— Minkä näköinen tuo nuori herra sitten muka oli?

— Kaunis, kalpea mies, tumma tukka, tummat silmät kalpea puhdas iho, siniset vaatteet, leveä valkoinen paidankaulus, musta kravatti jossa on sinisiä pieniä pilkkuja, tai ruskea kravatti. . .

— Kyllä siinä keksittiin yhtä ja toista ennenkuin neiti tuon sormuksen antoi käsistään. Meidän täytyi luvata, että ennen iltaa tuomme sen takaisin, koska nuoriherra voi tulla sitä kysymään. Mutta kyllä he saavat sitä odottaa.

Rouva Surpaeus kuunteli miehiä miltei huvitettuna. Onnellisesti suoritetun seikkailun muisto oli lämmittänyt nuoret miehet ja he puhuivat niinkuin pojat, jotka juuri ovat suorittaneet intiaanihuviretken. He eivät ajatelleet, että heidän edessään istuu nainen, jonka pojan he ovat saaneet kiinni varkaudesta. He kertoivat hänelle kuin satua, kaksinkerroin hauskaa satua sentähden, että se on elettyä. Välähdyksittäin rouva Surpaeus sanoi itselleen, että tässä on kysymys rumasta rikoksesta, jonka hänen rakkain lapsensa on tehnyt, mutta sitten otti uteliaisuus jälleen hänet valtoihinsa ja hän pyysi miehiä kertomaan kaikki, mitä he tiesivät.

Nuoriherra oli entisen perämiehen Enok Surpaeuksen kanssa Niemenkivestä lähtenyt konsulin huvilalle. Konsuli ei ensin ollut kotona ja herrat odottivat biljardihuoneessa ja pelasivat. Ei ollut tiettyä mistä he puhuivat, sen verran vain oli saatu selvää, että he keskustelivat jonkin maatilan tai talon tai huvilan hinnasta. Toinen sanoi, että hinta oli liian suuri ja toinen, että se oli hyvin halpa. Sitten tuli konsuli kotiin ja toi autossa tohtori Söderin, rakennusmestari Mahlajan ja vielä kaksi herraa, jotka eivät olleet ennen käyneet talossa. Silloin konsuli tilasi totivettä ja illallista ja puhui puhelimessa jonkun autonkuljettajan kanssa, että hänen piti olla klaarina niinä ja niinä öinä ja että hinnasta kyllä sovittai-

siin. Entinen perämies Surpaeus oli koko ajan herrain kanssa konsulin huoneessa, mutta nuoriherra meni ylös rouvan luo, jonka jalka oli kipeänä niin ettei rouva voinut liikkua. Sitten nuoriherra pian läksi pois ja meni suoraan kahvilaan. Hän oli ottanut sormuksen taskustaan ja kysynyt tarjoilijatar Fannilta, oliko se kaunis ja minkä arvoinen hän luuli sellaisen olevan. Sitten hän oli kertonut erään sukulaisen joka tarvitsi rahaa, pyytäneen myymään sormuksen. Miten tarjoilijatar sitten uskoi heille tämän kaiken? Sormus oli ollut tarjoilijattaren sormessa ja he olivat heti ruvenneet ihailemaan, miten se oli kaunis, ja hyvin pian oli Fanni kertonut kaikki. Joskus onnistui kaikki niin paikalla, ikäänkuin ratas vain olisi tarttunut rattaaseen. Ja monesti teki viikkokausia työtä turhaan. Oli erinomaista sekin, että heti kun tuo kaveri pysähtyi ajurien passipaikalle ja kysyi, sattuiko joku eilen, silloin ja silloin, olemaan näillä mailla ja näkemään sellaista ja sellaista herraa, niin yksi oli tietänyt sanoa minne päin hän oli mennyt. Ja kun poliisi sitten vielä tiesi, missä kahviloissa entinen perämies Surpaeus kävi, niin alettiin etsiä niistä. Ja kaikki luonnisti niin mainiosti, niin että harvoin sellaista sattuu.

He läksivät. Rouva Surpaeus avasi itse heille portin ja näki heidän, lakkia nostaen, nousevan polkupyörille.

Siinä hän, hetkeksi pysähtyen, sanoi itselleen, että asia siis nyt oli selvänä.

Että syyllinen siis todella oli yksi hänen lapsistaan.

Ja kaikkein rakkain.

III

Se ei tunne onnettomuutta, joka ei tunne häpeää. Eikä se tunne onnettomuutta, joka ei tunne syyllisyyttä.

Rouva Tekla Surpaeus oli oppinut tuntemaan huolet, surut ja pelon rakkaittensa kadottamisesta. Mutta niiden tuottama tuska oli toisenlainen kuin se, jota hän nyt tunsi. Siinä oli saattanut löytää lievennystä, jopa mielenylennystäkin. Nyt oli hän joutunut uuden tuttavuuden eteen: onnettomuuden, jossa ei ollut mitään sovittavaa, koska se oli kauttaaltaan ruma ja vastenmielinen.

Jos hänelle olisi annettu aikaa matkan päästä tarkastaa uutta tulokasta, niin hän ehkä olisi tuntenut niin suurta inhoa, että olisi kieltäytynyt painimasta lähestyvän onnettomuuden kanssa. Nyt kävi niin, että hän ilman valmistusta joutui keskelle tuntematonta tilaa. Hän muisti, että juuri epärehellisyys oli se tahra, jota hänen miesvainajansa oli koko ikänsä koettanut pestä pois sukunsa nimestä ja nyt on juuri epärehellisyys se pahe, jonka heidän vanhin poikansa valitsee osakseen kaikista ajan niin monista tarjolla olevista paheista. Äiti käsitti tämän järjellään — tuntemiseen ei nyt ollut aikaa. Täytyi ryhtyä käytännöllisiin toimiin. Tommi on huonoilla teillä — saattaako hänet pelastaa ja miten? Hänet on pelastettava, maksoi mitä maksoi!

Silmänräpäyksen ajan täytti hänen mielensä yksinäisyyden tunne voimakkaampana kuin milloinkaan. Jos Tommin isä olisi elänyt, niin ei koko tämä Surpaeusten onneton sukuperintö olisi voinut nostaa päätään. Mitä olikaan kaipaus rakastetun menettämisestä sen avuttomuuden rinnalla, mihin hän oh joutunut, jäätyään yksin. Hänestä tuntui siltä kuin ei hän jaksaisi pysyä jaloillaan, kuin hänen täytyisi lyyhistyä siihen paikkaan. Syvällä hänen äidinsydämessään nyyhki ääni: sinä menetät poikasi! Ja hänen ihmistunnossaan sanoi ääni: nuori elämä menee hukkaan! Hän vastasi itse molempiin huutoihin: mitä minusta ja minun menetyksistäni, kunhan löytyisi joku, joka voisi häntä auttaa.

Olisiko joku toveri, joka olisi häneen hyvin kiintynyt ja josta hän pitäisi? Mutta äiti ei keksinyt muita kuin itsensä ja niin hän päätteli: minun täytyy itseni yrittää. Minä tahdon! Ja uudelleen sanoi hän itselleen, sanoi ääneen: minä tahdon! Ja tätä sanoessa pääsi hänen koko olentonsa niin näiden sanojen sisällyksen valtaan, että hän tunsi saaneensa ikäänkuin tulisen miekan käteensä. Hän ei istuutunut paikalleen miettimään, mihin nyt on ryhdyttävä, siihen ei ollut aikaa. Hän liikkui kodin jokapäiväisten askarten keskellä, järjesteli, pyyhki tomua ja puheli palvelijattaren, postinkantajan, nuohoojan ja muiden kanssa, jotka olivat talossa tai sattuivat tulemaan. Hänen kätensä pitelivät neulaa, vaatetta, ruiskukannua, pataa ja kattilaa, mutta miekka oli kaiken aikaa

hänen hallussaan ja hänen ajatuksensa kiertelivät sen ainoan ympärillä, mikä hänelle tällä hetkellä oli tärkeää. Ihminen saattaa elää monisäikeistä elämää yhtaikaa. Sen kyllä koki punaisena aikana. Mutta että se vielä näin jatkuu ja ehkä aina tulee jatkumaan, sitä ei olisi voinut ajatella kymmenen vuotta sitten. Ennen oli kaikki niin selvää ja yksinkertaista. Ihmisellä oli laki ja kymmenet käskyt. Nyt on kaikki niin hämärää ja monimutkaista eivätkä laki ja kymmenet käskyt riitä.

— Olipa se hyvä, että minä nukuin viime yönä — nyt minä ymmärränkin, miksi minulle annettiin unta. Minä jaksan nyt. Ja minun täytyykin jaksaa. Ei voi tehdä sillä lailla, että oikopäätä menisi pojan luo ja sanoisi: tässä on sormus, minä tiedän kaikki, kuinka olet voinut näin menetellä! Ennen olisi voitu tehdä niin, kun aika oli terve. Nyt täytyy keksiä jokin toinen keino. Täytyy toimittaa sormus sinne, mistä etsivät sen toivat, ja johdattaa Tommi siihen, että hän itse tuo sormuksen sen omistajalle. Mutta onko luultavaa, että hän sen tekee? Eikö päinvastoin ole oletettavinta, että tarjoilijatar on mieltynyt sormukseen ja pitää huolta siitä, ettei Tommi saa edes tilaisuutta ottaa sitä haltuunsa? Mutta olisiko Tommi voinut jättää sormuksen tuolle tytölle, jos hän olisi epärehellinen? Voihan heidänkin joukossaan olla kunnon ihmisiä.

Tommin täytyy itsensä nähdä tekonsa rumuus ja sisällisestä pakosta korjata se! Mutta miten saa hänet siihen?

Sormus on pantava alttiiksi. Se voi tällä retkellä mennä hukkaan. Koti voi kadottaa Tommin. Muuta tietä kuitenkaan ei ole!

Mitä poika sanoisi, jos hän tullessaan kotiin koulusta tapaisi sormuksen pöydältään? Hän vaivaisi kauan päätään, ymmärtäisi vihdoin, että hänet jollakin selittämättömällä tavalla on yllätetty ja päättäisi toisen kerran olla varovaisempi. Ja olisikin niin varovainen, etteivät etsivät löytäisi yhtään jälkeä. Hän ei ole vielä ennättänyt pitkälle epärehellisyyden tiellä, sillä hän on varomaton ja kömpelö. Ehkä se vain on urheilua kaikki tyynni. Mutta tekoon tulee uusi viehätys, kun salaaminen kehittyy järjestelmälliseksi. Rikollisuuskin saattaa silloin

tulla tietoiseksi. Onnettomat Surpaeukset perintöineen ja taipumuksineen!

— Jos minä koettaisin osoittaa lapselle entistä suurempaa hellyyttä. Jos minä antaisin hänelle hänen isänsä taskukellon. Se on kaunis kello, Tommi pitää siitä ja toivoo sitä. Ohmme ajatelleet, että hän saisi sen tullessaan ylioppilaaksi. Jos veisin isän kuvan Tommin huoneeseen. Tai sen taideteoksen, jossa on kuvattu sumujen taistelu auringon kanssa. Tai jos katsoisin, etteivät elävät kukat milloinkaan lopu hänen huoneestaan. Tai jos koettaisin toimittaa hänelle uudet vaatteet ja hatut kaikki, mitä poika siinä iässä kaipaa. Tai jos kehoittaisin häntä menemään rippikouluun, niin että konfirmatio voisi tapahtua juhannukseksi. Tai jos koettaisin itse pukeutua paremmin, ehkä vaikuttaisin nuoremmalta ja hän voisi tuntea olevansa kanssani enemmän toveri... Nyt minä tiedän! »Sumut hälvenevät», sen minä siirrän hänen huoneeseensa. Suuri taide vaikuttaa ehdottomasti. Hän ajattelee: miksi äiti on tuonut tämän tänne? Sitten hän näkee kuinka se kaunistaa koko huoneen. Sitten hän muistaa aamun, jolloin se tuh taloon. Se oli tammikuun seitsemäs päivä. Lähestyvien levottomuuksien tuntu oli jo ilmassa. Isä itse valitsi kuvalle paikan ja löi naulan seinään. Lapset olivat silloin kaikki kotona ja Tommi auttoi isää. Hänen täytyy tämä muistaa.

Ei, ei kelpaa! Muistaessaan tämän kaiken hän sanoo itselleen: taas koettaa äiti minuun vaikuttaa, taas hän vaanii ja epäilee ...

Mutta mitä minä sitten teen? Jumala, auta minua!

Sinä saatat olla minulle pahoillasi, Jumala, en ole selvään maininnut nimeäsi moneen aikaan. Olen puhunut Levosta tai Kauneudesta, tai Kohtalosta, tai Kaitselmuksesta, tai Taivaasta. Mutta tiedäthän sinä, että olen tarkoittanut sinua, sinua. Minä olen nyt hädässä enkä tiedä, miten minun pitää tehdä. Nuori ihmiselämä on kääntynyt vaaralliselle tielle, minun pitäisi heittää pelastava köysi hänen ympärilleen ja ohjata häntä pois. Mutta köyden pitäisi olla niin hienon, ettei hän sitä näe ja johdatukseni niin arkatuntoisen, ettei hän sitä tuntisi.

Kun tämä olisi edes meidän kahden asia, minun ja lapsen. Mutta tässä on muitakin asianosaisia. Ensinnä-

kin on sormus Heinin — onko tyttö niin ennakkoluuloton ja uhrautuvainen, että päästää kihlasormuksensa seikkailulle tuiki epävarmoihin käsiin? Sellaista ei voi keneltäkään kihlatulta pyytää. Ja sedät, Mikael ja Gabriel, hehän ovat köyhästä omaisuudestaan panneet likoon sen summan, jonka avulla sormus saatiin kotiin — mitä arvoesineitä ovatkaan mahtaneet myydä! Kaikilla näillä on asiassa sanomista.

Mutta eikö ihmiselämä ole kalliimpi kuin sormus? Jos kaiken uhalla lähettäisi sormuksen sinne, minne Tommi sen jätti. Sittenpä saisi nähdä, mitä hän tekee. Ehkä hän hyvin pian toisi sen kotiin. Ehkä hän sanoisi löytäneensä sen tieltä. Tai pihan piiristä. Tai ehkä hän suoraan sanoisi pitäneensä sormusta piilossa jonkin aikaa, voidakseen sen omistajalle sitten valmistaa suuremman ilon. Ehkä hän tässä olisi puhunutkin totta. Nyt pitäisi tuntea Tommin tahto, se josta Mikael Surpaeus aina puhuu. Sitä konetta ei vielä ole keksitty, millä se mitataan. Mikael Surpaeus luulee sen keksivänsä. Kunhan ei hän tulisi hulluksi.

Tommin pieni veli sanoi itse asiassa eilen koko totuuden. Tommi kuuli sen. Se suututti häntä ja paadutti häntä. Jos sitä tietä jatketaan, niin poika pian heittää koulunkäyntinsä ja ryhtyy Enok Surpaeuksen kanssa yhteisiin yrityksiin. Kuinka taitavasti ja hienosti nyt olisi meneteltävä.

Tai jos sittenkin kävisi asiaan suoraan käsiksi, veisi sormuksen Tommin eteen pöydälle, katsoisi häntä silmiin ja jättäisi hänet sitten tekemään johtopäätöksiään. Olisi kyllä jännittävää nähdä, mitä hän tekisi. Ja ennen kaikkea tuntuisi rehellisemmältä.

Tai jos antaisi hänen löytää sormuksen Heinin kädessä eikä selittäisi mitään. Niin Tommi kävisi vain tulevaisuudessa varovaksi, sehän jo äsken selveni.

Parannuksen täytyy tulla sisältäpäin, ei minkään ulkonaisten keinojen kautta. Niistä ei ole mitään apua. Tässä tapauksessa. Joillekin luonteille saattaa olla, mutta ei tälle.

Mitä nuo pääskyset nyt niin lentelevät? Pääskyset — ovatko pääskyset tulleet? Kesäkin on siis tullut ja paljon muuta on tapahtunut. Jos saisi Niemenkivestä puoli

miljoonaa, sitten voisi hiukan parannella lasten vaatteita Ja omiaankin. Olisi miellyttävää käyttää valkoisia pukuja. Ne ovat niin kauniit. Miltä Tommi tänään näyttää, kun tulee kotiin? Eikö hänen kasvoistaan todella saata nähdä mitään? Eikö hän todella tunne tarvetta mitään uskoa äidilleen? »Kun minä olen niin tottunut sinulle kaikki kertomaan» — eikö hän niin sanonut? Hän ei ole enää kiintynyt äitiinsä eikä sisaruksiinsa, hänen kiintymyksensä on jossain toisaalla — siinäkö tarjoilijattaressa? Se on turhaa puhetta, että ihmisellä on kiintymystä rajattomat määrät, tai että se kasvaisi sitä myöten kuin tulee sympaattisia ihmisiä vastaan. Kyllä kiintyminen aina otetaan rajoitetusta varastosta ja annetaan eri ihmisille. Tommi on nyt kiintynyt erääseen Fanniin siellä jossain syrjäkahvilassa. Ja lapset ovat viittailleet siihen, että hän myöskin pitäisi naapurin nuoresta rouvasta. Onhan se kaunista, todella. Ja eikö olekin kurjaa, että ihminen on niin uskoton, ettei hänen tunteensa kestä. Mitä nuo linnut niin huutavat? Kukathan piti kastella. Asianajaja ei maksa puolta miljoonaa. Eikä luultavasti kukaan muukaan. Kukaan morsian ei suostuisi jättämään kihlasormustaan seikkailujen varaan. Tässä jutussa on liian monta asianosaista. Tarvitseeko Tommi rahaa kiväärinsä maksamiseen? Onko se jo maksettu vai eikö? Mistä hän sai tai saa rahat? Ehkä täytyisi koettaa tarjota ne hänelle. Täytyy ostaa uusia siemeniä, kurkunsiemenet jotka tuotiin, eivät idä. Västäräkkikin on tuossa. Ja illalla laulaa jälleen satakieli. Sehän lauloi eilen. Omenapuissa on pian kukat. Täytyy taistella ja tahtoa. Täytyy tahtoa niin, että vuoret siirtyvät.

Jumala, Jumala, jos minä ymmärtäisin, miksi sinä lähetät minulle häpeän ja rumuuden.

No niin, pusertaa kuoliaaksi tunne ja kylmällä sydämellä tahtoa! Ottaa sydän käteensä niinkuin se olisi pieni lämmin lintu ja pusertaa sormet kiinni...

Mitä? Parahtiko hän ääneensä? Heini tuli ja kysyi, mitä hän oli sanonut. Niin, tuossa oli Heini, yllään valkea silkkipusero ja kaulassa koru, jonka sulhanen varmaan oli antanut. Hänen sormuksensa oli tuolla piiron-

ginlaatikossa hyvässä tallessa rasian pohjalla ja päällä pinkka vanhoja kirjeitä.

Jos minä kuolisin, johtui yhtäkkiä Tekla Surpaeuksen mieleen, niin surisiko Tommi ensinkään? Jos minä sairastuisin vaarallisesti, niin voisiko se johtaa häntä ajattelemaan, mitä hän on tehnyt? Jospa minä sairastuisinkin!

Vai niin — ja entä taistelu ja miekka. Entä tarmo ja tahto!

Kummallista: tuntuu siltä kuin ei tämä koskaan menisi ohitse, kuin ei sillä koskaan olisi loppua.

Mutta tässähän on Heini. Hänellä on siis sentään toinen muisto sulhaseltaan. Kukapa muu olisi antanut tuon kaulakoristeen. Kaunis se on. Ehkäpä voisi ajatella, että Heini uhraisi sormuksensa.

He alkoivat puhella keveästi ja ystävällisesti niinkuin tavallisesti. Kysyivät molemmin puolin, olivatko nukkuneet ja kuinka jaksoivat. Vihdoin otti Heini selkänsä takaa pinkan kirjeitä, joiden kuori ei ollut liimattu kiinni, ja heilutti niitä tätinsä edessä.

— Nämä näin, sanoi hän ja hymyili, — nämä minä nyt olen saanut kokoon. Viisi minä oikeastaan olen kirjoittanut, mutta kaksi oli niin inhottavaa, että minä heti revin ne. Yksi näistä kolmesta lähetetään. Mutta mikä? Minä pyytäisin tätiä lukemaan ne läpi. Ja sitten, kun kirje on lähetetty, sitten ei enää puhuta koko sormuksesta, ei yhtään sanaa.

Tekla Surpaeus käsitti nyt. Heini oli kirjoittanut sulhaselleen sormuksen kohtalosta ja pyysi häntä lukemaan kirjettä.

— Niin, niin, niitä on kolme, selitti hän, — hiukan erilaista. Minä en tiedä mikä minun on, mutta en tahtonut saada mitään paperille. Mikähän nyt olisi paras lähettää? Enhän minä tavallisesti vaivaa muita ihmisiä lukemaan läpi kirjeitäni, mutta kun tämä on vähän yhteinen asia. Tai jollei juuri yhteinenkään, mutta ... en minä tiedä kuinka minä sanoisin.

Rouva Surpaeus oli ajatuksissaan ottanut kirjeet, mutta ojensi ne samassa takaisin Heinille.

— Kyllä sinä itse tiedät, mitä kirjoitat, en minä lue.

— Mutta jos täti olisi niin hyvä. Ei niissä ole kuin

muutama sana. Tai luenko minä ääneen? Jos heittäisin arpaa ja ottaisin kaiken varalta vielä kopion siitä, joka joutuu lähetettäväksi? Ei, nyt minä luen — kyllä täti nyt jaksaa kuulla. »Rakas Halvor! Täällä sattui toissapäivänä vähän ikävä tapaus. Minä hukkasin kihlasormukseni, sinun äitisi kauniin vanhan sormuksen. Olen tietysti ollut vähän onneton ja kaikki muut myöskin. Olemme kaikki etsineet ja poliisitkin ovat olleet liikkeellä. Mutta ei ole löytynyt ja tuskin löytyy. Se olikin liian kaunis ja kallis minun maalaissormeeni. Sinä annat minulle toisen, annathan, ja koetat rauhoittaa omaisiasi minun avukseni. Letitsia täti täällä, isän vanhin sisar, jota et sinä koskaan ole nähnyt ja joka on hyvin miellyttävä ihminen, hän sanoo, että elämä aina kihlaa meidät rautaisella sormuksella. Ja niin minullakin nyt on se päähänpisto, että tahtoisin sinulta rautaisen sormuksen. Niin, ei sitten muuta tällä kertaa.» No, mitä täti siitä sanoo, se oli numero yksi. Tämän on Lida hyväksynyt. Nyt tulee toinen.

Tekla Surpaeus keskeytti hänet.

— Tiedät itse, rakas lapsi, mitä teet, mutta pitääkö sinun nyt jo lähettää tuo kirje? Jos hiukan odottaisit...

— Täti kuulee vielä nämä toiset. Minä tahtoisin kerta kaikkiaan tämän asian selväksi. Kyllähän täti nyt jaksaa kuulla nämä kirjeet, kun minä olen jaksanut ne kirjoittaa. Ikävää työtä se on kirjeen kirjoittaminen. Eilen illalla kirjoitin kaksi ja tänä aamuna nämä kolme. Mutta ne eiliset olivat sellaisia hirveän haikeita. Voi, voi, ei täti usko, mitä tulee ihmisen päähän! Minä kirjoitin, suoraan sanoen, Halvorille, ettemme voi mennä naimisiin, että minä pelkään, kun meidän suku on sellaista huonoa ja epäluotettavaa. Me itkimme Iidan kanssa kuin hullut. Lida päätti, ettei hänkään koskaan mene naimisiin. Mutta sitten me nukuimme ja aamulla minä revin kirjeet ja kirjoitin uudet. »Rakas Halvor!» Niin, tämä alku on kaikissa sama, mutta minä luen nyt senkin, että pääsisin kiinni. »Rakas Halvor! Täällä sattui toissapäivänä vähän ikävä tapaus. Minä hukkasin kihlasormukseni, sinun äitisi kauniin vanhan sormuksen. Olen tietysti ollut onneton ja kaikki muut myöskin. Olemme etsineet minkä olemme jaksaneet, mutta toivomme, että

sormus vielä löytyy. Sedät tilasivat tänne etsivät poliisit ja lupasivat tuhannen markan palkinnon, niin että eiköhän kaikki nyt kuitenkin käy hyvin. Olisi hauskaa, jos sinä tulisit tänne. Matka ei nyt olisi niin pitkä ja kallis kuin Niemeen. Sydämelliset terveiset meiltä kaikilta, enimmän Heiniltäsi.» Se on numero kaksi, mutta se on oikein huono, huomaan itsekin, ettei sitä voi lähettää.

— Ei, keskeytti taasen rouva Surpaeus, — minusta se on parempi kuin ensimmäinen. Saattaahan sormus vielä löytyä. Mutta jos odottaisit etkä lähettäisi mitään kirjettä. Tarkoitan: jos odottaisit.

— Minä tahtoisin päästä eroon tästä asiasta, eikö täti ymmärrä! sanoi Heini kiihkolla, jommoista ei Niemenkiven rouva ollut hänessä ennen nähnyt. — Minä en tiedä miksi, mutta tämä asia on minulle vastenmielinen. Se vaivaa minua. Ja kun rupean ajattelemaan, niin voin tehdä jonkin tyhmyyden. Kuvittelen ties mitä. Minä olen luullut olevani niin järkevä ja terve, ettei minuun mikään pysty, mutta minä huomasin viime yönä, että olen... olen ... aivan kelvoton kappale. Tässä tulee nyt vielä kolmas kirje. Se on oikeastaan Lidan kirjoittama. Tämä alku on taas sama ja sen minä olen kirjoittanut. »Rakas Halvor! Täällä sattui toissapäivänä hiukan ikävä tapaus. Älä sentään pelästy, ei kukaan ole menettänyt henkeään, ei edes kättä tai jalkaa. Muuan esine vain katosi, tosin kaikkein rakkain mitä minulla oli, koska olin saanut sen sinulta. Olen surrut sitä äärettömästi, olenpa käyttäytynyt suorastaan lapsellisesti. Olen nimittäin ollut taikauskoinen. Kaiken iltayön me Lidan kanssa yhdessä valvoimme ja surimme. Mutta kun aamu tuli, muistin, että sinä toki elät ja olet omani ja että se vain oli kuollut pieni esine, joka katosi. Varmaan tiedät jo, mikä esine se oli, niin ettei minun tarvitse sitä sanoa. Rakas se oli ja kaunis ja oma syyni oli, että se katosi. Olenkin itseäni niin syyttänyt. Tuskin ansaitsisin, että se löytyisi. Hiukkanen toivoa meillä vielä on. Mutta jollei sitä nyt löytyisi, niin annathan minulle toisen ja lisäksi anteeksi, annathan Heinillesi.» Tämän on oikeastaan Lida kirjoittanut, sillä näin kauniisti en minä koskaan pystyisi kirjoittamaan. Ja kyllähän minä niinkin

voin ajatella kuin Lida, nimittäin voisin siis lähettää tämänkin kirjeen. Mutta ehkä on sentään rehellisintä lähettää ensimmäinen, koska itse olen sen kirjoittanut. Voi sentään, minäkin puhun rehellisyydestä!

— Mutta Heini!

Rouva Surpaeus säikähti, sillä Heinin viime sanat olivat kuin sairaan voihkahdus. Hän ei ollut itse asiassa koskaan ottanut Heiniä vakavasti lukuun tässä sormusasiassa. Heini oli hänen silmissään ollut onnenlapsi ulkopuolella kärsimyksen, lapsi, joka on täydellinen hyveissä ja avuissa ja jota kaikki kohtelevat sen mukaan. Vaistomaisesti oli hänestä tuntunut siltä, että Heinillä on niin paljon, ettei yhden sormuksen menetys hänelle merkitse sitä eikä tätä. Tai myöskin, että hän on niin terve, etteivät hänen hermonsa tunne niin ärtyneesti ja kipeästi kuin hänen ja hänen lapsensa, jotka ovat läpikäyneet isän menettämisen. Nyt näki hän yhtäkkiä kärsimyksen syvällä Heinin silmissä.

— Minäkin puhun rehellisyydestä! toisti Heini vielä kerran.

Ja hänen äänensä oli soinnuton. Oliko hän menettänyt lauluäänensä — miten hän puhuikin kuin ihminen, jota vaivaa alituinen käheys. Heinillähän oli ollut erikoisen heleä ääni. Sen erotti kaikkien muiden äänistä, kun hän puhelimessakin puhui. Ja nyt...

— Mutta Heini, sanoi rouva Surpaeus eikä ymmärtänyt miten hän jatkaisi. — Mitä te olettekaan Iidan kanssa ajatelleet viime yönä. Oliko tuo sormus sinulle niin rakas? Älä lähetä, lapsi, mitään kirjettä. Sormus ehkä vielä löytyy. Ja varmaan löytyykin.

— Ei täti, ei se ole sitä. Ei se ole sitä. Tietysti minä myöskin olen onneton sormuksen tähden, mutta muutenkin. Voi, en minä saata siitä puhua.

— Minä kyllä tiedän mitä sinä tarkoitat.

— No, eikö se sitten ole kauheaa. Tällainen suvun rappeutuminen on jotain hirvittävää. Ja minä kun en koskaan ennen ole sitä ajatellut. Enkä huomannut mitään. Mutta tämä sormusasia näyttää olevan annettu meille, jotta me näkisimme tilamme — niinhän setä sanoi. Kuka tietää mitä minussakin kytee. Kuka tietää mitä minunkin lapseni kerran tekevät. Ja mistä ne minua

syyttävät... Kunhan Halvor tulisikin tänne. Minun täytyy hänet tavata.

— Lapsi, sanoi rouva Surpaeus yhtäkkiä ja tarttui nuoren tytön käteen, — älä tee mitään tyhmyyksiä. Kuulehan, me lähdemme hiukan sisään, niin saamme puhua. Etkö kirjoittanut tyttöjen muistikirjaan jotakin, mitä sinun nyt sopii muistaa? Tytöt näyttivät minulle. He kysyivät, eikö se ollut ihmeellistä, että molemmille kirjoitit ihan saman lauseen ja merkitsikö se sitä, että olit todella niin proosallinen kuin itse väitit olevasi — ettet keksinyt mitään muuta. Minä sanoin, että lauseessa oli niin syvä totuus, ettei sitä voinut paremmin sanoa ja siksi sinä olit sanonut sen erikseen molemmille serkuille. Eikö se ollut oikein selitetty? Mitä itse kirjoitit Hertan ja Letan muistikirjaan? Minä olen niin kiitollinen että annoit tytöille juuri nuo sanat. Olet antanut ne myöskin minulle ja nyt ne kelpaavat itsellesi. Sano nuo sanat ääneen. Muistathan mitä kirjoitit? No mutta muistathan.

— En minä tiedä. Jotakin tyhmyyksiä. En minä keksinyt mitään kunnollista. Ja siitähän on niin kauan.

— Toissapäivänä.

— Toissapäivänä! Kun siitä on tapahtunut niin paljon.

— Sanohan nyt nuo sanat.

— No, kyllä minä ne muistan.

— Mutta sano ne ääneen.

— En minä voi. Tietäähän täti ne.

— Tiedän. Olen ne kuullut ennen satoja kertoja. Panttileikeissä, kun vaadittiin sananparsia, kuulin ne. Ne olivat silloin tyhjiä ääniä, mutta nyt niissä on sisältö. Me tarvitsemme kaikki sitä sisältöä niinkuin lääkettä sairaina aikoina. »Oman onnensa seppä» ... Se on totta, se on totta ...

— Jospa minä itse vielä voisin siihen uskoa, sanoi Heini. — Minusta tuntuu nyt, että isoisät ja isoäidit ovat takoneet meidän kohtalomme ...

— Ovat kyllä, mutta kun korun kuumentaa, niin sitä voi takoa uudelleen.

Rouva Surpaeus oli puhunut itselleen, vaikka hän kaiken aikaa osoitti sanat mies-vainajansa veljentyttärelle.

Hän tarvitsi itse uskoa ja hän takoi sitä mieleensä väellä ja voimalla. Yhtäkkiä otti hän Heiniä kädestä ja katsoi häneen. Heini kalpeni ja tuijotti häneen mykkänä.

— Voisitko sinä sen tehdä? sanoi rouva Surpaeus hiljaa ja hänen tummat silmänsä näyttivät täyttävän koko hänen kasvonsa. — Tahtoisitko sinä sen tehdä?

— Mitä? sai Heini vihdoin suustaan.

Rouva Surpaeus pani kätensä hänen olkapäittensä ympäri ja johdatti häntä läpi huoneiden. Heini tunsi että hän pyysi häneltä jotain uhria, hän vain ei voinut käsittää mitä. Antaminen oli aina ollut hänelle ilo, mutta nyt häntä pelotti. Tekla tädin koko elämä tuntui siirtyneen silmiin, jotka rukoilivat sillä tavalla, ettei niiltä voinut kieltää. Myöskin pitkät kalpeat sormet kuljettivat toista, tehden hänet kuin tahdottomaksi. He tulivat makuuhuoneeseen ja pysähtyivät vanhan peilipiirongin eteen. Heini näki hyllyllä tutut pienet porsliinikorut ja setä-vainajansa nuoruudenkuvan. Hän näki myös peilissä kahdet kasvot, jotka oudossa jännityksessään hämmästyttivät häntä. Toiset olivat vaaleat ja hehkuvat, toiset tummat ja pehmoisen kalpeat — hän itse ja täti Tekla Surpaeus.

— Kuule lapsi, eikö ole kauheaa, jos nuori elämä menee hukkaan? sanoi täti hiljaa ja tarttui piirongin-laatikon kahvoihin.

Heini ymmärsi, että hän ajatteli Tommia ja sanoi täydestä sydämestä:

— On.

Täti veti auki laatikon ja etsi oikeanpuoleisesta nurkasta. Sieltä tuli esiin vanha luinen, hopealla silattu rasia. Heini, jolle äsken oli alkanut jotain valjeta, joutui taasen aivan ymmälle. Hän koetti tunkea Tommin äidin ongelmallisen ilmeen läpi eikä huomannut mitä täti askarteli, ennenkuin kalpea käsi hänen edessään piteli sormusta, jonka hän luuli tuntevansa omaksi kadotetuksi kihlasormuksekseen.

Häneltä pääsi riemun huuto, mutta samassa se tukahtui, sillä hän luuli' näkevänsä harhanäyn. Hän oli jo käymäisillään kiinni sormukseen, mutta pidättyi ja huudahteli, vuoroin katsellen ihmiseen, jonka kädessä ihmeellinen esine oli, vuoroin viettelevään esineeseen.

Vihdoin tarttui hän siihen kiinni, katseli sitä, käänteli ja pani sormeensa. Kaiken aikaa piti hän epämääräistä pientä ääntelyä, naurahteli ja vuodatti kyyneliä, kunnes vihdoin puhkesi voitolliseen huudahdukseen:

— Se on se, se on se! Totisesti! Mutta täti kulta, mistä täti on sen saanut? Onko tämä nyt todella totta? On, on! Mutta miten se on tapahtunut? Löytyikö sormus täältä? No mistä sitten? Minun sormukseni, minun oma sormukseni! Nyt en enää ikinä ota sitä kädestäni, en vaikka mikä olisi. Oi, että se löytyikin, kyllä Halvor nyt tulee iloiseksi. Hyvä oli, ettei kirjettä lähetetty. Kyllä minä olen onnellinen, kyllä minä olen iloinen .. .

— Et annakaan sitä museoon? sanoi Tommin äiti.

— En, en! nauroi Heini, irroittamatta katsettaan sormuksesta.

— Et taida enää muistaa, että niin päättelit.

— Kyllä minä muistan, mutta se oli sellaista epätoivoa.

— Mitä sanoo talon viisas vanha-täti nyt, kun ei hänen rautainen sormuksensa kelpaakaan?

Heini pusersi kiinni vasemman kätensä ikäänkuin peläten, että sormus karkaisi ja katsoi Tekla rouvaan. Hän näki heti paikalla, että täti ei ollut iloinen ja hän tunsi, että täti ei pitänyt Letitsia tädistä.

— Niin, se rautainen sormus, puhui Heini hiukan hämillään, — mutta en minä tästä pidä sen rahallisen arvon vuoksi, vaan ... niin, tietäähän täti miksi. Se on minun kihlasormukseni.

— Ja minä kun luulin, että sinä tosissasi aioit pyytää sulhaseltasi rautaista sormusta ja luopua tästä. Elämähän kihlaa raudalla. Eikö se kuulu kauniilta?

— Täti, sanoi Heini, — täti sanoisi selvemmin, siliä minä en ymmärrä. Miksi täti on suuttunut Titsia-tädille? Hänhän on niin hyvä, aina hän parsii ja paikkaa...

— Niin, niin, ehkä sinä tahdotkin ottaa hänet uuteen kotiisi, kun menet naimisiin. Kyllä saat hänet mielelläsi. Hän onkin jo ollut meillä toistakymmentä vuotta.

— Onko hän ollut täällä tiellä?

— Pidä sinä häntä kodissasi yhtä kauan, ehkä tiedät sitten. Nythän ei sillä enää ole väliä, nyt, kun setäsi on poissa. Minä vain hiukan väsyn hänen viisauteensa.

Hänellä on hyvää aikaa ajatella siinä palkatessaan. Mutta tarkoitukseni oli puhua aivan toisista asioista. Sinä hyvä, hyvä Heini, voisitkohan, tahtoisitkohan auttaa minua. Pyydän sinulta kyllä hyvin paljon. Pyydän sinun sormustasi, niin, niin, juuri tuota, jonka vasta olet saanut takaisin. Et anna! Näen sen kyllä, ettet anna Pitääkö sitten nuoren elämän mennä hukkaan? Eikö ihmiselämä ole kalliimpi kuin kuollut esine? Olen aina pitänyt sinua niin järkevänä tyttönä . . . Mutta olen pyytänyt sinulta liikaa. Minun olisi pitänyt ymmärtää Kuinka tämä oli tyhmää . ..

Tommin äiti oli puhunut itsekseen. Hänen ei muuta tarvinnut kuin katsahtaa Heiniin, niin hän sai takaisin mielenmalttinsa. Heini näytti uutta puolta luonteessaan: hän oli taipumaton ja ynseä. Ikäänkuin hän olisi pelännyt tädin käyvän väkivalloin kiinni sormukseen, piteli hän oikeaa kättään puserruksissa vasemman käden päällä ja hänen poskensa hohtivat suuttumusta.

— Ja tuollaista täti vielä säälii! puhui hän. — Mitä hänestä tulee, jollei häneen tartuta kovin kourin. Kyllä minä sanon hänelle. Jahka se junkkari tulee kotiin, niin kyllä hän kuulee kunniansa. Ettei ensinkään häpeä. En minä olisi voinut uskoa. Eilen tuolla ruokasalissa.... Hän istuu sormus taskussa... Ei, en ikimaailmassa olisi voinut uskoa. Kyllä minä hänet läksytän ...

Rouva Surpaeus seisoi ja katseli kuvaa vastapäätä vuodettaan. Hälveneekö hänen elämästään sumu koskaan? Hänen olkapäänsä painuivat painumistaan ja käsivarret tulivat oudon pitkiksi. Kun Heini vihdoin lopetti, hymyili hän ja huomautti, että tyttöjen täytyi syödä aamiaista ennenkuin lähtevät — pitihän heidän Lidan kanssa lähteä kaupungille, eikö niin?

Ja ikäänkuin ei sormuksesta olisi ollut mitään puhetta, jatkoi rouva Surpaeus:

— Se on sellaista täällä Niemenkivessä, että tämä pitkä matka on niin hankala. Varmaan käy paljon mukavammaksi, kun asuu kaupungissa. Sekin on niin tärkeä asia, että lapset saavat käydä kotona syömässä. Kunhan vain löytäisi huoneet. Kyllä niitä on, mutta ne ovat niin kalliit. Täytyy ruveta kuulostelemaan. Ja kuinka nyt sitten saa tämän huvilan myydyksi.

Heiniä yhä suututti, että täti noin keskeytti. Hän olisi mielellään kuullut, miten sormus oli tullut tänne, mutta ei hän nyt tahtonut ruveta kysymäänkään. Hän halveksi Tommia, ei ikinä hän ollut ketään niin halveksinut, ja hänen kielelleen kerääntyi kukkuralleen sanoja, joita hän halusi latoa Tommin eteen. Tommin äitiäkin hän halusi soimata. Kehtasikin antaa hänen kulkea jännityksessä — jo sekin oli hävytöntä, vaikkei hänellä olisi ollut mitään muuta tarkoitusta. Ja vaikka loppujen lopuksi todella olisi aikonut pitää sormuksen, myydä tai ties mitä. Kauheaa sitä oli ajatella.

Täti meni omille teilleen ja Heini riensi näyttämään sormusta Lidalle, ystävättärelleen. Sormus oli siis löytynyt. Kenenkään ei kuitenkaan ollut hyvä olla.

Ei tullut sen parempi, kun sedät saapuivat. He tulivatkin aivan heti. Tytöt istuivat keinussa puhkeavien omenapuiden alla keskellä linnunlaulua ja itkivät.

— No, sanoi eversti-setä ja tervehti keikarimaisesti. — Ettekö te vielä tiedä?

Heini nosti vasemman kätensä, nyökytti päätään ja antoi auringon välkytellä aarrettaan.

— No, ja itkette? Nainen, nainen, hänestä ei koskaan saa selvää. Sormus on löydetty ja sinä itket, rakas veljentyttäreni. Kuuluuko se ensimmäiseen rakkauteen? Ja Lida tietysti itkee ystävättärenä. Eikö se nyt ole ihmeellinen juttu? Olin sellaisessa jännityksessä, kun etsivät kertoivat, etten ikinä ole ollut mokomassa. Sanotaan sitten, ettei elämä ole yhtä jännittävää kuin romaanit. No, ettekö te ole kuulleet? Ettekö todella tiedä? Mutta ovathan he kertoneet kaikki äidille täällä. Vai eikö hän ole sanonut teille mitään? Niin, niin. Hm. Äidin rakkaus on rakkaus sekin. No, pyyhkikää kyyneleenne, niin saatte kuulla. Mitä sinä sanoit, Mikael? Mutta hyvä veli, ovathan he nyt suuria ihmisiä. Toinen on kihloissa ja toinen on kihlatun ystävätär. Kyllä kai heille voi kertoa. Hän, tuo lakitieteen sälli, on sitä mieltä, että tämä asia täytyy pitää kovin salassa. Ja samaa mieltä olen minä tietysti. Otan sen aivan yhtä vakavasti kuin hän. Suvun kunnia on minulle aivan yhtä kallis kuin hänelle. Ja ehkä jonkin verran kalliimpi, koska olen upseeri. Mutta ei ole helppoa katsella

Satakuntalai

nuoria tyttöjä kukkivien omenapuiden alla täydessä itkussa. Siksi aioin kertoa hiukan salapoliisijuttuja. No olkoot vain minun puolestani, olkoot vain. Hän aikoo keksiä baromeetterin, tuo tuossa, nimittäin koneen, jolla mitataan ihmistahtoa. Hän jättää tykkänään kirjallisen esityksensä ja se on varsin viisasta. On tietysti paljon parempi, jos koneella voi määrätä tahdon rikollisuuden tai puhtauden. Silloin hän ehkä jälleen voi ruveta jatkamaan lakitieteellisiä opintojaan ja valmistua tuomariksi. Lisäksi hänestä tulee rikas mies, sillä tätä konetta tullaan ostamaan yhtä paljon kuin kampaa tai partaveistä. Ajatelkaa vain konetta, joka numeroilla osoittaa, minkä verran vilppiä, minkä verran rehellisyyttä on ihmisessä!

— Joko voit lopettaa? keskeytti Mikael Surpaeus, pyyhkien hikeä niskastaan.

Mutta eversti oli päässyt juttuamisen makuun ja puhui ja puhui, varsinkin kun hän näki, että tyttöjen itku alkoi vaihtua nauruun.

— Ihminen istutetaan tuohin. Yksi sähkövirta johdatetaan nyt aivoihin ja toinen sydämeen. Painetaan nappulaa ja heti alkaa kone vimmatusti hyristä ja suhista. Pian alkaa lasiputki, joka on sovitettu potilaan selkärangan taakse, liikehtiä, nimittäin aine, joka sinne on pantu — se on jotakin radiumia tai sensemmoista — ja nyt osoittavat numerot juuri millilleen, mistä aineosista potilaan olento on kokoonpantu.

— On kärsimys kuunnella sinua, yritti taasen Mikael Surpaeus, — sinulla ei ole alkeellisimpiakaan tietoja. On mahdoton käsittää, että sinä olet saanut everstin arvonimen. Koulupoika toisella luokalla voisi lyödä sinua sormille.

— Kyllä minä fysiikasta tiedän yhtä paljon kuin sinä filosofiasta, sanoi malttamattomana Gabriel Surpaeus. — Mutta tässähän onkin kysymys jostakin aivan uudesta, jonka Mikael Surpaeus luo. Ei ole vielä keksitty nimiä.

— Naura sinä, naura sinä, sanoi vanhempi veh juhlallisena, — mutta se kone keksitään kerran, se kone, sanon minä, jolla vangitaan hengenvoimat ja näytetään, mitä ihmisessä on. Minä en sitä keksi, minä en pääse

luvattuun maahan, mutta minä tahdon valmistaa tietä sinne. Missä äitisi on, Lida?

Gabriel Surpaeus herkutteli kuvaillessaan, mitä tulisikaan päivänvaloon, jos esimerkiksi nykyajan nainen pantaisiin tulevaan totuudentuoliin. Näyttäisikö mittari esimerkiksi yhtaikaa jo kaikki tulevat rakastumiset, kaikki alkuosat, joista tuollainen naikkonen on kokoonpantu. Sillä rakkautta hänessä tietysti on yhdeksänkymmentäyhdeksän prosenttia.

— Missä on äitisi, Lida? huusi tuomari.

Hän sai kuulla, että äiti oli keittiössä ja kun hän vielä oli selittänyt veljelleen, että paljon ihmeellisempiä todistuksia luonteen kurjuudesta tulisi päivänvaloon, jos mittari pääsisi toteamaan, mitä erinäisissä itserakkaissa ja hulluissa vanhoissapojissa oh, niin läksi hän hakemaan kälyään.

Suurta perheselvittelyä jatkettiin nyt kotoisen lieden lähimmässä läheisyydessä, äidin askarrellessa aamiaisvalmistelussa. Hän ojensi keskeltä patojensa ja kattiloidensa höyryä käden langolleen ja vastaili sitten hänen kysymyksiinsä. Vanhin suvun miesjäsenistä meni suoraan asiaan.

— Näin se nyt sitten kävi. Suurpään suku on rappeutumassa. Olen kaiken yötä ajatellut isoisän isää. Minä muistan ukon. Oikeastaan ei hän tahtonut pahaa, mutta hän teki pahaa. Köyhät ja kiertolaiset, kaikki olivat tervetulleet Suurpäähän ja kaikki syötettiin ja juotettiin. Varsinkin juotettiin. Viina oli paras lääke, viina, terva ja sauna. Pitäjän isännät olivat aina Suurpäässä ja aina juovuksissa. Emäntä sairasteli. Siellä asui joku maisteri, josta ei ollut tullut mitään. Hän soitteli häissä. Kas kuinka minä en muista hänen nimeään! Isäntä kunnioitti suuresti tietoa ja maisteri luki hänelle sanomat. Vanhassa Suurpään isännässä kulkivat teko ja tahto aivan eri teitä. Tahtonsa perustuksella pääsi ukko taivaaseen, sillä hän ei tahtonut kärpäsellekään pahaa eikä sanonut yhdellekään ihmiselle ei. Kun torpparilta oli kuollut lehmä suohon, niin hän pyysi Suurpäästä toisen, ja sai. Eikä suinkaan huonoimpaa. Mutta talo hävisi ja muutkin talon ympärillä hävisivät ja menivät vasaran alle. Se oli kaikki Suurpään isännän tekoa. No, tuo-

mitse sitten! Minkä mukaan on tuomittava? Ja mikä on loppujen lopuksi totuus? Sinä, Tekla, joka et ole Suurpäitä, sano sinä, jos tiedät. Vielä eilen minä haaveilin, että kerran keksitään jokin kone, jonka avulla voidaan punnita ihmisen siveellinen arvo ja että tuomiot voidaan langettaa sen mukaan ... Puhuin siitä everstille — tyhmää kyllä — ja siitä hän nyt latelee ja lavertelee koko maailmalle. On, sivumennen sanoen, mahdotonta käsittää, kuinka se mies on saanut everstin arvon. Minä, suoraan sanoen, uskon, että hän jotakin naistietä on päässyt tähän. Joka tapauksessa en milloinkaan muista, kuinka lapsellinen hän on ja kerron aina hänelle. No niin, sellainen kone kyllä keksitään. Ihmiskunta kyllä koettaa parastaan. Ja vielä eilen minäkin kuvittelin, että silloin sitä päästään oikealle tielle. Mutta sitten minä taasen ajattelin Suurpään isäntää. Sano sinä, Tekla, tähän jotakin, jos ymmärrät. Mikä on totuus ?

Tekla Surpaeus ei nostanut katsettaan. Hänen suupielensä vetäytyi pieneen hymyyn ja hän sanoi:

— Kysy suvun viisaalta kauniilta tädiltä. Hänhän kaikki tietää.

Mikael Surpaeus laski käsistään vanhan sanomalehden, jota hän oli hypistellyt, ja tuli lieden ääreen:

— Mitä sinä sanoit?

— En mitään.

— Oletko sinä Titsialle noin ynseä? Sen minä kuulen nyt vasta. Sitä et koskaan näyttänyt miehesi eläessä.

— Jos huvila saadaan myydyksi, niin en tiedä, minne panen hänet asumaan.

— Vai niin, vai niin. Hän pääsee kyllä Niemeen.

— Hän ei viihdy maalla.

— Omituista. Hän oli meille kaikille kuin äiti. Sinun miehesi oli häneen erikoisen kiintynyt.

— Mutta hänhän nyt on poissa.

— Niin, niin, hän on poissa.

He vaikenivat. He olivat poikenneet toisarvoisiin asioihin ikäänkuin olisivat tahtoneet koota voimia vaikeimman selvittämiseen. Lida tuli ovelle ja pyysi äitiään puhelimeen. Tytär astui äidin sijalle lieden luo ja setä kuiskasi hänelle:

Miksi äitisi on suuttunut vanhalle tädille?

— Onko hän suuttunut? sanoi Lida, pysytellen matkan päässä padoista ja kattiloista. — Onhan hän aina hiukan tuskitellut sitä, että täti on täällä. Huonetta olisi tarvittu ja ...

— Sitä pikkuruikkuista huonetta? Siinähän ei ole edes uunia.

— Niin, en minä tiedä.

Oli hetken aikaa hiljaista.

— Kuule, sanoi setä jälleen, — mitä Letta tänään teki Esplanaadipavilj ongissa?

Iida Surpaeus kääntyi ympäri ja unohti kokonaan työnsä.

— Onko Letta ollut Esplanaadipavilj ongissa? Tänään?

— Tänään, tänään. Hän istui ikkunanpuoleisen pöydän ääressä. Näin itse.

— Se ei ole mahdollista, setä. Hän meni kouluun niinkuin muutkin.

— Minä näin hänet Esplanaadipavilj ongissa, kun odotin raitiovaunua.

— Setä on erehtynyt.

— Hänen palmikoistaan on vaikea erehtyä. Ne riippuivat mustalla hameella. Toisella puolen pöytää istui Laxin poika.

— Yngve?

— Niin, Yngve. Eihän hänellä ole muita.

— Mitä hän meistä tahtoo, senkin tungettelija! Ja Letta! Kyllä minä sen tytön opetan ... Mutta ei Jumalan tähden sanota äidille mitään . . . nyt vielä. Hänellä on niin paljon tällä hetkellä. Se oli se asianajaja, joka on käynyt täällä katsomassa huvilaa...

— Rappiolle mennään ... alamaata ... vinhaa vauhtia.

Äiti palasi keittiöön ja käski tyttärensä etsiä mittanauhan. Ostaja tahtoi tietää salin suuruuden, nimittäin pituuden ja leveyden. Hän kysyi niinikään, eikö voisi saada vuokrata huvilaa vuodeksi.

Aamiainen vietiin pöytään ja samalla siirryttiin ruokasaliin. Keskustelu ei tahtonut lähteä liikkeelle. Eri haaroilla tartuttiin kiinni johonkin aiheeseen, mutta siihen se katkesi. Heini ei jaksanut nauraa niinkuin eilen. Eversti jauhoi yhä juttuaan totuuden tuolista.

Kukaan ei kuunnellut häntä. Vanha täti ja talon emäntä välttivät toistensa katseita. Tuomari vihdoin alkoi johtaa keskustelua määrättyyn suuntaan.

— Me siis tiedämme, mitä tiedämme, sanoi hän. - Mutta onko nyt sopiva aika ja paikka pohtia, miten olisi otettava selkoa siitä, minkä vaikuttimen nojalla teko on tapahtunut ja mihin keinoihin olisi ryhdyttävä siihen nuoreen Surpaeukseen nähden, joka tässä on horjahtamaisillaan rikollisten tekojen piiriin? Näen äidin tuskastuneet kasvot ja ymmärrän hänet täydellisesti. Niin hyvin kuin tällainen vanhapoika voi ymmärtää. Vai vaaditteko, että voisin tuntea kuin äiti? No niin, jätetäänkö keskustelu Tommista?

Nuoren Heini Surpaeuksen kasvot olivat kuumenemistaan kuumenneet ja vihdoin hän keskeytti setänsä:

— Minä tässä juuri sanoin tädille, että selkäsaunan se poika ansaitsisi. Kyllä minä sen läksytän. Että kehtaakin . .. !

— Oikein, rakas Heiniseni, sanoi eversti. — Jätämme tuomion Heinille. Hänenhän sormus oli. On siis aivan oikein, että hän ...

Lida rupesi nyt puhumaan:

— Mutta jos, kun Tommi tulee, koettaisimme keskustella sormuksesta. Jos epäilisimme kapteenia ja uhkaisimme lähettää liikkeelle poliisikoirat ja salapoliisit. Eiköhän Tommille tuhsi kiire tunnustamaan, miten asiat ovat... Täti, sinä ravistat päätäsi. Mitä sinä tekisit?

Äiti nousi yhtäkkiä, laski salviettinsa pöydälle ja kääntyi lähtemään keittiöön.

Letitsia Surpaeus kävi hyvin kalpeaksi ja huudahti:

— Älä mene pois, Tekla, kyllä minä menen.

— Minä vain ... minä vain, kangersi Tommin äiti. — Suola on unohtunut.

— Täällähän se on!

Miten kehnoksi minä olen käynyt! ajatteli Tommin äiti heti sen jälkeen ja pureskeli leivänkappaletta. Minä valehtelen ja petän. Ennen osasin hillitä itseni, nyt näkevät kaikki kehnouteni. Missä ovat minun tahtoni ja minun tarmoni?

Hän palasi pöytään ja pakotti itsensä hymyilemään.

Niinkin pitkälle hän pääsi, että katsoi tätiin ja nyökäytti päätään.

Lida ja Heini olivat tarttuneet vanhan tädin käsiin ja pitelivät häntä pöydässä.

— Miten sinä, täti, kasvattaisit sitä pahaa poikaa? kysyi Heini.

— Kyllä elämä hänet kasvattaa, sanoi Letitsia Surpaeus.

— Ehei, rakas sisar, kiivastui eversti, — jos jätämme vekaran elämän haltuun, niin hän mielin määrin mustaa meidän nimeämme kunnes kerran istuu linnassa. Kirkas nimikilpi se on ainoa arvokas omaisuus elämässä. Poika on otettava lujille. Kyllä minä pelotan hänet. Jahka hän kuulee mitä perintöjä hän on saanut, niin kyllä hän, piru vie, säikähtää. Jättäkää te asia minun haltuuni. Kyllä minä lupaan, että miehenalulla ennen iltaa housut tutisevat.

— Antakaa minun vielä vähän aikaa ajatella, sanoi Tommin äiti. — Minä ehkä tunnen lapseni parhaiten, minä ehkä tiedän, mikä keino sopii juuri hänelle. Vai ehkäpä ... joku ... täällä ... tietää tämänkin asian paremmin ...

Tekla Surpaeus tunsi suurta halua haavoittaa ja lausua pahoja sanoja. Niitä kumpuili huulille, niitä nousi tuntemattomista lähteistä ja niissä oli outo viehätys kuin jossakin uudessa urheilupelissä, jonka olemassaolosta ei tähän asti ole ollut tietoa ja jonka yhtäkkiä havaitsee osaavansa. Samalla kuin hänen vastaherännyt urheiluhalunsa pyrki laukkaamaan eteenpäin minkä jaksoi, suhtautui hänen vanha luonteensa hämmästyneesti, jopa varsin tuomitsevasti urheilijaan. Hävetti ja suututti. Hän tappoi vallattomat sanat suuhunsa ja ehti ajatella, ettei ehkä hän itsekään ollut aivan viaton Tommin taipumuksiin, hänessäkin näytti olevan ties mitä alhaisia ominaisuuksia. Mutta nämä kaikki tajuamiset kipunoivat hyvin nopeasti hänen sielussaan.

— Äiti, ei äiti nyt viitsi! huusi Lida. — Äiti söisi jotakin, ei meidän vieraillemmekaan maistu ruoka, kun ei äiti näytä esimerkkiä.

Tartuttiin kiinni kaikkein lähimpiin tarjolla oleviin keskustelunaineksiin. Puhuttiin siitä ruuasta, mitä oli

pöydällä. Se oli erinomaisen hyvää. Mitä maksoi nykyään voi? Se oli halvennut, sitä sai seitsemällä kolmatta markalla. No kyllä sitä on siinäkin. Kananmunat maksoivat markka viisikolmatta ja markka viisikymmentä penniä. Nekin olivat halvenneet. Olivatko ne todella niin halvat? Mutta sehän oli hintana ennen sotaa. Eversti ihmetteli ja iloitsi perheenemäntien puolesta. Hän sai veljeltään tietää, että tämä hinta koski munayksikköä eikä tiuta. Hetkeksi tuli Surpaeusten piirissä helpompi olla ja nauru kaikui luonnollisempana.

Silloin alkoi tuomari tuoda esiin asiaa, jota hän nähtävästi kaiken aikaa oli säästänyt, odotellen sopivaa hetkeä.

— Yksi seikka, alkoi hän, — yksi seikka tässä sormusasiassa on vielä selvittämättä. Katson olevani pakotettu siihen kajoamaan, vaikka olisikin hauskinta jo poiketa muihin aiheisiin. Kumma kyllä ei kukaan tullut sitä ajatelleeksi, enkä minäkään puhunut siitä mitään salapoliiseille, vaikka se oli mielessäni. Minä nyt kerta kaikkiaan olen se huuhkain, joka aina tuo esiin ikävät asiat. Vai ehkä joku toinenkin on tullut ajatelleeksi asiaa, josta aion puhua?

Tuomari antoi katseensa liukua kasvoista toisiin. Useimmat olivat tuskallisessa odotuksessa. Eversti rupesi nauramaan.

— Ei, sanoi hän, — varmaan kukaan muu ei kadehdi sinulta yleisen syyttäjän virkaa perheemme piirissä. Kukaan ei laukkaa sinun edellesi. Sinä pysyt aina susivoutina ... Jos muuten saan avata suuni, nyt, kun arvoisa vanhempi veljeni hetkeksi on suvainnut antaa tykkiensä vaieta, niin haluaisin sanoa sinulle, rakas veljenvaimoni, että on luonnollista, että sinä harkitset ja päätät, miten perheemme nimi parhaiten voidaan suojella. Sinähän näit, miten veli-vainajamme taisteli sen puolesta, niinkuin mekin muut olemme koettaneet. Sinä tietysti tunnet poikasi parhaiten ja sinun äidinsydämesi varmaan löytää keinot, millä johdetaan hänet pienestä hairahduksesta. Tätä asiaa on nimittäin minun mielestäni käsitelty osaksi aivan liian suuresti. »Rikollisuuden teitä», joista meidän ankara tuomarimme ja munaskuiden-tutkijamme puhuu, ei tässä kannata ensinkään mai-

nita. Poika on leikitellyt. Mutta toiselta puolen olemme taasen käsitelleet asiaa aivan liian kevytmielisesti. Surpaues-nimi ei saa joutua ihmisten hampaisiin. Nimittäin niiden Surpaeusten, joitten nimi tähän asti on ollut puhdas. Ja sitä voi täydellä syyllä sanoa kamreeri Hugo Surpaeuksen ja maanviljelijä Albert Surpaeuksen nimistä. Sitä emme voi estää, että kapteeni eli literatööri eli miksi häntä nyt kutsuisimme, sotkee nimeään minkä ehtii. Meidän rakas veljemme, jota kutsumme tuomariksi, hän puolestaan kai tekee sen jonkin verran naurunalaiseksi, mutta.. .

— Setäää! huusi Lida.

— No niin, no niin, päästäkäämme läsnäolevat rauhaan. Se mitä halusin sanoa oli, että jos me pidämme tarkasti huolen siitä, että asia ei tule maailman korviin, niin kaikki oikeastaan on järjestyksessä. Heinillä on sormuksensa, äiti pitää huolen siitä, että Tommi saa oikaisunsa ja me kaikki koetamme kiilloittaa yhteistä kiipeämme, jos niin saan sanoa, voimiemme mukaan. Etsivät olen jo vannottanut, etteivät he lavertele.

Eversti oli onnistunut hetkeksi jälleen keventämään mielialaa huoneessa. Kaikki olivat tyytyväisiä hyvän aterian jälkeen ja valmistautuivat nousemaan. Mikael Surpaeus ainoastaan ravisti, salviettia käyttäessään, malttamattomana päätään.

— Täytyy ihmetellä, sanoi hän, huolellisesti taittaen kokoon salviettinsa, — täytyy ihmetellä herra everstin kevytmielisyyttä. Tuon kaiken hän lateli, hyvin tietäen mistä juurista me kasvamme esiin. Isoisän isän emäntä oli sairas ihminen, mutta hän oli myöskin epärehellisen kauppias Hompon tytär. Rikkaudet, jotka hänen kuollessaan jäivät lapsille olivat...

Lida ja Heini nousivat. Heillä oli jo kiire kaupungille.

— No minä jätän, minä jätän, kiirehti tuomari puhumaan. — Mutta pyytäisin teitä, hyvät veljentyttäreni, olemaan läsnä siinä, mitä vielä sanon. On saatu selville, mikä oli sormuksen kohtalo, kun se joutui ulkopuolelle porttia. Mutta ei ole yritettykään ottaa selkoa siitä, kuinka sormus vaelsi sinne.

Tekla Surpaeus seisoi jo kooten lautasia. Hän hillitsi

itseään äärimmilleen ja sanoi sentähden luonnottoman tyynenä:

— Mutta Mikael hyvä, emmekö jo selvittäneet sitä asiaa. Joku lapsista kuljetti ajatuksissaan sormuksen portille. Kävimme kaikki hiukan hajamielisiksi sentähden, että kapteeni ja Tommi juuri silloin tuhvat. Lapset eivät voi muistaa kenellä sormus silloin oh.

Huoneessa valhtsi tuskallinen hiljaisuus. Vanha täti kokosi vuorostaan toisessa päässä pöytää lautasia, mutta hän teki sen äänettömällä tottumuksella niinkuin vain se tekee, joka vuodesta vuoteen ja päivästä päivään on tehnyt samaa työtä, aina peläten häiritsevänsä. Heini piteli tuolin selustan takana oikealla kädellään kiinni sormustaan ikäänkuin peläten sen olevan vaarassa.

— Onko todistettu, jatkoi Mikael-setä hellittämättä kyselyään, — ettei se lapsista muista, joka sormuksen kuljetti?

— Kyllä se Letta on ollut, sanoi Lida, — mutta ei ole sanottu, että hän sitä muistaa. Setä kulta, ei hän olisi uskaltanut tahallaan ottaa sormusta, jos olisi tahtonutkin.

— Rakas lapsi, sanoi taasen äiti, kääntyen vanhimman tyttärensä puoleen, — saatatko nyt sanoa sellaista, että sisaresi ehkä olisi voinut tahtoa? Kuinka voit sellaista ajatella?

Nyt puhuivat kaikki yhtaikaa. Eversti kysyi, oliko palvelija jo tullut torilta ja kehoitti läsnäolevia seuraamaan kirjastohuoneeseen, ettei hän kuulisi. Lida rukoili, ettei tällä kertaa puhuttaisi tästä asiasta. Heini pyyteli, että jätettäisiin hänen sormuksensa rauhaan, hän alkaa muuten pelätä, että se tuottaa onnettomuutta. Äiti vaati langoltaan joitakin todistuksia, sillä tämä alkoi jo käydä liian rumaksi. Kukaan ei kiinnittänyt huomiota Letitsia Surpaeukseen, joka oli avannut ikkunan ja seisoi ulos katsellen ja päästäen sisään lintujen laulua. Mikael Surpauksen ja hänen kälynsä välillä syntyi vihdoin keskustelu.

— Pyydät todistuksia, Tekla, sanoi tuomari. — Minä olen jo kauan katsellut sitä tyttöä. Eikö hänestä liene nousemassa kaunein koko perheestä. Naistuntijamme eversti kai sen voisi parhaiten todeta. Mutta minä olen

seurannut jotakin muuta, mikä kehittyy tämän kauneuden turvissa. Sanoisinko sitä kiemailuksi... Ei, ei, ei, lopetan heti. Luulet varmaan, Tekla, että tyttäresi tänään on istunut uskonnontunnilla koulussa. Minä näin hänet tullessani tänne Esplanaadipaviljongissa Laxin pojan seurassa. Mehulasit ja jotakin muuta heillä oli edessään. Ei, minä en erehtynyt. Letan palmikkoja ei ole kovin monella eikä hänen avokaulaista mustaa leninkiään. On ehkä syytä, Tekla, että sinä pidät silmällä myöskin tätä nousevaa kaunotarta.

Tekla Surpaeus ei puhunut mitään. Hän kokoili tavaroita tarjottimelle ja huojutteli päätään, tapaillen hymyä, jonka turvissa hän oli läpäissyt punaisena aikana niin monesta vaikeasta tilasta. Hymy ei tahtonut tulla, mutta pään huojutus sanoi: en usko, en usko, en usko. Ja huulillaankin hän äänteli jotakin sentapaista. Vihdoin hän sai hymyn valtoihinsa ja lausui levollisesti:

— Se on kaikki mahdollista. Minulle selviää tässä entistä selvemmäksi, että minun lastenkin tähden täytyy asettua kaupunkiin. On ollut paha, että he ovat olleet pakotetut syömään aamiaisen muualla.

Eversti selitti jälleen nauraen, ettei se nyt ole koko maailman asia, jos rikas koulupoika tarjoaa sievälle tytölle lasin mehua. Sellaista on tapahtunut maailman alusta ja tulee tapahtumaan maailman loppuun. Nuorten katkismus on sellainen, sille eivät mitkään koulutantat mitään mahda. Letta on kaunis, hänen ohitseen ei kulje kukaan sitä huomaamatta. Ja Laxinkin pojalla on silmät päässä.

— Kuinka tämä kaikki on kauheaa! vaikeroi Heini tuolille lyyhistyneenä. — Täällä oh kaikki niin hyvin, kun minä tulin ja nyt on paljasta onnettomuutta.

Kukaan ei kuunnellut häntä. Letitsia-täti sulki ikkunan ikäänkuin hän nyt ulkoa olisi saanut sen voiman, jota tarvitsi. Hän oh hyvin kalpea, kun hän astui pöydän ääreen ja hänen kätensä vapisivat niin, että hän tarttui tuolin selustaan, saadakseen ne pysymään kurissa.

— Koska nyt näyttää tulleen tällainen selvittelypäivä, sanoi hän, — niin ehkä minäkin saan lausua pari sanaa. Tekla, tahdon vain sanoa, että pääset rauhaan minusta.

Minä olen valmis lähtemään. Olen viipynyt liian kauan. Minun olisi pitänyt ymmärtää lähteä heti, kun veljeni oli kuollut. Hän tarvitsi minua ja minä olin liiaksi kiintynyt hänen kotiinsa.

Molemmat nämä naiset, joiden mielissä vuosien kuluessa hiljaa ja keskeytymättä oli patoutunut katkeruutta toisiaan vastaan, seisoivat nyt vihdoin vastatusten. Se oh vanhaa kaunaa ja he unohtivat tykkänään salata mitään kuulijoilta. He olivat kuin kahden. *

— Niin olit, vanha täti, sanoi Tekla Surpaeus. — Jos sinulla olisi ollut hiukkasenkin hienotunteisuutta, niin et olisi tunkeutunut vähllemme.

— Ei, ei Tekla, hän oh vain niin tottunut minuun. Hän oh niin heikko lapsena. Ja sittemmin hän aina tahtoi säästää sinua.

— Hän sääli sinua! Hän ei tarvinnut sinua, sitä sinun on turhaa uskotella minulle. Mutta sinä olet aina ollut raukka, joka et ole kyennyt pitämään itsestäsi huolta — minne olisit joutunut...

— Et tiedä, et tiedä mitä sanot. Sen saa siitä, että on uhrannut elämänsä muiden hyväksi. Etkö luule, että olisin voinut kulkea omia teitäni ja löytää onnen...

— En, suoraan sanoen en. Olit liian romanttinen ja hysteerinen. Pelkään, että olet vaikuttanut meidän lapsiimme enemmän pahaa kuin olet tahtonut. Tarinat kauniista tädistä, josta olisi voinut tulla suuri näyttelijätär ja joka jonkin rakkausjutun tähden heittäytyi järveen ...

Sedät yrittivät molemmin puolin sovittaa kiihtyneitä naisia, mutta he olivat päässeet selvittelyn alkuun, joka vuosikausia oli heissä valmistunut, ja jatkoivat hellittämättä.

— Mikset ruvennut näyttelijättäreksi? sanoi rouva Surpaeus kylmästi.

— Miehesi rukoili, etten tekisi sitä.

— Sitä en voi uskoa.

— Usko tai ole uskomatta. Pienet kädet hän kietoi kaulaani. Minä olen aina niin sanomattomasti rakastanut lapsia.

— Kuka nyt kuulee lasten pyyntöjä. Vanhempana hän olisi kiittänyt sinua siitä.

— Sinä et tuntenut hänen taistelujaan.

— Ja sinäkö tunsit?

— Minä tunsin. Hän sääli sinua ja säästi sinua. Hän ei viattomalle vaimolleen tahtonut näyttää, mitä on rikollisuuden perintö ...

— Sinä valehtelet, minä jaoin hänen kanssaan ilot ja surut.

— Riittihän niitä sinunkin osallesi, varsinkin viime vuosina. Ilot sinä sait kaikki. Suruista vaikeimmat sain minä. Siksi että tunsin ne ennestään. Tekla, koeta ymmärtää tämä. Erotaan ystävinä.

— Ei koskaan. Sinä olet vuosikausia täällä nakertanut minun kotionneani ...

— Oi, oi, oi, olisit vain sanonut...

— Olisit saanut sen itsestäsi ymmärtää, sinä joka olet yhtä viisas kuin olet ollut kaunis.

— Koetin pysyä niin hiljaa loukossani. Koetin auttaa sinua.

— Paikata ja parsia sitä sinä koetit tehdä.

— Niin, koetin paikata ja parsia särkynyttä elämääni ...

— Siinä se tuli esiin! Omaa särkynyttä elämääsi sinä ajattelit.

— Ehkä olet oikeassa. Ehkä olen ajatellut vain itseäni. Olen koko ikäni vain varjellut sormustani ruostumasta. Olen elämässä rakentanut vain oman itseni. Olen valmistanut itseäni kuolemaa varten. Ja tässä minä nyt olen. Tällainen vaivainen olen. Ehkä olet oikeassa: olen ajatellut vain itseäni. Mutta nyt ajattelen sinua: sinun täytyy päästä minusta. Minä menen.

— Olen hyvin kiitollinen. Kun vain uskaltaisin uskoa, että pidät sanasi.

— Hän on tervetullut meille! huusi Heini kyynelten vallassa.

— Ja meille, Tekla! sanoi tuomari. — Me emme ole tätä tietäneet. Uhrautuvaisuutta se on ollut meidän puoleltamme, kun olemme antaneet hänen olla täällä. Tarvinnut olen häntä aina, minä, vanhapoika. Ja sitten kun hänkin muutti Suomeen, tuo eversti, niin on meitä kaksi vanhaapoikaa. Tekla, tiedätkö, olemme kovin kiitolliset, jos saamme Titsian paikkaamaan ja parsimaan sekä sukkiamme että elämäämme. Et näy tietävän, Tekla, mitä

sukkaparit nykyään maksavat ja mitä on usko elämään Hyvänen aika, jos vain olisimme aavistaneet. Titsiahan on ollut meille kuin äiti. Ja saanhan minä sen sanoa sisareni? Anna minun nyt se sanoa. Anna minun kertoa, mitä sinulle on merkinnyt annettu sana...

— Ei! sanoi Letitsia Surpaeus käheästi. — Et mitään sinä saa sanoa. Minulle on yhdentekevää, mitä minusta uskotaan. En ole koskaan kaivannut muiden kunnioitusta kuin omaani. En tule paremmaksi enkä huonommaksi, jos minusta uskotaan hyvää tai pahaa. Olen mikä olen. Ja pidän huolen itsestäni.

Heini tuli ja kiersi kädet hänen kaulaansa.

— Täti, sinä tulet meille. Tulethan! Tai sinä tulet minun kotiini...

— Kiitos, lapsi. En mene enää kenenkään luo.

— Ja minne sitten, jos saan kysyä?

— Se on minun asiani. Yhden vielä sanon sinulle, Tekla Tanker. Kun alat oikoa lapsiasi, Tommia ja Lettaa, niin ...

— Jätä se asia minulle!

— ... niin on toista heistä kohdeltava hienosti, kaukaa, niin ettei hän aavista, että kätesi johtaa häntä. Jos minä nyt uskallan sanoa. .. Sormus täytyy viedä sinne, minne Tommi oh sen vienyt. Jos häntä taitavasti johdetaan, niin hän itse tuo sen takaisin. Lettaa taas on pideltävä ankarasti ja kovakouraisesti. Hän on paljon karkeampaa, halvempaa ainesta. Ota hänet, Tekla, heti koville ja rankaise häntä ... Ja sinä itse, sinä itse näytät nyt olevan oikealla tiellä. Elämä näyttää mielistyneen sinuun ja tarjoavan sinulle sormustaan. Hyvä siitä tulee, Tekla Tanker, sillä sinä olet hyvää ainesta. Ja nyt minä lähden valmistamaan itseäni matkaan. Onkin jo aika, olen kiintynyt tähän kotiin ja näihin lapsiin liiaksi. Siinä menettää ihminen vapautensa ... Rakkaan Hugon vaalilause oli: hyvä nimi on parempi kuin hyvä voide ja kuoleman päivä on parempi kuin syntymäpäivä.

Hän oli viime sanoillaan mykistyttänyt läsnäolijat. Kaikki näkivät hänen oikaisevan selkänsä ja korottavan päänsä ja raskaasti nojaten kaidepuuhun astuvan yläkertaan. Jokaiselle tuli silmien eteen kuva siitä, kuinka hän astuu pieneen huoneeseensa, missä ei ole uunia ja ikku-

nasta vain puolikas, missä seisoo hänen siro pitsitetty vuoteensa, nukkemainen kirjoituspöytä täynnä valokuvia, ja piirongilla ja hyllyillä pieniä muistoesineitä sellainen määrä, että huoneessa tuskin saattaa kääntyä. Mitä hän tekee, kun tulee ylös? Lysähtääkö vuoteen laidalle ja alkaa itkeä? Vai seisooko keskellä lattiaa ja ajattelee asemaansa? Jokaiselle tuli tunne, ettei lohdutuksen tarpeessa ole vanha täti, vaan koti, joka hänet menettää. Kenenkään mieleen ei johtunut lähteä vanhan neidin mukaan, vaan kaikki karkasivat eri haaroille punnitsemaan, mitä olisi tehtävä.

— Kaikki on minun syyni, vaikeroi Heini keinussa omenapuiden alla. — Että minä tulinkaan tänne, minä onneton. Minun tekisi mieli lähteä takaisin heti paikalla. Kaikki oli niin hyvin ja nyt on kaikki nurin.

— Jos sähköttäisit Halvorille, ehdotti Lida.

— Sen minä teenkin, valkeni Heinille. — Halvor tulee, jos hän ikinä voi. Ja miksei hän voisi. Hän sanoo minulle mitä minun on tehtävä. Tiedätkö, Lida rakas, se on kauheaa, mutta tämä sormus ei enää anna minulle rauhaa. Se polttaa minun käsissäni. Minä pelkään, että minun täytyy viedä se sinne, minne Tommi sen jätti, jotta hän itse toisi sen takaisin. Uskotko että hän tuo? Jos sormus jää sille tielle? Minä pelkään vanhaa tätiä, kun hän sanoo jotakin, niin täytyy totella. Mitä minä teen?

— Odotat kunnes Halvor tulee.

— Kyllähän minä tiedän mitä hän sanoo. Hänestä on ihmisen elämä tietysti tärkeämpi kuin tämä sormus.

— Odota nyt joka tapauksessa.

— Mutta jos Tommille sillä aikaa tulee jokin vahinko. Minun on paha olla. Salapoliiseille kai sitten täytyisi uskoa koko asia. Meille taitaa jo tulla kiire. Pitäisikö kuitenkin ensin mennä Titsia-tädin luo? Minne luulet hänen menevän?

— Ei äiti päästä häntä meiltä.

— Hän ei jää tänne.

— Hän jää, kun me kaikki pyydämme. En voi ajatella Niemenkiveä ilman häntä.

— Mutta jos huvila myydään.

— En voi sitäkään ajatella.

— Se on kai välttämätöntä lasten koulunkäynnin vuoksi. Ja ehkä velkojenkin.

— Mutta vaikka meidän kotimme olisi missä, niin Titsia-täti kuuluu sinne. En luule Tomminkaan suostuvan siihen, että hän lähtee.

— Hän näytti siltä, ettei häntä mikään taivuta. Ehkä hän menee Mikael-sedän ja Gabriel-sedän luo. Aikookohan hän lähteä pian. Oi jos hän tulisi meille Niemeen. Tämä kaikki sai alkunsa minun kihlasormuksestani. Eikö se nyt ole kauheaa? Sormus polttaa kädessäni.

— Lähdetään sähköttämään Halvorille.

Veljekset seisoivat kamreeri-vainajan työhuoneessa ja puhelivat kuiskaten.

— Siinä sinä nyt sait! sanoi eversti, silmät seisoen päässä ja käsiään heristellen. — Nyt on perhe hajalla. Iankaikkisella penkomisellasi olet saanut sen aikaan. Mitä sinä menet mullistamaan maailmanjärjestystä. Nyt näet, mihin se vie. Anna ihmisten juoda ja ottaa sormuksia ja tehdä epärehellisiä vararikkoja ja nauttia mehua paviljongeissa ja tehdä, mitä he ikinä haluavat. Kuka sinut on asettanut susivoudiksi? Sinä itse, ei kukaan muu. Mikä sinä olet syyttämään heitä tai tutkimaan heidän tahtojaan? Pidä huolta itsestäsi ja anna muille sama vapaus. Piru vie, kuinka minä raivostun, kun ajattelen miten hyvin me kaikki elimme ennenkuin sinä rupesit tutkimaan ihmistahtoa. Mihin panet nyt Titsian asumaan? Meillä on kaksi huonetta — asutko sinä hänen kanssansa? Vai tarkoitatko, että minä asuisin sinun kanssasi? Etkö räjähdä heti paikalla, kun minä tulen kotiin kaupungilta ja sinä tunnet, että olen ottanut hiukkasen alkoholia? Minä en sinun takiasi tule ottamaan lukuun mitään rajoituksia. Teen kaikkeni saadakseni tämän maailman nurinkurisimman lain rikki. Ja jos sinä olet tunkenut huoneeseeni, niin auta armias, jos hiiskahdatkaan, piru vie.

— Mutta Gabriel, rauhoitu, yritti vanhempi veli. — Minunko syyni tämä kaikki on? Minunko syyni on, että veljeni yhdessä maan muiden edesvastuullisiksi lukeutuvien kansalaisten kanssa urheilee lainrikkomuksessa? Eikö Suomessa osattu juoda ennen kieltolakia? Tiedätkö miltä sairas nykyaika maassamme näyttäisi ilman kiel-

tolakia? Onko minun syyni, ettei sinun everstinjärkesi ylety ymmärtämään tätä? Onko minun syyni, ettei Suomen sivistyneistökään käsitä tätä? Onko minun syyni, ettette pidä omasta arvostanne kiinni, vaikka puhutte kunniasta. »Hyvä nimi on parempi kuin hyvä voide», sanoo vanhan testamentin viisas, mutta meidän aikamme viisaan mielestä on huonokin voide parempi kuin hyvä nimi. Onko tämä minun syyni? Kuka meistä julisti tuhannen markan palkinnon sormuksen löytämisestä — minäkö? Mistä nyt otat tuon tuhat markkaa? Ehdotat tietysti että jaamme menon, ja minä olen tietysti valmis jakamaan sen. Niinikään olen valmis pitämään huolta sisarestamme. En vielä tiedä millä tavalla. Jos veljemme Enok nykyään todella ansaitsee, niin ehkä hän voisi alkaa maksaa velkojaan, joiden tähden me olemme joutuneet tähän köyhyyteen.

— Ahaa — Enok! Sinulle ei mahtane olla tuntematonta, millä tavalla veljemme Enok ansaitsee, jos ansaitsee. Etkö tunne tässä ansaitsemisessa spriin hajua? Spriitä se poika kuljettaa, menee yli, milloin mistäkin. Mutta minun puolestani all right. Minua ei omatunto vähääkään soimaa.

— Minkä olen luvannut, sen olen luvannut: pidän sisarestamme huolen. Mutta kumpiko meistä nyt menee hänen luokseen puhumaan, kumpiko Teklan?

— Hän saa kesäksi lähteä Niemeen, Titsia. Menen ja sanon hänelle sen.

— Mutta osaatko tehdä sen hienotunteisesti? Muista, mitä hän on ollut meille kaikille. Mitä olisimme ilman häntä.

— Mitä olisimme — ja mitä nyt sitten olemme?

— No, onhan meissä edes muutamia kunniallisia ihmisiä.

— Sinä — ei kumminkaan muita.

— Onko tämä hammasteleminen mielestäsi vanhojen miesten arvoista. Tahtosi ei ole niin huono kuin sanasi ovat. Kohtele sisartamme kauniisti. Muista ettei hän ole koskaan ajatellut itseään.

— Muita siis aina vain! Se kuuluu kyllä kauniilta. Mutta siinäpä hän nyt on ilman kattoa päänsä päällä

ja kiittämättömyys palkkana. Sinä joka tunget ihmisen ytimiin, olet joskus hämmästyttävän muistamaton omiin teorioihisi nähden. Enkö nytkin saa sinua kiinni epäjohdonmukaisuudesta, joka todistaa mistä sinun tieteesi on kotoisin. Otapa sisaremme koekaniiniksesi, niin ehkäpä näet, mitä hän on oikeastaan tahtonut. Hän on tahtonut tappaa kaiken, mikä hänessä oh voimakasta. Ja hän onkin onnistunut. Hän tappoi rakkautensa sentähden ettei hän tahtonut pettää ystävätärtään. Hän tappoi luonnonlatujansa sentähden että hän tahtoi pelastaa sielunsa. Mitä tällä on voitettu? Emilie Hall sai pitää sulhasensa ja istuu nyt mielisairaalassa. Letitsia Surpaeuksen elämäntyö on ollut sukkien parsiminen. Jos Letitsia Surpaeus olisi ottanut Hallin kaiken uhalla, niin, piru vie, nyt voisi maailmassa olla kymmenkunta kaunista, lahjakasta nuorta Halha. Tai Letitsia Surpaeus ohsi joku, tekijä yhteiskunnassa. Etkö ymmärrä tätä, sinä munaskuiden penkoja ja psykologisten koneiden näpertelijä!

Mikael Surpaeus istui ja tuijotti kirjahyllyyn, jonka mustista nahkaseljistä kaikkinaiset kultakirjaimin painetut tekijän- ja teoksennimet välähtelivät. Seinät olivat täynnä kirjoja ja jokainen kirja tiesi sieluntaistelua, ponnistusta ja haparoimista pimeydessä. Jokaisen takana oli ihminen, tai ehkäpä kokonaisia sukupolvia, jotka olivat järjestelleet ihmisen ja yhteiskunnan suhteita, järjestelleet varkautta, valhetta, juoppoutta, armeliaisuutta, rakkautta, miettineet hiuksensa harmaiksi ja järkensä sekaisin. Ja tässä sitä oltiin. Mikael Surpaeuksen silmät kulkivat keväisten päivänsäteitten mukana pitkin kirjojen selustoja ja hän kuuli ikäänkuin kuoron hymistävän: mikä on oikein, mikä väärin, mikä on totuus? Lintujen laulukuoro se oli, joka antoi äänen valon ja sinen täyttämälle ilmalle, lukemattomat pienet eläimet ääntelivät varhaiskesän lämmössä. Mikael Surpaeusta paleli ja hän kuuli lukemattomien jo kylmenneiden huulten toistavan toistamistaan kysymystä, jonka he olivat vieneet vastausta vailla mukaansa kuolemaan: mikä on oikein, mikä väärin, mikä on totuus.

— Mikä on oikein, mikä väärin, mikä on totuus? toisti hän itse eikä tietänyt, virtasiko hänen huulissaan tällä

hetkellä veri, vai joko niidenkin kysymys oli kaikkien noiden joukossa, joita peitti tomu ja unohdus.

Ei hän myöskään tietänyt, miten kauan aikaa hän jo oli ollut tässä, kun hän huomasi, että kuului jotain outoa ääntä ja näkyi jotkin kummalliset kasvot. Ääni oli naurua ja kasvot esittivät hymyä. Hänen veljensähän se oli, eversti, joka puhui ulos ikkunasta ja nauroi. Hän puhui kuin lapsi — jos hän olisi ollut tarpeellisen määrän lyhyempi varreltaan, niin hän olisi voinut olla viisivuotias. Jonkun lapsen kanssako hän puhui?

— Noin, noin, noin, no onko sinun hyvä? Aijai-jai-jai, kuinka on lämmin ja hyvä ...

Mikael Surpaeus tunsi voivansa liikahtaa ja ponnisti pystyyn. Kylmä läikähti läpi koko hänen olentonsa ikäänkuin hän olisi kauan ollut jossakin kellarissa. Hän tuli ikkunaan.

Hiekassa sireenipensaiden alla kellitteli koira, jalat oikonaan taivasta kohden, suu täydessä naurussa ja silmät kiiluen riemusta. Mikael Surpaeus näki ensi kerran eläimen nauravan. Sireenipensaiden keltaisten lehtisilmujen keskeltä nousi jo tumma kukkanuppu. Nauroiko sekin? Mikael Surpaeuksen suu aukeni ja vetäytyi korvia kohti. Ah, luomakunnalle oli annettu nauru. Ja kevät, ja auringon välkyntä, ja nurmen vihanta, ja orvokit, ja valkoiset kaunokit, ja omenapuut ja sininen ilma ja... Hän kulki hyvin hiljaa, koettaen varoa, etteivät hänen askeleensa kuuluisi, läpi eteisen, alas portaita ja tuli hiekalle koiran luo. Ja notkisti toisen polvensa ja rupesi leikkimään koiran kanssa ja puhumaan koiran kielellä. Ja he nauroivat ja temmelsivät niin että kyyneleet vuotivat vanhan ihmisen silmistä.

Äkkiä huomasi Mikael Surpaeus, että hänen sisarensa Letitsia seisoi heidän edessään, yllään puku, joka oli ikäänkuin uusi, mutta jota Mikael oli nähnyt hänen käyttävän jo parikymmentä vuotta. Musta puku se oli ja hatussa oli jotakin valkoista. Sisar kumartui hänkin hyväilemään koiraa ja kaikki kolme nauroivat. Mikael Surpaeus muisti, että he kaikki joku minuutti sitten olivat vaivanneet aivojaan ja tuntojaan jollakin hirvittävän raskaalla kysymyksellä jota he eivät jaksaneet ajatella loppuun, vielä vähemmin saattaa vastaukseen. Eikö siitä

ollutkin vain jokin hetki, jolloin koko vainajien ja elävien kuoro yhdessä toisti jotain tuskallista kysymystä. Ja nyt nauroivat he kaikki, nauroi ihminen, nauroi eläin, nauroi taivas ja maa ja kukat haudoilla, ja aurinko antoi lämpöä kaikille. Hän ei muistanut kysyä sisareltaan, minne hän on menossa ja mitä hän aikoo. Hän vain sanoi:

— Mikä on oikein ja mikä väärin, voitko sinä sanoa?

Letitsia oli oudon nuori, kun hän siinä leikitteli koiran kanssa. Puna poskilla hän katsettaan nostamatta sanoi:

— Jossain kai ne ovat yhtä. Kun vain menee tarpeeksi syvälle.

— Tarpeeksi syvälle? toisti Mikael Surpaeus. — Siinä se taitaakin olla koko onnettomuutemme, ettemme pääse tarpeeksi syvälle.

Gabriel kysyi ikkunasta, minne sisar aikoo ja sisar vastasi menevänsä järjestämään jotakin. Mikael ei silloinkaan huomannut tarttua kiinni keskusteluun kysyäkseen, kauanko hän aikoi viipyä ja puhuakseen muista tärkeistä asioista. Hän oleili vain siinä auringossa Ystävän kanssa ja ajatteli, että jos olisikin koira, tai lintu, tai orvokki. Mutta kaikki hänen ajatuksensa olivat aivan epämääräiset ja ikäänkuin siniset ja hyvin onnelliset. Vasta sitten hän huomasi, että häneltä jäi sanomatta Letitsialle, että he tästä puoleen asettuisivat asumaan yhdessä, että hän kyllä toimittaa hänen tavaransa heille. Ehkä he voivatkin muuttaa maalle, missä on halvempaa. Heillä ei ole varaa elää täällä, Enok sai kaikki mitä heillä oli ja hävitti ne. Mutta se ei tee mitään, sillä hän ei enää aio ajatella maailman parantamista. Parantakoon sen Jumala itse, joka sen on luonutkin. Ihmisen on sittenkin parannettava omaa itseänsä ja pyrittävä tarpeeksi syvälle, sinne missä totuus on. Letitsia oli jo poissa, kun hän tämän kaiken huomasi.

— Hauskaa meille tulee, sanoi hän veljelleen, joka oli tullut portaille. — Lähde pois sinäkin. Niin, ethän tiedä mistä puhiinkaan. Ajattelen vain, että muutan sisaremme kanssa maalle, tai johonkin pikkukaupunkiin, missä on halvempaa. Täytyy ruveta tekemään jotakin työtä, vaikkapa hakkaamaan halkoja. Sellaisesta mak-

setaan nykyään hyvin. Ystävä sinä, nuoria me olemme, noin, noin, nauretaan, kellitellään — kevät on! Minä luulen, että elämän tarkoitus onkin sellainen hyvin yksinkertainen: nauraa ja tehdä työtä niinkuin kevät. Lämmittää ja valaista ja olla puhdas niinkuin aurinko. Noin, noin, noin Ystävä! Nuoria me olemme, iloisia me olemme!

Sillaikaa seisoi Tekla Surpaeus makuuhuoneessaan, jota ei vielä oltu yön jäljestä järjestetty, ja kokosi ajatuksiaan.

Kun menisivät pois, että saisin olla yksin. Vaikkapa vähän aikaa. Mutta tietysti eivät he mene, vaan pian he seisovat tuossa ja neuvovat molemmat. Toinen puhuu suvun nimestä ja kilvestä ja kunniasta, toinen tahdosta ja totuudesta. Kunhan he ymmärtäisivätkin jättää minut pieneksi hetkeksi. Minulla on nyt paljon tekemistä. Sillä minä olen nyt astunut syyllisyyden piiriin, lapsistani on kaksi rikollisuuden teillä ja itse olen tänään rumasti kohdellut vanhaa neitiä, joka on tehnyt hellittämättä työtä kotini ja lasteni hyväksi. Niin, niin, minä muistan kaikki. Kun lapset olivat pieniä, niin valvoi hän niiden kanssa enemmän kuin minä itse. Kun minä läksin virkistymään kesäisin, niin jätin kaikki turvallisesti. En olisi koskaan päässyt ulkomaille, jollei häntä olisi ollut. Tämän kaiken minä tiedän ja toistelen sitä tässä kylmällä sydämellä. Minä en ymmärrä, mistä tulee tämä kylmyys ja tämä kovuus. En kadu mitään tällä hetkellä. Ehkä se kaikki tulee jälkeenpäin. Nyt tiedän vain, että seison taistelussa ja aion taistella. Kihlasormus ja kihlasormus — päivät ovat olleet täynnä keskusteluja sormuksista ja kihlasormuksista ja minullekin olisi tädin sanojen mukaan vasta nyt ojennettu varsinainen kihlasormus. Nyt vasta, kun olen elänyt lähes neljäkymmentä vuotta. Niinpä otetaan nyt sitten vastaan rautainen sormus! Ei ole ensinkään hullumpaa tulla elämän morsiameksi. Kylmää onnea se on. Sumua, joka ei hälvene koskaan. Sellaista on syyllisyys. Siitä ei pääse ulos eikä se koskaan lopu. Mitähän saisi tuosta taulusta jos myisi sen? Sen menettäminen ei enää tunnu vaikealta. Luultavasti käy välttämättömäksi se myydä. Palovakuutus täytyy maksaa ja mikä vero se nyt olikaan. Täy-

tyy soittaa taidekauppiaalle. Se on hyvin arvokas taideteos. Hyvä oh, ettei se joutunut Tommin kamariin. Nyt ei kukaan huomaa, jos se häviää täältä. Täytyy myöskin soittaa ostajalle. Ehkä varmuuden vuoksi pitäisi kysyä asianajotoimistoista, missä hinnassa huvilat nyt ovat. Ja jollei kauppaa synny, niin täytyisi kai koettaa vuokrata pois sali ja isän huone. Paljonkohan niistä voisi pyytää? Tuhat markkaa yhteensä. Se on hirvittävä hinta, mutta nyt on kaikki niin kallista. Hirvittävämpää kuitenkin on se ikävyys, minkä vieraat tuottavat. Ja kukaties lasten takia täytyisi koettaa pitää koti koossa. He ovat nyt koulussa vielä muutaman tunnin. Siksi täytyy ratkaista, mitä sanoo Tommille ja mitä Letalle. Se ei ole tyhmä, tuo Letitsia Surpaeus, se kyllä tietää. Aivan oikeassa hän oli. Mutta mitäpä Heini antaisi sormustaan, saattoihan sen arvata. Täytyy koettaa keskustella Tommin kanssa, täytyy ottaa hänet kahdenkesken ja kertoa hänelle kaikki. Se on vaarallista, mutta ei ole muuta keinoa... Mitä he nauravatkaan, molemmat sedät? Onko nyt naurun syytä. Soiko puhehn?

Puhelin soi ja porttikello soi ja kaikki tuli yhtaikaa, niinkuin joskus tapahtuu juuri silloin, kun ei mitenkään olisi aikaa kuunnella niitä. Tekla Surpaeus sai juosta asiasta toiseen, ihmisen luota toisen luo ja tuntea hermojensa venyvän niin että luuli niiden poikki menevän. Mutta eivät ne mene — ne kestävät ihmeen paljon, ei uskoisikaan. Niin, kaikki tuli yhtaikaa, mahdolliset ja mahdottomat seikat, mitättömät pikkuasiat ja suuret ja tärkeät.

Tuli kaksi poliisia ilmoittamaan, että eräs neiti oli repinyt hameensa piikkilankaan, joka oli pingoitettu huvilan aitaan. Hame oli maksanut kaksituhatta markkaa. Hän ei vaatinut korvausta hameesta, mutta hän vaati, että lanka otettaisiin pois. Se olikin ratsastajille vaarallinen. Neidin hevonen oli pillastunut. Koko ratsastusseurue oli hyvin kiukkuinen piikkilanka-aidasta. Tuossakin näkyi hevosen jouhia, joita oli tarttunut lankaan. Mutta miksi ratsastajat kulkivat niin läheltä aitaa, olihan toisella puolella vaikka kuinka leveältä. Niin, lanka jokatapauksessa oh tehtävä vaarattomaksi. Ei nyt tietysti ollut kysymys tunneista, mutta pian se oli

tehtävä. Jos tällaisia tapauksia alkoi sattua, niin epäilemättä pian ruvettaisiin vaatimaan korvausta tärveltyneistä vaatteista. Rouva Surpaeus lupasi tehdä parhaansa.

Tuli tuntematon huivipää nainen lainaamaan käsirattaita. Hän tarvitsi niitä vain vähän, hän oli tästä naapurista. Tohtorin perhe oli tarvinnut talon käsirattaat mankeliin.

Joku autonkuljettaja kiipesi yli aidan pyytämään ämpärillistä vettä, kun hänen koneestansa oli loppunut vesi. Minkätähden täällä oli portti lukossa, ettei sisään päässyt? Oli ollut niin paljon ajoa, kun täällä oli tulossa suojeluskunnan juhlat. Ei tullut huomatuksi ottaa vettä kaupungissa. Ämpärit olivat ties missä olivat. No, olihan tuossa yksi, mitä siinä olikaan. Neitien valkeita pukuja liossa. Sopi ottaa pois pieneksi aikaa, kyllä hän heti tuo ämpärin takaisin, tai heittää sen aidan tälle puolen. Kyllä hän menee yli aidan, ettei tarvitse tulla avaamaan porttia. Mutta pitääkö se varkaita tuollainen aita? Kyllä siitä sisään pääsee, jos tulla tahtoo.

Taidekauppias oli kuvasta hyvin huvitettu. Tosin ei nyt ollut aika, jolloin taidetta ostettiin, mutta joka tapauksessa tällä taululla oli nimi. Kuitenkaan ei rahanaikojen ahtauden vuoksi kannattanut maksaa kovin paljoa. Taidekauppias lupasi ottaa auton ja tulla katsomaan.

Olipa onni, että sisarukset kaikki pysyttelivät talon edustalla. Täti oli pukeutunut — minnekähän hän nyt aikoi? Rouva Surpaeus haki luettelosta ostajan nimen ja soitti. Niin, kyllä he ajattelivat Niemenkiveä, mutta missään tapauksessa ei siitä kannattanut maksaa sellaista hintaa. Kyllä hinnan täytyi tuntuvasti pudota. Oikein noin sadoissa tuhansissa. Ja pian sinne tietysti oli päästävä asumaan, jos sen kerran osti. Heillä oli kyllä juuri tarjolla toinenkin huvila, joka ei ollut meren rannalla, mutta joka oli aivan uusi ja jossa oli aivan sellainen palatsimainen rakennus ja viisikymmentä nuorta omenapuuta.

Asianajotoimistosta vastattiin, että he kyllä mielellään suostuvat välittämään huvilan myynnin, mutta he tahtovat silloin yksinomaisen myyntioikeuden esimerkiksi lokakuuhun asti. Jos olisi ollut tiedossa tämä huvila

aikaisemmin, tässä oli jokin viikko sitten suuri kysyntä. Nyt menevät ihmiset maalle ja järjestävät asiansa vasta syksyllä. Näyttää siltä kuin hinnat syksyksi laskisivat. Ainakin ihmiset sitä odottavat. Mutta kyllä he koettavat myydä huvilan ja heidän kauttaan se menee, jos se yleensä menee, heillä on siksi suuri ostajapiiri ja vanha tunnettu nimi.

Rouva Surpaeus soitti vielä toiseen ja kolmanteen toimistoon. Silloin hänet valtasi suuri lamaantuminen niin että hänen olisi tehnyt mieli huutaa Letitsia tätiä avukseen. Hän kokosi kuitenkin voimansa ja päätti pyytää Mikaelia tai Gabrielia viemään huoneilmoituksen sanomalehteen. Herrat nousivat ylös portaita, kun hän asettui sitä kirjoittamaan. »Vuokrattavana nyt heti kaunis sali ja kamari...»

Silloin tuli vieraita, rouva Laamanen ja hänen tyttärensä. He olivat hyviä ihmisiä eivätkä liikkuneet juuri minnekään kotoa. Oikeastaan tuli Anli tervehtimään Heiniä, hän kun oli kuullut, että Heini oli kaupungissa. Niin, se oli hyvin ikävää, että tytöt olivat poissa. Tuskin heitä saattoi odottaa ennen päivällistä. No, kyllä he saattoivat odottaakin, kun kerran olivat tulleet tämän pitkän matkan. Heinihän oli nyt kihloissa, senkintähden heidän niin teki mieli tavata häntä. Ikävää, että Niemenkivessä sattui olemaan hiukan levoton päivä. Niin, ei muuten, mutta sattui kaikenlaista.. . Tyttö sotki parastaikaa taikinaa — heillä oli nyt yksi ainoa tyttö vain, Ja sitten oli luvannut tulla muuan herra. No, se ei mitään, heidän tähtensä ei tarvinnut tehdä yhtään mitään, he vain halusivat puhella Teklan kanssa.

Tekla Surpaeus tunsi kuinka hänen hermonsa venyivät. Mikael ja Gabriel — missä he olivat? He olivat tietysti säikähtäneet niinkuin heidän tapansa oh, ja lähteneet pois.

Niin paljon oli tapahtunut siitä kun kohdattiin. Haudalla he kyllä olivat — ei suinkaan Tekla ollut sitä huomannut. Kyllä elämä oli niin kummallista. Mikä siinäkin oli tarkoitus. Yli punaisen ajan hän säilyi ja sitten piti mennä niin äkkiä. Itkettiin. Tekla ajatteli, että hänen välttämättä täytyy päästä panemaan kahvipannu tulelle ja järjestämään makuuhuonetta, missä taideteos

on. Sillä nyt ei hän voi tuoda sitä saliinkaan nähtäväksi. Kun oli hetkinen itketty, niin hän ehdotti, että vieraat menisivät katselemaan luontoa siksi aikaa kun hän täällä hiukkasen... He menivät ja hän liikkui kuin liekki, kulkien juoksuaskelin ja ajaen työtä käsistään. Oli miltei valmista, kun he palasivat. Mitä oh tehty pihamaalla? Sieltä oli nurmi niin kummallisesti pengottu ... sieltä lehmusten alta. Niin, tottakin, siellä oli etsitty erästä pientä esinettä — mikä se nyt olikaan, kultainen kalvosinnappi, tai jokin sellainen. Puhuttiin Heinin sulhasesta ja muista, puhuttiin kaihista ajasta ja ihmeellisestä keväästä, puhuttiin juomisesta ja kieltolaista, puhuttiin Niemenkiven lapsista jokaisesta erikseen. Oli se yhtäkaikki onnellista, että he menestyvät niin hyvin. Tommihan oli oikea nero — ja niin kaunis ja hyvä poika sitten! Ja Letta — aijai, hän se vielä panee monen pojan pään pyörälle. Aikoiko Lida todella heittää lauluopintonsa? Niin, kyllä kai se viisainta oli. Entä Lulu sitten? Vieläkö hän niin auttoi äitiään kaikessa, vieläkö hän kokosi paperossinpätkiä ja muuta törkyä, mitä ohikulkijat viskasivat aidan yli huvilan puolelle? Vielä, vielä, kyllä hän oh hyvä poika. Vaikka tahtoivat nykyaikana lapset kehittyä ennen aikaansa. Ja Hertta sitten — vieläkö hän sanoi rupeavansa lääkäriksi? Kyllä kai hänellä sellainen ajatus oh, vaikkei tiedä mitä hän myöhemmin ajattelee, kun tulee tosi eteen. Olipa se onnellista, että lapset kaikkikin menestyivät niin hyvin. Mutta saattoihan sen käsittää — sellaisen isän ja sellaisen äidin lapset. Täällä Niemenkivessä oli ihanaa, varsinkin näin keväällä. Oikein hengitti vastaan rauha, kun tänne tuli. Ei mitään tietoa maailman myrskyistä. Täällä oh oikein sellainen pyhä tunnelma. Ja kuinka täällä maistui kahvi.

Puhelin soi. Lida puhui Heinin puolesta. He olivat jo vieneet sormuksen sinne ... Sinne, niin — äitihän tiesi. He tahtoivat vain sanoa tämän, että äiti voisi kasvattaa poikaa niinkuin näki hyväksi. Letitsia tädin sanat olivat tehneet heihin niin syvän vaikutuksen. Letitsia, Letitsia — rouva Surpaeus tunsi kuinka hänen mielessänsä omituisesti nousi ja laski. Hän vastasi yksityisillä pienillä sanoilla eikä muistanut sanoa tyttärelleen, että he Heinin

kanssa koettaisivat kiirehtiä kotiin. Laamaset olivat hyviä ihmisiä, olisi pitänyt olla aikaa ja rauhaa heitä varten.

Taidekauppias tuli. Rouva Surpaeus avasi itse hänelle portin ja huomasi vasta nyt, kuinka rumaksi piha oh poljettu ja pengottu. Taulu miellytti häntä, se näkyi kuuluvan taiteilijan voimakauden tuotantoon, hän ei ollutkaan ennen sitä nähnyt. Kyllä hän oli valmis ottamaan sen salonkiinsa — saattoi sattua, että joku kysyi tauluja näin kesälläkin, varsinkin saattoi tämä miellyttää iloisine väreineen, jotka näkyivät sumun takaa. Kahdeksantuhatta — sen hän saattoi luvata. Ja jo etukäteen antaa pari tuhatta, jos kamrerska halusi. Hänellä oli tapana aina antaa kuitti ja jokin summa. Kahdeksantuhatta — niin, olihan se suuri summa, varsinkin entisaikaan, mutta hän oli ajatellut, että olisi ehkä voinut saada jonkin verran enemmän. Ehkä viisitoista, tai ainakin kaksitoista. Sanat takertuivat rouva Surpaeuksen kurkkuun, kun hän tätä kauppaa teki. Taidekauppias hymyili ja kohautti olkapäitään. Niin, se riippui tykkänään siitä, miten sai taulun myydyksi. Saattoi ajatella, että se meni huomenna, meni esimerkiksi Ruotsiin. Silloin kyllä saattoi maksaa aina viiteentoistatuhanteen, kurssi kun nyt oli niin korkea. Ja tätä taiteilijaa kyllä joskus ostettiin Ruotsiinkin. Mutta saattoi olla yhtä mahdollista, että taulu jäi vuosikausiksi makaamaan tänne. Rouva Surpaeus oli kiitollinen, että hän otti taulun. Rahoja hän ei kuitenkaan tahtonut etukäteen. Ehkä hän vielä saattoi saada takaisin taulun, jos onnistui järjestämään toisin. Ehkä koko tämä toimenpide oli hian äkillinen.

Hänen oh yhtäkkiä tullut vaikea luopua taideteoksesta. Kun vieras herra tottuneesti nousi tuolille ja otti sen alas, nieh rouva Surpaeus nielemistään jotakin, joka nousi kurkkuun, ja kun hän kulki vieraan herran kanssa porttia kohden, oli hänestä kuin hän olisi saattanut hautaan osaa siitä onnesta, mikä vielä oli hänellä jäljellä Hänen oh mahdoton sanoa vieraille, miksi taulu vietiin pois. Hän valehteli jotakin kehyksestä ja muisti, ettei hänen tahtonsa valehdellut, vaikka suu valehteli.

Häntä alkoi oudosti väsyttää, silmäluomia painoi ja pää oli raskas. Häntä pyörrytti.

Täytyi lähettää sana, että mies tulisi korjaamaan piikkilankaa. Tyttö oli päivällisvalmistuksissa, mutta hänen täytyi mennä. Niin, ja vieraita täytyi taas pyytää katsomaan puutarhaa — vaikkei siellä ole muuta katsomista kuin aukaisemattomia lavoja.

Missä ovat nyt tahto ja tarmo? Tämä ilta ei lopu, kaikki menee nurin — mutta missä ovat silti tahto ja tarmo?

Laamaset olivat kunnon väkeä, he ymmärsivät kaikki niin hyvin eivätkä pahastuneet mistään. He ryhtyivät suorastaan auttamaan tytön poissaollessa avaamalla portin niille, jotka nyt soittivat. Käsirattaat tuotiin takaisin. Puhelinlaskukin tuli. Puhelimessakin Anli kävi vastaamassa. Eräs asianajaja pyysi tavata rouva Surpaeusta. Se oli tietysti ostaja, hän pyysi huomiseksi vastausta, mikä oli viimeinen hinta. Huomiseksi? Huomiseksi — hyvä.

Vähää ennenkuin lapset saapuivat koulusta, tuli ventovieras, vanha ihminen, joka selitti olevansa »se Surpaeuksen Fiina» ja pyysi kyynelsilmin, että hän saisi tavata rouvaa. Ja kyynelsilmin hän syleili rouvaa, joka vihdoin muisti nähneensä hänet pari kertaa morsiamena, ja sitten alkoi kyseleminen ja vastaileminen ja loppumaton anteeksipyytäminen siitä, että hän näin oli uskaltanut tulla. Mutta kun se Hugo, se kamreerivainaja oli lapsena niin rakas, niinkuin kaikkikin nämä Surpaeukset olivat. Ja kun Titsiakin oli täällä ja sanottiin Enokinkin, sen merimiehen, nyt olevan. Ja hänen tähtensähän hän oikeastaan oli tullut. Heinin kotona hän kyllä oli käynyt, tämä vanha Fiina, mutta ei toki koskaan täällä kaupungissa. Eikähän hän ollut paljon päässyt mihinkään, kun oli se mies-vainaja sellainen kivulloinen. Ja juuri siinäpä ne menivät säästöt — se vähä, mitä heillä oli ollut sitten kun he ensin menettivät koko omaisuutensa, niin että Niemen herra se oli antanut nytkin matkarahat.

Rouva Tekla Surpaeus kuunteli vanhan mustapukuisen vaimon haihattelevaa kertomusta eikä ymmärtänyt, minkätähden hänkin juuri tänä päivänä oli lähetetty

tänne vastukseksi. Nähtävästi elämä nyt oikein tahtoi koetella, mihin hän, Tekla Tanker, kelpasi. Surpaeusten vanha palvelijatar ei kuitenkaan istunut ristissä käsin vaan hän ryhtyi työhön ikäänkuin olisi vuosikausia työskennellyt tässä keittiössä, ja siinä tehdessään työtä hän kaiken aikaa kertoi, mimmoista Niemessä oh ollut ja kyseli mimmoisia olivat sen Hugon, kamreerin lapset ja poikkesi taas puhumaan, miten raskaaksi hänen elämänsä oli käynyt sairaan miehen vaimona, kun he menettivät kaiken omaisuutensa. Ja he eivät olleet ainoastaan toimeentulevia, saattoi sanoa, että he olivat varoissa. Ja hänen, Fiinan, syy se oli, että se vainaja otti pankista rahansa ja antoi ne lainaksi. Ja nyt hän oli tullut tänne siinä toivossa, että voisi saada takaisin edes jotakin.

Nähtävästi vieraiden takia vanha palvelijatar ei puhunut asiaansa loppuun, vaan ainoastaan viittaili siihen. Rouva Surpaeus käsitti yhtäkkiä päivällispöydässä minkätähden tuo uskollinen ihminen oli tullut. Kaikki tapahtumat liittyivät kummallisesti lomikkain. Kesken sitä melua ja iloa, joka aina tuoksahti taloon, kun nuoriso palasi koulusta, ymmärsi hän, miten vieraitten läsnäolo helponsi hänen kohtaustaan molempien niiden lasten kanssa, joita hänen täytyi ryhtyä kasvattamaan. Hän oh pelännyt hetkeä, jolloin hänen täytyisi nähdä Tommin ja Letan kasvot salaisuuksineen ja nyt hukkui tämä hetki tervehdysten tulvaan. Ja mikä oh kaikkein kummallisinta: vanha Surpaeusten Fiina, huomatessaan, etteivät vieraat lähdekään pois, unohti yhtäkkiä varovaisuutensa ja kävi suoraan asiansa ytimeen.

Se Eenokki Surpaeus — kapteeni vai mikä hän nyt oli — hänhän kuului nyt kuljettavan laivaa ja kovasti rikastuneen. Niin että eiköhän häneltä nyt voisi saada jotakin takaisin. Hänhän oli saanut koko heidän säästörahansa, kolmekymmentätuhatta markkaa — siitä oli nyt viisitoista vuotta huhtikuussa. Eikä velkakirjaa antanut eikä yhtä penniä korkoa ollut lähettänyt. Ja teki sitten vararikonkin, jossa kaikki vanhan herran lapsetkin menettivät perintönsä. Ja kyllä siellä Suurpään puolessa vähän moni joutui kärsimään. Kun hän oh niin hyvä puhumaan ja niin tuttu kaikissa mökeissä. Ja niin hän

osasi selittää ja vakuuttaa, että vanhat muijat antoivat hänelle viimeiset säästönsä, mikä viisisataa markkaa, mikä tuhannen. Ja antoihan hän heille velkakirjat, mutta mitäpä arvoa niillä lapuilla sitten oh, kun ei niissä ollut takaajia eikä laillisia todistajia. Kyllä siellä moni vanhus itki, kun hän sitten hävisi näiltä mailta, ja katui tyhmyyttänsä, että sillä lailla häneen uskoi. Mutta kyllä kai hän itsekin luuli ne kaikki voivansa maksaa takaisin, ei hän paha ollut, Enok herra, avulias hän oli ja puhelias niinkuin isoisänsäkin ja hänen isänsä, Suurpään-isäntä vainaja. Mutta outo vimma hänelle tuli, kun hänen piti rakennuttaa se sellainen suuri laiva, jonka piti mennä Amerikkaan asti. Siihen laivaanhan ne hukkuivat kaikki Surpaeusten rahat ja Suurpään vanhojen palvelijoiden ja alustalaismuijien säästöt. Ja oikein ne olivat ikäänkuin yhdessä kehoittaneet häntä, Fiinaa, lähtemään tänne katsomaan, voisiko häneltä mitään saada takaisin, koska hän nyt kuului kotiin tulleen. Ja Niemen herrakin sanoi, että paras mennä vain, ehkä sieltä jotain lähtee. Eihän niitä vanhoja enää monta ole elossa, mutta on vielä se sokea Matti, joka oli Suurpäässä voutina, ja Leena — ei suinkaan kamreerska sitä muista, eikä taitanut koskaan nähdäkään, Titsia neiti sen muistaa, hän ompeli niin hyvin, ettei kaupunginkaan ompelijat tee sitä sen paremmin, kaikki neitien hienot puvut hän ompeli ja morsiamenkapiot — niin, se Leenakin antoi kaikki tälle Enokille ja olisi nyt kovin tarpeessa. Ja kyllä se Titsia neiti olisi kiirehtinyt kotiin, jos vain tiesi Fiinan täällä olevan.

Tekla Surpaeus ei uskaltanut katsoa vanhimpaan poikaansa, jottei tämä huomaisi, miten äiti iloitsi siitä, että Tommi vihdoinkin sai kuulla, kuka hänen ystävänsä kapteeni oli. Niin oli siis tähän helteiseen päivään tullut vilvoittava hetkensä! Tekla Surpaeuksesta alkoi taasen tuntua siltä, että kaikki ehkä jotenkin kääntyy hyväksi. Kunhan ei nyt vanha täti menisi tekemään mitään tyhmyyksiä.

Vanha palvelijatar oli joutunut kuulijakunnan eteen, jonka uteliaisuus mitä suurimmassa määrin kiihoitti kertomaan lisää. Lida ja Heini varsinkin edistivät kertomusta kysymyksillään ja siveellisellä suuttumuksellaan.

Tommi ei tahtonut uskoa vanhuksen kertomusta todeksi Tämä antoi hänelle aihetta tuoda esiin yhä uusia todistuskappaleita. Nuori herra naurahteli ja sanoi jokseenkin suoraan, että kaikki tyyni oli naisten kahvikestiloruja, mutta silloin vanhus vakuutti, että vaikka hänet vaadittaisiin siinä paikassa viimeiselle tuomiolle, niin hän on puhunut totta. Lida alkoi ahdistaa äitiään siitä, ettei heille oltu kerrottu tätä kaikkea. Silloin rouva Surpaeus hiljaisesti vastasi, että lasten isä oli koettanut hyvittää kaikkea niin paljon kuin hän ikinä voi eikä tahtonut, että näihin asioihin kajottaisiin. Hän oh useamman kerran lähettänyt rahoja enimmän kärsineille ja niin olivat Mikael ja Gabriel sedät ja ehkä myöskin Titsia täti tehneet, mutta heitä oli niin monta, ettei oltu voitu heitä hyvittää. Eivätkä he ehkä olleet tietäneetkään kaikista. Heini ymmärsi nyt yhtäkkiä, että hänenkin isällään oli ollut rahaläpiä, joista ei heillä, lapsilla, ollut ollut aavistusta ja tuskinpa heidän äidilläänkään.

Talo oli hämmästyksen ja kiihkon vallassa. Vanha vaimo oli puhunut itsensä kuumaksi ja ammensi tyhjentymättömästä lähteestä. Nuoret häärivät hänen ympärillään, kysyen kovaäänisesti ja liikkuen niin että paikat kolisivat. Rouva Surpaeus ajatteli: antaa heidän kuulla! Ja askarteh ääneti. Hän ei Tommin eikä Letan kasvoista voinut nähdä minkäänlaista syyllisyyden merkkiä. Letta hosui niinkuin Herttakin ja syyteli sadatuksia miehen niskoille, joka oli voinut olla niin hävytön ja roistomainen. Sataan kertaan sai Tommi kuulla: ja se on sinun ystäväsi, sen kanssa sinä seurustelet ja olet ja elät. Tommi pudisteh sisarten kädet ympäriltään niinkuin otus pudistelee ajokoirat kupeiltaan. Hän silmäili tuontuostakin kelloaan ja sanoi vihdoin, että hänen täytyy mennä katsomaan erästä sairasta toveria. Siihen sanoi äiti, että hän mielellään tahtoisi neuvotella hänen kanssaan vielä tänään eräästä asiasta, ja Tommi sanoi pian palaavansa kotiin.

Lida ja Heini loivat toisiinsa katseen, joka sanoi: nyt hän menee Fannin luo.

Rouva Laamanen, se hyvä sielu, alkoi nyt tyttärensä kanssa ottaa jäähyväisiä. Hänen mieleensä johtui myöskin, että jos Niemenkivessä oli vaikea saada yösijaa

Fiinalle, niin heillä kyllä saattoi saada. Ja sydämellisten vakuuttelujen ja kaikinpuolisten onnentoivotusten jälkeen lähtivät rouva Laamanen, Anli ja Fiina talosta.

Suloinen pieni raukeus tuli hetkeksi. Kaikki huomasivat, että oli kevät ja että linnut lauloivat. Tytöt kulkivat kaulatusten ja pieni poika tarrautui äitinsä helmoihin. Kaikki tunsivat omituisesti yhteenkuuluvaisuutensa ja muistivat kiitollisina, ettei yleisessä hälinässä kukaan ollut kysynyt onnetonta sormusta. Niinikään huomasivat kaikki, ettei satakieli tänä iltana laulanut. Mutta mitenkä se olisi voinutkaan laulaa, kun oli suojeluskuntajuhlat pallokentällä, nimittäin kun liike tiellä oli niin meluavainen. Ratsastajatkin olivat liikkeellä. Eikä aidan korjaajaa kuulunut, vaikka hän oli luvannut heti tulla.

— Äiti, oliko se totta, mitä Fiina sanoi Enok sedästä? Kuinka ei Enok setä ole vankeudessa? Onko Enok setä huligaani? Tuleeko Tommista huligaani? Äiti, onko Enok setä gulashi? Tuleeko Tommistakin? Äiti, onko konsuli gulashi ja huligaani? Eroaako konsuli Rainasta? Ottaako Tommi sitten Rainan? Äiti, onko hauskaa huutaa? Onko suojeluskuntajuhlilla hauskaa? Ovatko ne kaikki rikkaita, kun ajavat autossa? Äiti, miksei satakieli tänä iltana laula? Pelkääkö se? Äiti, miksi meillä kaikilla on niin kummalliset nimet? Miksi me kaikki olemme niin kummallisia? Äiti, miksemme enää etsi sormusta? Onko Enok setä ottanut isän rahat? Olisiko isä rikas, jos ei Enok setä olisi ottanut rahoja? Miksei Enok setää panna vankeuteen? Olisiko vanha täti myöskin rikas? Äiti, miksi vanha täti on niin kauan poissa? Voiko vanha täti uuden kerran mennä järveen?

Tähän tapaan puheli, pieniä väliaikoja pitäen, talon nuorin lapsi. Tuoksun täyttämässä kevätillassa tuntuivat hänen kysymyksensä kaameilta kuin syytökset tai ennustukset. Se, mitä äiti hänelle vastasi, oli tyhjää hätävalhetta. Hän toisteli itse ääneti samoja kysymyksiä ja molemmat vanhemmat tytöt näyttivät siltä kuin hekin olisivat tehneet samoin.

Nyt alkoi vuorostaan Letta.

— Äiti, minä olin tänään kovasti kipeä, kirjoita

minulle todistus huomiseksi. En ymmärrä mikä minulle tuli ... Mutta äiti, enkö minä nyt saisi pitää näitä helmiä? Isähän itse on ne antanut. Nehän ovat niin kovin vähän punaiset, melkein valkoiset. Niin, kyllä sinä lupaat, mutta olet niin surullisen näköinen. No niin, minä en tiedä, mikä minulle tuli, mutta rupesin voimaan kauhean pahoin. Pyörrytti ja oli aivan mustaa. Vihko on pöydällä makuuhuoneessa. Olin poissa kaksi tuntia. En olisi jaksanut mennä iltapäivälläkään, mutta menin sitten kuitenkin, kun tuo Hertta aina niin kauheasti morkkaa.

Äiti aikoi juuri vetää esiin tiedon, jonka Mikael setä oli hänelle antanut, mutta yhtäkkiä hän muutti menettelytapaa. Hän halusi nähdä, miten pitkälle Letta oli joutunut.

— Olitko, lapseni, sanoi hän, peläten, että ääni ilmaisisi hänet. — Tuliko pahoinvointi keskellä tuntia?

— Ei, vaan välitunnilla — tai kyllähän minä jo edelliselläkin tunnilla voin hiukan pahoin.

— Te nukutte, lapset, liian vähän. Illalla aina valvotaan. Tästäpuoleen pannaan varhain nukkumaan.

— Mitä vielä, äiti! Tuleehan nyt sellaista. Meillä on sattunut, että on pyörryttykin. Varsinkin näin lukukauden lopulla. Nyt minä lähden vähän kävelemään tyttöjen kanssa. Tulen kyllä pian kotiin.

— Kävelemään? huudahti äiti. — Sellaisen kohtauksen jälkeen. Ei toki, lapseni. Sinä menet sänkyyn nyt. Ehkä sinulla on kuumetta?

— Kaikkea vielä. Olen ihan terve. Tytöt odottavat.

— Odottakoot. Sinä tulet nyt vuoteeseen. En ikinä uskalla antaa ...

— Mutta huomenna on sunnuntai. Minä en tule vuoteeseen. Oletko hullu, äiti!

— Mutta lapseni, sellaisen kohtauksen jälkeen!

— Mitä se nyt sitten oli. Se on ohi jo!

Hertta sekaantui äkkiä keskusteluun:

— Tekeekö mielesi suojeluskunta juhlille Laxin pojan kanssa? Sano suoraan vain! Se on mennyt äkkiä se rakastuminen. Tässä pari viikkoa sitten vielä hän yhdessä minun kanssani nauroi Yngveä, ja nyt. ..

— Suu kiinni! huusi Letta.

— Yngveltäkö se on se lahja, jota et sinä uskalla tuoda kotiin?

— Jollet sinä ole hiljaa ...

— Mikä se on? Onko se kaulus vai huivi... ? No, näinhän minä koulussa. Pulpetissa se säilytetään.

— Äiti, hän valehtelee, minä tapan hänet.

Äiti sai hänet rauhoittumaan ja vei hänet vuoteeseen. Hän makasi vaatteet yllä, silmät tuijottaen kattoon ja kädellään hypistellen korallihelmiään. Yhtäkkiä hän rupesi katselemaan ympärilleen ja sanoi:

— Mikä täältä on poissa?

Äiti istuutui vuoteen laidalle ja laski kätensä hänen otsalleen.

— Kyllä sinulla on hiukan kuumetta.

— Nyt minä tiedän, se on meidän paras taulu. Minne olet pannut sen?

Pienen hiljaisuuden jälkeen sanoi äiti:

— Meidän kai täytyy myydä se, että saisimme rahaa.

Tytön silmät suurenivat ja säikähtivät.

— Sitä sinä et saa tehdä. Kuinka sinä voit sanoa niin. Sinä tahdot kiusata minua!

Äiti huojutti ääneti päätään.

— Äsh, sanoi tyttö. — Tämä iänikuinen köyhyys!

Äiti näki, että hänen sisässään myrskysi. Hän puri hammasta, kyyneleet tulivat silmiin.

— Viisi lasta, toinen toistaan terveempiä ja nälkäisempiä, eikä ole mitä syödä!

Tämän lausui nuori Letta ja purskahti nauramaan. Ja nauroi siinä hirtehistä naurua.

Äiti tunsi taasen syytöksen lapsensa sanoissa eikä voinut vastata mitään. Hän oli kiitollinen, kun puhelin soi ja hän hetkeksi sai poistua huoneesta. Vanhemmat ovat naivia väkeä ja ajattelevat, että lapset ovat valmiit jakamaan heidän kanssaan kovan päivän aivan niinkuin helpommankin. Mutta ei: lapset eivät tahdo kovia päiviä. Ja mitä heille vastaa, kun he huomauttavat: viisi lasta, toinen toistaan terveempiä ja nälkäisempiä, eikä ole mitä syödä! Äiti tunsi kuinka nämä sanat juottautuivat hänen mieleensä ikäänkuin ne olisivat tulleet poltetuiksi johonkin pintaan.

Puhelimessa kysyttiin Lettaa. Äiti oli juuri kertomassa,

että hän on sairas eikä voi tulla, kun Letta karkasi eteiseen ja huusi:

— Minä tulen itse puhumaan. En minä ole sairas —. oi, voi, äiti, joko sinä nyt suljit. Oliko se tyttö vaiko poika?

— Naisen ääni se oli, vastasi äiti.

Ja siinä puhellessaan kiihtyneen lapsensa kanssa, mietti hän kaiken aikaa, mistä päästä alkaisi vaikuttaa häneen. Se ei ollut tehnyt mitään vaikutusta, että taulu oli lähetetty myytäväksi. Letta ei välittänyt taideteoksesta. Mikä hänelle oli rakasta? Kotiko? Äitikö? Joku sisaruksista erikoisesti? Mikä oli tälle tyttöselle pyhää?

Kiihtyneenä seisoi Letta puhelimen edessä.

— Siinä se nyt oli! Minä lähden, minä en ole kipeä. Kuinka sinä sillä lailla voit sulkea puhelimen? Kysymättä kuka puhuu. Nyt en minä tiedä missä tavataan.

— Mutta miksi sinä noin kiihdyt, lapseni?

— No, kun he odottavat ja minä tahdon mennä.

— Etkö sitten olekaan sairas?

— En, en, en! Voi äiti, minä pitäisin sinusta paljon enemmän, jos nyt antaisit minun mennä.

Äiti tarttui hänen käsivarteensa ja veti häntä tuolille viereensä.

— Kuule Letta, sinä et ehkä ollutkaan sairas? Puhutaanpa hiukan vakavasti. Sinä istuit kahvilassa — katso, kyllä äiti tietää koko jutun.

— No niin, pitihän minun jonnekin mennä, en suinkaan minä voinut kadulle jäädä. Kamalat te olette kaikki! Oli onni, että pääsin jonnekin, ohsin voinut pyörtyä . . .

— Ja Yngve Lax pelasti sinut ja virvoitti sinua kahvilassa. Oliko hänkin ehkä sairas, vai tiesikö hän sinun sairastuvan?

— Tommi, se roisto! Se on Tommi, joka on tämän kaiken kertonut. Jos minä kertoisin mitä Tommi tekee — aijai, kyllä se on tekopyhä. Minä puhun vielä kaikki hänen salaisuutensa ...

— Anna sinä veljesi olla, kyllä minä tiedän hänen asiansa. Mutta etkö yhtään ajattele isää — luuletko, että hän olisi pitänyt tästä? Sinä olet koulutyttö ja ensimmäinen velvollisuutesi on suorittaa opintosi kunnialla.

— Mutta minäpä en aio jatkaa, äiti. Minä saan ehdot matematiikassa, tai ehkä jään luokalle. Ja ehkä tulee vielä muitakin ehtoja.

— Vai niin, vai niin — ovatpa nämä hauskoja uutisia.

— Niin. Minä olen päättänyt erota.

— Ja sinä luulet, että äitisi suostuu siihen.

— Et suinkaan sinä tahdo, että minä istun luokalla kaksi vuotta.

— En. Saat kesän aikana lukea ehtosi. Sinulle ei tulekaan loma-aikaa, koska olet laiskotellut lukukauden aikana.

— Mutta entä jos jään luokalle.

— Sitten istut luokalla kaksi vuotta.

— Äiti, minulla on jo paikka. Minä saan tuhat markkaa kuussa.

— Vai niin, vai niin. Ja mikä merkillinen paikka se on, johon otetaan koulutyttöjä ja joille maksetaan tuhat markkaa?

— Se on nyt sama se. Konttoripaikka se on. Ei siellä muille makseta sillä lailla.

— Sinä siis vain olet niin suosiossa.

— Minä!

Hän seisoi uppiniskaisena äidin edessä, hiusten runsaus valuen kuin kulta alas tummaa pukua ja kasvot hehkuen ja nauraen. Hän oli kuin itse nuoruuden uhma vanhuuden järkeilyn edessä, itse nuoruus, joka ei tahdo ottaa vastaan mitään valmiita kokemuksia, ainoastaan itse kokea. Äiti kävi yhä neuvottomammaksi häntä katsellessaan ja koetti voimiensa takaa salata sitä. Hän ei itse asiassa tuntenut lastaan. Missä olivat hänen silmänsä olleet, kun ei hän ollut nähnyt, miten rehevään kasvuun tämä tyttönen oli puhjennut. Nyt olisi hän tarvinnut vanhaa tätiä. Ei ikinä Letta olisi esiintynyt tällä tavalla, jos täti olisi ollut kotona. Sekö kauppiaantytär sieltä vuosisadan takaa kummitteli tässä tytössä? Äiti katseli häntä voittaakseen aikaa. Hänhän ei enää ollut tekemisissä lapsen, vaan kokeneen ihmisen kanssa.

— Letta raukka, sanoi hän vihdoin, — ei tule kysymykseenkään, että sinä lopetat koulun.

— Mutta Tommikin lopettaa!

— Se ei ole totta.

— Onpas, koska he perustavat osakeyhtiön.

— Älä puhu tyhmyyksiä. Huomaan, että olen ollut sinulle liian hyvä, lapsi raukka. Nyt otetaan kiinni kovin kourin. Mitään sairaustodistusta en anna, koska et ole ollut sairas.

Letta purskahti nauruun.

— Niinkuin en minä itse osaisi sitä kirjoittaa.

— Mitä sinä puhut, eihän sinun todistuksesi kelpaa.

— Minä kirjoitan sinun nimesi yhtä hyvin kuin sinä itse.

— Letta — mitä sinä sanot!

— Niin Tommikin tekee. Sinä luulet, että tuo lellipoikasi on niin kiltti ja kuuliainen. Kuuntele vain, eikö se tänäkin yönä, kun me muut nukumme, hyppää aidan yli Miramarin puolelle. Kunhan eivät vain Yngven kanssa joutuisi miekkasille. Saisit olla kiitollinen, jos minä hiukan vieroitan Yngveä kauniista äitipuolesta. Eihän ole ensinkään sanottu, että Tommi voittaisi. Entä sitten, jos juon lasin viskiä Yngven kanssa. Hän on hauska poika ja pitää minusta. Ja minä huvittelen hiukkasen hänen kanssaan. En muuta. Mutta tänä iltana minä menen.

Viime sanat kuullessaan äiti nopeasti nousi pystyyn.

— Sinä et mene minnekään.

Äiti ja tytär painivat siinä kevätillassa. Se oli siveellistä painia, mutta totta puhuen, myöskin suoranaista käsikähmää. Äiti pääsi sinä iltana voitolle, mutta hän tunsi, että hän vastaisuudessa tulee jäämään alakynteen. Koti tuskin enää kasvattaa näitä lapsia. Heillä on edessään elämän koulu. Muutenkin tuntui sillä hetkellä koti menettäneen sen sisällön, mikä sillä oli ollut. Aidat tuntuivat kaatuneen ja maailman hälinä ajoi meluten ja tomuttaen yli sen mikä ennen oli ollut suljettua pyhäkköä. Kuinka vähän suojelevatkaan kotia lukot ja aidat.

Letta makasi vuoteellaan ja itki. Häneltä ei saanut sanaa vastaukseksi, kun häneltä jotain kysyi.

Heinin kihlasormus oli totisesti tullut kummalliseksi välikappaleeksi. Heini oli uhrannut sen. Se vaelsi nyt tuntemattomilla teillä. Oliko se pelastava Tommin? Lettako sen oli kuljettanut ulkopuolelle pihan piirin?

Saattaako täti uuden kerran mennä veteen? Oliko sormus vielä tarjoilijatytön sormessa? Missä viipyi Tommi?

Äiti teki jo samanlaisia kysymyksiä kuin hänen pieni poikansa. Hänen ajatuksensa hyppelivät järjettömästi toisesta asiasta toiseen.

Ystävä, oletko sinä siinä!

Ikäänkuin se olisi tietänyt, että hänen oh vaikea olla, se tuli ja etsi kylmällä kostealla kuonollaan hänen kättänsä.

Sinun tähtesi on vaikeaa jättää tätä kotia. Tämä on ollut sinun pihasi ja porttisi. Ja sinä, jos kuka, olet suojellut tätä kotia. Tämä on ollut sinun maailmasi. Herra toi sinut pienenä raukkana takkinsa sisällä.

Kyyneleet eivät saa tulla. Nyt on aivan toista ajateltavaa. Nyt maksetaan laskuja, nyt on se aika. Tahtoa tarvitaan ja tarmoa. Onko tuo pieni poikakin jo sairas? Hänen kysymyksensä eivät ennen ole olleet juuri tällaisia. Silmien eteen aukeaa niin outoja näköaloja: kuinka tämä lapsi kerran on totuudenetsijä Mikael Surpaeuksen tapaan. Hertta ja Ellida — heistä tulee ehkä jotakin sentapaista kuin isä ja äiti. Tommi ja Letta, mitä tulee heistä? Aika on sairas — tahtoa, tahtoa ja tarmoa!

Niin, ilta tuolla ulkona on taasen ihmeellinen. Ei enää näe tehdä työtä eikä hentoisi sytyttää tulta. Puut ovat käyneet aivan vihreiksi. Omenapuut kukkivat. Mehiläiset eivät asetu lainkaan levolle. Linnut tekevät pesää, satakieli yksin vaikenee. Autot ajavat alas mäkeä ikäänkuin suoraan mereen. Vesi on kuin verta.

Tekla Surpaeus seisoi keskellä pihamaata ja kaikki ratkaisemattomat asiat velloivat kuin aallokko hänen ympärillään. Hän toisteli sanoja tahto ja tarmo, mutta hänellä ei ollut kumpaakaan. Heini ja Lida seisoivat yhtäkkiä hänen edessään.

— Äiti, missä täti saattaa viipyä? sanoi Lida. — Tämä on niin kummallista. Hänellähän ei ole tuttavia eikä hän koskaan ole tahtonut käydä missään. Hän on kuitenkin ollut niin hyvä meille. Minä olen niin levoton.

— Ehkä hän on mennyt setien luo.

— Eihän heillä ole hänelle tilaa yöksi. Ettei hänelle vain olisi tapahtunut jotakin, jokin auto ... tai juopunut.

Oh todella paljon juopuneita liikkeellä.

— Mutta entä jos täti on huoneessaan? johtui äidin mieleen.

— Ei hän ole voinut päästä sinne kenenkään näkemättä.

Hertta nousi keinusta ja läksi yläkertaan.

— Äiti, jatkoi Lida, käsi ystävättärensä olkapään ympärillä, — Heini ei itse tahdo sitä sanoa, mutta hän haluaisi tämän yön olla muualla. . . Häntähän on niin pyydetty sinne — no, tietäähän äiti. Älä puhu mitään nyt, Heini, vaan lähde. Minä saatan sinua, en ensinkään pelkää. Kyllä äiti ymmärtää, ei hän pahastu. Tulemme saattamaan Hertan kanssa.

— Niin, täti, alkoi Heini, — minä olen kauhea ihminen. Paha, paha minä olen. Täti ei kysy minulta, huomenna se on ohi. Minä nukun sen pois. En voi sanoa sitä. Oi täti, täti, jos se olisi ollut joku muu, mutta Tommi! Kun minä olen aina niin paljon pitänyt hänestä. Jos minä olen täällä, niin minä en jaksa hillitä pahaa kieltäni, vaan minä sanon hänelle, että hän on... että minusta hän. . . Sentähden menen pois, kunnes olen voittanut sen.

Tommin äiti katsoi Heinin suloisiin kiihtyneihin kasvoihin, jotka rukoilivat anteeksi, että hän ei ollut voinut luopua kihlasormuksestaan ilman kärsimystä. Tommin äiti nosti käsivartensa, joka nyt tuntui kovin painavan, etsi kädellään Heinin vasemman käden ja haki sanoja. Hän löysi vain jotain tyhjää.

— Rakas lapsi, sinun ei olisi pitänyt antaa sitä, kun se on sinulle niin vaikeaa. Sinun ei ohsi pitänyt... Enhän minä voi vastata, saatko sen takaisin.

Heini varisti kyyneliä silmistään ja nauroi.

— Huomenna olen taas kiltti. Olenkin ollut niin tyhmä. Olen sähköttänyt Halvorille. Ehkä hän huomenna on täällä. Menen nyt yöksi muualle, täti kulta suo minulle anteeksi. Huomenna olen taas kiltti tyttö. Ehkä myös saan kuulla jotain Titsia tädistä. En tiedä, miksi olen niin levoton. »Kuolemanpäivä on parempi kuin syntymäpäivä» — ne sanat soivat lakkaamatta korvissani. Varmaan ne ovat raamatusta. Hyvää yötä, rakas täti.

Tytöt läksivät ja äiti oli yksin nuorimpien lastensa kanssa.

Hänen ajatuksensa tarttuivat heti siihen asiaan, joka oudosti kaivellen oli aamusta lähtien liikkunut hänen sisimmässään: eikö lasten isän rakkaus kuulunutkaan niin yksinomaan hänelle kuin hän oli luullut? Kiinteää yhteistä elämää he olivat eläneet. Ainoastaan lasten rankaisemisesta he olivat olleet erimieliset. Isä oli aina ollut ankaruuden puolella ja äiti aina hyvyyden. Nyt oli liian myöhäistä. Isä oli usein lähettänyt lapset tädin luo — äiti muisti sen nyt, silloin ei hän ollut kiinnittänyt siihen huomiota. Loukattu ylpeys, joka hänet oli vallannut tädin puhuessa, alkoi muuttua suruksi. Eikö hän miehensä eläessä ollutkaan omistanut miestään? Ja nyt, hänen kuoltuaan, ei hän omistanut lapsiaan. Mitä varten hän siis eli? Elämä seisoi ja tarjosi rautaista sormustaan. Loppujen lopuksi ei hänelläkään ollut muuta tehtävää kuin paikata ja parsia lapsilleen ja rakentaa omaa itseään. Mitä varten? Kuolemaako? Kuoleman päivä on parempi kuin syntymäpäivä.

Minä en tiedä mitä varten minä elän, mutta minä tiedän, että minulla on edessä ilonpäiviä, jos lapseni kääntyvät sille tielle, mitä heidän isänsä kulki. Minun täytyy kaukaa ja näkymättömästi johtaa heidät sinne, koska minä tiedän, että se tie vie mielenrauhaan.

Mielenrauhaan!

Ei ole mitään muuta maailmassa, jota kannattaa tavoitella kuin mielenrauha. Se on se, jonka vanhemmat ovat velkaa lapsilleen.

Äiti tapasi itsensä istumassa portailla pienen poikansa ja koiran kanssa. Käden koskettaessa lapsen hiuksia hän yhtäkkiä muisti, mitä oli tapahtunut ja kuinka suurten vaikeuksien edessä hän oli. Mielenrauha — oliko hän keskellä hätäänsä löytänyt sen sanan, joka hänet pelasti? Oliko hänelle annettu tämä vilvoittava sana, jottei hän menehtyisi? Siinä oli kaiken päämäärä, koko elämän tarkoitus.

Mutta mielenrauhaan päästään vain puhtain sydämin. Ja muistin palatessa hän yhtäkkiä käsitti, että hänen vaelluksensa oli täynnä tahraa ja että hän tänään viimeiseksi oli kulkenut poispäin mielenrauhasta, elämän

ainoasta tavoiteltavasta arvosta: hän oli solvannut ihmistä, joka hänen miehelleen oli ollut kuin äiti. Miten ihminen saattoikaan tehdä jotakin sellaista.

— Lulu, lapseni, sanoi hän säikähtäen, — oletko sinä sairas? Onko sinun poskesi kuuma? Mitä — itketkö sinä? Ethän toki. Mutta Lulu! Katsohan kuinka Ystäväkin tulee surulliseksi. Miksi sinä itket tuolla tavalla? Sano toki äidille. Lulu, Lulu — mutta nyt ei äiti yhtään ymmärrä!

Lapsi ravisti päätään äidin kainalossa ja itki hillittömästi.

— Sinä et... saa sanoa ... saa sanoa Lulu! Minä olen Ludvig. Et saa, et saa! Kaikki nauravat, kun meillä on kaikilla sellaiset nimet!

Vihdoin käsitti äiti, että koulussa oli puhuttu. Ja naurettu.

— Niinkö, sanoi hän, — no, me sanomme sitten Ludvig! Sinä oletkin jo suuri poika. Katso, sanoimme »Lulu» vain siksi, että sinä itse niin sanoit, kun olit pieni.

— Mutta Letta ei tottele! sanoi poika ja lakkasi itkemästä.

— Kyllä hän tottelee, kun ymmärtää.

Mielenrauha.

Jumala itsekö antoi hänelle ihmeellisen sanan. Ja niin yksinkertainen oli asia, mutta niin suuri hätä oli ihmisellä täytynyt olla ennenkuin hän sen löysi. Mikä vapahdus ja kevennys. Mielenrauha — olisivat ihmiset tietäneet, mikä määrä oli kaikella. Tämä ihana, vilpoinen päämäärä. On niinkuin tomu putoaisi yltä, kun vain ajatteleekin tätä sanaa. Jos voisi lapsilleen neuvoa sen tienpään, joka vie mielenrauhaan. Yhdentekevää missä yhteiskunnallisessa asemassa he ovat, mitä työtä he tekevät, kunhan vain kulkevat kohti tätä määrää. Jumala, Jumala, sinä olet hyvä.

Äiti nousi, nosti käsillään painavan pienen poikansa korkealle ilmaan, nauroi ja pani hänet alas. Ja kuiskasi hänelle, että hän juoksisi hakemaan pallon. Niin, niin, pallon! Se oli Ludvigin omassa kamarissa. No, miksei lapsi totellut. Palloa äiti pyysi. Leikkiä heidän täytyi, kun oli näin kaunis ilta. Ei ole niin pimeä, ettei vielä näkisi.

— Ja tuo Letta mukaan! huusi hän lapsensa jälkeen.

Ja hän seisoi pihalla ja otti vastaan pallon, kun poika tuli. He asettuivat vastatusten hiekkakentälle ja alkoivat heitellä palloa. Ja he juoksivat molemmat ja nauroivat. Ja koira juoksi ja leikki. Letta tuli portaille eikä saanut aikaa jurottelemiseen, sillä äiti paiskasi pallon suoraan häntä päin ja hänen täytyi ottaa se käsiinsä, jollei mielinyt saada sitä otsaansa. Mutta hän oli suuttunut ja tahtoi sen näyttää, ja heitti pallon suinpäin jonnekin. Ja se lensi puun oksien väliin ja kaikki lehtisilmut värähtivät, kun se oksien raoitse etsi tietä maahan. Äiti juoksi ottamaan palloa, lapsi juoksi myöskin, kilpaa he juoksivat, mutta Ludvig ehti perille pikemmin ja sai pallon. Neulat lensivät äidin hiuksista, mutta ei ollut aikaa ottaa niitä ylös.

— Tuossa on maali ja tuossa on maali! huusi poika. — Nyt minä poltan sinut, äiti!

He eivät kumpikaan huomanneet, että joku tuli portista ja asettui vaahterakujan päähän katselemaan. Vasta kun pallo lensi sinnepäin, juoksi lapsi puukujaa ylös.

— Tommi! huusi hän ja karkasi samassa takaisin leikkiin.

Ja ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut jatkoivat he. Äiti tiesi, että odotettu rakas oli saapunut ja hänen mukanaan selvittelyn pelätty hetki, mutta hän oli vielä velkaa varhais vanhalle lapselleen ja juoksi ja nauroi.

— Kun et sinä, äiti, osaa heittää palloa! huusi lapsi. — Aina menee ohi. Muuten sinä kyllä väistät niin, että minun on verraten vaikkea polttaa sinua.

— No, kultaseni, sanoi äiti ja pysähtyi hengästyneenä, — joko lopetamme.

Tommi astui nyt ulos lehtikujasta ja virkkoi hymyillen:

— Kas, kas, äiti leikkii.

Äiti ajatteli, että se todella oh kummallista, että hän oli joutunut leikkimään tällaisena elämänsä vaikeana hetkenä. Ja ihmeteltävästi leikki tuntui auttavan häntä tällä hetkellä. Hän ei kuitenkaan sanonut sitä, hymyili vain ja tunsi, että hänen koko olentonsa oli nuortunut ja virkistynyt.

— Kuinka sinun sairas toverisi jaksoi? sanoi hän astellen Tommin vierellä.

— Mikä sairas toveri — ai niin, no kyllähän hän. Ohsitte nyt vain leikkineet, se oli niin hauskan näköistä. Ja äitikin, nihxkuin mikäkin nuori neiti. Niin, min.

Äiti hymyili hiukan ujostellen ja alkoi sitten koota ajatuksiaan.

— Ei, sanoi Tommi, — suoraan sanoen en ollut minkään toverin luona, vaan Enok sedän. Hän lupasi toimittaa rahaa tuolle vanhalle hupsulle, joka täällä soitti päivällismusiikkia. Ja niille muillekin siellä maalla. Hän oh ne unohtanut — siitähän on niin kauan. Ja useille hän sanoi lähettäneensäkin, mutta on ehkä mennyt matkalla hukkaan. Joka tapauksessa hän on luullut, että kaikki on maksettu.

Äidissä leimahti. Hänen huuliltaan oli jo luiskahtamaisillaan, luuliko hän ehkä, että hän oh sisaruksilleenkin suorittanut velkansa. Hän puri kuitenkin kokoon huulensa ja vaikeni. Hänen ajatuksensako lienee pakottanut Tommin puuttumaan juuri tähän puoleen asiasta, vai oliko siitä ollut sedän kanssa puhetta. Tommi jatkoi:

— Muuten, äiti, se on minulle aina ollut käsittämätöntä, millä Mikael-setä elää. Virkaa hänellä ei ole... Ja kuitenkin väitetään, että Enok-setä olisi hävittänyt kaikki sisarustensa perinnöt.

Kokonainen kauan ja salaa patoutunut katkeruuden tulva oli pääsemäisillään kahleistaan äidin käsistä. Hän vastasi luonnottoman hiljaa ja kylmästi:

— Hän on hävittänyt kaikki. Isäsi auttoi oikealle ja vasemmalle, minkä saattoi. Ja enemmän kuin ohsi jaksanut. Mikael Surpaeuksella on ollut joitakin tilapäisiä tuloja, joitakin pesänselvittelyjä ja disponentin tehtäviä ja sellaisia. Hän tulee toimeen hyvin vähällä, niinkuin tiedät.

— Mutta minkätähden tätä kaikkea on pidetty meiltä niin salassa? kuohahti Tommi, äitinsä teeskennellyn tyyneyden ärsyttämänä.

— Isäsi tahtoi niin, sanoi äiti ikäänkuin hän olisi sieltä täältä koonnut tavut ja haparoiden asettanut ne paikalleen. — Oikea käsi ei saanut tietää mitä vasen teki. Me saimme kaikki käännellä vaatteitamme ja par-

sia ja paikata, jotta riittäisi jakaa muille. Kyllä minä voisin kertoa paljon, mutta unohtukoot. Isälläsi oli siitä niin paljon iloa ja lohdutusta.

Äiti puri kokoon huulensa. Hän oli kertomaisillaan kieltäymyksistä ja sisällisistä taisteluista, mitä nämä asiat vuosien mittaan olivat hänelle maksaneet. Ja siitä, miten hänen sydämensä hyvyys vähitellen oli kovettunut ja kovettunut. Mutta hänen mieleensä johtui sellaisia tuttuja lauseita kuin: kaikki on niin pian ohi, kaikki käy aina hyvin. Ja niin hän sai hymyn huulilleen ja viihdytteli mielensä läikyntää, niinkuin viihdytellään lasta.

— Me alamme sedän kanssa kovasti tehdä työtä ja ansaita. Setä tahtoo rehellisesti suorittaa kaikki. Lähdepäs sinä, Lulu, viemään pois tuo Ystävä tuosta, se tahrii vaatteeni. Ja tuo minulle kyökistä voileipä. Ei, äiti, älä mene sinä, kyllä hän sen osaa tuoda. Katso, äiti, minä olen ajatellut... ei suinkaan sinulla ole mitään sitä vastaan, että minä... Uskon, että isäkin suostuisi, kun tuntisi olosuhteet...

Poika oli istuutunut ikkunan alle ja silmäili verenpisaroiden lomitse lahdelle, jonka kalvo himmenevässä illassa oli kuin hopealla kirjailtu silkki. Äiti seisoi oveen nojaten ja ajatteli: nyt se tulee.

— Katso nyt äiti, ei kenenkään ihmisen enää kannata antautua lukutielle. Täytyy olla rikas sitä varten. Miten luulet ihmisen tulevaisuudessa suoriutuvan lukuveloista? Sellaista taakkaa en soisi pahimmalle vihamiehellenikään, saatikka itselleni. Minä rupean afäärimieheksi. Mahdollista, että täytyy käydä vähän kauppakoulua. No, mitä sanot, äiti?

Tekla Surpaeus siveli kädellään ylös, alas oven valkoiseksi maalattua pintaa eikä uskaltanut nostaa katsettaan. Huoneen hämärä oli täynnä heidän molempien salattuja ajatuksia ja tarkoituksia. Ei kuitenkaan tuntunut tukalalta, sillä välkkyvä lahti, tähdet, kevätillan kukkeus ja molempien näiden ihmisten kiintymys toisiinsa määräsivät yhteisesti mielialan sovinnolliseksi.

— No, mitä sanot, äiti? toisti poika.

— En vielä tiedä, vastasi äiti, peläten äänellään särkevänsä hämärää. — Kerro vähän enemmän.

Lulu tuli ja toi voileivät. Hän oli ne itse tehnyt ja toi ne kädessään. Tätä ei äiti voinut katsella, vaan läksi hakemaan lautasta ja maitoa. Sill'aikaa astui eteiseen Letta. Hän viipyi pikkuisen isän huoneen ovella ja asettui sitten korituoliin vastapäätä veljeään, paljaat käsivarret .ristissä yli rinnan.

— No, sanoi Tommi hiukan ärtyneenä. — Yngve läksi isänsä kanssa — tai he lähtevät kai vähän myöhemmin. Hän käski sanoa, että hän odottaa sinua huomenna tavalliseen aikaan tavallisella paikalla. Katso ettet petä häntä, niinkuin tänään. Hän oli suuttunut.

Tytön käsivarret paistoivat pimeässä ja kengänkärki värähteli levottomasti.

— Arvasinhan minä, sanoi hän, — mutta minun syyni se ei ole. Kyllä sinun kelpaa, menet ja tulet ja teet mitä tahdot. Mutta minä! Minua vartioivat lohikäärmeet joka taholla. Tyhmä minä sittenkin olin, olisin mennyt vain. Hertta se on itse päälohikäärme. Saat nähdä, äiti ei anna sinun erota koulusta, ei hän anna minunkaan. Ja köyhyydestä ja puutteesta vain puhutaan. Ei mitään toivoa näy olevan uusista kesävaatteista. En minä viitsisi Yngveltäkään ottaa — ja uskaltaako niitä sitten panna ylleen. Hertta huutaa heti niin että koko kaupunki kuulee.

— Odota nyt vähän aikaa, kyllä saatte kaikki, tiuskasi Tommi. — No, saatte, saatte.

Sisar sävähti ja painui yli pöydän veljeään vasten.

— Saamme, sanot. Mistä sinä saat rahaa? No kerro nyt. En minä puhu kenellekään. Teettekö afäärejä Enoksedän kanssa? Niitä rahoja ei äiti huoli. Vaikka olisi aivan oikein, että setä maksaisi meille, kun hän on ottanut kaikki isän rahat. Sanokin hänelle, että hänen pitää maksaa.

— Älä nyt siinä, kyllähän hän tietää.

— Mitä hän tietää! Sellainen lurjus. En yhtään ihmettele, ettei isä antanut hänen tulla tänne. En tietänyt, että hän oh sellainen.

— Kyllä hän hoitaa asiansa, ole sinä hiljaa vain. Kauanpa se äiti viipyy.

— Onko sinulla kiire?

— Kuinka niin?

— Aiotko vielä jonnekin?
— Nukkumaan tietysti.
— Nukkumaan?
— Mitä sinä naurat?
— En mitään, en mitään.
— Minä en kärsi sitä — että tiedätkin.
— Herra jess sentään! Ei, ihan totta, häpeän silmät päästäni, kun kuljen kadulla ja kahviloissa. Kaikki katsovat. Hame on lyhyt, hattu ei ole musta vaan vihreä. Kyllä köyhyys on hirvittävä asia.
— Johan minä sanoin, että saatte rahaa.
— Kun vain uskaltaisi uskoa lupaukseesi. Jos teidät saadaan kiinni.
— Mitä sinä höpiset, luuletko meidän tekevän joitakin konnuuksia. Ehei, sellaisiin ei ryhdytä, vaan rehellistä sen olla pitää.
— Roskaa, kun on hulluja lakeja niin kuka niitä noudattaisi. Sinä luulet, etten minä tiedä.
— Et mitään sinä tiedä, ole vaiti vain. Onko täällä vielä tänään etsitty sormusta?
— Ei. Mutta kyllä se oh kaunis sormus, voi hyvänen aika kuinka se oli kaunis tuossa sormessa. Kyllä sen joku ohikulkija otti.
— Mistä sinä sen tiedät?
— Enhän minä tiedäkään. Mutta minusta tuntuu siltä kuin olisin nähnyt sen kiiltävän kärryjen raiteessa ja sitten se oli poissa. Tai enhän minä tiedä, ehkei se ollut se. Mutta nyt äiti tulee, olen hänelle suuttunut enkä viitsi olla täällä.

Tommi istui lauantai-illan hiljaisuudessa, kun äiti tuli. Hän oli vienyt nuorimman lapsensa nukkumaan ja toi koko tarjottimellisen ruokaa. Hänen kasvoillaan kuvastui vielä se mieliala, millin hän oli joutunut peitellessään Lulua. Poika oh kiertänyt kädet hänen kaulaansa ja kuiskannut: sano vain »Lulu» kun ollaan kahden. Äiti laski tarjottimen Tommin eteen eikä sytyttänyt tulta vaikka sitä oikeastaan olisi tarvittu. Hän ei tietänyt, että Letta juuri oli lähtenyt siitä mihin hän istuutui.

— Sinä epäilet Enok-setää, sanoi poika syödessään, mutta hän on paljon parempi. Hän maksaa kaikki. Aiomme ruveta yhdessä välittämään kaikkinaista kaup-

paa. Sedällähän on suuri kokemus. Ja hän osaa englantia. Vuokraamme huoneiston nyt ensi päivästä. Meillä on ollut harvinainen onni, saamme aivan keskustasta ... No, mitä sanot?

Äiti puhui taasen hiljaa ja harvakseltaan, jottei särkisi illan kauneutta.

— Minä en tiedä, mitä sanoisin. Ajatellaan. Ja koetetaan ajatella mitä isä sanoisi. Minäkin tahtoisin teiltä lapsilta kysyä, mitä nyt teen. Jotakin täytyy tehdä. Isän eläkehän ei voi riittää. Hautajaiskustannuksista tuli velkaa ja meillä oli ennestäänkin velkaa. Koetammeko vuokrata huoneita, vai myymmekö Niemenkiven — se ostaja, joka on kysynyt huvilaa, tahtoisi vastauksen huomenna...

Tommi ei antanut äitinsä puhua loppuun. Esineet alkoivat meluta ja läiskiä hänen käsissään eikä hän ajatellut illan hiljaisuutta, kun puhui.

— Että sinä voit puhua niin, äiti. Olenhan sanonut sinulle, että hoidan nämä asiat. Minä en tahdo, että tämä koti myydään. Lapset saa kuljettaa kouluun vaikkapa autolla — hankin rahaa, hankin auton, jos niikseen tulee. Mutta en kärsi, että puhutaan myymisestä. Mistä luulet meidän saavan kaupungista huoneita? Kuonoon minä annan mokomallekin ostajalle. Vai vastausta huomenna! Ostakoon hän huvilan vaikkapa kuusta tai Venuksesta, se on sama se. Anna sinä nyt velkojen olla viikon päivät rauhassa, niin kyllä saat rahaa. Mutta älä enää koskaan puhu minulle myymisestä.

Äidin ääni oli käheä, kun hän sanoi:

— Meidän täytyy kaikessa toimia niinkuin isäsi olisi toiminut.

— Tietysti, tietysti. Mutta suoraan sanoen minä en enää jaksa noudattaa tätä ahtuista punnitsemista ja harkitsemista. Uni minun on, äiti. Titsia-täti siis ei ole tullut vielä? Se on kyllä kummallista, eikö olekin? Kai hän on veljiensä luona.

Äiti kokosi astioita tarjottimelle ja tunsi kammolla, että kaikki taas tänään jää ratkaisematta. Hänellä on edessä yö, jolloin epäilykset taasen saavat mielin määrin raadella häntä, ei mitään hän ole saanut selväksi. Täti on poissa, sormus on poissa, Tommin tulevaisuus on

liittymäisillään kapteenin hämäriin päämääriin, huvilan kohtalo on ratkaisematta, Letta on kadonnut huoneeseensa eikä aiokaan tulla lausumaan anteeksipyyntöä. Miten hän saa loppuun tämän yön.

Hän seisoi ääneti pojan edessä ja toivoi Tommilta lievennyksen sanaa. Hän olisi ollut kiitollinen vaikkapa pienestäkin rohkaisusta.

— Roskaa, sanoi Tommi, — ilmaa kaikki tyynni!

— Mitä sinä tarkoitat? kuiskasi äiti.

— Kaikki tyynni vain. Koko elämä. Tänään elät, huomenna kuolet — mitä tässä kannattaa surra. Mutta äiti, itse olet aina sanonut, että »kaikki on niin pian ohi, että kaikki käy hyvin». Koko punaisen ajan toistit näitä sanoja — ajattelen nimittäin, että toistit niitä sittenkin, kun olin lähtenyt rintamalle.

— Silloin oh toista, sanoi äiti, kaipaus äänessä, ikäänkuin hän ohsi puhunut iäksi menneestä onnen ajasta. — Silloin eli isäsi, syyttömyys vallitsi talossa. Ei ollut häpeää, ei ollut rumuutta. Mutta tämä tila on sitä iankaikkista tulta, joka ei lopu ...

— Ohoh, äiti — tekisi mieleni sanoa Tekla, pikku Tekla. Sillä sinä olet kuin pelästynyt lapsi, kun sinä sanot: häpeä, rumuus. Aivan niinkuin näkisit aaveita. Kummallista väkeä te olette te vanhanajan ihmiset. Teille on olemassa kaikenlaisia pöpöjä, joita ei nykyaika näe. No, no, no, älä nyt säikähdä ... Mennäänkö nukkumaan ...

— Tommi, sano minulle: minkä arvoista on elämä, jollei meillä ole mitään pyhää?

— Suoraan sanoen: se ei olekaan minkään arvoinen. Mutta hauska se voi olla tai ikävä. Ja miksemme tekisi sitä niin hauskaksi kuin mahdollista. Mutta puhutaan näistä huomenna. Nyt mennään nukkumaan. Hyvin sinä voit nukkua, äiti, sillä sinä et ole tehnyt mitään rumaa etkä häpeälhstä.

Äiti viivytteli pitelemällä pojan kättä. Ja taasen he seisoivat silmä silmää vastaan.

— Saatko sinä unta? kuiskasi äiti.

— Nukun kuin pölkky.

Äiti kuuli hänen askeltensa nopeasti laskeutuvan alas

ja sitten siirtyvän niille portaille, jotka johtivat puutarhasta vinttikamariin.

Kuin pölkky, toisti hän. Onko hänen sydämensäkin puuta? Ovatko sydämet yleensä nykyään puuta? Onko onnellisempaa omistaa puusydän, joka ei tunne muuta kuin hauskan ja ikävän? Ei kärsimystä, ei häpeää, ei pyhää ...

Puutarhassa hohtivat omenapuut kuun säteiden valaisemina kuin hanki sydäntalven revontulten alla. Pyhää siellä oli ja hiljaista kuin kuolemassa.

Lida ja Hertta tulivat kotiin ja puhelivat kiihkeästi tullessaan. He olivat kohdanneet setä Gabrielin, ja Titsia-täti ei ollut siellä. Setä oli soittanut tänne, mutta ei saanut vastausta. Hän lupasi mennä poliisiin. Varmaan oli jotakin tapahtunut.

— Kuinka äiti saattoikin olla hänelle niin kova?

Lida sen sanoi ja istuutui Tommin äskeiselle paikalle ja purskahti itkuun.

— Mikä meille tulee eteen, jos hän todella... Hän oli antanut äidilleen sanan, kun äiti oli kuolemaisillaan, ettei hän jätä sisaruksiaan. Ajattele, että joku ihminen voi vaatia toiselta sellaista. Ja tuo toinen on pitänyt sanansa. Setä kertoi, täti itse ei ole koskaan sitä kertonut. Voi, äiti, äiti, ei yhtä rauhan päivää ole meillä!

Ei yhtä rauhan päivää. Ei rauhaa, ei mielenrauhaa.

Tekla Surpaeus liikkui huoneissa askarrellen. Talo hiljeni ja ulkona hiljeni. Linnutkin hiljenivät. Vain tieltä kuului silloin tällöin poikain ja tyttöjen naurua. Joskus valaisivat auton lyhdyt pihamaan, tehden vastapuhjenneet puut maahan valuvine varjoineen epätodellisen reheviksi. Maan tuoksu oli niin väkevä, että se miltei höyryten täytti ilman.

Tekla Surpaeus asteli tottumuksesta porteille, valvoakseen, että ne olisivat lukossa. Maantien melskeen ja hänen kotinsa välillä itse asiassa ei enää ollut rajaaitoja. Mullan höyry tulvi juovuttaen sieraimiin ja vilvoitti ohimoja. Kuinka ihanaa on oleva kerran elämän helteen jälkeen nukkua mullassa turpeen alla.

Mitä?

Rakennuksen seinää vasten erottautui varjo, joka hiljaa liikkui alaspäin.

Tekla Surpaeus jähmettyi siihen paikkaan ja tuijotti varjoon. Hän kuuli jo askeleetkin. Hitaat, varovat askeleet. Varjo tuli alas portaita, astui hiekkakäytävän yli, sitten kukkapenkereen poikki, sitten marjapensaiden lomitse omenapuiden alle ja siitä aidan luo. Aita risahti ja kuului jymähdys, kun mies aidalta hyppäsi nurmeen. Ei enää näkynyt mitään. Mutta Tekla Surpaeus tiesi jo, kuka se oli ollut.

Silloin hän tunsi kuinka tahdon miekka putosi hänen kädestään, hänen voimansa loppuivat ja aallot löivät yhteen yli hänen päänsä. Ilma ympärillä tiheni ja tukahutti. Totuus on painunut pohjaan ja valhe vallitsee. Vainajat takoivat lasten kohtalot ja elävien on turhaa taistella. Tuolla hiipii rakkain lapsi. Pois jonnekin sitä näkemästä, pakoon! Hän tuli erään tutun oven eteen. Kynnyksellä olivat muistot, onnellisten, syyttömien aikojen muistot: ei tästä yli. Minne sitten? Järveenkö? Vanha täti, odota, täällä on yksi, joka tulee mukaan. Mutta hän ei jaksanut mennä takaisinkaan. Ei eteenpäin eikä taaksepäin hän päässyt. Yö piteli häntä ja syytökset.

Vihdoin hän mursi muistojen rivit. Hän tunsi, kuinka hänen kätensä tekivät raakaa työtä. Syyllisyys polki raa'asti syyttömyyden. Häpeällistä se oli. Häpeä oli hänen sielussaan, häpeä hänen kodissaan. Syyllisyys täytti sakeana ilman. Sitä oli niin kauas kuin ajatus kantoi.

Mutta syyllisyyden mukana tulee onnettomuus.

IV

Satakielet soittelivat Tommi Surpaeuksen mielessä, kun hän kevätyössä asteli yli solisevien purojen. Luonto vaikeni ympärillä, oli se aika vuorokaudesta, jolloin käki ja korpirastas lepäävät. Mutta nuorelle Tommille oli tullut yö, jota hän kaiken kevättä oh toivonut — yö, jolloin konsuli ja hänen poikansa olivat poissa.

Niitä asioita, joita varten he olivat lähteneet, ei voinut toimittaa päivällä. Kukin oli haarallaan, yhtä tärkeissä toimissa.

He ovat poissa, poissa — vihdoinkin! Ah Raina,

Raina ... Tommi Surpaeuksen sielussa soi ja solisi. Hän ei nähnyt koivuja, jotka nuorissa lehvissään värähtelivät mäenrinteessä, hän ei huomannut niiden tuoksua. Ei hän liioin kiinnittänyt huomiota kukkasiin, joita niitty ojien varsilla oli valkeanaan. Hänen silmissään väikkyi pitseihin ja harsoihin verhottu olento, joka nyt vihdoinkin on hänen. Pitkien ponnistusten jälkeen. Hänen edeltään pakeni jokin valkea jalka, vetäytyen silkkisiin laskoksiin. Pysähdy, pysähdy ...

Turhaan pakenet, olet minun, olet minun vihdoinkin!

Hän kiiruhti ikäänkuin olisi pelännyt, että jotain sittenkin tulee väliin. Yö voi loppua ja aamu koittaa! Tai ties mitä voi tapahtua. Jolleivät ne juuttaat ole lähteneetkään, tai jos äkkiarvaamatta palaavat matkaltaan vakoillakseen häntä. Vakoilleet ovat he kaiken aikaa. Varkain on ollut otettava joka hetki ylhäällä Rainan luona. Se parani hiukan senjälkeen, kun Yngve iski silmänsä Lettaan. Mutta ties mitä konsuli taas on luvannut pojalleen saadaksensa hänet salaliittoon kanssaan. Ratsuahan Yngve toivoo. Ehkä se on se, joka nyt on luvattu. Mutta tämä yö on heillekin tärkeä yö — kallis saalis on kysymyksessä. Huominen yö on tärkeä sekin, tärkeä varsinkin Tommille. Hänen täytyy saada rahaa! Eikä siinä pienet summat riitä. Kun myy sielunsa, niin myy kaihista. Sellaista sielun myymistä tämä on, sitä ei voi kieltää. Mutta missäpä ne puhtaat asiat nykyaikana ovat. Roskaa, ilmaa. Rahaa täytyy saada hinnalla millä hyvänsä. Huomisyö on sitä varten. Tämä yö on toisia tarkoituksia varten. Onnea varten.

Raina, Raina, täällä on kihlasormus. Täksi yöksi annetaan se sinulle. Oletko koskaan nähnyt näin kaunista sormusta? Sinä pidät kaikesta kielletystä: tämä on itse kielletyn puun hedelmä. Odota vähän. Pian, pian olen siellä!

Matka tuntui pitkältä, vaikka Miramarin katot ohvat juuri tuossa lehtojen takana. Hänen kulkunsa oli juoksua. Perhana — oliko siinä vesilätäkkö. Kuka häntä koettaakaan nyt pidätellä? Joku makaa polvillaan ja kietoo kahleita hänen jalkojensa ympärille.

Hän kyllä tiesi kuka se oli ja hän pusersi käden nyrkiksi taskussaan.

Antakaa te minun mennä, ette kutsu minua rukouksilla takaisin. Älkää kuluttako polvianne, se on turhaa. Seuratkaa te omaa katkismustanne, minä seuraan omaani. Teidän katkismuksenne perustuu sanoihin: ei sinun pidä — minun katkismukseni sanoihin: sinun pitää. Minulla on tällä hetkellä yksi ainoa tärkeä asia, kaikki muu on roskaa, kaiken muun minä revin rikki kuin hämähäkinseitin. Harsot ja pitsit, kaikki minä revin rikki — minä tahdon elää.

Huomenna minä pelastan kotini. Se on hauskaa vaaraa univormupirujen juonien keskellä. Mutta tänään minä suutelen naisen valkoista jalkaa. Hän sanoo ettei koskaan ole rakastanut muita kuin minua — ehkä se on totta. Hän kietoo minut hiustensa mantteliin. Hänen hiuksensa tuoksuvat, hänellä on maailman kauneimmat hiukset.

Tommi Surpaeus tunsi yhtäkkiä, että lehtokin tuoksui. Hän näki yhtäkkiä, että koivutkin värisivät. Hän näki purot ja kukkaset ja heikon rusotuksen korkeudessa tiheän hämärän takana. Onko tuo jo aamua? Kaikki oli hiljaista onnen odotusta. Hän itsekin hiljensi askehaan ja hengitti. Yön ilma oh kuin yksi ainoa vilpoinen ja tuoksuva suudelma. Hänen tuli ikävä, niin että hänen täytyi juosta. Ja siinä juostessaan hiersi hän toisella kädellään valkovuokkoja, joita oli riipaissut mukaansa. Pyörryttävä kaipaus ajoi häntä eteenpäin. Ei, tätä sormusta ei hän enää anna pois, se on hänen oma sormuksensa. Tänä yönä se on Rainan kädessä, mutta se on hänen ja Raina on hänen.

Mitä perhanaa — Rainan huoneessa on tulta. Tuli syttyy ja sammuu. Sillä on jokin tarkoitus. Se on merkinanto, se on varoitus. Pirut ja paholaiset, sinne on tullut joku, hän ei ole yksin, kaikki on mennyttä! Tai leikkiikö hän, tervehtiikö hän? Kuka sinne olisi voinut tulla tähän aikaan yöllä? Konsuliko ja hänen poikansa? Raina, sinä, leikitteletkö, vai mikä on? Minä en anna pois sinua, on jo myöhäistä, en enää voi...

Siellä on tulta muissakin huoneissa, uutimien raoista sen näkee. Siellä on vieraita. Olisiko Yngven ja rakennusmestarin retki epäonnistunut? Tulta, selvästi.

Tultuaan vakuuttuneeksi tästä pysähtyi Tommi puun

suojaan ja puri kokoon hampaansa. Raivostuttavaa **se** oli. Äskeisen odotuksen huuma vaihtui silmänräpäyksessä vihaksi, Rainaa vastaan, konsulia, Yngveä, kaikkia vastaan. Yngveä varsinkin. Jos hän olisi ollut lähettyvillä, olisi hän lyönyt häntä kasvoihin. Hän pusersi **sor**musta käsissään niin, että luuli sen litistyvän. Juuri niin: litistyä sen piti, kihlasormuksen, joka ei saanutkaan kihlata! Jalkain alle se oli poljettava, rikki helmet ja timantit.

No niin — roskaa, ilmaa! Tulee toisia öitä. Älkää luulkokaan, te rukoilijat, että olette minut lannistaneet. Te olette tällä kertaa minut voittaneet, mutta minä sanon teille: sinun pitää rakastaa niin kauan kuin veri virtaa suonissasi — huomenna saatat olla kylmänä.

Hän naurahti ja paiskasi ruohot kädestään. Häntä hävetti tämä epäonnistuminen ikäänkuin joku olisi ollut sitä näkemässä ja nauranut häntä. Ja taittaakseen tältä naurulta kärjen, hän nauroi itsekin.

No niin, lähdetään kotiin nukkumaan. Ei tämä koko maailman asia ole. Kaunis ilta, kaunis niitty ja tuollahan on kuukin. Mennään huomenna kiltisti kouluun. Olisi sentään hyvä päästä kunnialla luokalta. Kunhan eivät saisi vihiä siitä huomisiltaisesta. Mutta mistäpä ne. Kyllä se niin taitavasti on järjestetty. Ja sitten rahat pöytään ennenkuin asianajaja ehtii pesiä Niemenkiveen. Letta, se pahuksen tyttö, se tietää jotakin ja sen kieli ei ole luotettavimpia.

— Hohoi — hohoi!

Se on Raina. Hän huutaa ikkunastaan. Onko hän hullu? Ja nyt huutaa joku toinenkin, mitä perhanaa he tarkoittavat? Tietysti ei auta muu kuin lähteä perille ja näyttää rehellistä naamaa. Raina on sentään katala, kun asettaa hänet tällaiseen välikäteen. Mitä hemmettiä tässä nyt sitten sanoo syyksi yölliseen kävelyyn? Sammakkoja metsästämässä — hm. Ei juuri muita elukoita ole liikkeellä. Katselemassa yön kauneutta — ja miksi juuri märällä niityllä Miramarin alla? Täytyy kuin täytyykin tekaista jokin hyvä juttu. Jotakin poliisien silmälläpidosta voi keittää kokoon, — jotakin valmistuksista huomista ehtoota varten.

Turha vaiva, hän huomasi ojentaessaan Yngvelle

kätensä, että Raina oli pitänyt huolen kaikesta. Yngve tuli vastaan aidalle, paiskasi savukkeen ojaan ja rupesi heti puhumaan:

— Missä hiidessä sinä niin olet viipynyt. Siitähän jo on runsas tunti, kun äiti sinulle soitti. Sinähän tarvitset pukeutuaksesi yhtä paljon aikaa kuin paras primadonna. Täällä on helkkarin puute miehistä. Hyvä joka tapauksessa että tulet. Voit jäädä tänne yöksi. No, skruuvaamiseen tietysti, mihinkäs muuten. Pappahan on afäärimatkalla niinkuin tiedät ja palaa huomenna vasta. Oikeastaan ei hänen sopisi vielä huomenna tulla, mutta on diplomaattikutsut illalla eikä hän voi olla niistä poissa. Joko olit ehtinyt sänkyyn? Suuttuiko mammasi hyvin? Kyllä minä hänelle selitän, kun tavataan. Täällä on auto pihassa, pitää lähteä faareja kyytiin. No, niitä on täällä sekä lähtemään että jäämään — talo täynnä. Meidän Rainan jalka on vähän pipi, niinkuin tiedät, mutta mukana hän silti on, toinen jalka tohvelissa.

Yngve puhui luonnottoman ääneen, ikäänkuin julistaakseen tärkeitä totuuksia näkymättömille olennoille, jotka yön peitossa niitä odottivat. Salapoliisit tietysti. Tommista tuntui kuitenkin, että nämä varokeinot olivat liian läpinäkyvää laatua ja hän ryhtyi heti parantelemaan.

— Hittoako sinä huudat, kuulenhan minä vähemmällä. Luulin minä nyt täällä olevan parempiakin asioita kuin skruuvaaminen. Hälytetäänkö ihmisiä nyt vuoteesta skruuvaamaan. Minä menen kotiin yksintein.

— Etkä menekään, ne ovat lyöneet vetoa, selitän heti. Kehenkä sitten turvaa, jollei naapuriin. Veto on veto, ei se mikään turha ole. Se on se rakennusmestari, joka sotkee ja tahtoo pois. Tai totta puhuen, hänellä on kokouskin, niin, keskellä yötä.

— En minä rupea. Lähden kotiin.

Yngve veti häntä kovakouraisesti käsivarresta ja he astuivat auton ohi, jonka etuistuimella tuttu kuljettaja nuokkui. Tommi torui kaiken aikaa vastaan ja Yngve pyysi ja vakuutteli. He olivat niin kovaääniset, että olisi voinut uskoa poliisin väliintulon piakkoin tarpeelliseksi. Samaan aikaan oh kuitenkin liike tiellä käynyt vilkkaaksi, jopa remuavaksikin, juhlat pallokentällä kun

nyt olivat loppuneet ja iloisin osa yleisöä palasi. Mahdollisesti täytyi siis järjestyksenvalvojien pysytellä siellä.

Eteisessä, joka ei ollut valaistu, seisoi talon emäntä, yllään pitkät vaaleat vaatteet, käsi ojennettuna tulijaa vastaan.

— Anna anteeksi, sanoi hän kuiskaten, — että minä näin myöhään hälytin sinut tänne, mutta...

Tommi ehti ajatella: jo kaksi viikkoa sitten tiesit tämän päivän ja lupasit minulle tämän yön. Silloin kävi Yngve kiinni keskusteluun, kuiskaten hänkin:

— Nuuskijat ovat kierrelleet nurkissa. Toissayönä olivat puhutelleet piikoja ja nämä naudat menivät vastailemaan heille. Mahlajan asunnossa oh tänään tarkastus. Sentähden ei poika voi lähteä huviretkelle, vaan sinä lähdet sensijaan. Tekeehän mielesi rahaa, tiedänhän minä. Tuoss' on takki ja lakki, kukaan ihminen ei tunne sinua, kaikki on valmistettu ensiluokkaisesti, niinkuin huomisiltaakin varten. Jos tahdot, niin saat Mahlajan keltaiset saappaatkin. Varmasti sopivat. Pistäpäs jalkaasi...

— Lasi teetä, kuiskasi talon emäntä, — me olemme kaikki yläkerrassa minun luonani. Saanko nojata käsivarteesi, Tommi... Jalka on yhä kipeä, en saa sukkaakaan ylleni. Luulen että huomenna kutsun tohtorin. Soittaisitko, poikeliini, kyökkiin, että tuovat teetä. Koetatte saappaat sitten. Teillä on aikaa yllinkyllin. Tappeluthan on tilattu kello yhdeksi, eikö niin? Mainio juttu, olen ollut pakahtumaisillani nauruun. Ei nyt luulisi siihen aikaan olevan liikkeellä niin paljon konstaapeleja, että heitä riittää rantaan. Hehän tekevät viime kierroksensa kello yksi ja ovat tietysti jo silloin unissaan. Yhtäkkiä alkaa sillan luona aika rähäkkä: kaksi humalaista tappelee, huutavat hengen hädässä. Tuskin ovat konstaapelit saaneet pukarit toisistansa eroon, kun kahvilan takana taasen alkaa aika meno. Sill'aikaa ajaa auto rantaan ja korjaa saaliin. Hui hai, ei kenelläkään ole aikaa ajatella autoa. Mahlaja on jo maksanut haavoistakin. Veren täytyy vuotaa, muuten eivät nuuskijat usko. Mutta kun he näkevät veren vuotavan, niin he uskovat. Oi joi, joi, että pitääkin olla tämän jalan kipeänä. Jestapoo, minä olisin pukeutunut

pojaksi ja tullut mukaan. No, ratsastuspuvusta kelpaisi alapuoli ja yläpuoleksi otettaisiin konsulin kauhtana. Siihen mahtuu vaikka jauhosäkki. Aijes sentään, sehän on hänen yllään. No niin, enhän minä missään tapauksessa pääse mukaan tämän koipeni tähden, mutta jesta sentään kuinka minä olen nauranut. Yngve hoi, käske tuoda voileipää ja hummeristahan tämä Tommi pitää. Mutta kiiruusti ... Oi kulta pikkinen, kuinka olen onneton, että tämä näin kävi, koko viikon olin iloinnut. Mutta ne juukelit eivät voineet lähteä ohjelman mukaan. Ukkeliinin täytyi ja hänestä päästiin, hänellä oli rakkaat kesehtinsä, mutta poikeliini jäi. Ne syyttävät tarkastusta Mahlajan luona, Mahlaja ei sentähden voinut lähteä ja sitten piti ottaa minun pikki muruseni. Mutta kyllä me ne vielä petämme. Jestapoo, kyllä minä sen sanon, että jos ovat viisaita, niin olen viisas minäkin. Ukkeliinihan on aina matkoilla, mutta kyllä täytyy alkaa reissata poikeliininkin, koska hänkin nyt rupeaa afäärimieheksi. Saakos hän sen teidän korean Letan konttoriinsa? Kehuu, että saa. Älähän hätäile, niitä on nyt siellä poikia koolla, skruuvaavat ja pikkisen ryyppäävät ...

Raskas verho meni umpeen heidän takanaan ja he olivat pimeissä portaissa, joitten alapäästä erotti Yngven astunnan ja yläpäästä herrain puheensorinan. Tämä rajoitettu ala oli vastaiseksi ollut rakastavaisten ainoa turvattu kohtaamispaikka, täällä oli nuori Surpaeus ensi kerran kaksi viikkoa sitten temmannut syliinsä konsuhn rouvan ja vain täällä oli hänen sittemmin onnistunut ryöstää itselleen ne muutamat lyhyet huuman hetket, jotka antoivat hänen aavistaa, mitä mahtoi olla kokonainen tunti, päivä, yö tämän naisen seurassa. Monta retkeä oli hän tehnyt Miramariin, toivoen edes kerran tapaavansa Rainan yksin. Mutta hänen ympärillään oli aina ihailijoita tai ystävättäriä, auto kuljetti niitä yöt päivät — niin, yötkin, sillä Martomaan ja muiden taiteilijain päähän pisti joskus tulla yölläkin. He kohtelivat häntä, Tommia, kuin lasta. Hän vihasi heitä ja ajatteli: kyllä minä teille näytän! Ja pian hän näyttikin, sillä Rainan hän ryösti heiltä kaikilta, rippeitä he häneltä saivat, hymyjä ja rahaa ja sensellaista. Mutta hän,

Satakuntalainen Osakunta

Tommi, hän koppasi hänet uhkarohkeasti syliinsä ovenavauksissa tai suuren kaapin takana pari askelta koko seurasta. Ja täällä yläkerran porraskäytävässä, täällä omisti hän hänet kokonaisen minuutin, muistamatta, että on olemassa konsuleita tai muita arvohenkilöitä tai mitään maan päällä. Nytkin sukelsi hän Raina Laxin huuliin, hiuksiin, niskaan, povelle, sukelsi, upposi ja rukoili saavansa menehtyä, koskaan näkemättä muuta kuin tämän kuuman, tuoksuvan merenpohjan, joka keinutti ja pyörrytti.

— Tiedätkö, huohotti hän rouva Laxin huulia vasten, — tämä on kauheaa! Eivätkö ne pirut koskaan jätä meitä kahden. Minä en enää kestä tätä, minä teen jotakin ... jotakin hirveää. Sillä minä olen raivoissani. Kuinka minä olen odottanut...

— Mutta niinhän minäkin! kuului huohotus häntä vastaan. — Meidän täytyy rauhoittua, odottaa...

— Odottaa, odottaa... Mutta jollen minä voi! Sinä et rakasta minua, jos voit odottaa...

— Pikki muruseni, olet suloinen. Mitä ne ovat nuo kaikki sinun rinnallasi ...

— Mutta sinä naurat ja hymyilet heidän kanssaan, sinä annat heidän pidellä kättäsi — minä en kärsi sitä, Raina...

— Pikki muruseni, suutele, suutele, mitä ovat heidän kaikkien ... Hiljaa, hiljaa, meidän täytyy lähteä.

— Mitä sinä aioit sanoa? Raina, Jumalan tähden, mitä sinä aioit sanoa?

— En mitään, mitäs minä sitten. Jestas sentään, kuinka sinä puserrat kättäni ...

— Älä jätä minua tähän hirveään epätietoisuuteen, se tekee minut hulluksi. Mitä sinä aioit sanoa?

— Mutta muruseni, paha poika, puserrat käteni sinelmille!

— Minä rakastan sinua, kuuletko. Jos sinulla on jotakin, vaikka mitä ja kuinka pientä ja mitätöntä ja viatonta noiden toisten kanssa, niin auta armias heitä ja sinua ja minua. Minä teen jotakin hirveää...

— Mikä sinulla on kädessäsi? Kuulepas, se on sormus! Ahaa, sinulla on sormus. Kukas sen on antanut? Jestapoo, näytäpäs, annapas pikkisen kurkistaa. Tun-

nusta pois: se on jonkun flamman antama. Aijaijai sinua! Anna pian tänne, Yngve tulee.

Tommin pää pöyhitteli hänen niskassaan niinkuin lintu pöyhittelee untuvaisessa pesässä. Untuvaa ja silkkiä olivat nuo tuoksuvat hiukset. Rainakin oli mustasukkainen! Tommi riemuitsi hänen epäluulostaan, se todisti sentään, ettei hänelle ollut yhdentekevää, antoivatko tytöt hänelle sormuksia. Nopeudella, jonka alituinen varovaisuus ja vaaranpelko ohvat kasvattaneet, hän silmänräpäyksessä ryösti itselleen kaikki, mitä siinä saattoi kaunottarelta saada ja piteli lujasti kiinni sormuksesta, nautinnolla tuntien, että Raina jää epävarmuuteen, ehkäpä tuskaan. He ohvat kovaäänisessä riidassa, kun Yngve heidät saavutti. Hän ei ollut aivan helposti petettävissä, Yngve, hän aavisti heidän peittelevän todellista asiaintilaa, ja lausui sen häpeämättömästi julki.

— Vai, vai täällä te taas suutelette pimeässä. Odottakaa te, kun minä kerron papalle...

Raina nauroi ja sanoi Tommin astuneen hänen kipeälle jalalleen. Oh tehnyt niin kipeää, että hän oh pyörtymäisillään siihen paikkaan. Niin, niin, sen kun kertoo ukkeliinille, niin kyllä ukkeliini antaa Tommia korville.

Raina työnsi kädellään auki oven siihen pieneen turkkilaiseen kamariin, joka kantoi rouvan budoarin nimeä. Sähkövalo, tupakansavu ja alkoholintuoksu tulvahtivat sieltä vastaan, ja Tommi Surpaeus tajusi yhtäkkiä kaikilla aistimillaan, silmillään, korvillaan, sieraimillaan ja milteipä kielelläänkin jotakin, joka tähän asti oh ollut hänelle tuntematonta. Mitä se oli? »Suutelette pimeässä», sen hän tunsi. Siinä oh jotakin sanomattoman vastenmielistä ja tahmeaa, — kuinka hän olikin täällä? »Suutelette pimeässä» — sanat läiskivät hänen ympärillänsä ikäänkuin olisi heitelty maantien rapakkoa. Valkeilla käsillä viskeltiin likaa. Roskaa, ilmaa! Se oli hänen omaa viisauttansa, mutta se ei nyt auttanut. Mitä tekemistä hänellä oh tuon naisen kanssa, joka tuossa paljain käsivarsin ja sielu alastomana julkeni astua miesjoukkoon? Mitä tekemistä hänellä oh noiden miesten kanssa, jotka loikoilivat sohvilla ja tuoleilla? Miten hän oh täällä? Hän kumarsi ja kulki kättä ojennellen miehestä

mieheen. Miksi hän sen teki? Hän näki savuavien sikarien takaa hikisiä kasvoja — miksei hän ottanut saapasta jalastaan ja lyönyt niitä?

— Tässä se nyt on! sanoi Raina, — tämä Niemenkiven ylpeän herran poika.

Hän uskalsi mainita Tommin isän! Mainita häntä äänellä, joka tuli kuin torimyyjättären ääni lihaläjän takaa. Tommi aikoi kääntyä ja hyökätä äänen kimppuun, mutta Martomaa ojensi hänelle kätensä ja sanoi jotakin hänen kivääristään. Kysyi, joko hän oli ampunut sillä ja ohko hän siihen tyytyväinen. Tommi tunsi hänen tarkoittavan, että se on maksamatta ja kai hän sen nyt maksaa kun saa rahaa. Hävytön — olisi sanonut sen suoraan, mitä hemmettiä hän tuolla lailla naamioi sanansa! Täällä olisi pitänyt kulkea saapas vasemmassa kädessä ja antaa oikealle ja vasemmalle, valkoisille käsille ja valkoisille poskille. Tuokin Martomaa oli valkoinen ja parraton kuin tyttö. Kaksikymmentä litraa konjakkia hän oh tinkinyt itselleen, hänen käsiensä kautta niiden piti vuotaa taiteilijamaailmaan, kaikkiin taskumatteihin, joita otettiin mukaan, kun mentiin istumaan. Löytösormuksellahan hän oh aikonut kiväärin maksaa — täällä sormus vielä oh. Eikä hän anna sitä pois, vaan viinarahat juuri ovat omansa siihen tarkoitukseen. TääUä, täällä on sormus. Sanoiko tuo mies, että oli antanut kalliin kiväärin liian halvasta? Kyllä se, piru vie, oh tullut maksamaan. Harmilla se oli maksettu. Tommi tokaisi hänelle jotakin siitä, että hän antaa vehkeen takaisin, mutta Martomaa vastasi, että minkä hän on humalapäissään antanut, sen hän selvänäkin pitää. Söder ojensi hänelle kouran, joka oh kuin sepän pajasta ja puhui syntymäpäivästään yhhuomenna. Piti nyt vain olla varovainen, ettei hyvät humalat mene hukkaan, tämä lasti oh muutenkin tullut niin hiton kalliiksi. Niin, niin, ei mitään epäluuloa hän tarkoittanut, mutta Surpaeushan oli ensikertalainen, sälli tässä salakuljetusammatissa. Lax oh hänkin sellainen uhkarohkea, niin monessa liemessä kuin olikin poika keitetty. Ei, ei mitään epäluuloa tai epäluottamusta. Senpätähden oh tämä nuori sotasankari tehtävään valittukin, että tunnettiin neuvokkaaksi mieheksi. Koko seura oli terve-

tullut syntymäpäiville — paitsi konsulinna, valitettavasti! Ei, ei millään se käynyt päinsä. Oli herrakutsut. Toisen kerran naisia mukaan, toisen kerran! Tohtorinnakaan ei saa näyttäytyä, siellä keittiön puolella täytyy pysyä. Ja kyllä hän pysyykin, hän on sillä lailla koulutettu. Kas, naiset täytyy kouluttaa, ei siitä muuten mitään tule. Ei se sovi, että ne joka paikassa ovat. Niin, niin, Raina saa antaa anteksi, kauniille naisille ei tässä tapauksessa tehdä poikkeuksia. Toimittaja Liukko huomautti, että hänelle oli aine tarpeellisempaa kuin kenellekään muulle hänen tautinsa takia. Muille se tavallaan oli ylellisyystavaraa — ja olikin. Hänelle se oli elinehto. Sokeritauti ei ole mikään leikin asia. Mahlaja ei antanut Tommille kättä, he olivat aikaisemmin tänään tavanneet. Hän seisoi keskellä punaista mattoa, kädet raidallisten housujen taskuissa, kellonperät kauniisti vedettyinä yli valkoisten liivien, joita voimakas rinta piti koholla. Hän nauroi leveän, hyväntahtoisen naurun ja sanoi, että pojat panisivat merkille, saattoiko jätkiin luottaa, aikoivatko he täsmällisesti. He olivat saaneet niin hyvät kipurahat, että kyllä sillä hinnalla kannatti antaa hakata itsensä vaikkapa pihviksi. Jos he osoittautuvat kunnollisiksi huligaaneiksi, niin heille voi vastaisuudessa uskoa uusia luottamustehtäviä. Herra Lax vanhempi huomautti, että hän menee poikain mukaan, hän, suoraan sanoen, ei luota heihin, autonkuljettaja se tällaisissa tapauksissa kyllä on pääasia, mutta vaunussakin sentään täytyy istua miehiä eikä -mitään nulikoita. Huudettiin joukolla, että sodassakin tässä nähtiin, mihin pojat kelpasivat, ja nämä osaavat molemmat ampua — sitä ei jokainen ajuri osaakaan. Ajuri ja ajuri, huusi Lax Martomaalle, mikä vika siinä ammatissa oli? Kuka herrat kotiin kyyditsi, kun eivät jaloillaan pysyneet. Parasta oli, että herrat eivät ryhtyneet pilkkaamaan ajureja, kyllä ajurit tiesivät sellaisia asioita herroista, että jos ne olisi pantu lehtiin, niin kyllä olisi möly noussut, saakeli vie.

Konsulin veli iski nyrkin pöytään, hyökkäsi kälynsä luo, sylkäisi mattoon, ja puhui ikäänkuin hän olisi ollut tekemisissä kyydittävän kanssa, joka kieltäytyi maksamasta. Kaikki olivat äänessä yhtaikaa.

— Roope on hiljaa nyt, sanoi konsulinna, nousten syvästä nojatuolistaan, — Atte on kieltänyt räyhäämästä, Roope muistaa sen. Etsivät kiertävät taloa, ei saa koskea minuun, jestas sentään tuota miestä, ilmankos konsuli on sanonut, että paras pysyä kuskipukilla eikä tunkea tänne. Jestas sentään, Roope on paikalla hiljaa...

— Kuulkaas, kuulkaas, Lax, tuli Mahlaja väliin, — tulkaas tänne, kun minä puhun. Katsokaas, teidän veljenne voi menettää koko konsulinarvon, jos hänen veljestään kuullaan, että hän... Ja ettehän te toki sitä tahdo, Atte kun on siitä maksanut niin paljon kuluja. Ei, ei, ei, ei pidä kirota naisten seurassa. Kippis, otetaan tästä vielä — tuleehan sitä nyt toista. No noin, Lax. Kuulkaas, mitä te saitte maksaa uudesta kauniista liinaharjastanne? Se sopii mainiosti kuomuroskan eteen. Mutta kuulkaas, ei minun sovi maksaa niille teidän lähettämillenne ajomiehille enempää kuin kuusitoista markkaa tunnilta. Katsokaas, vakinainen työ. Niin, niin, heinät ovat kalliita, mutta vakinainen työ.

Taiteilija Hiirala puhalteli konsulinnan kättä ja koetti saattaa mielialaa tasapainoon.

— Hän on suurenmoinen, sanoi hän, — juuri niitä tyyppejä, jotka maalataan takaapäin. Katsokaa tuota niskaa, sonni voisi sitä kadehtia. Minä olen joskus etsinyt tämäntapaista mallia kautta koko kaupungin. Hän on herkullinen.

— Minä en pidä hänestä, sanoi konsulinna, — minä, suoraan sanoen, en kärsi häntä. Mieheni tulee vielä hänen tähtensä saamaan ikävyyksiä — jestapoo, katsokaa nyt mitä hän tekee... Roope, ei saa koskea taideteoksiin, se on savea, konsuli on tuonut sen ulkomailta ...

Lax vanhempi seisoi hajareisin kälynsä edessä.

— Ja mistäs hän sinut on tuonut? sanoi hän ja tuijotti konsulinnaan juopunein silmin. — Mistäs hän sinut löysi? Pelastusarmeijan suojeluskodissa sinä istuit kuin lintu puurissa ...

— Ulos minun huoneistani! Et enää koskaan astu tämän kynnyksen yli, senkin pakana... Kyllä konsuli ...

— Konsuli ja konsuli ja konsulinna ja Hippa! Hippa

on minun paras hevoseni ja konsulinna oli paras lintu koko puurissa.

— Nyt mennään tänne alakertaan. Noin, kas noin...

— Olkaa kiltti nyt Läksi! Toimitattekos minun muuttoni ensimmäisenä päivänä ...

— Minä kuulun tähän samaan säätyyn ja sakkiin, tietääkös herrat sen ...

— Jollei tuota miestä saa pysymään alallaan, niin me kaikki joudumme epäilyksen alaisiksi.

— Ulos ei häntä saa päästää ennenkuin hän selviää.

— Vai kuka tässä on humalassa? Herrat on humalassa, mutta ei Roope Läksi! Ja tietääkös herrat, että minä olen kanssa pannut rahaa kaljaasiin. Viisituhatta on minun rahojani kaljaasissa, joka tänään tuo konj ...

— Tukkikaa hiidessä sen suu...

— Konsulinna, älkäähän toki. Tiedämmehän kaikki, että hän on humalassa. Kuulkaa... ei, mutta kuulkaahan, hyvä konsulinna... Minä elän niin suuressa jännityksessä siitä, mitä pidätte taulusta. Se on kyllä kallis taulu, mutta sitähän konsulinna toivoi...

— Ei ole varpunen tammikuussa köyhempi kuin oh tämä meidän konsulinna... Mutta nyt siitä on paisunut oikea riikinkana, oikea riikinemäkana ...

— Kello on puoli yksi.

— Jaa-a, pitää alkaa lossata.

Tommi Surpaeus oli joutunut sohvaan sokeritautisen viereen ja tyhjensi siinä lusikoittain teetä lasistaan, ikäänkuin hän olisi ottanut jotakin lääkettä, jonka avulla hengittäminen täällä kävi mahdolhseksi. Kuka minä olen? Mitä minä täältä haen? — sellaisia kysymyksiä hän äänsi itselleen. Ne puhuttehvat häntä ja hän vastasi. Mutta hänen sisimmästään kuului samalla kertaa kysymys: lausuivatko ne minun isäni nimen? Ja hänestä tuntui siltä kuin hän olisi ollut tukahtumaisillaan. Jollei hän heti pääse ulos, niin hän pyörtyy.

Vai niin, iski seuraavassa silmänräpäyksessä hänen päähänsä, ne ovat yhä polvillaan ja pidättävät minua! »Ei sinun pidä, ei sinun sovi!» Rukoilijoiden työtä tämä on. Mutta minun pitää ja minä tahdon ja minä teen mitä tahdon!

Hän syöksyi ylös matalasta turkkilaisesta sohvasta ja

tuli konsulinnan eteen. Raina oli itkenyt, hänen pieni nenäliinansa oli märkä sekä kyynehstä että hajuvesistä. Se vapisi kädessä, joka pusertui rintaa vasten. Hän puhui laulajalle ja maalarille, mutta kun Tommi tuh, vetosi hän kokonaan häneen.

— Köyhä ja köyhä ja köyhä! Totta se pakana puhuu. Tuolla se sitä yhä pauhaa, sillä me emme kärsi toisiamme. Kyllä se kohta senkin sanoo, että minä olen myynyt kengännauhoja kadulla ja kerjännyt läkkikannuun vanhaa ruokaa ihmisten kyökissä. Sanokoon, sanokoon, mutta kyllä minä aina konsuh Laxille kelpaan. Ja vaikka minä olenkin veisannut Siioninvirsiä päämajan pahnoilla, niin Ihan hyvä minä sittenkin olen ontuja-Laxille. Herrajesta, jos te tietäisitte — ahhahhahhah. Ei ole muuta kuin yksi asia, jota minä vihaan vieläkin enemmän kuin ukkeliinia ja se on köyhyys. Minä vihaan vanhoja rikkinäisiä kenkiä, jotka ovat kuin sukset — herrajesta, kun ne ovat jäässä ja käyvät kärjistä kiinni katuun... Ja pumaseepuseroja minä vihaan ja kylmiä perunoita. Herrajesta sentään, kun ne rämisevät kannunpohjalla! Oivoivoivoi. Ja sitten ihmiset antavat sillinpuolikkaita ja moneen kertaan paistettua puuroa — ja kaikki yhdeksi moskaksi vain ...

Raina Lax vaipui takaisin nojatuoliin ja purskahti itkuun. Hän itki katkerasti, hänen surunsa syöksyi esiin rehellisesti hänen elämänsä suurimman kärsimyksen hetteistä. Siinä itkiessäänkin hän kiristettyjen hampaiden lomitse kuiski sanoja: ette tiedä mitä on köyhyys, ette tiedä ...

Tommi Surpaeus tiesi.

Ei koskaan hän ollut rakastanut Rainaa sillälailla kuin nyt tällä hetkellä. Hänen ulkonaista olemustaan hän oli rakastanut, hänen hiuksiaan, hänen valkeaa niskaansa, silmiä, huuha. Hän näki nyt ensi kerran Rainan sielun ja ymmärsi sen. Hän ymmärsi, minkätähden hänen täytyi saada ympärilleen silkkiä, sormuksia, hajuvesiä. Köyhyys, köyhyys oli kaikkeen syynä. Sellaisena kuin Raina tuossa nyyhki, rakasti Tommi häntä uudella tavalla. Hänelle selveni, että hänen täytyy pelastaa Raina, hänen täytyy erota konsulista ja tulla Tommi Surpaeuksen vaimoksi.

Outo juhlallinen vakavuus valtasi Tommin sillä hetkellä, jolloin hän oh tämän ajatellut. Hänen päänsä kohosi yläpuolelle kaikkia noita muita, jotka tuossa teeskentelivät osanottoa. Kukapa heistä oli valmis mitään tekemään onnettoman edestä. Ja te rukoilijat siellä kaukana jossain, oletteko nyt tyytyväiset, näettekö nyt, että tässä on tosi kysymyksessä! Olisipa saanut nuo vieraat ihmiset ulos ovesta, olisipa saanut jäädä kahden Rainan kanssa. He häärivät hänen ympärillään ja viekoittelivat häntä nauramaan. Tommi Surpaeus ajatteli, että hän nyt tarvitsee rahaa enemmän kuin milloinkaan, hän vie Rainan pois täältä, jo huomispäivänä. Minne?

Eräät kasvot kulkivat yhtäkkiä kuin kuva hänen ohitseen. Ne olivat hyvin tutut ja hymyilivät kylmästi ja taipumattomasti. Äiti, äiti ei koskaan tule tunnustamaan tätä naista, äiti ei tunne sääliä!

Hän ei tietänyt ketä hän sillä hetkellä vihasi, ketä rakasti, äitiä vaiko silkkitukkaista Rainaa. Hän tiesi vain, ettei heitä saattanut ajatellakaan yhtaikaa. Roskaa, ilmaa! koetti hän sanoa itselleen. Mutta tämä oli asia, joka piteli kuin verkossa. Ei päässyt minnekään. Oli tukalaa olla.

Yngve tuli kuin taivaasta. Hän hyppäsi ylös portaita ratsastussaappaissa, yllään jostain lainattu lyhyt takki, nenällä silmälasit ja kädessä valokuvauskone. Hän puhui kuiskaten ja torui ja pauhasi. Ne olivat juuri keittiössä — no, kutka? Keistä tässä nyt sitten saattoi olla puhe, jollei nuuskijoista. No, ne pirut olivat taas olleet kyökissä. Tai yksi vain. Vettä tietysti pyysivät juodaksensa, pyytelivät anteeksikin ja kysyivät jotain huvilannumeroa, jota muka hakivat. Niinkuin ei niitä tunnettaisi. Ja nyt oh jo hurjan kiire, mitä pahusta täällä meluttiin ja kiljuttiin ja viivyttiin? Ei yhtä kolikkoa ansainnut sellainen trokari kuin tuo Niemenkiven kamreerin poika. Ja nyt ei enää mitään helhä hyvästijättämisiä ja kavaljeerimaisuuksia — no, mitä tuo mamma nyt tuossa ... ? Oliko se olevinaan itkua? Hyi, älä viitsi, ei sinua kuitenkaan kukaan usko, silmäsi vain tulevat punaisiksi... Ja Surpaeus siinä, pian vain ylle määrätyt tamineet ja autoon heti paikalla.

Tommi tunsi halua lyödä ystäväänsä Yngveä. Tällai-

sessa hirvittävässä seurassa Raina oli. Tommin valtasi yksi ainoa ajatus: saada Raina pian pois täältä! Mutta miten lausua hänelle lohdutuksen sana ennen lähtöä. Hänellähän oli sormus taskussaan, hän antaa sen Rainalle nyt, lähtiessä. Sormuksen kautta hän sanoo onnettomalle, että hän pelastaa hänet. Raina ymmärtää sormuksen kautta paremmin kuin mistään muusta, että Tommi tarkoittaa täyttä totta. Sormus ei voi muuta merkitä kuin että hän kihlaa hänet, hän säälii häntä, hän nai hänet! Sormus on Heinin — olkoon vaikka Kiinan keisarinnan, sitä ei nyt ole aikaa ajatella. Jumaliste, Heini saa sormuksensa takaisin, Rainalle hän antaa toisen, vielä paljon kauniimman ja kallisarvoisemman. Tämä tarvitaan nyt lainaksi, hän kertoo sen kaiken sitten jälkeenpäin Heinille, Heinistä ja Rainasta tulee ystävät.

Heinistä ja Rainasta ystävät — no, tulipa ajatus! Ei koskaan.

Mutta juuri siksi, että Raina on niin hyljätty, hän hänet kihlaa. Köyhyys on hirvittävä asia kauniille naiselle. Ja Rainan liikuttavia silkkisiä hiuksia voivat he kaikki kadehtia ... Olivat jo saaneet Rainan nauramaan, Mahlaja seisoi hänen edessään ja liehutteli, pitäen kiinni kahdesta kulmasta, hänen pientä nenäliinaansa, jotta se muka kuivuisi. Ja Raina sanoi, että hän oli hirveän herttainen tuossa uudessa somassa takissaan, joka oli juuri kuin pääskysen mallin mukaan. Niin, niin, eikö pääskysellä ollut juuri tuollainen vaalea rinta niinkuin nyt rakennusmestarilla liivit ja raitaiset housut, ja sitten tuollainen pitkä musta selkä niinkuin rakennusmestarin takki. Pääskynen varmasti on antanut tuon mallin. Jestapoo, kuinka se olikin somaa!

— Se pitää gentlemannilla olla pääskystakki, sanoi Mahlaja ja nauroi leveän hyväntahtoisen naurunsa.

— Sellaista se on kun on rikas, sanoi Raina, temmaten uudelleen silmilleen nenäliinan, jota rakennusmestari kuivatteli.

No siinä se oli! Nyt tuo konsulinna taasen väänsi kranat auki ja nyt sieltä tulee vaikka kuinka paljon. Herrat eivät kuitenkaan enää ottaneet surua todeksi, vaan nauroivat ja taputtelivat häntä.

He uskalsivat! Mutta odottakoot, kauan eivät he enää sitä tee. Raina on hänen kihlattunsa tästä hetkestä...

— Mitä hemmettiä, pauhasi nuori Lax — tappelut ovat määrätyt minuutilleen aivan niinkuin kanonaadi, ja täällä ei kukaan ole tietääkseen. Joka nyt ei lähde autoon, se olkoon lähtemättä, minä menen yksin — mutta korjaan rahat kanssa yksin!

Tommi kumarsi nopeasti konsulinnalle ja piti hiukan kauan kättään hänen kädessään. Raina pusersi kiinni kätensä ja loi Tommiin kiitollisen kyynelkostean silmäyksen. Kuin pyörryksissä säälin onnesta, juoksi Tommi Surpaeus alas portaita, puki ylleen kaikki mitä Yngve käski, ajattelematta muuta kuin sitä, että hänen nyt on vastattava Rainasta. Rainalla oli jo hänen sormuksensa, hän oli kihloissa!

Yön ilma sivalsi viileällä kädellä yli hänen otsansa ja herätti hänet. Hän istui autossa juuri Laxin vieressä ja toisella puolen ajuria oli rakennusmestari. Vastapäätä hyräili Martomaa unisesti jotain ja kuljettajan viereltä näkyi Yngve Laxin selkä ja pää, joka oli verhottu vieraaseen lakkiin. Mentiin huimaa vauhtia, tienkäänteissä kallistuivat kaikki toistensa syliin. Lax oli väellä ja voimalla työnnettävä paikalleen, sillä hän nuokkui ja nukkui. Vastusta ei hänestä ollut, koska hän kaiken aikaa oh unen maailmoissa. Oliko kuljettaja suuttunut? Vuorosanat, joita he Yngven kanssa vaihtoivat, viittasivat siihen. Oliko myöhästytty? Niin, miksi lähdettiinkin niin myöhään? Mitä kummaa yleensä olikaan tapahtunut?

Raikas ilma yössä, joka paraikaa kääntyi aamuksi, ja vinha vauhti autossa olivat siinä määrin huumanneet Tommi Surpaeuksen, että hän hetkeksi unohti kaikki mitä äsken oli tapahtunut. Tämä kulku ja tämä vilpoinen hämärä, jonka verhon takaa paljastui taivaankaaren väreihin syttyvä taivas, vaikuttivat niinkuin uinti vaikuttaa keväällä, kun vesi vielä on kylmää. Kaikki unohtuu ja on vain hopeinen aalto ja käsivarsien riemullinen voima. Tommi tiesi, että jotain tärkeää on tekeillä ja että hänen pian on kaikkine ajatuksineen antauduttava tähän tärkeään. Mutta ensin täytyy kuljettaa pois nuo muut ihmiset. Sitten tulee Tommi tänne hänen viereensä

ja sitten he sopivat kaikesta. Mitä ihmettä: hänellähän on revolveri taskussa. Tietysti. Sehän on hyvin tärkeä tällä retkellä.

Hän muisti jo kaikki tyynni.

Sen, että Enok-setä moottorillaan on saapunut saaren taakse ja tulee soutuveneellä rantaan, sen, että hän, Tommi, jokaisesta tällaisesta retkestä saa kymmenentuhatta markkaa, sen että hänellä huomenna on samanlainen ansio, sen, että hän tarvitsee paljon rahaa, äitiä varten, Lettaa varten, niin, ja Rainaa varten...

Hän ei voinut ajatella eteenpäin, sillä kun vain hänen äitinsä ja Raina yhtaikaa johtuivat mieleen, niin nousi hänen tunnossaan sellainen epäsointu tai suorastaan riita, että täytyi kokonaan lakata ajattelemasta. Se johtuu siitä, että äiti on kova ja säälimätön koko sitä maailmaa kohtaan, mistä Raina on kotoisin. Tämä tosiasia on kuin ylipääsemätön muuri. Mutta vielä on vähän aikaa, jolloin ei ole pakko ajatella mitään. Aamu valkenee, koivut häämöttävät keltaisessa kajastuksessa, petäjien rungot punertavat, kuusenlatvat palavat kuin sinipunervalla liekillä. Aamurusko tekee tuloaan. Käki kukahtaa. Onpa ihana tämä kevätaamu.

Sillä hetkellä jolloin Tommi Surpaeus oli ikäänkuin saanut käsiinsä kevään maljan ja maistanut sen laidasta, näki hän rumuuden siinä miehessä, joka nuokkui hänen vierellään. Hän näki myös, että kaikki muut tässä hänen ympärillään olivat vieraat, vieras koko se maailma mistä he tulivat, vieras Rainakin. Mutta hän on kuitenkin jo antanut sinne kihlasormuksen, toisin sanoen kihlautunut sinne. Ja miehen täytyy pitää sanansa.

Ne rukoilijat ne ovat, jotka pidättävät häntä, äiti ja täti Letitsia! Ne eivät päästä häntä vapaaksi, ne ajattelevat häntä, ne huutavat häntä kotiin.

Roskaa, ilmaa!

Ajetaan jo kaupungissa. Auto hyppii ja hytkii epätasaisella kivityksellä. Kadut ovat autioina. Poliisit astuskelevat unisina. Kukaan autossa ei puhele, on kiire, käännytään yhtäkkiä syrjäiselle kadulle. Ei näy ainoaa ihmistä. Puutaloissa ovat uutimet alhaalla. Pysähdytään. Kaikki astuvat autosta, Lax täytyy laahaamalla laahata alas ja hänelle sanotaan, ettei saa mukista. Kul-

jettaja katoaa auton taakse, ottaa pois numerolaatan ja asettaa sijalle toisen. Hän silmää ylöspäin ja sammuttaa lampun.

Yngve Lax ja Tommi Surpaeus kättelevät muita ja asettuvat mukavasti takaistuimelle. Vällyjä ja peitteitä otetaan esiin.

Ja nyt alkaa oikein sellainen hiivatin vauhti, sellainen, ettei maa tunnu gummien alla. Menköön syteen tai saveen — tällaisen aamun takia istuu vaikka linnassa! Tommi Surpaeus on päässyt kaikista ajatuksista, hauskoista ja ikävistä, hän on myös vapaa kaikista siteistä. Tulkoon vaikka mitä tämän aamun jälkeen, mutta nyt on hauskaa! Seikkailulle mennään!

— Noh, huusi yhtäkkiä Yngve Lax hänen korvaansa, — mitäs sanot, eikös olekin hauskaa. Ja kaikki on niin perhanasti valmistettua, että menee kuin rasvattu. Mutta yhden minä olen unohtanut sanoa: sinun täytyy ottaa aineet teille Niemenkiveen. Ymmärrätkö?

Surpaeus huomasi kyllä, ettei tämä tiedonanto ollut myöhästynyt unohduksesta, vaan tarkoituksella. Mutta seikkailu oh ottanut hänet valtoihinsa ja sitä hauskempaa oh, mitä enemmän nyt tuli vaaroja. Hän huusi Laxille, että all right ja hänen sydämensä teki korkeita hyppyjä ilmassa. Puut notkuivat, taivaanranta aaltoili, nukkuvien huviloiden valkoiset portit hyppelivät. Hih!

Yhtäkkiä hiljeni vauhti ja molemmat nuoret miehet oikaisivat päätään sivulle: kaksi ratsastavaa järjestyksenvalvojaa tuh juhlallisesti ajaen tien käänteessä. Nuoret miehet kuulivat verensä kohinan ohimojen kohdalla ja nojasivat huolettomasti vaunun selustaan. Silmänräpäykset tuntuivat pitkiltä ja kohtalokkailta. Miehet hevosenselässä kääntyivät katsomaan auton jälkeen. Auton vauhti oli taasen pyörryttävä. Ajettiin meren rantaa pitkin. Yngve katsoi kelloaan.

— Kahden minuutin perästä alkaa ensimmäinen tappelu. Turha vaiva, poliisit menivät juuri.

— Niitä voi olla useampia liikkeellä, vastasi Surpaeus, käsi revolverin ympärillä.

Ajettiin ylös mäkeä. Linnut lauloivat. Kiiltävässä vedessä, jonka pinta hiljalleen väreili, kohosi saari, puunlatvat punertaen aamuruskossa.

— Se on tuo! sanoi Yngve Lax.

Mäen alla alkoi koira kiivaasti haukkua. Mies ja nainen, jotka sitä seurasivat, jäivät seisomaan. Tappelu! Metsiköstä kuului hirveitä huutoja. Auto suhahti ohi, kiinnittämättä siihen huomiota. Huusiko joku poliisia? Auto ajoi kesähuvilan ohi, jonka vaikeitten pöytä- ja tuohryhmien pinnat kasteisina kiilsivät valjenneessa aamussa. Lahdella näkyi vene. Se suuntasi kulkunsa saarta kohden. Oliko Enok-setä veneessä? Sitä oh mahdoton tietää. Auto hävisi metsikköön ja sukelsi seuraavassa silmänräpäyksessä esiin niemenkärjessä, jonka ympäri tie kääntyi. Siellä se pysähtyi.

— Mitä perhanaa, nehän menevät saarta kohden, sanoi Surpaeus, kädet kylminä, ohimot kuumasti takoen.

— Katso eteesi, tiuskasi Yngve Lax.

Rantakivien joukossa, joita kohden meri hiljaa henki, oli kolme isoa keltaista matkalaukkua, aivan kuin jokin haaksirikko olisi matkustajalaivasta viskannut ne tänne. Ne näyttivät viattomasti sisältävän paitoja ja sukkia.

— Ovatko ne noin kauhean isoja, sanoi Surpaeus kuiskaten, — niitähän ei mitenkään voi kätkeä.

— Mitä perhanaa varten meillä sitten on vällyt ja peitteet. Ei suinkaan omaa nahkaamme varten.

— Olisi pitänyt kuljettaa pimeällä.

— On niitä kuljetettu sekä pimeällä että päivällä, niin että kyllä se tunnetaan, mikä on parasta. No, käy hiidessä kiinni.

Iloinen seikkailu alkoi tuntua vakavalta. Miehet saivat panna liikkeelle koko voimansa ja varovaisuutensa. Kolinaa kuului sittenkin. Mihin tässä nyt asettaa jalkansa? Jos poliisi sattuu tulemaan, niin ovat he mennyttä!

Koko lastaus niemenkärjessä oh kestänyt jonkin minuutin, mutta tuntui siltä kuin olisi kulunut tunteja. Jalat epämukavasti oikoisina matkalaukkujen päällä istuivat nuoret miehet entisillä paikoillaan vällyjen alla, käsillään koettaen tukea tasapainoaan. Heidän oli vilu, sydän jyskytti. Tuontuostakin haki käsi taskuun, missä revolveri oli. Eikö tuo ollutkin kavioiden tömínää? Vaunu kiiti vimmatusti. Kuoppaisissa kohdissa töyssähtehvät ihmiset lastineen korkealle ilmaan. Posket kyl-

minä ja huulet sinisinä tuijottivat nuoret miehet eteensä, sydän lyöden vasarana rinnassa.

Tappelu — toinen tappelu, no, nyt se alkoi.

He ohvat sen tykkänään unohtaneet.

— Hiidessä, sanoi Surpaeus, — tuohan herättää kaikki ihmiset, kuinka olette voineet olla noin tyhmät.

— Älä nyt siinä ole niin viisas, vastasi Lax äkäisesti. — Kyllä se on oikein laskettu. Jos pohiseja nyt tulee vastaan, niin huudamme heille, että humalaiset siellä puukottavat toisensa kuoliaaksi. Kunnon huligaanit, kylläpä ne kirkuvat.

Ei kuulunut poliiseja. Huudotkin heikkenivät heikkenemistään, auton loitotessa vaaralliselta paikalta.

— Mutta mihin kummaan minä Niemenkivessä panen nämä tavarat? sanoi Surpaeus, yhtäkkiä muistaen, mitä hän oh luvannut. — Sinä tiedät kummoista meillä on: jos joku meillä saa tämän tietää, niin hän ilmiantaa meidät.

Tommi Surpaeus ei ollut saanut lausutuksi äitinsä nimeä. Lax lausui sen häikäilemättä.

— Ei äitisi sinua ilmianna.

Ja hän naurahti.

Tommia raivostutti. Taasen oh Yngve uskaltanut. Hän oli sanomaisillaan, ettei ota haltuunsa mokomaa likaista roskaa. Mutta hänen mieleensä muistui rahat.

— Koetetaan nyt sitten puuliiteriä, sanoi hän.

— Sitä juuri minäkin olen ajatellut. Nostetaan tavarat teidän vanhaan rekeenne, sehän on siellä perällä. Pannaan halkoja päälle. Ylihuomisyönä siirrämme pois mitä enätämme.

— Mutta mitenkä me saamme avaimen?

— Liiterihän on auki, etkö sen vertaa tiedä.

— Mutta koira?

— No, ei kai se omaa väkeä hauku.

— Eikö vain olisi parempi, että vietäisiin tavarat teille.

— Älä sinä rupea jänistämään. Ei niitä kymmeniä tuhansia niin ilmaiseksi oteta.

Tommi Surpaeus tunsi ilkeän kylmyyden leviävän alas selkäänsä ikäänkuin jotain märkää olisi laahattu pitkin hänen pintaansa.

Kyllä olen nyt verkossa, ajatteli hän. Kyllä olen nyt myynyt sieluni.

Hetkeksi kiihtyi heidän jännityksensä jälleen, mutta auto, joka tuli heitä vastaan, ei ollut vaarallinen. Näyttipä melkein siltä kuin se olisi liikkunut samoilla asioilla kuin he.

Lahdella välkkyivät hopeiset soimut yli purppuraisten pilvenkuvien, jotka kertautuivat veteen. Luonto alkoi yön juhlallisesta vakavuudesta sulaa päivän nauravaan iloon. Tommi Surpaeus ei nähnyt mitään tästä kaikesta. Hän näki nukkuvan kotinsa. Hän näki sen oudossa viattomuuden tilassa. Ei milloinkaan ennen hän ollut huomannut, kuinka se oh hiljainen ja vakava.

Sellainen kuin hänen isänsä kasvot olivat kuoleman unessa.

Sellainen kuin hänen äitinsä hymy oli ollut silloin kun hän hänet viimeksi näki. Kauan sitten. Kauan, koska siitä oli tapahtunut niin paljon.

Häpäisijä! sanoi hän itselleen.

Hän avasi portin ja he alkoivat raastaa arkkuja sisään. Ei kukaan herännyt, he olisivat saaneet ryöstää talon puti puhtaaksi. Vanha kuuro koira nukkui rauhan unta. Tommi säikähti, kun vaahteran oksa pyyhkäisi yli hänen päänsä ja vei pois hatun. Auto puhkui ulkopuolella, liiterin ovi natisi. He kolistelivat pahasti, astuessaan kelkkojen, lapioiden ja muiden kesäkorjuuseen pantujen tarvekalujen lomitse reelle. Tommin rinnassa takoi sydän kuin moukari. Talossa nukuttiin hyvän omantunnon unta, arkut kalliine tavaroineen jyskähtivät maahan eikä kukaan kuullut. Nuoret miehet tulivat onnellisesti ulos liiteristä, painoivat oven kiinni ja pysähtyivät vaahteran luo. Yngve Lax pyyhki hikeä otsaltaan ja Tommi Surpaeus otti lakkinsa maasta.

— Menipä hyvästi, menipä hyvästi, puhkui Lax. — Ei yhtä nuuskijaa, ei yhtä laukausta. Menipä mainiosti. Jos sinulla on tällainen onni matkassasi, niin sinusta tuotapikaa tulee rikas mies.

Tommi ajatteli, että sitä hän juuri oli odottanut, että olisi poliiseja ja vaaroja. Jonkinlaiseksi pieneksi sotatapaukseksi hän oli retken kuvitellut. Ja sitten meni kaikki lysyyn. Hän ei kuitenkaan sanonut mitään.

— Sinulla on onni matkassasi, perhananmoinen onni, jatkoi Lax, paperossia sytyttäen. — Ja tämä liiteri on niinkuin tätä varten tehty. Täällähän on tilaa huomisiltaiselle lastille ja vaikka kuinka monelle.

Surpaeus havahtui ajatuksistaan.

— Oletko hullu?

— En kuin viisas.

— Se ei tule tapahtumaan, että tästä tehdään varasto.

— Mutta se tulee tapahtumaan. Mikään poliisi ei lähde tarkastamaan kamreeri Surpaeuksen kotia.

— Kuinka sinä uskallat!

— Mitä? Mikä on, etten uskaltaisi? Täällä ovat tavarat turvassa.

— Minä viisi niiden turvaamisesta!

— Niin, niin — mutta rahasta toki välität. Ehei, kyllä meidän nyt on vähttäminen, sinä et taida tietää mitä sakot ovat. Pidä sinä silmällä tätä vajaa. Paras ohsi, että avain hukkuisi muutamaksi päiväksi. Ja sitten, kuule — katso sinä, että minä saan tavata Lettaa. Etkö luule minun tietävän missä väleissä te olette meidän mamman kanssa. Etkö luule minun nähneeni, että äskenkin hyvästi sanoessasi pistit kirjelipun hänen käteensä. En häiritse teitä, tehkää mitä tahdotte. Mutta minä tahdon Letan minä!

Tommi Surpaeus hyppäsi hänen eteensä nyrkit pystyssä.

— Mene pois nyt, muuten voi seikkailua jatkua.. .

— Minä en sinua pelkää.

— Mene pois!

— Älä nyt viitsi — minä olisin minäkin voinut ottaa meidän Rainan, mutta kun sinun teki mielesi...

— Ota sinä hänet, ota Herran nimessä, en minä häntä huoli. Mutta mene nyt...

— Älä nyt ole olevinasi. Niinkuin en minä tietäisi. Mutta morjens nyt vain. Älä ole huolissasi, en sano Rainalle mitään, kyllä minä ymmärrän. Mutta pidä huoli siitä, että saan tavata sisartasi. Hyvää yötä.

Hänen mentyään seisoi Tommi Surpaeus hetken liikahtamatta ja hänen ajatuksensakin olivat täydellisessä liikkumattomuuden tilassa. Yhtäkkiä tarttui hän kaksin

käsin kiinni hiuksiinsa ja sydän kiertyi hänen rinnassaan. Mitä hirvittäviä asioita olikaan tapahtunut?

Hän näki nyt yhtäkkiä selvällä silmällä kaksi maailmaa, jotka sovittamattomina seisoivat vastatusten. Ne ohvat aina olleet tässä, hänen lapsuudestaan asti. Isän eläessä oli juopa niiden välillä ollut yhpääsemätön, mutta isän kuoltua oli hän mennyt toiselle puolelle. Häntä oli vetänyt sinne ja hän oh mennyt. Mutta hän ei saanut olluksi siellä, sillä toinen maailma piteh häntä. Perintätavat ja muistot pitelivät häntä. Ja hän oli varma siitä, että tänäkin yönä, ehkä tällä hetkelläkin joku täällä ajatteli häntä ja kahlehti häntä ajatuksillaan. Pitikö siitä iloita vaiko raivota?

Tuohon toiseen maailmaan, johon ei hän saanut tungetuksi juuriaan, sinne oli hän joka tapauksessa tänään jättänyt kihlasormuksen. Hän oli siis kihlautunut tuohon vieraaseen maailmaan ja nyt piti kai alkaa sovittaa näitä molempia maailmoja keskenään. Miten sekin tulisi tapahtumaan?

Ja mitä hän oikeastaan oh juovan toiselta puolen etsinyt? Jo isän eläessä oh hän katsellut sinne, ensin uteliaana ja sitten kaipauksella. Mitä hän oli sieltä etsinyt?

Iloa, vain iloa.

Ei mitään pahaa hän ollut tahtonut. Vain iloa hän oli ikävöinyt. Ja tällaisiin selkkauksiin hän oli joutunut.

Hän asteli varovasti vaahteran alitse ja läheni pihamaata. Täällä hänen kodissaan ne nyt ovat nuo kaihit aineet, joiden avulla sadat ihmiset aikovat vangita luokseen ilon ja riemun. Tohtorin syntymäpäivävieraat odottavat, taiteilijat odottavat, sanomalehtimiehet odottavat, ajurit ja heidän yleisönsä odottavat. Kaikki ovat tässä odotuksessa veljiä. Mitä erilaisimmat ihmiset ymmärtävät tässä odotuksessa toisensa. Eivät he tahdo pahaa, ei itselleen eikä muille. Vain hiukkasen iloa he tahtovat.

Mutta iloa mitä he odottavat ei ole. Seuraa jotain aivan toista.

Kummallista. Kuinka hän tänään näkeekin kaikki tällaisena? Illalla, kun on koolla ihmisiä ja sähkö palaa, näyttää kaikki toiselta. Tuo vieras maailma on luvallinen ja hyvä maailma. Aamu ja yksinäisyys luovat kaik-

keen toisen valon. Aamu näyttää hyvän ja pahan. Yöllä ovat ne yhtä. Onko sitten todella hyvä ja paha? Onko sitten todella tunto, joka haavoittuu niinkutsutusta pahasta?

On tunto, joka muutamassa tapauksessa sanoo: häpäisijä!

Hän ei sanottavasti kärsinyt tästä, hän ainoastaan totesi, että näin oli. Mahtaa olla kovaa, jos alkaa kärsiä tällaisesta. Se on sitä niinsanottua omantunnontuskaa. Mutta sitä ei hän toki tunne. On vain niin omituista, kun noin silmillään yhtäkkiä näkee, mikä on se niinkutsuttu hyvä ja se niinkutsuttu paha.

Se on äidistä peräisin tämä hetki. Äiti on kaiken yötä ajatellut häntä. Ehkäpä hän vieläkin makaa silmät auki ja sydän lyöden tuolla avonaisen ikkunan takana. Tommi tunsi kuinka hän sekä vihasi että rakasti häntä. Eikö äiti nyt voi päästää häntä irti, eikö hän nyt voi ymmärtää, että hänen täytyy elää omaa elämäänsä?

Eihän hän ole sinua pidätellyt! sanoi ääni Tommin tunnossa. Ei hän ole sinulta mitään kieltänyt.

Niin, niin, mutta hän ajattelee minua ja se on paljon pahempaa! huusi hän vastaan.

Tommi seisoi kasvihuoneen seinivierellä ja silmäili heleän vihreälle nurmelle, jolle vaahterain oksaverkko loi varjonsa. Tuolla toisella puolen tietä oh nurmi pengottu ja poljettu: siellä oh etsitty kihlasormusta. Heini serkun kihlasormusta, tytön, joka oh ollut tämän pojan ensimmäinen rakkaus. Tommin mieleen tuli suudelma, jonka tyttö oh painanut hänen huulilleen kaikkien läsnäollessa. Hän istuutui kapealle penkille ja hänen teki mieh itkeä.

Näkyy olevan tunto, joka sanoo: roisto, konna! Eikö ollutkin silloin hänen mielensä niinkuin tämä keväinen nurmi tässä ja nyt se on niinkuin tuo maa tuolla, joka on poljettu ja tallattu.

Hän rupesi riisumaan kenkiään. Linnut eivät välittäneet hänestä, vaan lauloivat ilmojen täydeltä, suhahtelivat hänen ohitseen ja pudottelivat puunlatvoista milloin minkin ruupusen. Sukkasillaan asteh Tommi Surpaeus yli kotipihan tanteren, vaikka tämä varovaisuus tuskin ohsi ollut tarpeellinen, linnunlaulu kun upotti itseensä

hänen askeleensa. Kukkuu-kukkuu helskyi yli lahden, kukkuu-kukkuu vuoresta ja kukkuu-kukkuu kotoisesta kuusikosta. Kodin pieni maailma ui aamuauringon kullassa.

Kiertäessään auki lukkoa ylhäällä portaiden päässä kääntyi poika ja muisti yhtäkkiä: huomenna tämä myydään. Ei, jo tänään.

Hänellä oli nyt rahaa ja hän tiesi voivansa saada sitä enemmänkin, mutta hän tunsi samalla, että jo aikaisemmin oli myynyt osuutensa kotiin ja ettei hänellä enää ole mitään oikeutta puuttua kodin kohtaloihin.

V

Siitä päivästä lähtien, jolloin Heini serkun kihlasormus katosi, oli järjestys Niemenkiven yhteiskunnassa järkytetty. Ei mitään saattanut nähdä ulospäin. Kaikki tuntui olevan entisellään, aidat ja portit pitelivät koossa kotia ja kevät kukki ja lauloi sisäpuolella. Mutta ihmisten keskinäiset suhteet olivat menneet rikki, kukin kulki omaa tietään, toisen toisesta tietämättä ja toisen salatessa toiselta tarkoituksensa. Aidat ja portit eivät voineet pitää koossa ihmisiä. Surpaeuksen perheen jäsenet, jotka ennen olivat muodostaneet ikäänkuin touvin, mikä voimakkaasti yhteen kuuluen kannatti elämän iloja ja suruja, erkanivat nyt toisistaan niinkuin säikeet heltiävät, kun touvi on katkaistu. Jokainen oh joutunut väliaikaiseen tilaan valmistamaan tulevaa, vielä salattua itsenäistä vaellusta. Aamuisin lähti kukin haaralleen niin pian kuin suinkin ja kun aterioiden aikana jouduttiin pakollisesti koolle, puhuttiin muista asioista kuin niistä, joita ajateltiin. Jos joku vieras olisi tullut verranneeksi perheen jäsenten kasvonilmeitä joku päivä sitten ja nyt, olisi hän huomannut niiden muuttuneen. Jotakin murheen tomusta oli varissut yli kaiken. Ei enää eletty vuorokauden neljänkolmatta tunnin mukaan, vaan ne olivat mielialojen tiimat, jotka säätivät täällä lakeja, jouduttaen tai hidastuttaen tapahtumia. Korkeassa jännityksessä kulki elämä eteenpäin, ihmisten vaiteliaina vältellessä toistensa katseita.

Perheen nuorin jäsen yksin puhui ja etsi toisten katseita. Lapsen varhaiskypsät kysymykset kaikuivat paljaassa rehellisyydessään tuskallisina kuin sairaan omantunnon ääni. Hän toisteli sanaa miksi. Hän toisteli sitä, kun hänelle annettiin lyhyitä ärtyneitä vastauksia ja hän toisteli sitä, kun ei hän saanut vastausta ensinkään. Päivä kului vaikeitten asioitten kuumeisessa joudutta-misessa. Yö ei tuonut lepoa. Korkea jännitys oli toimessa unenkin aikana. Ainoa joka nukkui, oli koira. Se ei syönyt eikä liikkunut. Se kaivautui kuoppaan sireenipensaiden juurelle ja makasi, makasi päivät ja yöt.

Ulospäin ei kuitenkaan näkynyt mitään. Aidat ja portit pysyivät paikallaan. Takatalvea ei kuulunut, kevät riensi kuumeisesti kypsymistään kohti, kilpaa niiden kohtalojen kanssa, joita Surpaeusten perheen jäsenet itselleen valmistivat. Kaikki tapahtui uskomattoman nopeasti, ikäänkuin pitkäaikainen helle olisi tuleennuttanut kaikki valmiiksi niin ettei tarvittu kuin lyhyt myrsky varistamaan hedelmät maahan.

Kun Letitsia Surpaeus oli lähtenyt siitä portista, josta hän oli kulkenut toistakymmentä vuotta ulos ja sisään, niin hänen mielensä lenteli kuin häkkilintu, joka on päässyt vapauteen. Hänen oli ihmeellisen kevyt olla. Hän oli hymyillen eronnut veljistään, jotka päivänpaisteessa leikittelivät koiran kanssa, hän oli hymyillen astellut ohi omenapuiden. Ei mitään velvollisuuksia, ei mitään omaisuutta, ei ketään ihmistä — vapaa! Kaikki hänen aistimensa täyttyivät ilman sinestä ja hänen jalkansa etsivät auringonsäteistä siltaa korkeutta kohden.

Mutta tätä onnea kesti vain hetken. Kuolemaa ei tullut, päinvastoin tarttui elämä lujin ottein häneen kiinni ja sanoi hänelle, ettei hänellä nyt ole minne mennä, ei ketään ihmistä, ei mitään velvollisuuksia, ei mitään omaisuutta. Ja niinkuin lintu pian huomaa, ettei hän tule toimeen ilman häkkiänsä, niin huomasi hänkin, ettei hän todella nyt tiedä minne kääntyä.

Hänessä heräsi kirvelevä kaipaus. Hän muisti lapset, jokaisen erikseen, heidän hauskat vallattomuutensa ja pahantekonsa, hän muisti pienen soppensa, jonne kaikki hänen muistoesineensä olivat jääneet, hän muisti koi-

ran, muisti veljensä. Kälyänsäkin hän yritti muistella kaipauksella, mutta silloin satoi häntä vastaan kovia sanoja. Ne suomivat kuin piiskan siima, ne ne juuri olivat ajaneet hänet kodista ja nyt ei ollut ainoaa ihmistä. Veljet — ei, ei hän voinut lähteä heidän luokseen. Ei enää kenenkään vastukseksi. Ystävätär, hän, jonka kanssa nuoruus oli ollut yhteinen, hän jonka kihlattua Letitsia Surpaeus oh rakastanut läpi elämänsä, Emilie, hän oli mielisairaalassa. OUut jo kauan. Kuinka kauan mahtoikaan olla? Kuinka olikaan ihminen saattanut asettaa elämänsä niin, ettei hänellä ollut yhtään ainoaa ihmistä, jonka luokse olisi voinut suunnata askeleensa? Olihan kuitenkin yksi, oli tämä sama rakastettu, mielisairaan mies! Letitsia Surpaeuksessa leimahti elämä liekkiin: nyt hänellä oh oikeus mennä hänen luokseen ja viettää siellä päiviensä ehtoo! He ovat uhranneet koko voimansa kauden ollakseen uskolliset annetulle sanalleen, nyt eivät he enää ketään vahingoita. Parantumaton mielisairas ei kärsi eikä muista. Nyt on aika tullut! He rakastavat toisiaan, ovat aina rakastaneet. Nyt harmaahapsina lienee luvallista katsoa toinen toistaan silmiin, painaa toinentoisensa kättä, elää saman katon alla, ympäröidä toinen toistaan hellyydellä. Ja puhella. Paljon on patoutunut hellyyttä, paljon puhumista. Ehkä on suotu elämää vielä joku vuosi, tai viikko, tai vaikkapa päiviä vain.

Kun vanha neiti tätä ajatteli, niin oh kuin hänen sisimmästään olisi puhjennut esiin lähde, joka solisi ja lauloi. Vaistomaisesti peläten ihmisten katseita oh hän väistynyt tiestä ja tullut kaiholle, mistä näkyi kimmeltävä lahti ja sininen taivas. Siinä hän seisoi ja kuiski mielettömiä sanoja, sanoja ilman yhteyttä, valoja, jotka oli tehnyt yksinäisinä öinä, sehtyksiä ja vakuutuksia, jotka vuosikymmeniä olivat odottaneet ääntä.

Hän oh unohtanut ihmiset ja todelhsuuden, mutta nyt tulivat ne molemmat. Ihmisiä astui paikalle ja hän muisti kaikki.

Ei, joka kerran on ottanut Elämän rautaisen sormuksen, se kantakoon sitä uskollisesti loppuun asti. Ei mitään lievennystä, ei mitään liehittelyä. Elämän sormus luovutetaan vasta suoraan Kuoleman käteen.

Kuolema — olisiko kuoleman aika nyt tullut? Joko olisi oikeus lähteä? Varmaan on. Ei ole minne mennä, ei enää kelpaa mihinkään. Vai olisiko vielä jotakin, jota saattaisi yrittää?

Jumala, sinä et voi vaatia, että menen pyytämään omaisiltani armoa. Minä nöyrryn sinun edessäsi, mutta et tahdo minun alentumistani ihmisten edessä. Ei, ei, ei, he eivät ole tahtoneet pahaa, eivät he ole tarkoittaneet mitä sanoivat, mutta se teki sittenkin Ihan kipeää. Polttaa, kun vain muisteleekin. Jumala, olen väsynyt. Tiedäthän kaikki, ota minut jo luoksesi. Olet hyvä ja ankara isä, katso minun puoleeni: olenhan koettanut — voinko vielä jotakin? Sinä näet minut, sinä tunnet minut. Olet hyvyydessäsi antanut minun vielä nähdä kevään — annathan minun nyt tulla!

Hänen sisimpänsä kumpuili hiljaisemmin, mutta täynnä onnea, ajatellessa kuolemaa. Sydämen lyönnit tuntuivat valtavina läpi koko ruumiin. Hän painoi käden sydämelleen ja sanoi sille, että hän kiittää sitä uskollisuudesta läpi pitkän elämän ja että se kohta saa levätä.

Lepoon!

Kun hänen huulensa kuiskasivat tämän sanan, tunsi hän onnea, joka oh kuin se auringonlämpö, joka lepäsi hänen kasvoillaan. Tässä sanassa kohtasi hän myöskin kuolleen veljensä. Hänkin oli aina ja uudestaan lausunut tämän sanan. Mutta hän ei ollut lähtenyt vapaaehtoisesti, velvollisuudet ohvat pidelleet häntä täällä. Hän ikävöi lepoa, mutta hän ei tahtonut pois ennenkuin lapset ohsivat varttuneet suuremmiksi. Lapset — Tommi! Vainaja ei ollut jättänyt sisarelleen mitään velvollisuuksia, »sinulla on ollut tarpeeksi», oli hän sanonut. Mutta on kirjoittamattomia velvollisuuksia, ja loppuvatko velvollisuudet koskaan? Tommi — onhan hänellä äiti.

Minä en jaksa enää mitään, minä en kelpaa mihinkään. Minä en voi palata. Minä astun alas tältä kalliolta, tuossa alhaalla on sininen syvyys.

Jotta he löytäisivät sinun ruumiisi ja kauhu tuhsi taloon, jotta heidän rauhansa olisi iäksi mennyt. Jotta lapsille jäisi muisto siitä ettet jaksanut loppuun asti,

jotta heille jäisi se esikuva, että vastusten tullessa ihminen itse saa katkaista elämän langan!

Hän näki lasten silmien tähtäävän itseensä ikäänkuin ne kaikki olisivat olleet tuossa hänen edessään, hänen silmiensä ulottuvilla. Hänen kätensä etsivät heidän hiuksiaan ja olkapäitään ja hän kuuli pienimmän kysyvän: vanha täti, oletko sinä ollut vedessä? Onko vedessä hauskaa? Mikseivät kaikki ihmiset mene veteen?

Hänen kätensä iloitsivat koskettaessaan hentoja olkapäitä ja hän tiesi, että hän lasten vuoksi vielä jaksaa olla maailmassa, jaksaa vaikkapa menehtyä kadulle, mutta omaa henkeään ei hän ota. Rakkaat, rakkaat lapset... Hän oli niin elävästi tuntenut heidän läsnäoloansa, että hän säikähti, tuntiessaan käsiensä alla oman pukunsa villaisen nukan.

Nehän ovat tuolla muutaman minuutin matkan päässä, siellä on koti, siellä on työ, siellä on kaduttu kovia sanoja — palaa sinne, siellä ovat ihmisesi, muistosi, velvollisuutesi!

Kuollut unohtuu niin pian, niin pian täyttyy tyhjä paikka. Jos kuollut palaisi takaisin, niin ei hän ehkä enää olisi tervetullut. Vielä vähemmän elävä, joka kerran sysättiin ulos. Sinä, jonka elämä kihlasi raudalla, tao omasta kärsimyksestäsi kruunu, nosta se päähäsi ja iloitse raudan kirkasta iloa. Jolle elämä kerran ojensi rautaa, se katsokoon, ettei se ruostu. Kulta, jolla ihmiset kihlaavat, se on tunteeton ja ruostumaton, kulta kestää vaikka rakkaus pettää. Mutta rautaa täytyy vaalia joka hetki, se on tunteellinen, se ottaa vastaan pienimmänkin uskottomuuden, rautainen koru silataan ainoastaan ehdottomalla uskollisuudella.

Letitsia Surpaeus lausui näitä vuorosanoja ääneen ja sai niistä selvyyden. Ja kun hän oh käsittänyt mitä hän on velkaa rautaiselle sormukselleen, nousi hänen päänsä ikäänkuin siinä olisi ollut kuninkaallinen kruunu, ja hän alkoi astella poispäin kodista, maailmaa kohden, jossa ei hän tuntenut ketään ja jossa hän ujosteli kaikkia. Hänen askeleensa kulkivat tahtovina, vaikka huulet yhä lausuivat epäilyksen vuorosanoja.

Olet naurettava, näyttelet teatteria, tiedät itsekin, että ennen iltaa palaat vanhaan pesääsi.

Olen naurettava, ehkä näyttelen teatteria, mutta tiedän, etten enää palaa. Voin kaikkea muuta, mutta en voi olla tiellä. Menen köyhäinhuoneelle, pyydän siellä kattoa pääni päälle, paikkaan siellä, parsin siellä, siellä on paljon särkynyttä ihmiselämää — siellä minäkin voin olla hyödyksi.

Ja kun lausut nimesi, niin mihin valoon saatat omaisesi? Luuletko, että köyhäinhuone on sinunkaltaisiasi varten?

Menen siihen kotiin, joka on rakennettu minunkaltaisiani varten — on koti niin sanotuille sivistyneille köyhille. Menen sinne, luen ääneen niille, jotka jo ovat sokeita tai jotka ovat siksi tulemassa, paikkaan ja parsin kaikille. Siellä on rikkinäistä sielläkin.

Ja onko sinulla se pääoma, joka avaa sinulle tämän kodin ovet? Niin, niin, tarvitaan pääoma, määrätyt korot vuodessa, ennenkuin ovet avautuvat. Teet viisainten, jos heti turvaat veljiisi. Näetkö nyt miten lapsellinen olet ollut, kun pienen suuttumuksen tähden juokset kotoa. Köyhällä ei ole varaa mielenosoituksiin. Olet vanha köyhä vaimo ja kuvittelet olevasi morsian ja kantavasi kruunua. Mene veljiesi turviin, ennemmin tai myöhemmin joudut tekemisiin järjestysvallan kanssa ja saatat heidän nimensä vaaraan. Kun kantaa nimeä Surpaeus, niin on velkaa sekä eläville että kuolleille. Ei ole vapaa. Ei pääse vapaaksi.

Minä panen sanomalehtiin ilmoituksen, haen paikkaa lapsenhoitajana, kodinhoitajana, minä tahansa.

Näetkö nyt — et ajatellut askelta eteenpäin, kun läksit kotoa, et ottanut mukaasi säkkiä etkä kukkaroa. Palaa kotiin, pelasta edes itsekunnioitus. Olet naurettava, olet hullu — palaa.

Mutta hänen askeleensa veivät kiireesti poispäin, ikäänkuin pakoon ääniä, jotka huusivat hänen sisimmässään. Hän tukahdutti äänet, hän iski nyrkkinsä ujouteen, joka alkoi nyyhkiä, kun hän lähestyi kaupunkia. Hänellä oli viime aikoina ollut niin vaikeaa olla vieraiden ihmisten seurassa ja nyt täytyi mennä puhumaan laitoksiin ja laitosten johtokuntiin. Jos ihmisruumis olisi ollut tahdon alainen, jos olisi voinut tehdä sen olemattomaksi samalla hetkellä, kun elämä pakeni siitä pois.

Mutta se jäi olemaan ja kammottamaan, kului aika ennenkuin se oli tomua ja tuhkaa. Täytyi odottaa kuoleman saapumista, täytyi väsyä äärimmälle rajalle asti. Hänessä oli vielä paljon voimaa, täytyi väsyä kokonaan.

Jota lähemmäs hän tuli kaupunkia, sitä avuttomammaksi hän kävi. Ei hänellä enää ollut sormusta, puhumattakaan kruunusta. Hän olisi ollut valmis nöyrtymään sen ihmisen edessä, joka oli ajanut hänet kadulle, kun hänellä vain olisi ollut tarmoa kääntyä takaisin. Mutta hän oh kerta kaikkiaan kääntänyt tahtonsa raskaan vankkurin kaupunkia kohden ja sen pyörät vierivät sinnepäin ja hän meni mukana. Tahto vei hänet vieraitten ihmisten eteen ja ylös vieraita portaita. Tahto pakotti hänet puhumaan. Ja kun hän lamaantuneena taasen seisoi kadulla, nosti tahto häntä kainaloista ja ajoi häntä eteenpäin, uusiin yrityksiin.

Täytyy väsyä loppuun asti, jotta olisi oikeutta levätä.

Hän väsyi. Hän kulki ja kulki, kysyi ja puhui, ajoi omien etujensa asiaa, jopa purskahti itkuun. Nimeään ei hän sanonut. Olisi ollut helpompaa, jos hän olisi sanonut sen, mutta sitähän ei hän voinut. Vaikeaa oh sekin, että ihmiset katselivat häneen, hänen kulkunsa oli kuin kujanjuoksua, mutta sitä ei voinut välttää. Päivä muodostui ainoaksi pitkäksi piinaksi, jossa ei tunnu saumoja eikä solmukohtia. Hän nousi ylös portaita ja laskeutui alas portaita, sanoi samat asiat eri henkilöille, kuuli samat kysymykset, antoi samat vastaukset, sai neuvoja, kiitti ja tuh kadulle.

Juuri ennen virastojen sulkemista joutui hän vanhan herran puheille, joka nähtävästi tunsi hänet. Hän säikähti niin, että oli menemäisillään pois asiaansa sanomatta. Vanha herra oli hyvin ystävällinen ja sai tietää enemmän kuin hänen piti. Kun vanha neiti senjälkeen tuli kadulle, oli hän niin järkytetty, että hänen täytyi etsiä istuinpaikkaa. Jos vanha herra tuntee hänen veljensä ja toimittaa heille tiedon siitä, mitä Letitsia Surpaeus on tehnyt... !

Mitä hän sitten on tehnyt? Jotain epärehellistäkö? Työtä hän on hakenut ja velvollisuuksia. Hän pelkää siis turhaan.

Jos vielä olisi riittänyt virastoaikaa, niin hän nyt roh-

keammin olisi jatkanut toivotonta etsintäänsä. Mutta päivä kallistui iltaa kohden ja liike kaduilla osoitti, että ihmiset riensivät työstään, kohden kotia ja lepoa.

Heillä oli koti.

Vanha neiti harhaili ilman päämäärää, mutta vaistomaisesti pyrkien syrjäkaupungille. Huomenna saattaa tulla vastaus hänen ilmoitukseensa. Vanhempi sivistynyt nainen hakee lapsenhoitajaksi sivistyneeseen perheeseen. Vastaus tämän lehden konttoriin nimimerkille »Lapsirakas». Etteivät vain Mikael ja Gabriel olisi panneet liikkeelle poliisia. He tekevät sen niin helposti.

Minne minä menen yöksi? Ei saa olla yötä kadulla. On lämmin, on kaunista. Tämä on kaunis kaupunki. Minua väsyttää. Onko minun nälkä? Kunhan en nukkuisi. Joko sireenit kukkivat? Suokaa anteeksi, herra johtaja, en voi sanoa, kuka minä olen. Minulla on kyllä sukulaisia, mutta sattuneesta syystä en voi kääntyä heidän puoleensa. Jaksan tehdä työtä ... ommella, hoitaa lapsia ... rakastan lapsia ... Kiitoksia, hyvin paljon kiitoksia ... Teen parhaani, osa on juuri lempiosiani... On kolme osaa, joita aina olen halunnut esittää, tämä on yksi. En voinut antautua näyttämölle, äiti kuoli, minä olin vanhin kodissa. Mutta minä olen hyvin onnellinen, herra johtaja, jos saan koettaa. Ah, onko vain yksi päivä — en tiedä voinko oppia. Mutta koetan parhaani. Jos saan pitää rooli vihon kädessäni. Haluaisin niin mielelläni kerran, yhden kerran koettaa ... Naurakoot, viheltäköot minut ulos — yhden ainoan kerran... Mitä, nukuinko minä? Tässä tulee kylmä. Minä tiedän minne menen yöksi. Minullahan on vielä veh. Hän antaa minulle ruokaa ja rahaa. Enok. Kuinka saatoin hänet unohtaa. Kenenkään toisen luo en voisi mennä, mutta hänen tykönsä lähden mielelläni. Kun vain katsoo tarpeeksi syvälle, niin tietää, ettei hän ole tahtonut pahaa. Hän näki unta suuresta laivasta, jonka piti luoda siltoja maanosien välille. Maailman suurin laiva siitä piti tulla, sen piti kantaa isänmaan nimi kauas ja korkealle. Se oli Sampo. Koko kansan vapaaehtoisilla varoilla se piti rakentaa. Siitä piti tulla kansan ylpeys. Enok, minä ymmärrän sinut. Annathan minun olla luonasi yötä, huomenna ehkä jo saan vastauksen sanomalehti-ilmoi-

tukseeni. Mutta jollet ole kotona, niin sitten menen majataloon ja huomenna tulen jälleen ja sinä pidät minusta huolen. Tiedätkö, sinun täytyy jättää Tommi rauhaan, ethän tahdo tuhota hänen elämäänsä. Hänen täytyy astua isänsä tietä, sinun tiesi oli toinen. Ole kotona, Enok, kun minä tulen, minua väsyttää.

Enok Surpaeus ei ollut kotona. Sisar löysi hänen asunnolleen ja koputti hänen oveensa. Talo oli kuin kuollut. Ei yhtä ihmistä tullut. Kivisistä portaista kajahtelivat askeleet peloitellen. Olivatko ihmiset kaikki maalla? Enok Surpaeus — siinä se nimi oli valkealla kortilla. Ehkä voisi odottaa tässä kunnes hän tulee. Jos hakee vähän leipää, niin voi olla tässä vaikkapa koko yön. Jos onnistuisi löytämään lapsia, joilta äiti on kuollut, niin niillepä voisi olla hyödyksi. Niinkuin omia niitä voisi rakastaa, pieniä raukkoja . .. Täällä tulee kylmä. Enok, missä sinä olet? Minulla on sinulle tärkeää asiaa. Sinun täytyy koettaa korvata niille köyhille ihmisille, joilta otit kaikki. Ja Tommi sinun täytyy jättää rauhaan.

Tommi — missä Tommi on? Hänen ei ole hyvä, hän on vaarassa. Enok, sinä aiot häntä omaan laivaasi, mutta se uppoaa. Älä mene, Tommi. Kuule, muistatko Tommi, kun sinä olit pieni — me olimme Niemessä, olimme laiturilla ja teillä pojilla oli laiva. Ja te kiistelitte siitä, minne se lähetetään ja mitä lastia otetaan. Kaikilla saarilla oli nimet, jotka te olitte ottaneet kartasta ja kaukaisin ranta oli Amerikka. Joku tahtoi lähettää graniittia Madeiraan, koskei niillä siellä ole sitä, ja toinen koppakuoriaisen purjehtimaan Brasiliaan. Mutta sinä sanoit, että lähdet itse Amerikkaan noutamaan kultaa, jos äiti tulee mukaan. Muistatko, pidit äidistä niin paljon. Sinulla onkin sellainen äiti, ettei kenelläkään. Älä lähde Enok-sedän laivaan, jollei äiti tule mukaan. Minä tiedän, että se on vaarallista. Enok-setä pitää vaarasta ja seikkailusta. Kun oikein tuulee, niin silloin lähtee Enok-setä purjehtimaan. Ja kun myrsky on kaatanut veneen, niin ui Enok-setä laudankappaleella rantaan ja nauraa. Enok-sedästä on ikävää yhdellä kohdalla. Ei hän ole täällä kauan. Jonakin päivänä hänen tulee ikävä Honoluluun ja vaikka hänellä täällä olisi linna ja sata huonetta ja kultaiset vaunut, niin hän lähtee. Enok-setä on

muuttolintu. Enok-setä ei rakenna pesää eikä isänmaata. Mutta sinä joka taistelit vapaussodassa isänmaan puolesta, sinun täytyy rakentaa. Ihmiset ovat niin erilaiset, yksi löytää isänmaan siellä, missä hän syntyi, toinen löytää sen lentävällä laivalla, kolmas siellä, missä sydän lämpöisenä sykkii hänen viluista sydäntään vasten, neljäs unelmissaan, viides pilvissä, kuudes kuolemassa. Kun menee tarpeeksi syvälle, niin ovat kaikki yhtä. Syvälle, syvälle . . . uneen . .. autuuteen .. .

Letitsia Surpaeus vietti yön portaissa veljensä oven edessä. Hän oli sairas, mutta hän jaksoi vielä liikkua. Oli sunnuntai ja sanomalehtien konttorit olivat suljetut. Hän väitteli poliisia ja istui kirkossa. Ei olisi pitänyt nukkua, mutta häntä uuvutti ja vilutti. Kun jumalanpalvelus loppui, niin hän ihmisten mukana siirtyi kadulle ja etsi veljensä portaat. Niistä tuli tuttu paikka, miltei koti, varsinkin siitä nurkasta, missä hän oli ollut yön. Se oli niin pimeä, ettei kukaan nähnyt häntä siinä. Välähdyksittäin hän tunsi, että on menetellyt niin tyhmästi, ettei järkevä ihminen tee sellaista. Lähteä pienen hermostuneen sanan tähden kodistaan, ilman rahaa! Seikkailu se on, joka ihmistä vetää, toista valtamerelle, toista pimeihin porraskäytäviin. Kaikki pakoilevat järjestysvaltaa ja löytävät siinä viehätystä. Kaikissa on enemmän tai vähemmän sadunnälkäistä lasta. Seikkailu näyttelee suurempaa osaa maailmassa kuin aavistetaan. Välähdyksittäin hän näki joukon kohtalokkaita tekoja, jotka repivät yhteiskuntaa ja joiden alkuperä löydetään vain seikkailunhalusta. Mutta yhä enemmän hänen aistinsa alkoivat sekaantua. Hän alkoi pelätä, että hän pyörtyy ja että hänet viedään sairaalaan. Hän tahtoi kuitenkin tavata Enokin, hänellä oli hänelle asiaa ja muutenkin hänen oli häntä ikävä. Ja sittenhän hän odotti vastausta sanomalehti-ilmoitukseen. Entä jos hänen tielleen tulisi koti, josta äiti on kuollut ja jossa on pieniä lapsia! Tämä odotus piti häntä pystyssä. Mahtoiko hän olla hyvin huonon näköinen, koska joku antoi hänelle rahaa ja käski ostaa ruokaa. Ja toisen kerran ojennettiin hänelle omena: äiti se oli, joka käski pienen tyttönsä antaa sen. Lapsella oli hyvät siniset silmät ja hän niiasi. Mutta Letitsia Surpaeus jäi pitelemään ome-

naa käsissään, se seurasi häntä iltajumalanpalvelukseen ja sieltä veljen portaisiin. Sitä ei voinut hävittää, se oli hedelmä hyvän- ja pahantiedon puusta. Se oli portailla hänen vierellään, se puheli hänen kanssaan, se oli lähetetty hänelle aurinkoisimmalta oksalta paratiisin puuta. Se oli symbooli kaikesta siitä, mistä elämä kamppailee. Hyvän- ja pahantiedon puu kasvaa keskellä maailmaa ja juuret ovat siellä missä on lepo. Aurinko sattuu toiseen oksaan paremmin kuin toiseen ja toinen omena on onnellisempi kuin toinen, mutta kaikki ovat saman puun hedelmiä ja samat juuret ovat siellä huimaavassa syvyydessä.

Kaunis pieni omena, kuka sinä olet? Aurinkoa sinä olet ja maata. Minä, minä olen rehellinen ja petollinen, viisas ja hullu, sairas ja terve, elävä ja kuollut.

Enok, etkö jo tule!

Enok Surpaeus tuh auringon noustessa, juuri kun säteet joltakin seinältä heijastuivat porraskäytävään, ja Letitsia puhutteli häntä ikäänkuin he vielä olisivat asuneet yhdessä isänkodissa ja eilen tavanneet toisensa.

— Hyvä, että tulit, minulla on sinulle tärkeää asiaa. Jäin velkaa leipurille tämän valkoisen leivän tässä. Mene ja maksa se. Mene sanomalehtikonttoriin ja ota vastaukset, tässä on kuitti sieltä, minä jaksan vielä paljon, tiedät miten minä pidän lapsista. Tommi sinun täytyy päästää vapaaksi, mene laivallasi minne tahdot, mutta hänen täytyy rakentaa yhteiskuntaa. Rakas olet minulle, veljeni, kaikkia rakastan. Jos saisin painaa Teklan rintaani vasten ... Kuoleman päivä on parempi kuin syntymäpäivä, mutta minä jaksan vielä paljon, minä tahdon olla uskollinen rautaiselle sormukselleni.

Enok Surpaeus, joka onnellisesti oli tuonut maihin kaksi suurta lastia kahtena kirkkaana kevätyönä perätysten, tarttui iloisesti sisarensa käsivarteen, nosti hänet ylös ja kantoi omaan vuoteeseensa. All right, nyt otetaan pikku pikari parasta konjakkia! Onpa hyvä, että sekin roju kerran kelpaa kunnialliseen tarkoitukseen.

Kamreeri Surpaeuksen leski kulki tottumattomilla retkillä hänkin. Hänkin nousi ja laski portaita, joihin ei hän ollut miehensä eläessä koskaan kurkistanut.

Hänkin joutui herrojen eteen, jotka tähän asti eivät olleet mahtuneet hänen tuttavuuspiirinsä sisäpuolelle. He eivät Letitsia Surpaeuksen kanssa kohdanneet toisiaan, koska eivät joutuneet samoihin portaihin eikä samojen herrojen eteen. Kamreerin leski myi huvilaansa ja etsi samalla asuntoa. Koti oli mennyt sinä hetkenä, jolloin Niemenkivi oli tuomittu myytäväksi, eikä kukaan voinut ajatella kodiksi sitä uutta paikkaa, jota nyt kaupungista etsittiin. Se oli asunto. Äiti ja Lida etsivät sitä, minkä ehtivät. He eivät olleet huvilalla aterioiden aikana, aamulla tarttuivat he heti sanomalehtiin, lukivat huoneilmoitukset, tekivät niistä luettelon ja läksivät. Kaupungissa veivät heidän tiensä kyllä erilleen, koska äiti hoiti pääasiassa myyntiä ja Lida haki asuntoa. Iltapäivällä tuh äiti huvilalle, nosti tuolin puhelimen ääreen ja alkoi soittaa ja puhella, oudolla äänellä oudoille ihmisille. Huvilalla ei enää ollut sellaista kuin ennen. Kukaan ei pyyhkinyt huoneessa tomua, kukaan ei pannut vihantaa kukkamaljakkoihin, kukaan ei hoitanut niitä lukemattomia pikkutehtäviä, joita vain kodin rakastaja saattaa keksiä. Se käden kosketus, joka antaa kodissa jokaiselle esineelle turvalhsen oman paikan, puuttui. Soittokoneen kansi oli kiinni. Kukaan ei laulanut eikä nauranut.

Kukaan ei myöskään huomannut lintujen laulua keväässä, sillä sille ei ollut ihmisissä kaikupohjaa.

Äiti hieroi kauppaa, laski ja punnitsi. Tämä hänelle outo työ oli niellyt hänen koko olentonsa. Tommi ja Letta saivat mennä minne tahtoivat, kukaan ei tarkannut heitä. Kun äiti päivällisellä teki, ikäänkuin velvollisuudentunteesta, lapsille selkoa siitä, mihin pisteeseen nyt oli ennätetty, ei Tommilla ollut mitään sanomista ja Letta huomautti vain, että piti katsoa, ettei myy liian halvasta.

Sedät ohvat ottaneet haltuunsa Letitsia-tädin asian. He pelkäsivät julkisuutta ja juhstivat noudatettavaksi mitä suurinta varovaisuutta. Älköön asiasta kukaan puhuko, he toimittavat tädin vahingoittumattomana luokseen.

Eräänä päivänä sitten tapahtui paljon.

Tommi oli Laxin autossa päässyt aamiaiselle kotiin ja aikoi, nopeasti syötyään, taas lähteä.

Katsahdettuaan kelloon pysähdytti äiti hänet huutamalla hänen nimeään. Tommi seisahtui eteisen ovelle ja äiti tuli isän huoneesta.

— Sanoitko jotakin?

Äiti hymyili salaperäisesti ja kysyi hiljaa:

— Kuulehan, saanko antaa sinulle hiukkasen rahaa? Se kivääri kai ei ole maksettu. Tiedät, etten koskaan anna, jollen anna mielelläni.

Äiti ojensi hänelle kättään, joka oli puserruksissa setelien ympärillä.

— Kiitos, en minä tarvitse. Mistä olet saanut rahaa? Joko ... joko ... ? Tarkoitan: et suinkaan sinä vielä ole saanut rahaa huvilasta.

— Niin, en tästä suuresta kaupasta, mutta minulla on, niinkuin näet.

— Kiitos, en tarvitse.

— Kuinka et tarvitse? Et suinkaan vielä ole maksanut kivääriä. Olen ollut siitä hiukan levoton.

— Kyllä se on maksettu. Voin antaa rahaa sinullekin, jos tahdot.

— Todella? Mistä sinä sitten olet saanut?

— Olenpahan vain jostakin.

— Sedältäsi tietysti?

— En oikeastaan.

— Vai niin, vai niin. No sehän on hyvä.

— Antaisin mielelläni tyttöjen kesävaatteisiin ...

— Tommi, tiedätkö mitä ne nykyään maksavat? Niin paljon ei sinulla voi olla. Kyllä me tulemme toimeen. Katso, nythän minä saan.

— Se uusi asuntohan maksaa.

— Sinä lähdet jo kouluun?

— Niin, olen levoton Titsia-tädistä.

— Molemmat setäsihän ovat luvanneet hoitaa hänet.

— He eivät ole häntä löytäneet.

— Kyllä he löytävät. He käyttävät poliisia.

— Käyttävätkö he poliisia?

— Kyllä. Tässä hiljankin ... Tai en minä tiedä. Oli vain kysymys poliisista. Jossakin yhteydessä. En minä muista.

Äiti oli ollut sanomaisillaan: silloin kun Heinin sormus katosi. Hän pidätti sanat viime hetkessä. Tommilta ei kumminkaan ollut jäänyt huomaamatta, että hän hämääntyi. Hänen silmissään välähti.

— Miten oli kysymys poliisista? Sano se kaikki yksintein. Mitä sinä salaat? Etkö luule minun nähneeni. Sinä muistat kaikki varsin hyvin.

Äiti kohotti päätään ja loi Tommiin silmänsä. Hän oh ollut sitomaisillaan päänsä ympärille huivia, mutta hänen kätensä vaipuivat ja huivi jäi höllänä päälaelle. Äidin silmät mykistyttivät pojan hetkeksi.

Hän tietää jotakin, ajatteli Tommi. Mutta mitä? He ovat poliisin avulla ajaneet minun askeliani. Ei ole ensinkään mahdotonta, että he ovat nuuskineet varastot puuliiteristä. Ja he ilmiantavat minut myöskin empimättä, jos niikseen tulee. Miten sitten käy? Alkaa tuntua hauskalta. Nyt täytyy toimia viisaasti ja nopeasti. Ensi yönä täytyy kaikki viedä pois. Ja minä tyhmeliini juuri kerroin, että minulla on rahaa. Nyt se vasta taitaakin alkaa. Se meni niin helposti, että harmitti.

Äiti näki mielialain vaihtelun poikansa kasvoilla ja tuijotti häneen yhä vieraammin. Miksi Tommi yhtäkkiä kävi iloiseksi? Ei minkäänlaista syytä ollut, mutta pojan silmät tuikkivat veitikkamaisesti ja huulet tapailivat viheltelyä.

— Sano pois nyt, pikku Tekla, oletteko panneet poliisin liikkeelle?

— En minä ole mitään pannut.

— No kuka sitten? Sedätkö? Mitä he sitten etsivät?

— Voit kysyä heiltä.

— Mutta hehän eivät ole täällä, äiti. Sano nyt sinä, koska kyllä tiedät.

— Anna minun mennä, Tommi. Kysy sediltäsi.

— Minne sinä sitten nyt aiot?

— Minun täytyy tehdä luettelo maanviljelyskalustosta, joka seuraa kauppaa.

— Täytyykö se tehdä nyt juuri?

— Hän on kysynyt sitä jo pari kertaa, mutta avain on hukkunut.

— Ai, onko avain hukkunut?

— Tyttö väittää illalla jättäneensä sen suulle ja aamulla se oli poissa.

— Kasvihuoneenko avain?

— Ei, puuvajan. Koetan etsiä vielä. Mutta sitten täytyy hakea seppä.

— Pikku Tekla, en ole tavannut sinua pitkiin aikoihin, tule juttelemaan hiukan. Antaa heidän nyt vielä vähän odottaa luetteloaan. Seppää et kuitenkaan enää tänään saa käsiisi.

Mitä on puuvajassa? ajatteh äiti. Onko hän kätkenyt sormuksen sinne?

— Äiti, kertovat kaupungilla, että täti on mennyt mereen.

— Kertovatko? Kuka?

— Hän on harhaillut rannalla, hänet on siellä nähty.

— En usko.

— Mutta jos se kuitenkin olisi totta.

Äiti ja poika istuivat nyt ikkunan alla ja ruutua vasten heidän takanaan hehkuivat verenpisaran kukat.

— Parempaa minä uskon Letitsia tädistä, sanoi äiti.

— Miksi hän oikeastaan läksi kotoa? Oletteko te riidelleet? Oletko sinä ollut hänelle paha? Tiedätkö, äiti, tämä koti ei ole enää mikään, jos hän puuttuu. Niin, niin, äiti. Sinä, joka olet kaikille ihmisille hyvä, kuinka olet voinut... Oi äiti, jos hänelle on jotain tapahtunut!

Äidin profiili erottautui ankarana valoa vasten ja hänen silmälautansa olivat alhaalla, kun hän sanoi:

— Ottaa itsensä hengiltä — sen voi vain edesvastuuton ihminen. Jolla on jotain velvollisuudentunnetta, se taistelee viime hetkeen asti, »Elämä kihlaa raudalla», ne olivat hänen omat komeat sanansa. Ei, Tommi, niin huonoa en hänestä usko.

— Mutta häntä on täytynyt kauheasti loukata ennenkuin hän läksi täältä ... Sinä et sano mitään, äiti. Mitä sinä olet hänelle tehnyt?

Äiti nousi mykkänä ja etsi huiviansa. Tommi otti sen lattialta, mutta ei antanut sitä hänelle. Äidin kädet tekivät avuttoman liikkeen ja jäivät sitten riipuksiin. Äidillä oli kummalliset kädet, hän puhui niillä. Tommin silmät seurasivat pienen hetken sormia, jotka muistuttivat jotakin outoa, värähtelevää liljankukkaa, sitten hän jäl-

leen katsoi ylös. Mitä oli äidin hiuksissa? Nehän olivat olleet pikimustat. Hän muisti kuulleensa, että hiukset yhdessä yössä saattoivat valjeta.

Äidin kädet olivat taasen vaienneet ja hän sitoi hymyillen huivia päänsä ympärille.

— Mitä minä ole hänelle tehnyt? sanoi hän, toistaen pojan viime kysymyksen. — Minä olen etsinyt syntipukkia, niinkuin ihminen tekee, kun onnettomuus tulee. Syyttömät saavat aina silloin kärsiä meidän murheemme tähden . . . Letitsia on minut kyllä ymmärtänyt. Minä olen ottanut hänet lukuun uudessa asunnossamme, hän kuuluu meille. Jahka saan asiat kuntoon, menen häntä noutamaan.

— Ja luulet hänen tulevan.

— Hän tulee, kun minä pyydän.

— Olet ihmeen tyyni, äiti. Minä pelkään, ettei hän enää ole elävien joukossa. Hän on voinut astua järveen niinkuin me astumme nurmikkoon. Jos hän on ollut sillä päällä...

— Tiedätkö sitten jotain varmaa?

— En.

— Sedät ovat luvanneet pitää hänestä huolen.

— Ja etsiä häntä poliisin avulla. Kuulehan nyt, äiti, mihin te täällä aikaisemmin olette käyttäneet poliisia? Sanoisit nyt.

Äiti vaikeni ja punnitsi. Sitten hän ajatteli: tulkoon mitä tulee. Ja sanoi:

— Etsimme serkkusi kihlasormusta.

Äiti oli hyvin kalpea, kun hän sen sanoi, ja hän tuijotti Tommia jäykästi silmiin. Tommi ei teeskennellyt hämmästyessään.

— Ai niin, sanoi hän, — Heinin kihlasormus. Sen olin kokonaan unohtanut.

— Olitko sinä sen unohtanut? kysyi äiti, ymmällä todeten, että Tommi oli täysin rehellinen.

— Ohn, siitähän on niin kauan.

— Mutta jos ajattelet, niin näet, että silloin tuli murhe meidän taloomme. Siinä meni kaikki hajalle.

— Eihän nyt, mitä hullua!

— Niin, niin. Sumu laskeutui yli kotimme eikä se näytä hälvenevän.

— Mutta entä jos sormus löytyy?
— Ei taida löytyä...
— Eivätkö poliisit sitten saaneet mitään aikaan? Mutta voihan se vielä löytyä.
Äiti ei katsonut ylös, ainoastaan hänen kätensä puhuivat. Hän sanoi hiljaa:
— Jos se löytyisikin.
— Toivoisitko sinä sitä niin kovin?
— Me kaikki toivoisimme.
— Sinä puhut ikäänkuin te katsoisitte jonkin uuden onnenajan sitten koittavan.
— Tällainen sormus, sehän on symbooli. Sen katoaminen vaikutti kuin enne siitä, että kaikki pettää. Jos se tulisi takaisin... sillä lailla kuin minä toivon, niin ehkä saisimme uskoa siihen, että kaikki sittenkin käy hyvin.
— Voisitko peruuttaa huvilan kaupan? Äiti, sano . . . !
— En. Mutta sehän ei ole tässä tärkeintä. Tärkeintä on, että me saisimme mielenrauhan.
Tommi ei sanonut mitään, painoi nopeasti hatun päähänsä ja läksi.
Mutta äiti vaipui järkytettynä äskeiselle paikalleen. Alkaisiko sittenkin valjeta?

Huomatessaan ettei talossa ole johtoa, oli nuori Hertta Surpaeus vaistomaisesti ottanut käsiinsä ohjakset. Hän istui ruokasalissa lukien läksyjään, nousi siitä vastaamaan kun puhelin soi ja muutenkin antoi tarvittavat tiedot niille, jotka tulivat jotakin kysymään. Ja niitä oli nyt enemmän kuin ennen. Tieto siitä että huvila on myytävänä oli levinnyt ja ilmaantui kaikkinaisia ostajia, jotka toivoivat saavansa joitakin tarvekaluja halvalla. Nuori Hertta esiintyi tiukempana kuin konsanaan äiti, antoi lyhyitä kielteisiä vastauksia eikä taipunut mihinkään sovitteluihin. Hän jätti kylmästi asianomaiset kysyjät portille, käänsi heille selkänsä ja asteli kirjaansa syventyneenä takaisin. Kaikkia hullutuksia! Onko Niemenkivi mikä kynittävä kana, että jokainen täällä jotakin ottaisi, mikä ruohonleikkuukoneen, mikä auran, mikä pyykkitiinun. Sellaista sairaalloista hosumista ja hoputusta. Suuttua heille voisi, jolleivät olisi kaikki sairaita.

Aika on sairas. Mutta ei ihmisiä myöskään hempeydellä paranneta. Kovaa lääkettä siinä pitää olla.

Lääkärin ammatti on kuitenkin jaloin ammatti, päätteli hän. Siinä on vain niin hirveän pitkä kurssi. Mutta siinä voi paljon kasvattaa ihmisiä. Jokainen on oman onnensa seppä, sen minä tulen takomaan jokaiseen päähän. Minä panen sen kultakirjaimilla odotushuoneeni seinälle. Luulen, että ensi vuonna luen kahden luokan yli, jotta menee vähän pikemmin. Jokainen on oman onnensa seppä.

Myöhemmin samana päivänä tapasivat sedät hänet näin kirjojensa ääressä. Hän luki ääneen niin että kaikui läpi huoneiden. Kirja kädessä astui hän heitä vastaan — se oli fysiikan oppikirja — ojensi siitä kätensä, suu täynnä läksynlukua, ja alkoi vasta, lopetettuaan lauseensa, puhua.

— Päivää, päivää, istukaa, tehkää hyvin. Meillä on kertausta, hirveän pitkä läksy huomenna. No, onko täti löydetty?

Mikael-setä istuutui, pyyhkien hikeä otsaltaan ja huolestuneena ravistaen päätään, mutta Gabriel-setä jäi seisomaan ja mittasi katseillaan veljentytärtä kantapäästä kiireeseen asti. Kun ei kumpikaan mitään sanonut, jatkoi Hertta.

— Minä en ole hänestä ensinkään levoton, sillä hän pitää meistä kaikista niin paljon, ettei tahdo tuottaa meille surua: hän ei ole tehnyt itsemurhaa.

— Mutta ajattele, hyvä lapsi: ilman rahaa! sanoi Mikael-setä.

— Niin, se on tietysti ikävää, vastasi Hertta ja piirteli jotain paperipalalle, joka oli hänen edessään.

— Mitä te laskitte häntä sillä tavalla menemään. Minä en ollut kotona. Mutta hänellä on pää täynnä sellaisia lauseita, joista hän elää ja sittenhän hän osaa ulkoa kaikki etevimmät näytelmäkappaleet niin ettei hänelle tule ikävä. — Ja kyllä hänelle joku hyvä ihminen on antanut leipääkin, niin miellyttävä kuin hän on.

— Pikku täti fysiikkasi ääressä, sanoi Gabriel-setä ja katseli häneen pää kallellaan ikäänkuin hän olisi katsellut monokkelin läpi, — pikku täti, tunnet huonosti Letitsia Surpaeuksen. Hän osaa kuolla nälkään, mutta

ei syödä armoleipää. Se on juuri tämä luonteenpiirre, joka teki, että hänen täytyi lähteä täältä.

— Hysteriaa, sanoi Hertta.

— Mitä? tiuskasi eversti.

— Hysteriaa, toisti Hertta kylmästi. — Me olemme kaikki hysteerisiä, surullista kyllä. Lähteä nyt kotoa pienen kiistan tähden. Ilman rahaa. Sellaista tehdään vain Ibsenin näytelmissä.

— Vai niin. Koska neiti on ruvennut tutkimaan Ibseniä?

— Koko maailma on tällä hetkellä Ibsenin näytelmää, sanoi Hertta kuohahtaen. — Aivan niinkuin kaikki hänen henkilönsä olisi sotkettu samaan jättiläistynnyriin ja tynnyriä sitten olisi aika lailla ravisteltu.

Setä Gabriel oli juuri ollut suuttumaisillaan tytön nenäkkäistä vastauksista, mutta nyt häntä rupesi huvittamaan. Hän teki syvän kumarruksen, sanoi »sallitteko» ja istuutui sitten veljentyttären viereen. Hän näki, että tyttö oli paperille hahmotellut pääkallon.

— Mutta mennäksemme asiaan, jatkoi Hertta, kiinnittämättä huomiota everstin ivalliseen kohteliaisuuteen, — minne täti nyt joutuu, kun saamme hänet käshmme? Minä kyllä otan hänet luokseni, jahka valmistun, mutta siihen on vielä pitkä aika.

Everstissä sai suuttumus vallan.

— Ole huoleti, armollinen neiti, kaikki on jo järjestyksessä. Minä olisin aikoja sitten ottanut hänet luokseni, jollette ohsi tarvinneet häntä täällä.

— Kaikki on järjestyksessä, toisti Mikael setä. — Minä olen saanut toimen, nimittäin olen hankkinut jonkinlaisen toimen.

Hertta päästi kirjan kädestään, tuijotti häneen suurin silmin ja sanoi sitten:

— Kyllä olikin jo aika. Ja tädille on oma huone?

— Oma. Siinä on ikkuna ja uuni. Kaikki on valmiina.

— Lähdetään pois, sanoi eversti ja nousi. — Koskei täällä ole ketään kotona, niin mitä me täällä.

— Älä nyt, rauhoitti veli, — onhan tässä Hertta. Aion kuulla mitä täällä oikein on tapahtunut, emmehän ole käyneet täällä moniin aikoihin.

Hertta ilmoitti, ettei hänellä ole paljon aikaa, koska huomiseksi on paljon lukemista, mutta hän on kyllä valmis lyhyesti kertomaan, mitä tietää. Äiti on katsomassa asuntoa, täytyy päättää kolmen asunnon välillä. Lida on tunnilla. Hänhän oppii nykyään konekirjoitusta. Lulu ... Ludvig — hänhän nykyään tahtoo, että häntä kutsuttaisiin Ludvigiksi —, hän on äidin mukana. Äiti on käynyt hänen kanssaan lääkärillä. Se olikin välttämätöntä. Hänkin oh kysymyksineen jo aivan hysteerinen. Heini — niin, Heiniä ei enää näe. Hän ei käy täällä, hän on suuttunut Tommille. Tommi ja Letta — missä lienevät. Ainahan he jossain lentävät. Täytyy tässä ruveta komentamaan heitä. Letta saa käytöksessä alennusta ja jää luokalle. Tommista ei tiedä. Täytyy ihmetellä, ettei heitä ole pantu pois koulusta. Niin, muuttoon pitää tilata hevoset, niitä on siihen aikaan vaikea saada.

Kesken Hertan kertomuksen tuli Lida. Hän oh huonon näköinen ja tervehti herroja silmiin katsomatta. Hertta katsahti häneen, lausui sanan »hysteriaa», keräsi tavaransa ja lähti äidin huoneeseen, missä hänen lukunsa hyminä pian alkoi kuulua.

— No, olet tietysti jo nähnyt Heinin luutnantin, sanoi eversti. — Mitä pidät hänestä?

— Kyllä hän on hyvin miellyttävä, vastasi Lida, ulos tuijottaen.

— Me näimme heidät myöskin, jatkoi eversti. — Suoraan sanoen, he näyttivät siltä kuin olisivat purkaneet kihlauksensa. Heini oli itkettynyt ja luutnantti hapan. Mutta rakkaudella kai nyt pitää olla ne vuodenaikansa.

— Setä rakas, sanoi Lida hilliten itseään, — setä ei vain nyt ala, minä olen niin väsynyt.

Eversti paiskasi paperossinpätkän permantoon.

— Mennään pois täältä! huusi hän ärtyneenä, — talo on todella pelkkää hysteriaa. Sensijaan, että tyttäret kauniisti menisivät keittämään kahvia, kun tullaan heitä tervehtimään, he lukevat fysiikkaa ja piirtävät pääkalloja, tai itkevät, tai ties mitä.

Lida istui todella kasvot käsiin painuneina ja itki.

— Siinä nyt näet, pauhasi tuomari, — kaikki sinä sekotat, mihin ikinä puutut. Voit mennä, minulla on

asiaa. Ota ensin, ole hyvä, paperossinpätkäsi lattialta, vai tahdotko, että joku näistä neitosista kumartuu sitä ottamaan. Paperossinpätkä nimittäin ei itsestään nouse maasta, niinkuin tupakoitsijat yleensä mahtavat luulla, koska he heittävät sen paikalle, jonne se ei kuulu. No, Lida hyvä, älä itke, älä. Tiedätkö koska äitisi tulee? Etkö ensinkään. Voitko sitten sanoa onko Heinin kihlasormus-asia ensinkään edistynyt? Salapoliisit vakuuttavat, että sormus ei ole tarjoilijattarella eikä panttilaitoksissa. Olisiko poika sen myynyt? Tai olisiko se hänen hallussaan kätkössä, ehkä täällä kotona? Sulhanen on tietysti tullut kysymään sitä Heiniltä. Eikä Heini ole voinut vastata. Se oli ehkä syynä siihen, että he olivat niin onnettoman näköiset. He olivat selvästi riidelleet.

Eversti oli poiminut paperossinpätkän maasta, noutanut tuhkakupin ja asettanut sen veljensä eteen. Tuomari siirsi tuhkakupin luotaan. Eversti odotti hetken ja pani sen jälleen hänen eteensä.

— Lida hyvä, älä itke, jatkoi tuomari, — mutta koettaisitko kysyä äidiltäsi, onko hän voinut jollakin tavalla vaikuttaa Tommiin. Minun käy sääli Heiniä. Entä jos koko kihlaus menee myttyyn tämän sormus-asian vuoksi. Minullahan ei ole kokemusta, mutta se mahtaa olla rakastavalle naiselle kaikkein viimeistä.

Hän tarttui nyt kiinni tuhkakuppiin ja jäi pitelemään sitä niin ettei eversti voinut sitä enää siirtää.

— Kaikkein viimeistä rakastavalle naiselle on joutua naimisiin rautaseipään kanssa! huusi eversti ja otti esiin uuden paperossin. — Heinin luutnanttihan on rautaseiväs eikä mikään ihminen. Tai kutsukaamme häntä peitseksi, sillä niin pitkä ja ohut hän on. Heini mahtuu hänen taskuunsa. Saamme panna toimeen tanssiaiset sinä päivänä, jolloin tämä kihlaus onnellisesti menee rikki. Onnellisesti — sillä tarkoitan tietysti, ettei Heini ole vahingoittunut sielun eikä ruumiin puolesta. Ei, piru vie, jos sormuksen katoaminen on saanut aikaan tämän, niin ei se ole turhaan kadonnut. En elämässäni ole nähnyt sellaista univormunukkea. Ja se sisällys sitten! Olin antamaisillani häntä korville. Isänmaa ja isänmaa ja isänmaa — hän oli niin täynnä isänmaata niinkuin satula on täjmnä sianvilloja. Minä näin miehen viisi minuuttia

ja sillä aikaa hän lausui sanan »isänmaa» ainakin puolisataa kertaa. Pitäisi erinäisiä patriootteja varten laatia yhdestoista käsky, jossa sanottaisiin: ei sinun pidä turhaan lausua isänmaasi nimeä. Viis hän koko sormuksesta, hänelle on yhdentekevää ottaako hän hevosensa hännästä jouhen ja kiertää siitä kihlasormuksen. Viis hän morsiamestaan. Tuskin hän huomaa erotusta, kulkeeko hänen rinnallaan Heini Surpaeus vaiko joku punaposkinen vapaaehtoinen rekryytti.

Lida itki ääneensä ja tuomari torui, mutta eversti oli päässyt kertomisen makuun ja herkutteli siinä kuin paras nautiskelija.

— Mikael Surpaeus, jatkoi eversti niin innoissaan, että vaahto lenteli hänen suupielistään — aseta se mies totuudentuoliisi. Ruuvaa hänet siihen oikein lujaan, paina kaikkia nappuloita ja anna uusien raadiumiesi ja muiden pirunvehkeittesi hurista ja surista. Saammepa nähdä, mitä mittarit näyttävät. Mitä on Halvor Vasara? Hiilihankoa, patakoukkua, sapelinterää, kannuksia ja — isänmaata! Näitä ominaisuuksia vartenko nainen ottaa miehen? Pieni, suloinen, pystynenäinen Heini Niemen puustellista, jossa on yhdeksänkymmentäyhdeksän prosenttia rakkautta — isänmaallisen rautaseipäänkö hän ottaisi? »Mitäpä yhdestä sormuksesta. Jos meidän naisemme tahtoisivat ymmärtää isänmaan vaatimuksen tällä hetkellä, niin he luovuttaisivat kaikki korunsa valtion pankkiin. Silloin paranisi rahamme arvo ja isänmaa olisi pelastettu. Suurissa kulttuurimaissa ovat naiset hädän hetkellä kantaneet isänmaalle tällaisen uhrin. Kultaiset vihkisormuksetkin on vaihdettu rautaisiin sormuksiin. Jos vanha sormus olisi löydetty, niin olisimme Heinin kanssa aloittaneet tällaisten luovutusten sarjan. Isänmaan tähden.» Näin hän saarnasi, tuo ihanneluutnantti tasavallan armeijassa ja minä ajattelin: aamen, aamen. Ja tein hsäksi ristinmerkin. Ei, Heini raukkaa saamme onnitella, kun ...

Eversti huomasi jäävänsä yksin, sillä Lida oli jo hetki sitten hävinnyt huoneesta ja tuomari seisoi kirjastohuoneen ovella ja puhui siitä, että on rikolhsta vanhan miehen siihen määrin unohtaa arvonsa. Luutnantti Vasara on päinvastoin harvinaisen hieno, vakava ja miellyttävä

henkilö, juuri sellainen, jommoisia nuori valtakunta tarvitsee. Ja jos hän mainitsi tuota kulta-uhria, niin se tietysti johtui siitä, että Heini oli kertonut Titsia-tädin lausuneen, että »elämä kihlaa raudalla». Entä jos nämä kaksi nuorta todella voisivat saada aikaan sen, että naiset — ja tietysti miehetkin, mikäli heiUä on arvoesineitä — uhraisivat isänmaan alttarille kalleutensa. Nimittäin luovuttaisivat ne valtion pankkiin.

— Saisimmepa silloin olla ylpeät Heinistä ja hänen sulhasestaan.

— Nielkööt molemmat rautaseipään. Se on vielä isänmaallisempaa.

— Sinä lasket leikkiä perin vakavalla hetkellä. Sisaremme on kadoksissa, hänet on nähty meren rannalla, veljemme koti on myyty, kaksi veljemme lapsista, niinkuin tiedät...

— Hyvästi, kolportööri. Onneksi, piru vie, ei sormus ole löytynyt. Eikä kai löydykään. Jylistäkää te isänmaallisuuden kunniaksi — minä taitan peitseni naisellisuuden puolesta. Tahtoisinpa tietää, piru vie, mitä isänmaasta tulee, jos nainenkin alkaa niellä rautaseipäitä. Hyvästi.

— Gabriel, yksi sana vielä. Kun Heini sulhasensa kanssa tulee tänne, niin käyttäydy ihmisiksi. Tai ole tykkänään tulematta. Heinin tähden ...

— Hyvästi, susivouti.

Juuri kun eversti teki lähtöä, soitti äiti kaupungista, että hän heti tulee kotiin ja hiukan myöhemmin tulevat Heini ja hänen sulhasensa. Pitää tietysti järjestää vastaanotto niin sydämelliseksi kuin suinkin. Eversti kutsui Lidan puhelimeen ja kokonaan havahtuneena äskeisestä ankeudestaan, otti tytär vastaan tiedonannot. Molemmilta vanhoilta herroiltakin oli äskeinen mieliala kuin pois pyyhitty. Lidan hävitessä keittiöön, seisoivat veljekset eteisessä ja kiistelivät siitä, lähtevätkö he kotiin muuttamaan pukua, vai voivatko he ottaa vastaan nuorenparin näissä vaatteissa. Tuomari sanoi, etteivät he ehdi ja eversti väitti, että on mahdotonta esiintyä näin. Sehän on ensimmäinen visiitti ja hehän tavallaan edustavat täällä velivainajaa. Täytyy olla visiittipuku. Täytyy, täytyy, mutta mistä sen ottaa. Kaupunkiin on

täältä runsaasti neljä kilometriä. He ovat olleet ja menneet, jos käy kotona muuttamassa pukua. Eversti kiiruhti keittiöön kysymään Lidan mielipidettä. Iida neuvoi ottamaan harjan, hyvä siitä sitten tuli. Veljekset seisoivat portailla ja harjasivat toistensa vaatteita.

— Mukava poika se on Vasara, sanoi eversti, — vaikka onkin hiukan liian pitkä Heinille.

Vanhempi veljeksistä hymähteli hiukkasen, muistellessaan, mitä kaikkea Gabriel kymmenen minuuttia sitten oli sanonut Vasarasta.

— Et sano mitään, jatkoi eversti. — Mitä sinulla on häntä vastaan? Hän on isänmaallinen, mutta sitähän upseerin pitääkin olla. Hän on malli-ihminen, mutta eihän se haittaa. Huomasitko, miten joka nappi ja sauma olivat reklementin mukaan. Hän pitää hyvän järjestyksen. Mitä sinulla on häntä vastaan, kun et sano mitään?

— Ei minulla ole mitään häntä vastaan. Kyllä hän teki hyvän vaikutuksen.

— No, sitähän minäkin. Ei meidän nyt tarvitse pitää puheita, eihän? Pidämme sitten vasta häissä. Millä kummalla saamme pois tämän tahran? Se on Ystävän syy, se on pitänyt kuonoansa tuossa käsivarrella. Niin, niin, sinä, tule tänne, nauretaan taas vähän yhdessä. Kuule, Mikael, oletko koskaan tietänyt, että eläimet nauravat? Tämä Ystävä ainakin nauraa.

Mikael Surpaeus harjasi hiestyneenä veljensä hihaa ja nauroi. Sellainen se oh Gabriel, pieksi tuulta eikä tarkoittanut mitään.

Kaikki juoksivat ja hääräsivät. Sedät vetivät auki ruokapöydän parvekkeella ja auttoivat Iidaa ja Herttaa kantamaan sinne astioita. Yhtäkkiä ohvat kaikki monesta aikaa huomanneet kevään ja kuulleet, että linnut lauloivat.

Kun Tommi tuli koulusta, oli hän heti kuumeisella kiireellä rientänyt tarkastamaan, että puuliiterin lukko oli murtamatta. All right, kaikki oli paikoillaan. Mutta yöllä oli varasto toimitettava pois maksoi mitä maksoi, sillä huvilan ostajahan saattoi minä hetkenä hyvänsä saada päähänsä, että hän tahtoo nähdä tämänkin suojan

sisältä. Ja äiti saattoi itsepintaisesti haluta nähdä, mitä tarvekaluja liiterissä oli. Tommi söi siis nopeasti päivällisen, nieli vastaansanomatta Hertan myrkylliset kysymykset ja viittaukset ja läksi Miramariin.

Hänen hämmästyksensä ei ollut vähäinen, kun hän salin vihreällä silkkisohvalla tapasi Rainan vierellä sisarensa Lettan. Heidän edessään seisoi, sikaari suussa, Yngve Lax, yllään ratsastuspuku, ja molemmat, nimittäin konsulinna ja Yngve nauroivat menehtyäkseen sille, mitä Letta kertoi. Letan kasvot hehkuivat ja hän koetti nähtävästi liioittelevalla vilkkaudellaan parantaa noloutta, jota hän köyhän pukunsa vuoksi tunsi tässä ylellisessä ympäristössä.

Raina Lax nousi ja kiiruhti Surpaeusta vastaan. Ikäänkuin Tommin sisar nyt, ensi kertaa ollessaan talossa, itseoikeutettuna olisi kuulunut yhteiseen hittoon, ei konsulinna lainkaan salannut häneltä suhdettaan hänen veljeensä, vaan nosti kädet Tommin olkapäille ja alkoi laverrella:

— No muruseni, pikkinen muruseni, voi voi, kuinka me olemme nauraneet. Neiti Letta on täällä kertonut serkkunsa kihlasormuksesta, jota sekä kenraalit että konstaapelit ovat etsineet ja joka nyt kököttää minun sormessani! Oi muruseni, kuinka kultainen sinä olit, kun annoit sen minulle. Kaunis se on, katsokaahan nyt tänne. Olen siihen aivan pikiintynyt. No, mikäs nyt on? Eikös sisarelle olisi saanut näyttää, että me olemme ystävät? Älä nyt viitsi juro telia — he saavat toisensa nuo kaksi, ja me saamme toisemme me kaksi. Kyllä poikeliini toimittaa sormuksen neiti Lettalle, ei tarvitse pelätä, että hän säälii rahoja. Oi-voi-voi, ajatella, että he kaikki etsivät sormusta ja morsian siellä huokailee ja tässä tämä pikkinen koru loistaa ja paistaa konsulinna Lax de Miramarin kädessä! Kyllä minä tästä pikkisestä korusta pidän. Tällaista ei saa ostamalla, kyllä kai se muuten olisi ostettu. Oi jestapoo, kuinka se on korea! Mutta eikös nuori herrasväki jo lähde ajelulle? Kyllä me Tommin kanssa täällä pidämme seuraa toisillemme ... Eikös auto jo ole ajanut esiin, missä se sofföori aina kuhnailee. Se juopottelee niin ettei se näe selvää päivää. Jess sentään, kuinka tämä sormus on kaunis!

Lähtekää pois nyt, tämä Tommi tässä ujostelee niin ettei ensinkään uskalla tarttua kiinni ...

Tommin silmät olivat liukuneet konsulinnan yli tauluun, joka oli ilmestynyt sohvan yläpuolelle. Se oli täällä uusi, mutta Tommi oli sen jossakin nähnyt. Hän joutui, taulua katsellessaan, niin tämän lumoihin, että hän sanaa vastaan lausumatta antoi kauniin Raina Laxin puhella pitkän matkaa. Taulu oli ihmeen tuttu, hän tunsi siinä joka piirteen, joka valonvivahduksen, kehyksenkin. Ja nyt liittyi tauluun seuraava näky: oli aamu ja juhlat ja joku tyttö seisoi tuolilla ja piteli kurotetuin käsin kiinni kehyksestä, ja miehenkädet askartelivat toisella puolen ja mittasivat kohtaa naulalle. Mies oli hänen isänsä. Tämä taulu oli heidän kodistaan, se oli kuulunut perhekaUeuksiin. Miten oh se tullut tänne?

Hän muisti rahat, joita äiti tänään oli hänelle tarjonnut.

— Siinä se nyt on, puheli konsulinna, hänen katsettaan seuraten, — se kallis taulu! Eikös se nyt ole kaunis. Minä olin sanonut taidekauppiaalle, että toimittaa minulle nimenomaan jotakin tältä taiteilijalta. Ja hän onnistui löytämään juuri tämän taulun, joka on taiteilijan kaikkein parhaimpia. Mutta arvatkaapas mitä se maksaa.

Kaikki vaikenivat. Lettakin oli äänetönnä konsulinnan vieressä.

Tommi Surpaeus seisoi kädet riipuksissa niinkuin hänen äitinsä oli tapana seisoa, kun hän kävi kovaa sisällistä taistelua. Hänet mykistytti jokin outo valaistus, joka yhtäkkiä oli langennut yli asioiden ja elämän. Se, että hänen vanhempiensa kallein taideteos, joka heille kaikille oli sisältänyt eläviä arvoja, oli siirtynyt tänne tähän sille vieraaseen ympäristöön; se, että hänen sisarensa istui tuossa konsulinna Laxin vierellä kuin vertaisensa seurassa ainakin — se johdatti tänne salaman säteen, joka räikeästi valaisten paljasti totuuden.

Tommi Surpaeuksen valtasi halu lyödä ja repiä rikki. Hän surmaa tuon vieraan naisen, joka käsissään tuossa pitelee hänen sisarensa kättä, hän iskee puukon omaan viheliäiseen sydämeensä. Likainen ja huono ja viheliäinen se on! Hän lyö täällä kaikki kappaleiksi, taulut sei-

nillä, joita ei kukaan tarvitse, hän viiltää veitsellä silkkiset huonekalunpäälliset ristiin rastiin. Syntirahoilla on koko hely ostettu. Ja täällä hänkin on ollut, täällä syönyt ja juonut ja nauranut ja hengittänyt samaa ilmaa kuin nämä ihmiset. Hän ymmärsi nyt, mikä on ero hauskan ja pyhän välillä. Hän näki ne kaksi tietä, jotka johtavat läpi elämän: lavean tien ja kaidan tien. Se toinen oli hauska ja se toinen oli pyhä. Hän ymmärsi nyt, miksi äidin hiukset olivat muutamassa päivässä valjenneet: hän oli ajatellut ne valkeiksi, ajatellut lastaan ja vavissut hänen puolestaan. Äidin valjenneitten hiusten hohto se oli, joka valaisi tämän hetken. Poika näki tämän hohdon valossa selkeästi niiden asioiden arvon, joita elämässä on tarjolla ja tunsi ensi kertaa tahtonsa voiman. Tahto oli herännyt hänessä eloon, varistanut yltään mielijohteet ja mieliteot, kaiken pikkurihkaman, ja ottanut haltuunsa herruuden.

Minä olen joutunut lokaan, mutta minä tahdon siitä pois! ajatteli hän, mielessään lausuen joka sanan.

— No? sanoi konsuhnna.

Tommi tarttui yhtäkkiä sisarensa käsivarteen ja heidän välillään syntyi pieni yhteenotto.

— Me lähdemme kotiin nyt.

— Ei, minähän menen ajelemaan Yngven kanssa.

— Et minnekään sinä mene. Kuka sinulle on antanut luvan tulla tänne?

— Kuka sinulle sitten on antanut luvan?

— Minä menenkin nyt pois.

— Mene, mene, mutta minä tahdon minäkin vähän hauskaa, kotona on sellaista, ettei siellä kukaan viitsi olla...

— Puhumme siitä sitten.

— Päästä minut irti! Yngve, auta minua.

Tommi tunsi halua kuristaa sisarensa, mutta tahto piti häntä kurissa. Hän muisti sormuksen, joka hänen piti saada pois täältä ja koetti puhua tyynesti ja harkiten joka sanaa.

— Sormus, jonka minä annoin konsuhnnalle talletettavaksi, ei ole omani. Se kuuluu, niinkuin sisareni on kertonut, serkulleni. Minun täytyi jättää se turvaan,

kun meille silloin, eräänä iltana tuli niin äkkilähtö, niinkuin sinä, Yngve, tiedät.

Raina Lax kiirehti yh permannon huoneen kulmaan ja piilottautui ikkunaverhojen taakse. Sieltä pisti hän esiin päänsä ja aurinko lankesi hänen hiuksilleen.

Nekin piti Tommin tällä hetkellä nähdä, nuo silkkiset hiukset, jotka olivat tehneet hänet hulluksi.

— Kuule, puheli Raina, itkua teeskennellen, — sinä paha, sinä paha, etkö olekaan antanut tätä minulle omaksi? Mistä minä nyt tällaisen saan? Te kun olette niitä vanhoja sukuja, niin teillä on kaikenlaista tällaista, mutta mistä meikäläinen tällaisia saa. Hyi sinua. Mutta jollen minä anna tätä, mitä sanot siihen? Jos minä ostan tämän?

Tommi tyyntyi ikäänkuin hän olisi noussut kylmästä vedestä.

— Se ei ole kaupan.

Silloin konsulinna Lax pusersi kätensä nyrkkiin ja loi sormukseen vihamielisen silmäyksen. Ja nyrkki sormuksineen vapisi hänen katseensa alla. Tommi näki, että hän kärsi. Se oh köyhyys, joka tunsi auttamattoman kirouksensa, köyhyys, joka oli myynyt itsensä rahasta, uskoen sillä kaikki saavansa ja joka nyt huomasi, että oli jotakin, joka ei ole kaupan. Hän vetäisi nopeasti sormuksen kädestään ja paiskasi sen pöydälle.

Heini serkun kihlasormus oli jälleen Tommi Surpaeuksen hallussa.

Yngve Laxin ja Tommin välillä syntyi vielä selvittely. Tommi huomautti hänelle, että varaston, joka oli sijoitettu heille Niemenkiveen, ennen huomispäivää pitää olla poissa. Muuten hän ei vastaa niistä. Yngve kirosi ja esteli ensin, mutta kuullessaan, että huvilan ostaja haluaa nähdä vajan ja että lukko murretaan, lupasi hän yöllä käydä ne noutamassa. Tommi ja hänen sisarensa kumarsivat, kättä ojentamatta, ja läksivät. Ovella sanoi konsulin poika:

— Surpaeus hoi, elätkö sinä tämän käytöksesi jälkeen vielä siinä luulossa, että saat täältä joitakin rahoja palkaksi?

Tommi kääntyi ja näki Yngven ja Rainan kasvot rinnan ovenavauksessa.

— En, sanoi hän ja naurahti, — sopiihan niillä rahoilla ostaa tauluja ja sormuksia!

Sellaista iloa kuin lausuessaan nämä sanat, ei Tommi ollut koskaan tuntenut. Ne sanat tekivät hänet yhtäkkiä vapaaksi ja hän nauroi itsekseen, nauroi hyvän aikaa.

Nyt täytyi vain nopeasti päästä Enok-sedän puheille.

— Mitä sinä naurat? sanoi Letta. — Et mitään hauskaa sinä soisi minulle, nytkin lupasit pois rahat. Kuinka on nyt niiden kaikkien, mitä sinä meille lupasit, ei suinkaan niistä mitään tule ...

— Olisitko sinä voinut ottaa nämä rahat?

— Niin, no ... kun ei muitakaan ole.

— Kyllä sinä vielä kerran minua tästä kiität.

Ääneti astelivat sisarukset tuttua tietä kotia kohden. Tommi läheni näitä seutuja ikäänkuin pitkän poissaolon jälkeen. Hänellä oli jälleen osuus kotiin. Siltä hänestä tuntui. Kummallista: koti oli myyty, parin viikon perästä ei Surpaeuksilla enää ole mitään asiaa tänne, ei mitään sanomista täällä. Ja kuitenkin tuntuu hänestä siltä kuin hän olisi voittanut takaisin kodin.

Vapautuessaan valheesta oli pyhä jälleen tullut hänen omakseen. Ja pyhän mukana kodin idea, lapsuus, muistot, jotka tästä puoleen muodostivat kodin.

Tommi päästi sisarensa kotiportista vaahterain alle ja näki tutut katot läpi heleän lehtiverkon. Hän ei ehtinyt viipyä antaakseen silmänsä juoda lepoa kevätillan kauneudesta aidan sisäpuolella. Hänen täytyi kiirehtiä tapaamaan setää, jota ei hän ollut tavannut sitten kun hän näki hänet rannassa lastin ääressä, ja hän kulki nopeasti, katsomatta ihmisiin, jotka tulivat vastaan, tai kiinnittämättä huomiota mihinkään ympärillään. Hänen mielensä nousi ja laski kuumien aaltojen vallassa. Ne olivat maininkia siitä mitä oli tapahtunut. Hän ei vielä pitänyt selvittelyä itsensä kanssa, hän ainoastaan odotti, että myrsky menisi ohitse.

Tämän saman kuuman aaltoilun täyttämänä nousi hän raitiovaunuun, saapui talolle, missä setä asui ja juoksi ylös portaita. Hän ei huomannut outoa sairashuoneen hajua portaissa, hän huomasi vasta ovella valkoisen paperin, jossa oli jokin kirjoitus. Pyydettiin puhumaan ja liikkumaan hiljaa. Mitä? Oliko täällä joku sairas?

Oliko setä sairastunut? Olivatko poliisit saaneet hänet käsiinsä ja ehkä ampuneet häntä? Mutta sittenhän hänet ohsi viety sairaalaan. Tommi kävi neuvottomaksi eikä tietänyt, pitikö hänen koputtaa oveen vaiko astua sisään koputtamatta. Hän valitsi viimeisen vaihtoehdon ja avasi hiljaa oven.

Senjälkeen oh kaikki jotenkin epätodellista ja unentapaista. Aika oli pysähtynyt paikalleen eikä voinut tietää kestikö pysähdystä kauan vaiko silmänräpäyksen. Tommi oli joutunut Letitsia Surpaeuksen kuolinvuoteen ääreen siinä vaiheessa, jolloin ei enää ole kysymystä henkiinjäämisestä. Tuskat ovat poissa, elämän rumuus on lakannut, maan pauhina vaiennut ja ihmissielu palaa suurella tiiviillä liekillä, juuri äärimmällä rajalla ajallisuutta.

Letitsia Surpaeuksen kuolinvuoteella oli sellaista. Ne kaksi ihmistä, sairaanhoitajatar ja Enok Surpaeus, jotka siellä odottivat loppua, eivät itkeneet ja kun Tommi Surpaeus tuli, upposi hän heti kaikkivaltiaaseen äänettömyyteen, yrittämättäkään mitään kysyä. He odottivat kaikki liikkumatta, hiiskahtamatta suuren hiljaisuuden tuloa ja elivät outoa myötäelämää sen säteilyn kanssa, joka valaisi tätä kuolevaa. Myöskin aavistivat he kaukaa sen näyn armautta, jota Letitsian silmät suurina ja avonaisina heijastivat. Se mitä hän näki, ei ollut tästä maailmasta. Hänen olentonsa säteili voimalla, joka olisi voinut valaista kokonaisen maailman. Eivät yksin silmät säteilleet, vaan kasvot ja kädetkin. Niin hiljaa hän liukui yli suuren rajan, että Enok Surpaeus ja Tommi vielä pitkän aikaa odottivat hänen avaavan silmänsä, vaikka hoitajatar jo oh lausunut sen sanan, jonka ammattihoitaja on tottunut virallisella hienotunteisuudella tällaisissa tapauksissa kuiskaamaan: loppu. He seisoivat henkeä pidätellen kuolleen oudon nuoren ja juhlallisen kauneuden lumoissa ja läpikävivät sieluissaan jotain perin tuttua ja samalla kertaa uutta. He ajattelivat: minäkin kerran lepään kuolinvuoteellani. Tämänhän joka ihminen tietää, joka päivä kohtaavat hänen korvaansa kuoleman viestit, ystävät ja tuttavat hänen ympärillään kaatuvat. Mutta hänen oma kuolemansa on hyvin kaukainen välttämätön paha, joka liikuttaa häntä vasta joskus,

pitkien aikojen perästä. Vanha maankiertäjä ja hänen nuori ystävänsä tunsivat yhtäkkiä oman kuolemansa läheisyyden ja tekivät itselleen ne kysymykset, jotka tästä seuraavat ja vastaavat johtopäätökset. Ja ensin liikkui asemiltaan kapteeni lähteäkseen toiseen huoneeseen keventämään sielunsa tuskaa. Hän kuuli korvissaan sanat, joihin eräs rukous loppuu, rukous, jonka hän joskus oli oppinut, mutta jota ei hän enää osannut ulkoa: päästä meitä pahasta. Hän halusi olla yksin ja voihkia ja itkeä. Mutta ei ollut toista huonetta. Ja niin hänen täytyi jäädä paikalleen ja tukahduttaa tuska omaan rintaansa. Mutta tietämättään voihki hän sanoja: päästä meitä pahasta. Ja nuori mies hänen vierellään otti vastaan sanat. Ja ne vuotivat hänen sisimpäänsä kuin polttava lääke. Eikä hän muistanut, että häneltä köyhässä huoneessa puuttui tällä hetkellä tärkein: yksinäisyys. Vaan hän putosi polvilleen kuolinvuoteen ääreen ja itki katkerasti.

Päästä meitä pahasta.

Tommi Surpaeus sai nyt ne niukat tiedot, mitä setä saattoi antaa. Letitsia oli puhunut niin vähän ja hän oli ollut niin kärsivällinen ja kiitollinen. Myöskin ilmoitti kapteeni pian jättävänsä maan ja taas lähtevänsä kiertämään. Muuttolintu, muuttolintu, jonka keväät eivät ole riippuvaisia auringonkierroista.

Tommi painoi vanhan purjehtijan kättä, sanoi hyvästi nukkujalle ja läksi viemään sanaa kotiin.

Hän kulki yhä nähden Letitsia Surpaeuksen säteilevät kasvot ja vain se oh todellista — elämä kaduilla ja teillä oli jotain satunnaista ja toisarvoista, koska vain tuota säteilyä varten ihminen ponnisti ja vain se oli hänen arvoistaan. Hän kulki povessaan se kumma tunne, että hänen surunsa oli kaiken keskipiste, että kaiken turhan piti hänen lähestyessään väistyä ja kaiken pilkan vaieta. Hänen osalleen oli tällä hetkellä sattunut kantaa Ihmisen surua, mutta se oh kaikkien maan lasten yhteisomaisuus ja jokainen sai vuoronperään kantaa sitä, katsella sitä ja koota voimia sen ääressä.

Päästä minua pahasta!

Hän tuli kodin portille ja menetetyn kodin tuttu lempeä kauneus sopeutui vastustamatta siihen kauneuteen,

jonka lähettinä hän saapui. Tuntui siltä kuin vainajan henki ohsi seurannut tänne ja aikonut viihtyä täällä.

Kotiväki oli koolla lehmusten alla, missä tanner jo nurmettui. Keskustelu kulki vieraasti ja väkinäisesti, yhteisistä ponnistuksista huolimatta. Jonkin verran helpommaksi kävi, kun Heini kaukaa ja leikkiä lyöden kuvasi, miten kauhean lapselliset he olivat olleet, hän ja hänen sulhasensa — tai oikeastaan oli hän, Heini ollut tyhmä ja lapsellinen: pienten, turhien asioiden tähden he olivat kiistelleet ja kuluttaneet toisiaan. Puhuttiin talon ainoasta kotieläimestä, Ystävästä, joka oli nukkunut monta päivää ja tänään jälleen haukkunut vieraita niinkuin nuoruutensa päivinä. Sitten näyttivät keskustelun aiheet taas tyhjentyneen ja ainoastaan lintujen laulu täytti illan. Katseltiin auringon laskua, todettiin, että omenapuut varistivat lehtiään ja että nurmi niiden alla oli kuin lumessa. Huomattiin, että tätä aikaa, jolloin koivunlehvä näin tuoksuu, kestää vain hyvin lyhyen ajan. Näistä aroista aiheista jotka menettävät sisältönsä, kun niistä puhutaan ääneen, keskusteltiin sentähden, ettei päästy vireeseen.

Epävireen syytä, Heinin kihlasormusta ei kukaan maininnut. Salavihkaiset katseet vain huomasivat, että sulhasen sormessa oli sormus, morsiamella ei.

Silloin kuului portti narisevan ja kaikki tunsivat tulijan Tommiksi. Tuh entistä tukalampaa — miten hän selviytyisikään kihlattujen edessä?

Mutta hän tuli perheen piiriin ikäänkuin ei hän ohsi kihlatuita muistanut. Ja ennenkuin hän avasi huulensa, kertoivat hänen kasvonsa, että hän tänään oli toinen ihminen kuin eilen. Äiti tuijotti häneen suurin silmin eikä voinut muuta kuin ihmetellä. Voittoa tiesivät Tommin kasvot.

Nuori mies ei kiinnittänyt huomiota jäykkyyteen, millä häntä oli tervehditty. Hän näytti valmistavan jotakin sanottavaa. Ja kun kaikki sitten ohvat hiljaa ja vain hnnut lauloivat auringonlaskussa, lausui hän kuivin silmin:

— Letitsia tädin terveiset kaikille, erikseen jokaiselle. Hän on kuollut.

Sen juhlallisen soinnun aikana, jolloin luonnon kevät

ja ihmisen valitus yhtaikaa pyrkivät ilmoille, muisti Tommi yhtäkkiä sen, jonka hän kuoleman tullessa oli unohtanut. Hän otti taskustaan Heinin kihlasormuksen ja laski sen valkoiselle liinalle kihlattujen välille.

Ei syntynyt mitään ihmettelyä eikä kysymyksiä. Kuoleman läheisyys oli tasoittaen ja sovittaen tullut keskelle elämän haparoivaa ja kuumeista etsintää. Ja ikäänkuin morsiuspari olisi seisonut vihkituolissa vakavan valansa hetkellä, otti sulhanen ääneti sormuksen ja painoi sen morsiamen käteen.

Mutta kaikki muistelivat äänettömässä surussa poismennyttä ja heidän kyyneleensä olivat niinkuin kaste helteisen päivän iltana. Ja heistä tuntui siltä kuin hänen siunaavat kätensä olisivat laskeutuneet yli kaikkien päiden, jokaisen erikseen ja kaikkien yhteisesti.

TÄMÄ KIRJA
ON LAINATTU
SATAKUNTALAISEN
OSAKUNNAN
KIRJASTOSTA

MAILA TALVION KOOTUT TEOKSET

Eri osien sisällys on seuraava:

I osa

Haapaniemen keinu — Nähtyä ja tunnettua — Aili — Kaksi rakkautta.

II osa

Kansan seassa — Pimeänpirtin hävitys — Juha Joutsia — Muuan äiti.

III osa

Louhilinna — Tähtien alla.

IV osa

Puheita — Kirjava keto — Hämähäkki — Elämänleikki — Valkea huvila.

V osa

Suomesta pois — Kauppaneuvoksen kuoltua — Eri teitä — Anna Sarkoila — Elinan häät — Kun meidän kaivosta vesi loppuu — Talonhuijari — Huhtikuun-Manta — Lempiäniemen tyttäret — Viimeinen laiva.

VI osa

Yölintu — Niniven lapset — Elämän kasvot.

VII osa

Kultainen lyyra — Silmä yössä — Näkymätön kirjanpitäjä — Yötä ja aamua.

VIII osa

Kurjet — Kihlasormus.

IX osa

Kirkonkello — Opin sauna.

X osa

Sydämet — Hiljentykäämme — Ne 45 000.

XI osa

Itämeren tytär.

XII osa

Linnoituksen iloiset rouvat — Lokakuun morsian — Terveisiä.

XIII osa

Ruma ankanpoikanen — Juhlavalkeat — Rukkaset ja kukkaset.

MAILA TALVIO

KOOTUT TEOKSET

VIII